

122138

**(1923-1940) ARASI KONUSUNU TÜRK
TARİHİNDEN ALAN TİYATROLAR**

Mehmet KAYGANA
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Danışman: Yard. Doç.Dr. Abdullah ŞENGÜL
Afyon
Afyon Kocatepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül 2002

(1923-1940) ARASI

KONUSUNU TÜRK TARİHİNDEN ALAN TİYATROLAR

Mehmet KAYGANA

122138

122138

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı
Danışman: Yrd. Doç. Dr. Abdullah ŞENGÜL

Afyon
Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül 2002

Ü. YÜKSEK ÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI.....	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT.....	VIII
ÖNSÖZ.....	IX
ÖZGEÇMİŞ.....	X
KISALTMALAR.....	XI
GİRİŞ.....	1
I. TİYATRO PROBLEMİ VE DRAM SANATI.....	1
A) TİYATRO PROBLEMİ.....	1
1. Tiyatro Kavramı.....	1
2. Tiyatro ve İnsan.....	1
B) DRAM SANATI.....	2
1. Romantik Tiyatro.....	4
2. Tragedya.....	4
3. Komedi.....	5
4. Fars ve Melodram.....	6
5. Şiir, Tiyatro ve Destan İlişkisi.....	7

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK DRAMA GELENEĞİ VE BAŞLANGIÇTAN 1940'A KADAR TARİHİ DRAMALAR

I. TÜRK DRAMA GELENEĞİ.....	9
A) DRAMIN ORTAYA ÇIKIŞI VE ESKİ TÜRKLER'DE DRAMA.....	9
B) GELENEKSEL TÜRK SEYİRLİK OYUNLARI.....	11
1. Meddah.....	11
2. Türk Gölge Oyunu (Karagöz).....	11
3. Ortaoyunu.....	13

4. Tulûât Tiyatrosu.....	13
I. TÜRK EDEBİYATINDA BAŞLANGIÇTAN 1940'A KADAR TARİHİ	
DRAMALAR.....	14
A) YENİLEŞME DÖNEMİNDE BATI ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK TİYATROSU.....	14
B) İLK TÜRKÇE OYUNLAR.....	15
C) YENİLEŞME DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA TARİHİ TİYATROLAR.....	15
D) MEŞRUTİYET DÖNEMİ TARİHİ TİYATROLARI.....	16
E) 1923-1940 YILLARI ARASINDA YAZILAN TARİHİ TİYATROLAR.....	17

İKİNCİ BÖLÜM METİN TAHLİLLERİ

I. GÜN DOĞUYOR (Peyami SAFA)	19
II. ERGENEKON (Behçet Kemal)	29
III. CEM (Ali Mustafa)	33
IV. HEDEF (Yunus NÜZHET)	39
V. VATAN UĞRUNDA (Osman Sabri)	47
VI. KAPIYI ÇALAN ASKER (M. Feridun)	52
VII. METE (Yaşar Nabi)	54
VIII. ÇOBAN (Behçet Kemal)	61
IX. AKIN (Faruk Nafiz)	71
X. ALTIN YAY (H. İlhan)	82
XI. BEYAZ KAHRAMAN (Aka GÜNDÜZ)	87
XII. NEDİM (Halit Fahri)	92
XIII. VASİYET (Ahmet Faik)	106
XIV. SEVRDEN LOZANA (Aziz NOGAY)	117
XV. TARİH UTANDI (Ali Zühtü – Mücteba Selâhattin)	124
XVI. İSİMSİZ FACİA (Baha Hulusi)	131

XVII. GÜN DOĞARKEN (H. İlhan)	140
XVIII. KIZIL ÇAĞLAYAN (Nihat Sami)	148
XIX. KAHRAMAN (Faruk Nafiz)	155
XX. ON YILIN DESTANI (Halit Fahri)	166
XXI. HAKAN (Abdülhak Hamit)	178
XXII. GÂVUR İMAM (Bürhan Cahit)	186
XXIII. DESTAN (Galip NAŞİT)	194
XXIV. KOZANOĞLU (Abdullah Ziya KOZANOĞLU)	199
XXV. BEŞ DEVİR (Yaşar Nabi)	208
XXVI. YAMAN (Vasfi Mahir)	216
XXVII. GÜNEŞ (Necmettin Veysi)	227
XXVIII. TİMURHAN (Feyzi KUTLU)	240
XXIX. SÜMER ÜLKERLERİ (A. İsmet)	247
XXX. MAVİ YILDIRIM (Aka GÜNDÜZ)	255
XXXI. MATEM MARŞI (Aziz Mustafa)	267
XXXII. ATTİLÂ'NIN DÜĞÜNÜ (S. Behzat)	273
XXXIII. BAYÖNDER (Münîr Hayri EGELİ)	284
XXXIV. BİR ZABİTİN 15 GÜNÜ (Nüzhet Haşim SİNANOĞLU)	290
XXXV. BOZKURT (İbrahim Tarık ÇAKMAK)	301
XXXVI. TARİH ANLATIYOR (Fuat Edip ALTAN)	314
XXXVII. ATATÜRK'E İLK KURBAN (Hüsamettin İŞİN)	318
XXXVIII. ATTİLA (Behçet Kemal ÇAĞLAR)	323
XXXIX. OĞUZ DESTANI (Vehbi Cem AŞKUN)	330
XL. KURTULUŞ (Hüsamettin Şemsi)	336
XLI. YURDUM İÇİN (M. Feyzi SÖZENER)	342
XLII. ÜLKÜ YOLCUSU (Müçteba Selahattin OR)	347
XLIII. EN ULU ESERİ (Aziz ALTUĞ)	353
XLIV. GÖNÜLLERİN TÜRKÜSÜ (Ramazan Gökalp ARKIN)	358
XLV. DEVRİM YOLCULARI (Celal TUNCER)	367
XLVI. O BİR DEVİRDİ (Aka GÜNDÜZ)	376
XLVII. VATAN VE VAZİFE (Saim Kerim KALKAN)	390
XLVIII. ATEŞ (Faruk Nafiz ÇAMLİBEL)	399

XLIX. TİPİ (Osman Türkoğlu)	407
L. FEDAKÂRLIK (Halit Fahri OZANSOY)	418
LI. 30 AĞUSTOS (Avni CANDAR)	424
LII. CANAVAR (Faruk Nafiz ÇAMLIBEL)	434
LIII. İSTİKLÂL (Reşat Nuri GÜNTEKİN)	441
LIV. ÖZYURT (Faruk Nafiz)	446
LV. ALEMDAR yahut CİVELEK MUSTAFA (Yusuf Niyazi)	455
LVI. ÇAKIR ALİ (Ferit Celâl – Raşit Rıza)	463
LVII. SÖNMEYEN ATEŞ (Nahit Sırrı ÖRİK)	470
LVIII. TOHUM (Necip Fazıl KISAKÜREK)	481
GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇ.....	490
KAYNAKÇA.....	I

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

Tez Danışmanı :Yrd.Doç.Dr.Abdullah ŞENGÜL

Jüri Üyeleri :Yrd.Doç.Dr.M.Feridun GÜVEN

Yrd.Doç.Dr.Abdullah ŞENGÜL

Yrd.Doç.Dr.Yakup ÇELİK

İmza

.....

.....

.....

.....

Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı,Türk Dili Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Mehmet KAYGANA'nın "(1923-1940 Arası Konusunu Türk Tarihinden Alan Tiyatrolar)" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 13.09.2002 günü saat:16:00'da jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

.....

Doç.Dr.Belkıs ÖZKARA
MÜDÜR

ÖZET

Türk edebiyatında, tarihî oyunlar üzerine bugüne kadar yeteri derecede bilimsel çalışma yapılmamıştır. Bu alanda yapılmış bibliyografik çalışmalar da ihtiyaçlara cevap vermekten uzaktır.

Tiyatro edebiyatımızda, Tanzimat Döneminde Namık Kemal ve Abdülhak Hamid ile başlayan tarihî malzemeye yöneliş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında belirli bir yoğunluk kazanmıştır. Bu yoğunluğun altında Cumhuriyet'in ideolojik yapısını, bu yapıya uygun yurttaş profilini oluşturma ve yayma emelleri yatmaktadır. Bu nedendir ki oyunlarda Resmî Tarih Tezi paralelinde bir tarih anlayışı ve Cumhuriyet insanına örnek teşkil edecek ya da ibret vesilesi olacak şahıslarla karşılaşılır. Osmanlı ile Cumhuriyet'in farklarının vurgulandığı bu döneme ait eserlerde, Cumhuriyet, Atatürk'ün erdemleri ve Atatürkçü düşüncenin millîliği İslâmiyet Öncesi Türk tarihinde temellendirilmiştir.

1923- 1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlara oyun dili açısından yaklaşıldığında da birkaç eser dışında tüm oyunların Cumhuriyet'in dil politikasına uygunluk gösterdiği görülür. Bazı eserlerde dilde sadeliğe önem verildiği gibi, öztürkçe sözcüklerin de bolca kullanıldığı dikkat çeker. Mekân ve dekor kurgularında sadelik arz eden oyunlarda, şahıs kadroları açısından tekdüzelik göze çarpar.

Tiyatro yazarları, eserlerde vak'a zamanı ile anlatma zamanı arasındaki benzerliklerden yola çıkarak her iki zaman dilimi arasında bir ilişki kurmuşlardır. Tiyatro tekniği açısından başarılı olmayan eserlerde, tezli olmalarının bir sonucu olarak telkin üslûbu hâkimdir.

Çalışmamıza esas olan tiyatro ürünleri, tiyatro edebiyatımızda uzun ömürlü olamamıştır. Bunu, dönemin siyasî eğilimlerine kapılan yazarların sanat kaygısından uzak tezli eserler vermeleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında ivme kazanan tiyatroyu taşraya ulaştırma politikasının bir süre sonra hızını yitirmesiyle açıklamak mümkündür.

ABSTRACT

In Turkish Literature, scientific studying hadn't been done about historical theatrical presentation until this time. The bibliographic studies that were studied about historical theatrical presentation hasn't been enough.

In our theatre literature firstly Namik Kemal and Abdülhak Hamid started to work with historical materials. After that studies have increased in first years of Turkish Republic. That increasing is caused from ideological origin of Turkish Republic. As a result of this, in theatrical presentation, there is a formal history mentality which indicates a parallelism with the formal history thesis. And also some people, which are the good examples for republic people, exist; the works in this period focused on the differences between Ottoman Empire and Turkish Republic. In these works, Republic, the virtues of Atatürk and Kemalist thoughts' nationalization are based on Turkish history which is before the Islamic constructions.

In view point of linguistic all of the historical theatrical presentation that has written between 1923-1940 had been along with Turkish Republic's Language politics, except some presentation, had been considered in become grammatically simpler and lexically purer and used real Turkish word. The presentations that is simple from place and set is monotonous.

At the written works, the authors of theatrical presentation had established relations with event time and explain time because of similarities. At the written works that aren't successful from the point of view of theatre technique, the style of the suggestion is dominated. Because, they have thesis.

The theatre works that we worked hadn't lived very long. Because, the authors had trusted politician tendency of period of time. And they had written the thesis theatre works without art anxiety. The other cause is the theatre that is starting gain momentum in first years of Turkish Republic had changed the impetus after anytime.

ÖNSÖZ

Gerçek hayatta olmuş ya da olması muhtemel olayların, bir sahne içerisinde taklit etme, gösterme esasına dayanan dram sanatı, bilgilenmenin en temel araçlarından biri olduğu gibi, yaşam ve yaşamın değişik boyutları üzerine fikir yürütmenin de en önemli yollarından biridir.

Cumhuriyet'in ilk yılları, tiyatro edebiyatımızda belirgin bir verimliliğin gözlemlendiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde Cumhuriyet ideolojisinin sunucusu durumunda ve konusunu Türk tarihinden alan bir çok eser yazılmıştır. 1923 – 1940 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatroları incelemeye yönelik bu çalışmamızda toplam 3045 sayfadan oluşan altmış iki eser değerlendirdik. Bütün gayretlerimize rağmen ulaşamadığımız eserler oldu.

Çalışmamızın Giriş Bölümünde “Tiyatro Problemi ve Dram Sanatı” hakkında kısaca bilgi vermeye çalıştık. Birinci Bölümde “Türk Drama Geleneği ve Başlangıçtan 1940’a Kadarki Tarihî Dramalar”ı dikkatlere sunmaya gayret ettik. Çalışmamızın esasını oluşturan İkinci Bölümde söz konusu altmış iki eseri, vak’a, tema, şahıs kadrosu, mekân, zaman, dil ve üslupları bakımından inceledik.

Sonuç ve Değerlendirme bölümünde ise, incelediğimiz altmış iki eserin vak’a, tema, zaman, mekân, şahıs kadrosu, dil ve üslup bakımlarından benzer ve farklı yönlerini ortaya koyacak şekilde genel bir değerlendirmeye tâbi tuttuktuk.

Bu çalışmaya başlarken amacımız, tarihî malzemenin Türk tiyatrosunda nasıl değerlendirildiğini ve bunun tiyatromuza katkısını tespit etmektir. Bu sahada yapılacak yeni çalışmaların konunun farklı boyutlarını ortaya koyması ve yeni bilgilere ulaşılması açısından faydalı olacağı muhakkaktır.

Tez konusunun belirlenmesinde son güne kadar, çalışmamızın her safhasında yardımlarını esirgemeyen saygı değer hocam Yard. Doç. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL Bey’e bana karşı gösterdiği sabır ve özverisi için müteşekkir olduğumu belirtmek isterim.

Mehmet KAYGANA

Afyon, 2002

ÖZGEÇMİŞ

Mehmet KAYGANA

Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı

Yüksek Lisans

Eğitim

Lisans: 1999 - AKU Uşak Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği
Bölümü

Lise: 1995 – Samsun Midhat Paşa Lisesi

İş / İstihdam

1999 – Türkçe Öğretmeni. Afyon Bolvadin Yörükkaracaören İlköğretim Okulu

2001 – Araştırma Görevlisi. AKU Fen Edebiyat Fakültesi

Kişisel Bilgiler

Doğum yeri ve yılı. Samsun, 05 Ağustos 1977 Cinsiyet: Erkek

Yabancı Dil: İngilizce

KISALTMALAR

A.g.e.	: adı geçen eser
AKÜ	: Afyon Kocatepe Üniversitesi
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
CHF	: Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DTCF	: Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesi
Haz.	: Hazırlayan
no	: numara
T.D.K.	: Türk Dil Kurumu
TKAE	: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
T.T.K.	: Türk Tarih Kurumu
s.	: sayfa
S.	: sayı

GİRİŞ

I. TİYATRO PROBLEMİ VE DRAM SANATI

A. TİYATRO PROBLEMİ

1. Tiyatro Kavramı

Tiyatro sözcüğü genel manada, oyun, oyuncu, sahne ve izleyici gibi temel öğelerden müteşekkil sanat, dramatik metin, oyunculuk, sahnelenme, sahne tasarımı, giysisi ve müziği, ışıklama ve sahne tekniği öğelerinin tümünü birlikte içeren sanatsal bir etkinlik olarak tanımlanmaktadır.¹

Bir başka görüşe göre tiyatro *"hususî bir mekânda, dram sanatının imkânlarını da kullanarak, seyirci ile iletişim kurup yılların bilgi ve tecrübelerini aktarma ameliyesi"*² olarak tanımlanır.

Tiyatroyu diğer sanatsal faaliyetlerden farklı kılan en belirgin özellik, tiyatronun göze ve kulağa aynı anda hitap edebilmesidir.

Tiyatronun gösterme ve anlatma temeline oturtulmuş bir sanatsal faaliyet olması, sahnelenmeyen tiyatroların bir drama mı yoksa bir edebiyat ürünü mü sayılması tartışmasına neden olmuştur. Martin ESSLİN, oynanmamış bir dramatik metnin de edebiyat olarak adlandırılması gerektiğini çünkü bu tür metinlerin de tıpkı bir düzyazı gibi okunabileceklerini ileri sürer.³ Sanatçı, sanat eseri ve sanatsever üçgeninin de sanatseveri daha özgür kılan bu düşünce, sınırların sanallaştığı günümüz dünyasına da uyum sağlayabilecek bir söylemdir.

2. Tiyatro ve İnsan

Tiyatro, insanın, kendisi ve dış dünya ile olan ilişkisinin sanatçının perspektifinden sunulması faaliyetidir. Bu yönüyle tiyatro, insanın tabiatıyla uyumlu

¹ Aziz ÇALIŞLAR, *Tiyatro Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı, Ankara 1995, s. 631.

² Abdullah ŞENGÜL, *Türk Drama Geleneği ve Tarihî Oyunlarımız*, AKÜ Yayınları, Ankara 2001, s. 3.

³ Martin ESSLİN, *Dram Sanatının Alanı*, (Çev: Özdemir Nutku), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1996, s. 22.

ve insana en yakın sanatsal çalışmaların başında yer alır. Melâhat ÖZGÜ, tiyatro insan ilişkisini şöyle yorumlar:

“Antik çağın insanı, tanrılara tapıyordu. Koro, tanrısal dünyanın kullarıydı. İçlerinden biri, bu tanrısal dünyaya karşı çıktı ve tek başına, koronun söylediklerine cevap verdi. Bu cevap, konuşmayı (diyalogu) yarattı. Konuşma, kendisini, başkasında, başka bir dünyada tanıması demektir. Bu da bir sanattır. Herkes yapamaz bunu. Koroyu cevaplandıran (ona cevap veren kişi) bu dünyanın kişisidir. Dışta beliren bu ikilik, insanın ruhunda vardır. İnsanın bir kutsal, bir de kutsal olmayan, günlük yanı vardır: Biri yükseklere kaldırır, öteki aşağılara çeker. Mitolojik dünya tablosu da, insan ruhu için bir simge (sembol) olmuştur. İnsan ruhunun değeri, onun dünya varlıklarının üstünde olan tanrısal ya da daimonsu (kötü) varlıklara karşı olan tutumundadır. bunun için de herkesin de, canlandırmanın tam ortasında, alınyazıları ve iç yargılar, iç kararlar söz konusu olur. Kişi, karşıt güçler alanında, başkalarının, daha etkili olanların karşısına geçirilir. Eski Yunan tragedyasının, ilk zamanlardan bu yana, Avrupalıları sarsarak önlerine serdiği acının tablosu bu olmuştur.

Bu karşılıklı konuşmanın biçimi, oyunu da bir sanat düzeyine yükseltti. İnsan homa hudensdir. (=oynayan insan). Oyunun anlamı bilinince varır varmaz, bu oynayan insan kımıldamağa başlar; kımıldanışları da onun, kendisini anlamlı olmağa götürür.”⁴

B) DRAM SANATI

Gerçek hayatta olmuş ya da olması muhtemel olayları, bir sahne içerisinde taklit etme, gösterme esasına dayanan dram sanatının, insanoğlu ile yaşıt olduğu, kaynağını tarihin ilk dönemlerindeki dinî törenlerden aldığı ve geliştiği kabul edilir.

Dram sanatı, bilgilenmenin en temel araçlarından biri olduğu kadar, yaşam ve yaşam kesitleri üzerinde düşünmenin de en önemli yollarından biridir.⁵

Sevda ŞENER, tiyatro terimini “tiyatro yapıtına özgü olan” anlamında ve geniş bir yelpazeyi kapsayacak şekilde kullanılması ve bu terimin her çeşit tiyatro ürününün

⁴ Melâhat ÖZGÜ, “Tiyatronun Kültür Niteliği”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1971, S: 2, s. 1.

⁵ ESSLİN, s.22.

ortak özelliğini gösterir bir içeriğe sahip anlamda ele alınması taraftarıdır. Sevda Şener'e göre "tiyatro sanatına özgü olanı barındıran" anlamında dram sanatının üç ana özelliği vardır:

*"Dramatik olanı içermesi, içeriği en etkili biçimde yansıtacak özel bir yapısı olması, seyirci önünde oynanmak üzere hazırlanıp seyirci önünde oynanarak tamamlanması"*⁶

Platon, Cumhuriyet adlı kitabında sanatı ve dram sanatını "hayatın bir taklidi" olarak değerlendirir. Tanrının yarattığı varoluş yanında hayatın kendisini bir taklit olarak gören Platon, bu nedenle dram sanatını "taklidin taklidi" olarak niteler. Bu düşünceyi esas alarak, şiir gibi dram sanatının da yalanlardan ibaret olduğunu belirtir ve "mimesis" kavramı ile "taklid"i kastederek, bu kavramı bir küçültme unsuru olarak düşünür. Platon'a göre trajik şiir, insanın duygularını kontrol altına alması gerekirken, onları daha fazla ağlatarak birçok dert üzerinde düşünmesini sağlar. Böyle yapmakla da insanın kötü duygulara ve ölüm korkusuna kapılmasına vesile olur.

Aristo, Platon'un bu düşüncelerine karşı çıkar. Şiirin bir taklid olduğunu kabul etmeyen Aristoteles, dram sanatının insanların nasıl hareket ettiklerini değil, nasıl hareket etmeleri gerektiğini belirttiği fikrindedir. Özdemir NUTKU'ya göre Aristoteles, mimesis kavramında sanatçının taklid ameliyesinde yaratıcı bir gücün olduğuna inanmıştır:

*"...bilmeden, daha o zamanlar bizim bugün "tabiat gerçeği ve sanat gerçeği" sınıflandırmamızın temelini atmış bulunuyor."*⁷

Platon'un insanların büyük bir kudret tarafından verilmiş olan şeylerin daha dar bir çerçevede taklid ettiklerine inandıklarını söyleyen Özdemir NUTKU, Aristoteles'in ise bu taklidi "yeniden yaratma ameliyesi" olarak kabul ettiğini söyler.⁸

Martin ESSLİN ise, dram sanatını şöyle tarif eder:

*"Dram sanatı gerçek yaşamda olmuş olan ya da tasarlanmış olayları, yani gerçek ya da düşsel dünyadaki olayları taklid eder, oynar, gösterir. bu değişik türdeki gösterimlerin ortak noktası tümünün de birer 'mimetik aksiyon' olmalarıdır."*⁹

⁶ Sevda ŞENER, *Hayatın Kırılma Noktasında Dram Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1997, s. 14.

⁷ Özdemir NUTKU, *Tiyatro ve Yazar*, Gim Yayınları, Ankara 1960, s. 36.

⁸ NUTKU, s. 36.

Martin ESSLİN'e göre, dramatik metin bir mimetik aksiyon içinde yalnızca bir ön taslaktır. Tamamlanmış bir drama olması için, oynanmış olması gerekir. Bu bakımdan oynanmamış bir dramatik metni, edebiyat sınırları içerisinde değerlendirmek gerekir.

Bu düşünceler ışığında "dram" kavramını "dramatik" kavramından ayıran kesin çizginin, temsil edilme, sahneye konulma ile sınırlandırıldığını anlıyoruz. Özetle "dramatik metinler, sahneye konmamış, oynanmamış edebî metinlerdir." şeklinde bir tanımla karşılaşıyoruz.

Dramanın kendine özgü, gerçek sanat biçiminin oyunculuk sanatı olduğunu belirten Martin ESSLİN, dramanın diğer güzel sanatlarla ilişkisini şu şekilde ifade eder:

"Çevreyi görebilmek için resim, heykel ve mimarlık, duygusal atmosferi ve tartımı vermek için müzik sanatlarını kullanır, müziğin sahne üzerinde uygulamasını gerçekleştirir. (komunun sınırları içerisinde sanatçılar şarkı söyler dans ederler). Ve elbette dramanın sözlü kısmı için de 'edebiyat'dan yararlanır. Başka sanatları alıp bunları birbirinin içinde kaynaştıran dramanın (pürist bir bakışla) tüm sanatların en karmaşığı, en melezi olduğunu görürüz.."¹⁰

1. Romantik Tiyatro

Sözlüklerde masal, mitoloji, şiir, öykü havası olan oyunlar şeklinde tanımlanan romantik tiyatro, aydınlanma tiyatrosunun maddeciliğine, akılcılığına ve gerçekçiliğine karşı, idealizmi, akıldışıçılığı ve coşkunu tiyatronun merkezine koyan ve metafizik kavramları, romantik yoldan sahneye taşıma eylemidir.

2. Tragedya

Tiyatro ile ilgili kaynaklarda, dramatik iki temel türden biri kabul edilen tragedyanın M.Ö. 5. yüzyılda, antik Yunan'da, ilkel kabile toplumlarında sınıflı köleci topluma, toprak sahibi soyluluktan paralı tüccar sınıfını egemenliğini, kent devleti ile demokrasisine, klan tapınışından Dionyoscu halk tapınışına, mythostan epos ve dramaya geçişin bir ürünü olduğu ve söz konusu süreç içinde, Dinaysos Şenlikleri'nde

⁹ ESSLİN, s. 22.

¹⁰ ESSLİN, s. 25.

Dithyrambos önderlerinden evrimleşen antik Yunan tragedyasının Aiskhylos'un elinde kendine özgü biçimine kavuşmuş olduğu anlaşılmaktadır.¹¹

Tragedyanın bu tarihî çizgisi, Rönesans'la birlikte yeni bir boyut kazanmıştır. Bu boyut evrenselliştir. Tragedya, Rönesans'la birlikte başta İngiltere, daha sonra başlı başına bir tür olarak Yeni Klâsik Fransız tiyatrosu içinde oluşmuştur.

Batı'da önceleri klâsik anlayış uyarınca manzum olarak yazılan tragedya, sonraları Corneille, Racine, Goethe ve Schiller'in eserlerinde de görüldüğü gibi nesir şeklinde de kaleme alınmıştır.

Abdullah ŞENGÜL, dram sanatının günümüz insanını anlayabilmek adına üstlendiği rolü şu şekilde izah eder:

*"Günümüzde, dram sanatının en önemli aşaması, hiç şüphesiz tragedyadır. İnsanı derinlemesine incelemesi ve gerçekleri bütün çıplaklığı ile gözler önüne sermesi bakımından bu öneme haizdir. Tragedyalar, insanın tabiat içinde hem karşıt kavramlarla hem de kendisiyle çatışmalarını anlatır. Bu çatışmalar içerisinde insanın yok olma seyri vardır. Bu yok oluş, maddî, sembolik veya manevî olsun insanın felâketini ifade eder."*¹²

3. Komedi

Tiyatro ile ilgili kaynaklarda, güldürücü oyun türü olarak açıklanan komedyâ, insanların, olayların ve durumların gülünç yönlerini ele alıp işleyen bir drama türü, insanları gülünç duruma düşürmeden, onların zayıf taraflarını belirten, kaba ve alaylı olmayan bir tarzda yazılan tiyatro türüne genel olarak komedi adı verilir.

Değişik kaynaklarda komedinin kökeninin milattan önce 5. yüzyılda antik Yunan'da yapılan Dionyos şenliklerinde toplu danslara ve türkülere dayandığı anlatılır. Antik Yunan'da, eski komedyâ, orta komedyâ ve yeni komedyâ olmak üzere üç merhale geçirmiş olan komedyâ, Aristoteles tarafından şöyle tanımlanır:

*"Soylu olmayan kişilerin soylu olmayan eylemlerini sunan ve doğaçlamaya dayanan oyunlar."*¹³

¹¹ ÇALIŞLAR, s. 644 – 645.

¹² ŞENGÜL, s. 25.

¹³ ÇALIŞLAR, s. 371.

Abdullah ŞENGÜL, ülkemizde Tanzimat'la birlikte oluşmaya başlayan komedyaya geleneği ve ilk komediler için şunları söyler:

“Ülkemizde komedyaya geleneği, Tanzimat'tan sonra özellikle Moliere'in örnek olarak inmasıyla tiyatro dünyamıza girmiştir. Bizde yayımlanan ilk telif olan Şair Evlenmesi Moliere tesiriyle yazılmış bir komedi örneğidir. Daha doğru bir ifade ile bir töre komedisidir. Bu dönemde verilen eserlerin birçoğunda Moliere etkisinin yanında, geleneksel mizah anlayışının etkileri de görülür. Büyük bir ekseriyeti tiyatro tekniği, dil ve üslûp bakımından yetersiz olan bu eserlere 'töre komedisi' demek mümkündür.

....

Tanzimatın başlattığı yenileşme hareketine, reformcu bir yaklaşımla hizmet etme gayreti içinde olan o dönem aydını için komedyaya, kaçırılmaz bir fırsat olmuştur. Özellikle Tanzimat yazarları, reformcu bir anlayış ve ahlâkî bir yaklaşımla törelerimize ait değerlendirmeler yapmışlardır. Cumhuriyet döneminde aynı anlayışın Osmanlı törelerini eleştiri şeklinde devam ettiğini görüyoruz. Meşrûtiyet döneminde daha çok vodvil (Tanınma yanılmalarına ve olguların tuhaflığına dayanan kaba çizgili güldürü.) şeklinde komedyaların verildiğini görüyoruz.”¹⁴

4. Fars ve Melodram

Oyun çizgisi daha ayrıntısız ve basit olarak düzenlenen farslar, çoğunlukla abartılı bir üslûpla gerçekleşmesi olanaksız gibi görünen olayları anlatır. gerilimin hafif, esprilerin ise basit olduğu farslarda, insan zaafı karikatürize edilmiştir. Karikatürlerde bir kıyaslamadan çok genelleme vardır. Seyirciler, verilen mesajlarda ferdî değil, toplumu algıladıkları için pek fazla merak duymazlar, bolca eğlenirler.

Melodram, Aziz ÇALIŞLAR tarafından şöyle tanımlanır.

“Acıklı rastlantılarla gerilimin yaratıldığı, aşırı acıklı durumlara başvurularak kolay etki yaratmaya yönelik, duygusallığı artırıcı müzikle beslenen, ciddiyet tasladığı kadar, yüzeyde de kalan ve yapay karakterlere dayanan oyun türü. 'Popüler tragedya' ya da 'tragedyanın alt biçimi' olarak tanımlandığı kadar, 'popüler opera' olarak da

¹⁴ ŞENGÜL, s. 28 – 29.

tanınlanmış olan melodram, 18. yüzyılda Fransa'da ortaya çıkarak yaygınlık kazanmıştır."¹⁵

5. Şiir, Tiyatro ve Destan İlişkisi

Şiir, kökenleri insanlık tarihi kadar eski bir sanattır. Destanları, insanların gerçekleştirdiği ilk trajik temsiller olarak değerlendirmek mümkündür. söz konusu trajik temsillerin ifadesi, şiir aracılığı ile yapılmıştır. Bu noktadan hareketle tiyatro, şiir ve destanın başlangıçtan beri bir arada oldukları söylenebilir. TANPINAR da tiyatroyu nesirden çok şiirin malı kabul eder:

*"Tiyatro söz sanatları arasında şiirin nizamını benimseyenleri en fazla çeken sanattır. O kadar ki, bir zamanlar ve belki her zaman, her edebiyatta, tiyatro, nesirden ziyade şiirin malı tanındı."*¹⁶

¹⁵ ÇALIŞLAR, s. 420.

¹⁶ Ahmet Hamdi TANPINAR, *Yaşadığım Gibi*, (Haz. Birol EMİL) Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 1970, s. 327.

BİRİNCİ BÖLÜM

TÜRK DRAMA GELENEĞİ

ve

TÜRK EDEBİYATINDA

BAŞLANGIÇTAN 1940'A KADAR TARİHİ DRAMALAR

I. TÜRK DRAMA GELENEĞİ

A) DRAMIN ORTAYA ÇIKIŞI VE ESKİ TÜRKLERDE DRAMA

Bir iş, oluş ya da düşünüşü hareket merkezli anlatma olarak tanımlayabileceğimiz dramın tarihinin insanlık tarihi kadar eski olduğunu söylemek mümkündür. Bu durum Yryö HIRN tarafından şöyle ifade edilir:

*"Kelimeyi iş ve hareket vasıtası ile yapılan her temsili içine alacak derecede geniş bir mânâda kullanacak olursak, dram taklit sanatlarının ilki sayılır. Resim veya harfler vasıtası ile yazı icat edilmeden önce, dram şüphesiz vardı. Tefekkürün dış tezahürü olması itibari ile iş ve hareket daha etkilidir."*¹⁷

Güzel sanatlarla dinsel inanışlar arasında, sanatın ortaya çıkışı noktasında bir bağ olduğu muhakkaktır. Mehmed Fuad, sanatı dinden daha arkaik kabul eder:

*"Tiyatro oyun sanatı, dinden de eskidir. Gece ateşin çevresinde otururken, av hayvanlarını çoğaltmak, yada ertesi gün çıkacakları avın iyi gitmesini sağlamak amacıyla bir çeşit büyü yapmayı düşünen, kalkıp avlanacak hayvanları taklit eden ilk insanın bu davranışıyla birlikte tiyatro da başlamış oluyor."*¹⁸

Yine Mehmed Fuad'a göre, bu ilkel sanatsal faaliyet, çağlar boyu yaşanan gelişmeler sonrasında bu günkü tiyatroyu meydana getirmiştir:

*"Büyüme olgunlaşma, topluluğun üyeliğine alınma törenlerindeyse söz konuşma gerekiyor. Atalar tanrılaşıyor, onlara dansla müzikle tapınıyor. Tapınmak mitleri getiriyor. Mitler oynanarak anılırsa, gösterilirse soy gelişir, topluluk yaşar inancı yerleşiyor, trajedi doğuyor, arkasından komedi, sonrada salt bir eğlence olarak oynanan tiyatro."*¹⁹

Kadim Türklerin dinî törenlerinde de bazı dramatik unsurlar dikkat çeker. Refik Ahmet SEVENGİL, söz konusu törenlerdeki dramatik unsurlarla ilgili olarak şunları söyler:

"Tabiatın göğsünde gözlerini açan, hareket eden, konuşan, düşünen Türk,

¹⁷ Refik Ahmet SEVENGİL, *Eski Türklerde Dram Sanatı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969, s.3.

¹⁸ Mehmed Fuad, *Tiyatro Tarihi*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1970, s. 6.

¹⁹ Mehmed Fuad, s. 6.

yaratılış muammasını halletmeye koyulduğu zaman kendisini tabiatın çocuğu saymak lüzumunu duydu. Ailenin genişlemesiyle vücuda gelmiş aşiretler halinde yaşıyorlardı ve her aşiret kendisi başka bir tabiat unsurundan, bir ağaçtan, bir attan veya bir hayvandan gelmiş sayıyordu. Her aşiret kendi atası ve tanrısı sandığı tabiat unsurunu totem olarak kabul etmişti. Totemizm dinin inanış ve heyecanları içinde yaşayan Türklerin bir takım âyinleri vardı; kutsal bildikleri, ataları saydıkları hayvanın etini yemezler, ancak yılda bir defa bütün aşiretçe bir nevi, din töreni halinde sürekle avına çıkıp bu hayvanı avlarlar, onu kurban ederek, o zaman yerlerdi; içlerinden biri öldüğü zaman aşiretçe törenle gömerler, yasını tutarlar, onun için şiirler söylerlerdi. Sürekle avı, kurban edilmiş kutsal hayvanın etini bütün aşiretçe toplanıp yemek ve ölüye acıma töreni yapmak şeklinde olan bu üç âyinde şiir, musiki, raks ve hareket birbirine karışmış olarak kullanılan ve törene özel bir güzellik veren bedîf unsurlardır.²⁰

Eski Türklerde, ayinleri yöneten din adamlarını, tören süresince gerçekleştirdikleri eylemlere dayanarak ilk aktörler olarak nitelendirmek mümkündür.²¹

Eski Türklerdeki bu kutsal törenler, bir süre sonra dinselikten uzaklaşarak eğlence amaçlı törenlere dönmüştür. Ergenekon Destanı'nın dinsel bir inanışken, günümüze değin geçirdiği değişim ve günümüzdeki kutlanış şekli bu duruma örnek teşkil etmektedir.

Buraya kadar oluşum evrelerini anlatmaya çalıştığımız Türk drama geleneği, Türklerle komşu olan bazı kültürleri de etkilemiştir. Bunlardan ilk akla geleni Çin kültürüdür. Muhsin ERTUĞRUL'a göre Çinliler, tiyatroyu Türkler vasıtasıyla tanımışlardır.²²

²⁰ Refik Ahmet SEVENGİL, *Eski Türklerde Dram Sanatı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969, s. 4-5.

²¹ "Bunlar cemiyetin o zaman ki inanış seviyesi içinde hastaların iyi olması için dualar okuyan ve bu suretle onların içlerindeki cinleri çıkartan ilk sihirbazlardı; kutsal törenlerde ellerinde ucuna demir parçaları geçirilmiş bir değnek tutarlar bunları sallayarak demir parçalarının birbirine çarpması sūretiyle bir nevi ibtidai musiki temin ederlerdi: bunun için ilk çalgıcıdırlar; musiki ile birlikte bir takım dokunaklı, güzel ve sıralanmış sözler söyledikleri için ilk şairlerdir; musiki sözleri söyler ve çalarken hoplayıp zıplayarak oynayan ilk dansörlerdir; sihrî, dini ve bedîf bir heyecan içinde bütün bir dramı temsil ettikleri için de ilk aktörlerdir." SEVENGİL, s.5.

²² Muhsin ERTUĞRUL, "Türk Moğolların Tiyatro Hizmetleri", *Darübedayi Mecmuası*, İstanbul, Birincikanun 1934 ve 15 şubat 1934, s.44 ve 46.

Drama geleneğinin, Selçuklu Türklerinde de canlılığını koruduğu görülür. M. Fuad KÖPRÜLÜ Selçuklu dönemindeki tiyatro faaliyetleri için şunları söyler:

*"Anadolu Selçukî saraylarında Bizans imparatorlarının taklitlerini yaparak sultanları eğlendirmeye çalışan bir takım muhdik ve mukallitlerin mevcudiyetlerini Bizans menbaları bize gösteriyor."*²³

Dramatik özellikler taşıyan eğlencelerin Osmanlılar döneminde de devam ettiği görülür. Köprülü, Osmanlı sarayında bu tür eğlencelerde görev alan, padişahı eğlendiren meddah ve mukallitlerin sıkça bulunduğunu belirtir.²⁴

B) GELENEKSEL TÜRK SEYİRLİK OYUNLARI

Geleneksel Türk seyirlik oyunları kukla, karagöz ve orta oyunu olarak sınıflandırmak mümkündür. Bu oyunların önemli bir kısmı mizah ve hiciv birlikteliğinin inceliğine sahiptir. Bir kısmı ise insanların zayıflıklarını işleyerek halkı güldürmeye çalışan basit oyunlardır.

1. Meddah: Geleneksel Türk seyirlik oyunlarının en önemlilerinden biri olan meddah'ın edebiyat tarihimiz için ne denli önemli olduğunu Fuad KÖPRÜLÜ şu cümlelerle açıklar:

*"Halk kahvehanelerinden saraylara kadar her sınıf ve seviyede insanlara mahsus mahfillerde aranan ve sevilen, hikayeler, taklitler, nüktelerle her sınıf halkı eğlendiren bu hikayeciler edebiyat tarihimiz için çok mühim bir mevzu'dur."*²⁵

Yine KÖPRÜLÜ, meddahların başlangıçta tamamiyle dinî konularla uğraştıklarını daha sonraları lâ-dinî mevzularla da meşgul olmaya başladıklarını belirtmektedir.

Meddahı, Karagöz ve Ortaoyunundan ayıran belirgin farklılıklar söz konusudur. Meddah, Karagöz ve Ortaoyununa nazaran daha gerçekçi, taklitçi ve tiyatroya daha yakındır. Ayrıca meddahın seyircilerle kurduğu iletişim diğer iki oyuna göre daha geniş çaplıdır.²⁶

2. Türk Gölge Oyunu (Karagöz) : Karagöz, Türklerde çok eski dönemlerden

²³ Fuad KÖPRÜLÜ, *Türkiyat Mecmuası*, C.1, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1925, s.14.

²⁴ Fuad KÖPRÜLÜ, "Meddahlar", *Edebiyat Araştırmaları*, C.1, Ötüken Yayınları, İstanbul 1989, s.376.

²⁵ KÖPRÜLÜ "Meddahlar", s. 361.

²⁶ ŞENGÜL, s.70.

beri görülen dramatik bir etkinliktir. Karagözün kökeni ile ilgili bir çok farklı görüş ortaya atılmıştır. Fakat biz, bütün bu görüşleri burada sıralamanın çalışmamızın amacı ve sınırları ile örtüşmeyeceğini düşünerek yalnızca bu görüşleri incelenebileceği kaynakların adlarını vermekle yetineceğiz.²⁷

Karagöz oyunu dört bölümden oluşur:

a) Giriş: Bu bölümde Hacivat sema söyleyerek perdeye gelir, perde gazeli okur ve dua ederek Karagözü çağırır.

b) Muhavere: Karagöz ve Hacivat arasında geçen ve yanlış anlaşılmalara dolu konuşmanın bulunduğu bölümdür.

c) Fasil: Oyunun diğer kahramanlarının da sahneye geldiği ve asıl oyunun bulunduğu bölümdür.

d) Bitiş: Oyunun Hacivat ve Karagöz arasında geçen küçük bir konuşma ile sona erdiği bölümdür.

Genellikle ramazan aylarına has bir eğlence olarak kabul gören Karagözün repertuarında klâsikleşmiş yirmi sekiz oyun bulunmaktadır.

Karagöz oyununa bazı mistik hususiyetler de atfedilmiştir. Refik Ahmet SEVENGİL, oyunun tarihi ve mistik boyutu ile ilgili şunları söyler:

*"Perdenin arkasında tek sanatkâr perdeye aksettirdiği hayâllerle nasıl türlü türlü oyunlar oynuyorsa, kâinatı ve insanları yaratmış olan Allah da öyledir; onun elinde asılsız varlıklar halinde insanlar, görünüşte bir takım oyunlar oynuyorlar, orta yerde perde kaldırılırsa ortada tek sanatkâr kalır, bu Allah'dır. Zaten daha evvelki çağlarda Hint'de ve Cavada da gölge oyununa böyle mistik bir mahiyet veriliyor, hayatın ve insanların bir takım geçici hayâllerden ibaret olduğu yolunda görüşler hüküm sürüyordu. Anadolu Türkleri arasında on beşinci asırdan itibaren perdede hayâl oyunu oynatıldığı bilinmektedir. Bilhassa XVI. asra ait vesikalar boldur. Bu oyun gittiği yerlerde sanatkârlar tarafından yerli hayatın özelliklerine göre şekiller almış, o yerin yaşayışına uygun tipler perdeye çıkarılmıştır."*²⁸

²⁷ Karagözün tarihi kaynaklarıyla ilgili bkz: Sabri Esat SİYAVUŞLUGİL, *Karagöz*, Maarif Matbaası, İstanbul 1941; Metin AND, *Geleneksel Türk Tiyatrosu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969.

²⁸ SEVENGİL, s.73-74.

3. Ortaoyunu: Geleneksel tiyatromuzun en önemli kollarından biri olan Ortaoyunu, Pişekâr ve Kavuklu adlı iki karakter üzerine kurulmuştur. Ortaoyununun belirli bir metni yoktur; oyuncular bir konunun etrafında irticalen geliştirdikleri: müzik, dans, şarkı ve konuşmalarla oyunu ortaya çıkartır. Oyun dört bölümden oluşur:

a) Giriş: Pişekâr izleyiciyi selamlar ve zurnacıyla konuşarak oyunu açar.

b) Muhavere: Kavuklu'nun oyuna dahil olduğu bu bölüm iki kısımdan oluşur:

ba) Arzbar: Birbirleriyle tanışık çıkan Kavuklu ile Pişekâr'ın tanışma konuşmalarının yer aldığı bölümdür.

bb) Tekerleme: Pişekâr'ın Kavuklu'ya sonunda rüya olduğu anlaşılacak bir olayı anlattığı bölümdür.

c) Fasil: Belirli bir olayın temsil edildiği asıl bölümdür.

d) Bitiş: Pişekâr'ın izleyicilerden özür dileyerek gelecek oyunun adını ve yerini belirttiği sonrasında da oyunu kapattığı bölümdür.²⁹

Repertuarında yaklaşık seksen oyunun bulunduğu Ortaoyununda, Kavuklu ve Pişekâr'ın dışında Çelebi, Zenne, Tuzsuz, Sarhoş, Külhanbeyi, Efe ve Kavuklu arkası diye anılan Cüce, Kambur ile taklidî tipler mevcuttur.

On dokuzuncu asırdan itibaren, Batı tiyatrosunun da etkisi ile Tulûât Tiyatrosunun ortaya çıkmasına sebep olan Ortaoyunu, Tulûât tiyatrosunun yaygınlaşmasıyla unutulmaya yüz tutmuştur.

4. Tulûât Tiyatrosu : Tulûât tiyatrosu, Tanzimat döneminde Ortaoyunu ile Batılı Tiyatronun karışımı ile ortaya çıkmıştır. İlk olarak 1875 tarihinde Kavuklu Hamdi tarafından kurulan Hayâlhane-i Osmanî adı verilen Tulûât tiyatrosu ile ilgili Refik Ahmet SEVENGİL şunları söyler :

"Batı Tiyatrosunun sahne tekniğine, sahne dekoru ve giysi düzeni Ortaoyunu üzerinde uyarladığı kadar, oyun konularını Ortaoyununun doğaçlama tekniğine de uyarlayarak, bir çeşit parodi tiyatrosu niteliği kazanmıştır."³⁰

Ortaoyunu tekniğine dayanan Tulûât tiyatrosu, Ortaoyunu klâsik tipleri yerine,

²⁹ ÇALIŞLAR, s. 474.

³⁰ SEVENGİL, s. 76.

günlük hayatta görümler realist tiplere yer vermiştir. İrticalen söz söylemek geleneği Ortaoyununda olduğu gibi Tulûât tiyatrosunda da devam etmiştir.

Tulûât tiyatrosunun güzel sanatlar içindeki yerini, "*Tiyatro, edebiyat ve sahne sanatlarının birleşmesinden meydana gelir. Görülüyor ki Tulûât tiyatrosunun, bir metne bağlı olmadığına göre, tiyatro edebiyatıyla ilgisi yoktur; o, sadece sahne sanatı ile ilgilidir.*"³¹ cümleleri ile ifade eden Refik Ahmet SEVENGİL, Tulûât tiyatrosunun varlığını uzun yıllar devam ettiremeyişi şöyle yorumlar:

*"Tanzimatı takip eden seneler içinde suflörsüz piyes oynama şeklinde, yani tulûâta dayanarak, verilmeye başlanan bazı temsiller, esas karakteri bakımından eski halk komedilerini hatırlatır; onun içindir ki, batı örneğine uygun tiyatro sanatının memleketimizde ilk yerleşme yılları içinde eski halk tiyatrosu ile hiç de alâkalanmadığını söylemek mümkün değildir; fakat bu alâka eski halk tiyatrosu yeni ve kuvvetli esaslar üstünde ilerletmek maksadını gütmüyordu. Onun içindir ki, ömürsüz olmuştur."*³²

II. TÜRK EDEBİYATINDA BAŞLANGIÇTAN 1940'A KADAR TARİHİ DRAMALAR

A) YENİLEŞME DÖNEMİNDE BATI ETKİSİNDE GELİŞEN TÜRK TİYATROSU

Batılı anlamda tiyatronun Türk ülkesine gelişi ve kabullenışı uzun bir süreçte gerçekleşmiştir. Osmanlı devlet adamlarının tiyatroya duyduğu ilgi, bu süreçte hızlandırıcı bir rol üstlenmiştir. Osmanlı sultanlarından III. Selim, II. Mahmut, Abdülmecit ve II. Abdülhamit'in ve saray çevresinin tiyatro ile yakından ilgilendikleri bilinmektedir.

Türk devlet adamları, diplomatları ve aydınlarının tiyatroya bu denli ilgi duymalarını, tiyatronun sahip olduğu telkin gücü ile açıklamak mümkündür.

³¹ Refik Ahmet SEVENGİL, *Tanzimat Tiyatrosu*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968. s. 284.

³² SEVENGİL, *Tanzimat Tiyatrosu*, s. 79

B) İLK TÜRKÇE OYUNLAR

Modern anlamda Türk tiyatrosunun sahnelenen ilk oyunu Şinasi'nin Tadı oyunudur. Fakat bazı kaynaklarda *Şair Evlenmesi*'nden daha önce yazılmış Türkçe oyunlar olduğu bildirilmektedir.³³ Buna rağmen Türk tiyatrosuna asıl katkıyı *Şair Evlenmesi* ile Şinasi'nin yaptığı bir gerçektir.

Modern bir tiyatronun ülkemizde gelişmesine katkıda bulunan bir diğer unsurda "Osmanlı Tiyatrosu Topluluğu" dir. 1868'de kurulan bu topluluğun en önemli sanatçısı Güllü Agop'tur.

Osmanlı tiyatrosunun, günümüz Türk tiyatrosunun oluşmasında önemli katkıları olmuştur. Abdullah ŞENGÜL, bu durumu şu cümlelerle ifade eder:

*"Birçok tiyatro sanatçısı yetişmesi yönünden bir okul hüviyetinde olan Osmanlı Tiyatrosu aynı zamanda bir çok çalışmanın olması bakımından da bir sektör oluşmasını sağlamıştır. Bütün bunlarla beraber tiyatro tekniğinin gelişmesinde de Osmanlı Tiyatrosunun katkısı inkar edilmez."*³⁴

C) YENİLEŞME DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATINDA TARİHİ TİYATROLAR

Tiyatro edebiyatımızda ki ilk tarihî dramalar Namık Kemal'e aittir. Tiyatroya "sosyal fayda" açısından yaklaşan Namık Kemal'in tarihî dramalara yönelişi de söz konusu bakış açısı ile ilgilidir :

*"Tiyatro tarihinin sağladığı imkânlar, Namık Kemal için, inandığı doğruların söylenmesi, gördüğü yanlışların düzeltilmesi veya tenkidi bakımından kaçırılmayacak fırsattır. Kaldı ki, tiyatromun bütün bunları anlatma yoluyla değil, bazı duyu oranlarını da harekete geçirerek, gösterme yolu ile, estetik bir şekilde dikkatleri sunma gibi bir kolaylığı vardır. Daha doğru bir ifade ile düşünceleri yaşantı biçiminde vermek kabiliyetine sahiptir."*³⁵

Türk tiyatrosunu ilk tarihî oyunu olan *Vatan Yahut Silistre*, *Celâlettin Harzemşah*, *Gülnehâl*, *Âkif Bey*, *Zavallı Çocuk* ve *Kara Belâ* adlı tarihî dramalar Namık Kemal'in kaleminden çıkmıştır.

³³ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Metin AND, *Şair Evlenmesi'nden Önceki İlk Türkçe Oyunlar*, İnkılâp ve Aka Kitapevleri, İstanbul, 1983.

³⁴ ŞENGÜL, s. 88.

³⁵ ŞENGÜL, s. 96.

Yenileşme dönemi Türk edebiyatında Namık Kemal'den sonra tarihî drama sahasında eser veren bir diğer sanatkâr, Abdülhak Hâmid'dir. *İlhan, Turhan, Hakan ve Kamuni'nin Vicdan Azabı* adlı eserler Hamid'in bu alanda ki ürünleridir.

TANPINAR, Namık Kemal ve Hamid'i, tiyatro anlayışı açısından bir ekol olarak kabul eder :

"1873 senesine doğru Türk tiyatrosunda belli başlı iki yol verilmişti. Birincisi Şinasi'nin yoludur ki, Vefik Paşa, Teoder Kasap ve Âli Bey - Âli Bey'den gayrisi, dilde onun kadar titiz olmamakla beraber - az çok farklarla devam ederler. Şinasi'den ziyade Moliere'nin eserine bağlı olan bu çalışmanın yanı başında Hasan Bedrettin, Manastırlı Mehmet Rifat Beyler telif, tercüme birçok eserler vücuda getirmişler, ikincisi ise , Namık Kemal ve Hâmid'in hemen hemen tek başlarına verdikleri - Hamid'in bir iki hayranının eserleri varsa da ehemmiyetli değildir - tiyatro eserleridir." ³⁶

D) MEŞRÛTİYET DÖNEMİ TARİHİ TİYATROLARI

İkinci Meşrutiyetin ilânı, sosyal ve siyasal hayatımıza olduğu kadar fikir hayatımıza da yeni açılımlar getirmiştir. Siyasal baskılardan sıyrılan Türk aydını, sosyal tenkidi ön plânda tutan eserler vermeye başlamıştır. Bu dönemde yazılan sosyal içerikli tiyatroları konuları açısından yedi başlık altında toplamak mümkündür.³⁷

1. Abdülhamid ve Eski Rejimi Tenkid Eder Piyesler
2. Abdülhamid'in Şahsiyetini Tenkid Eden piyesler
3. Eski Rejimin İcraatını Tenkid Eden Piyesler
4. Meşrutiyet Sonrası Gelişen İdeolojileri Savunan Piyesler
5. Yeni Yönetim ve Rejimi Anlatan Piyesler
6. Meşrutiyet Sonrası Harplere Temas eden Piyesler
7. Meşrutiyeti Sonrası Gelişen Siyasi Olaylara Temas Eden Piyesler

³⁶ Ahmet Hamdi TANPINAR , *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitapevi, İstanbul, 1982, s. 284.

³⁷ Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. Abdullah ŞENGÜL, *Türk Drama Geleneği ve Tarihi Oyunlarımız*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2001.

E) 1923 – 1940 YILLARI ARASINDA YAZILAN TARİHİ TİYATROLAR

Cumhuriyeti dönemi tarihî tiyatrolarını değerlendirmeden önce, bu dönemde tiyatroya biçilen misyona değinmek, söz konusu oyunları ve işlevlerini kavraya bilmek adına yararlı olacaktır. Abdullah ŞENGÜL, bu misyonu “*Tıpkı Tanzimat döneminde olduğu gibi, Cumhuriyetin ilk yıllarında tiyatroya, sosyal fayda açısından yaklaşmıştır.*”³⁸ cümlesi ile açıklar.

Metin AND ise bu misyonu “*Aslında yapılmak istenen; hem halka yönelik, hem de halka yararlı olan, onun kültür düzeyini yükseltecek, bir bakıma güdümlü ve yararlı Halk Tiyatrosunun temelleri atılmak istenmiştir.*” cümleleri ile ifade eder.³⁹

Atatürkçü düşüncenin temel taşlarını oluşturan altı ilkenin 1937 Anayasanın ikinci maddesi olarak benimsenmesi sonrasında, bu ilkelerin halka ulaştırılması ve kavratılması için tiyatrodan yararlanılmıştır. Sanatçılar da bu amaca yönelik Türk milletinin erdemlerini, ideallerini, milli kültür değerlerini konu edinen tarihî oyunlar kalem almışlardır. Bu oyunlarda İslâmiyet öncesi Türk tarihine Osmanlı dönemine, Milli Mücadele'ye ve Cumhuriyet sonrası yaşanan değişime resmî ideolojinin perspektifinden yaklaştığı görülür.

Cumhuriyet'in ilk yıllarında kaleme alınan sosyal içerikli bu oyunların halka ulaştırılmasını halk evlerini sağlamıştır. Sevda ŞENER, halk evlerinin, resmî ideolojinin tiyatro oyunları vasıtasıyla halka ulaştırılmasında üstlendiği rolü şöyle ifade eder :

“Halkevleri’nde ise, Cumhuriyet’in kültür politikasına uygun olarak devrimlerin anlamının kavranılması ve halka benimsetilmesi amacına yönelik eğitici ve öğretici oyunlar sahnelenmiştir.”⁴⁰

1923 - 1940 yılları arasında yazılan tarihî tiyatrolar, teknik açıdan sağlam bir yapıya sahip değildir. Verilmek istenilen düşüncenin sanat kaygısının önüne geçtiği bu oyunlarda şahıs kadrosu, dekor kurgusu ve üslup yönünden bazı eksiklikler görülür. İlber ORTAYLI, söz konusu oyunların derin bir düşünce ve dünya görüşü barındırmadıklarını şu cümlelerle ifade eder:

³⁸ Abdullah ŞENGÜL, Konusu Türk Tarihinden Alan Dramalar, - Başlangıçtan Cumhuriyet'e Kadar-, (Yayımlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) Erzurum, 1998, s. 102.

³⁹ Metin AND, *Türk Tiyatrosunun Evreleri*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983, s. 366.

⁴⁰ Sevda ŞENER, “Tiyatro Türünde Ürün Veren Yazarlar”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1998, s. 103.

“Şu kadarını söylemek gerekir ki, dönemin yazarları bu oyunları derin bir düşünce ve dünya görüşü içinde değil, dönemin havasına kapılarak alelacele çırpıştırmış gibidirler. Kimilerinin bu tür düşüncelere bir daha hayatları boyunca dönmediğini göz önüne alırsak bu açıkça anlaşılır. Eserlerin çoğu da mektep müsamereleri ve Halkevleri için hazırlanmış, derinliği olmayan metinlerdir. Resmî tarihçilik paralelindeki bu Türk tarihî oyunların Türk tiyatro edebiyatına çok şey kazandırmadığı zamanla anlaşılmaktadır.”⁴¹

⁴¹ İlber ORTAYLI, “Tiyatroda Tarihî Oyunlar Üzerine”, *Gelenekten Geleceğe*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2001, s. 167

İKİNCİ BÖLÜM

METİN TAHLİLLERİ

GÜN DOĞUYOR

Özet

Halime, Seyhan'la oğlu Murat'ın durumunu konuşmaktadır. Halime, Murat'ın Anadolu'ya gideceğine emindir. Bu sırada Maksut eve gelir, kendini Murat'ın arkadaşı olarak tanıtan Maksut, Murat'ın odasına girmek ister ama Halime buna izin vermez. Maksut, Anadolu'ya silah kaçıracaklarını, acelesi olduğunu söylese de Halime, Murat gelmeden odaya girilmesine karşı çıkar.

Maksut ile Halime arasındaki konuşma sürerken kapı çalınır, Rüstem Bey eve gelir. Maksut, Rüstem'e asıl kimliğini açıklar, Murat'ın tutuklandığını kendisinin de odasını arayacağını söyler. Rüstem, sivil memur olan Maksut'a önce sigara ardından da içki ikram eder. Maksut bir süre sonra geç kaldığını söyleyerek odayı aramak için harekete geçer. Halime, Maksut'a izin vermez ve onu tehdit eder. Bu sırada Murat gelir. Maksut'u farketmez ve başından geçenleri anlatır. Murat, sözünü bitirdiğinde Maksut, onu tutuklamaya çalışır fakat Murat'ı serbest bırakan asker(Halil) kapıda belirir ve tüfeğini Maksut'a doğrultarak Murat'ı bir kez daha kurtarır.

Murat, cephede Salâhattin'e İstanbul'dan nasıl kaçtıklarını Halil'in Maksut'a söylediği sözlerden itibaren anlatır. Daha sonra Salâhattin'e önlem olması için cama iki çuval yerleştirmesini söyler. Salâhattin bu işi yaparken bir kurşun camdan girer ve onun dirseğini sıyrır. Murat, Millî Mücadele'nin öneminden söz ederken, Ferruh günlüğüne bir şeyler yazmaya çalışır. Darülfünunda müderris yardımcısı olan Ferruh, arkadaşlarının savaş psikolojisi üzerine uzun bir konuşma yapar. Salâhattin, Millî Mücadele'de yaşanan zorluklardan ve bu zorlukların nasıl aşıldığından örnekler vererek bahseder. Konuşmalar sırasında Alay Kumandanı gelir ve odadakilere savaşın gidişatıyla ilgili bilgi verir.

Düşman askeri, Murat ve arkadaşlarının bulunduğu kazaya girmeye başlamıştır. Kaza ahalisinden Şaban, Murat ve arkadaşlarının sığındığı kilise harabesine gelir ve

onlara son durumu anlatır. İçerdekiler, yemek için hazırlıklar yapmaya başlarlar, Ferruh, Millî Mücadele sırasında karşılaşılan güçlüklerden bahsederken düşman zabiti ve yanındaki iki kişi kiliseye gelir. Ferruh, düşman zabitinin kilisede gördüklerinden şüpheleneceğini düşünmektedir. Murat haricindekiler de bu düşünceye katıldıklarını ifade ederler. Murat, olası bir saldırı karşısında görevlerini öğrenmek için alayla bağlantı kurar. Daha sonra alaydan aldığı emirleri arkadaşına iletir. Görevleri düşman cephaneliğini havaya uçurmaktır. Murat, arkadaşları arasında bir görev dağılımı yapar. Kendisi ile Halil cephaneliği havaya uçuracak, Salâhattin ve Ferruh ise patlama sonrası durumu alaya bildirecek ve kazadan uzaklaşacaklardır. Bu sırada Şaban, telaşla kiliseye gelir. Ailesinin düşman askerlerince tutuklandığını haber verir. Murat, elindeki dürbünle Şaban'ın ailesinin düşmanlar tarafından yakılmak üzere olduğunu görür ve görevini yerine getirmek üzere evden çıkar.

Millî Mücadele kazanılmıştır, İstanbul'da zafer kutlamaları, geçitler için hazırlıklar yapılmaktadır. Halime ve Seyhan hazırlık yapmaya başlamıştır. Ferruh, Halime'ye Murat'ın düşman cephaneliğini havaya uçurmaya gittiğini günü ve onu nasıl bulduklarını bütün ayrıntılarıyla anlatır. Bu sırada kapı çalınır ve Rüstem gelir. Rüstem, Avrupa'ya kaçmak için pasaportunu beklemektedir. Bir süre sonra Salih pasaport getirir. Salih ve Rüstem kendi aralarında konuşurlarken Seyhan, Halime'den Rüstem'le olan evliliğini bitirmesini ister. Rüstem, Halime'ye Avrupa'dan para göndermeye çalışacağını söyler. Halime, Rüstem'e boşanmak istediğini bildirir. Rüstem, Halime'ye bir şeyler anlatmak isterken Murat gelir.

Halime ve Seyhan Murat'la hasret giderirken Rüstem evden çıkar. Halime oğlundan fenerleri hazırlarken kendisine yardım etmesini ister. İkisi birlikte diğer odaya geçtiklerinde Rüstem unuttuğu valizini almak için eve döner. Seyhan, Rüstem'e Murat için hazırladıkları sürprizi gösterir. Kapıyı açtığında Gazi'nin resmi ile karşılaşan Rüstem çok şaşırır. Bu sırada Murat gelir ve Rüstem'i kapıya uğurlar. Eser Murat'ın ülke için yeni günlerin doğduğunu müjdeleyen sözleri ile son bulur.

Vak'a

Konusunu Millî Mücadele yıllarında Türk ulusunun, ülkelerini işgal eden düşman ve saltanat yanlılarına karşı verdiği mücadeleden alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Halime ve Seyhan, Murat hakkında konuşurlarken Maksut gelir ve kendisini Murat'ın arkadaşı olarak tanıtır. Murat'ın odasına girmek isteyen Maksut'a Halime engel olur. Bu sırada eve gelen Rüstem, Maksut'u sigara ve içki ikramları ve gereksiz konuşmalarıyla farkında olmadan oyalar.

b) Murat eve döner. Tutuklanışını ve kaçışını annesine anlatır. Maksut, Murat'ı tutuklamak ister ama Murat'ı serbest bırakan Halil, buna engel olur.

c) Murat, İstanbul'dan kaçışını cephede Salâhattin'e anlatmaktadır. Bu sırada düşman saldırısı devam etmektedir. Alay kumandanı, Murat ve arkadaşlarının saklandıkları kilise harabesinde onları ziyaret eder.

d) Düşman askerleri kazayı işgal etmeye başlar. Şaban, gelişmeleri Murat'a bildirmektedir. Düşman subayı, Murat ve arkadaşlarının bulunduğu kilisenin önüne gelir, camları kırarak içeri göz atar.

e) Ferruh, düşmanın kendilerinin kilisede bulduklarını anlamış olabileceğinden endişelenmiştir. Düşüncelerini arkadaşlarına da bildirir. Bu sırada Şaban, telaşla gelir ve ailesinin yakalandığını haber verir. Murat, dürbünle Şaban'ın ailesinin düşman askerlerince yakılmak üzere olduğunu görür ve aldığı görevi yerine getirmek üzere harekete geçer.

f) Savaş sonrası Halime ve Seyhan fener alayı için hazırlıklara girişmiştir. Ferruh, Halime'ye Murat, Halil, Salâhattin ve kendisinin harekât günü yaşadıklarını anlatır.

g) Rüstem, eve gelir. pasaportunu alıp Avrupa'ya kaçmayı plânlamıştır. Evin önünden geçen kalabalık Rüstem'e sözlü saldırıda bulunur. Seyhan, Halime'den, Rüstem'den boşanmasını ister. Rüstem, Halime'ye Avrupa'ya gittiğinde ona para göndermeye çalışacağını anlatır. Halime boşanmak istediğini söyler ve Rüstem buna razı olmak zorunda kalır.

h) Murat, evine döner. Seyhan ve Halime Murat'la meşgulken Rüstem evden çıkar. Bir süre sonra unuttuğu valizini almak için eve gelen Rüstem'i Seyhan karşılar. Rüstem'e Murat için hazırladıkları sürprizi gösterir. Rüstem, Gazi'nin resmini gördüğünde çok şaşırır. Bu şaşkınlık esnasında Murat gelir ve Rüstem'i kapıya kadar uğurlar.

Tema

Peyami SAFA'nın *Gün Doğuyor*¹ adlı oyunun ana teması, ulusal birliği ve bağımsızlığa inanç,² Kurtuluş savaşında iç ve dış düşmana karşı³ verilen mücadele üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak işlenen yan temalar savaşın neden olduğu olumsuzluklar, ölüm ve aşk şeklinde sıralamak mümkündür.

Eserde bağımsızlığa inanç Murat tarafından dile getirilir. Rüstem'in "*Oğlum biz hasta adamın burnuna aynayı tuttuk.Nefes almıyor.*"⁴ cümlesine verdiği karşılıkla Murat, bağımsızlığına olan inancını ortaya koyar:

*"Rüstem. bey, Rüstem bey. Bu millet ölmemiştir. Onun son nefesi bile bir fırtınadır, senin elindeki endam aynasını da, seni de alır, uçurur."*⁵

Türk milletinin Kurtuluş Savaşı'nda orduya verdiği destek, millî birliğin bir göstergesi olarak takdim edilir:

*"Hiçbir harpte millet, ordu ile bu kadar iç içe, yan yana çalışmamıştır. Millî vasfı bu harpten başka dünyanın hangi mücadelesi lâyıktır?"*⁶

Eserin temel çatışma ögesini Kurtuluş Savaşı'nda iç ve dış düşmana karşı verilen mücadele oluşturur. Dış düşmana karşı verilen mücadele anlatım, iç düşmana karşı verilen mücadele gösterime dayalı olarak verilir. İç düşman olarak karşılaştığımız Osmanlı hükümeti ve adamları ile Rüstem, Millî Mücadele karşıtı söylemlerle eserde yer bulurlar.

¹ Peyami SAFA, *Gün Doğuyor*, Ulus Basımevi, Ankara, 1928, 95 s.

² Sevda ŞENER, "Tiyatro Türünde Ürün Veren Yazarlar(1923-1940)", *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1998, s. 127.

³ Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları, (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1988, s. 142-143. (Gerek Sevda ŞENER'in gerekse Nurhan KARADAĞ'ın yukarıda künyeleri verilen çalışmalarında eserin adı "*Gün Doğarken*" olarak zikredilmiştir. Fakat bizim elimizde bulunan ve çalışmamıza esas aldığımız eser "*Gün Doğuyor*" adı altında basılmıştır.)

⁴ SAFA, s. 21.

⁵ SAFA, s. 21.

⁶ SAFA, s. 58.

Osmanlı hükümetlerinin Millî Mücadele'ye bakış açısı, Damat Ferit Paşa'nın sivil memurlarından⁷ Maksut tarafından dile getirilir. Murat'ın tutuklanış nedenini açıklayan Maksut, Millî Mücadele'ye yoldan çıkmışlık olarak niteler:

*"Murat, harbi umumiden sonra terhis edilen ihtiyatları Anadolu'da Kuvvayı Millîyeye iltihak ettirmek için çalışıyor. Burada Ankaraya bağlı bir teşkilâtın ele başlarından. Kendisi de zaten harbi umumide ihtiyat zabiti imiş. Orduda çok yararlıkları var. Fakat uoldan çıkmış. Şimdi Kuvvayı Millîyeye hizmet ediyor."*⁸

Maksut'un Halime'ye Murat'ın suçunu açıklarken söyledikleri de onun Millî Mücadele bakış açısını değerlendirmemize yardımcı olacaktır:

*"Kusuru İstanbul'da Anadolu eşkıyalarına yaltaklık etmek."*⁹

Eserde Hürriyet ve İtilâf Fırkası reislerinden ve İngiliz Muhipleri Cemiyeti azasından bir kişi olarak tanıtılan Rüstem Bey'in ifadeleri de Millî Mücadele karşıtı ve vatan sevgisinden yoksun söylemler olarak dikkat çeker:

*"Siyaset meydanını boylayan ahmakların beyinlerini ortasından yar. İçinde vatan, millet, fazilet, hamiyet... gibi urlar bulursun."*¹⁰

Osmanlı hükümetlerinin vatana hizmet etmek yerine onun karşısında yer almaları Ferruh tarafından ironik bir dille eleştirilir. Murat'ın Anadolu'ya geçerken bir keçinin yardımıyla yolunu bulabilmesine Ferruh şu cevabı verir:

*"Bu keçi, memlekete Ali Rıza paşa kabinesinden daha fazla hizmet etmiş."*¹¹

Anlatıcı, Maksut ve Rüstem'in sözleri ile ve Osmanlı hükümetinin tavırları ile Osmanlı'nın son üç yüzyılımı ortaya koymaya amaçlamıştır. Dolayısıyla bu eleştirilerin asıl hedefi, Osmanlı sistemi ve yöneticileridir. Bu durum, Murat'ın, Rüstem'in gidişi sırasında söyledikleri ortaya çıkar:

"Buna bir ibret manzarası seyrederek gibi bakmalısın. Bu gördüğün adam herhangi bir Rüstem değildir. Bu, üç yüz seneden beri devam eden bir inkırazın en tekemmül etmiş, en canlı, en mostralık tipidir. Kaçıyor değil mi Kaça...r; vatana

⁷ SAFA, s. 19.

⁸ SAFA, s. 20.

⁹ SAFA, s. 31.

¹⁰ SAFA, s. 24.

¹¹ SAFA, s. 42.

söviyor değil mi? Söve...r, kuvvetliyi görünce yaltaklanıyor değil mi? Yaltaklanı...r. Çünkü buna 'Allahın kim?' diye sor; inkıraz tabiriyle 'Nefs i nefisim' diyecektir.

....

Bu adamın her an gözleri önünde sallanan, fakat kendisine benzeyenlerden başka hiç kimsenin görmediği levhalardaki hikmetleri sana okuyayım mı? 'İç bade, güzel sev...', 'Her koyun kendi bacağından asılır', 'Türk ne bilir bayramı, lık lık içer ayranı', 'Bu millet adam olmaz.'"¹²

Eserde düşmana karşı verilen mücadele daha çok anlatım yoluyla aktarılır. Bu tema, ikinci perdede düşmanın Murat ve arkadaşlarının bulunduğu kazayı işgal edışı, işgal esnasında yaptıkları ve savaşın zaferle neticelenmesinin ardından yapılan zafer alayının piyes kahramanlarınca anlatımı ile izleyiciye sunulur.

Savaşın yıkıcılığı, piyeste Murat tarafından dile getirilir:

"Düşmanın o havalide neler yaptığını biliyoruz. Gece yarısı köyleri nasıl bastığını, kundaktaki çocukları süngülerin ucuna takarak havada nasıl salladığını duyduk."¹³

Savaşın neden olduğu olumsuzluklar ile ilgili anlatılanlar sadece duygulardan ibaret değildir. Murat, düşmanın Türk insanını yakarak öldürdüğünü dürbünü vasıtasıyla görür.¹⁴

Ölüm teması eserde vatan sevgisi ile ilişkilendirilerek ele alınır. Bu bağlamda Murat, ülkesi için ölmeye kendisinden önce can verenler gibi hazırdır. Bu durumu da normal karşılamaktadır:

"... böyle kaç milyon Türk çocuğu, en sıcak ve masum emellerin ortasında birdenbire can verdiler. Benim onlardan fazla yaşamaya hakkım olduğunu iddia edebilir miyim?"¹⁵

Aşk temı, Murat ve Seyhan arasındaki ilişki ile eserde yer bulur. İlk bölümlerde birbirilerine karşı hissettiklerini kendilerine ve etraflarındakilere açıklayamayan iki aşık, savaş sonrası konuştuklarında duygularını açıkça ifade ederler.

¹² SAFA, s. 90.

¹³ SAFA, s. 35.

¹⁴ SAFA, s. 70.

¹⁵ SAFA, s. 66.

Zaman

Eserin vak'a zamanı Millî Mücadele yıllarını ve savaş sonrası ilk günlerini kapsar. Birinci perdede Millî Mücadele'nin başlangıç döneminde, İkinci perdede savaşın sonlarında, üçüncü perdede ise savaş sonrası ilk günlerde gerçekleşen olaylar anlatılır. Esere dayalı bu çıkarımlardan hareketle, vak'a zamanının Millî Mücadele'nin gerçekleştirildiği 1919-1922 yılları arasındaki bir zaman dilimini kapsadığını söylemek mümkündür. Piyesini anlatma zamanı ise 1938 senesidir.

Yazarın anlatma zamanından yaklaşık on beş yıl önceki bir vak'a zamanını, anlatma zamanına taşıyışını, Kurtuluş Savaşı'nın kimlere karşı ve hangi şartlar altında yapıldığını yeni nesillere aktarmak gayretiyle açıklayabiliriz.

Mekân

Gün Doğuyor'da anlatılan olaylar iki farklı mekânda gerçekleşir. Bu mekânlardan ilki İstanbul'da "*Orta halli bir Türk evinin oturma odası.*"¹⁶ ikincisi "*Bir mahzen.*"¹⁷dir.

Anlatıcı, perde başlarında bu mekânların dekor kurguları ile ilgili ayrıntılı tasvirler verir:

"*Bir mahzen.*

Dipte tavana yakın demir parmaklıklı iki küçük pencere. Sol tarafta basamakları kırık ver yumru yumru, hayal meyal görünen bir taş merdiven. Sağ tarafta, bir gazsandiği üstünde telefon makinesi. Yanında bir mum yanıyor. Sağdaki pencerenin yanına bir tahta merdiven dayanmış; üstünde muhabere memuru Salâhattin ve elinde bir fener, telefon tellerini mihlar.

....

Sol tarafta, ikinci bir planda bir ot minder. Üstünde ihtiyat zabiti. Ferruh uzanmıştı. Yanında minderin üstünde bir defter ve bir kalem. Sağ tarafta yerde bir fener."¹⁸

¹⁶ SAFA, s. 3.

¹⁷ SAFA, s. 38.

¹⁸ SAFA, s. 38.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu on iki kişiden oluşmaktadır. Bu kişilerden Murat, Rüstem, Maksut, Halime ve Seyhan piyesin merkezî şahıslarıdır. Halil, Ferruh, Salâhattin, Şaban, Alay Kumandanı, Salih ve Fatma ise olay akışı içerisinde belirli bölümlerde ortaya çıkan figüratif şahıslardır.

Murat: I. Dünya Savaşı'nda ihtiyat zabiti, Kurtuluş Savaşı'nda ise zabıt olarak görev yapan Murat, vatan sevgisini her şeyden üstün tutan, ülkesi için ölüme gidebilecek kadar cesur, örnek bir Türk askeridir.

Eserde Murat'ın fizikî tasviri anlatıcı tarafından şu şekilde verir:

*“Otuz yaşlarında, saçları dağınık ve kabarmış, kuru yüzünün tabii teşekkülünde bile öfke ve isyan görünen çatık kaşlar altında ap açık, cesur gözlerinden enerji fışkıran genç...”*¹⁹

Murat'ın ruhsal özelliklerini, Halime Hanım'ın şu cümlelerinde görmek mümkündür:

*“Murat da tıpkı babası: gözünü budaktan sakınmıyor, cesur, yumrukları ile tirabzanları döve döve merdivenleri çıkar, küçükten beri kapıları şırak şırak vura vura açıp kapar. Tıpkı babası gibi ne yaptığını, ne yapacağını söylemez. Kaşlar çatılı, ağız kilitli. Oğlumdur da hiçbir sırrını bilmem.”*²⁰

Murat, Millî Mücadele sırasında aldığı yaraları bir nişan ya da rütbe olarak kabul eder. Bu kabulün ana nedeni, Murat'ın sahip olduğu vatan sevgisidir:

*“Başımda sancılardan bir taç var. Hayatımın en güzel ağrılarını taşıyorum. Keşke bu ağrılar hiç dinmese.”*²¹

Rüstem: *“Elli yaşlarında, siyah sivri sakallı bir adam.”*²² olarak tanıtılan Rüstem, vatan sevgisinden yoksun, hayatı zevk alınacak bir zaman dilimi olarak gören, kadını yalnız cinsel haz noktasında değerli kabul eden olumsuz bir şahıstır.

Rüstem'i ilk hocası ile kıyaslayan Halime, onun için şunları söyler:

¹⁹ SAFA, s. 33.

²⁰ SAFA, s. 7.

²¹ SAFA, s. 88.

²² SAFA, s. 16.

“Rüstem bey de aksine, en lüzumsuz şeyler için yalan söylemeye bayılır. Kendi zevkinden başka düşündüğü yoktur”²³

Anlatıcı, Rüstem’in hayata dair fikirlerini kendisine söyler. Rüstem, vatan ve bayrak hakkında şunları söyler:

“Nerede keyfim kaçmazsa orası vatanımdır; alnumun terini rahatça silen mendilim, bayrağımdır.”²⁴

Rüstem yaşam felsefesini *“Öğrendim ki yaşamamanın yaşamaktan başka bir hikmeti yoktur.”²⁵* cümlesi ile özetler. Burada sözü edilen yaşamak, zevk için yaşamaktır. Rüstem’in yaşamında zevkin en önemli kaynağı kadındır. Onun kadın telakkisi, yaşam felsefesiyle paraleldir:

“...kadın, her dalında başka bir meyve sarkan, nev’i şahsına münhasır bir ağaçtır. Yüzünde şeftali, elma, kiraz; göğsünde nar, portakal, turunç sallanır; bütün vücudunda, ayağının topuğuna kadar üzüm, kavun, karpuz, incir, kayısı, her meyvenin lezzetini, usaresini, her meyvenin rengini, şeklini muhafaza eden bir ağaç.”²⁶

Rüstem, yaşam felsefesini kutsallaştırır ve bu konuda Maksut’a ayetler okur. onun kutsal kitabında, *“Vur patlasın, Keyfine bak, Adam sende”²⁷* gibi ayetler mevcuttur.

Maksut: Anlatıcı tarafından, *“Kırk yaşlarında, saçları ağarmış, fakat siyah kesik bıyıkları kozmetikli açı renk; arkası kısa kemerli bir spor ceketi, gri fanilâ bir pantolon giymiş.”²⁸* cümlesi ile tanıtılan Maksut, Millî Mücadele karşıtı olumsuz bir şahıs olarak eserde saltanatın temsilcisi durumundadır.

Halime: Murat’ın annesidir. İlk eşini ve bir çocuğunu vatan uğrunda şehit veren Halime, cesur, vatanını seven örnek bir Türk kadınıdır.

Murat’ın odasına zorla girmeye çalışan Maksut’a verdiği cevap, Halime’nin kişilik özelliklerini yansıtmaları açısından önemlidir:

²³ SAFA, s. 9.

²⁴ SAFA, s. 82.

²⁵ SAFA, s. 16.

²⁶ SAFA, s. 24.

²⁷ SAFA, s. 27.

²⁸ SAFA, s. 11.

“İçeride Halilimin lüveri var. Şimdi alır, gelir, senin leşini yere sererim. Ben hem asker karısıyım hem asker anasıyım. Bu toprağa iki şehit verdim.”²⁹

Seyhan: Murat’ın sevgilisi olan Seyhan, Milli Mücadele’yi destekleyen, Rüstem gibi millî kimliğe sırt çeviren kişilere karşı koyabilen örnek bir Türk öğretmenidir.

Seyhan, Halime Hanım’dan Rüstem’in parasını kabul etmemesin ister, bunun nedeni Rüstem’in millî kimliğe yüz çevirmesidir:

“Seyhan – Kabil de olsa, Rüstem beye Avrupadan göndereceği parayı kabul etmeyeceğinizi söyleseniz..

Halime – Ah, kızım, bana kalsa şimdi ayrılıyorum.

Seyhan – Ne düşünüyorsunuz? Ben varım diyorum size... (Daha kuvvetli) Ben varım.”³⁰

Diğerleri: Bu grupta yer alan kişiler Halil, Ferruh, Salâhattin, Şaban, Alay Kumandanı, Salih ve Fatma’dır.

Halil, Ferruh, Şaban ve Alay Kumandanı Millî Mücadele’ye katılan olumlu şahıslardır.

Salih ve Fatma eserde çok az yer bulan figüratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Gün Doğuyor adlı oyun, sâde bir dille ve mensur olarak yazılmıştır. Yazar, eserde Kurtuluş Savaşı’na katılmış kişilerin anılarından faydalanmıştır. Piyeste anılardan faydalanılan bölümlerde *“Albay Muzafferin anılarından.”³¹*, *“Erkanıharp M. Şevkinin hatıralarından “Savaş Hikâyeleri”³²* gibi dipnotlarla kaynakları belirtilmiştir.

Tezli bir eser olan *Gün Doğuyor*’da tek yönlü ve idealize edilmiş şahıslarla karşılaşırız. Anlatıcı, Halil’i yöresel şivesi ile konuşturarak dil konusunda gerçekçi bir yaklaşım sergiler.

Eser, akıcı bir üslûba sahiptir. Birinci ve ikinci perdenin sonlarına yerleştiren merak unsurları bu akıcılığı sağlayan en önemli etkenlerdir.

²⁹ SAFA, s. 31.

³⁰ SAFA, s. 84.

³¹ SAFA, s. 41.

³² SAFA, s. 57.

ERGENEKON

Özet

Eserde anlatılanlar bir mağarada geçer. Demirci, ateşin başından yeni kalkmıştır. Mağaradaki diğer bir kişi olan Ozan, Demirci'ye hitaben yaptığı konuşmada Türk milletinin erdemlerini anlatır. Ardından Türk milletinin esarete sürüklenmesini, yol açacağı olumsuzlukları sıralar.

Ozan'a cevap veren Demirci, Türk Tanrısı'na Türk Milleti'ne yardımcı olması için dua eder. Bu sırada mağaranın köşesinde bir Bozkurt görünür ve hemen kaybolur. Demirci, bu hadiseyi Türk milletinin esaretin zincirlerini kıracağına bir belirtisi olarak değerlendirir. Bir yandan çekicini taşlara vururken bir yandan da Türk'ün esaretten kurtuluşunu dünya medeniyeti için ne denli önemli olduğunu vurgular.

Bir süre sonra Demirci'nin Çekici ile kırdığı kayaların arkasında Ankara Kalesi ve iki tepe arasına asılmış Gazi'nin bir resmi görünür. Oyun, Demirci'nin Seymenlere seslenişi ile son bulur.

Vak'a

a) Demirci Ateş'in başından yeni kalkmıştır. Ozan, Demirci'ye hitaben yaptığı konuşmada Türk milletinin erdemlerini anlatır. Bu kadar ulu bir milletin esarete mahkum edilmesinin yol açacağı olumsuzluklara değinir.

b) Demirci, Türk Tanrısı'na Türk milletine yardım etmesi için dua eder. Bir süre sonra, mağaranın bir köşesinde bir Bozkurt görünür ve kaybolur. Demirci, bu olayı kurtuluşun müjdecisi olarak kabul eder.

c) Çekici ile kayaları kırmaya çalışana Demirci, bir yandan da Türk milletinin esaretten kurtuluşunun önemini vurgular. Bir az sonra Demirci'nin vurduğu kayalar yıkılır, mağaranın duvarının ardından Ankara Kalesi ve Gazi'nin iki tepe arasına asılmış bir resmi görünür. Oyun, Demirci'nin Seymenlere seslenişi ile son bulur.

Tema

Behçet Kemal'in *Ergenekon*¹ adlı oyununun ana teması, Türk milletinin yüceltilmesi üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak Atatürk sevgisi de işlenmiştir.

Eserde Türk milletine bir nevi kutsallık atfedildiği, bu nedenle Türk milletinin diğer milletlerle Tanrı arasında bir yere yerleştirildiği görülür. Bu durum, Ozan tarafından dile getirilir:

“Diyelim: ‘Her zamanki efendin Türk’ü tanı!’

Türk örnektir, Tanrının her pürüzsüz huyuna;

Dünya yaratılmıştır Türk’ün yüzü suyuna

....

Hey Rap! Çıkman gerekti arşındaki kürsüne,

Mademki ilk demiri koymuştu Türk örsüne,

Mademki ilk kıvılcım sıçramıştı toprağa;

Hacet yoktu bir yeni büyüklük yaratmağa!

Doldurunca bir demir sap, Türk’ün elini,

Yere diktin demekti etten bir heykelini”²

İlk olarak Türk milletini diğer milletlerin üstünde bir yere oturtan Ozan, daha sonra Türk milletinin erdemlerini sıralamaya başlar. Bu erdemler, Türklerin dünya medeniyetinin ve insan sevgisinin kaynağı oluşudur:

“Türk’ün kalbinden geçti ilk Tanrıların kanları;

Öbür ırklar sürüyken Türk’lerdi çobanları

Dünyayı tarla gibi sürdü, uçtan uca Türk,

İmrenerek taptığı Tanrılardan yüce Türk..

Gün görmezken öteki insanların inleri,

Kafalarında güneş, Türk’lerin bilginleri,

Kavuşurlardı her gün bir yeni duyarlılığa..

Onlar ruh üfürdüler bu balçıktan varlığa..

....

¹ Behçet Kemal, “Ergenekon”, *Ülke* C. 1, Şubat 1933, s. 14-17.

² Behçet Kemal, s 14-15.

*Almış yükseltmek için dünyayı kollarına!...
Türk gönlü, Türk kafası tam otuz bin senedir
İnsanlara gösterdi sevmek, inanmak nedir...
Ne çok gecikecekti insan olmakta insan
Olmasa Türk.. İlk seven, ilk inanan ilk yazan!..”³*

Atatürk sevgisi, eserde simgesel ifadelerle işlenir. Demirci, Tanrıdan Türklere yardımcı olmasını isterken “*Kurt olmazsan da görüp güneşle gök yerine / Güneşi başına al gökünü koy gözlerine!*”⁴ şeklinde dua eder. Bu ifadeler, Türk milletinin kurtarıcısı olması beklenen Tanrı’nın tasviri niteliğindedir. Atatürk’ün saçlarının sarılığı ve gözlerinin maviliği ile örtüşen bu ifadelerden onun Türk milletini kurtaran bir tanrı olarak nitelendirildiği sonucuna varılır.

Zaman

Piyesin vak’a zamanı, İslâmiyet Öncesi Türk tarihinden seçilmiştir. Anlatma zamanı ise Cumhuriyet sonrası dönemdir.

Yazarın vak’a zamanını anlatma zamanına taşıyış amacını, kendisine ait şu cümlelerde görmek mümkündür:

“Bu, Ergenekon Efsanesini canlandırmaktan ziyade Ankara şahikasında doğan güneşin büyüklüğünü ve eşsizliğini tarih çerçevesi içerisinde göstermek Ergenekon’da Ankara’yı görmek için yazılmış ve 27 Birincikânun Gazi önünde Ankara Halkevi Sahnesi’nde temsil edilmiştir.”⁵

Mekân

Eserde anlatılan olaylar, bir mağarada geçer. Yazar, söz konusu mağarayı şöyle tasvir eder:

“Sahne: Karanlık bir mağarayı gösterir. Köşede bir demirci ateşi.”⁶

Oyunun son bölümünde bu görüntüye Ankara Kalesi ve Gazi’nin resmi de eklenmiştir.

³ Behçet Kemal, s. 15.

⁴ Behçet Kemal, s. 16.

⁵ Behçet Kemal s. 14.

⁶ Behçet Kemal s. 14.

Şahıs Kadrosu

Piyetin şahıs kadrosu Ozan, Demirci ve Seymenlerden oluşur. Ozan ve Demirci, oyunda Türk milletini temsil eden anlatıcı şahıslardır. Bu nedenle birlikte değerlendirilmelerinin daha anlamlı olacağı kanısındayız

Ozan ve Demirci: Ozan ve Demirci, Türk milletinin sahip olduğu erdemleri temsi eder, aynı zamanda vak'anın anlatıcısı durumundadırlar.

Eserde, Türk milletinin erdemleri olarak medenilik ve insan sevgisi üzerinde durulduğunu tespit etmiştik. Ozan, söz konusu erdemlerden insan sevgisinin; Demirci ise medeniliğini temsilcisidir.

Diğerleri: Bu grupta yer alan Seymenler, oyunda yalnızca fiziksel olarak yer bulan dekoratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Sade bir dille ve manzum olarak yazılan oyunda $7 + 7 = 14$ 'lü hece ölçüsü kullanılmıştır. Piyetin uyak örgüsü, mesnevî tarzında kafiyelenmiştir.

Sanat yapmak amacından ziyade belirli bir ideolojinin anlatılması amacı güdülen Ergenekon'da, anlatma göstermenin önünde tutulmuştur.

CEM

Özet

Cem, Fransa'da Gran Dük'ün şatosunda rehin tutulmaktadır. Gran Dük, Jorj ve Ciyovoni'yi Cem'i kollayıp gözetlemeleri için tutmuştur. Gran Dük'ün kızı Helen, Cem'e aşiktir. Ciyovoni, Helen'in Cem'i görmesine yardım eden ve Cem'i kurtarmaya çalışan bir şövalyedir. Gran Dük, Cem sayesinde kazanacağı paraları hesaplarken kızının aşkını ve eşi Gran Düşes'in uyarılarını gözardı eder. Fransa kralı Şarl, Cem'i aramaktadır. Bu amaçla Gran Dük'ün şatosuna gelen üç atlı, kralın emirlerini Gran Dük'e iletirler. Gran Dük, Cem'in şatosunda olmadığını söyler. Hemen ardından Fransa'ya bağlı bir şövalye olan Jorj, Cem'in şatoda olduğunu bu üç atlıya bildirmiştir. Gran Dük, Cem'i Vatikan'a vermeyi plânlamıştır. Cem'i götürmek üzere gelen Borciya, Helen'i de Roma'ya gelmeye ikna eder. Amacı onu elde etmektir. Bütün bunlar olurken Cem, uzun süren esareti ve kapalı kalmış olması nedeniyle bunalıma girmiş ve iradesi zayıflamış bir haldedir. Cem, Roma'ya gönderilmesi öncesinde kendisine vatansız diyen Jorj'u öldürür.

Cem, Roma'ya getirilmiştir ve Vatikan'da tutulmaktadır. Lükreçya, babası Borciya'ya Fransa kralının Cem nedeni ile Roma'ya doğru yola çıktığını hatırlatır. Borciya, bir papa olarak durumu kendi lehine çevireceğinden emindir. Lükreçya, Ciyovoni ile Helen arasında bir ilişkisi olduğunu düşünür ve bunu Cem'e bildirir. Cem, bu habere inanır. Ciyovoni ile konuşmaz. Borciya, Ciyovoni'yi Rahip, aracılığı ile tuttuğu bir Katile öldürtür. Hayaletlerin yardımı ile bazı zehirli karışımlar hazırlar. Borciya, Helen'e saldırır ve ona sahip olmak ister. Sezar, Helen'i babası Borciya'da kurtarır. Borciya, Ciyovoni'yi öldüren katile yeni bir iş vermek üzere iken Sezar içeri girer ve katili öldürür. Borciya, Cem'e zehirli bir şarap verir. Cem, şarabın zehirli olduğunu bilerek içer.

Kral Şarl ve beraberindekiler odaya geldiklerinde Cem yerededir. Bir ara başını kaldıran Cem, cesedinin vatanına gönderilmesini ister. Kral Şarl, odadakilere Cem için merasim yapılacağını söyler ve perde iner.

Vak'a

a) Gran Dük, Cem'i kollayıp gözetlemeleri için Jorj ve Ciyovoni adında iki şövalye tutmuştur. Gran Dük'ün kızı Helen, Cem'e aşiktir. Ciyovoni, Cem'i kurtarmak için çalışır. Helen'in Cem'le görüşmesine izin verir. Gran Düşes kızının mutluluğu için eşi Gran Dük'le konuşur. Gran Dük, Cem sayesinde kazanacağı paraları düşünmektedir.

b) Üç atlı, Fransa kralının temsilcisi olarak Gran Dük'ün şatosuna gelir. Gran Dük'e, kralın Cem ile ilgili emirlerini bildirir. Gran Dük, Cem'in şatoda olmadığını söyler. Jorj, bir Fransız olarak atlılara Cem'in şatoda olduğunu söylemiştir.

c) Papa Borciya, Cem'i Roma'ya götürmek için şatoya gelmiştir. Gran Dük, Kral Şorl'dan korktuğu için Cem'i Roma'ya göndermek zorunda kalır. Borciya, Helen'i de Roma'ya gelmesi için ikna eder. Amacı, onu elde etmektir. Bu sırada Cem, kendine vatansız diyen Jorj'u öldürür.

d) Cem'in Vatikan'da tutulduğunu öğrenen Kral Şorl, Roma'ya sefer düzenlemiştir. Lükreçya, babası Borciya'ya bu haberi iletir. Lükreçya, Ciyovoni'yi kıskandığı için Cem'e, Ciyovoni ile Helen arasında bir ilişki olduğunu söyler. Cem, buna inanır ve Ciyovoni ile görüşmez.

e) Rahip, Borciya'nın isteği ile Ciyovoni'yi öldürmek üzere bir katil tutar. Borciya, Helen'e saldırır. Sezar, Helen'i babası Borciya'nın elinden kurtarır. Bir süre sonra Ciyovoni'nin öldürüldüğü öğrenilir.

f) Borciya, Ciyovoni'nin katilini yeni bir iş için saraya getirmiştir. Bu sırada Sezar içeri girer ve katili öldürür.

g) Borciya, hayaletlerin yardımı ile bazı zehirli karışımlar hazırlar. Cem'e bu karışımlardan kattığı bir şarap verir. Cem, şarabın zehirli olduğunu bildiği halde içer ve yere düşer.

h) Kral Şarl, odaya girdiğinde Cem yerde yatmaktadır. Henüz ölmemiş olan Cem, cesedinin vatanına gönderilmesini ister ve ölür. Kral Şarl, odada bulunanlara Cem için merasim yapılacağını söyler. Odada bulunanlar Cem'i omuzlarına alırlar ve perde iner.

Tema

*Cem*¹ adlı oyunun ana teması vatan hasreti, aşk ve para hırsı üzerine kurulmuştur. Eserdeki temel çatışma da bu üç öge arasındadır. Bu çatışmada Cem, ülkesine dönmeye çalışırken, Helen Cem'i aşkına ortak etmeye, Gran Dük ve Borciya da Cem sayesinde para kazanmaya çalışırlar.

Vatan özlemi, eserde Cem tarafından dillendirilir. "*Vatan. Ah vatandan mazlum bir günahkâr gibi uzakta kaldım.*"² Cümlesi ile vatan hasretini ifade eden Cem, ölmeden önceki son cümleleri de bu özlem üzerine kurar:

"...size rica ederim benim vücudumu vatanıma gönderiniz. Ruhum oradan hiç ayrılmadı. Vatan, vatan. Ah..Vatan."³

Aşk temi, eserde Cem ve Helen arasındaki ilişki ile işlenir. Bu ilişkide aşkın sözcüsü "*Ben aşkımin esiriyim.*"⁴ diyen Helen'dir.

Para hırsı oyunda Gran Dük ve Borciya tarafından temsil edilir. Her ikisi de canları pahasına da olsa Cem üzerinden kazanacakları para için çalışır, bu uğurda her türlü çirkinliği göze alırlar.

Eserde ana temaya bağlı olarak dinin kişisel çıkarlara alet edilişi de işlenir. Bir Papa olan Borciya, Cem'i Roma'ya götürmek ve onun sayesinde para kazanmak için dinî mevkiini kullanır.

Zaman

Piyeste anlatılan olaylar XV.yüzyılda⁵ gerçekleşir. Birinci perde ile ikinci perde arasında bir zaman atlaması söz konusudur. Birinci perdede Fransa'da bulunan Cem, ikinci perdede Roma'ya getirilmiştir. Eserin anlatma zamanı ise vak'a zamanının dört asır sonrasıdır.

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışını, Cem Sultan'ın yaşamından hareketle, Osmanlı döneminin farklı yönlerini, dinin kişisel çıkarlara alet edilişinin sonuçlarını Cumhuriyet insanına aktarma gayreti ile açıklamak mümkündür.

¹ Ali Mustafa, *Cem*, Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1931,94 s.

² Ali Mustafa, s. 55.

³ Ali Mustafa, s. 94.

⁴ Ali Mustafa, s. 25.

⁵ Ali Mustafa, s. 2.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar üç farklı mekânda gerçekleşir. Bu mekânlar “*Fransa: Liyonda Gran Dükün Şatosunda Bir Kale*.”⁶, “*Vatikan Sarayında bir Daire*”⁷ ve “*Vatikan Sarayında Borciyanın Dairesi*”⁸dir.

Yazar, söz konusu mekânların yalnız bir tanesi için dekor bilgisi vermiştir. Bu da birinci perde içindir:

“*Yan taraflardan girilir, sade bir döşeme, cephede karanlık bir döşeme, cephede karanlık bir dehliz...*”⁹

Şahıs Kadrosu

Eser yirmi kişiyi aşkın bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu kişilerden merkezî durumda olanlar Cem, Borciya, Gran Dük ve Helen’dir. Diğerleri vak’a akışında ortaya çıkan ve merkezî tiplerin çeşitli yönlerinin gösterilmesini sağlayan ikinci derecede şahıslardır.

Cem: Kendini “*O memleketinden ayrılmış, ordularına küsmüş bedbaht bir adam*”¹⁰ olarak takdim eder Cem, uzun süren esaret hayatı sonunda iradesini ve inançlarını yitirmeye başlamış bir kişi olarak karşımıza çıkar.

Anlatıcı, Cem’e dinini, imanını unutturur ama Türklüğünü unutturmaz. Cem’in Türkler hakkında söyledikleri eserin anlatma zamanında Türklerin kendilerine yöneltile eleştirilere verdikleri cevapların benzerleridir:

“*Bir Türk hiçbir zaman zalim olmaz. Ona zalim, ona barbar diyenler zalim, kendileri barbar olanlardır. Aranızdaki bu Türk her zaman Türktür, her zaman Türk kalacaktır.*”¹¹

Eserin sonunda Cem’in söyledikleri Osmanlı için bir değerlendirmedir ve Cem’in içinde bulunduğu psikolojik durumu ortaya koyar:

⁶ Ali Mustafa, s. 5.

⁷ Ali Mustafa, s. 71.

⁸ Ali Mustafa, s. 43.

⁹ Ali Mustafa, s. 5.

¹⁰ Ali Mustafa, s. 17.

¹¹ Ali Mustafa, s. 64.

“Cem.. Sen artık yaşamayacaksın..Sen yaşama hakkını kaybettin. Yabancı topraklarında öz vatanının hasretini çektin.. Karanlık duvarlar arasında gençliğin harap oldu. Eski metanetin, eski kudretin kalmadı.. Artık sen memleketin hükümdarı değil, aciz bir ferdi bile olamazsın..Sen ölmelisin..Ey..Osmanlı tarihi.. Ey o tarih,in şanlı sayfaları.. Cem ölüyor. Ah ne yazık.. Ecdadı gibi olmadan ölen bedbaht Cem.. Sen, senin gibi ölen, senin gibi ölecek olan şehzadelerin hepsinden bedbahtsın.. Ah.. Ne yazık, sende ne büyük bir hürriyet aşkı vardı: şimdi bir esir olarak ölüyorsun. Bu feci ölümün en zalim düşmanlarını bile ağlatır: acaba kardeşim gözünden bir damla yaş bile akıtabilecek mi?”¹²

Borciya: Eserde, Allah’ı para ile satan bir kişi¹³, dine sürülmüş bir leke¹⁴ olarak takdim edilen Borciya, dini kendi çıkarları için kullanan, para ve şehvet düşkünü sapık bir Papa’dır.

Oyunda, kendi kızı ile ilişkiye girecek kadar alçak bir kişilik¹⁵ olarak çizilen Borciya, kendisi için şunları söyler:

“Ben insan değilim.. Gülen gözlere kinle bakarken, ağlayan gözde fırsat beklerim. İçimde ihtiras zulmü şaşırır. Kalbim her zaman vahşetle çarpar. Sen beni dinle, en büyük cinayet hakkı arayan masumiyettir. Merhamet hissine pek çok aldanma.. Değişen zamanda sebep aranmaz. Fakat menfaat.. ona sahip ol. Bize doğru yolu gösterecek o.”¹⁶

Gran Dük: Para hırsına mağlup olmuş, bu uğurda kızını ve eşini bir kenara iten olumsuz bir şahıstır.

Helen: Cem’e aşık, masum ve güzel bir kız olan Helen, aşkına sadık bir kişidir.

Diğerleri: Bu bölümdeki kişiler Gran Düşes, Ciyovoni, Gran Dükün Hizmetçisi, Üç Atlı, Bir Rahip, Benbo, Sezar Borciya, Lükreçya, Lükreçyanın Hizmetçisi, Fransa Elçisi, Bir Katil,Fransa Kralı 8. Şarl, Askerler ve Üç Hayal’dır.

Gran Düşes, kızının mutluluğu için uğraşan bir annedir.

¹² Ali Mustafa, s. 93.

¹³ Ali Mustafa, s. 5.

¹⁴ Ali Mustafa, s. 14.

¹⁵ Ali Mustafa, s. 60.

¹⁶ Ali Mustafa, s. 42.

Ciyovoni, Cem'i kurtarmağa çalışan, bu uğurda hayatını kaybeden Romalı bir şövalyedir.

Rahip, Borciya'nın pis işlerini gören olumsuz bir din adamıdır. Benbo, Cem'e, Helen'e ve Ciyovoni'ye yardım eden olumlu bir din adamıdır.

Sezar Borciya, Papa olan babasına hiç benzemeyen, mert, cesur bir şövalyedir.

Lükreçya, ahlâki zaafı olan ve kıskanç bir kadındır.

Fransa Kralı VII.Şarl, düşmanına saygı duyabilen olumlu bir yöneticidir.

Gran Dükün Hizmetçisi, Üç Atlı, Katil ve Üç Hayal eserde pek fazla yer bulamayan figüratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Eser sade bir dille ve mensur olarak yazılmıştır. Üç birlik kuralına riayet etmeyen yazar, olayların gerçekleştiği mekânlarla ilgili pek fazla dekor bilgisi vermez.

Oyunun üslûbuna baktığımızda Cem'in, Shakespeare'nin eserlerine has bir üslûpla yazıldığını görürüz. Gerek perde arkasındaki katil, gerek ortalıkta dolaşan hayaletler bu durumun birer göstergesidir.

HEDEF

Özet

Ayşe ve Mehmet aşklarının geleceği, ülkenin içinde bulunduğu durum üzerine konuşmaktadırlar. Bir süre sonra Fatma eve gelir. Ayşe, annesi gelmeden hemen önce Mehmet'i gönderir. Fatma, kızının tavırlarından onun aşk acısı çektiğini anlamıştır. Biraz sonra eve dönen Efe'ye bu durumdan söz eder. Efe, kızını düşmanla işbirliği yapan Çakır'ın oğluna vermeyi reddeder. Fatma ve Efe, oğulları Ali'nin düşman tarafından götürülüşü nedeniyle bir hayli endişelenmişlerdir. Efe, düşman zoruyla angaryaya götürüldüğünden tarladaki buğdayını da kaldıramamıştır. Efe, buğday biçmeye gitmek için niyetlenir fakat eşi ve kızı buna izin vermezler. O da buğdayını biçecek bir ortakçı bulması için Muhtar'ın evine gitmek üzere çıkar.

Efe uzun bir süre eve dönmediği için Ayşe ve Fatma merak içindedirler. Mehmet tekrar eve gelir. Babası Çakır'ın Efe'ye yardım edeceğini söyler. Bu sırada dışarıda bir gürültü işitilir. Ayşe, Mehmet'i diğer odaya saklar. Efe, İmam ve Rüstem'le birlikte eve gelir. Meraklanan ailesine başından geçenleri anlatır. Konuşma sırasında Ali eve döner. Düşman askerlerinin elinden kurtulmuş, Millî Mücadeleye katılmaya karar vermiştir. Ali'nin konuşmalarında söz Mehmet'in savaş karşısındaki tutumuna gelir. Efe, Çakır'ın oğlundan Millî Mücadeleye katılmasının beklenemeyeceğini söyler. Ali, ailesi ile vedalaşıp cepheye doğru yola çıkar. Ayşe, Mehmet'i gizlediği odaya döndüğünde Mehmet çoktan gitmiştir.

Üçüncü perdede Büyük Taarruz başlamıştır. Efe'nin evine gelen Rüstem düşmanın kaçtığını, kaçarken her yeri ateşe verdiğini anlatır. Bu sırada bir kurşun evin camını kırar. Efe, bu kurşunu oğlu Ali'nin dönüş işareti sayar. Birazdan kapıda Türk askerleri görünür. Evdekiler Ali'yi karşılamak için dışarı çıkarlar. Oysa ki gelen onbaşı rütbesi ile Millî Mücadele'de yer alan Mehmet'tir. Mehmet, evdekilere Ali'nin eve geldiği gece olanları anlatır. Son olarak Ali'nin şehit olduğunu söyler. Efe, Ali'nin şahadet haberine ağlayan eşi Fatma'yı uyarır. Mehmet'i yeni oğlu kabul eder.

Vak'a

Türk milletinin ülkesini düşman işgalinden kurtarabilmek için verdiği mücadeleyi konu edinen eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Mehmet ve Ayşe ilişkileri üzerine konuşurlarken Fatma gelir. Fatma, kızı Ayşe'nin tavırlarından onun aşk acısı çektiğini fark eder ve bu durumu eve gelen Efe'ye anlatır. Efe, kızını düşmanla işbirliği yapan bir kişinin oğluna vermemeye kararlıdır. Efe, yemekten sonra tarladaki mahsulü toplayacak bir ortakçı aramak için Muhtar'ın evine gider.

b) Efe'nin gidişinin üzerinden saatler geçmiş fakat o halâ dönmemiştir. Ayşe ve Fatma Efe için endişelenmektedir. Eve gelen Mehmet, babası Çakır'ın Efe'ye yardım edeceğini söyler. Biraz sonra Efe, Rüstem ve İmam eve gelirler. Ayşe, Mehmet'i odalardan birine gizler.

c) Efe, ailesine ve yanındakilere başından geçenleri anlatır. Tarlasını izinsiz kullananları şikayet etmek için köye döndüğünde düşman askerleri tarafından yakalanmış ve karakola bir asker tarafından süngüyle yollanmıştır.

d) Ailenin düşman askerlerince götürülen erkek çocuğu Ali, gizlice eve döner. Evdekilere nasıl kaçtığını anlatır. Amacının Millî Mücadele'ye katılmak olduğunu açıklar. Aile fertleri ve misafirler bu davranışı desteklerler.

e) Ali, odada bulunanlardan bütün köye haber salınmasını, gençlerin cepheye katılmalarının sağlanmasını ister. Efe, köyde kalan tek gencin Mehmet olduğunu onun da böyle bir şey yapmayacağını söyler.

f) Ali cepheye doğru yola çıktığında, Ayşe, Mehmet'in gizlendiği odaya döner fakat Mehmet gitmiştir.

g) Türk ordusu saldırıya geçmiş ve düşman geri çekilmeye başlamıştır. Efe'nin evine sığınan Rüstem, düşmanın her yeri yaktığını, insanları öldürdüğünü anlatır. Bu sırada evin camına bir kurşun isabet eder. Efe, bu kurşunu oğlunun dönüşünü müjdeleyici bir işaret olarak kabul eder.

h) Kapının önünde Türk askerlerini gören Efe ve yanındakiler Ali'yi karşılamak üzere kapıya çıkarlar. Halbuki gelen Ali değil Mehmet'tir. Efe, Mehmet'ten kendisi hakkında söyledikleri için duyduğu pişmanlığı ifade eder. Herkes Ali'nin durumunu merak etmektedir. Mehmet, Ali'nin kendisinden çok ileride olduğunu söyledikten sonra başından geçenleri anlatır. Orduya katılmaya nasıl karar verdiğini, aldığı eğitimi,

Mustafa Kemal hakkındaki düşüncelerini anlatan Mehmet, konuşmasının sonunda Ali'nin şehit olduğunu söyler.

ı) Ayşe ve Fatma, Ali'nin şehit olmasına çok üzüлp, ağlamaya başlamışlardır. Efe, şehit olan bir kişinin ardından ağlanmayacağını söyleyerek onları teskin eder. Mehmet'in artık kendi oğulları olduğunu söyler.

Tema

*Hedef*¹ adlı oyunun ana teması “*Kurtuluş Savaşı sırasında halkın gösterdiği özveri ve kahramanlık*”² üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak Atatürk sevgisi, Türklük, savaşın neden olduğu olumsuzluklar, ihanet, ölüm ve aşk yan temaları da işlenir.

Eserdeki çatışma Millî Mücadele'yi destekleyen Türk milleti ile Millî Mücadeleyi desteklemeyen, ülkeye ihanet eden Türkler ve reaya(azınlıklar) arasında zuhur eder. Halkın Kurtuluş Savaşı'na desteği bu noktalardan hareketle vurgulanır:

*“Bu ülkede on kişi belki yurdunu satar
Fakat bu vatanın, on beş milyon sahibi var!”*³

Ülkenin I. Dünya Savaşı'na katılmasının ve düşmanlar tarafından işgal edilmesinin sorumlusu Osmanlı yönetimi ve Osmanlı yöneticileridir:

*“Niçin Çanakkale 'de verdi canım millet?
Niçin takip etti de bir aciz kumandanı
Kafkas buzlarından donarak çıktı cam!
Bin düşmanla boğuştu, Irakta, Filistinde,
Niçin gitti de öldü Galiçyânın içinde!
Maksat neydi, zincirmi, namusmu, yoksa din mi?
Memleket görülürse İstanbulda saraydan
Eğer ki ok fırlarsa gerilmemiş bir yâdan*

¹ Yunus NÜZHET, *Hedef*, Millî Piyas, İstanbul Hapısane Matbaası, İstanbul, 1934, 80 s.

² Sevda ŞENER, “Tiyatro Üzerine Eser Veren Yazarlar”, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1998, s. 126.

³ NÜZHET, s. 20.

*Sonu işte bu olur en kahraman savaşın!
Cezasını ayaklar çeker akılsız başın...’’⁴*

Eserde, Atatürk sevgisi Efe tarafından ifade edilir, bir ifadede Atatürk’ün ülkesi için yaptıkları, onun fizikî özellikleriyle harmanlanarak verilir:

*“Ben onu her cephede pek yakından tanırım.
Allaha tapar gibi ben ona inanırım.
Kaşları yay gibidir, gözleri sanki çelik,
O verir her yorguna tâptâze bir zindelik,
O gözler “yap” dedimi insan bir cihan yapar,
Yalçın dağlara baksa bin bir tane çiğ kopar;
Bütün yorgun dereler bir çağlayan kesilir,
Her emel çeliklenir, gönül iman kesilir...
Omun mucizeleri daha pek çok büyüktür
Ve o peygamber değil yalnız Türk oğlu Türktür.”⁵*

Yazar, Atatürk’ün emri altındaki askerler gibi giyinmesine dikkatleri çektikten sonra saraya ve Osmanlı’ya, saraylı-halk ayrımı noktasından bir gönderme yapar:

*“Ya ne sandın Fâtma, onda yok saray kanı!
Ancak öyle giyinir öz bir Türk kumandanı.”⁶*

Eserde, Türkler Tanrı tarafından üstün özelliklerle donatılmış; ayrıcalıklı bir millet olarak takdim edilir:

Savaşın neden olduğu olumsuzluklar, yazarın dikkat çektiği bir diğer yan temadır. İşgalcilerin gerek işgal sırasında gerekse geri çekilirken yaptıkları oyuncuları tarafından şu cümlelerle dile getirilir:

*“Kaç biçâre kadının sataştılar ırzına...’’⁷
“Kendimi zor kurtardım.. Yollar cenaze dolu,
Herif yakıp yıkıyor kaçarken sağı solu’’⁸*

⁴ NÜZHET, s. 24.

⁵ NÜZHET, s. 50.

⁶ NÜZHET, s. 76.

⁷ NÜZHET, s. 23.

⁸ NÜZHET, s. 60.

Ölüm olgusuna eserde iki açıdan yaklaşılır. Bunlardan ilkinde ölüm, esir yaşamaya tercih edilecek kadar huzur vericidir:

*“Ölüm bin kat iyidir Fatma böyle bir günde
Böyle sürünmektense esir gibi canını
Varsın vatan yolunda feda etsin kanın..!”⁹*

İkincisinde ise ölüm şehitlikle birlikte ele alınır ve şehitliği getirecek bir ölüm en büyük murad olarak takdim edilir.

*“Fatma böyle görürse gücenir oğlan seni
Sen de sevinçle süsle bu en büyük muradı,
Bu gün tarihe geçti senin oğlunun adı...”¹⁰*

Aşk temi eserde Ayşe ile Mehmet arasındaki duygusal ilişki ile kendini gösterir. Ayşe de Mehmet de birbirlerine aşık fakat vatanlarına olan aşklarını daha üstün tutan kişiler olarak karşımıza çıkarlar. Mehmet, Ayşe’ye karşı hissettiklerini şöyle anlatır:

*“Ömrümde bana sensiz artık neş’e de, gam da,
Sevgilimde, babam da, kardeşim de, anam da,
Kalbim bütün bunların hepsini sende tanır
Bu öksüz gönlüm senin varlığıyla aldanır.”¹¹*

Zaman

Eserin vak’a zamanı, Sakarya Savaşı sonrası başlar ve Büyük Taarruz günlerinde son bulur. I. ve II. perdeler arasında *“Tam beş saat oluyor onun çıktığı evden.”¹²* cümlesiyle belirtilen beş saatlik bir zaman farkı söz konusudur. II. ve III. perdeler arasında *“Tam altı ay talimghahta çalıştık.”¹³* cümleleriyle belirtilen altı aylık bir zaman farkı söz konusudur. Piyesin anlatma zamanı ise 1934 senesidir.

Yazarın, anlatma zamanından yaklaşık on yıl önce gerçekleşmiş bir olayı anlatma zamanına taşıyışını, Cumhuriyet nesillerine Millî Mücadele’nin hangi şartlar ve altında nasıl kazanıldığını anlatma gayreti ile açıklayabiliriz.

⁹ NÜZHET, s. 24.

¹⁰ NÜZHET, s. 80.

¹¹ NÜZHET, s. 8.

¹² NÜZHET, s. 31.

¹³ NÜZHET, s. 75.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar aynı mekânda gerçekleşir. Bu mekânla ilgili olarak yazar şu bilgileri verir:

“Bir köy odasıdır; ortada kapı var, dışarıda mutfığa ve avluya çıkmaktadır. Solda ikinci bir kapı ile iç odaya girilmektedir. Sağda ocaklık, yanında sokağı gören bir pencere bulunmaktadır. Duvarda bir çivide bir deste kağıt asılıdır.”¹⁴

Bunun yanında perde başlarında yer alan tablolar izleyiciye farklı mekânlardaki gelişmeleri seyirciye aktarmak için kullanılmıştır. Meselâ, ikinci perdenin hemen öncesinde seyirciye Büyük Taarruz için yapılan hazırlıklardan bir kesit sunulur:

“Perde açıldığında sahne yarı karanlıktır. Fonda, ikişer adım aralıklarla dizilmiş genç ve ihtiyâr köylü silüetleri sol taraftan aldıkları silahları bir birine vermek sureti ile sağa doğru nakletmektedirler. Ara sıra sahnenin ortasında mermi ve cephâne taşıyan kadınlar geçmektedir. Bu hareketler sükûnetle cereyan eder ve sahne yavaş yavaş kararır. Bu fırsatta perde açılmıştır.”¹⁵

Şahıs Kadrosu

Figüranlar, askerler ve köylüler dışında yedi kişilik bir şahıs kadrosuna sahip olan eserde, merkezî şahıslar Osman Efe, Mehmet ve Ayşe’dir.

Osman Efe: “Yaşlı bir asker”¹⁶ olarak takdim edilen Osman Efe, eser genelinde yazarın sözünü emanet ettiği şahıs durumundadır. Sahip olduğu vatan sevgisi, Atatürk’e bağlılığı ve Millî Mücadele’ye destek oluşu nedeniyle Osman Efe, kendi sosyal çevresi için örnek bir şahıstır.

Kızını, İstiklâl Harbine sırt çevirmiş birisinin oğluna vermeyi reddeden, vatani için ölen oğlunun ardından ağlanmasına izin vermeyen Efe’nin vatan sevgisini şu cümlelerde görmek mümkündür:

*“Bir ülke elde durmaz tarlaya, hana bedel
Vatan yaşar dünyâda dökülen kana bedel.”¹⁷*

¹⁴ NÜZHET, s. 7.

¹⁵ NÜZHET, s. 28.

¹⁶ NÜZHET, s. 6.

¹⁷ NÜZHET, s. 18.

Efe, çevresindeki insanların umutsuzluğa kapılmasına izin vermez. Çünkü o, Millî Mücadele'nin zaferle neticeleneceğine emindir:

*“Öyle yaşlı gözlerle bakmalı uzağa
Çünkü insan şaşırır ülküsünün yolunu,
Göz yaşı bir acizdir bağlar iki kolunu.”¹⁸*

Mehmet: Mehmet, eserin ilk bölümlerinde Ayşe'ye aşık, Millî Mücadele'ye katılmayan bir tip olarak karşımıza çıkar. Mehmet'in bu hali vatan sevgisi ve Türklük şuurundan yoksun oluşundan ziyade onun millî bilince tam olarak erişmemesinden kaynaklanır. Mehmet'in, Ayşe'ye anlattığı ve bir nevi iç muhasebesi olan düşünceleri bu durumu kanıtlar niteliktedir:

*“İçimde bir şey var ki minnete katlanmıyor!
Bu kuvvet bırakmıyor bin boyun eğe eğe
Bir düşman askerinin önünde küçülmeğe,
Bir gün aciz kalırsa kesilsin bu ellerim,
Ben yapacağım işi kollarımdan beklerim!
Bilmemki, babam nasıl katlanıyor bu yüke
Doğruysa ben bunu yakıştıramam bir Türke”¹⁹*

İkinci perdenin sonlarında Osman Efe ve çevresindekilerin kendisi hakkında düşündüklerini duyan Mehmet, Kurtuluş Savaşı'na katılmaya karar verir.

Üçüncü perdede karşılaştığımız Mehmet, vatan sevgisi ve Atatürk'e bağlılığı ile örnek bir Türk insanıdır.

Ayşe: Ayşe, vatanını her şeyden üstün tutan model bir Türk kızıdır. Ayşe düğün tarihini bile ülkesinin kurtuluşuna bağlamıştır:

*“Bu karışık zamanda yapılır mı hiç düğün?
Düşmanlar köyümüzden gitsin bakalım hele.”²⁰*

Diğerleri: Bu grupta yer alan şahıslar Ali, Fatma, İmam ve Rüstem'dir.

¹⁸ NÜZHET, s. 20.

¹⁹ NÜZHET, s. 10.

²⁰ NÜZHET, s. 9.

Ali, düşman esaretinden kaçıp Millî Mücadele'ye katılan ve vatani için canını verebilen örnek bir Türk insanıdır.

Fatma, Rüstem ve İmam, kalpleri vatan sevgisi ile dolu ve model olma özelliği gösteren tiplerdir.

Dil ve Üslûp

Eser, sade bir dille, manzum olarak ve on dördü hece ölçüsüyle kaleme alınmıştır.

Yazar, piyesin merkezî şahıslarını tek yönlü tipler olarak göstermemeye gayret eder. Bu nedenle Efe, Mehmet'le ilgili düşüncelerinde yanılır ve özür diler. aynı şekilde Mehmet, oyunun ilk bölümlerinde pasif, ülkesi için çaba sarf etmeyen bir şahıs iken son bölümlerinde ideal bir Türk insanı olarak karşımıza çıkartılır.

Mekân ve dekor konusunda yazarın sadelikten yana tutumu dikkat çeker. Üç perdenin de gerçekleştiği köy odası ile ilgili dekor tasviri gayet sadedir. Bu sadelik, eserin temsil edilmesini kolaylaştırmak içindir. Eser, dönemin imlâ ve noktalama özelliklerini yansıtır.

VATAN UĞRUNDA

Özet

Leylâ ve Samiye sofada oturmaktadır. Ayşe ütüyü getirir. Samiye, Ayşe'ye mahalleden yeni bir şeyler işitip işitmediğini sorar. Ayşe, düşmanın Polatlı'yı aldığı haberini verir. Leylâ, Ankara'nın bile tehlikede olduğunu düşünür. Samiye, Millî Mücadele'nin kazanılacağından son derece emin olduğunu ifade eder.

Leylâ, halası Samiye'ye savaştan bıktığını söyler. Samiye, devam eden savaşın gerekçelerini anlatır. Leylâ, halâsına Hasan'a olan aşkının ne denli büyük olduğundan bahseder. Samiye, bu tür konuşmalara alışkın değildir, bir kızın aşktan bahsetmesi ona göre hayasızlıktır. Ayşe için ise bu normal bir durumdur. Bu sırada evde kalan İkinci Yunan Zabiti; dışarı çıkmak üzere sofaya gelir. Çıkmak üzere iken kahvaltıda tereyağı istediğini hatırlatır. Samiye, kasabadaki bütün inekleri Yunanlıların aldıklarını bu nedenle tereyağı bulunmadığını anlatmaya çalışır. Zabit, bu sözlere kulak asmaz ve mutlaka tereyağının hazır edilmesini emreder, ardından ayakkabılarını boyamadığı için evdekilere sitem eder. Leylâ, sinirini zor zapt ederken araya Samiye girer ve Zabit'i uğurlar.

Bir süre sonra Hasan, bir Yunan zabiti kılığında eve gelir. Hasan, gizli bir görevle kendi kasabasında görevlendirilmiştir, görevi esnasında Yunanlılar tarafından tanındığı anlatır. Hasan, eve üzerindeki gizli belgeleri yakmak için gelmiştir. Tam belgeleri yakacakken vazgeçer ve düşmandan kurtulduğunda vazifesini bitirmek üzere onları saklamaya karar verir. Samiye, belgeleri, ocaktaki çinilerin arkasına saklayabileceklerini söyler. Hasan, belgeleri oraya saklar. Sokak kapısı vurulur. Hasan saklanır.

Eve giren Yunan Zabiti, Hasan'ın nerde olduğunu sorar. Samiye, Hasan'ın kendilerini terk ettiğini söyler. Zabit, bu sözlere inanmaz Leylâ'nın kim olduğunu sorar. Leylâ'nın Hasan'ın nişanlısı olduğunu öğrenince evi aramaktan vazgeçen Zabit, Leylâ'ya işkence yapılmasını, Hasan'ın bu sayede teslim olacağını söyler. Askerler, Zabit'in emriyle Leylâ'nın kulak memelerini süngüleriyle delerler. Daha sonra ateşle kızdırılan süngülerle kızın vücudunu dağlarlar. Leylâ, bu halde iken de Hasan'ın nerede olduğunu söylemez.

Leylâ'ya yapılan işkenceye dayanamayan Hasan, sofaya gelir ve teslim olur. Zabit, Hasan'dan gizli belgeleri ister. Hasan, belgelerden haberi olmadığını söyler ve işkence Hasan için başlar. Askerler, Hasan'a türlü işkenceler yaptıktan sonra, onun gözlerini dağlamak üzere iken Leylâ belgelerin yerini söyleyeceğini haykırır. Hasan, itiraz etmeye çalışırken susturulur. Leylâ, belgelerin yerini söylemek üzere iken, Samiye tarafından vurularak öldürülür. Samiye, masanın üzerindeki tabanca ile Leylâ'yı vurduğunda, Yunan askerlerinin süngülerine hedef olur ve şehit düşer.

Yunan Zabiti, Hasan'ın belgelerin yerini söylemesini aksi takdirde kurşuna dizileceğini söyler. Hasan, teklife cevap vermeyince askerler tarafından dışarı çıkartılır. Bir süre sonra dışardan silâh patlamaları duyulur.

Vak'a

Konusunu Millî Mücadele yıllarında yaşanan bir olaydan alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir.

a) Leylâ ve Samiye, sofada otururlarken, ütüyü getiren Ayşe, Polatlı'nın düşman tarafından işgal edildiğini söyler. Leylâ, Ankara'nın da tehlikede olduğunu ifade eder. Samiye, Millî Mücadele'nin zaferle neticeleneceğine inancını dile getirir.

b) Samiye ve Leylâ, Leylâ'nın Hasan'a olan aşkıdan, savaştan ve vatan sevgisinden söz ederlerken evde kalan İkinci Yunan Zabit'i sofaya gelir. Kahvaltıda tereyağı emreder, ayakkabılarının boyanmamasını yerer.

c) Zabit'in hareketlerine zor tahammül eden Leylâ'yı, Samiye teskin eder. Bu sırada Hasan, Yunan Zabiti kılığında eve gelir, başından geçenleri anlatır. Elindeki gizli bilgileri yakamaya niyetlenir, daha sonra onları annesi Samiye'nin gösterdiği yere gizler. Sokak kapısı vurulur, düşman askerleri gelmiştir. Hasan, saklanır.

d) Eve giren Yunan Zabiti, Hasan'ın yerini sorar. Samiye, Hasan'ın evde olmadığını söyleyince Yunan Zabiti, Hasan'ın nişanlısı olduğunu öğrendiği Leylâ'ya işkence yaptırır.

e) Bir süre sonra Leylâ'ya yapılan işkencelere dayanamayan Hasan, sofaya gelerek teslim olur. Zabit, Hasan'dan belgelerin yerini söylemesini ister. Hasan belgelerden haberi olmadığını söyler. Zabit, Hasan'a işkence yaptırmaya başlar. Son olarak Hasan'ın gözlerini dağlatmaya karar verir.

f) Leylâ buna dayanamaz ve belgelerin yerini söyleyeceğini bildirir. Belgelerin yerini söylemek üzere iken Samiye tarafından vurulur. Leylâ'yı öldüren Samiye, düşman askerlerince süngülenerek şehit edilir.

g) Zabit, Hasan'a belgelerin yerini söylemesini aksi takdirde kurşuna dizileceğini söyler. Hasan, belgelerin yerini söylemeyince askerler tarafından kurşuna dizilmek üzere dışarı çıkartılır. Bir süre sonra dışardan silâh sesleri duyulur.

Tema

Osman Sabri'nin *Vatan Uğrunda*¹ adlı eserinin ana temasını vatan sevgisi oluşturur. Eserde ana temaya bağlı olarak vazife bilinci, savaşın neden olduğu olumsuzlar, ölüm ve aşk temaları da işlenir.

Vatan sevgisi oyunun genelinde rahatlıkla görülebilecek bir duygudur. Fakat, bu duygu en çarpıcı şekliyle Hasan'ın ifadesinde kendini gösterir. Hasan, vatan çıkarlarının tersine hareket ettiği için nişanlısı Leylâ'yı öldüren annesi Samiye'ye şunları söyler:

*"Aşkolsun! Yaşa anacığım yaşa!"*²

Vazife bilinci de eserde Hasan tarafından ifade edilir:

*"...insan millî vazifesini yapmak için son nefesine kadar çalışmalıdır!"*³

Savaşın neden olduğu olumsuzluklar, piyesin büyük bir bölümünde işlenir. Bu tema, Yunan Zabiti'nin Leylâ ve Hasan'a yaptığı türlü işkenceyle ortaya konmuştur:

*"Şimdi sana türlü türlü işkenceler yapmadan evvel nişanlının nereye saklandığını söylemeyecekmisin?"*⁴

Eserde, ölüm temi vatan sevgisiyle ilişkili olarak işlenir. Hasan, vatani için ölmekten korkmaz, ölümü sevinçle karşılar:

*"Nerede şu seni kokutan ölüm? ben ona sevinerek koşayım!"*⁵

Aşk temi, Leylâ ile Hasan arasındaki duygusal ilişki ile eserde yer bulur. Leylâ, Hasan'a olan aşkını ifade eder:

¹ Osman Sabri, *Vatan Uğrunda*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1931, 24 s.

² Osman Sabri, s.23.

³ Osman Sabri, s.13.

⁴ Osman Sabri, s.16.

⁵ Osman Sabri, s.24.

*“Tabii pederimi çok seviyorum halacığım, ama ne kadar olursa olsun, size açıkça söyleyebilirim ki Hasan’ı ondan fazla seviyorum.”*⁶

Zaman

Eserin vak’a zamanı İstiklâl Savaşı yıllarında bir günün akşamıdır.⁷ Olaylar, söz konusu gecede başlar ve son bulur.

Piyesin anlatma zamanı ise 1931 senesidir.

Yazarın vak’a zamanını anlatma zamanına taşıyışını, Millî Mücadele yıllarında yaşananları sonraki nesillere hatırlatmak, bu olaylardan gerekli dersin alınmasını sağlamak gayreti ile açıklayabiliriz.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar “*Kütahya’nın ‘Pirler’ mahallesinde, sade, fakat temiz bir evin sofası*”.⁸ nda geçer.

Yazar, söz konusu mekânın dekor kurgusu ile ilgili şu bilgileri verir:

*“Nihayette iki kapalı pencerenin ve iki koltuğun arasında bir sedir. Sağ tarafta, birinci plânda, duvara asılı bir ‘Anadolu’ haritası ve yanında büfe, birinci ve ikinci plânlarda birer kapı, iki kapının arasında bir ocak, ocağın önünde bir küçük masa ve birkaç sandalye, ötede beride muhtelif ev eşyası, duvarlarda asılı birkaç lâvha. Sol tarafta birinci plânda ütü için hazırlanmış müstatil bir masa, ikinci plânda sokak kapısı.”*⁹

Şahıs Kadrosu

On kişilik bir şahıs kadrosuna sahip olan eserin merkezî tipleri Hasan, Samiye, Leylâ ve Birinci Yunan Zabiti’dir. İkinci Yunan Zabiti, Yunan Çavuşu, Üç Yunan Askeri ve Ayşe figüratif tiplerdir.

Hasan: Millî Mücadele’ye katılmış, vatanını seven, vatanına olan sevgisini nişanlısı Leylâ’dan üstün tutan örnek bir Türk gencidir.

⁶ Osman Sabri, s. 8.

⁷ Osman Sabri, s.5.

⁸ Osman Sabri, s.5.

⁹ Osman Sabri, s.5.

Samiye: Son nefesini teslim ederken bile “ *Yaşa...sın... Vatan.*”¹⁰ sözleriyle canını veren Samiye, vatanını seven örnek bir Türk kadınıdır.

Leylâ: Hasan’ın nişanlısı olan Leylâ, duygularına yenik düşen olumsuz bir şahıstır. Hasan’a yapılan işkencelere dayanamayarak ülke menfaatlerini hilâfında hareket eden Leylâ, bu nedenle Samiye tarafından öldürülür.

Leylâ’nın vatan şuuruna sahip olmadığını şu sözlerinde net olarak görmek mümkündür:

*“(İsyanla) Vatan uğrunda! Daima vatan! Vatan! Artık şu ciğerparelerimizin, kalplerimizin hâkimi sevgililerimizin, yiğit delikanlılarımızın kanıyla yaşayan, mallarımızla tegaddi eden şu gaddar, kana susamış vatani sevmeğe insanın takatı kalmadı.”*¹¹

Birinci Yunan Zabiti: Eserde, düşman zulmünü temsil eden olumsuz bir şahıstır. Birinci Yunan Zabiti, eser boyunca Hasan’a, Leylâ’ya çeşitli işkenceler yaptırır; ardından Samiye’nin ölümüne sebep olur.

Diğerleri: Bu kişilerden Ayşe, evin hizmetçisidir. İkinci Yunan Zabiti, Yunan Çavuşu, Üç Yunan Askeri, düşman zulmünü temsil eden olumsuz şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Eser, sade bir dille ve mensur olarak kaleme alınmıştır. Piyeste üç birlik kuralına riayet edilir. Olaylar bir mekânda, bir gecelik zaman diliminde ve belirli kişiler tarafından gerçekleştirilir.

Anlatıcı, tek yönlü idealize edilmiş şahıslar vücuda getirmiştir. Bu durum eserin yazılış gayesi olarak sanat yapmaktan ziyade belirli bir düşüncüyü aktarma gayretinin ön plânda tutulmasının bir sonucudur.

¹⁰ Osman Sabri, s.23.

¹¹ Osman Sabri, s. 10.

KAPIYI ÇALAN ASKER

Özet

Bir asker, sığındığı bir kadının evinde çorba içmektedir. Kadın, Asker'le konuşmaya çalışır fakat o suskun kalmaya özen gösterir. Asker, yediklerinin parasını ödemek ister, Kadın parayı kabul etmez. Asker, başından geçen olayları kadına anlatır. Kadın'ın bakışlarından rahatsız olan Asker, 'vatan haini ve korkak olmadığını, vazifesini açıklayamayacağını' söyler. Daha sonra Kadın'ın iyiliklerine karşılık olarak vücuduna sardığı sancağı çıkartır ve ona vazifesini anlatır. Son saldırıda bütün alay şehit olmuş, alay sancağını korumak ve karargâha teslim etmek Asker'e kalmıştır. Kadın anlatılanlara çok üzülür ve ağlar. Bir süre sonra oğlunu çağırır ve ona sancağı gösterir. Asker sancağı katlamaya çalışırken, Kadın'da gideceği yere kadar ona eşlik edeceğini söyler. Asker, Kadın ve Çocuk hep birlikte çıkarlar.

Vak'a

Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Kadın, evine misafir ettiği Asker'e yemek ikram eder. Kadın ve Asker savaş üzerine konuşurlar. Asker, alay sancağını karargâha götürmeye çalışmaktadır. Asker, vücuduna sardığı alay sancağını Kadın ve Çocuk'a gösterir. Kadın, Çocuk ve Asker'i karargâha uğurlamak için evden ayrılırlar.

Tema

*Kapıya Gelen Asker*¹ adlı oyunun ana teması vazife bilinci üzerine kurulmuştur. Eserde, vazife bilinci Asker'in söz ve davranışlarıyla verilir. Asker, misafiri olduğu Kadın'a görevi ile ilgili bilgi vermeye yanaşmamasını onun vazife bilinci ile açıklamak mümkündür:

*"Çocuk değilim. Vazifem hakkında malûmat vererek üzerime mesuliyet almak istemem. Benim iki çocuğum var, birde hastalıklı karım var. Onları düşünmek lazım."*²

Ayrıca, Asker'in bütün alayı şehit olduktan sonra alay sancağını ölümü göze alarak karargâha götürmeye çalışması da onun vazife bilincini kanıtlar niteliktedir.

¹ M. Feridun, *Kapıyı Çalan Asker*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1931, 12 s.

² Feridun, s. 7.

Zaman

Eserde anlatılan olaylar vak'a zamanı ile ilgili sadece olayların bir gece gerçekleştiğine dair bilgi verilir.³ Piyetin anlatma zamanı ise Cumhuriyet sonrası dönemdir.

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışını, Cumhuriyet çocuklarına vazife bilincini aşılama gayretiyle açıklayabiliriz.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar "*Eski bir medrese içinde fakirane döşenmiş bir oda.*"⁴ da gerçekleşir. Eserin dekor kurgusu ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir:

*"Odanın bir kapısı ormana giden yolun üstüne açılır. Mehtapsız bir gece. Ortada yuvarlak bir masa. Üstünde biraz ekmek, bir desti su, bir tabak çorba, bir kaşık, bir lâmba. Bir köşede pek eski bir dikiş makinesi. Solda bitişik odaya çıkan yarı açık bir kapı."*⁵

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu Asker, Kadın ve Çocuk'tan oluşan üç kişiden oluşur.

Asker: Kadın tarafından namuslu ve kahraman⁶ olarak nitelenen Asker, ülkesini seven, vazife bilincine sahip bir örnek bir şahıstır.

Kadın: "*Ben bir asker kardeşime yardım ettiğimden dolayı pek memnunuz.*"⁷ sözleriyle sahip olduğu vatan sevgisini ortaya koyan Kadın, örnek bir şahıstır.

Çocuk: Eserde pek fazla yer bulamayan Çocuk, figüratif bir şahıstır.

Dil ve Üslûp

Eser sade bir dille ve mensur olarak kaleme alınmıştır. Eserde girift bir vak'a örgüsüyle karşılaşılmaz. Oyunda sanat kaygısı güdülmediğini, daha çok verilmek istene tezin ön plana çıkartıldığını söylemek mümkündür.

³ Feridun, s. 3.

⁴ Feridun, s. 3.

⁵ Feridun, s. 3-4.

⁶ Feridun, s. 8.

⁷ Feridun, s. 4.

METE

Özet

Teoman'ın Karısı, Büyücü'den kendisine gelecekte olacaklarla ilgili haber vermesini ister. Büyücü, falında bir savaş görür, bu savaşta Türk ordusunun başında Mete bulunmaktadır. Mete'nin adının falda karşısına çıkması Teoman'ın Karısı'nı rahatsız eder. Büyücü, gördüklerini anlatmayı sürdürür. Falda, Teoman ve Teoman'ın Karısı'nın kesilmiş başları görünür. Büyücü, bu haberi de Teoman'ın Karısı'na iletir. Teoman'ın Karısı, falda görünenlere engel olacağını söyleyerek Büyücü'den yanından ayrılır.

Mete, olacıklardan habersiz Yüeci sarayında Beyhan'la konuşmaktadır. Esaret Mete ve Beyhan arasındaki aşkı dahi gölgelemiş, Mete'yi mutsuz etmiştir. Mete ve Beyhan bu konu üzerinde konuşurlarken Yüeci Velihtı odaya girer. Kız kardeşinin Mete ile bu denli yakınlaşmış olması Yüeci Velihtı'nı rahatsız eder. Velihtı rahatsızlığını Mete'yi küçük gördüğünü belirten cümlelerle ifade eder. Mete , bu aşağılanmaya tahammül etmez, gerginleşen ortamı normale döndürmek Beyhan'a düşer. Yüeci Velihtı, Beyhan'ı da peşinden sürükleyerek odadan çıkar. Hemen ardından odaya Tuğrul gelir. Mete'ye üvey annesinin Yüecilerle bir savaş başlatarak kendisinin ölümüne neden olacağını haber verir. Mete, Tuğrul'un telkiniyle Yüeci sarayından kaçmaya ve halkının başına geçmeye karar verir. Bu sırada Beyhan geri döner. Babasının ağabeyi ile arasında geçenleri öğrendiğini ve buna öfkelenildiğini haber verir. Beyhan, babasının Mete'ye bir kötülük edeceğinden endişelenmektedir. Mete, Beyhan'a kendisi ile gelmesini önerir. Beyhan bu teklifi kabul eder.

Üç asker bozkırda birkaç çadırın önünde konuşmaktadır. Birinci Asker, diğer ikisine Mete ile Teoman arasındaki mücadeleyi anlatır. Üçüncü Asker ise arkadaşlarına Mete'nin neden uzun süredir akın kararı almadığını açıklar. Ona göre Mete, ülkesinin imarı ile meşguldür.

Tuğrul ve Oktar, Mete'nin savaştan uzak duruşu üzerine konuşmaktadırlar. Mete, kendisinden atını ve karısını isteyen Moğollara dahi savaş açmamıştır. Tuğrul bu durumu anlamakta güçlük çektiğini ifade eder. Bu sırada Mete içeri girer. Savaştan kaçınmasının nedenlerini iki yaverine anlatır. Bir süre sonra Zabit, bir suçlunun getirildiğini bildirir. Mete'nin huzuruna çıkan Mücrim, halkı ayaklandırmaya çalışmış,

bu amaç için halkın dinî duygularını istismar etmiştir. Mete, Mücrim'in idamına karar verir. Suçlu odadan çıkartıldıktan sonra Siyenpi elçisinin geldiği bildirilir. Elçi, Mete'ye hükümdarının Türk ülkesi sınırlarında bulunan bir toprak parçasını istediğini iletir. Mete, bu isteği sert bir şekilde geri çevirir ve akın kararı alır.

Sonraki tabloda savaş sona ermiştir. Üç asker kendi aralarında yaptıkları konuşmada savaşı ve zaferin ihtişamını değerlendirirler.

Savaş sonrasında Mete'nin düşmana rehin olarak gönderdiği Beyhan tekrar Türk ülkesine geri döner. Beyhan, Mete'nin kendisini esir olarak göndermesini kabullenmemiştir. Mete, eşine yaptıklarının mantığını açıklar. İkili arasındaki konuşma aşklarının bıraktıkları yerden devam ettiğini kanıtlar. Bu sırada Tuğrul, Mete'ye Yüecilerin sınırı geçerek bazı Türk köylerini talan ettiklerini haber verir. Mete, Yüeciler üzerine yürümeye karar verir. Beyhan, eşi ile babasının karşı karşıya gelmesine üzülmüştür. Bir süre sonra Yüeci elçisinin görüşme talep ettiği Mete'ye bildirilir. Elçi, Yüeci hükümdarının Beyhan'ın kendi kızı olmadığını söylediği bildirilir. Konuşmalar sonrasında Beyhan'ın İhtiyar'ın kızı Özay olduğu ortaya çıkar. Bu gelişme Mete ve Beyhan'ı mutlu eder. Yüeci elçisini gönderen Mete'ye Çin elçilerinin görüşmek istediği haber verilir. Elçiler, Mete'nin Siyenpiler karşısında kazandığı zaferi kutlamak için gelmişlerdir. Mete, elçilerin bekletilmesini Yüeci seferi sonrası iki zaferi birlikte kutlayacaklarını söyler.

Son bölümde Yüeci seferi sonuçlanmış, zafer Mete ve ordusunun olmuştur. Beyhan, Büyücü'den gelecekte olacakları kendisine anlatmasını istemiştir. Büyücü, Türk tarihinin Mete'den başlayarak Gazi Mustafa Kemal'e kadar uzanan bölümünde yaşanacakları Beyhan'a anlatır.

Vak'a

Konusunu İslâmiyet Öncesi Türk Tarihi'nden alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Teoman'ın Karısı, Büyücüden Mete'nin ülkenin başına geçeceğini, kendisi ve Teoman'ın öldürüleceğini öğrenir ve bunları engellemek için harekete geçer.

b) Mete, Yüeci sarayında sevgilisi Beyhan'la konuşur, ona esaretten duyduğu rahatsızlığı anlatır. İçeri giren Yüeci Veliiahtı, kız kardeşinin Mete ile yakınlaşmasından

rahatsız olur ve Mete'yi uyarır. Beyhan, Mete ve Yüeci Velihti'nin arasına girerek olası bir kavgayı önler. Yüeci Velihti, Beyhan'ı da beraberinde götürerek odadan çıkar.

c) Tuğrul, Yüeci sarayına gizlice girerek Mete'ye, üvey annesinin onu öldürtmek için yaptıklarını haber verir. İçeri giren Beyhan, Mete'yi, babasının yapabileceği kötülükler için uyarır. Mete, Beyhan'ın kendisi ile gelmesini teklif eder. Beyhan bu teklifi kabul eder.

d) Birinci Asker, İkinci ve Üçüncü Asker'e Mete ve Teoman'nın orduları arasında gerçekleşen savaşı anlatır. Üçüncü Asker, Mete'nin ülkenin imarı için yaptıklarını dile getirir.

e) Tuğrul ve Oktar, Mete'nin Moğolların isteklerine boyun eğişi ve uzun süredir savaş yapılmamasından rahatsızdır. Mete, bu konuşmalar sırasında odaya girer ve atını, karısını Moğollara gönderişinin nedenlerini yaverlerine açıklar. Bu sırada bir kişi, halkı isyana teşvik ettiği gerekçesiyle Mete'nin huzuruna çıkartılır. Mete, Mücrim'i işlediği suçlar dolayısıyla idama mahkûm eder.

f) Siyenpi elçisi, Mete'ye hükümdarının Türk ülkesinden toprak talep ettiğini bildirir. Mete, bu isteğe karşı çıkar ve Siyepiler üzerine akın yapılmasına karar verir.

g) Siyepiler üzerine düzenlenen akın zaferle sonuçlanır. Üç asker, kendi aralarında bu savaş hakkındaki düşüncelerini paylaşırlar.

h) Beyhan, savaştan sonra esaretten kurtulur ve ülkesine geri döner. Mete'nin kendisini esir olarak göndermesini kabullenememiştir. Mete ve Beyhan arasındaki konuşmadan sonra birbirleri hakkında hissettikleri şüpheleri ortadan kalkar. Tuğrul, içeri girer ve Yüecilerin sınırı geçip bazı Türk köylerini talan ettiklerini haber verir. Mete, Yüecilerin üzerine yürümeye karar verir ve ordusunun hazırlanmasını emreder.

ı) Beyhan, eşinin babası ile savaştan olmasından rahatsızdır. Mete, devlet işlerinde bu tür kaygılara yer olmadığını Beyhan'a anlatır. Bu sırada Yüeci elçisinin geldiğini Mete'ye bildirilir. Beyhan'ın Yüeci hükümdarının kızı olmadığını bildirir. Konuşmalar sonrasında Beyhan'ın İhtiyar'ın küçükken kaçırılan kızı Özay olduğu ortaya çıkar.

i) Savaş Mete ve Türk ordusunun zaferi ile sonuçlanmıştır. Beyhan, Büyücü'den Türk milletinin geleceği ile ilgili bilgi ister. Büyücü, Beyhan'a Türk milletinin yaşayacaklarını Mete'den başlayarak Atatürk'ün Türk ülkesini kurtarışına kadar anlatır.

Tema

Yaşar Nabi'nin *Mete*¹ adlı oyunun da ana tema olarak Türk milletinin sahip olduğu erdemler işlemiştir. Bu erdemler bağımsızlık, vatana sevgi ve medeniliktir. Eserde ana tema Mete ile Teoman'ın Karısı, Siyenpiler ve Yüeciler arasındaki çatışma ile seyirciye aktarılır. Ana temaya bağlı olarak işlenen yan temalar ise statü hırsı, fedakârlık, taassup ve aşktır.

Eserde Türk milletinin sahip olduğu erdemler Mete'nin şahsında temsil edilir. Mete, Türk milletinin bağımsızlık tutkusunu "*Çünkü alışkın değil bir Türk esir olmaya.*"² cümlesiyle ifade eder.

Vatan sevgisi, Türk ulusunun sahip olduğu erdemlerin en önemlilerindedir. Mete'nin atını ve eşini Siyenpiler'e vermeyi kabul edişinin, Tuğrul'un Mete'yi babasına karşı gelmesi için teşvik edişinin altında yatan temel duygu her ikisinin de sahip olduğu vatan sevgisidir. Bu temayı Tuğrul'un Mete'ye söylediği şu cümlelerde net olarak görmek mümkündür:

"Yurt üstündür babadan.

Bir vazife başına seni bekliyor vatan.

Za'fiyle Türk elini tehlikeye düşüren

Baban olsa da gene karşı koymak vazifen.

Milyonlarca insanı düşün bir kerre: sonra

*Bir baba veya kardeş gelir mi hiç hatıra?"*³

Türk ulusunun medeniliği Mete'nin şahsında temsil edilir. Mete, halkını medeniyet yolunda ilerletmek için çalışır; gereksiz savaşlardan kaçınışını buna bağlar:

"En doğru yol zafere medeniyet yoludur.

*Götürmek istiyorum milletimi bu yoldan."*⁴

¹ Yaşar Nabi, *Mete*, Hamit Bey Matbaası, İstanbul, 1932, 68 s.

² Yaşar Nabi, s. 17.

³ Yaşar Nabi, s. 26.

⁴ Yaşar Nabi, s. 38.

Makam ve maddiyata karşı aşırı hırs Teoman'ın Karısı'nın şahsında temsil edilir. Teoman'ın Karısı, kendi oğlunu tahta çıkarmak için Mete'nin Yüeciler'e rehin verilmesini sağlar. Teoman'ın Karısı, bu hırslarının peşinden koşarken canından olur.

Fedakârlık temi de Mete'nin şahsında temsil edilir. Mete, halkının kanının gereksiz yere dökülmemesi için eşini ve atını Siyenpiler'e vermeyi kabul eder. Bu yaptıkları sonrasında halkının savaş isteğine de aynı nedenle karşı koyar.

Eserde işlenen bir diğer yan tema da taassup ve dinin kişisel çıkarlara alet edilmesidir. Mete'nin idama mahkum ettiği Mücrim, dinî duyguları istismar ederek halkı isyana teşvik etmiştir. Zabit, Mücrim'in dinî duyguları istismar edişini Mete'ye şöyle anlatır:

*“Kulağımla işittim söylediği sözleri,
Eski zamanlar, dedi, gene dönmeli geri.
Çekiç, saban ne lâzım çapulculuk dururken,
Sonra insan günaha girermiş okurken.
Mermer heykeller gökten lanet yağdıracakmış.
Ve bir gün yıldırımlar hepsini kıracakmış.
Tanrı memnun değilmiş bu günkü idareden.
Dereleeri kurutan, bereketi az eden
Hep Hakanın yenilik, nizam hevesleriymiş,
Bu kadar günah varken taş da yağsa yeriymiş.
Mucize diye halka hokkabazlık yaparak
Köylünün imaniyle oynayordu bu alçak.”⁵*

Zaman

Piyessin vak'ası Teoman ve Mete'nin Büyük Hun İmparatorluğu'nu yönettikleri yıllarda geçer.⁶ Bir hayli geniş vak'a zamanı belirli aralıklarla esere sığdırılmıştır. Örneğin birinci perdenin sonunda Yüeci sarayından kaçmak üzere olan Mete, ikinci

⁵ Yaşar Nabi, s. 40.

⁶ Tarihi kaynaklarda Teoman'ın M.Ö.244-M.Ö.209 tarihleri arasında; Mete'nin ise M.Ö.209-M.Ö.174 tarihleri arasında hükümdarlık yaptıkları belirtilir. Bu bilgilerden hareketle piyessin vak'asının M.Ö.209'da başladığı söylenebilir. Tarihler için bkz. Yılmaz ÖZTUNA, Devletler ve Hânedanlar, 'İlk Çağ ve Asya-Afrika Devletleri', Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, C.III, s. 128.

perdenin başında saraydan kaçmış, babası ile yaptığı savaşı kazanmış ve Türk ülkesinin hükümdarı olmuştur. Eserin anlatma zamanı ise Cumhuriyet sonrası dönemdedir.

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışını, Türk "...ulusunun kendine olan güvenini pekiştirmek, erdemlerini sergilemek..."⁷ Gayreti ile açıklamak mümkündür.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar, dört farklı mekânda gerçekleşir. Birinci ve dördüncü tablonun mekânı karanlık ve mağaramsı bir yer, birinci perdeninki Yüeci sarayında bir oda, ikinci ve üçüncü tablolarınki bir bozkır, ikinci ve üçüncü perdelerinki ise Hakan'ın sarayında bir salondur.

Yazar, söz konusu mekânların dekor kurguları ile ilgili yeterli bilgi vermemiştir.

Şahıs Kadrosu

Eser oldukça kalabalık bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu şahıslardan merkezi durumda olanlar Mete, Beyhan, Teoman'ın Karısı ve Tuğrul'dur.

Mete: Anlatıcı tarafından "*Mete, Hun'ların Tanrı Kutu (Hakanı)*"⁸ olarak takdim edilen Mete, bağımsızlığına düşkünlüğünü, vatanına bağlılığı ve halkını medeniyet yolunda ilerletme çabaları ile örnek bir yöneticidir.

Eserin son bölümünde Büyücü, Mete ile Atatürk arasında bir ilişki kurar. Bu, Atatürk'ün Türk tarihindeki önemini vurgulamak ve eserin yazıldığı dönemdeki tarih anlayışı uyarınca yapılmış bir tespittir.

Beyhan: Mete'yi rüyasında gören ve ona aşık olan Beyhan, eserin ilerleyen bölümlerinde Mete'ye eş olarak bu rüyasını gerçekleştirir. Beyhan, sahip olduğu vatan sevgisi ve bu sevgiden beslenen cesareti ile örnek bir Türk kadınıdır. Beyhan'ın eşi Mete ile savaşa katılmak isteyişi bu tespiti destekler niteliktedir:

*"Mete, bende savaşa gideceğim seninle."*⁹

⁷ Sevda ŞENER, 'Tiyatro Türünde Ürün Veren Yazarlar (1923-1940)' *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1998, s. 127.

⁸ Yaşar Nabi, s. 7.

⁹ Yaşar Nabi, s. 11.

Teoman'ın Karısı: Kendi oğlunu tahta geçirmek için Mete'yi öldürtmeye çalışan Teoman'ın Karısı, para ve makama düşkün olumsuz bir şahıstır. Teoman'ın Karısı, harisliğinin bedelini Büyücü'nün daha önceden haber verdiği gibi hayatıyla öder:

*“Dişi bir kaplan gibi için dolsa da kinle,
Bahtını yazacaksın, kızım, kendi elinle.”¹⁰*

Tuğrul: Mete'nin yaverlerinden biri olan Tuğrul, Mete Yüeci sarayında rehinken üvey annesinin plânlarını Mete'ye bildirerek onun hayatını kurtaran ve onu vatani için babasına karşı gelmeye ikna eden vatansever olumlu bir şahıstır.

Diğerleri: Bu grupta yer alan şahıslar, Oktar, İhtiyar, Büyücü, Mücrim, Yüeci Velihtı, Birinci Asker, İkinci Asker, Üçüncü Asker, Siyenpi Elçisi, Zabıtlar ve Askerler'dir. Bu kişiler, vak'a akışında belirli bir rol üstlenmeyen dekoratif şahıslardır.

Dil ve Üslup

Mete, sade bir dille ve manzum olarak yazılmıştır. Mesnevi tarzında kafiyeleşen eser genelinde on dördü hece ölçüsü kullanılmış, bazı bölümlerde ise serbest vezin tercih edilmiştir.

Tiyatronun sanatsal yönünden ziyade tezli eserler için daha elverişli olan işlevsel yönünü amaç edine oyunda bazı teknik eksiklikler dikkat çeker. Tek yönlü ve idealize edilmiş şahıslar, eksik dekor bilgisi ve gösterimden çok anlatıma öncelik verilmesi bu eksikliklerin en belirginleridir.

Döneminin yazım ve noktalama özelliklerini taşıyan eserde rüya, büyü ve kehanet gibi masal motifleri de kullanılmıştır.

¹⁰ Yaşar Nabi, s. 13.

ÇOBAN

Özet

Eser, sabah tarih dersinden sınavı olan bir Çocuk'un, gece yarısından sonra saat ikide ders çalışmak üzere uyandığı tablo ile başlar. Bir ara tekrar uykuya dalan çocuk düşünde de tarih sınavını sayıklar. Bu sırada Tarih, odaya girer. Çocuğa Türk milletinin büyüklüğünden ve tarihin öneminden söz eder. Çocuk, Tarih'e yurduna nasıl faydalı olabileceğini sorar. Tarih, bu sorunun cevabını olarak tarihî bir olayı Çocuk'a izleteceğini söyler. Böylece asıl oyunun ilk perdesi başlar.

Çoban ve Kız şehre yakın bir yerde konuşmaktadırlar. Çoban, Kız'ın neden şehre doğru yürümek istediğini merak eder. İki sevgili altı ay süren ayrılıkları üzerine konuşurlar. Kız, Çoban'a şehre yürümek isteyişinin nedenini anlatacağı sırada onlara doğru gelen üç kişi görür ve bir gün sonra buluşmak üzere sevgilisinden ayrılarak gözden kaybolur.

Çoban'ın yanına gelen üç ihtiyar gencin verdiği selamı almazlar ve onu ayıplarlar. Çoban ihtiyarların kendine neden böyle davrandığını anlamamıştır. İhtiyarlar, ülkenin altı aydır düşmanla savaştığını, Çoban'ın ülkesi için savaşmak yerine kırlarda sevgilisi ile gönül eğlendirmesinin bir Türk'e yakışmadığını söylerler. Çoban, savaştan haberi olmadığını şimdiden sonra ülkesi için her şeyi yapabileceğini ifade eder. Üçüncü İhtiyar, artık vatanın kurtuluşu için ümit kalmadığına inanmıştır ve her fırsatta bu düşüncesini dile getirir. Çoban ve Birinci İhtiyar, ise vatanın kurtulacağına yürekten inanmıştır. Bir süre sonra Çoban ve üç ihtiyarın bulunduğu kutsal kayalığa Bey ve beraberindekiler gelir. Burada Bey'e kıımız sunulur.

Bey, beraberindekilerle birlikte kıımız içerken Tarih, yanında ağlamaklı bir şekilde duran çocuğa umutsuzluğa düşmemesi gerektiğini, umudun da yalnızca dualarla göklerde aranmaması gerektiğini anlatır.

Kıımız töreninin ardından Bey, halka Türk milletinin büyüklüğünü, medeniliğini ve bağımsızlığa inancını vurgulayan bir konuşma yapar. Sonrasında düşman elçisinin geldiği haberi Bey'e iletilir. Bey, elçiyi kabul eder. Elçi olarak gelen Murahhas, savaşın sonuçlanması için her iki tarafın seçeceği birer savaşçının ülkeleri adına dövüşmelerini, kazanan kişinin ülkesinin savaşın galibi kabul edilmesini önerir. Bey, öneriyi kurultayda

görüşmek için zaman talep eder. Murahhas, görüşmeler sırasında misafir edileceği villaya götürülür. Bey, kurultayda bulunanlara düşman önerisi ile ilgili düşüncelerini sorar. Üçüncü İhtiyar dışında herkes kabul edilmesi yönünde fikir beyan eder. Bey, Çoban, İkinci İhtiyar ve daha birçok kişi dövüşecek kişinin kendileri olmasını isterler. Görüşmeler sonunda Çoban'ın ülkesi adına dövüşmesine karar verirler. Murahhas çağrılır ve karar kendisine iletilir. Düşman, temsilcisini seçerek gelmiştir. Muharip, ortaya çıkar ve kendini tanıtır. Çoban da kendini tanıtır. Bey, dövüş öncesinde kızları dua etmek için içeri gönderir.

Bu olay sonrasında Tarih, anlatmayı keser ve Çocuk'a tarihin yalnızca savaştan ibaret olmadığını, barış ve medeniyete daha fazla önem verdiğini, Türk milletinin bu yönlerinin de çok güçlü olduğunu dile getirir. Daha sonra kaldığı yerden anlatmaya ve göstermeye devam eder.

Bey Kızı ülkenin geleceği ve Çoban için endişelenmektedir. Arkadaşı Bey Kızı'nı teselli etmeye çalışır. Bir süre sonraile Birinci, İkinci ve Üçüncü İhtiyar içeri gelirler. Bey Kızı üçüne de tek tek Çoban'ı ve dövüşün akıbetini sorar. Üç ihtiyarda durumdan umutsuz olduklarını belirten sözler sarf ederler. Sonrasında dışardan zafer şarkıları duyulur. Dövüşü Çoban kazanmıştır. Dışarı çıkan Bey Kızı, Çoban'ın boynuna sarılır ve onu başarısı nedeni ile kutlar. Bey, Çoban'a kendisinden ne isterse yerine getireceğini söyler. İhtiyarlardan biri Bey Kızı'nın Çoban'la evliliğinin en iyi hediye olacağını ifade eder. Bey, kızının Çoban'a lâayk olmadığını ama kabul ederse çok mutlu olacağını dile getirir. Çoban, sevdiği kızıdan bahseder. Bey, bu kız kimse hemen getirilmesini emreder ve Çoban'dan kız hakkında bilgi ister. Çoban, sevdiği kız hakkında hiçbir şey bilmediğini bildirir. Bu sırada Bey Kız, miğferini çıkarır ve Çoban'ın sevdiği kızın kendisi olup olmadığını sorar. Çoban, Bey Kızı'nın miğfersiz halini görür ve sevdiği kız olduğunu anlar.

Bey, bu yaşananlardan çıkarılması gereken bir ders olarak gençliğin önemi üzerine bir konuşma yapar.

Tarih, Çocuk'a gördüklerinin birer timsal olduğunu, bu timsalde Çoban'ın bir Türk gencini, Bey Kızı'nın da onun vicdanı temsil ettiğini söyler. Vazife bilinci ve Atatürk'ün büyüklüğü üzerine konuşan Tarih, sözlerini Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nin son paragrafi ile bitirir.

Vak'a

Konusunu İslâmiyet öncesi Türk tarihinden alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir.

a) Gece geç saatlerde tarih sınavına çalışmak için uyanan Çocuk, bir süre sonra uyuklar ve uykusunda sınav anını sayıklar. Bu sırada odaya Tarih girer. Çocuk, Tarih'e ülkesine nasıl faydalı olabileceğini sorar. Bu soru üzerine Tarih, Çocuk'a Türk tarihinden bir kesit sunmaya başlar.

b) Çoban ve Kız, altı ay ayrı kaldıktan sonra tekrar buluşmuşlardır. Kız, Çoban'a şehre doğru yürümek isteşinin nedenlerini anlatacakken üç kişinin ve arkalarından büyük bir kalabalığın geldiğini görür. Bunun üzerine bir gün sonra buluşmak üzere Çoban'dan ayrılır ve gözden kaybolur.

c) Çoban, yanına gelen ihtiyarlara selam verir. İhtiyarlar, Çoban'ı ülkesini savunmak için cepheye gitmemekle suçlarlar ve ayıplarlar. Çoban, ülkenin bu durumundan habersizdir. Bundan sonra düşmanla savaşacaktır. Üçüncü İhtiyar, dışında herkes ülkenin kurtulacağına inanmıştır.

d) Bey ve beraberindekiler Çoban ve İhtiyarların bulunduğu yere gelirler. Hep birlikte kımız içilir. Bey, Türk milletinin yüceliğı ve ülkenin kurtuluşuna olan inancını kurgulayan bir konuşma yapar. Bu sırada düşman elçisinin geldiğı haber verilir. Murahhas, Bey'e savaşın sona erdirilmesi için bir öneri sunar. Buna göre her iki ülkeyi temsil edecek birer savaşçı dövüşecek ve kazanan savaşçının ülkesi galip sayılacaktır.

e) Bey, bu öneriyi kurultaydakilerin görüşlerine sunar. Üçüncü İhtiyar dışındakiler kabul edilmesi görüşünü savunur. Bey Kızı, Birinci İhtiyar ve halkın önerisi ile dövüşecek kişi olarak Çoban seçilir. Hakan, kızları dua etmek için içeri gönderir.

f) Tarih, anlatmayı yarıda keserek Çocuk'a tarihin yalnızca savaşlardan ibaret olmadığını, barışın ve medeniyetin savaşlardan daha önemli olduğunu, Türklerin bu yönlerinin çok güçlü olduğunu anlatır. Daha sonra tarihi olaya geri dönölür.

g) Bey Kızı, vatanın kurtuluşu için dua etmektedir ve Çoban için endişelenmektedir. Arkadaşı, Bey Kızı'nı teselli etmeye çalışır. bu sırada içeri sırasıyla Birinci İhtiyar, İkinci İhtiyar ve Üçüncü İhtiyar girer. Bey Kızı, onlardan mücadelenin sonucunu ve Çoban'ın durumunu öğrenmek ister. Üç ihtiyar da Çoban'ın dövüşü

kazanacağından ümitsizdirler. Bu sırada dışardan zafer şarkıları duyulur. Çoban, mücadeleyi kazanmıştır.

h) Bey ve çevresindekiler Çoban'ı tebrik ederler. Çoban'a Bey Kızı ile evlenmesi teklif edilir. Çoban, başka bir kız sevdiğini söyler. Sonraki bölümlerde Çoban'ın sevdiği Kız'ın Bey Kızı olduğu anlaşılır.

ı) Bey, yaşananlardan alınması gereken dersi bir konuşma ile ifade eder.

i) Tarih, Çocuk'a anlatılanların anlamını açıklar. Atatürk'ten ve onun büyüklüğünden bahseder. Eser, Tarih'in, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nin son paragrafını okuyuşu ile sona erer.

Tema

Behçet Kemal'in *Çoban*¹ adlı oyununun ana teması Türk ulusunun yüceliği ve Türk gençliğinin sahip olması gereken vazife bilinci üzerine kurulmuştur. Ana tema, Türkler ile Türk ülkesine saldırın düşmanlar arasındaki çatışma ile verilir. Eserde ana temaya bağlı olarak işlenen yan temaları bağımsızlık, Atatürk'ün ululuğu ve aşk şeklinde sıralayabiliriz.

Eserde Türk milletinin yüceliği farklı sebeplere dayandırılarak açıklanır. Bunlardan ilki Türk milletinin Tanrı tarafından belirli bir amaç doğrultusunda seçilmiş ve özel olarak var edilmiş bir millet olduğu fikridir. Bu fikre göre Tanrı, Türk milletini sanatı, hakikati, ilmi ve kahramanlığı dünyaya yayması için yaratmıştır:

"Anlatsın her cephede insana insanlığı

Sanatı, hakikati, ilmi, kahramanlığı

*Dünyaya yaysın diye tanrı türkü yarattı."*²

Türk milletinin yüceltilmesinin ikinci nedeni Türk tarihinin Dünya tarihi ile yaşıt oluşudur. Bu durum eserde kişileştirilen Tarih'in kendisi tarafından dile getirilir:

"Benim doğduğum yer de türk gibi orta asya

Biz ırkınla bir doğup büyüyen vatandaşız;

*Küre, türk ve bir de ben...Biz en eski üç başız.."*³

¹ Behçet Kemal, *Çoban*, Ankara, 1932, 86 s.

² Behçet Kemal, s. 30

³ Behçet Kemal, s. 60

Üçüncü neden ise Türklerin medeniyetin kurucusu ve yayıcısı oldukları fikridir. Bey'e göre Türkler gittikleri yerlerde yaşayan insanlara bilgiyi, tarımı, yapı sanatını kısaca medeniyeti öğretmişlerdir:

*"Onlar,
İçip yemeyi
Bile bizden öğrendiler
Eğer,
Görmeselerdi bizden
Yuva kurmasını bilen
Bir tek kişileri olmazdı
Ey dünya eyi bil
Onların alnının yazısını
Kaza ve kader değil
Türk yazdı....
Bu diyarda ilk tohumu saçan biz;
Açan biz
Her ışık kapısını
Her bilgi yapısını
Kuran bileklerimiz." ⁴*

Türk milletinin yüceliğinin son nedeni Türklerin sahip oldukları kültürel mirastır. Bu mirasın en önemli kısmını Türk dili oluşturur. Eserde Türk dilinin tarihin bir bölümünde tüm insanlık tarafından kabul edilmiş bir bilgi dili olduğu belirtilir ve gelecekte aynı şeyin yeniden gerçekleştirilebileceği bir hedef olarak Türk gençliğinin önüne konur:

*"Ozaman
Değil böyle bir kumandan
Bir büyük alim olmak için de
Hintte, Mısırdı, Çinde
Dünyanın içinde*

⁴ Belçet Kemal, s. 30-31

Bilgi dili olan

Türkçeyi bilirdi her insan..”⁵

Türklerin bir diğer kültürel mirası da sahip oldukları demokrasi kültürüdür. Piyeste Bey’in ülke geleceği ile ilgili kararları kurultaya danışarak alması, kurultayda herkesin söz hakkı olması bu tespitimizin açık bir göstergesidir:

“Toplanmalı kurultay.. Şöyle gelin ağalar!

Anlayalım bir defa: Ne gibi fikriniz var?

Ben ki: Beş yıldan beri seçtiğiniz, beyiniz,

Muvaffak olmam için lâzım sizin reyiniz!”⁶

Türk milletinin yüceliği yukarıda sayılan unsurlar eşliğinde Tarih tarafından *“İşte haykırıyorum! Daha büyük Türk benden:”⁷* sözleri ile ifade edilir.

Vazife bilinci eserde anlatılanlardan çıkartılması gereken bir ders olarak Bey ve Tarih’in sözleriyle işlenir. Bey, Çoban’ın ülkesini kurtardığı dövüş sonrasında çevresindekilere bu olaydan çıkartılması gereken ders olarak şu cümleleri söyler:

“Varolan, çevrildi mi yoklukta dört yanınız;

Gençleri çağırınız, gençliğe dayanınız.”⁸

Tarih ise Bey’in bu sözlerini yorumlayarak Türk gençliğinin sahip olması gereken vazife bilincini vurgular:

“Evet..aslolan vazifedir!

Kalbinde aynı iman, damarında aynı kan!

Kızım sen o çobansın; her türk genci, o çoban...”⁹

Bağımsızlık düşüncesi eserde *Orhun Abideleri*’nden alıntılarla işlenir. ¹⁰ Türk milletinin esir olması için göğün çökmesi yerin ise batması gerektiği söylenerek böyle bir durumun gerçekleşmeyeceği anlatılır:

“Dinle, belki tanırsın bu çabanın sesini

Hatırladın mı yavrum Orhon kitabesini

⁵ Behçet Kemal, s. 39.

⁶ Behçet Kemal, s. 42.

⁷ Behçet Kemal, s. 5.

⁸ Behçet Kemal, s. 62.

⁹ Behçet Kemal, s. 84.

¹⁰ Bu bölümler *Orhun Abideleri*’nden esinlenilerek kaleme alınmıştır.

*Gökler çökmezse eğer
Yarılp batmazsa yer
Türk elini hangi er
Hangi kuvvet mahreder.*¹¹

Atatürk'ün büyüklüğü ve Türk tarihi için önemi oyunun son bölümünde Tarih tarafından dile getirilir. Atatürk, gençlikle beraber “İstiklâli kurtaran, istiklâli yaratan”¹² bir kişi olarak takdim edilir. Tarih’e göre Atatürk, tarihin en şanlı sayfasının yazarıdır:

*“En şanlı sahifemi bana yazan, veren ol...”*¹³

Aşk teması oyunda bir Türk genci olan Çoban’ın vazife bilincine bağlı olarak işlenir. Bey Kızı’na aşık olan Çoban, vazifesini aşkından üstün tutar:

*“Duyduğum en büyük zevk vatan uğrunda savaş
Açınca yurt bağrını yaslanmaz bu genç boş
Ve bir ipek omuza, ne bir kadife göğse!”*¹⁴

Zaman

Eserin vak’a zamanı Cumhuriyet sonrası belirsiz bir günün gece yarısından sonra saat ikide başlar.¹⁵ İlerleyen bölümlerde vak’a zamanı İslâmiyet Öncesi Türk Tarihi’ne taşınır, son bölümlerde ise Cumhuriyet sonrasına geri dönülür. Nurhan Karadağ bu durum için, zamanın soyutlandığı yorumunu yapar.¹⁶ Piyeste anlatılan olaylar bir gün içerisinde başlar ve son bulur. Oyunun anlatma zamanı ise 1932 senesidir.

Anlatıcının vak’a zamanını anlatma zamanına taşıyışı “...ulusal bilinci, ulusun kendine olan güvenini arttırmak amacı...”¹⁷ ile açıklayabiliriz.

¹¹ Behçet Kemal, s. 26.

¹² Behçet Kemal, s. 85.

¹³ Behçet Kemal, s. 85.

¹⁴ Behçet Kemal, s. 17.

¹⁵ Behçet Kemal, s. 3.

¹⁶ Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s.147.

¹⁷ KARADAĞ, s. 147.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar üç farklı mekânda gerçekleşir. Bunlardan ilki Tarih ve Çocuk'un ilk karşılaştıkları yer olan Çankaya'da bir evdir. Bu bilgiye Tarih'in şu sözlerinden hareketle ulaşıyoruz:

*“Çankayadan inerken pencerenin önünden
Geçiyordum sesini duydum geldim hemen.”¹⁸*

Birinci perdenin anlatıcı tarafından *“Bir bahar manzarası. Bir yanda kayalık. Öte yanda bir villa. Geride bir şehir siloti.”¹⁹* ; ikinci perdeninki ise *“Villanın içi”²⁰* sözleri ile verilmiştir.

Anlatıcı söz konusu mekânların dekor kurgularıyla alâkalı hiçbir bilgi vermemiştir.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosunda yer alan merkezî şahıslar Çoban, Bey Kızı, Bey, Birinci ve Üçüncü İhtiyar şeklinde sıralanabilir. Diğerleri ise vak'anın oluşumunda etkin rol üstlenmeyen dekoratif şahıslardır. Tarih ve Çocuk ise asıl oyunda yer almayan, olayları izleyen kişilerdir. Tarih, söz konusu olayları Çocuk'a izleten şahıstır.

Çoban: Kendisini *“Adım türk genci, yaşam türk olmak!...”²¹* sözlerinde de anlaşılacağı gibi Türk kimliği ile tanıtan Çoban; vatani anası, vatani yöneten beyi de babası bilen²² bir Türk gencidir. Güçlü bir vatan sevgisine sahip olan Çoban, yurdunu korumak ve kurtarmak adına üstüne düşen vazifeyi, canını ortaya koyarak yerine getirir. Bu bağlamda anlatıcı durumunda ki Tarih tarafından Türk gençliğini temsil eden örnek bir şahıs olarak gösterilir:

*“Bunlar şahıs değildi, timsaldi bunlar kızım!
İrkinin öz çocuğu bir türk genci o çoban;”²³*

Bey Kızı: Eserin ilk bölümlerinde Kız adı ile Çobanın sevgilisi olarak karşımıza çıkan Bey Kızı, vatanını seven, bu uğurda ölümü göze alabilen cesur bir Türk kızıdır:

¹⁸ Behçet Kemal, s. 5.

¹⁹ Behçet Kemal, s. 7.

²⁰ Behçet Kemal, s. 61.

²¹ Behçet Kemal, s. 53.

²² Behçet Kemal, s. 76.

²³ Behçet Kemal, s. 82.

“Ben;
 Hiçbir erkekten,
 Hiçbir şeyde geri kalmayan
 Damarlarında aynı kan
 Şahlanan
 Bir Türk kızı olarak
 Haykırıyorum: beyim!
 Emret öleyim.”²⁴

Bey Kızı, Türk gençliğini temsil eden Çoban’ın yanında gençliğin vicdanını temsil eden²⁵ örnek bir şahıstır.

Bey: Bey, Türklük şuuruna sahip, adaletli, demokratik, bağımsızlığına düşkün, bu uğurda ölümü göze alabilen örnek bir Türk yöneticisidir.

Birinci İhtiyar: Türk ülkesinin ileri gelenlerinden bir olan Birinci İhtiyar, esareti kabul etmeyen kişiliği ve vatanına bağlılığı ile örnek bir şahıstır. Yaşlı olmasına aldırmayarak düşmanla dövüşmeye gönüllü olması ve ülkesi için canını vermeye razı olması bu kişiliğinin bir yansımasıdır:

“Yara bir nişan gibi...Sade ben nişansızım!..
 Akacak kan damarda durmaz..Ben mi kanısızım?
 Gönlüm yurdun çocuğu! Yaşta mı gençlik beyim?
 Bırak, kartı başımda bu güneşi göreyim.”²⁶

Üçüncü İhtiyar: İkinci İhtiyar da Türk ülkesinin ileri gelenlerindedir fakat yaşadıkları sonrasında bağımsızlığa ve Türklüğe inancını yitirmiş, umutsuz ve yılgın bir kişi haline gelmiştir. İkinci İhtiyar’ın Çoban’a söylediği şu cümle onun içine düştüğü durumu net olarak göstermektedir:

“Ah her şey bitti evlat esir olmamız yakın.”²⁷

Diğerleri: Bu grupta yer alan şahısları ikinci İhtiyar, Yaralı, Bey Kızının Arkadaşı, Murahhas, Muharip şeklinde sıralayabiliriz.

²⁴ Behçet Kemal, s. 34.

²⁵ Behçet Kemal, s. 82.

²⁶ Behçet Kemal, s. 43.

²⁷ Behçet Kemal, s. 18.

İkinci İhtiyar, Yaralı ve Bey Kızının Arkadaşı ülkelerini seven, bağımsızlığa inanan olumlu şahıslardır.

Murahhas ve Muharip düşman tarafının temsilcileri olarak eserde yer bulurlar.

Dil ve Üslûp

Eser sade bir dille ve manzum olarak yazılmıştır. Genellikle on dördü hece ölçüsü kullanılan piyeste bazı uzun konuşmalar serbest vezinle yazılmıştır. Anlatıcı bu durumu bir dipnotla "*Uzun ve heyecanlı konuşmalar yeknesak ve durgun görünmesin diye serbest vezin seçildi.*"²⁸ cümlesi ile açıklamıştır.

Tek yönlü ve idealize edilmiş şahıs kadrosu; dekor kurgusu ile ilgili bilgi vermemiş olması eserin göze batan teknik eksikliklerindedir.

Tezli eser olan Çoban'da göstermekten ziyade anlatmak esas alınmıştır. Oyunda Türk gençliğine vazife bilinci aşlamak için Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nden bazı alıntılar yapılır ve anlatım bu yolla güçlendirilmeye çalışılır.

²⁸ Behçet Kemal, s. 28.

AKIN

Özet

Eser bir prologla başlar. Bu bölümde bir Talebe tarafından Gazi, Türk tarihi, Türk medeniyeti ve Türklerin Orta Asya'dan göç nedenleri ile ilgili bir sunuş yapılır. Daha sonra asıl oyun başlar.

Demir ve Bumin babalarının gelişine üzülmedirler. Bayan, bu üzüntüyü anlayamamıştır. Demir ve Bumin, Bayan'a Türk ülkesinin üç başbuğu olan babalarının geliş nedenlerini anlatırlar. Türk ülkesinde uzun süredir devam eden kuraklık Hakan'ın Tanrı'ya kurban edilmesini gerektirmektedir. Üç başbuğ, İstemi Han'ın kurban edilmesi için gelmektedir. Bayan, bu olayı engellemek için bir şeyler yapmalarının gerektiğini söyler. Fakat yapılacak bir şey kalmamıştır. İstemi Han da kendinden önceki iki Hakan gibi kuraklığa kurban edilecektir. Üç gencin bir üzüntüsü de İstemi Han'ın kız Suna'nın bu olaya ne denli üzülebileceğidir. Çünkü üç gençte Suna'ya aşiktir.

Suna, nedimleri Ulcay ve Yıldız'la birlikte gelir. Üç gençte kendi elleri ile birer gül verir. Gençler Suna'ya karşı hissettiklerini ifade ederler. Ardından Bumin kendi yaptığı bir heykeli, Bayan kendi yaptığı bir minyatürü, son olarak Demir, yine kendi yaptığı bir çiniyi Suna'ya hediye ederler. Bir süre sonra çadıra giren İstemi Han, kızının elindeki hediyeleri görür ve çiniyi çok beğenir. Çünkü çini yeşil renklidir ve Türk ülkesi kuraklık nedeni ile yeşile ve yeşillığe hasret kalmıştır. İstemi Han, yeşil çininin neden olduğu çağrışımlarla kuraklığı düşünür. Çadırda bulunanlarla uzun yıllardır devam eden bu kuraklığı ve halkı için duyduğu üzüntüyü uzun uzun anlatır. Ardından Suna'ya kuraklıkla ilgili töreyi anlatır. Başbuğların kendisinin kurbanı için geldiklerini açıklar. Suna bu durumu kabullenemez. Bu sırada Çinli Köle üç başbuğun geldiklerini ve görüşme talep ettiklerini haber verir. Suna, babasını öldürmek için gelen bu kişilerin yanında duramayacağını söyler ve çıkar.

Başbuğlar, İstemi Han'a kurban edilmeyeceğini Tanrı'nın kurban olarak Türk ülkesinin en güzel kızını yani Suna'yı istediğini bildirirler. Bunu Tanrı ile konuşan Başbakıcı söylemiştir. İstemi Han, Tanrı'nın isteğine razı olduğunu ifade eder, başbuğlar çıkar. Sonraları kabul ettiği şeyin kız Suna'nın öldürülmesi olduğunu fark eden İstemi Han, bu durumu nasıl kabul ettiğini inanamaz. Bu sırada çadıra Suna girer, her şeyi duymuştur.

İstemi Han, Çinli Köle'ye Bumin, Bayan ve Demir'in nerede olduklarını sorar. Köle, üç yiğidin Suna'nın ölümüne engel olmaya çalıştıklarını söyler. İstemi Han, kızının ölümünden kurtulacağına inanmamaktadır. Bir süre sonra Bumin gelir. Halkın, Suna'nın kurban edilmesine çok üzüldüğünü, yaşadığı olayları da ekleyerek anlatır. Ardından bayan gelir. Üç başbuğun da aynı üzüntüyü yaşadıklarını dile getirir. Bir süre sonra Suna, Ulcay ve Yıldız çadıra girerler. Suna, babasını teskin etmeye çalışır. dışarıdan bir uğultu işitilir. İstemi Han, halkın Suna'nın kurban edilişi için coştüğünü zanner. Halk, Suna için mersiye söylemektedir. Bu sırada Demir içeri girer. İstemi Han'dan halkı dağıtmasını ister. Suna'nın kurban edilmeyeceğini söyler. Demir, Başbakıcı'nın yanına gitmiş, bıçağı ile tehdit ederek gerçekleri öğrenmiştir. Üç Başbuğ, Başbakıcı'yı tehdit ederek Suna'nın kurban seçilmesini sağlamıştır. Çünkü İstemi Han'ın ölmesi durumunda tahta kendilerinden biri geçecek ve muhtemelen kuraklık onun da canına mal olacaktır. Üç Başbuğ, bu nedenle Suna'nın kurban edilmesini istemiştir. Böylece töre değişecek, kendi canları kurtulacaktır. Üstelik, İstemi Han kızının ölümüne dayanamayıp kısa sürede ölecektir. Ardından tahta geçecek kişi töre değiştiği için ülkeye hakim olacak ve öldürülmekten uzak kalacaktır. Demir'in anlattıkları sonrasında, Bayan, Bumin ve Demir babalarını reddederler. İstemi Han, ölüm korkusunun Türk insanının kalbinde yer bulmasına ve kahramanlığın ikinci plâna itilmesine oldukça üzülür. Çinli Köle, üç başbuğun geldiğini haber verir. Başbuğlar İstemi Han'dan Suna'yı isterler. İstemi Han, başbuğları kovar.

Başbuğlar, İstemi Han ile görüşürlerken Suna, Bayan, Bumin ve Demir halka gerçekleri anlatmakla meşguldür. Gerçeği öğrenen halk, İstemi Han tarafından kovulan başbuğları parçalayarak öldürmüştür. Bu olay sonrasında Bumin, Doğubeyi; Bayan, Batıbeyi; Demir de Günbaşbuğu olmuştur. İstemi Han, üç başbuğa akın etmeleri gerektiğini, Türk milletinin kurtuluşunun buna bağlı olduğunu söyler. Üç başbuğ akın edeceklerini ifade ederler ve İstemi Han'ın da akına katılmasını isterler. İstemi Han, ihtiyaçların ana yurtta kalmaları gerektiğini ve kendisinin de ihtiyaçların başında kalacağını belirtir. Genç başbuğlar Suna'nın ne yapacağını sorarlar. İstemi Han, Suna'nın akına katılması gerektiğini söyler. Herkes Suna'nın kiminle akına gideceğini merak eder. Suna, eline aldığı üç oku fırlatacağını ve kim kendine ait oku getirirse onunla gideceğini söyler. İstemi Han bu öneriyi kabul eder. Suna ilk oku Bumin için fırlatır. Bumin, oku bulmak için harekete geçer. İkinci ok Bayan için fırlatılır. Bayan da

oku bulabilmek için yola çıkar. Suna, Demir için fırlatacağı üçüncü oku bulamaz. Oku ararken gönlünün Demir'den yana olduğunu ifade eder. Bir süre sonra oku bulan Suna, Demir dışında birinin erken getirme durumunu düşünerek kararsız kalır. İstemi Han, oku alır ve kendisi fırlatır. Bu sırada dışarıda bir ses duyulur. Fırlatılan ok Başbakıcı'ya isabet etmiş ve onu öldürmüştür. Demir bir süre sonra elinde kanlı bir okla içeri girer. Böylece Suna, Demir'le birlikte yola çıkarlar. Demir ve Suna, Bayan ve Bumin'e selam ederler. İstemi Han, Bayan ve Bumin ile Ulcay ve Yıldız'ın evleneceğini ima eder. Ardından vedalaşırlar ve Demir ile Suna yolcu edilir.

Vak'a

Konusunu İslâmiyet Öncesi Türk Tarihinden alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Prolog bölümünde bir Talebe, oyunda Türklerin Orta Asya'dan göç etme nedenlerinin açıklanacağını açıklar. Bu bölümün ardından asıl oyuna geçilir.

b) Türk ülkesinde uzun süredir devam eden bir kuraklık yaşanmaktadır. Türk töresine göre on iki yıl süren bir kuraklığın ardından Hakan'ın Tanrı'ya kurban edilmesi gereklidir. Üç başbuğ bu töreyi uygulamak adına yola çıkmıştır. Babalarının geldiğini öğrenen Bumin, Bayan ve Demir bu duruma çok üzülmüştür. İstemi Han'ın kızı Suna'ya çeşitli hediyeler suna üç genç, durumu sevdikleri bu kıza söyleyemezler. Bu sırada içeri giren İstemi Han, yaşanan kuraklığı tarihini ve durumun kendisini ne kadar üzdüğünü ifade eder. Ardından söz konusu töreyi kızı Suna'ya anlatır. Suna, anlatılanları kabullenemez. Çadıra giren Çinli köle, İstemi Han'a üç başbuğun geldiğini ve görüşme talep ettiklerini bildirir.

c) Üç başbuğ, İstemi Han'a kendisinin kurban edilmeyeceğini, Tanrı'nın kurban olarak Suna'yı istediğini söylerler. Bunlar Tanrı ile görüşen Başbakıcı'nın sözleridir. İstemi Han, Tanrı'nın isteği ve halkının geleceğinin kurtarılması için kızının kurban edilmesine razı olduğunu söyler. Başbuğlar gittiğinde İstemi Han, söylediklerine inanamaz. Bu sırada Suna içeri girer. Konuşulanları duymuştur.

d) İstemi Han, üzgün ve ümitsiz bir şekilde Suna'nın kurban edileceği günbatımını beklerken Çinli Köle'ye Bumin, Bayan ve Demir'in nerede olduklarını sorar. Çinli köle, üç yiğidin Suna'nın kurban edilmesini engellemeye çalıştıkları söyler. Bir süre sonra Bumin içeri girer. Halkın, Suna'nın kurban edilecek olmasına çok

üzüldüğünü söyler. Ardında Bayan gelir. Üç başbuğun da Suna'nın kurban edilecek oluşuna çok üzüldüklerini dile getirir. İstemi Han, kızının seçilmiş olması nedeni ile çok üzüntülüdür. Suna, babasını teskin etmeye çalışır.

e) Çadıra giren Demir, İstemi Han'dan kurban töreni için toplanan halkı dağıtmasını ister ve Suna'nın kurban edilmeyeceğini söyler. Demir, Başbakıcı'ya gitmiş ve gerçekleri ona zorla söyletmiştir. Başbakıcı'nın anlattıklarına göre, üç başbuğ kuraklık nedeni ile İstemi Han öldürülecek olursa kendilerinden birinin tahta geçeceğini ve onun da sonunun aynı olacağını düşünerek Suna'nın kurban seçildiğini söylemesi için Başbakıcı'yı tehdit ederler. Böylece töre değişecek, Suna'nın ölümüne dayanamayan İstemi Han, kısa süre sonra kendiliğinden ölecektir. Ardında da kendi aralarından bir tanesi can korkusu olmaksızın tahta oturabilecektir. İstemi Han, duyduklarına çok üzülür. Bu sırada Çinli köle, üç başbuğun geldiğini bildirir.

f) Üç başbuğ, İstemi Han'dan Suna'nın kendilerine teslim edilmesini isterler. İstemi Han, duydukları sonrasında üç başbuğu huzurundan kovar.

g) Suna, Demir, Bayan ve Bumin gerçekleri halka anlatmıştır. Öfkeli halk çadırdan çıkan üç başbuğu öldürmüştür. Bumin, Doğubeyi; Bayan, Batıbeyi; Demir ise Günbaşbuğu olmuştur. İstemi Han, yeni başbuğların akın etmelerini emreder. Suna'nın kiminle gideceği bir yarışma ile belirlenecektir. Suna, üç ok fırlatacağını kendisine ait oku ilk getiren kişi ile gideceğini söyler. Fakat gönlü Demir'den yanadır. Suna, Bumin ve Bayan'a ait iki oku fırlatır ve iki yiğit okları bulmak için çıkarlar. Demir için fırlatılacak üçüncü ok bulunamaz. Bir süre sonra oku bulan Suna, oku fırlatmaya cesaret edemez. Bunun üzerine oku İstemi Han fırlatır. Fırlatılan ok Başbakıcı'ya isabet etmiş ve onu öldürmüştür. Demir, oku getirir ve Suna'yı yanında götürmeye hak kazanır.

h) Suna ve Demir'i uğurlayan İstemi Han, diğer iki yiğide Suna'nın nedimleri Ulcay ve Yıldız'ın eşlik edeceğini söyler.

Tema

Faruk Nafiz'in *Akın*¹ adlı oyunun ana teması vatan sevgisi üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak Türk milletinin erdemleri, Atatürk sevgisi ve aşk temaları da işlenmiştir.

¹ Faruk Nafiz, *Akın*. Devlet Matbaası, İstanbul, 1932, 62 s.

Anlatıcı vatan sevgisini İstemi Han, Bumin, Bayan, Demir ve Suna ile Vural, Kuday ve Doğan adlı üç bağbuğun arasındaki çatışma ile işlemiştir. Vatan sevgisi ilk olarak Türk milletinin geneline mal edilir. İstemi Han, yıllardır süren kuraklığa rağmen halkın yurdu terk etmeyişi bu sevgi ile açıklar:

*“O kadar bağlıyız ki yurda gönül bağıyle,
Öyle yoğrulmuşuz ki biz ona toprağıyle,
Varsın bütün ülkemiz susuzluktan ağarsın,
Kızıl güneş kar olsun başucumuzda varsın,
Yalçın kayalar gibi can evinden yanar da
Denemeyiz bahtı biz yabancı bir diyarda
Derdim, köklü çınardır Türkün ikinci adı,
Çınarı söken bora bizi kımlıdatmadı!
Yurdunda bir dikili ağaç kalmadığı gün
Yerinde durduğunu görürler gene Türkün...
Ayırmaya çalışmak ikisini boş emek:
Türk demek yurt demektir, yurt demek te Türk demek!”²*

Bu genellemenin ardından şahıslar, sahip oldukları vatan sevgisini çeşitli şekillerde ifade ederler. İstemi Han, vatan uğrunda önce kendisinin sonra da kızının kurban edilmeye kalkışılmasına razı olarak; Bumin, Bayan ve Demir kişisel çıkarlarını ülke çıkarlarından üstün tutan babalarını reddederek; Suna ise vatan için kurban edilmeye razı olarak yurt sevgisini ifade eder.

Eserde Türk milletinin erdemleri olarak barışseverlik, medenilik ve asillik unsurları üzerinde durulur. Türklerin sürekli savaşan, saldırgan bir millet olmayıp savaşı son anda çare olarak gören ve barıştan yana bir millet olduğu fikrini İstemi Han’ın akına gönderdiği üç başbuğa verdiği öğütlerde net olarak görmek mümkündür:

*“Karşı çıkanlara siz sevgi atın, nur atın,
Anlamayan olursa ok ucuyla anlatın.”³*

Türklerin, medenî bir millet olduğu, ilk olarak Orta Asya’da kurdukları bu medeniyeti göç ettikleri yerlere de götördükleri eserin prolog bölümünde dile getirilir:

² Faruk Nafiz, s. 25.

³ Faruk Nafiz, s. 57.

*“İşte şu Ortaasya... Türklerin anayurdu...
Türk ilk medeniyeti Altay-Uralda kurdu.
Sonra, alıp sazını, resmini, heykelini
Dolaştı baştanbaşa doğu batı elini.”⁴*

Türklerin asil bir millet olduğu fikri öncelikle Türk tarihinin çok eski bir geçmişe dayandırılarak vurgulanır. Prologda Talebe, Türkler yirmi bin yıllık geçmişe sahip bir millet olarak takdim eder:

*“Bu oklar bize akın yollarını gösterir.
Bize yirmi bin yılın üstünden haber verir...”⁵*

Ardından Türk milletinin ırkî hasletleri vurgulanarak, Türk insanına millî kimlik kazandırılmaya çalışılır:

*“Uçun bir ok hızı ile durmadan ileriye...
Korkmayın, benliğiniz yadelde esir diye,
Hiçbir kanın cevheri sizden yüksek düşemez,
Hiçbir elin hüneri Türkle boy ölçüşemez!”⁶*

Atatürk sevgisi asıl oyunda işlenmeyip prologda dile getirilmiştir. Talebe, Atatürk sevgisini ve Atatürk’ün yüceliğini şu şöyle ifade eder:

*“Yeryüzünde üç gök var, bumun ikisi bizde.
Biri güneşleri yakarken devrimizde,
Biri karanlığını şimşekliyor mazinin:
Bu iki gök, ufuksuz gözleridir GAZI’nin!”⁷*

Aşk temi eserin genelinde işlenen bir yan temadır. Oyunda Bayan, Bumin ve Demir İstemi Han’ın kızı Suna’ya aşkıtlılar. Bu aşk, Suna’dan karşılık beklemezsizin beslenen samimi bir duygudur. Bumin, kendisi ve arkadaşları adına Suna’ya olan aşkını şöyle dile getirir:

*“Ben kendimden geçerken gülün güzelliğile
Gül beni sevmiyordu diye düşünmedim bile!...”*

⁴ Faruk Nafiz, s. 8.

⁵ Faruk Nafiz, s. 8.

⁶ Faruk Nafiz, s. 57.

⁷ Faruk Nafiz, s. 7.

*Karşılığı beklenen sevgiye sevgi denmez,
Sevdalılar yalvarır, afakat bir şey dilenmez.”⁸*

Zaman

Eserin vak’a zamanı bir günü kapsar. Piyeste anlatılan olaylar İslâmiyet Öncesi Türk Tarihi’nde I.Göktürk Devleti döneminde geçer.⁹ Eserin anlatma zamanı ise Cumhuriyet Dönemi, bin dokuz yüz otuzlu yıllardır. Buradan hareketle yazarın vak’a zamanını yaklaşık on üç asır ki sonraki bir anlatma zamanına taşıdığını söyleyebiliriz. Söz konusu eylemde amaç, millî kimliği geliştirmek ve Türk insanının erdemlerini sergilemektir.¹⁰

Mekân

Piyeste yer alan üç perdenin de mekânı ortaktır. Yazar bu mekânla ilgili ayrıntılı bir dekor tasviri yapmıştır:

“Sahne, büyük ve işlemeli bir hakan çadırının içidir. Ortada bahçeye açılan bir kapı, iki yanında birer pencere. Çadırın sedirleri ve yerler av postları ile, kilimlerle örtülü. Ortada Türk tarzı bir masa, üstünde çini takımları. Sağ pencere ile kapının arasında gümüş bir yay ile üç altın ok asılı. Kısgın bir güneşin ışığı bahçe kapısından içeri vuruyor. Çadırın sağında solunda birer kapı.”¹¹

Prolog bölümünde farklı bir mekân ve dekor kurgusu söz konusudur. Mekân olarak düşünülen sahnede, prologda anlatılanlara uygun bir dekor kurgusu mevcuttur:

“Perde açıldığı zaman sahnenin önünde ve geniş bir atlas perde görünür. Bu atlas perdenin üstünde büyük bir Asya ve Afrika haritası çizilmiş ve oklarla Türklerin akın yolları gösterilmiştir. Siyah elbiseli bir talebe haritanın önünde durur, destanın mukaddimesini yapar.”¹²

⁸ Faruk Nafiz, s. 17.

⁹ Tarihi kaynaklarda İstemi Han’ın M.S. VI asırda yaşadığı bildirilmektedir. Bkz. : Yılmaz ÖZTUNA, İlk Çağ ve Asya-Afrika Devletleri, *Devletler ve Hânedanlar*, C. III, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996, s.139.

¹⁰ Sevda ŞENER, s. 127.

¹¹ Faruk Nafiz, s. 9.

¹² Faruk Nafiz, s. 7.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu on bir kişiden oluşur. Bu kişiler arasında merkezî şahıslar olarak Suna, İstemi Han, Bumin, Bayan ve Demir'i sayabiliriz. Vural, Kuday, Doğan ve Çinli Köle ikinci derecede önemli şahıslardır. Yıldız ve Ulçay ise dekoratif şahıs durumundadırlar.

Suna: *"Türklerin en güzel kızı"*¹³ olarak takdim edilen Suna, bilinçli, halk tarafından sevilen mükemmel bir insandır.

Bir kadın olarak Suna, her şeye boyun eğmeyen, kendi düşüncelerini söyleme ve eyleme dönüştürme özgüvenine sahip bilinçli bir kişiliktir. Bu nedenle babasının kuraklık için kurban edilmesine karşı çıkmış ve tepkisini eyleme dönüştürebilmiştir. Suna, Hakan'ın hiçbir ilişkisi olmadığı halde uzun kuraklık nedeniyle kurban edilmesine şu cümlelerle karşı çıkar:

*"Ben kazaya ve kadere inanmış bir insanım,
Fikre kurban gidene ağlamayanlardanım.
Bu ölümün neresi şerefli, bilmiyorum,
Hakan boğazlanıyor bir koyun gibi."*¹⁴

Suna, halk tarafından uğruna ölünecek kadar çok sevilir. Onun kurban edileceğini öğrenen bir kadının Bumin'e söyledikleri bu sevginin bir göstergesidir:

*"Yolumu kesti er bakışlı bir ana,
Dedi ki 'selâmımı götür İstemi Hana
Nasıl alır Gök Tanrı Sunayı ki o verdi,
Diye kardeş, ana, kız her şey diye gönderdi?
Günlerce hasta yatan kızımın başucunda
Kaç kere gördüm onu, avucu avucunda
Han, kızını verirken Tanrı yolunda kurban,
Kızım da andıçtı verecek Sunayla can."*¹⁵

¹³ Faruk Nafiz, s. 15.

¹⁴ Faruk Nafiz, s. 28-29.

¹⁵ Faruk Nafiz, s. 37-38

Suna'ya duyulan bu sevgi onun kutsallaştırılmasını sağlamıştır. Bir yiğidin Bumin'e söyledikleri, Suna'nın Tanrı tarafından yaratılan en mükemmel insan olarak kabul edildiğini açıkça görebiliriz:

*"Ben olaydım Gök Tanrının yerinde
Ölmeğe can atardım Sunanın ellerinde
Anlamam, kıskanmadan, zahmetine yanmadan
En güzel eserine nasıl kıyar yaradan!
Ocağında yıllarca kül etse ateşini
Gene Tanrı dökemez Sunanın bir eşini"*¹⁶

İstemi Han: Eserin bir diğer merkezî şahsı olan İstemi Han, sahip olduğu vatan sevgisi ve halkına olan güveni ile örnek bir Türk yöneticisidir. İstemi Han, vatanını ne kadar çok sevdiğini iki kez ispatlar. İlkinde, bu uğurda kendi canını vermeye razı olur:

*"Toprağı yeşertmeğe lâzımsa benim kanım;
Hiç tasa çekme, çoktan ben yurduma kurbanım."*¹⁷

İkincisinde ise yurt uğruna, en çok sevdiği kişinin, kendi kızının kurban edilmesine hiç düşünmeden razı olur:

*"Tanrının emrindedir kızım Suna şimdiden,
Yurda hayırlı olsun yavrum olsa da giden."*¹⁸

İstemi Han'ın bir diğer özelliği ise halkına karşı sonsuz güven besleyen bir hükümdar oluşudur. İstemi Han, bu güvenini halkın üç başbuğu öldürdüğünü öğrendiğinde şu cümlelerle ifade eder:

*"Halk, uzun gölgesidir her ışığa koşanın,
Diş biler varlığma ışıkla boğuşanın,
Dişleri öldürür, ölmüşlere can verir.
Ondan ancak geceyle kardeş olanlar ürperir,
Biz korkmayız!"*¹⁹

¹⁶ Faruk Nafiz, s. 38

¹⁷ Faruk Nafiz, s. 27

¹⁸ Faruk Nafiz, s. 31

¹⁹ Faruk Nafiz, s. 53

Bumin: Birinci Başbuğ Vural'ın oğlu olan Bumin, vatan sevgisini baba sevgisinden üstün tutan örnek bir Türk gencidir. Bumin, kişisel çıkarları için ülke çıkarlarını sekteye uğratan babası hakkında şunları söyler:

“Türk oğlu baba demez böyle er olmyana”²⁰

Bayan: İkinci Başbuğ Kудay'ın oğlu olan Bayan da ülkesini babasına tercih eden örnek bir Türk gencidir:

*“Baba olan ülkenin eridir Türk oğluna,
Tanımaz böyle çıkan bir babayı yoluna.”²¹*

Demir: Günbaşbuğu Doğan'ın oğlu olan Demir de tıpkı Bumin ve Bayan gibi vatanını babasına tercih eden örnek bir Türk gencidir. Demir, hile ile Suna'yı öldürmeyi ve tahta geçmeyi plânlayan babası için şunları söyler:

*“Vazife yollarında yiğit arkadaşlarım.
Pusu tutan babamı ilk önce ben taşlarım.”²²*

Suna'nın üç aşığından biri olan Demir, yapılan yarışmada oku ilk getiren kişi olarak onunla evlenmeye hak kazanmıştır.

Diğerleri: Bu grupta yer alan şahıslardan Vural, Kудay ve Doğan, kendi menfaatleri için ülke menfaatlerine sırt çeviren olumsuz yöneticilerdir.

Ulcay ve Yıldız, Suna'nın nedimeleridirler. Oyun içinde aktif bir rol üstlenmeyen dekoratif şahıslardır.

Çinli Köle, İstemi Han'ın kölesidir, dekoratif bir şahıstır.

Dil ve Üslûp

Oldukça sade bir dille ve manzum olarak yazılan eserde on dörtlü hece ölçüsü kullanılmıştır. Hece veznini çok akıcı bir şekilde kullanan Faruk Nafiz, oyun genelinde ustaca yerleştirdiği heyecan unsurları ile seyircilerin dikkatini ayakta tutmayı başarmıştır.

²⁰ Faruk Nafiz, s. 47.

²¹ Faruk Nafiz, s. 47.

²² Faruk Nafiz, s. 47.

Tezli bir eser olan *Akı*'da tarihî kimlikler yüceltilerek bir millî kimlik oluşturma çabalarına uygun olarak kaleme alınmıştır. Piyas kahramanlarının tek yönlü ve idealize edilmiş kişiler olarak çizilmiş olması da bu amacın bir getirisi olarak düşünülebilir.

ALTIN YAY

Özet

Mete, bir savaştan dönmüştür. Uluk Türk, ondan savaşı anlatmasını ister. Mete, savaşı anlatır. Bu sırada içeri, Mete'nin karısı Yenşi girer ve eşini zaferinden dolayı kutlar. Mete, Yenşi'nin zaferindeki ve yaşamındaki katkılarını vurgulayan bir konuşma yapar. Yenşi, Uluk Türk'ün kendisine bir rüyadan bahsettiğini dile getirir. Uluk Türk, Mete'nin isteği üzerine rüyasını anlatır. Rüyasında altın bir yay ve gümüş bir ok görmüştür. Altın yay doğuda, gümüş ok ise batıdadır. Uluk Türk, Gün, Ay ve Yıldız'ın doğuya; Gök, Dağ ve Deniz'in batıya gönderilmesini ister. Yenşi, Türk milletinin yüceliğine dair bir konuşma yapar. Mete, Temoçin'e oğullarını çağırır. Mete, oğullarına hükümranlığı sırasında yaptıklarını anlatır. Gün, Ay ve Yıldız'a doğuya; Gök, Dağ ve Deniz'e batıya göndereceğini söyler. Uluk Türk, bütün dünyanın Türk hakimiyetine gireceğini belirtir. Gün, annesi Yenşi'ye veda eder. Yenşi, bütün oğullarına öğütler verir, onları yüreklendirir. Son olarak Gün ve kardeşleri bütün dünyanın kendilerinin olacağını söylerler.

Vak'a

a) Mete, Uluk Türk'ün isteği üzerine savaşı anlatır. Yenşi, eşini başarısından ötürü tebrik eder. Mete, Yenşi'nin hayatındaki yerini vurgulayan bir konuşma yapar.

b) Uluk Türk, gördüğü bir rüyayı anlatır. Rüyasında ışıklar içinde altın bir yay ve gümüş bir ok görmüştür. Mete'den oğulları Gün, Ay ve Yıldız'ı doğuya; Gök, Dağ ve Deniz'i batıya göndermesini, böylece dünyaya hakim olmasını ister.

c) Mete, oğullarını çağırır. Onlara hükümdarlığı sırasında yaptıklarını anlatır. Daha sonra Gün, Ay ve Yıldız'ı doğuyu; Gök, Dağ ve Deniz'i batıyı fethetmekle görevlendirir. Uluk Türk, Türklerin dünyaya hakim olacaklarını müjdelir.

d) Mete'nin en büyük oğlu olan Gün, kardeşleri ve kendi adına annesi Yenşi'ye veda eder. Yenşi, oğullarına öğütler verir, onları yüreklendirir. Gün ve kardeşleri dünyanın kendilerinin olacağını söylerler.

Tema

Hayrettin İlhan'ın *Altın Yay*¹ adlı eserinde ana tema olarak Türk milletinin yüceliği ve Türk cihan hakimiyeti mefkuresi işlenir. Oyunda ana temaya bağlı olarak Türk kadınının sosyal mevkii ve vatan sevgisi temaları işlenmiştir.

Eserde Türk milleti, merhametli, medeniyetin kurucusu, adaletli, çalışkan, vatanına bağlı ve tarihi yaratılışla başlayan yüce bir millet olarak sunulur:

*“Bilgi nurlarından bir güneş yapan,
O güneşi kendi ruhuna katan,
Bir büyük ulus var o da Türklüktür.
Türklerin işleri hep büyüklüktür,
Bir tarihi vardır hilkatle başlar,
Yalvaran suçluya suçu bağışlar,
Bilgiye, hünere can veren odur.
Haklıyı koruyan şan veren odur.
Tufanlar içinden kurtulur çıkar.
Ruhunda nurlu şimşekler çakar,
Ruyası hulyası yücelik Türk'ün
Evine, işine, yurduna düşkün
Ruhunda yıldızlı cihanlar yaşar
Ne güzel, ne yüce mefkûresi var.”²*

Eserde, kahramanların tamamı Türk milletinin dünyaya hakim olacağına inanmıştır. Bu düşünce Uluk Türk'ün ruyası ile eserde yer bulur. Uluk Türk, Türk milletinin dünyaya hakim olacağını şu sözlerle ifade eder:

*“Güneşler doğacak, nurlar doğacak.
Türklerin vatanı cihan olacak.”³*

Türk milletinin dünyaya hakim olacağı ırkçı bir yaklaşım olarak değerlendirilmemelidir. Yazara göre Türklerin dünyaya halim olması, dünyanın

¹ Hayrettin İLHAN, *Altın Yay*, İstanbul Sinan Matbaası, İstanbul, 1932, 16 s.

² İLHAN, s. 10.

³ İLHAN, s. 4.

korkudan ve zulmetten kurtulmasını sağlayacak bir olaydır. Bu inancı Yenşi'nin şu sözlerinde görmek mümkündür:

*“Korkuyu, zulmeti atacaksınız,
Doğuyu, batıyı tutacaksınız.”⁴*

Türk kadınının sosyal mevkii eserde işlenen yan temalardan biridir. Mete, zafer sonrası yaptığı konuşmada eşi Yenşi'yi bütün başarılarının ve mutluluğunun müsebbibi gösterir. Bu sözlerle kadın, toplumsal yapının en üstüne yerleştirir:

*“Zaferde bilirim payımız büyük,
Ben onun yanında kalırım küçük.
Sizdiniz bendeki her büyük dilek.
Her büyük işe sizdiniz koşan,
Sizdiniz benimle her zaman taşan.
Benimle titreyen, seven, sevilen,
Benimle yaşayan benimle gülen
Sizsiniz, sizsiniz benim varlığım,
Sizsiniz hep benim bahtiyarlığım.”⁵*

Vatan sevgisi Yenşi'nin oğullarına verdiği öğütle gündeme getirilir. Büyük oğlu Gün tarafından “Bize yurt aşkını öğreten ana”⁶ sözleriyle takdim edilen Yenşi, oğullarına şunları söyler:

*“Vatanın uğrunda kanını akıt.
Titreyim ününü duyduğum vakıt.
Çalışın yavrular yurda şan veri,
Şeref, sevgiye, hakka can verin.”⁷*

Yenşi, vatan sevgisinden uzak kişiler için ise şunları söyler:

*“Vatan işlerinden kaçılır mı hiç,
Bu işten her kaçan şüphesiz bir piç.
Vatanın sesini duymıyan yürek,*

⁴ İLHAN, s. 16.

⁵ İLHAN, s. 7.

⁶ İLHAN, s. 15.

⁷ İLHAN, s. 15.

Bir pıhtıya bir leş olursa gerek.”⁸

Zaman

Eserde anlatılan olaylar milattan önce üçüncü asırda⁹ gerçekleşir. Vak’a zamanı Mete Han döneminde bir günü kapsar. Eserin anlatma zamanı ise 1932 senesidir.

Yazarın 2000 yıl öncesindeki bir vak’a zamanını anlatma zamanına taşıma nedeni, yeni kurtulmuş bir halka tarihini hatırlatarak özgüven kazandırmak ve vatan sevgisi aşılmasıdır.

Mekân

Yazar, eserde anlatılan olayların gerçekleştiği mekânla ilgili olarak ve dekor kurgusu hakkında hiçbir bilgi vermemiştir. Bu durum bir tiyatro oyunu için önemli bir teknik eksikliklerdir.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu dokuz kişiden oluşmaktadır. Bu kişilerden merkezî şahıslar Mete, Yenşi ve Uluk Türk’tür.

Mete: Mete, eserde Türk milletini zafere koşturan, Türk’ü dünyanın hakimi yapan örnek bir Türk hükümdarıdır.

Yenşi: Mete’nin eşi olan Yenşi, sahip olduğu yurt sevgisi ve Türk milletinin dünyaya hakim olacağına inanan örnek bir Türk kadınıdır.

Uluk Türk: Uluk Türk, gördüğü bir rüyadan hareketle Mete’yi dünya hakimiyeti hedefine yönelten bilge bir kişidir.

Diğerleri: Mete’nin oğulları olan Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ ve Deniz, dünyayı hakimiyetlerine alabilecek yetenekte birer Türk yöneticisidirler.

Dil ve Üslûp

Altın Yay, sade bir dille ve manzum olarak kaleme alınmıştır. Eserde on birli hece ölçüsü kullanılmıştır. Teknik açıdan önemli eksiklikleri olan piyes, sanatsal bir eser vücuda getirmek amacından ziyade izleyicilere belirli fikirleri aşılması amacıyla yazılmıştır.

⁸ İLHAN, s. 16.

⁹ Laszlo RASONY, *Tarihte Türklük*, T. K. A. E. Yayınları, Ankara, 1996, s. 66.

Oyunda, şahıslar tek yönlü ve idealize edilmiş kişilerdir. Eser dönemin yazım ve noktalama özelliklerini yansıtır.

BEYAZ KAHRAMAN

Özet

Profesör Doktor Türkoğlu Dayan'ın asistanları Varol ve Ünal, Profesör'e kanser aşısının bulunuşunun 25. yıldönümü münasebetiyle bir buket çiçek sunar ve onu başarılarından dolayı kutlarlar. Ayrıca yıldönümü nedeniyle hastaneye kutlama ve teşekkür mesajları yağmaktadır.

Halk, Profesör'ü kutlamak için hastanenin önüne toplanmıştır. Profesör, bu sırada, Beynelmilel Tıp Profesörler Cemiyeti Reisi Dr. Gün'ün tebriklerini kabul etmektedir. Profesör, Dr. Gün'e son keşfi ile ilgili bilgi verir. Dr. Gün, bu keşfi dünyaya ilân etmek için odadan ayrılır.

Profesör, hastane önünde toplanan insanlara hitaben bir konuşma yapar. Konuşmasında, başarısının sebeplerini ve Halkevleri'nin Türk çağdaşlaşmasında üstlendiği rolü vurgular.

Konuşmasını bitiren Profesör, son buluşu ile ilgili birkaç düzenleme için odasına döner. Profesör'ün yardımcısı Olcay, onun odasından uzun süre çıkmamasından şüphelenir ve odaya girmek ister ama kapı kilitlidir. Olcay ve asistanlar kapıyı kırmayı tasarlarken, Profesör dışarı çıkar. Gençlik ilacını kendi üzerinde denemiştir. Kendi aldığı dozun karışımının yanlış olduğunu bildiren Profesör, doğru dozu yardımcısına ve asistanlarına söyledikten sonra hayatını kaybeder.

Vak'a

Türk milletinin çağdaş uygarlık yolunda dünya milletlerine öncülük edeceği ülküsünü işleyen eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Ünal ve Varol, kanser aşısını buluşunun yirmi beşinci yıldönümünde Profesör Doktor Türkoğlu Dayan'a bir demet çiçek sunarlar.

b) Beynelmilel Tıp Profesörler Cemiyeti Reisi Dr. Gün, Profesör'e teşekkürlerini sunmak üzere hastaneye gelir. Profesör, Dr. Gün'e son buluşunu haber verir. Dr. Gün, bu buluşu dünyaya duyurmak için odadan çıkar.

c) Halk, Profesör'ü tebrik etmek için hastanenin önünde toplanır. Profesör, halka hitaben bir konuşma yapar. Konuşmasında Türk çağdaşlaşmasında Atatürk'ün ve Halkevleri'nin rolünü vurgular.

d) Konuşmasını bitiren Profesör, son buluşu ile ilgili birkaç düzeltme yapmak için odasına kapanır. Profesör'ün uzun süre dışarı çıkmayışından şüphelenen Olcay, odanın kapısının kilitli olduğunu fark eder. Olcay ve asistanlar kapıyı kırmayı tasarlarken Profesör dışarı çıkar. Son buluşu olan gençleştirici aşığı kendi vücudunda deneyen Profesör, aşıda kullanılan maddelerin dozlarının yanlış olduğunu söyler ve doğru dozları Olcay ve asistanlara bildirir.

e) Profesör, kendi üzerinde denediği aşı nedeniyle ölür. Olcay ve asistanlar, Profesör gibi olacaklarına ant içerler.

Tema

Aka GÜNDÜZ'ün *Beyaz Kahraman*¹ adlı eseri "*Cumhuriyet Türkiye'sinde gerçekleşen gelişimi, devrimlerin olumlu sonuçlarını sergilemek, Türk gencinin başarabileceği işlere işaret etmek üzere kaleme alınmıştır.*"²

Eserin ana teması Türk milletinin çağdaşlık yolunda dünya milletlerine öncülük edeceği ülküsü üzerine kurulmuştur. Ana tema, Türklük, Atatürk'ün Türk çağdaşlaşmasındaki rolü, fedakârlık, ölüm yan temaları ile birlikte işlenmiştir.

Piyeste, Türk çağdaşlaşmasının en önemli temsilcisi Profesör'dür. Profesör, Türk'ün çağdaşlaşma idealini şöyle tanımlar:

*"Bizim yeni hiçbir idealimiz yoktur. Bizim bir tek, ilk ve son idealimiz vardır ki tam otuz bin yaşındadır. Otuz bin sene evvel bir noktadan bütün dünyaya yayılan ecdadımızın bir tek, ilk ve son ideali vardı. O da şuydu: En yüksek medeniyete doğru! Türk'ün büyük yarımına doğru!"*³

Eserde anlatılanlardan Türk'ün büyük yarımının gerçekleştiği anlaşılmaktadır. Çünkü yazarın kurduğu dünyada, bir Türk doktoru kanseri yenmiş, yaşlanmanın önüne geçmiş, veremi basit bir rahatsızlık durumuna getirmiştir. Bunun yanında dünya

¹ Aka GÜNDÜZ, *Beyaz Kahraman*, Aka Gündüz Kitapevi, Ankara, 1932, 35 s.

² Scvda ŞENER, 'Tiyatro Türünde Eser Veren Yazarlar (1923-1940)', *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1988, s. 127

³ GÜNDÜZ, s. 24.

doktorlarının oluşturduğu birliğin başında yine bir Türk doktor vardır. Asistanların konuşmalarından anlaşıldığına göre Oğuz ve Ali Turan telsizleri en kalite telsiz markaları durumundadır.

Türklük teması da Profesör tarafından dile getirilir:

“Mademki bu millet, otuz bin sene evvel dünyaya ilk medeniyet dağıtan milleti; demek onun asil kanında bir cevher vardı.”⁴

Yazar, bu cümlelerle Türk milletinin tarihini otuz bin yıl öncesine dayandırır ve dünya medeniyetinin kurucusu olarak Türk milletini gösterir. Bu düşünceler Resmi Tarih Tezi⁵ nin tarihi tiyatrolarımıza yansımalarının bir örneği durumundadır.

Atatürk'ün Türk çağdaşlaşmasındaki rolü onun Halkevleri'ni kururması ile ilişkilendirilerek verilir. Halkevleri, Türkiye'nin çağdaşlaşmasını sağlayan kurumlar olarak takdim edilir.

“...bugün, Halkevleri açılışının tam kırkinci yıldönümüdür. Bana beşik olan, ideallerime ateş veren o Halkevi'ne gidiniz. Onu kutlayınız.”⁶

Fedâkarlık temi ile, Profesör Türk milleti için, ilim için son buluşunu kendi üzerinde denemesi ile karşılaşırız:

“Herhangi bir zafer çelengini başına geçirmek azminde olanlar, icabında o başları vermek sanatını bilmelidirler. Tehlike zaferin anahtarıdır.”⁷

Eserde, ölüm teması fedakârlık teması ile iç içe işlenir. Türk milleti için, insanlık için, bilim için canını tehlikeye atan Profesör, milleti için ölmeyi bir saadet kabul eder:

“Benim can vermeliğim hiçbir mana ifade etmez. Yeter ki milletimin şanı, şerefi yaşasın.”⁸

Zaman

“...bugün, Halkevleri açılışının tam kırkinci yıldönümüdür.”⁹ cümlesinden hareketle eserin vak'a zamanını tespit etmek mümkündür. Halkevleri, 1932 senesinde

⁴ GÜNDÜZ, s. 22.

⁵ GÜNDÜZ, s. 22.

⁶ GÜNDÜZ, s. 24.

⁷ GÜNDÜZ, s. 31.

⁸ GÜNDÜZ, s. 33.

⁹ GÜNDÜZ, s. 34.

açılmıştır, dolayısıyla Halkevleri'nin kuruluşunun kırkıncı yıldönümü 1972 senesidir. Eserin anlatma zamanı ise 1932 senesidir.

Yazarın anlatma zamanından kırk yıl sonraki olayları hayal dünyasında kurgulayarak anlatma zamanı olan 1932 yılına taşıyışını Sevda Şener'e ait şu cümlelerle açıklayabiliriz:

*“Cumhuriyet döneminin halk çoğunluğuna yöneltilmiş tiyatrosu, geleceğe umutla bakan, kendine güvenen, çalışkan insanları el birliği ile yaratacakları yeni, uygar, bayındır bir Türkiye imgesi sunmaktadır.”*¹⁰

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar bir hastanenin geniş holünde ve balkonunda gerçekleşir. Yazar, bu holü şu cümlelerle tasvir eder:

*“Sağda bir geniş hol. Profesör'ün hususî dairesine giden bir kapı. Solda bir divan ve bir kapı ile bölünmüş labaratuvarın bir kısmı. Dipte sağda sokak kapısı, solda kliniğe giden bir kapı ve iki kapının ortasında çok geniş pencere, dışarısı görülmektedir.”*¹¹

Şahıs Kadrosu

Eser on üç kişilik bir oyuncu kadrosuna sahiptir. Bu kişiler arasında merkezî şahıs Profesör'dür.

Profesör: Eserin merkezî şahsı olan Profesör, tıp alanında yaptığı buluşlarla, dünyaya Türk milletinin adını duyuran, çalışmalarında şahsi paye peşinde olmayıp tüm başarıların kaynağında Türk'ü gören, azimli çalışkan örnek bir Türk hekimidir:

*“Ben hayatımda ve beynelmilel hayatta kazandığım bütün muvaffakiyetleri büyük milletimin öz cevherinden aldım.”*¹²

Profesör, keşfettiği aşırı, insanlığa ve bilime olan saygısından dolayı başkasının üzerinde denemeyip, bizzat kendi vücudunda deneyen ve bu uğurda canını feda eden bir kişidir:

¹⁰ ŞENER, s. 127.

¹¹ GÜNDÜZ, s. 6.

¹² GÜNDÜZ, s. 20.

“Düşündüm böyle yüz tehlikeli bir tecrübeyi herhangi bir insanın üzerinde yapamazdım, hakkım yoktu. Ben insanları yaşatmaya mecburum, öldürmeğe değil.”¹³

Diğerleri: Bu grupta yer alan şahısları Olcay, Ünal, Varol, Aktan, Türk Darülfünunları Profesörler Birliği Muzehhası, Üç öğrenci, Hasta I, Hasta bir Hastaevi Uşağı olarak sıralayabiliriz.

Olcay Profesör’ün yardımcısıdır. Ünal ve Varol asistan doktorlardır. Üçü de Profesör’ün yolundan gitmeye ant içmiş model bilim adamı modelleridir.

Dr. Gün, dünya doktorlarını temsil eden uluslar arası bir cemiyetin başkanlığına yükselmiş örnek bir Türk doktordur.

Türk Darülfünunları Profesörler Birliği Murahhası, Türk Darülfünunları namına üç murahhas, Hasta I, Hasta II ve Uşak eserde çok az yer bulan olumlu şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Piyes, sade bir dille ve mensur olarak kaleme alınmıştır. Kahramanlar tek yönlü ve çokça idealize edilmiş tiplerdir. Tezli bir eser olan Beyaz Kahraman, telkin üslûbunun hakim olduğu, sanattan ziyade ideoloji kaygısının ön plânda tutulduğu bir yazımsal yapıttır.

“Her yerde ve herkes tarafından temsil olunabilir. Hiçbir hakkı telif verilmez. Eserin sahibi bu hakkından tamamen ferâgat etmiştir.”¹⁴ cümlesinden de anlaşılacağı üzere yazarın asıl amacı, eserinde işlediği Cumhuriyet ideolojisini tüm Türk milletinde oluşturabilmektir.

¹³ GÜNDÜZ, s. 31.

¹⁴ GÜNDÜZ, s. 35.

NEDİM

Özet

Eser bir prologla başlar. Lâle kılığına bürünmüş bir kız seyirciye oyunda Nedim'in yaşamanın bilinmeyen ve hazin yönlerinin anlatılacağını söyler. Sonrasında asıl oyuna geçilir.

Sütlüce'de bir köşkün bahçesinde Nedim'i bekleyen Esmâ, Mestînaz, Dilâşûp ve Leylâ kendi aralarında konuşmaktadırlar. Konuşmalara bir kıskançlık havası hakimdir. Çünkü hem Mestînaz hem de Dilâşûp Nedim'e âşıktır. Diğer iki kadın sözleri ile bu kıskançlığı körüklerler. Bu sırada kürek sesleri duyulur. Nedim, yanında Şehlevent'le birlikte köşke gelir. Bu sırada Mestînaz köşktedir. Diğer kadınlar Nedim'i karşılarlar. Bir süre sonra Mestînaz gelir. Nedim ve Mestînaz birbirlerine sarılırlar. Diğerleri iki âşığı yalnız bırakırlar. Nedim, sevgilisine yaşlılığın kendisini ne kadar üzdüğünü anlatır. Mestînaz ise Nedim'e diğer kadınlar gibi fahişe olmadığını, bugüne kadar hiç kimse ile münasebeti olmadığını anlatmaya çalışır. Ardından şairi kıskandırmak ve kendine bağlamak için birçok kişinin peşinden koştuğunu, köşktekilerin genç bir erkekle evlenmesi için kendisine akıl verdiğini anlatır. Nedim bu ifadelerle sarsılmıştır. Mestînaz hemen devreye girer ve şaire bütün bunlara aldırmadığını, yalnızca onu sevdiğini söyler. Bir süre sessiz kalırlar. Nedim bu sessizliği Mestînaz'ın başka bir aşkı olabileceğine yorar. Mestînaz, başka bir aşkı olmadığını söyleyerek şairi ikna eder. Bu sırada kapı vurulur. Neyzen adlı bir fakir derviş gelmiştir. Nedim, Mestînaz'ın isteği ile kapıyı açtırır.

Neyzen bahçeye geldiğinde tüm köşk halkı toplanmıştır. Nedim'e rakı ve meze sunulur. Bu sırada Şehlevent, Mestînaz'a sokulur ve ellerini tutmaya çalışır. Kız, Nedim'in göreceğinden korkar ve Şehlevent'ten uzaklaşır. Nedim Neyzen'e içki sunar. Neyzen içmediğini söyleyerek teklifi geri çevirir. Dışarıda yeniçerilerin naraları duyulur. Neyzen, düzeni sağlamakla görevli kişilerin serkeşliğinden şikayet eder. Nedim, Sultan Ahmet ve Damat Paşa sayesinde Osmanlı'nın en güzel devrinin yaşandığını öne sürer. Neyzen zevk ehli için bunun doğru olduğunu fakat diğerleri için böyle olmadığını söyler. Nedim ve Şehlevent, Neyzen'e bu tarz konuşmaların başını belaya sokabileceğini hatırlatırlar. Neyzen, isyan çıkacağını Sultan Ahmet ve Damat Paşa'nın öldürüleceğini, bütün bunları rüyasında gördüğünü söyler. Nedim öfkelenir,

bir kese attığı Neyzen'in gönderilmesini ister. Kadınları Nedim'in moralini düzeltmeye çalışırlar. Çünkü Nedim, keyifli olduğu zamanlarda eli açık bir insandır. Fakat Nedim, isyan sözünden korkmuştur. İsyanın kendisini ve çevresindeki bütün güzellikleri yok edeceğini düşündükçe korkusu daha da artar. Bu sırada sazendeler, hanendeler gelir. Bahçedekiler isyanın nedeni üzerine konuşurlar. Nedim Mestinaz'ı yanına çağırır, ona sarılarak rahatlar ve bir süre sonra uykuya dalar. Şehlevent, hemen Mestinaz'ın yanına sokulur. Bu durum Leylâ'nın dikkatini çekmiştir. Leylâ, Şehlevent'i yalnız olarak yakaladığında ona aşkını itiraf eder. Şehlevent başka birini sevdiğini söyleyerek bu aşkı reddeder.

Bir süre sonra bahçe kapısı vurulur. Dışarıdan sarhoş naraları duyulur. Nedim uyanmıştır. Şehlevent hançerini çeker. Leylâ Şehlevent'e kaçmasını söyler. Bu sırada kapı kırılır, birkaç yeniçeri içeri girer. Yeniçeriler, Mestinaz'ı isterler. Nedim, yeniçerilerle konuşmaya çalışır fakat terslenir. Ardından yeniçeriler Mestinaz'a saldırırlar. Engel olmaya çalışan Nedim, bu yeniçerilerin dirsek darbesi ile yere düşer. Şehlevent İkinci Yeniçeri'yi kolundan yaralar. Bu ikisi arasında boğuşma başlar. Birinci Yeniçeri, Mestinaz'ı kaçıtır. Mestinaz yardım çılgınlıkları ile Nedim yere düşmüş bir palayı kapar ve peşlerinden gider. Şehlevent de yeniçeriyi etkisiz kıldıktan sonra takibe katılır.

İkinci perde Nedim'in Beşiktaş'taki evinde başlar. İki tilmiz Nedim'in divanını temize çekmekle meşguldür. Aralarındaki konuşmalarda Nedim'in Mestinaz'ı evine aldığı, Şehlevent'in de sık sık eve geldiği anlaşılır. Bir süre sonra tilmizler Mestinaz'ın uyandığını anlarlar. Ardından kapı çalınır. Şehlevent gelmiştir. Şehlevent tilmizlere Nedim'i görmesi gerektiğini söyler. Sonrasında isyanın başladığını şairin tehlikede olduğunu söyler. Mestinaz aşağıya iner Şehlevent'e sarılır. Her ikisi birbirlerine olan aşklarını ifade ederler. Şehlevent, Mestinaz'ın birlikte kaçacaklarını söyler. Bu sırada bazı sesler duyar ve Nedim'in uyandığını anlar. Mestinaz'ı gönderir, kendisi de divanı okuyormuş gibi yapar. Şehlevent Nedim'e isyanın başladığını haber verir. Nedim öldürülme korkusu ile panikler. Nedim Mestinaz'ın Şehlevent'e âşık olduğunu anlamıştır. Bunu ona da söyler. Mestinaz ve Şehlevent böyle bir şeyin olmadığını söylerler. Nedim çekmecedan bir mektup çıkarır ve onlara doğru fırlatır. Mektup Leylâ tarafından gönderilmiştir. Leylâ, Mestinaz ve Şehlevent'in birbirlerini sevdiğini onları görüştürmemesi gerektiğini yazmıştır. Mestinaz bütün bunların bir iftira olduğunu

söyler. Nedim, sevgilisine inanır, kendisini terk etmemesi için ona yalvarır, ağlamaya başlar. Sokakta bazı gürültüler duyulur. Bu gürültüler Nedim'i korkutur. Şair, Mestnaz'ı yanına çağırır. Bu sırada içeri giren köle Dilâşup'un geldiğini haber verir.

Dilâşup, içeri girer. Nedim'e isyanın büyüdüğünü, kaçması gerektiğini söyler. Nedim, zevk içinde yaşamaya devam edeceğini söyleyerek bu teklifi reddeder. Ateşpâre kalfa, kaçması için efendisine yalvarır. Sınırları zayıflayan Nedim, kalfayı kovar. Mestnaz Nedim'in hiçbir yere gitmeyeceğini söyler. Dilâşup, Mestnaz ve Şehlevent aşkını tüm çıplaklığı ile anlatır. Bu arada iki kadın kavgaya tutuşur, Şehlevent kavgaya son verir. Dilâşup ve Mestnaz arasındaki söz düellosu sürerken bir grup isyancı Nedim'in evinin önüne gelir. İsyancılar evin camlarını kırdıktan sonra uzaklaşırlar. Mestnaz onlardan korkup Şehlevent'e sokulur. Nedim bu durumu fark eder ve iğneleyici sözler söyler. Şehlevent, Nedim'i sözlerine dikkat etmesi için uyarır. Öfkelenen şair, Şehlevent'i evden kovar. Mestnaz Şehlevent'e gitmemesi için yalvarır. Bunun üzerine Nedim, Mestnaz'ı da kovar. İki âşık evden çıkar. Nedim üzüntüsünden yıkılmıştır. Dilâşup onu teselli etmeye çalışır. Nedim'e duyduğu aşkı itiraf eder. Biraz sonra kapı çalınır. Nedim, Mestnaz'ın pişman olup döndüğünü zanneder. Oysa ki gelenler Hafız Cemal Efendi ve Baştebdil Ağa'dır.

Misafirler Nedim'e isyanın büyüdüğünü, devlet erkanının tamamının şehirden kaçtığını, kendisinin de saklanması gerektiğini anlatmaya çalışırlar. Nedim, duydukları sonrasında öldürülme korkusu ile bayılır. Evdekiler şairi ayıltmayı başarır. Hafız Cemal, şaire kendisinin Üsküdar'daki evine saklanmasını önerir. Dilâşup, bu öneriyi uygun görür. Bu esnada Nedim sayıklamaktadır. Bir ara bahariye yazacağını, sonrasında en büyük şairin kendisi olduğunu söyler.

Üçüncü perde, Hafız Celal'in sözünü ettiği evde başlar. Nedim, on gündür Mestnaz'ı sayıklamaktadır, akli dengesini yitirmek üzeredir. Ateşpâre ve Dilâşup, Nedim'e Sultan Ahmet'in tahttan indirildiğini, Damat Paşa'nın öldürüldüğünü söylememiştir. Nedim pencereden bakarken gördüğü bir dervişi Neyzen'e benzetir. Neyzen'in söylediklerini hatırlar. Bir evde saklanmak zorunda olmanın kendisini ne kadar çok üzdüğünü anlatır. Sonrasında tekrar Mestnaz'ı sayıklamaya başlar. Zeynep, Dilâşup'u Nedim'in yanında bırakır ve Hafız'ı çağırmaya gider. Ateşpâre Nedim'e su vermeye çalışır. Nedim onu cellat zannederek kovar. Bir süre sonra Hafız Cemal ve

Zeynep gelir. Hafız, kadınları odadan çıkarır. Nedim, önceleri Hafız Cemal'e iyi ve itaatkâr davranır; sonra birden onu cellat zanneder ve kovar. Hafız, Dilâşup'a şairin durumunun ümitsiz olduğunu söyler ve evden ayrılır.

Dilâşup Nedim'i yatırır. Bir süre sonra uyanan Nedim kendi kendine konuşmaya başlar. Ardından Mestinaz'ın hayali gelir. Nedim, hayale kendini tanıtmaya çalışır. Mestinaz, Nedim'e onu unuttuğunu söyler. Hemen ardından Şhlevent'in hayali gelir; Nedim'e öleceğini söyler. Aniden beliren Leylâ'nın hayali Nedim'in ölmeyeceğini söyler. Bu sırada zebaniler Nedim'in öleceğini haykırırlar. Bunca hayalle boğuşan Nedim bağırarak ister. Hayaller birden kaybolur. Aynı anda Nef'i'nin kesik başı görülür. Nedim, feryatları sonrasında hayal kaybolur. Dilâşup içeri girer. Nedim'in tabutuna bir demet lâle koyulmasını söyler ve ölür.

Vak'a

Konusunu Nedim ile Mestinaz ilişkisinden ve Patrona Halil isyanından alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Prologda lâle kılığında bürünmüş bir kız, seyirciye eserde Nedim'in yaşamının farklı yönlerinin sunulacağını bildirir. Ardından asıl oyuna geçilir.

b) Nedim ve beraberindeki Şhlevent, Sütlüce'de bir köşkün bahçesinde kendilerini bekleyen kadınların yanlarına gelirler. Nedim ve Mestinaz , köşktekiler tarafından yalnız bırakılır. İki aşık birbirlerini ne çok sevdiklerini dile getirirler. Mestinaz, Nedim'i kıskandırmak ve kendine bağlamak için uğraşır. Bir süre sonra bahçe kapısı çalınır. Dışarıdan hazin bir ney sesi duyulur. Mestinaz, gelenin Neyzen olduğunu anlar ve Nedim'den onun bahçeye alınmasını ister.

c) Neyzen, bahçeye alınır. Nedim'e içki ve mezelerle donatılmış bir sofraya getirilir. Bu sırada Şhlevent, Mestinaz'a yaklaşmış ve onun elini tutmaya çalışır. Mestinaz, Nedim'i görebileceğini düşünerek Şhlevent'e izin vermez. Nedim, Neyzen'e içki sunar. Neyzen, içmediğini söyleyerek teklifi geri çevirir. Dışarıdan sarhoş yeniçerilerin naraları duyulur. Neyzen, düzenin bozukluğundan yakındır. Nedim, devrin, Osmanlı'nın en güzel devri olduğunu öne sürer. Neyzen, Nedim'e eğlence içinde yaşadığı için bunları söylediğini, dışarıdaki hayatın böyle olmadığını anlatır. Köşktekiler, Neyzen'i düzen hakkında bu tür konuşmaların başını belaya sokabileceğini

söylerler. Neyzen, bir isyan çıkacağını, Sultan Ahmet'in tahttan indirileceğini, Damat İbrahim Paşa'nın öldürüleceğini söyler. Nedim, bir kese fırlattığı Neyzen'i kovar.

d) Nedim, Neyzen'in kehanetinden çok korkar. Kadınlar, Nedim'i eski hâline döndürmek için sazende ve hanendeler getirir. Nedim, Mestinaz'ın göğsünde uykuya dalar. Nedim'in uyuduğunu gören Şehlevent, Mestinaz'a sokulmaya çalışır. Bu durum, Leylâ'nın dikkatini çeker. Bir süre sonra Leylâ, Şehlevent'e aşkı itiraf eder. Şehlevent, başkasını sevdiğini söyleyerek Leylâ'yı reddeder.

e) Bahçe kapısı vurulmaya başlar. Dışarıdan gürültüler duyulur. Nedim uyanır. Şehlevent hançerini çeker. Leylâ, Şehlevent'e kaçmasını söyler. Yeniçeriler, bahçe kapısını kırarak içeri girerler. İstedikleri Mestinaz'dır. Nedim, yeniçerilerle konuşmaya çalışır fakat başarılı olamaz. Üç yeniçeri Mestinaz'a saldırır. Bu sırada Nedim, aldığı bir darbe ile yere düşer. Şehlevent, hançeri ile bir yeniçeriye yaralar. Onlar boğuşurlarken bir yeniçeri, Mestinaz'ı kaçıtır. Nedim, yerden bir pala alarak yeniçerilerin peşine düşer. Hasımını mağlup eden Şehlevent de Mestinaz'ı kurtarmak için peşlerinden gider.

f) İkinci perde Nedim'in Beşiktaş'taki evinde başlar. İki tilmiz, Nedim'in divanını temize çekmekle meşguldür. Konuşmalarından Nedim'in Mestinaz'ı evine aldığı, Şehlevent'in de sık sık eve gelip gittiği anlaşılır. Kapı vurulur, gelen Şehlevent'tir. Şehlevent, tilmizlere Nedim'i görmesi gerektiğini, isyanın başladığını söyler. Ardından gördüklerini anlatır.

g) Mestinaz, aşağıya iner, Şehlevent'le kucaklaşır. İki aşık özlem giderir. Şehlevent, sevgilisine isyanın başladığı haber verdikten sonra yakında birlikte kaçacaklarını söyler. Nedim, aşağı iner. Şehlevent, Nedim'e isyanın başladığını anlatır. Nedim, duyduğu haber sonrasında çok korkar ve panikler.

h) Nedim, Mestinaz'a Şehlevent'le ilişkisini bildiğini söyler. Mestinaz ve Şehlevent bunu reddeder. Nedim, Leylâ'nın gönderdiği bir mektubu genç âşıklara fırlatır. Mestinaz bunun bir iftira olduğunu söyler. Nedim, sevgilisine inanır, kendisini terk etmemesi için ona yalvarır, göz yaşları döker.

i) Köle, Dilâşup'un geldiğini haber verir. Dilâşup, Nedim'e kaçmasını söyler. Mestinaz, Nedim'in hiçbir yere gitmeyeceğini söyler. Dilâşup'la Mestinaz kavgaya tutuşur. Şehlevent kavga eden kadınları ayırır. Dilâşup, Mestinaz ile Şehlevent arasındaki ilişki hakkında bildiği her şeyi anlatır.

j) Nedim'in evinin önüne bir grup isyancı gelir. Bağrısmalar sonrasında evin camlarını kırarlar. Korkan Mestinaz, Şehlement'e sokulur. Nedim, bu durumdan duyduğu rahatsızlığı ifade eder. Şehlement ile Nedim arasında tehditleşmeler yaşanır. Nedim, Şehlevent'i evden kovar. Ardından gitmemesi için Şehlevent'e yalvaran Mestinaz'ı da kovar. İki âşık, evden ayrılır.

k) Mestinaz'ın gidişi Nedim'i çok kötü etkiler. Dilâşup onu teskin etmeye çalışır, ona olan aşkı itiraf eder. Bir süre sonra kapı çalınır. Hafız Celal Efendi ve Baştebdil Ağa gelirler. Misafirler, Nedim'e isyanın büyüdüğünü, kaçması gerektiğini söylerler. Nedim, korkudan bayılır. Hafız Celal, güçlkle ayıltılan Nedim'e, kendisinin Üsküdar'daki evine gitmesini teklif eder. Dilâşup bu teklifi uygun bulur.

l) Nedim on gündür Üsküdar'daki evde saklanmaktadır. Bu süre içinde sınır krizleri geçirmiş ve Mestinaz'ı sayıklamıştır. Pencereden dışarıyı seyreden Nedim, gördüğü bir dervişi Neyzen'e benzetir, sonra da Neyzen'in kehanetini hatırlar ve tekrar kriz geçirmeye başlar. Zeynep, Dilâşup'u şairin yanında bırakıp bir hafız çağırmaya gider. Ateşpâre, Nedim'e su ikram eder. Nedim, onu cellat zannederek kovar. Zeynep, Hafız Cemal'i eve getirir. Hafız Cemal, Nedim'le konuşmaya çalışır fakat şair, onu da cellat zanneder. Hafız Cemal, Nedim'in iyileşmesinden ümitsiz evden ayrılır.

m) Dilâşup, Nedim'i sakinleştirir ve uyumasını sağlar. Rüyasında kendi kendine konuşmaya başlayan Nedim, Mestinaz'ın hayali ile karşılaşır. Mestinaz, şaire onu unuttuğunu söyler. Bu sırada Şehlevent'in hayali belirir ve Nedim'e öleceğini söyler. Leylâ'nın hayali, Nedim ölmeyeceğini söyler. Zebanilerin sesleri duyulur. Onlar da Nedim'in öleceğini söylerler. Hayallerle mücadele eden Nedim bağırarak ister. Bütün hayaller kaybolur. Aynı anda Nef'i'nin kesilmiş başı görünür. Nedim, feryat eder.

n) Nedim'in feryatlarını duyan Dilâşup, odaya girer. Nedim, öleceğini anlamıştır. Dilâşup'tan tabutuna bir demet lâle koymasını ister ve ölür.

Tema

Halit Fahri'nin *Nedim*¹ adlı oyunun ana teması aşk üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak ihanet, isyan, Osmanlı yönetiminin çürümüşlüğü ve ölüm temaları işlenmiştir.

¹ Halit Fahri, *Nedim*, İnkılâp Kütüphanesi, İstanbul, 1932, 125 s.

Eserde karmaşık bir aşk sarmalı kurulmuştur. Kahramanlardan Nedim, Mestinaz'a; Mestinaz, Şehlevent'e; Leylâ, Şehlevent'e; Dilâşup ise Nedim'e âşıktır. Her aşk için ortaya konan rakipler, piyesteki çatışmayı vücuda getirmiştir.

Oyunun genelinde üzerinde en fazla durulan aşk, Nedim'in Mestinaz'a olan aşkıdır. Nedim, Mestinaz'a karşı hissettiklerini şu cümlelerle ifade eder:

"Sensiz ne yurt

Ne ev, ne bark isterim, ne şairlik, ne şöhret!"²

Şehlevent'i seven Mestinaz, Nedim'i terk ederek onun aşkını karşılıksız bırakmıştır. Mestinaz'ın bu ihaneti Nedim'in hayatını alt üst etmiş ve onun akli dengesini yitirmesine neden olmuştur. Oyundaki bir diğer karşılıksız aşk, Dilâşup'un Nedim'e olan aşkıdır. Hiçbir zaman aşkına karşılık bulamayan Dilâşup, yine de Nedim'e sadık kalmış, son günlerinde şairin yanında olmuş, onu korumaya çalışmıştır.

Oyunda yer bulan diğer bir tema ise isyandır. Patrona Halil İsyanı ile farklı bakış açıları seyirciye sunulur. Nedim için isyan, birkaç baldırı çıplağın tetiklediği, bütün güzellikleri yok ederek yerlerine ölüm koyacak bir çıkar fırtınasıdır:

"Ne mi var?... Mel'anel var, iftira var, yalan var,

Ortaların içinde bir bir fesat çalan var.

Ne mi var?... Han Ahmet'in tahtını yıkmak için

Yeniçeri ocağı kayıyor için için.

Amma kan dökülürmüş bu ocağın nesine!

Bir baldırı çıplağın hepsi koşar sesine.

İstanbul'da bunların hepsi bugün efedir,

Hepsinin emelleri yeni bir ulûfedir.

Böyle ayaklandı mı bu haydutlar alayı,

Ne Han Ahmet çeşmesi, ne Han Ahmet'in sarayı,

Ne Çeragan bahçesi kurtulur bu akından.

Sıyrılmazın bir kere isyan palası kırından,

Hünkârı da vururlar, veziri de vururlar

Hatta.. hatta beni de şairi de vururlar."³

² Halit Fahri, s. 78.

³ Halit Fahri, s. 39.

Nedim'in isyan hakkında bu düşünceleri, isyanın kendi çıkarlarını zedeleyeceği endişesinin bir sonucudur. Böyle bir endişesi olmayan Şehlevent, isyan için daha objektif bir değerlendirme yapar. Ona göre yobaz din adamlarının kışkırtmaları isyanın patlak vermesini sağlayan önemli bir etkidir. Şehlevent, bu düşüncelerini Nedim'in divanını temize çeken iki medrese mensubuna "Hacılarla hocalar fesadıdır bu işler."⁴ diyerek açıkça ifade eder. Ateşpâre Kalfa isyanı devşirme sisteminin neden olduğu bir olumsuzluk olarak yorumlar:

"Yine kudurdular.

Başlarını kesmeli padişah kılıcile...

Bu devşirme usulü gâvurların piçile

*Doldurursa hayır mı umulur ortaldan?..."*⁵

Mestinaz ise isyanı, padişahın seferi çıkan ordunun geçit töreninin yalnızca bir bölümüne katılıp geçit tamamlanmadan sarayına dönmesine bağlar.

Bütün bu düşünceler bir yandan isyanın nedenlerini ortaya koyarken, diğer yandan da Osmanlı sisteminin çürümüşlüğüne ortaya koyar. Anlatıcı, isyanı sistemin çürümüşlüğü ile ilişkilendirir. Sistem hakkında en geniş değerlendirmeyi Neyzen yapar. Neyzen, Osmanlı'da süre giden asayişliği, sarhoş yeniçerilerin naralarını duyduğunda şu cümlelerle dile getirir:

"Bunlar mı düzelterek nizamını âlemin...

Karakollukçulara rasgeldim daha demin..

Kimsin diye sordu yan yan bakarak bana,

Halbuki sokaklarda nara atan atana.

Onları görmezler de fakiri durdururlar!...

Meyhanede leventler birbirini vururlar,

Bunlar ancak yetişir onların ölüsüne.

Halkı da benzettiler bir koyun sürüsüne!

*Ağzı dili bağlanmış bu zavallı milletin..."*⁶

⁴ Halit Fahri, s. 69.

⁵ Halit Fahri, s. 80.

⁶ Halit Fahri, s. 35.

Neyzen'in vurguladığı bir başka eksiklik de sistemin adaletsizliğidir. Halkın ödediği vergiler, yöneticilerin şahsî zevkleri için harcanmaktadır. Yöneticiler ve onlara yakın olanlar, kanunlara muhalefette özgürdür:

*“Vezire köle olan her hususta fermanlı!
Sefa sürer lâleler, şakayıklar içinde;
Sâdâbat'a süzülen o kayıklar içinde
Gece gündüz inleyen tamburların sesidir,
Su gibi akıp giden milletin akçesidir.”⁷*

Eserde Osmanlı sistemi hakkında söylenenler, yukarıda verilen doğrudan yorumlarla sınırlı değildir. Anlatıcı, Osmanlı sisteminin çürümüşlüğüne ortaya koymak adına dolaylı, ironik göndermelerde de bulunmuştur. İsyan patlak verdiğinde padişahın, sadrazamın yanına sığınışı, İstanbul kaymakamının Çengelköy'e kaçışı, yeniçeri ağasının isyancı grupla karşılaştığında çareyi kaçmakta buluşu ve Osmanlı zabitlerinin isyancılara katılışı sisteme yönelik ironik göndermelerdir.

Ölüm teması, Nedim'in şahsında temsil edilir. Genel manada ölümden korkan bir kişilik olan Nedim'in öldürülme korkusu daha şiddetlidir. Bunu Mestnaz'a söylediği şu cümlelerden mümkündür:

*“Ölüme ancak senin yanında katlanırım,
Bir busenle kuş gibi hafif kanatlanırım,
Visalin gibi tatlı gelir bana o ölüm...
Bana yalnız bir korku veriyor tahayyülüm:
İhtilâl.. O, her şeyi boğan sel, kudurmuş su!...
Ölümden bile müthiş öldürülme korkusu!...”⁸*

Zaman

Piyetin vak'ası 1730 yılında Lâle Devri'nin son günleri ile Patrona Halil İsyanı'nın ortaya çıktığı ve devam ettiği günlerde gerçekleşir. Birinci perde ile ikinci perde arasında bir zaman farkı söz konusudur. Birinci perdenin sonunda Nedim ve Şehlevent, Mestnaz'ı kurtarmak için bahçeden çıkarlar. İkinci perdenin başlangıcında Mestnaz kurtarılmıştır ve Nedim'in evinde kalmaktadır. Ayrıca ikinci perdenin

⁷ Halit Fahri, s. 36.

⁸ Halit Fahri, s. 44.

ilerleyen bölümlerinde Mestinaz, sebepsiz yere ağlamaya başlayan Nedim için “Bir zamandır hep böyle uğruyor buhranlara...”⁹ der. Bu da bize Mestinaz’ın Nedim’in evinde uzun süredir kaldığını gösterir. Eserdeki bir diğer zaman atlaması da ikinci ve üçüncü perdeler arasında yapılmıştır. İkinci perdenin son bölümlerinde Mestinaz, Nedim’i terk eder. Üçüncü perdenin hemen başında Ateşpâre, Nedim’in on gündür Mestinaz’ı sayıkladığını söyler.¹⁰ Demek ki iki perde arasında on günlük bir zaman farkı mevcuttur.

Yazarın vak’a zamanını Cumhuriyet sonrası bir anlatma zamanına taşıyışı, Nedim’in yaşamının farklı bir kesitini, şairin iç dünyasını ve Nedim’in yaşadığı dönemde Osmanlı yönetim sisteminin çürümüşlüğüne seyirciye sunabilme gayreti ile açıklanabilir.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar, İstanbul’un Sötlüce, Beşiktaş ve Üsküdar semtlerinde geçer. İlk perdenin mekânı, Sötlüce’de bir köşkün bahçesi, ikinci perdenin mekânı Nedim’in Beşiktaş’taki evi, üçüncü perdenin mekânı ise Üsküdar’da bir evdir.

Yazar, söz konusu mekânların dekor kurguları ile ilgili oldukça ayrıntılı bilgi vermiştir.

Şahıs Kadrosu

Piyas, yirmi kişilik bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu kişiler arasında merkezî şahıslar Nedim, Mestinaz, Dilâşup, Şehlevent ve Neyzen’dir.

Nedim: Oyunda içkiye zevk ve eğlenceye, kadınlara düşkün; ölümden ve öldürölmekten korkan, yaşlılık kompleksine kapılmış, sevdiği kadının ihanetine ve ölüm korkusuna dayanamayıp aklî dengesini yitiren bir Nedim tipi oluşturulmuştur.

“Şu bir kadeh içkidir ömrümüzün değeri!”¹¹ cümlesi ile içkinin kendi yaşamında yerini ortaya koyan Nedim, iki farklı yaşam sürmektedir. Bunlardan ilki, içki ve eğlence üzerine kurulmuş rindâne bir yaşamdır. Şair, sözü edilen hayat ile ilgili şunları söyler:

⁹ Halit Fahri, s. 78.

¹⁰ Halit Fahri, s. 108.

¹¹ Halit Fahri, s. 34.

*“Severim, sevilirim,
Fakat, yalnız mecliste peymaneler taşınca,
İçe içe badeden gözler mahmurlaşınca.”¹²*

Nedim’in ikinci yaşamı ise şüphe ve korku üzerine kuruludur. Nedim’in en büyük şüphesi, kadınların ona karşı besledikleri duyguların samimiyetine dâirdir. Şair, yaşamının bu yönünü sadece Mestinaz’a açar:

*“Gerçi ben zevk içinde yaşarım gece gündüz,
Fakat bana yâr mıdır her âşık olduğum yüz?
Kemirirken bu şüphe içimi
Mısrarlarım haykırır yalandan sevincimi.”¹³*

Nedim’in en büyük korkusu ise ölüm ve öldürülme korkusudur. Zevk dolu bir hayat süren şair, bütün bu güzelliklerin sona ermesini istemediği için ölümden ve öldürülmekten korkmaktadır:

*“Bana yalnız bir korku veriyor tahayyülün..
İhtilâl.. o her şeyi boğan sel, kudurmuş su!..
Ölümden bile müthiş öldürülme korkusu!...”¹⁴*

Nedim’in yaşlılıktan şikayetçi olmasının altında da ölüm korkusu yatmaktadır. Gençliğini kaybettiğini, yaşlandığını bilen şair, onu ölüme doğru sürükleyen bu yaşlılığa lânet eder:

*“Gençlik bir hüma gibi bir kere kenar başa,
Lâyıktır böyle çalsalar taştan taşta...”¹⁵*

Anlatıcı, Nedim’in kadınlara olan düşkünlüğünü şairin kendisine söyler:

*“Benim gönlüm cihanda her güzeli sevmiştir,
Bu gönül şu yıldızlı gökler kadar geniştir,
Bin sevgi kanat çırpar hudutsuz boşluğunda...*

...

Hasretini çektiğim daha nice kadın var,

¹² Halit Fahri, s. 24.

¹³ Halit Fahri, s. 21.

¹⁴ Halit Fahri, s. 44.

¹⁵ Halit Fahri, s. 24.

*Bilmediğim kadınlar, görmediğim kadınlar!
İşte budur der gece kalbimden taşan derdim..
Ben bütün kadınları öpmek, öpmek isterdim.”¹⁶*

Sevda Şener, eserdeki Nedim tipini şöyle değerlendirir:

“Halit Fahri Ozansoy, Nedim adlı oyununda ünlü şâirin yaşlılık kompleksi ve ölüm korkusu yolunda ihanete uğramış olmanın yarattığı umutsuzluk duygusunu ele almış. Nedim isyan sırasında kaçıp saklandığı bir evde korkular ve bunalımlar içerisinde öldüğünü anlatmıştır.”¹⁷

Halit Fahri, *Varlık* dergisindeki bir yazısında Nedim tipini oluştururken dikkate aldığı unsurları şöyle sıralar:

“Nitekim Nedim isimli piyesimde ben o bedbahtı bir nevpolat olarak göstermiştim Hayatı, yaşı, hastalığı, sarhoşluğu ve Damat İbrahim Paşa musâhibi sıfatı ile ihtilâle doğru etrafında homurdanan ölüm devi ve kalbindeki ölüm korkusu, bütün bunlar benim için ayrı ayrı bir dram unsurlarıydı.”¹⁸

Halit Fahri, başka bir dergide Nedim için şunları söyler:

“Bu eserde Nedim marazi bir tiptir...”¹⁹

Mestinaz: Piyenin en belirgin kadın şahsiyeti olan Mestinaz, yalancı, iki yüzlü ve çıkarıcı bir kişiliktir.

Mestinaz'ın Nedim'e söylediği şu sözler, onun yalancı ve iki yüzlü kişiliğini ortaya koymasından önemlidir:

*“Yalnız senin bahçende açılan bir koncaym;
Öpte yapraklarımı ateş gibi açayım,
Kokum yalnız senindir, rengim yalnız senindir.”²⁰*

Bu ifadelerde Nedim'i sevdiğini ve hayatında Nedim dışında kimsenin olmadığını dile getiren Mestinaz'ın söz ve davranışlarının doğru ve samimi olmadığı

¹⁶ Halit Fahri, s. 20.

¹⁷ Sevda ŞENER, *Çağdaş Türk Tiyatrosunda İnsan*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları: 226, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1972 s.108.

¹⁸ Halit Fahri OZANSOY, “Kazım Nami Bey Biraz İnsaf”, *Varlık*, N: 6, 1 Teşrin-i Evvel 1933.

¹⁹ Tehap Nafiz, “Nedim”, *Servet-i Fünun*, N: 1877-192, 4 Ağustos 1932.

²⁰ Halit Fahri, s. 28.

ilerleyen bölümlerde anlaşılır. Mestinaz, Nedim'i dizinde uyuturken Şehlevent'le yakınlaşır, ikinci perdenin son bölümlerinde ise Şehlevent'le beraber olabilmek için Nedim'i terk eder.

Mestinaz'ın Nedim'le olan birlikteliğinin yalnızca maddî çıkarılara dayandırıldığını Esmâ'nın Mestinaz'a söylediği cümlelerden anlamak mümkündür.

"... şairi oyala sen!

*Cömertliği tuttu mu, malûm ya altın saçar."*²¹

Dilâşup: Nedim'in bir diğer âşığı olan Dilâşup, kıskanç ve aşkına sadık bir hayat kadınıdır.

Dilâşup'un kıskançlığının temelinde Nedim'e olan aşkı gizlidir. Dilâşup, Nedim'e layık olmadığına inandığı Mestinaz'ı ve Nedim'in ona duyduğu büyük aşkı kıskanmıştır. Aşkına bir karşılık bulamadığı halde, en zor zamanında sevdiği insanı yalnız bırakmayacak kadar sadık bir kişiliğe sahip olan Dilâşup, Nedim'in son zamanlarında onu yalnız bırakmaz. Nedim'i isyancıların kötülüklerinden korur.

Şehlevent: Genç bir delikanlı olan Şehlevent de Nedim gibi Mestinaz'a âşıktır. Yeniçerilerin Mestinaz'ı kaçırmaya çalıştıkları gece, aşkı için iki yeniçeri ile boğuşan ve onları hançerleyen Şehlevent, uzunca bir süre sevdiği kadının Nedim'le birlikte olmasına sessiz kalır. Sonrasında Mestinaz'ı Nedim'den ayırır ve beraberinde götürür. Bu durum Nedim'in hayalinde yaşattığı korkularının gerçekleşmesi noktasında ayrı bir anlam kazanır. Şehlevent, sevdiği kadınların kendisini sevmemesinden, ihtiyarlıktan ve sahip olduğu güzellikleri kaybetmekten korkan Nedim'in korkularını gerçeğe dönüştüren kişi olarak dikkat çekici bir şahıstır.

Neyzen: Oyun genelinde yalnızca bir sahnede rol almasına rağmen önemli bir şahıs olan Neyzen, Osmanlı kurumlarına yönelttiği eleştirilerle, yazarın sözünü emanet ettiği şahıs durumundadır.

Diğerleri: Bu bölümde yer alan şahıslar Leylâ, Esmâ, Bacı, Ateşpare Kalfa, Zeynep, Enderunî Cemal Hoca, Baştebdil Ağa, Birinci Tilmiz, İkinci Tilmiz, Birinci Yeniçeri, İkinci Yeniçeri, Üçüncü Yeniçeri, Köle İsmail ve Bahçivandır. Adlarını saydığımız bu kişiler, vak'a akışında ortaya etkin rol üstlenmeyen dekoratif şahıslardır.

²¹ Halit Fahri, s. 37.

Dil ve Üslûp

Konusunu 18.yy.da yaşamış olan Nedim'in yaşamından alan eserin dili vak'a zamanı göz önünde bulundurulduğundan oldukça sadedir. Manzum olarak kaleme alınan "Nedim"de, 7+7'lik hece vezni ve mesnevi tarzı kafiye kullanılmıştır.

Piyas, ayrıntılı dekor tasvirleri, akıcı üslûbu ve normal yaşamda karşılaşılabilecek gerçekçi şahıs kadrosu ile sağlam bir tiyatro tekniğine sahiptir. İlk defa 30 Mart 1929 tarihinde Tepebaşı'nda sahnelenen²² eser için, yazarı şu yorumları yapar:

*"Nedim benim edebî dua kitabımdır. Baudelaire'i nasıl okur zevk alırsam Nedim'den de zevk alabilirim."*²³

*"Bu eser 1929'da Dârülbedayi'de temsil edilmiştir. Nedim, sahifelerinde Lâle devrinin ve edebiyatımızın büyük şairi Nedim'i çok güzel yaşatan bir eserdir. Bu eserde bizim klişe halinde bildiğimiz şakrak Nedim'den başka bir şahsiyet yaşatılmıştır. Bu eserde Nedim marazî bir tiptir... Nedim tiyatro edebiyatımızın bir şah eseridir."*²⁴

²² Şehir Tiyatrosu, *Tiyatromuz 70 Yaşında, 1915-1985, 70 Yılda Oynadığımız Oyunlar*, Şehir Tiyatrosu, N:440.

²³ Halit Fahri OZANSOY, "Kazım Nâmi Bey Biraz İnsaf", *Varlık*, N:6, 1 Teşrin-i Evvel 1933.

²⁴ Tehap Nafiz, "Nedim", *Servet-i Fünun*, N: 1877-192, 4 Ağustos 1932.

VASIYET

Özet

Eser, asıl oyundan önce gerçekleştirilmesi istenen bir tablo ile başlar. Bu tabloda Osman, yaralanmış olarak düşman siperine Türk bayrağını diker, uzakta İzmir sahilleri gözükmektedir, ufukta Atatürk'ün fotoğrafı bir güneş gibi zuhur eder. Askerî okul öğrencileri bu tablonun iki tarafına dizilmiş sancağı ve Gazi'yi selamlarlar. Aynı anda kulisten ağır ağır bir kahramanlık şiiri okunur. Bu tablonun ardından asıl oyuna geçilir.

Osman'ın hastalığı nedeniyle on bir aydır askerî okuldan uzak kalması, babası Veli'yi, oğlunun bir ceza alabileceği noktasında endişelendirir. Ayrıca, köylünün özellikle gençlerin onu çok sevmeleri Velinin, oğluna nazar değmesinden endişelenmesine neden olur. Affan Dede, oğlu Veli'nin, torunu Osman için taşıdığı bu endişeleri verdiği cevaplarla giderir. Affan Dede, torunun hastalığını da fazla önemsemez çünkü onu küçükken bir şeyhe götürmüştür, şeyhin onu koruyacağını düşünmektedir.

Bu sırada içeri Muzaffer girer, ağlamaktan gözleri kızarmıştır. Veli, oğlunun bu halini görünce meraklanır. Muzaffer, babasına ve dedesine niçin ağladığını açıklarken dışarda bir hareketlilik belirir. Affan Dede, pencereden seslendiği Mevlüt'ten İzmir'in işgal edildiği haberini alır. Ardından odaya Durmuş girer; Osman'ın çamaşırlarının hazırlanmasını istediğini söyler. Bu sırada Osman, harman yerinde gönüllü yazmaktadır. Osman eve geldiğinde dedesine ve babasına, devleti yönetenlerin işgal karşısındaki gayri millî tutumlarını, düşmanın İzmir'de yaptığı zulümü anlatır. Bu sözler, başta torununun cepheye gitmesini istemeyen Affan Dede olmak üzere tüm ev halkının Osman'ın cepheye gitme kararını desteklemelerini sağlar.

İkinci perde müfreze kumandanı Osman'ın çadırında başlar. Osman, Muallim Bey'le sabah çayı içmeye hazırlanırken emir eri Durmuş içeri girer ve yardım geldiğini bildirir. Gelenler Osman'ın okul arkadaşı mülâzım Necdet ve emir eridir. Uzun bir ayrılıktan sonra bir araya gelen iki arkadaş, eski günlerinden konuşmaya başlarlar. Necdet, askerî okul öğrencilerinin Millî Mücadele için yaptıklarından bahseder. Bu sırada Osman'a bir mektup iletilir. Mektubu okuyan Osman, kendisine emredilenler uyarınca Necdet'in komutasına girer. Müfreze Çamlıtepe'ye saldırı için hazırlanır.

Üçüncü perde askerî hastanenin subay koğuşunda başlar. Yenigün gazetesi muharriri, gazeteye göndereceği yazıyı Doktor'a okumaktadır. Okuma bittiğinde Muharrir, hastaları ziyaret etmeyi teklif eder. Doktor, Muharrir'i hem Osman'ın yanına götürür hem de ona Osman'ın savaş meydanında gösterdiği kahramanlıkları anlatır. Muharrir, Osman'ın yaptıkları ile Gazi'nin yaptıkları arasında bir ilişki kurar ve ikisi arasındaki farkı Gazi'nin sahip olduğu deha ile açıklar. Bu esnada Doktor'a yeni bir hastanın getirildiği haberi verilir, Doktor hastanın yanına gider. Yalnız kalan Muharrir, hastaların yanına gider. Ekrem ve Osman ile konuşan Muharrir, bu kişilerin nasıl mücadele ettiklerini ve nasıl yaralandıklarını kendilerinden dinler.

Son bölümde, durumu gittikçe ağırlaşan ve sık sık sinir krizleri geçiren Osman, tek kişilik bir odaya alınmış durumdadır. Necdet, arkadaşına destek olabilmek için onun yanındadır. Ağırlaşan Osman Necdet'e vasiyetini açıklar. Osman, okul yılların İzmirli bir kıza aşık olur. Kızın adı Mükerrerem'dir ama Osman ona Nergis adını takmıştır. Nergis, Osman'ın bu aşkına cevap vermeyerek onun onurunu kırmıştır. Osman, yıllar önce kırılan onurunu Nergis'in vatanı olan İzmir önlerinde döktüğü kanlarla temizlediğini düşünmektedir. Necdet'ten bu durumu Nergis'e iletmesini ister. İkinci bir isteği ise mezarına nergis dikilmesidir.

Osman bu konuşma sonrasında hayatını kaybeder. Necdet, içeri giren Doktor'dan nergis tedarik edilmesini ister. Biraz sonra Muharrir, İzmir'in kurtarıldığı müjdesiyle içeri girer. Oyun, Necdet'in Osman'ın na'şısı başında ağladığı sahne ile sona erer.

Yazar, piyesin orta okullarda oynanması ihtimalini göz önünde bulundurarak son tabloda bazı değişiklikler yapmış ve tabloyu bu haliyle eserin sonuna eklenmiştir. Son tablonun değiştirilmiş şekli şöyledir:

Osman, hastalığının ağırlaşmasından sonra Necdet'ten vasiyet olarak iki istekte bulunur. Birincisi, kendine bir şey olursa, kardeşi Muzaffer'i kendi okuduğu okul olan askerî mektepte okutmasıdır. İkincisi, İzmir düşmandan geri alındığında mezarına İzmir'in toprağından serpilmesidir. Osman'ın kardeşini görmek istemesi üzerine Necdet, Muzaffer'in Çamlitepe alınırken şehit olduğunu söyler. Bu haber sonrasında Osman fenalaşır, Necdet doktoru çağırır ama Osman ölmüştür. Kısa bir sessizlikten sonra

dışarıdan davul sesleri ve millî şarkılar işitilir. Muharrir içeri girer ve İzmir'in kurtarıldığını müjdelir. Necdet, Osman'ın üzerine kapanarak ağlamaya başlar.

Vak'a

Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Askerî okulda okuyan Osman, yakalandığı hastalıktan kurtulabilmesi için hava değişikliğine köyüne gönderilmiştir. Affan Dede ve Veli, onun bu durumunu değerlendirirler. bu sırada içeri Muzaffer girer. Düşmanın köyü işgal etmesinin muhtemel olduğunu Osman ve Muallim Bey'den dinlemiş; o da diğer çocuklar gibi ağlamıştır.

b) Affan Dede, Mevlüt'ten İzmir'in işgal edildiği haberini alır. Biraz sonra Durmuş gelir, Osman'ın çamaşırlarının hazırlanmasını istediğini söyler. Osman, köy meydanında gönüllü kaydetmeye başlamıştır.

c) Osman, eşyalarını almak üzere eve geldiğinde dedesi ve babasına ülkenin bu duruma düşmesinde Osmanlı yöneticilerinin rolünü, düşmanın İzmir'de yaptığı zulmü ve cepheye gitme nedenlerini anlatır.

d) Bu konuma sonrasında bütün ev halkı Osman'ın cepheye gitme kararını destekler.

e) Müfreze komutanı Osman, sabah çayı için çadırında Muallim Bey'i beklemektedir. Birazdan çadıra gelen Muallim, Sönükdere'nin işgali nedeniyle bütün gece uyumamıştır.

f) İçeri giren Durmuş, yardım kuvveti geldiğini bildirir. Gelenler Osman'ın okul arkadaşı Necdet ve emir eridir.

g) İki arkadaş eski günlerden ve mevcut durumdan bahsederler. Necdet, askerî mekteplilerin Anadolu'ya geçişlerini ve Millî Mücadele'de üstlendikleri görevleri anlatır.

h) Osman, Necdet'e cephede o güne kadar yapılanları anlatır.

ı) Osman'a bir mektup iletilir. Mektubu okuyan Osman, kendisine emredildiği üzere Necdet'in komutasına girer ve Çamlıtepe'ye saldırmak için hazırlıklara başlanır.

i) Yenigün gazetesinden bir Muharrir, askerî hastanenin doktoruna gazeteye göndereceği yazıyı okur. Doktor ve Muharrir hastaları ziyaret etmeye karar verirler.Yolda Doktor, Muharrir'e Osman'ın cephede sergilediği kahramanlıklardan bahseder.

j) Muharrir, Doktor'u dinledikten sonra Osman ve Gazi 'yi birbirleriyle kıyaslar. Kıyaslama onu Gazi'nin dehasına götürür.

k) Bu sırada hastahaneye yeni bir hasta gelmiştir. Bir asker Doktor'a bu haberi iletir, Doktor hastayı görmeye gider; yalnız kalan Muharrir, hastaların yanına gider.

l) Muharrir, hastalardan Ekrem ve Osman ile konuşur, savaş meydanında yaşadıklarını onlardan dinler.

m) Hastalığı ağırlaşan ve sinir krizleri geçiren Osman, tek kişilik bir odaya alınmıştır. Necdet, arkadaşına destek olmak için onunla beraberdir.

n) Osman, Necdet'e ölmeden önceki iki isteğini söyler ve ruhunu teslim eder.

o) Necdet, Doktor çağırır, bu esnada Muharrir, İzmir'in kurtarıldığı müjdesini getirir. Necdet, arkadaşının na'sına sarılarak ağlar.

Tema

Ahmet Faik'in kaleme aldığı üç perde bir tablodan oluşan *Vasiyet*¹ adlı oyunun ana temasını vatan sevgisi oluşturur. Osman'ın, Necdet'in ve bütün Türk milletinin göğüs gerdiği tüm güçlükler vatan içindir. Eserde ana temaya bağlı olarak işlenen yan temaları, savaşın neden olduğu olumsuzluklar, ölüm, Osmanlı yönetiminin bozukluğu, aşk ihanet ve taassup olarak sıralamak mümkündür.

Vatan sevgisi, piyesteki bütün kahramanların ortak özelliğidir. Bu sevgi sayesinde köy halkı yurdunu korumak için gönüllü birlikler oluşturmuştur; vatan uğrunda yaralanmak, kolunu-bacağını kaybetmek imrenilecek duruma gelmiştir:

"Osman- Ne?... Süvari Zeki yaralandı mı?

*Necdet- A... Senin haberin yok mu? Vücudu kalbur gibi (içini çekerek) ilk yaralanan arkadaşımız diye herkes ondan bahsediyor."*²

¹ Ahmet Faik, *Vasiyet*, Tecelli Mabaası, İstanbul, 1933, 29 s.

² Ahmet Faik, s. 11.

"Muharrir-Nen var arkadaş ne oldun?"

Ekrem- Kolumu şarapnel parçasına hediye ettim. Ayağıma da misketten harp damgası bastırdım.

Muharrir- Todallıyacakmısın?

Ekrem- İftiharla"³

Eserde işlenen bir diğer tema da savaşın neden olduğu olumsuzluklardır. İzmir'e giren düşmanın yaptıklarını Osman şöyle anlatır.

" Ben sizi demin korkutmak istemedim. ben size demin bir şey yok dedim. Hayır her şey var, her vahşet var. Düşman sürüsü İzmire dalar da kudurmadan dururlar mı? Oyana buyana saldırmadan içi rahat eder mi? vahşetlerinin her çeşidini göstermişler.. Hayvanlıklarını icrada kusur etmemişler. Evlere de girmişler.. Irzları da berbat etmişler. Her şeyi her rezaleti yapmışlar anladınız mı?.."⁴

Piyeste ölüm teması farklı bir açıdan ele alınır. Hastalığı iyice ağırlaşan Osman, bedeninin ölümünü hiç umursamaz, onu asıl korkutan fikirlerinin ölümüdür ve bunu engelleyebilmenin çarelerini arar. Osman, fikirlerinin yaşamasını kardeşi Muzaffer'i de askerî okulda okutarak sağlayacağına inanır. Bu sayede kardeşi de kendisi gibi gerçek bir vatansever ve asker olarak yetişecektir. Osman bu ülküsünü gerçekleştirmeye ömrünün yetmeyeceğini anlar ve Necdet'e şu vasiyeti verir:

" Artık şöyle düşünebiliyordum: ölmekle, ben yok olmakla, iki şey kayıp oluyordu:.. Birincisi vücudum, ikincisi vücudumun kıymetli hamulesi yani mefkürem... Birincisininin nazarında hiç kıymeti yoktu.

.....Asıl kıymet verdiğim, asıl yok olmasını istemediğim ikincisi idi. Anladın mı?.. Yani mefkürem.

.....Artık bir çiçek gibi solan ve kurumaya mahkûm olan vücudumla beraber mefküremi nasıl kurtaracaktım...

.....Nihayet buldum Necdet.. Milletın bana emanet ettiği mektebimin bana aşılacağı bu kıymetli mefküreyi ben de Muzaffere emanet edecektim... zaten sana bunun

³ Ahmet Faik, s. 18.

⁴ Ahmet Faik, s. 9.

*için vasiyet ediyorum ya.. Necdet.. Necdet.. Muzaffere arka ol kardeşim... Muzafferi benim mektehimde okut."*⁵

Devleti yönetenlerin milî bilinçten ve vatan hassasiyetinden yoksun; yönetim şeklinin iflas etmiş olduğunu Osman dile getirir:

*" Allah devlete zeval vermesin. Allah devlete zeval vermesin. İşte yıllardan beri boş yere sayıkladığımız bir dua. Halbuki devle postuna oturan haydutlar devlete çoktan zeval verdiler. Devleti çoktan batırdılar. Yazıklar olsunki memleketin en güzel parçasını düşmana hediye eden bir devlete, hâlâ dua ediyorsunuz. Saraylarında kılmıdamağa korkan zavallılardan halâ imdat bekliyorsunuz. Meflûç bir hükûmette, kudret vehmediyorsunuz, şuursuz heriflerden ışık dileniyorsunuz."*⁶

Aşk teması eserin son bölümlerinde işlenmiştir. Osman, okul yıllarında Mükerrerem adındaki bir kıza aşık olur. Mükerrerem bu aşka karşılık vermez. Gururu kırılan Osman, o günden sonra bir daha Nergis(Mükerrerem)'i görmez. Nergis İzmirlidir ve Osman da İzmir yolunda kanını akıtmış, yaralanmıştır.Osman bu sayede kırılan gururunu tekrar kazandığına inanmaktadır. Necdet'ten vasiyet olarak bu durumu Nergis'e bildirmesini ve mezarına İzmir toprağı serpilmesini ister:

" Benden sonra (Nergis)e git...(Nergis)e deki... Osman evinin kapısında kırdığın izzetinefsini vatanının kapısında kanım dökerek temizledi..

*Osman artık temizdir.. Osman şerefini tekrar kazandı..."*⁷

*" Eğer İzmirli alırsanız.. Eğer İzmirde Türk bayrağı dalgalanırsa benim için İzmirin topraklarını öp... ve o temiz topraktan bir parçacık ta benim mezarımın üzerine serp."*⁸

Osman'ın ölüm ve aşk konularındaki düşünceleri, ana tema olan vatan sevgisine bağlı olarak verilmiştir. Yazar, esere ilave ettiği Osman- Mükerrerem(Nergis) aşkı ile; kendi sosyal çevresi için bir model şahıs olan Osman'ı duygusal yanını da vermeyi amaçlar.

⁵ Ahmet Faik, s. 28-28.

⁶ Ahmet Faik, s. 8.

⁷ Ahmet Faik, s. 22.

⁸ Ahmet Faik, s.26.

İhanet temi, Osmanlı yönetiminin ülkenin işgaline kayıtsız kalmaları sonrasında dile getirilir. Osmanlı yöneticileri, ülkeyi batırmak, ülke topraklarını düşmana hediye etmek ve korkaklık ile suçlanır.

Taassup, eserde ironik bir dille yerilir. Birinci perdede oğlu Veli'ye, Osman'ın hastalığına üzülmemesini söyleyen Affan Dede, sözlerine kanıt olarak şöyle der:

"Affan Dede-

.....Sen korkma oğlum. Allahın iznile Osmana bir şey olmaz. Osmanda 'Ak mermer' şeyhinin nefesi var.

Veli- Hiç unutmuyum, rahmetli şeyh efendi merhum olmadan on gün evvel, hani merhum olacağı kendine ayan olmuş zahir... Bana haber yollamış. Osmanı ellerinden tuttum...."⁹

Son tabloda ise Osman'ın hastalığının ağırlaştığı söylenerek ölümü hastalığına bağlanır; bu yolla yukarıdaki sözlere ironik bir gönderme yapılır:

" Ağır hastaların yattığı tek yataklı odalardan biri. Son günlerde ağırlaşan ve sık sık sinir nöbetleri geçiren.. Osman, yatağında bitkin haldedir."¹⁰

Zaman

Eserde vak'a zamanı İzmir'in işgali ile başlar, " *Mevlüt- Duymadın mı Affan dayı, İzmir'e Yunan girmiş."¹¹ ; İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşuyla sona erer, " *Muharrir- İzmir'i aldık.. İzmir'i aldık."¹²**

İzmir'in işgali 16 Mayıs 1919'da, düşmandan kurtuluşuysa 9 Eylül 1922'de gerçekleşmiştir. Bu bilgilerden hareketle vak'a zamanının yaklaşık üç yılı kapsadığını söylemek mümkündür. Bu uzun zaman dilimi esere, perdeler ve sahneler arasındaki zaman atlamaları ile sığdırılmıştır.

I. perdede İzmir'in işgalini haber alan Osman, cepheye gitmeye hazırlanmaktadır. II. perdede Osman cephededir ve perdenin sonuna doğru aldığı emirde vazifesinin nihai zafer için çok önemli olduğu bildirilmektedir. Çamlıtepe'ye saldırarak olan Osman, kesin zafer için mücadele edecektir, bu da bize yapılacak

⁹ Ahmet Faik, s. 5.

¹⁰ Ahmet Faik, s. 20.

¹¹ Ahmet Faik, s. 7.

¹² Ahmet Faik, s.29.

saldırının savaşın son yılında(1922) gerçekleştirileceği sonucuna götürür. Dolayısıyla iki perde arasında iki yılı aşkın bir zaman farkı söz konusudur.

Anlatma zamanı 1933 senesidir. Yazarın on yıl önceki bir olayı anlatma zamanına(1933) taşıyışını, yeni nesillere Millî Mücadele'nin önemini ve Ata'nın ülkesi için yaptıklarının değerini Osmanlı yöneticilerinin ihaneti ile karşılaştırarak anlatabilmek amacı ile açıklamak mümkündür.

Mekân

Eserde mekânla ilgili olarak İzmir, Çamlıtepe, Sönükdere adları geçer. Bu yerler, Millî Mücadele'nin cereyan ettiği tarihi mekânlardır.

Piyeste dekorla ilgili olarak verilen bilgi oldukça sınırlıdır:

“ Kırdaki müfreze kumandanı Osmanın çadırının önü. Yan tarafta çatılmış silahlar.”¹³

“Affan dedenin evinde bir köy odası..... Basit eşyalı odanın pencereleri sokağa bakıyor.”¹⁴

Yazarın ayrıntılı dekor tasvirlerinden kaçınmasını, okul temsili olarak kaleme alınan eserin her yerde rahatça sergilenebilmesi amacıyla yapılmış bilinçli bir tercih olarak görmek mümkündür.

Şahıs Kadrosu

Piyeste, on beş kişilik bir şahıs kadrosuna sahiptir. Fakat bunlardan yalnızca Osman ve Necdet merkezî figürdür; diğerleri ise olayların akışında aktif rol üstlenmeyen, figüratif şahıslardır.

Osman: Eserin merkezindeki kişidir. Piyeste dile getirilen düşüncelerin ve gerçekleştirilen eylemlerin sahibi Osman'dır.

Osman'ın en önemli özelliği cesaretidir. Doktor, onun cesaretini şöyle anlatır:

“ Cesur değil, cesaretin kendisidir o. Muharebe meydanında yanında idim. Hani esatirî kahramanlar Osmanın yanında hiçtir. Düşman tarafına gayz ve nefret karışık

¹³ Ahmet Faik, s. 10.

¹⁴ Ahmet Faik, s. 5.

öyle bir bakışı varki?. Nasıl diyeyim insan bir sanem karşısında bir mabet içinde imiş gibi ufalıp hiç olduğunu hissediyor."¹⁵

Osman, vatanına karşı sorumluluklarının farkında olan bir kişidir. İzmir'in işgalini duyar duymaz ülkesi için çalışmaya, gönüllü toplamaya başlaması bunun bir göstergesidir. Osman'ın vatan konusundaki hassasiyeti bununla da sınırlı değildir. O, yurdunda başka bir bayrağın dalgalanmasına asla tahammül etmeyecek karakterde bir yurtseverdir:

*" Ben elimdeki bayrağı 'Çamlıtepeye' dikmeğe gayret ederken bir palavracının elinde düşman bayrağını gördüm. (dişlerini sıkarak) Tüylerim diken diken oldu. Var kuvvetimle karşımdaki maymunun boğazına atıldım. Daha ben sıkmadan korkudan canı çıktı."*¹⁶

Eserde, Osman'ın askerî okullu oluşu üzerinde önemle durulur çünkü oyun, öncelikli olarak askerî okullarda temsil edilmek için yazılmıştır. Yazar, önce Muharrir'e, Osman'ın sahip olduğu özellikleri eğitim gördüğü askerî okulda edindiğini söyler; daha sonra onu, kendisi de askerî okul mezunu olan Mustafa Kemal ile karşılaştırır:

*"... İşte bu mütevazi kahramanın köyünü kurtarmak için civar köylere yaptığını (Gazi Paşa) bugün bütün millete yapmaktadır. Yalnız bir farkla ki küçük kahramanımız köyünü kurtarmak için irfan ışığını, askerî idadiden aldı. Büyük kahramanımız milleti halâs için kalpten kalbe akan ateşi, bizzat kendi kalbinde buldu. Kafadan kafaya dolaşan ışığı, bizzat kendi kafasından çıkardı. Küçük kahramanımızın tatbik etti. Büyük kahramanımız yoktan var etti. Yani yarattı."*¹⁷

Necdet: Osman'ın okul arkadaşı olan Necdet, okulunu bitirip zabıt oluktan sonra vatanını korumak için Anadolu'ya geçen askerlerdendir:

*"...Herbirimiz bir çeşit kıyafetle Anadolu'ya kapağı attık."*¹⁸

Necdet de tıpkı Osman gibi İstanbul Hükûmeti'nin ve sarayın ihanetinin farkındadır:

¹⁵ Ahmet Faik, s. 16.

¹⁶ Ahmet Faik, s. 18.

¹⁷ Ahmet Faik, s. 17.

¹⁸ Ahmet Faik, s. 11.

“...Ecnebileri pek ayıplamıyorum. Hele bizimkiler, hele bizimkiler; insanı ifrit ediyor. Boğaziçinin temiz sahillerine birer iri kaplumbağa gibi sıralanan saraylar...(Daha fazla söyleyemez; nefretle başını önüne eğer, ...)”¹⁹

Necdet’in bütün hayatı askerlik eksenindedir. Necdet, evlilik- askerlik ilişkisini şöyle anlatır.

“...Melâhat zabıt karısı o...la...ma...z

.....

Çünkü benim çocuğumun emeceği süt barut kokmalı. Benim çocuğumun işiteceği ilk ninni cenk türküsü olmalı. Artık benim oğlum mektebe gidip te korku kelimesini kitaplarda gördüğü zaman manasını lûgatte armalı.”²⁰

Necdet, yaralanan arkadaşının daima yanında olup ona moral vermeye çalışır. Osman’ın vasiyetlerini yerine getirme noktasında da kararlı davranır.

Sahip olduğu bu özellikleri ile Necdet, model bir Türk askeridir.

Diğerleri: Affan Dede, Veli, Muzaffer, Durmuş, Necdet, Muharrir, Doktor, Ekrem, neferler, emirberler, sıhhiye neferleri bu grupta değerlendirilecek tiplerdir. Vatan sevgisi ve bu uğurda mücadele azmi tümünün ortak özelliğidir. Bu nedenle her birini milletin çeşitli sınıfları ve yaş grupları için model olarak kabul etmek mümkündür.

Dil ve Üslûp

Piyes, sade ve anlaşılır bir dille kaleme alınmıştır. Yazar, eserdeki teknik eksiklikleri ‘Birkaç söz’ başlığı altında söylediği şu sözlerle baştan kabul eder:

“ Askeri mekteplerde talebe tarafından temsil edilsin diye kaleme alınan bu piyeste bir san’at ve teknik yeniliği aramak doğru olamaz. Zaten böyle bir iddia mahsulü olan piyesler, mektep temsili adını taşımazlar.”²¹

¹⁹ Ahmet Faik, s. 12.

²⁰ Ahmet Faik, s. 14.

²¹ Ahmet Faik, s. 3.

Eserin geneline hakim olan telkin üslûbunu, yazarın oyunun yazılış amacını belirttiği şu sözlerle açıklayabiliriz:

“..... bize de asker talebe ruhuna uygun bir piyes yazmak düştü.”²²

²² Ahmet Faik, s. 3.

SEVRDEN LOZANA

Özet

Eser; İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunanlı ve Ermeni temsilcilerinin toplantı yaptıkları bir adada başlar. İngiliz Murahhasın başkanlığındaki bu toplantıda Sevr antlaşması hazırlanmakta, bir başka deyişle Türk ülkesi paylaşılmaktadır. İngiltere toplantı başkanı olarak kendi payını açıklar; İstanbul ve Çanakkale... Ardından Fransızlar, Çukurova ve Maraş'ın İtalyanlar Antalya ve İçel' in; Yunanlılar, Edirne ve İzmir' in; son olarak Ermenilerde Erzurum, Bitlis ve Van'ın kendilerine verilmesi konusunda anlaşmaya varırlar. Yunanlılar daha da ileri giderek, İstanbul ve bütün Batı Anadolu'yu isterlerse de İngiliz Murahhası bu teklifi geri çevirir.

Paylaşma işlemi sona erdiğinde, Damat Ferit Hükümeti'nin Osmanlı'yı temsilen gönderdiği Türk heyeti içeri alınır. Anlaşmayı harita üzerinde gören Türk temsilciler ilk etapta imzaya yanaşmaz. Fakat İngiltere'nin vaat ettiği altınlar, öne sürdüğü Yunan tehdidi ve Osmanlı sultanının nüfuzunu garanti edişi Türk elçileri yumuşatır ve antlaşma imzalanır.

İkinci perdede Lozan Barış Görüşmeleri yapılmaktadır. Yabancı temsilcilerin Ermeni temsilcisi dışında tamamı bu görüşmelerde de bulunur. İlk perdede bulunmayan Rus murahhası da bu görüşmelerde yer alır.

Türk heyeti başkanı İsmet Paşa, Türk milletinin isteklerini yabancı temsilcilere iletir ve bunların kabul edilmemesi durumunda savaşın Atina' da son bulacağı tehdidinde bulunur, bu sırada Rus elçisi de Türk hükümetinin lehine bir konuşma yapar. Türk milletinin isteklerini kapitülasyonlarının kaldırılması, Karaağaç'ın Türklere verilmesi ve Yunanlıların savaş tazminatı ödemesi şeklinde sıralayan İsmet Paşa, bütün istekleri elde eder ve Lozan Barış Anlaşması imzalanır. Türk heyeti anlaşmayı zafer olarak yorumlar ve bu zaferin mimarı İsmet Paşa, başarısından dolayı kutlanır.

Vak'a

Eser. Türk tarihi için birer dönüm noktası teşkil eden Sevr ve Lozan anlaşmalarının müzakere süreçlerini ve bu süreçlerde iki taraf temsilcilerinin takındıkları tavrı konu alır. Eserin vak' a örgüsü şu şekildedir:

a) İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan ve Ermeni temsilciler yaptıkları toplantıda Türkülkesini kendi aralarında paylaşırlar. Osmanlı heyetinden antlaşmayı kabul etmesini isterler. Osmanlı heyeti ilk etapta anlaşmayı imzalamak istemez İngilizler bir taraftan Osmanlı heyetini Yunanlılarla tehdit ederler, bir taraftan da para ve sultanın nüfuzunun korunacağı teklifini öne sürerler.

b) Türk heyeti, bu önerileri kabul eder ve antlaşmayı imzalar.

c) Lozan'da yapılan barış görüşmelerinde İsmet Paşa, antlaşma masasına kanla yazılmış bir zaferle geldiklerini ve isteklerinin kabul edilmemesi durumunda savaşın Atina' da sona ereceğini söyleyerek başlar.

d) Türk heyeti, kapitülasyonların kaldırılmasını, Karaağaç'ın Türklere bırakılmasını ve Yunanlıların savaş tazminatı ödemelerini ister.

e) Rus Murahhası, Türklerin istediklerini haklı olduğunu vurgulayan bir konuşma yapar.

f) Türk teklifi kabul edilir ve Lozan barış antlaşması imzalanır.

g) Türk heyeti kendi arasında bu antlaşmayı bir zafer olarak yorumlar ve İsmet paşa tebrik edilir.

Tema

*Sevrden Lozana*¹ adlı eserde yazar, Sevr ve Lozan antlaşmalarını konu edinerek, iki anlaşmanın farklarını, anlaşmayı imzalayan heyetlerin davranış ve öncelikli hedeflerini de göstererek ortaya koymayı amaçlamıştır. Eserin ana teması Sevr' in Türk milleti için âdeta bir felâket olduğu, Lozan'ın ise İsmet Paşa önderliğinde masa başında kazanılmış bir zafer olduğu fikridir.

Yazar, Sevr'i bizzat anlaşmayı imzalayan heyetten bir kişiye, 'Tevfik Paşa' ya yorumlatırken " *Bu çok çetin bir teklif gidiyor elden vatan.* " ²; Lozan'ı da yine anlaşmayı imzalayan İsmet Paşa yorumlatmıştır: " *...azmimizle Lozan' ı benzettik 'Sakarya' ya* " ³

¹ Aziz NOGAY, *Sevrden Lozana*, Güneş Matbaası, İstanbul, 1933, 15 s.

² NOGAY, s. 7.

³ NOGAY, s. 15.

Eserdeki bir diğ er önemli tema, İngilizlerin Türk ülkesi üzerindeki emelleri ve bu emellere ulaşmak için farklı milletleri kullandıkları temidir. Bu milletlerin başında Yunanlılar gelir. Yunan temsilcisi toprak taleplerini İngiliz temsilcisine aktarıırken şöyle der; “...arzumuzla çalıştık siz verdiniz kuvveti ”⁴

Ayrıca İngiliz temsilcisi Osmanlı heyetini şu şekilde tehdit eder:

“ (Eliyle silahlı tabancalı maruf Yunan murahhasını göstererek.)

Bak karşıda silahlı duran dostum Yunanlı

“parçalanmalı diyor... can çekiş en Osmanlı ” ”⁵

İngilizlerin kullandığı bir diğ er millet de Ermenilerdir. Bunu durumu Ermeni temsilcisi şu sözlerle ifade eder:

“ Ancak sizsiniz hami... bize yalnız acıyan

*Sizden bir vatan ister şu hakir merkepçiy an ”*⁶

Damat Ferit hükümetinin temsilcilerinin, İngilizlerin para ve makam vaadlerine kanarak Sevr’ i imzalayıp bu şekilde ülkelerine düşmana temsil etmiş oldukları fikri birinci perde de genişçe işlenir.

İngilizler Türk ülkesinin paylaşılmasına karşılık Osmanlı heyetine altın ve sultanın nüfusunun devamını önerirler:

“ Endişeye mahal yok size biz bakacağız

Yurdunuza saadet, altınlar saçacağız

Baki kalacak yine sultanın nüfuzu

*Bundan sonra kardeştir dünyada kurtla kuzu. ”*⁷

Bu son cümleyle kurtla kuzunun kardeş olmayacağı bunun doğ a kurallarına aykırılığı noktasından hareketle İngiliz tekliflerinin mantıksızlığı ve gerçekleştirilemez olduğunu vurgular.

Yazar, Osmanlı heyetinin bu teklifi kabul edişlerini eserin akışına müdahale ederek bizzat yorumlar:

⁴ NOGAY, s. 6.

⁵ NOGAY, s. 9.

⁶ NOGAY, s. 6.

⁷ NOGAY, s. 8.

“ ...bir taraftan altın sesi, bir taraftan tehdit, miskin ruhlı murahhasları uyuşturur. Kalemi ellerine alarak imzalarlar. İcerlerinden Ferit efendi tesmiye edilen adam sırtarak ..

-İmzalıyoruz bunu .. isteriz bir çok servet

Bin yaşasın vahdettin .. yaşasın büyük devlet. ”

Diyerek milletin idam kararını imzaladıklarından dolayı kendi kendilerine alkışlayan bu gafillere Avrupalı murahhaslar ile hayret ve nefretle bakarlarken ..”⁸

Savaşın neden olduğu olumsuzluklar eserde işleyen önemli temalardadır. Bu olumsuzlukları Yunanlılar’ın Türk halkına yaptıkları kötü muameleler şeklinde ilk olarak Sevr Görüşmeleri sırasında Yunan temsilcisinin ağzından duyarız:

“ ortalığı boğduk biz kan ve kızıl dumana ”⁹

Aynı konuyu İsmet Paşa, Lozan Görüşmelerinde dile getirir:

“ Daha hesaplaşmadık durumuz hele
Yaptığınız vahşeti, ölümlerle yangını
Nasıl unuturuz biz, açsa vatan bağrını,
Görünür binlerce aç... şehit erkek kız kadın
Lanetle yad edilse sezadır efsun adın. ”¹⁰

Bu dönemde yaşanan Türk- Rus yakınlaşmasına da eserde yer verilmiştir. Lozan görüşmelerinde Rus Elçisi Türk tarafını destekleyici tutumuyla dikkat çeker.

Zaman

Eserde vak’a zamanı aralarında yaklaşık dört yıllık bir boşluğun bulunduğu iki zamanı kapsar. Birinci perde, Sevr Barışı’nın imzalandığı tarihte (1920), ikinci perde Lozan Barışı’nın imzalandığı tarihte (1924) gerçekleşir. İki perde arasındaki zaman farkı yazarın ayrı tarihlerde imzalanan iki anlaşmayı işlemesi nedeniyle oluşur.

Anlatma zamanı 1933 yılıdır. Yazarın vak’a zamanını on yıl sonraki anlatma zamanına taşıma nedeni, yeni nesillere bu iki tarihi olayı sebep ve sonuçları ile kavratılmaktır.

⁸ NOGAY, s. 9.

⁹ NOGAY, s. 6.

¹⁰ NOGAY, s. 12.

Mekân

Eserde dış mekânla ilgili bilgi verilmemiştir. Dekorla ilgili bilgiler ise oldukça sadedir.

“ Dekor: üç dört masa... birkaç sandalye. Bir büyük Türkiye haritası: birkaç blok... mürekkep şişeleri ve kalemler... sürahi, su bardakları bir duvar saati ”¹¹

İkinci perdede ise dekor için şu cümle sarf edilmiştir:

“ sahnenin vaziyeti değiştirilir. ”¹²

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosunu, İngiliz, Fransız, İtalyan, Yunan, Ermeni, Rus murahhasları, Tevfik Paşa başkanlığındaki Osmanlı heyetindekiler ve İsmet Paşa başkanlığındaki Türk heyetindekiler şeklinde sıralayabiliriz.

İsmet Paşa: Barış görüşmelerinde Türk devletini ve Türk milletini temsil eden İsmet Paşa, milletin istediklerini karşı tarafa kabul ettirmeye karardır. Bu kararlılığını şöyle ifade eder:

*“ Anlatayım dinleyin milletim diyor: eğer
Yırtılıp atılmazsa o hain sever
Dönmeyeceğiz bir an biz bu çetin savaştan
İstiklal almak için vazgeçtik biz bu baştan
Kadınlarımız bile hazırlandı bu kavgaya
Muhakkak ki azmettik hürriyeti almaya. ”¹³*

İsmet Paşa'nın bu kararlılığı, milletine ve Türk ordusuna olan güveninden kaynaklanır. Paşa, bu güveni karşı taraf için bir tehdit içeren şu ifadelerle dile getirir:

*“ Yapmazsanız arzumu döner giderim yine
Atıma ahır olur eski belden Atine ”¹⁴*

Eserde, İsmet Paşa, ülkesinin ve milletin çıkarlarını düşünen model bir Türk yöneticisidir.

¹¹ NOGAY, s. 3.

¹² NOGAY, s. 12.

¹³ NOGAY, s. 10.

¹⁴ NOGAY, s. 11.

Osmanlı Heyeti: Oyun içerisinde, Osmanlı heyetinden sadece Tevfik Paşa ve Ferit Efendi'nin adları zikredilir. Fakat yazarın heyete yönelttiği ithamlar heyetin genelini kapsar.

Ferit Paşa, heyetin en yaşlısıdır. İlk etapta Sevr'i imzalamaktan çekinen bir tavır sergiler, daha sonra diğerleri gibi o da anlaşmayı imzalar.

Osmanlı Heyeti, kişisel çıkarlarını ülke çıkarlarına tercih eden olumsuz tipler olarak değerlendirilir. Yazar bu fikri Ferit Efendi'nin sözleriyle delillendirir. Ülkesinin paylaşıldığı bir anlaşmayı imzalayan Ferit Efendi, imzayı attıktan sonra şunları söyler:

*“ İmzalıyoruz bunu... isteriz bir çok servet
Bin yaşasın Vahdettin yaşasın büyük devlet ”¹⁵*

Yabancı Temsilciler: Eserdeki yabancı temsilcilerden İngiliz, Fransız, İtalyan, Ermeni ve Yunanlı murahhaslar Türk ülkesini parçalamaya, Türk milletinin özgürlüğünü gasp etmeye çalışan olumsuz tipler olarak verilir.

Rus Murahhası ise Türk dostu ve müttefiki olarak olumlu bir tiptir. Lozan görüşmelerinde Türk tarafının tezlerinin haklılığını vurgulayıcı şu konuşması bu durumu kanıtlayıcı niteliklerdir:

*“ İsmet Paşanın sözü doğru ve değerlidir.
Altettiği düşmandan ne istese yeridir
Tarihini biliriz asildir Türk milleti
Affeder huzurunda aman diyen devleti ”¹⁶*

Dil ve Üslûp

Sevrden Lozana adlı oyun incelendiğinde, eserin bazı teknik eksiklikleri olduğu görülür. Piyesteki en önemli eksiklik, yazarın bazı bölümlerde vak'a akışını keserek kendi düşüncelerini anlatma yoluna gitmesidir. Oysaki tiyatro, anlatmaktan çok göstermeyi temel alan bir sanattır. Yazar anlatmayı tercih ederek eserin akışını bozmuş üslûbunu zedelemiştir. Bu durum birinci perdenin sonunda net bir şekilde kendini gösterir. Yazar, Osmanlı heyetindeki kişilerin özelliklerini bizzat sıralamaya başlar. Ardından Ferit Efendiyi konuşturur; sonra tekrar kendisi devam eder:.

¹⁵ NOGAY, s. 9.

¹⁶ NOGAY, s. 13.

“ Bir taraftan altın sesi... bir taraftan tehdit, mülkin ruhlu murahhasları uyuşturur. Kalemî ellerine alarak imzalarlar içlerinden Ferit Efendiye tesmiye edilen adam sırtarak:

İmzalıyoruz bunu... isteriz bir çok servet

Bin yaşasın Vahdettin... yaşasın büyük devlet...

Diyerek milletin idam kararını imzaladıklarından dolayı kendi kendilerine alkışlayan bu gafilere Avrupalı murahhaslar bile hayret ve nefretle bakarlar. ”¹⁷

Esere dekor noktasından yaklaşıldığında da bazı eksiklikler göze çarpar. Birinci perdedeki kısa tasvirin dışında eserde dekorla ilgili bilgi verici başka bir ayrıntı yoktur. İkinci perdede ise yalnızca dekorun değiştirilmiş olduğu belirtilir. Yazar bu değişiklik ve dekorla ilgili hiçbir bilgi vermemektedir.

Sade bir dille ve manzum olarak yazılan eserde hece ölçüsü kullanılmıştır. Eser, dönemin imla ve yazım özelliklerini yansıttığı görülür.

Vurgulanan teknik eksiklikleri, yazarın sanat yapmaktan ziyade, inandığı belirli bir fikri anlatma gayretinde olması ile açıklayabiliriz. Bu açıdan yaklaşıldığında eser için telkinin sanatın önünde yer aldığı bir drama demek mümkündür.

¹⁷ NOGAY, s. 9.

TARİH UTANDI

Özet

Eser, ihtiyar bir adamın bir Türk çocuğuna Büyük Türk Tarihi adlı kitabı okuyup anlattığı tablo ile başlar. Kitabın dördüncü cildi, Osmanlı döneminde Türk milletinin durumunu, Millî Mücadele yıllarını, inkılâpların gerçekleştirilişi ve Mustafa Kemal'in ulusu adına yaptıklarını içerir.

İkinci tablo bir hapisanede geçer. Düşman Zabit'i, Türk ordusunun hareket plânlarını içeren bir mektubu aramaktadır. Zabit, köylüleri hapisaneye toplar ve onlardan mektubun yerini kendisine söylemelerini ister. Bu iş için köylülere işkence eder, bir kısmını öldürür. Düşman subayına mektubu bulamayacaklarını söyleyen Bekir de öldürülür. Ali, yanındakilere mektubun önemini ve canları pahasına da olsa korunması gerektiğini anlatır. Biraz sonra Cemal, ardından Hayri öldürülür. Zabit, mahkûmların arasına bir casus göndererek, onların kendi aralarında yaptığı konuşmalardan mektubun yerini öğrenmeye çalışır. Mahkûm kılığında diğerlerinin yanına gönderilen casus, konuşmalardan mektubun yerini öğrenir. Öğrendiklerini düşman subayına söyleyeceği sırada, Ali, Zabit' in tabancasını alır ve casusu öldürür.

Ayşe, bir köy odasında nişanlısı Murat'tan haber beklemektedir. Kapı vurulur ve Ahmet içeri girer. Biraz sonra Kemal gelir. Karakolda öğrendiklerini arkadaşlarına anlatır. Düşmanın mektuptan haberi olduğunu ve onu ele geçirmek için harekete geçtiğini söyler. Karakol komutanı mektubun yerinin kendisine bildirilmesi için Kemal'e on beş dakika süre vermiştir. Eğer mektup gelmezse köyü yakacağı ve Ayşe'yi kendine alacağı tehdidinde bulunan Komutan, sürenin dolmasına yakın, bir asker gönderir. Kemal, Kumandan'ın Ayşe'yi istediğini söyleyen Nefer'i öldürür. Nefer'in ardından karakol Komutan'ı gelir. Karakol Komutan'ı, Kemal'le yaptığı konuşma sonrasında Kemal'in Millî Mücadele' ye destek verdiğini öğrenir. Bu sırada gönderdiği askerin cesedini görür. Zabit, askerleriyle birlikte dönmek üzere evden ayrılır. Kemal, Ayşe' yi çağırır, kapiya dayanan düşman askerlerine teslim etmemek için onu öldürür.

Biraz sonra Murat, yaralı olarak eve gelir. Göğsüne sakladığı mektubu Ahmet dayıya verir ve onu mektubu teslim edeceği yeri tarif eder. Murat ve Kemal, düşmanla çarpışmak için evde kalırlar. Bu sırada düşman, köyü yakmaya başlar. Murat düşmanla

girdiği çatışmada vurulur ve şehit düşer. Ardından Kemal de vurulur; fakat ölmeden önce Türk ordusunun ve Mustafa Kemal'in gelişini görebilmiştir.

Ahmet, ordunun gelişini ve zaferi müjdelemek için eve geldiğinde ikisi de ölmüştür.

Vak'a

Piyesin vak'ası, Türk milletinin düşman tahakkümünden kurtulup istiklâline kavuşmak için verdiği mücadele etrafında şekillenir.

Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) İhtiyar adam, Türk çocuğuna Büyük Türk Tarihi adlı kitabın dördüncü cildini anlatır. Bu ciltte Osmanlı halkının Osmanlı yönetimindeki durumunu, Milli Mücadele yılları, Mustafa Kemal'in ulusu adına yaptıkları ve inkılapları yer almaktadır.

b) Düşman Zabit' i Türk ordusunun hareket plânlarını içeren mektubu bulabilmek için Türkleri hapse atar ve onlara işkence eder, bir kısmını da öldürür.

c) Zabit, bu kişileri konuşturamayacağını anlayıp aralarına casus sokmaya karar verir. Casus, içerdekilerin konuşmalarından mektupla ilgili gerekli bilgileri öğrenir. Casus, öğrendiklerini Zabit' e söyleyeceği sırada Ali tarafından öldürülür.

d) Ayşe ve Fatma köy odasında, söz konusu mektubun taşıyıcısı olan Murat'ın ve karakola çağırılan Kemal'in dönüşünü beklemektedirler. Karakoldan dönen Kemal, öğrendiklerini Ayşe ve Ahmet'e anlatır. Karakol kumandanı, mektubun yerini on beş dakika içersinde kendisine bildirmesini aksi takdirde köyü yakacağını ve Ayşe'yi kirleteceğini söylemiştir.

e) Kumandan tarafından gönderilen bir nefer, Kemal'e komutanının Ayşeyi istediğini ve onu almak için geldiğini söyler. Kemal, Nefer'le aralarında geçen konuşmadan sonra Nefer'i öldürür.

f) Karakol Komutan'ı gelir, Kemal'den mektubun yerini ve Ayşe'yi ister. Bu sırada Kemal' in Millî Mücadele taraftarı olduğunu, gönderdiği askeri öldürdüğünü öğrenir. Askerleri ile birlikte dönmek üzere çıkar.

g) Komutan ve adamları Ayşe'yi almak için kapıya dayanır. Kemal, Ayşe'yi düşman elinde kirlenmemesi için öldürür.

h) Murat yaralı olarak gelir. Mektubu Ahmete'e verir ve götürüleceği yeri tarif eder. Ahmet, mektubu götürmek için çıkar. Kemal ve Murat, düşmanla çarpışmak üzere evde kalırlar.

ı) Düşmanla çarpışan bu iki kişiden önce Murat şehit olur. Daha sonra Kemal vurulur ama Türk ordusunun ve Mustafa Kemal'in gelişini hayal meyal görebilmiştir.

i) Ahmet, ordunun gelişini ve zaferin müjdelemek için eve geldiğinde ikisi de ölmüştür.

Tema

Ali Zühtü ve Müçteba Selâhattin'in birlikte yazdıkları *Tarih Utandı*¹ adlı oyunun ana temasını, Türk milletinin vatanını ve namusunu korumak noktasında düşmana karşı verdiği mücadele oluşturur. Bu düşünceler, Kemal'in düşman zabıtine söylediği şu sözlerde açıkça ifade edilir.

*".....fakat siz bunlardan cesaret alıp da çok kahpece hareket etmeye başladığınız zaman, vatanımızı ve namusumuzu elimizden almaya kalktığınız zaman teker teker ölür onları size mal etmeyiz zabıt efendi."*²

Aynı düşünceler birinci tablodaki İhtiyar tarafından da dile getirilir:

*" Herkes hayatımızdan ümidini kesmişken
Bir başın buyruğunda coştuk savaştık birden
Öyle bir coştuk ki biz buna kadın, kız, çocuk
Bütün Türklük beraber genç, ihtiyar bir olduk,
Köylüsü, şehirlisi, sağlamları, hastası
Herkesin gayesi bir, kalbinde bir yarası
Gözler bir şey görür mukaddes Akdeniz'i
İstiklalin ateşi sarmıştı hepimizi"*³

Ölüm temi de vatan sevgisi ve özgürlük mücadelesi paralelinde işlenir. Ölüm, bir Türk için, hedef uğrunda gerçekleştiği zaman anlam kazanır:

¹ Ali Zühtü, Müçteba Selâhattin, *Tarih Utandı*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, 23 s.

² Ali Zühtü, s. 20.

³ Ali Zühtü, s. 5.

“Bekir -Zabit efendi bizler hedef uğrunda canımızı ve kanımızı fedadan kaçınmayız.”⁴

Bu bağlamda ölüm, korkulacak değil özlem duyulacak bir olgudur:

“Murat -Ah yakıyorlar... Yakın ,ölümden pervamız yok ölüm gelsin bizim kalbimizi deldin biz bu vatana çok ezelden vurgunuz haydi atın ... atın ki şu sızan kan bir anda boşalsın.”⁵

Savaşın neden olduğu olumsuzlar, eserde yer bulan yan temalardan biridir. Bu tema ilk olarak zabitin şu sözleriyle karşımıza çıkar:

“Zabit -İşte gördünüz mü kurşuna dizilenleri, eğer söylemezseniz hepimizi böyle köpekler gibi öldürteceğim. Ben size söyletmesini bilirim size dünyanın akla hayale gelmez işkencelerini yapacağım; bu mektubun kimde olduğunu öğreneceğim.”⁶

Karakol Komutan'ının Kemal tarafından nakledilen ifadelerinde, bu tema daha da belirginleşir:

“Eğer onu bana hangi vasıta ile geçeceğini on beş dakikaya kadar öğrenip de haber vermezseniz bütün köylüleri evlere doldurup köyü baştan aşağı yakarım dedi”⁷

Bu tema, Kumandan'ın şu sözlerinde son şeklini bulur: *“Ayşe'nizde benim kollarımın arasında bütün bekarlığını verecek ve eriye eriye ölecek...”⁸*

Eserde yer bulan bir diğer yan temada Osmanlı yönetiminin çürümüşlüğüdür. Yazar Osmanlıyı köylüyü ezmek ve Türklüğe önem vermemekle suçlar:

*“Şu temiz köylüler aylarca çalışırlar
Fakat yiyemezlerdi çünkü yiyiciler var.
Türkelinin biricik variyeti köylüler
Açlıktan sefaletten ölürken birer birer
Söndürdüğü ocaklar akıttığı al kanlar
Üstünde zevk ederdi şu kıpkızıl sultanlar.”⁹*

“Altı yedi asır Türk başka bir nam altında

⁴ Ali Zühtü, s. 9.

⁵ Ali Zühtü, s. 23.

⁶ Ali Zühtü, s. 9.

⁷ Ali Zühtü, s. 16.

⁸ Ali Zühtü, s. 16.

⁹ Ali Zühtü, s. 6.

Köle gibi yaşadı kendi öz vatanında.”¹⁰

Murat ve Ayşe arasındaki aşk ise eserde bene yönelik bir tema olarak dikkat çeker. Bu aşk, vatan ve özgürlük adına yapılan mücadelenin gölgesinde kalır.

Zaman

Piyeste anlatılan olaylar Kurtuluş Savaşı yıllarında gerçekleşir. Vak’a zamanı ile ilgili verilen bilgi oldukça sınırlıdır:

“...O da bu mektubu tamam saat beşte yani yarım saat sonra milli orduya vermeye mecburdur.”¹¹

“(Bir köy odası...sabaha karşı...Ayşe yalnız...biraz sonra kapı vurulur....)”

Birinci tablo Millî Mücadele sonrası belirsiz bir zaman diliminde gerçekleşir. İkinci tabloda bir geriye dönüş söz konusudur. Burada anlatılan olaylar Kurtuluş Savaşı’nın son günlerinde gerçekleşir. Bu yargıya Ali’nin yaptığı şu konuşma sonucu ulaşıyoruz:

“...Kemal ağabey milli ordunun gizli teşkilatına mensuptur...O da bu mektubu tamam saat beşte yani yarım saat sonra milli orduya vermeye mecburdur. Mektup bütün planları ve sureti hareketi ihtiva ettiği için milli ordunun eline geçtiği dakikadan itibaren artık zafer bizim...”¹²

Perde olarak adlandırılan üçüncü bölüm ise ikinci tablodan birkaç saat sonra gerçekleşir:

“...Sabaha karşı...”¹³

Buradan hareketle vak’a zamanı için Kurtuluş Savaşı’nın son günleridir diyebiliriz.

Anlatma zaman(1933) ile vak’a zamanı arasında yaklaşık on yıllık bir zaman farkı söz konusudur. Yazar, Cumhuriyet neslinin vatanın nasıl korunduğunu, özgürlüğün nasıl kazanıldığını ve bütün bunların gerçekleşmesinde Atatürk’ün rolünü öğrenebilmesi amacıyla vak’a zamanını 1933’lü yıllara taşımıştır.

¹⁰ Ali Zühtü, s. 7.

¹¹ Ali Zühtü, s. 10.

¹² Ali Zühtü, s. 10.

¹³ Ali Zühtü, s. 14.

Mekân

Eserde, mekânla ilgili bilgiler oldukça kısıtlıdır. Yazar, dekorla ilgili hemen hemen hiç bilgi vermemiştir.

II. tablo bir hapishanede geçer. Hapishane hakkında şu bilgiler verilir:

“... siyah perde kalktıktan sonra... taş mahzen bozması bir hapishane. Nihayette büyük ve demir parmaklıklı bir pencere oradan dışarıya görülür ve ışık buradan içeri girer.”¹⁴

Perde de anlatılanlar ise “köy odası”¹⁵ da gerçekleşir.

Şahıs Kadrosu

Kemal: Kemal’in en önemli özelliği sahip olduğu vatan ve namus bilincidir. Düşman askerleri namusunu kirletmek üzere Ayşe’yi almak için evi kuşattıklarında, Kemal, Ayşe’yi onlara teslim etmektense öldürmeyi tercih eder:

“Kemal-(tabancasını çeker) muradını göremeyeceksin fakat temiz öleceksin (Ayşe ’yi vurur; deli gibi pencereye koşar silah sesleri)”¹⁶

Kemal’in Millî Mücadele’deki yerini Ali’den öğreniriz:

“... Kemal ağabey milli ordunun gizli teşkilatına mensuptur...”¹⁷

Kemal ölürken dahi onu sayıklayacak kadar bir bağımsızlığına düşkündür :

“ Bu kurtuluş için can verenlerin mezarları birer istiklal abidesidir...Ölürken bile gözlerimizde parlayan bir ümit var...İstiklal...İstiklal...(cam kırılır bir kurşunda Kemal’e isabet etmiştir.)

.....

İstiklal...İstiklal¹⁸

Bu özelliklerinden dolayı Kemal için, vatanını ve namus şuuruna sahip model bir Türk insandır diyebiliriz.

¹⁴Ali Zühtü, s. 9.

¹⁵Ali Zühtü, s. 14.

¹⁶Ali Zühtü, s. 22.

¹⁷Ali Zühtü, s. 10

¹⁸Ali Zühtü, s. 23.

Diğerleri: Ali, Bekir, Cemal, Hayri, Recep, Ayşe, Ahmet Dayı ve Murat'ı içine alan bu grup “elinden istiklali alınmış bir tarzda yaşamaktansa hepimiz şerefli bir ölüme bile tereddüt kabul ederiz...” cümlesiyle özetlenebilecek bir fikrî yapıya sahip, kendi sosyal çevreler için örnek olma özelliği gösteren fakat eserde fazlaca etkin rol üstlenmemiş kişilerdir.

I.ve II. Düşman Zabitleri ve iki nefer, eserde yer alan yegâne olumsuz tiplerdir. Bu kişiler düşman güçlerini, zulmünü temsil ederler.

Dil ve Üslûp

Eser, oldukça sade bir dille yazılmıştır. Piyeste sanatsal bir üslûptan ziyade telkin üslûbu hakimdir. Yazar, cumhuriyetin yeni nesillerine vatan aşkını, Türklük bilincini ve Atatürk sevgisini aşlamak gayretindedir. Gerek yetersiz dekor tasvirleri gerekse tek yönlü oyun kahramanları, bu amaca yönelik eser oluşturma gayretinin birer sonucudur.

İSİMSİZ FACİA

Özet

İhsan, Millî Mücadele’de, İstanbul’dan gelen emir ve bilgileri cephedeki Türk kuvvetlerine ulaştırmakla görevlidir. Babası ve Muhtar, İhsan’ın son görevinden dönmesini beklemektedir. Bu sırada kendi aralarında mevcut durumun değerlendirmesini yaparlar. Her ikisi de düşman ne kadar güçlü olursa olsun Türk milletinin savaşı kazanacağına iman etmişçesine inanmaktadır. Ardından köyün öğretmeni Cevat’tan söz açılır. Muhtar, Cevat’ın Rüzgarlı köyünü Millî Mücadeleye destek vermeye nasıl iknâ ettiğini anlatır. Cevat’ın hem öğretmenlik yaptığını hem de Millî Mücadele’ye yardım ettiğini vurgular. Birazdan İhsan görevini başarmış olarak geri döner.

İhsan ve Cevat Millî Mücadele’den, bu mücadele için yaptıklarından ve yapmak için sabırsızlandıkları şeylerden bahsederler. İhsan silah ve teknik olarak çok üstün olan düşmanın ancak düzenli orduya geçilerek yenilebileceğini söyler. Cevat, Türk milletinin zafere olan imanından bahseder.

İstanbul’dan gönderilen bir diğer mektup Orhan tarafından getirilir. İhsan kendisini babasının yanına götürdüğünde, Baba, biraz şaşırır. Çünkü oğlunun okuduğunu zannetmektedir. Orhan Millî Mücadele’ye katılmak için okulundan ayrılmıştır.

Orhan gelirken yengesi Kezban’ın yanına uğramış, ağabeyine haberler getirmiştir. Kezban’ın askerler için çamaşır diktiğini, köyde çamaşır dikmeyi bilmeyenlerin ise cephane taşımak için köyü terk ettiklerini haber verir.

Bu sıra soluk soluğa geri gelen Cevat, tehlike haberi getirmiştir. Orhan’ın İstanbul’dan haberler getirdiğini duyan düşman köye ellerinde Orhan’ın resmi bulunan bir grup asker göndermiştir. Askerler köylüye işkence yaparak Orhan’ın bulunduğu yeri aramaktadırlar. Bu durum karşısında bir değerlendirme yapan İhsan, mektubu götürme işini kardeşi Orhan’a, ona yolu gösterme işini de babasına verir. Kendisi Cevat ile evde kalacak, düşmanın eve girerek Orhan’ın burada olmadığını öğrenmesini mümkün olduğunca geciktirmeye çalışacaktır.

Cevat ve İhsan kapıya dayanan düşmanı eve sokmayıp, beş tanesini öldürür. Daha sonra da cephaneleri yavaş yavaş tükenmeye başlar. Birazdan Cevat alından vurularak ölür; İhsan'ın da mermisi biter, bu sırada düşman askerleri içeri girer ve İhsan'ı yakalarlar.

İhsan askerlerin Orhan ile ilgili sorularını yanıtız bırakır. Eser, askerlerin Orhan'ı öldürmek üzere götürmeleri ile sona erer.

Vak'a

Eser, ülkelerinin kurtuluşu için çalışan bir grup insanın, bu amaçla üzerine düşen görevleri yerine getirmek için harcadıkları çabayı ve düşmana karşı verdikleri mücadeleyi konu edinmiştir.

Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir :

a) İhsan, İstanbul'dan gelen haber ve bilgileri cephedeki Türk Kuvvetlerine ulaştırmak için yola çıkmış henüz dönmemiştir. Onu bekleyen Baba ve Muhtar kendi aralarında ülkenin durumunu, zaferin Türk milletinin olacağını, milletin her şeyini verdiği bağımsızlık mücadelesini konuşurlar.

b) İhsan görevi başarmış olarak döner. Cevat'la birlikte düşmanın gücünden, düzenli orduya geçilmesi gerektiğinden milletin sahip olduğu zafer imanından bahseder.

c) İstanbul'dan gönderilen bir diğer mektubu İhsan'ın kardeşi Orhan getirir. Orhan, okulunu bırakmış, Millî Mücadele için çalışmaktadır.

d) Düşman Orhan'ın haber getireceğini öğrenmiş ve peşine asker salmıştır. Bu askerler köye gelirler ve halka işkence yaparak Orhan'ın yerini öğrenmeye çalışırlar.

e) Cevat, bu durumu İhsan'a bildirir. Orhan'ı kaçırmak ve getirdiği mektubu yerine ulaştırmak için yol arar. İhsan mektubu, Orhan'ın götürmesini söyler babası da ona yol gösterecektir. İhsan ve Cevat elde kalacak ve düşmanın eve girerek Orhan'ın burada bulunmadığını öğrenmesini mümkün olduğunca geciktirmeye çalışacaktır.

f) Orhan ve baba giderler, biraz sonra düşman kapıya dayanır, Cevat ve İhsan düşmana ateş açarlar bu arada beş düşman askeri öldürürler daha sonra Cevat vurulur ve şehit düşer. Mermisi biten İhsan düşmanlar tarafından esir alınır.

g) İhsan, düşman askerlerinin Orhan'ın yerini öğrenmek için sordukları soruları cevapsız bırakır, bunun üzerine düşman, İhsan'ı öldürme karar alır ve bunun için dışarı çıkarlar.

Tema

*İsimsiz Facia*¹ adlı oyunun ana temasını, Türk milletinin özgürlüğünü kazanmak için verdiği mücadele oluşturur. Bu tema eserde Millî Mücadele yanlıları ile düşman askerleri arasındaki çatışma vasıtasıyla verilir. Eserde ana temaya bağlı olarak işlenen yan temaları; savaşın neden olduğu olumsuzluklar, ölüm, Osmanlı yönetiminin yetersizliği, ihanet, Anadolu'nun Türklerin anayurdu olduğu ve aşk olarak sıralamak mümkündür.

Türk milletinin özgürlüğü için yapacakları Muhtar tarafından ifade edilir:

*"Esaret zincirine, düşman hakaretine bir an olsun bile tahammül edemeyen milletlerin başında geldiğimizi unutmayalım. Kafamızdaki için pekala seve seve ölebiliriz."*²

Savaşın neden olduğu olumsuzluklar eserdeki önemli temalardan birisidir. Bu durum ilk olarak Cevat tarafından dile getirilir:

*".....duymuşsusunuzdur; karşı ki köyden beş kişiyi almışlar. Niçin ? hep vatan için çalıştıklarından değil mi ?"*³

Bu tema ilerleyen sayfalarda baba tarafından vurgulanır:

*" Her gün bir köyümüzün yandığı içimizden yüzlercesinin kurşuna dizildiğini duyuyoruz."*⁴

Ölüm teması da eserde genişçe yer bulur. Millet in özgürce yaşaması kişisel yaşamdan üstün tutulur. Piyas kahramanları yurtları için ölmeye hazırdırlar:

*" İhsan - Milleti ve vatanı uğrunda ölmeyi göze alanlar için ölüm meydanına gitmek, düşün meydanına gitmek kadar şerefli dir."*⁵

Yazar Osmanlı padişahları hakkındaki düşüncelerini Cevat'a söy letir:

¹ Baha Hulusi, *İsimsiz Facia*, Devlet Matbaası, Ankara, 1933, 35 s.

² Baha Hulusi, s. 10.

³ Baha Hulusi, s. 15.

⁴ Baha Hulusi, s. 22.

⁵ Baha Hulusi, s. 22.

“Şimdiye kadar parmaklarından kan ve ağızlarından alev çıkaran padişahlar sizleri düşündüler mi? .. sizler ıstıraptan ve açlıktan ölüirken saraylarında sürdürdükleri keyiflerini bozdular mı? ...”⁶

Yazar padişah işbirlikçilerinin Millî Mücadele’ye karşıt tavırlarını da vurgular:

“Cevat - ... bizden olmayanlar sırf padişahlara yaranmak ve de ceplerini doldurmak için sizleri kandırıyorlar.”⁷

Anadolu’nun Türklerin anayurdu olduğunu temi de eserde vurgulanmıştır:

“Cevat – Ana vatanı kurtaralım. Öz vatanı kurtaralım.”⁸

Okulunu bırakıp Millî Mücadele’ye katılan Orhan bu durumu ailesine şöyle izah ederken öz yurt kavramından söz eder:

“Sizler ve öz yurdumuzu göreceğim gelmişti.”⁹

Kezban ve İhsan aşkı eserde yer alan bir diğer temadır. Söz konusu aşk savaşın zaferle neticelenmesine bağlıdır. Çünkü aşıklar, zafer kazanılmadan evlenmeyeceklerine kendi aralarında söz vermişlerdir. Bu durum iki aşıkta da vatan sevgisinin kişisel hedeflerden daha önemli olduğunun göstergesidir.

Zaman

Eser, seyirciye Kurtuluş Savaşı’ndan bir kahramanlık kesiti sunar. Fakat anlatılan olayların tam olarak ne zaman gerçekleştiği belli değildir. Vak’a zamanıyla ilgili olarak eserden hareketle ulaştığımız çıkarımlar neticesinde I. İnönü Savaşı öncesidir demek mümkündür. Çünkü eserde İhsan, düzenli ordunun gerekliliğinden bahsetmektedir.¹⁰ Bu da bizi tarih olarak Birinci İnönü öncesine götürmektedir.¹¹

Anlatma zamanı ise yazarın kendisi tarafından 29.10.1932 olarak belirtilmiş. Vak’a zamanının 10 yıl sonraki bir anlatma zamanına taşınmasının nedeni; Cumhuriyetin kuruluş şartlarının güçlüklerini yeni nesillere aktarmak, onun korunması ve yüceltilmesinin bir daha o günlere dönmek adına taşıdığı önemi vurgulamaktadır.

⁶ Baha Hulusi, s. 14.

⁷ Baha Hulusi, s. 15.

⁸ Baha Hulusi, s. 15.

⁹ Baha Hulusi, s. 24.

¹⁰ Baha Hulusi, s. 20.

¹¹ Düzenli orduya geçilmesi ile ilgili bkz. Ergün AYBARS, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000, s. 254.

Eserde yer alan “20 sayı sukut”¹² “10 sayı sükut”¹³ gibi ifadeler, yazarın oyunun sergilenebilirliğini güçlendirmemek amacıyla baş vurduğu uygulamalardır.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar gayet sade bir mekânda gerçekleşir: “ Bir köy odası solda ocak üstünde raf, sağda solda iki kapı dipte pencere. Mobilya ; Ocağın etrafında iskemleler, rafta kapacak, yerde otlar, kenarda testi ve duvarda asılı levhalar”¹⁴

Mekân konusundaki bu aşırı sadeliği Ahmet Hululisi'nin oğluna (Baha Hulusi) gönderdiği ve piyesin başına iliştirilen mektuptaki şu görüşlerle açıklayabiliriz:

“Bana öyle geliyor ki ; bu teşfike rağmen erbabı kalem bize depdebe ve ihtişamlı; her vakit tedariki mümkün olamayan tellüfatı müsteizim, dekor , mobilya ve kostümü ihtiva eden esas ve mekan itibari ile de her yede kabiliyeti tekbikiyesi olamayan piyesler vücuda getiriyorlar.

Bu piyesler mükemmel sahneleri olan vilayetlerdeki halkevlerinde oynanabilir fakat çardaktan başka hiçbir şey kurulamayan ufacık bir köyceğizde sahneye konması kabilmidir.?

İşini gücünü bıraktırap köylüyü şehirlerdeki halkevlerine getiremiyoruz bari üç beş kişi toplamp onların ayaklarına gidelim ve istenilen gayeye ulaştıracak bu piyesleri orada temsil edelim.

Yazıcılarımız maalesef şimdiye kadar bunları düşünmemişler onlar inkılabı sevdirep onun ehemmiyetini anlatmak milliyet hislerini aşlamak ve tam manasıyla milletin kalbine girebilmek için bu tarzdaki piyesleri bırakmak, yurdumuzun en ücra yerlerindeki köyceğizlerde külfetsiz ve masrafsız olarak oynanabilecek eserler yazmaktadırlar.”¹⁵

Şahıs Kadrosu

Elimizdeki eserde aksiyoner durumda beş şahıs mevcuttur. Bu kişiler ülkelerine karşı bağlılıkları, Türklük şuurları, Milli Mücadele'ye destek vermeleri yönleriyle birbirilerine benzer yapıdadırlar.Kezban, piyeste diğer kişilerin söylemleri ile ortaya

¹² Baha Hulusi, s. 10.

¹³ Baha Hulusi, s. 13.

¹⁴ Baha Hulusi, s. 7.

¹⁵ Baha Hulusi, s. 3.

çıkan bir şahıstır. Yunan subayı ve askerleri düşman tarafını temsilen eserde yer bulurlar.

Baba: Yazar, babayı eserin baş kısmında şahıs kadrosunun verildiği bölümde şu iki özelliği ile tanıtır:

“ Baba -- 50 yaşında münevver bir köylü ”¹⁶

Baba Millî Mücadele’ye sahip çıkan, ülkesi için ölümü göze alabilen aydın bir Türk köylüsüdür.

“Beklemek, her şeye rağmen beklemek zafere veya ölüme her gün biraz daha yaklaştığımızı düşünene düşünene beklemek lazım.”¹⁷

Onun gözünde Millî Mücadele ve ona katılanlar adeta kutsallaşırlar:

“ Onların en küçüğünün ayaklarını öpmek düşman kumandanlarından en büyüğünün ellerini sıkmaktan çok daha şerefli dir.”¹⁸

Baba’nın eserde sarf ettiği en önemli cümle bizce şudur:

“Fakat İnkılap yapmaya hazırlanmış milletler için ölmeyi hemen kabul etmek doğrumudur bilmem?”¹⁹

Yazarın aydın diye vasıflandırdığı Baba, daha o günlerde ülkenin ve milletin zaferden sonra yaşayacağı değişim sürecini görebilmiştir.

Muhtar: Muhtar sahip olduğu millî şuurla dikkat çeker. Türk milletinin esareti kabullenmektense özgürlük uğruna öleceğini düşünmektedir:

“Esaret zincirine, düşman hakaretine bir an bile tahammül edemeyen milletlerin başında geldiğimizi unutmayalım. Kafanızdaki için pek ala seve seve ölmeyi biliriz.”²⁰

Sahip olduğu Türklük bilinci gelecekte umutlu olması, zafere iman etmesini kolaylaştırır:

¹⁶ Baha Hulusi, s.7

¹⁷ Baha Hulusi, s.9

¹⁸ Baha Hulusi, s.11

¹⁹ Baha Hulusi, s.10

²⁰ Baha Hulusi, s.10

“Bizim azap, ıstırap telakkimiz atisinden ümitleri olmayanların atisinden şüphesi bulunanlarınkinden bambaşkadır. Anlıyorsun ya...”²¹

Muhtar, Millî Mücadele’ye verdiği destekle, vazife bilinci ve Türklük şuuru ile model bir yöneticidir.

İhsan: İhsan’ın en önemli özelliği sahip olduğu vazife bilincidir. Bunu babasına söylediği şu sözlerde görebiliriz:

“Emin olabilirsin baba... Bir Türk yavrusu üzerine aldığı vazifeyi tamamen başarmanın borç olduğunu pek iyi taktir eder.”²²

İhsan, Millî Mücadele’yi bir var olma ya da yok olma mücadelesi olarak görür ve bu süreçte herkesin bir vazifesi olduğuna inanır:

“Muhakkak ki harp bitinceye kurtuluş veya yok oluncaya adar vazifelerimiz var.”²³

Vatan uğruna ölmek İhsan için bir mutluluk kaynağıdır. O, ölüme yönelik bu farklı bakış açısını şöyle ifade eder:

“Milleti ve vatani uğrunda ölmeyi göze alanlar için ölüm meydanına gitmek, düşüün meydanına gitmek kadar şerefli dir. (Cevat’a eğilerek) Aziz kardeş, gayede buluşacağız”²⁴

İhsan’ın aşkı da hayatı gibi ülkenin ve milletin geleceğine bağlıdır:

“Eğer burada vurulup ölürsem Orhan, Kezban’a söyle ölürken vatani ve seni düşünüyordu de. Kendisi yetişir kalırsa zaferden sonra zaferi kazananlardan birisiyle evlensin.”²⁵

İhsan bu özellikleri ile kendi sosyal çevresi için örnek bir Türk insanıdır.

Cevat : Yazar, Cevat’ı şu cümlelerle tanıtır.

“25 yaşında. Köyün muallimi. Sol kolu umumi harpte kesilmiş.”²⁶

²¹ Baha Hulusi, s. 20

²² Baha Hulusi, s. 19

²³ Baha Hulusi, s. 20

²⁴ Baha Hulusi, s. 32

²⁵ Baha Hulusi, s. 29

²⁶ Baha Hulusi, s. 7.

Cevat, gündüzleri okulda köy çocuklarını eğitmek için eceleri ise insanları Millî Mücadele'ye kanalize etmek için çalışır. Etkili bir konuşma gücü olan Cevat, bu sayede mücadelede yılmınlığa düşenlere moral verir, onları tekrara mücadeleye motive eder.

*"Muhtar -- Geçende Rüzgarlı Köyün yardım etmekte ağırlaştıklarını haber aldık. Hemen o işe Cevat'ı memur ettik. Gitmiş onların kanına iman, imanına hitap etmiş bir saate varmadı istediğimiz oldu. Metin ve erdemli bir çocukmuş. Sözü ile herkesin kalbini öyle büyülemiş ki."*²⁷

Cevat, düşman boyunduruğunda yaşamaktansa dövüşerek ölmeyi tercih edecek kadar millî gurura sahiptir:

*"Düşmanla birleşip nihayette onların çizmeleri altına kahpece gebermektense; erkekler gibi dövüşe dövüşe ölelim."*²⁸

Cevat eserde vatani için okulunu vermiş, ülkesi için çalışan, özgürlüğüne düşkün şuurdu bir Türk öğretmeni modelidir.

Orhan : Ülkesine hizmet edebilmek için okulunu bırakıp Millî Mücadele'ye katılmış, özgürlüğüne düşkün, milletin bağılı bir Türk gencidir. İstanbul'dan dönüşünü babasına açıklarken söyledikleri bu durumu kanıtlar niteliktedir:

*"Dayanamadım baba: İstanbul'un kaldırımalarında işkal kuvvetlerinin askerleri kollarını sallarken ve buralarda da millettaşlarımın derisi yüzülürken orada duramazdım. Tahsilimi ayağımın altına aldım Allah kısmet ederse sağ kalırsam kurtuluştan sonra tamamlarım."*²⁹

Kezban: Kezban, eserin hiçbir bölümünde görünmez ve konuşmaz. Kezban'ı Orhan ve İhsan'ın anlattıkları ile tanırız.

*"Orhan - ... bana: İhsan'a söyle dedi onlara laik bir kadın olmak için çalışıyorum.. kendisinden başka iki kadında varmış. Hep dikiş dikiyorlarmış, bu işten anlamayanlarda cephaneye taşımak için köyden uzaklaşmışlar."*³⁰

Yazar, Kezban'ın model bir Türk kadını olduğu eser içinde İhsan'a söyler:

²⁷ Baha Hulusi, s. 14

²⁸ Baha Hulusi, s. 15

²⁹ Baha Hulusi, s. 25

³⁰ Baha Hulusi, s. 26

“O vatanın Kezban’larından bir tanesidir. O Kezban’ların numunesidir ve içimizdeki tüm Kezban’larda onun aynıdır...”³¹

Yunan Subayı ve Askerleri : Cevat’ı öldüren, İhsan’ı rehin alan kişilerdir. Eserde düşman tarafını temsil olumsuz tipler olarak yer alırlar.

Dil ve Üslûp

Eserin dil ve üslûp özelliklerin geçmeden önce yazılım amacını incelemek yerinde olacaktır. Bu piyes, *“...İnkılabı sevdiren onu ehemmiyetini anlatmak milliyet hislerini aşlamak ve tam manası ile milletin kalbine girebilmek için...”³²* yazılmıştır. Dolayısı ile yazarın asıl amacı bir sanat eseri vücûda getirmekten ziyade, *“Tiyatro yenilikleri kökleştirip yaymak için bir araç ödevini görür”³³* fikrine hizmet etmektir.

Bu açıdan yaklaşıldığında eserde görülen teknik eksikliklerin nedeni de ortaya çıkmış olur. Özellikle mekân komusundaki eksikliklerin ana nedeni eserin her yerde rahatça oynanabilmesi amacından kaynaklanır.

Dil olarak sade ve anlaşılır bir Türkçe ile yazılan eser, dönemin imlâ ve yazım özelliklerini yansıtmaktadır.

³¹ Baha Hulusi, s. 26

³² Baha Hulusi, s.3

³³ Kemal KARPAT, *Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1962, s. 22

GÜN DOĞARKEN

Özet

Eser, Sarı Yıldız ile Güntekin arasındaki konuşmalarla başlar. Bu konuşmalarda ülkenin içinde bulunduğu acı durum dile getirilirken, Mustafa Kemal'den bahsedilir ve milletin bütün umutlarının ona bağlı olduğu vurgulanır. Bu sırada postacı tarafından bir deste mektup getirilir. Güntekin mektupları okumaya başlar.

Birinci mektup İzmir'de bulunan Demir'den gelmiştir ve İzmir'in işgalini haber vermektedir. İkinci mektup Oktay'dan, Üçüncü mektup Ulu Çay'dan gelmiştir. Dördüncü mektup Kaya'dan gelmiştir. Kaya mektubunda düşmana karşı verilen mücadeleyi anlatır.

Biraz sonra içeri giren Gün, yediden yetmişe bütün halkın Mili Mücadele için gönüllü olmak isteği ile ortaya çıktığını söyler. Bu konuşmayı işiten Bahçivan Bekir Çavuş ve Kehya Yusuf Ağa, yaşları bir hayli ilerlemiş olmasına rağmen, ülkeleri için dövüşmekten mutluluk duyacaklarını ifade ederler. Sarı Yıldız, müjde olarak nitelendirdiği bu haberi Kumru'ya iletir.

İkinci tablo, Aydın'da geçer. Efeler toplanmış eğlenmektedirler. Bu sırada Keziban, perişan bir halde efelerin bulunduğu yere gelir. Keziban ve babası Kızıl Efe arasında geçen konuşma sonucunda düşmanın pusu kurduğu, pusuda birçok kişinin öldüğü öğrenilir. Düşman pususundan kurtulan Keziban ve Suna uyumakla, bu duruma sessiz kalmakla suçlanırlar. Bu uyarılardan sonra Kızıl Efe ve arkadaşları düşmanla mücadele etme kararı alırlar.

Bütün bunlar olurken savaş devam etmektedir. Bir önceki sahnede gönüllülere katılan Gün, Garp Cephesinde yaralanmış ve hastahaneye kaldırılmıştır. Biraz sonra başka bir gönüllünün, Orhan'ın da yaralandığı haberi gelir. Ardından Garp Cephesi komutanı hastahaneyi ziyaret eder, hastalara moral verir.

Son tablo İzmir'de geçmektedir. Demir, evinde Türk sancağı bulundurmaktan suçundan mahkemeye çıkartılmış ve idama mahkûm edilmiştir. Mahkeme reisi Demir'e taraf değiştirmesini önerir. Demir, bu teklifi şiddetle reddeder. Birazdan mahkeme reisine, Türk askerinin İzmir'e girdiği haberi iletilir. Bu haber üzerine Düşmanlar,

Demir'i öylece bırakıp kaçarlar. Sarı Yıldız ve Güntekin, mahkemenin yapıldığı yere gelerek Demir'i kurtarırlar.

Vak'a

Konusunu Kurtuluş Savaşı'ndan alan piyesin vak'ası, Türk halkının, yurdunu işgal eden düşmana karşı verdiği mücadele üzerine kurulmuştur. Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Güntekin ve Sarı Yıldız, Türk ülkesinin içine düştüğü kötü durumu anlatırlar.

b) Postacının getirdiği mektuplarda düşmanın İzmir'e girdiği, İzmir'de ve yurdun diğer yerlerinde kanlı günlerin yaşandığı haberi çeşitli arkadaşları tarafından Güntekin ve Sarı Yıldız'a iletilir.

c) Gün, Millî Mücadele için bir gönüllü desteğinin oluştuğunu söyler. Güntekin, Sarı Yıldız, Kumru ve söz konusu oluşumda yer alırlar.

d) Aydın civarlarında pusu kuran düşman, Türk kadınlarına saldırır. Pusudan kurtulan Keziban ve Suna durumu o sırada eğlenmekte olan efelere bildirirler.

e) Haberi alan efeler düşmanla mücadele kararı alırlar.

f) Garp Cephesi'nde devam eden mücadelede Günn yaralanır, ardından Orhan'ın yaralandığı haberi gelir. Cephe komutanı yaralıları ziyaret eder, onlara ordumuzun çok yakında hücum edeceği müjdesini verir.

g) Düşmanlar, Demir'i evinde Türk sancağı bulundurmak suçu ile mahkemeye çıkartırlar. Demir, mahkeme sonucunda idama mahkûm edilir.

h) Mahkeme sürerken Türk askeri İzmir'e girer. Güntekin ve Sarı Yıldız, demir'i kurtarırlar.

Tema

*Gün Doğarken*¹ adlı oyunun ana teması, Türk milletinin her ferdinin ülkesine hizmet etmek adına üzerine düşen her türlü görev ve sorumluluğu seve seve yerine getireceği fikridir. Bu tema düşman ve Millî Mücadele taraftarları arasındaki çatışma ile verilmiştir. Yazar bu fikri, eser geneline yaydığı çeşitli konuşmalarda değişik yaş

¹ H. İlhan, *Gün Doğarken*, İstanbul Maarif Kitaphanesi Matbaası, İstanbul, 1933, 32 s.

grubundan kahramanlara söyleterek okuyucuya vermeye çalışır. İlk olarak yetişkin kesimi temsil eden Bahçıvan Bekir Çavuş çıkar karşımıza:

*“Bırakmam gönüllü dururum ben de,
Giderim var iken bu canım tende.
Yetmiş basmıştır bu gün tam yaşım,
Yiğittir sağlamdır daha bu başım.
Sevinçle savaşa girdiğim her gün.
Olacak benimçin büyük bir düğün.”²*

Ardından genç kesimi ve Türk kadını temsil eden kumru konuşur:

*“Götürün beraber beni de ne var!
Ellerim dertleri, yarayı sarar.
Bırakmam, acıyı şu göz yaşıma
Götürün kalmayım bir tek başıma.”³*

Son olarak aynı temayı çocuk yaştaki bir dişi dile getirir:

*“Bu bahar on üçüne ben yeni bastım,
Dersleri, mektebi tavana astım,
Askere gönüllü yazıldım bacı.”⁴*

Bu duyuş ve düşüüşler sağlıklı insanların yanısıra yaralılara da söyletilerek bir kez daha vurgulanır:

“Hastalar: Canımız, kanımız vatana kurban.”⁵

Üzerinde önemle durulan bir diğere tema savaşın neden olduğu olumsuzluklardır. Bu temayı ilk olarak Demir’in gönderdiği mektupta görürüz. İzmir’in işgalini ve işgal sırasında yaşananları Demir, şöyle anlatır:

*“Evlerde baykuşlar yuvalar kurmuş,
Karanlık kudurmuş, ölüm kusurmuş.*

.....

Bunlar ölümün kanlı sesiymiş,

² H. İlhan, s. 12.

³ H. İlhan, s. 15.

⁴ H. İlhan, s. 21.

⁵ H. İlhan, s. 27.

Boğulan gençlerin öz nefesiymiş.”⁶

İlerleyen bölümlerde Kızıl Efe ile Keziban’ın konuşmalarının satır aralarında düşman zulmü yeniden vurgulanır:

“Dönenin ölümü çok kanlı oldu

İşiten gençlerin yüzleri soldu.

Bir yığın başları dönük, dumanlı,

Kan içen bir sürü gözleri kanlı

Ne deyim Döneği bizden çaldılar,

Döneği vurdular parçaladılar.”⁷

İhanet temi de eserde dile getirilen yardımcı temalardandır. Yazar, önce Türkan’a ihanetin varlığını ve nedenini söyler:

“Sevgili vatanı çok satanlar var,

Dünyaya, paraya can atanlar var.”⁸

Ardından ihanetin değerlendirmesini Demir’e yaptırır. Demir, kendine, ülkesine ihanet etmesini önerenlere şunları söyler:

“Dışarım, içerim hep zehirlendi

Bilemem Demir’e nasıl da dendi.

Varlığı, vatanı bırak bir piç ol,

Batakta, geber bir hiç ol.

.....

Anayı, vatanı piç olan satar,

Düşküni, alçağı yerle gök atar.”⁹

Türk kadınının sahip olduğu vatan şuuru ve hassasiyeti de eserdeki yardımcı temalardan biridir. Keziban ve Suna’nın konuşmalarında dile getirilen bu fikir, okuyucuya; Türk erkeği, ülkesini ve namusunu koruma görevini yerine getirmezse Türk kadını bu görevi seve seve üstlenecektir mesajını iletir:

“Öldü mü, nerede, haniya erlik,

⁶ H. İlhan, s. 9.

⁷ H. İlhan, s. 19.

⁸ H. İlhan, s. 20.

⁹ H. İlhan, s. 29.

*Yerlere gömülü demek efelik.
Başımdan alınız örtüler size,
Kılıcı tüfeği veriniz bize.
Nasıldır görsünler Türkün kızını
Nasıldır görsünler gönül hazını
Görsünler çarpışmak bir nasıl olur,
Korkanı kaçanı ölümler bulur.”¹⁰*

Mekân

Eser “Nişantaşında, paçurları kapalı bir evin loş bir odasında”¹¹ başlar. İkinci tablo “Aydın köylerinden çamlıkta bir pınar başında”¹², üçüncü tablo “Garp cephesinde Hilâli Ahmer hastanesinde”¹³, dördüncü tablo “İzmir’de düşman divanı harbisinde”¹⁴ geçmektedir.

Eserde dekorla ilgili ayrıntı verilmeyişi teknik bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Zaman

Piyeste anlatılan olaylar İzmir’in işgal edilmesiyle başlar, yine İzmir’in düşman işgalinden kurtarılması ile sona erer. Yaklaşık üç yıllık bir süre zarfını kapsayan vak’a zamanında, belirgin zaman atlamaları mevcuttur. Birinci Tabloda düşmanın İzmir’e girdiği ha beri gelir, ikinci tabloda düşman Aydın’ın köylerine varmıştır. İkinci ve üçüncü tablo arasında I. ve II. İnönü Savaşları’nı içeren bir zaman farkı söz konusudur.

Eserin anlatma zamanı ise 1933 senesidir. Yazar, anlatma zamanının on yıl öncesindeki bir olayı, Cumhuriyet insanına Millî Mücadele yılarını unutturmamak ve bu dönemde gerçekleşen olaylardan gerekli derleri çıkarmak adına anlatma zamanına taşır.

¹⁰ H. İlhan, s.18.

¹¹ H. İlhan, s. 5.

¹² H. İlhan, s. 15.

¹³ H. İlhan, s. 21.

¹⁴ H. İlhan, s. 27.

Mekân

Eser “Nişantaşında, paçurları kapalı bir evin loş bir odasında”¹⁵ başlar. İkinci tablo “Aydın köylerinden çamlıkta bir pınar başında”¹⁶, üçüncü tablo “Garp cephesinde Hilâli Ahmer hastanesinde”¹⁷, dördüncü tablo “İzmir’de düşman divanı harbisinde”¹⁸ geçmektedir.

Eserde dekorla ilgili ayrıntı verilmeyişi teknik bir eksiklik olarak göze çarpmaktadır.

Şahıs Kadrosu

Yaklaşık otuz kişilik bir oyuncu kadrosuna sahip olan eserde kahramanların bazılarını Sarı Yıldız ve Güntekin’in ağzından tanırız. Demir, Sarı Yıldız ve Güntekin eserin merkezinde yer alan şahıslardır. Diğerleri ise verilmek istenen düşünceyi ve merkezî kahramanları öne çıkarmak amacıyla eserde yer alan yan figürlerdir.

Güntekin: Güntekin’in ilk göze çarpan özelliği sahip olduğu Türklük bilincidir:

“Yükselir, küçülmez cihanda bir Türk.,
Küçülmez, yükselen o bir büyüklük.”¹⁹

Son derece vatansever bir Türk yurtdaşı olan Güntekin’in, Millî Mücadelenin zaferle sonuçlanacağına inancı da tamdır:

“Karalar: kötüler hep boğulacak,
Kirlenmiş, uluyan ses boğulacak”²⁰

Bu özellikleri ile Güntekin, Türklük şuuruna sahip, vatani için mücadele eden model bir Türk insanıdır.

Demir: Demir, Güntekin’in okuduğu ve İzmir’in işgalini haber veren mektubun göndericisidir. Demir de diğerleri gibi düşmana karşı verilen mücadelenin içindedir. Eserin son bölümlerinde evinde Türk sancağı bulundurmamak suçundan divanıharpte yargılanan ve idamına karar verilen Demir, bu durum karşısında metanetini yitirmez.

¹⁵ H. İlhan, s. 5.

¹⁶ H. İlhan, s. 15.

¹⁷ H. İlhan, s. 21.

¹⁸ H. İlhan, s. 27.

¹⁹ H. İlhan, s. 6.

²⁰ H. İlhan, s. 12.

Mahkeme Reisi tarafından kendisine yapılan ülkesine ihanet etmesi karşılığında cezasının kaldırılacağı teklifini geri çevirir.

Millî Mücadele'ye verdiği destek ve ülkesine bağlılığıyla Demir, model bir Türk insanıdır.

Diğerleri: Sarı Yıldız, Türklük bilincine sahip, vatani için savaşan model bir Türk insanıdır.

Oktay, Ulu Çay, Kaya, Gün, Hastabakıcılar, Birinci, İkinci ve Üçüncü hastalar, Altan, ve Orhan vatanlarını korumak ve kurtarmak adına her türlü fedakarlığı yapan model tiplerdir.

Bahçıvan Bekir Çavuş, Kehya Yusuf Ağa, Kumru, Dişçi Gökçen eserin ana temasını dillendiren model tiplerdir. Bu kişiler ülkesi için üzerine düşen tüm görev ve sorumlulukları yerine getiren Türk insanını temsil ederler.

Kızıl Efe, Yörük Efe, Serbest Efe ilk olarak ülkelerinin işgal edilmesinden rahatsızlık duymayan, hatta dağlarda eğlenceler düzenleyen kişiler şeklinde verilir. Daha sonra kadınlarının başlarına gelenler, Keziban ve Suna'nın telkinleri ile kendilerine gelen bu tipler, düşmanla mücadele kararı alırlar.

Keziban ve Suna, vatanlarını koruma noktasında erkeklerini uyaracak kadar şuurlu, gerekirse düşmanla mücadele vazifesini üstlenecek kadar cesur Türk kadını temsil eden model tiplerdir.

Baş Doktor, millî şuur sahibi, ülkesi için gece gündüz çalışan ideal aydın tipidir.

Kumandan, ülkesi için çalışan ve bu yolda yaralanan askerleri ziyaret eden, onlara moral veren olumlu yönetici tipidir.

Dil ve Üslûp

Eser manzum şekilde, sade bir dille kaleme alınmıştır. Yazarın heyecanı tetikleyici düğümler oluşturamaması, verilmek istenilen tezin sanat kaygısının önüne geçmesi eserin anlatımda akıcılığı engelleyen başlıca unsurlar olarak göze çarpar. Ayrıca bazı zorlama kafiyelerin üslûba zarar verdiği görünür bir gerçektir. Örnek olarak şu ikiliği inceleyebiliriz:

“Yalnız hava da bugün pek serin
Kahraman günün yarası derin”²¹

Yukarıdaki “seri-derin” sözcükleri aralarındaki ses uyumu nedeniyle eserde yer alırlar. Metin akışına göz attığımızda kafiye için oluşturulan bu ikiliğin anlam bütünlüğüyle de uyum sağlamadığı ortaya çıkmaktadır. Aynı durum, on sekizinci sayfadaki “kızını-hızını”²² sözcükleri ile biten ikilikte de görülür.

On üçüncü sayfada Kumru’nun okuduğu türküyü “yabancılaştırma âmilî”²³ olarak görmek mümkündür. Yazarın vermek istediği ana fikri Bahçivan Bekir Çavuş, Kumru ve Gökçe vasıtasıyla aktardığını daha önce belirtmiştik. İşte türkü de Bahçivan Bekir Çavuş ile Kumru’nun konuşmaları arasında yer alır. Bu bölüm eserin telkin gücü en yüksek bölümüdür. Bu denli telkin yüklü iki konuşmanın arasına yerleştirilmiş türkü, seyirciye kendisine verilmek istenilen düşüncenin üzerine eğilmek fırsatı tanımak amacı gütmektedir.

²¹ H. İlhan, s. 25.

²² H. İlhan, s. 18.

²³ Yabancılaştırma amilî ile ilgili olarak Sabahattin ENGİN şunları söyler: “ Seyirci konunun seline kapılmış eylemler üzerinde ilerlerken, yazar, önceden tespit ettiği, düşünce veya güdümlü eyleme gelince duracak.. Hayır durmayacak, bu düşünce üzerine parmağını basarak seyirciyi bir süre düşündürücektir. Brecht bunu araya “yabancılaştırma âmilî” dediği bir unsurun girmesiyle sağlıyor. Bunu şöyle yapıyor: En kritik yerde konuyu kesiyor. Araya genel olarak o konuyla pek ilgisi bulunmayan bir pasaj veya Brecht’in çoğu zaman yaptığı gibi bir şiir sıkıştırıyor. Bu sırada kişi oyunun demek istedikleri üzerine eğilmek fırsatını bulmuş oluyor. Öğrenmesi gereken problemi öğreniyor. Oyun sonuna kadar böyle yabancılaştırma âmillerinin aracılığıyla güçlü bir bildiri haline getirilmiş oluyor.” Sabahattin ENGİN, “Epik Tiyatro” , Hisar, S.77, Mayıs 1970, s. 12.

KIZIL ÇAĞLAYAN

ÖZET

Oyun Kurtuluş Savaş'ı yıllarında işgal altındaki bir köyde geçer. Ailesi Leyla'yı Ahmet'e nişanlamıştır. Halbuki Leyla, Millî Mücadele'ye katılmak için cephede bulunan Nimet'in nişanlısıdır. Gece yapılan eğlencede Yunan subayları ve yerli işbirlikçileri sabahlara kadar eğlenirler.

Bu arada düşmanın İzmir'den gönderilen hareket plânlarını ele geçirmekle görevlendirilen Nimet'i, kendi köyündeki karakolda bu plânları aramaktadır. Nimet, karakolda bulunan iki askeri öldürerek plânları ele geçirir. Ardından havanın kararmasını beklemek üzere babasının evine saklanır.

Baskının öğrenilmesinden sonra evlerine uğrayan bir köylü ile babası arasında geçen konuşmalardan nişanlısının düşmanla işbirliği yapan Ahmet'e verildiğini öğrenir. Bunun üzerine kaçıktan vazgeçer ve doğruca Leyla'nın evine gider. Evde Leyla'ya saldıran beş düşman askerini öldürür, oradan kaçır. Düşman tarafından sıkıştırılan çiftten Leyla, önce vurulur, ardından saklanmak için girdikleri samanlığın ateşe verilmesi sonucu yanarak can verir.

Nimet kolundan yaralı olarak babasının yanına sığınır. Amacı çaldığı plânları yok etmektir ama Ömer buna izin vermez ve plânları Türk askerine ulaştırma görevini üstlenir. Ev düşmanlar tarafından kuşatılır. Nimet'in yarası ağırlaşır, babası Osman vurulur. Bu sırada Türk ordusu köye girer. Ömer plânları yerine ulaştırmıştır. Nimet, ordunun ve kızıl bir çağlayanı andıran bayraklarımızın köye akışını gördükten sonra şehit düşer.

Vak'a

Eserde iç içe iki vak'a örgüsü ile karşılaşmaktayız.

I. Türk milletinin düşmana karşı verdiği kurtuluş mücadelesidir. Vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Nimet, ülkesi için savaşmak üzere cepheye gider.

b) Türk ordusu Afyon'u kurtarır, Bursa'yı kurtarmak için de harekete geçer.

c) Zafere ulaşmak için İzmir'den yola çıkarılan düşman plânlarının ele geçirilmesi gerekmektedir

d) Bu iş için aralarında Nimet'in de bulunduğu yedi er görevlendirilir.

e) Nimet, bu plânları bulur ve saklar.

f) Ömer, plânları Türk ordusuna ulaştırır.

g) Türk ordusu Bursa'yı (ve bütün vatanı) düşman işgalinden kurtarır.

II. Nimet ile Leyla arasındaki aşk ve bu aşk uğruna çiftin canlarını verebilmeleri, eserin ikinci vak'a zincirini oluşturur:

a) Nimet, Leyla ile nişanlanmış ama ülkesini kurtarmak için cepheye gitmiştir.

b) Eşraftan Ahmet, Nimet'in cepheden dönmeyişini bahane ederek aileye baskı uygular ve Leyla ile nişanlanır.

c) Nimet köye döner, bunu öğrenen Ahmet, Nimet'e Leyla'nın karşılığı olarak bir tas altın önerir. Nimet, bunu kabul etmez ve Ahmet'i kovar.

d) Düşman subaylarının Leyla'ya saldırdığını gören Nimet, beş subayı öldürür ve Leyla'yı da alarak kaçar.

e) Leyla ile Nimet kaçarlar, Nimet kolundan vurulur. Bu sırada Leyla da vurulmuştur, bir samanlığa saklanmak zorunda kalırlar. Saklandıkları samanlığın ateşe verilmesi sonucu Leyla ölür.

f) Nimet ise Türk ordusunun köye girişini gördükten sonra şehit düşer.

Tema

Eserde¹ işlenen, ulusal güçler ile İngiliz, Yunan, Sultan ve yerli işbirlikçileri arasındaki mücadele ana temayı oluşturur. Yazar bu temayı Nimet – Leyla aşkının coşkunluğu ile harmanlayarak sunar okuyucuya.

“Zavallı Nimet ?

Vatan kurtulsun diye sen canını feda et.

Koç yiğitlerle Hakkın emrettiği savaşta ..

Bin bir haydutla savaş, ölümlerle savaş ta ..

¹ Nihat Sami, *Kızıl Çağlayan*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, s. 48.

*Safların en önünde hücum et anlı, şanlı;
 Sonra .. köyde o kadar özlediğin nişanlı,
 Bir vatan düşmanın elinde lekelensin!
 Nimet, bak zevk eden o, ölen de sade sensin!”²*

Eserde işlenen önemli bir tema da imtiyazlı sınıfların neden oldukları haksızlıklardır. Bu durum Ömer’in ağzından dile getirilir:

*“Çare yok redolunmaz.
 Onlar imtiyazlıdır, ağa çocuklarıdır.”³*

Bir diğer önemli tema ise düşman askerlerinin ve yerli işbirlikçilerinin masum halka uyguladıkları zulümdür. Bunlardan en önemlisi, askerlerin yeni evlenecek olan Leyla ile ilişkiye girmek isteklerini damada iletmeleri, bununla da yetinmeyip beş kişi birden kıza saldırmalarıdır. “ *Fakat Leyla’yı biz de isteriz demişler.*”⁴ Ayrıca yapılan eğlencelerde zorla içki ve yemek dağıtılan kızlara saldırdıkları da şu cümlelerle ifade edilir:

*“Korkudan ürperirken, hiçkırırken genç kızlar;
 Sarhoşların narası yüreklerinde sızlar.

 Sabah duyulan feryat, son kızların sesidir,
 O, meclis insanlığın en büyük lekesidir.”⁵*

Eserde yer alan en önemli zulüm sahnesi, Nimet ve Leyla’yı kovalayan düşman askerleri ve yerli işbirlikçilerinin samanlığa sığınan aşıkları yakmak istemeleri, Leyla’nın bu sahnede yanarak can verişidir.

Zaman

Piyeste anlatılan olaylar, Afyon’un düşman işgalinden kurtuluşu ile başlar, Bursa’nın kurtuluşuyla son bulur. Birkaç günlük bir süre zarfını kapsayan vak’a zamanı ile anlatma zamanı arasında on yıllık bir fark söz konudur. Yazarın vak’a zamanını anlatma zamanına taşımasını, yeni nesillere Cumhuriyet adına sahip olduklarının paha biçilemez değerini anlatma gayreti ile açıklamak mümkündür..

² Nihat Sami, s. 6.

³ Nihat Sami, s. 8.

⁴ Nihat Sami, s. 6.

⁵ Nihat Sami, s. 10.

Mekân

Eser, “*Büyük bir köy odası .. Karşıda geniş esmer bir duvar .. Bir pencere .. Sağda solda iki kapı. Sağ kapıdan odaya merdivenle iniliyor.*”⁶ cümleleri ile betimlenen bir köy odasında geçer. Bu oda ile ilgili en ayrıntılı bilgi “*Oda karanlık, sade bir mum var.*”⁷ cümlesidir. Bu yolla eserinde mekân birliğini sağlayan yazarın, oda ile ilgili hiçbir detayı vermeyişi piyes için teknik bir eksikliktir.

Dil ve Üslûp

Kızıl Çağlayan adlı piyes, son derece duru ve akıcı bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Eser, coşkulu bir anlatıma⁸ sahiptir. Bu coşkuyu, piyesin manzum olarak yazılışı, aşk ve kahramanlık duygularının bir arada işlenmiş olması ile açıklayabiliriz.

Şahıs Kadrosu

Kızıl Çağlayan, ağırlıklı olarak tek şahıs üzerine kurulmuş, dar kadrolu bir piyestir. Bu yüzden eserde merkezî karakter dışındaki kişiler bir hayli silik kalmıştır. Piyesteki konuşmaların büyük bir bölümü Nimet, Hüsmen, Osman arasında geçer.

Nimet: Eserin merkezindeki kahramandır. Bir köylü çocuğu olan Nimet, gerek sahip olduğu vatan ve namus şuru gerekse bu şuur doğrultusunda yaptıkları ile örnek bir Türk gencidir. Ondaki vatan sevgisini, muhtemel bir ölüme giderken söylediklerinden anlamak mümkündür:

*“Hepimiz de gurbette ağlıyan annemize
Kavuşacakmış gibi ne coşkun atılmıştık.”*⁹

Eserde anlatılan olayların gerçekleştiği dönemde ülkenin içinde bulunduğu sosyal çarpıkları Nimet’ten öğreniriz:

*“Bir tarafta bin sazla bin bir maytap yanyor!
Bir tarafta vatanın bağı parçalanıyor!*

⁶ Nihat Sami, s. 3.

⁷ Nihat Sami, s. 3.

⁸ Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 143.

⁹ Nihat Sami, s. 18.

*Bir tarafta taş gibi hissiz, cahil hakanlar,
Bir tarafta düşmanın sıçrattığı al kanlar,*"¹⁰

Bunların yanı sıra eserin bazı bölümlerinde yazarın sözünü emanet ettiği kişi de Nimet'tir:

*"Hem biz üç düşmanla vuruştuk bu savaşta ...
Üçünü de hakladık .. İngiliz vardı başta ..
Sonra başkasına kul, Türke hakan sayılan
Sultan adlı, bir sürü zehirleyici yılan."*¹¹

Hakim bakış açısı ile verilen bu cümlelere dikkat edildiğinde, ikinci cümleden savaşın sonucunun şimdiden bilindiği anlamı çıkar. Halbuki bu cümlenin geçtiği bölüm eserin hemen başındaki beşinci sayfadır; ve bu bölümde bırakın savaşın onucunun bilinmesini, sonucu belirleyecek olan plânlardan dahi akıbeti bilinmemektedir. Dolayısıyla bu sözlerin yazara ait olduğu açıktır.

Ahmet: Ahmet'in tasvirini yazar şöyle aktarır: *"Ahmet: Saltanat devrinin zorba köylülerinden. Bütün köyü kendinin, bütün köylüyü kendi uşağı sanan, zevkinden başka hiçbir vazife tanımayan cahil .."*¹²

Ahmet, tam anlamıyla Nimet'in zıttı bir karakterdir. Nimet, vatan için ölüme koşarken, namusu için bin bir tehlikeye atılırken; Ahmet, vatanını savunmak bir yana düşmanla işbirliği yapabilen, namus noktasında nişanlısını düşman askerleriyle paylaşabilen ve bunu asrın gereği olarak gören olumsuz bir kişiliktir..

Diğerleri: Yunan subaylarının eğlencelerine zorla getirttikleri bir çoban olarak karşımıza çıkar. O da Nimet gibi uğrunda ölümü göze alabilecek kadar Türklük şuuruna sahiptir:

*"Mademki bunlar muhakkak yanacaklar,
Belki ben kurtarırım haydi çabuk sar,
Kumandanı bulur,işte planlar.. derim.
Yakmaya kıyamadık, çünkü.. emek var; derim.
Nimet murada erdi.. ben de.."*¹³

¹⁰ Nihat Sami, s. 19.

¹¹ Nihat Sami, s. 9.

¹² Nihat Sami, s. 29.

Ayrıca yazar, Osmanlı'nın sosyal yapısına yönelik tenkidini de Ömer'in ağzından verir:

"Çare yok, reddolunmaz.

*Onlar imtiyazlıdır, ağa çocuklarıdır."*¹⁴

Bu sözlerle Osmanlı'da varolduğu öne sürülen imtiyazlı sınıfın altı çizilirken, yeni Türk devletinde böyle bir ayrıcalıklı sınıfın olmadığı da vurgulanır.

Osman: Nimet'in babasıdır. Vatanı için ölmekten korkmayan şuurlu bir Türk köylüsüdür. Ölmeden önce oğluna söyledikleri vatan uğruna ölmenin onun dimağındaki yerini göstermesi açısından önemlidir:

"Bu ışıklı geceyi gördün mü rüyada sen?

*Bu ölümün zevkini buldun mu Leylada sen?"*¹⁵

Bir Köylü: Türklük şuurundan yoksun, şahsi çıkarlarını ülke çıkarlarından üstün tutan, Yunan işbirlikçisi, para için her şeyi yapabilecek olumsuz bir tiptir:

"Para

Bu pırıltılı taşla, bu sarı sarı altınlar

Bürümüş gözünüzü.. Aklınızda ne vatan

Var.. Ne namus duygusu.. Damarlarınızda kan

*Yerine para.. Sade altın para akıyor"*¹⁶

Diğerleri: Hüsmen, yurdunun işgalini kabul edemeyen, millî bilince sahip bir Türk köylüsüdür.

Leyla, düşmanlar tarafından zulmedilen Türk kızlarını temsil eder. Aşkı uğruna ölümü göze alabilen, ölürlen de kendinden başkasını düşünebilen bir Türk kızdır.

¹³ Nihat Sami, s. 44.

¹⁴ Nihat Sami, s. 8.

¹⁵ Nihat Sami, s. 46.

¹⁶ Nihat Sami, s. 31.

Dil ve Üslûp

Kızıl Çağlayan adlı piyes, son derece duru ve akıcı bir Türkçe ile kaleme alınmıştır. Eser, coşkulu bir anlatıma¹⁷ sahiptir. Bu coşkuyu, piyesin manzum olarak yazılışı, aşk ve kahramanlık duygularının bir arada işlenmiş olması ile açıklayabiliriz.

¹⁷ Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-195)*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1988, s. 143.

KAHRAMAN

Özet

Eser, Hüseyin'in bağlama eşliğinde söylediği bir türkü ile başlar. Türkü bittiğinde Fatma, Bekir Çavuş'a Hüseyin'in Emine'ye karşı beslediği duygulardan söz eder. Bekir Çavuş, Hüseyin ve Emine'nin birbirlerini sevdiklerini bilmektedir ama Hüseyin'in bir asker kaçağı olması nedeniyle kızını ona vermeye yanaşmaz. Konuşma sonunda Fatma'nın onu ikna çabaları da bir sonuç vermez. Biraz sonra içeriye Emine ile Hüseyin girerler. Bekir Çavuş, işlerin azlığından, her tarafı eşkıyaların sardığından ve bunların çoğunun asker kaçağı olduğundan söz ederek Hüseyin'i iğneleyici sözler sarf eder. Sonrasında içeri giren Ahmet, Muhtar ve İmam'ın geldiğini haber verir. Misafirleri buyur eden Bekir Çavuş, onlarla sohbe başlar. Bu arada Hüseyin, bir kenara çekilmiş gazete okumaktadır. Sohbet konusu ülkenin içinde bulunduğu duruma geldiğinde İmam, kurtuluştan ümidi olmadığını ifade eder. Muhtar, etrafındakilere umut aşılama çalışır fakat düşmanın ilerleyişi onu da kaygılandırmıştır. Muhtar, Hüseyin'den gazetede yazılanları kendilerine de bildirmesini ister. Gazetede bütün yazılar Kahraman'dan bahsetmektedir ve onun Samsun'dan Erzurum'a geçtiği bildirilmektedir. Bekir, bir yolcudan Kahraman'ın Erzincan'a geçtiğini duyduğunu söyler.

Konuşmalar esnasında içeri giren Hasan, Gazi'nin Sivas'a geldiği haberini iletir. Hasan, odadakilere yeni aldığı attan söz eder ve onu görmelerini tavsiye eder. Amacı kardeşi Hüseyin ile yalnız kalabilmektir. Diğerleri atı görmeye gittiklerinde Hüseyin'e Aziz adında birini aradığını, adamın heybesindeki evrakları ele geçirdiğinde zengin olacaklarını söyler. Bu işi başarabilmesi için Hüseyin'in kendisine yardım etmesi karşılığında ona, Emine için istenen bin altını vereceğini bildirir. Bekir Çavuş, İmam ve Muhtar odaya döndüklerinde sohbet tekrar at üzerine yoğunlaşır. Bu sırada içeri Binbaşı Aziz ve Süleyman içeri girer ve Hancı Bekir'den iki oda isterler. Aziz ile köylüler ülkenin durumu ve yapılması gerekenler üzerine konuşmaya başlarlar. Aziz, etrafındakilere Kahraman'ı her yönüyle anlatmaya başlar. Kendisi onun silah arkadaşı ve on yıllık tanışıdır.

Hanın yanaşması Ahmet içeri girer ve kapıda bir yolcunun Bilecik yolunu sorduğunu söyler. Bahsedilen yolcu Kahraman'dır. İçerdekiler dışarı çıkar ve onu

görme fırsatını yakalarlar. Hasan, odada kalarak Aziz'in heybesinden evrakları çalmayı başarır. Gazi gittikten sonra içeri giren grup şaşkındır. Onu bir an bile olsun görmeleri her birinde belirgin bir değişime yol açmıştır. Gazi'nin, Muhtar ve kendisine gönüllü yazmalarını emrettiğini hatırlayan Aziz, hemen işe koyulur. Hasan, Hüseyin ve Ahmet'i ilk gönüllüler olarak kaydeder. Muhtar, başlarda çekingen bir tavır takınır fakat daha sonra durumu kabullenir. Aziz, Süleyman'ı gönüllü listelerini aldirtmak üzere Kaymakam'ın yanına gönderir, köylülere de yatmalarını söyler.

Herkes odasına çekilmişken Hüseyin oradan ayrılmaz, birazdan Emine gelir. Hüseyin, Emine'ye Gazi'yi gördükten sonra yaşadığı değişimden söz eder. Hüseyin, Emine'ye olan aşkı nedeniyle askerden kaçmıştır; onun için dünyada Emine'den daha önemli hiçbir şey yoktur. Bu düşünceleri Gazi'yi gördükten sonra değişmiş, vatan, şeref, bayrak gibi hislerle tanışmıştır. Emine, Hüseyin'deki bu değişime çok sevinir, onun cepheye gitme kararını destekler ve dönünceye kadar kendisini bekleyeceğine söz verir.

Emine yattıktan sonra içeriye Hasan girer. Hüseyin yaşadığı değişimden ağabeyine de bahseder fakat Hasan bunu pek umursamaz. Evrakları ele geçirdiğini, çok yakında zengin olacaklarını söyler. Hüseyin, Hasan'a bu kâğıtların Aziz'e ait olduğunu ve alındıkları yere konulmaları gerektiğini söyledikten sonra kâğıtları ondan ister. Hasan, bu teklife yanaşmaz. Hüseyin bıçağını çıkararak onu kâğıtları vermesi için tehdit eder. Kâğıtları veriyormuş gibi yapan Hasan, silahını çeker ve Hüseyin'den bıçağını bırakmasını ister. İki kardeş, Hüseyin'in odasına girdikten sonra odadan iki el silah sesi duyulur.

Aziz ve Bekir Çavuş, bu sesle uyanmış ama sesin nereden geldiğini kestirememişlerdir. Korkudan kapının eşiğine sığınan Ahmet, silah sesinin handan geldiğini söyler. Bu arada Emine, yerdeki bıçağı görür ve tanır. Bıçağı yerden alan Bekir Çavuş, üzerindeki Emine yazısını okur. Hüseyin'in odasına giden Bekir Çavuş, onu elinde silahıyla birlikte hareketsiz olarak dururken bulur. Bekir Çavuş'un sorularına güçlkle cevap veren Hüseyin, Hasan'ı öldürdüğünü söyler. Bekir Çavuş, onu kardeş katili olmakla suçlar. Araya giren Aziz, ortamı sakinleştirdikten sonra Hüseyin'den olayların nasıl geliştiğini öğrenir. Böylece Hasan'ın neden öldürüldüğü ortaya çıkar.

Aziz, Hüseyin'e yaptığıının ne kadar doğru ve zor bir görev olduğunu anlatır. Muhtar ve İmam'ı çağırarak olayın kanunî kısmı için Hüseyin'e kefil olduğunu söyler. Daha sonra Bekir Çavuş'tan, Emine'yi Hüseyin'e vermesini ister. Bekir Çavuş, duruma rıza gösterir. Kaymakam'ın yanından dönen Süleyman, onun otuz gönüllü bulunduğunu fakat bu gönüllülere bir reis bulamadığını haber verir. Aziz, söz konusu gönüllülere reis olarak Hüseyin'i görevlendirir ve Hüseyin'e hayat arkadaşına (Emine) veda etmesini söyler. Hüseyin, Emine'ye veda edecek gücü kendinde bulamadığından ona veda etmeden cepheye doğru yola çıkar. Emine'yi teskin eden Aziz, dilerse onun da Hüseyin ile birlikte onun da cepheye gidebileceğini söyler. Emine bu teklifi hiç düşünmeden kabul eder.

Vak'a

Mustafa Kemal'in, Türk milleti ve esaret altındaki diğer milletler adına üstlendiği misyonu Millî Mücadele ekseninde konu edinen eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Fatma ve Bekir Çavuş, Hüseyin ile Emine arasındaki aşk üzerine konuşmaktadırlar. Bekir Çavuş, Hüseyin'in asker kaçağı olması nedeniyle kızını ona vermemeye kararlıdır. Bu düşüncesini Hüseyin ve Emine içeri girdiklerinde onlara da ima eder.

b) Muhtar'la İmam, hana gelirler, Bekir Çavuş'la birlikte ülkenin içinde bulunduğu durum hakkında konuşurlar. Bu sırada Hüseyin, bir kenara çekilmiş gazete okumaktadır. İmam, Hüseyin'den okuduklarını kendileri de anlatmasını ister. Hüseyin, gazetede ki bütün yazıların Kahraman'dan bahsettiğini söyler. Gazete, Kahraman'ın İstanbul'dan Samsun'a oradan da Erzurum'a geçtiği haberini iletir. Bekir Çavuş, bu haberin eski olduğunu, Kahraman'ın Erzincan'a geçtiğini bir yolcudan işittiğini söyler.

c) Bu sırada içeri giren Hasan, Gazi'nin Sivas'ta olduğunu bildirir. Hasan da gittiği her yerde halkın yalnız Kahraman'dan bahsettiğine şahit olduğunu anlatır.

d) Hasan, odakilere yeni aldığı atı görmelerini teklif eder, Hüseyin'in gitmesini engelleyerek onunla yalnız kalmayı başarır. Hüseyin'e hana neden döndüğünü anlatır. Muhtar, İmam ve Bekir Çavuş odaya dönerler. Hepsi de ata hayran kalmıştır.

e) Aziz ve Süleyman hana gelir ve iki oda isterler. Aziz işe odadakiler arasında bir sohbet başlar. Aziz, onlara vatanın kurtarılabilmesi için neler yapılması gerektiğini anlatır. Ardından Kahraman'dan bahseder, onun ruhsal ve fiziksel özelliklerini en ince ayrıntısına kadar heyecan içinde anlatır.

f) Ahmet, kapıda bir yolcunun Bilecik yolunu sorduğunu haber verir. Bu yolcu Kahraman'dır. Hasan dışında herkes, onu görmek için dışarı çıkar.

g) Odada yalnız kalan Hasan, peşinde olduğu kâğıtları Aziz'in heybesinden çalar.

h) Gazi gittikten sonra içeri giren Bekir Çavuş, İmam, Muhtar, Hüseyin ve Aziz, birbirlerine onunla ilgili izlenimlerini anlatırlar.

i) Kahraman, Aziz ve Muhtar'a köyden Millî Mücadele için gönüllü yazmalarını emretmiştir. Aziz, gönüllü yazmak için kâğıt kalem arar. Bunun için heybesine yöneldiğinde, Hasan, kâğıt kalem yetiştirir. Bu sayede hırsızlığının ortaya çıkmasını önlemiş olur.

j) Aziz, Hüseyin, Hasan ve Ahmet'i gönüllü olarak yazar; Hüseyin'i, Kaymakam'dan gönüllü yazımı ile ilgili bilgi alması amacıyla kasabaya gönderir, daha sonra handakilere yatmalarını önerir.

k) Handakiler odalarına çekildiklerinde Hüseyin hâlâ salondadır. Birazdan Emine gelir. Hüseyin, ona, Gazi'yi gördükten sonra yaşadığı değişimi anlatır. Emine bu olaya çok sevinir, Hüseyin'in cepheye gitme kararını destekleyici sözler söyler.

l) Emine'den sonra salona dönen Hasan, Hüseyin'e amacına ulaştığını, kâğıtları çaldığını anlatır. Hüseyin, yaşadığı değişimden kardeşine de sözeder ve ondan çaldıklarını yerine koymasını ister. Hasan, kâğıtları yerine koymayacağını söyler. Bu cevap üzerine Hüseyin, bıçağını çıkarır ve kardeşinden kâğıtları ister. Hasan, belgeleri çıkarıyormuş gibi yaparak silâhını çeker, Hüseyin'e bıçağını bırakmasını emreder. İkili daha sonra Hasan'ın zoru ile Hüseyin'in odasına girer. Odadan iki el silâh sesi işitilir.

m) Aziz ve Bekir, sesi duyup aşağıya inmişler fakat sesin nereden geldiğini anlayamamışlardır. Ahmet, sesin handan geldiğini söyler. Emine, yerde Hüseyin'in bıçağını görür ve üzerindeki yazıdan bıçağı tanır. Bunun üzerine Aziz ve Bekir, Hüseyin'in odasına giderler. Bekir Çavuş, Hüseyin'i odada şaşkın bir halde bulur.

Hüseyin, Çavuş'a Hasan'ı öldürdüğünü söyler, Çavuş onu kardeş katili olmakla suçlar. Aziz, Hüseyin'i sakinleştirir ve ondan olayların nasıl geliştiğini öğrenir. Hüseyin'e kâğıtların önemini anlatır ve yaptığı kahramanlıktan dolayı onu kutlar.

n) Kasabadan dönen Süleyman, Kaymakam'ın otuz gönüllü kaydettiğini ama başlarına reis olabilecek bir kişi bulamadığını bildirir. Aziz, Hüseyin'i bu gönüllülere reis tayin eder, İmam ve Muhtar'a da Hüseyin'e kefil olduğunu söyler.

o) Aziz. Bekir Çavuş'dan Hüseyin ile Emine aşkını onaylamasını ister. Bekir Çavuş bu durumu kabul eder.

ö) Hüseyin, Emine ile vedalaşmaya cesaret edemez ve cepheye doğru yola çıkar.

p) Aziz, Emine'ye isterse Hüseyin ile birlikte cepheye gidebileceğini söyler; Emine bu teklifi hemen kabul eder.

Tema

Faruk Nafiz, *Kahraman*¹ adlı eserinde ana tema olarak "...vatan ve Atatürk sevgisinin tüm aşkların üstünde olduğunu işliyor."² Bu tema eserde Hasan ve diğerleri arasındaki çatışma ile verilmiştir.

Eserde Atatürk sevgisinin anlatıcısı ve yayıcısı Aziz'dir. Aziz, Ata'ya karşı duyduğu sevgiyi şu sözlerle ifade eder:

*" Sevmek değil bu,
Tapmağı da gölgede bırakan bir meyil bu!"³*

Aziz' göre vatanın kurtulması, Türk milletinin Atatürk'ü sevmesi ve ona bağlanması ile mümkün olacaktır:

*" Âleme vermek için kendi yolundan haber
Nasıl her din atarsa ortaya bir peygamber,
Halk ta son yıldızın battığı bir zamanda
Bahtının döndüğünü görür bir kahramanda.
Kurtulur ancak ona iman ettiği zaman!"⁴*

¹ Faruk Nafiz, *Kahraman*, Cumhuriyet Kütüphanesi, İstanbul, 1933, 93 s.

² Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1988. s.135

³ Faruk Nafiz, s. 43.

⁴ Faruk Nafiz, s. 37.

Eserdeki Atatürk sevgisi, onun fikrî yönüyle olduğu kadar fizikî yönüyle de ilişkilidir:

*“ Hiçbir ilâh olamaz ondan güzel:
Ok derim, bakışıdır, yay derim, kaşındır o,
Tutuşmuş yelesiyle bir aslan başındır o!
Onu öğmiş öğmiş te yaratmıştır yaratan.
Yıldırım der sesine yabancılar uzaktan,
Gök diye gözlerine bakar yanındakiler...
Güneşi yıldızların haddesinden çektiler,
Ona altın saç oldu ışıklar hüzme hüzme.
Aksini görmek için bir bak yanık yüzüme. ”⁵*

Gazi'nin insanlar üzerinde yarattığı etki Aziz tarafından dile getirilir:

*“Ne dedim? Onu gören kuru dallar yaş olur,
İki kat ihtiyarlar gençlere yoldaş olur,
En unulmaz dertliler sorar ki neydi derdim? ”⁶*

Atatürk, yalnızca Türk milleti için değil, esaret altındaki bütün milletler için de bir önderdir:

*“O bugün diyar diyar kendi gezerken, yarım,
Bir fikrolup üstünden aşacak sahraların...
Ne kadar esir varsa dünyanın ötesinde
Zincirini kıracak birgün onun sesinde. ”⁷*

Vatan sevgisi, Hasan dışında bütün kahramanların sahip olduğu ortak bir duygudur. Bekir Çavuş da bu kişilerden birisidir ve ülkesi uğruna yaralanmak ona bir nevi ferahlık verir:

*“Son gününde ferahlık verir bu ihtiyara
Göğsünde iki cenkten yadigâr iki yara ”⁸*

⁵ Faruk Nafiz, s. 43.

⁶ Faruk Nafiz, s. 55.

⁷ Faruk Nafiz, s. 88

⁸ Faruk Nafiz, s. 12.

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

Tez Danışmanı :Yrd.Doç.Dr.Abdullah ŞENGÜL

Jüri Üyeleri :Yrd.Doç.Dr.M.Feridun GÜVEN

Yrd.Doç.Dr.Abdullah ŞENGÜL

Yrd.Doç.Dr.Yakup ÇELİK

İmza

.....

.....

.....

.....

Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı,Türk Dili Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Mehmet KAYGANA'nın "(1923-1940 Arası Konusunu Türk Tarihinden Alan Tiyatrolar)" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 13.09.2002 günü saat:16:00'da jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Belkıs ÖZKARA
MÜDÜR

TEZ JÜRİSİ VE ENSTİTÜ MÜDÜRLÜĞÜ ONAYI

Tez Danışmanı :Yrd.Doç.Dr.Abdullah ŞENGÜL

Jüri Üyeleri :Yrd.Doç.Dr.M.Feridun GÜVEN

Yrd.Doç.Dr.Abdullah ŞENGÜL

Yrd.Doç.Dr.Yakup ÇELİK

İmza

.....

.....

.....

.....

Türk Dili Edebiyatı Anabilim Dalı,Türk Dili Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Mehmet KAYGANA'nın "(1923-1940 Arası Konusunu Türk Tarihinden Alan Tiyatrolar)" başlıklı tezini değerlendirmek üzere 13.09.2002 günü saat:16:00'da jüri tarafından Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca değerlendirilerek kabul edilmiştir.

Doç.Dr.Belkıs ÖZKARA
MÜDÜR

ÖZET

Türk edebiyatında, tarihî oyunlar üzerine bugüne kadar yeteri derecede bilimsel çalışma yapılmamıştır. Bu alanda yapılmış bibliyografik çalışmalar da ihtiyaçlara cevap vermekten uzaktır.

Tiyatro edebiyatımızda, Tanzimat Döneminde Namık Kemal ve Abdülhak Hamid ile başlayan tarihî malzemeye yönelik, Cumhuriyet'in ilk yıllarında belirli bir yoğunluk kazanmıştır. Bu yoğunluğun altında Cumhuriyet'in ideolojik yapısını, bu yapıya uygun yurttaş profilini oluşturma ve yayma emelleri yatmaktadır. Bu nedenledir ki oyunlarda Resmî Tarih Tezi paralelinde bir tarih anlayışı ve Cumhuriyet insanına örnek teşkil edecek ya da ibret vesilesi olacak şahıslarla karşılaşılır. Osmanlı ile Cumhuriyet'in farklarının vurgulandığı bu döneme ait eserlerde, Cumhuriyet, Atatürk'ün erdemleri ve Atatürkçü düşüncenin milliliği İslâmiyet Öncesi Türk tarihinde temellendirilmiştir.

1923- 1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlara oyun dili açısından yaklaşıldığında da birkaç eser dışında tüm oyunların Cumhuriyet'in dil politikasına uygunluk gösterdiği görülür. Bazı eserlerde dilde sadeliğe önem verildiği gibi, öztürkçe sözcüklerin de bolca kullanıldığı dikkat çeker. Mekân ve dekor kurgularında sadelik arz eden oyunlarda, şahıs kadroları açısından tekdüzelik göze çarpar.

Tiyatro yazarları, eserlerde vak'a zamanı ile anlatma zamanı arasındaki benzerliklerden yola çıkarak her iki zaman dilimi arasında bir ilişki kurmuşlardır. Tiyatro tekniği açısından başarılı olmayan eserlerde, tezli olmalarının bir sonucu olarak telkin üslûbu hâkimdir.

Çalışmamıza esas olan tiyatro ürünleri, tiyatro edebiyatımızda uzun ömürlü olamamıştır. Bunu, dönemin siyasî eğilimlerine kapılan yazarların sanat kaygısından uzak tezli eserler vermeleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında ivme kazanan tiyatroyu taşraya ulaştırma politikasının bir süre sonra hızını yitirmesiyle açıklamak mümkündür.

ABSTRACT

In Turkish Literature, scientific studying hadn't been done about historical theatrical presentation until this time. The bibliographic studies that were studied about historical theatrical presentation hasn't been enough.

In our theatre literature firstly Namık Kemal and Abdülhak Hamid started to work with historical materials. After that studies have increased in first years of Turkish Republic. That increasing is caused from ideological origin of Turkish Republic. In view point of linguistic all of the historical theatrical presentation that has written between 1923-1940 had been along with Turkish Republic's Language politics, except some presentation, had been considered in become grammatically simpler and lexically purer and used real Turkish word. The presentations that is simple from place and set is monotonous.

At the written works, the authors of theatrical presentation had established relations with event time and explain time because of similarities. At the written works that aren't successful from the point of view of theatre technique, the style of the suggestion is dominant. Because, they have thesis.

The theatre works that we worked hadn't hadn't lived very long. Because, the authors had trusted politician tendency of period of time. And they had written the thesis theatre works without art anxiety. The other cause is the theatre that is starting gain momentum in first years of Turkish Republic had changed the impetus after anytime.

ÖNSÖZ

Gerçek hayatta olmuş ya da olması muhtemel olayların, bir sahne içerisinde taklit etme, gösterme esasına dayanan dram sanatı, bilgilenmenin en temel araçlarından biri olduğu gibi, yaşam ve yaşamın değişik boyutları üzerine fikir yürütmenin de en önemli yollarından biridir.

Cumhuriyet'in ilk yılları, tiyatro edebiyatımızda belirgin bir verimliliğin gözlemlendiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde Cumhuriyet ideolojisinin sunucu durumunda ve konusunu Türk tarihinden alan bir çok eser yazılmıştır. 1923 – 1940 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan tiyatroları incelemeye yönelik bu çalışmamızda toplam 3045 sayfadan oluşan altmış iki eser değerlendirdik. Bütün gayretlerimize rağmen ulaşamadığımız eserler oldu.

Çalışmamızın Giriş Bölümünde “Tiyatro Problemi ve Dram Sanatı” hakkında kısaca bilgi vermeye çalıştık. Birinci Bölümde “Türk Drama Geleneği ve Başlangıçtan 1940’a Kadarki Tarihî Dramalar”ı dikkatlere sunmaya gayret ettik. Çalışmamızın esasını oluşturan İkinci Bölümde söz konusu altmış iki eseri, vak’a, tema, şahıs kadrosu, mekân, zaman, dil ve üslûpları bakımından inceledik.

Sonuç ve Değerlendirme bölümünde ise, incelediğimiz altmış iki eserin vak’a, tema, zaman, mekân, şahıs kadrosu, dil ve üslûp bakımlarından benzer ve farklı yönlerini ortaya koyacak şekilde yeniden bir değerlendirmeye tâbi tuttuktuk.

Bu çalışmaya başlarken amacımız, tarihî malzemenin Türk tiyatrosunda nasıl değerlendirildiğini ve bunun tiyatromuza katkısını tespit etmektir. Bu sahada yapılacak yeni çalışmaların konunun farklı boyutlarını ortaya koyması ve yeni bilgilere ulaşılması açısından faydalı olacağı muhakkaktır.

Tez konusunun belirlenmesinde son güne kadar, çalışmamızın her safhasında yardımlarını esirgemeyen saygı değer hocam Yard. Doç. Dr. H. Abdullah ŞENGÜL Bey’e bana karşı gösterdiği sabır ve özverisi için müteşekkirdim olduğumu belirtmek isterim.

Mehmet KAYGANA

Afyon, 2002

Bekir'in Emine-Hüseyin aşkına karşı oluşunun asıl nedeni de onun vatanseverliği ile ilgilidir:

*"Bir asker kaçağına kız vermez Bekir Çavuş."*⁹

Vatan sevgisinin bir başka yansımasını da Hüseyin'de görürüz. Hüseyin için vatan, sevdiği kadından daha önemlidir:

*"Memleket, şeref, bayrak,
Bunları şimdi senden daha iyi tanırım."*¹⁰

Aşk teması, Aşık Hüseyin ile Emine arasındaki ilişki sonrasında ortaya çıkar. Önceleri Hüseyin için Emine'nin aşkı her şeyden önemlidir fakat Gazi ile tanıştıktan sonra bu durum tersine döner; artık Hüseyin için en önemli şey vatandır.

Eserde ihanet temi Hasan'ın şahsında hayat bulur. Yurdunun üç bin altına değişen Hasan, bu ihanetinin bedelini hayatı ile öder.

Zaman

Vak'a zamanını yazar, eserin başında "*Vak'a, 1920 de bir Anadolu köyünde geçer.*"¹¹ cümlesi ile açıklar. Olaylar, bir gün içinde başlar ve sona erer. Yazar, bu sayede zaman birliğini sağlamıştır. Anlatma zamanı, Cumhuriyet'in kuruluşunun 10. yılı olan 1933 senesidir.

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşımalarının nedenlerini Sevda Şener'in şu cümleleriyle açıklamak mümkündür:

*"Günün tanınmış yazarları Kemalizmin yaygınlaşmasını sağlamak, devrimleri benimsetmek, Türklük bilincini sağlamlaştırmak için açılan oyun kampanyasına katılmışlardır."*¹²

Mekân

Eserde anlatılan olaylar, bir Anadolu kasabasındaki bir han odasında geçer. Yazar bu han odasını şöyle tasvir eder:

⁹ Faruk Nafiz, s. 11

¹⁰ Faruk Nafiz, s. 61.

¹¹ Faruk Nafiz, s. 7.

¹² Sevda ŞENER, "Tiyatro Türünde Ürün Veren Yazarlar", *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1998. s.135.

*"Bir han odası. Sağda avluya açılan büyük kapı. Solda yukarıya çıkan taş merdiven, merdivenin yanında kahve ocağı. Duvarda bir lâmba. Peykeler. Bir iki iskemle, ortaya ahşap bir masa."*¹³

Ayrıca eserde İstanbul, Samsun, Erzurum, Erzincan, Sivas, Ankara, Bilecik, İzmir, Çanakkale vb. yer adları da geçer. Bu tarihî mekânların adlarının anılmasının nedeni Mustafa Kemal'in Millî Mücadele sırasında buralarda bulunmuş olmasıdır.

Şahıs Kadrosu

On kişilik bir şahıs kadrosuna sahip olan eserde merkezî şahıslar olarak Aziz, Hüseyin, Bekir Çavuş ve Emine'yi; dekoratif şahıslar olarak da Hasan, Muhtar, İmam, Fatma, Ahmet ve Süleyman'ı görmekteyiz.

Aziz: Binbaşı Aziz, vatan sevgisiyle dolu, Atatürk'e gönülden bağlı bir Türk askeridir. Piyesin ana teması olan Atatürk sevgisi, Aziz tarafından dile getirilir:

*"Sevmek değil bu,
Tapmağı da gölgede bırakan bir meyil bu!
O, Güneştir... Dört faslın bir tek Güneş gibi
Hem yakan, hem yaratan iki kudret sahibi.
O, bir engin denizdir... Meddi de var cezri de,
Bakarsın, şimdi durgun, sonra coşmuş gitgide.
Düşman için pençedir, dost için okşayan el..."*¹⁴

Aziz için Millî Mücadele bir ihtilâldi ve ihtilâl için ölmek de öldürmek de gerekli olduğunda normal karşılanmalıdır:

*"Bu yolda öldürene, ölene düşmez keder,
Düşmanına acıyan ihtilâle zulmeder..."*¹⁵

Sahip olduğu bu özelliklerden yola çıkarak Aziz için model bir Türk askeridir diyebiliriz.

¹³ Faruk Nafiz, s. 4.

¹⁴ Faruk Nafiz, s. 43.

¹⁵ Faruk Nafiz, s. 86.

Hüseyin: Hüseyin, Bekir'in çalıştırdığı hanın sahiplerinden biridir. Eserin ilk bölümlerinde Emine'ye olan aşkı nedeniyle askerlikten kaçmış olumsuz bir tip olarak karşımıza çıkar:

*"Emine penceredi seyredirdim ben ondan.
Ondan ayrılmayayım diye cenge gitmedim,
Herkes ne söylediye söyledi, işitmedim.
Cenk bitmiş, cenk başlamış... Hepsi bana bir geldi!
Emine memleketten, vazifeden güzeldi."*¹⁶

Oyunun ilerleyen bölümlerinde Hüseyin'de ani bir değişim görülür. Bu değişim Hüseyin'e ağabeyi Hasan'ı öldürtecek kadar köklü ve güçlüdür. Aziz, söz konusu değişimi onun Gazi ile olan anlık irtibatı ile açıklar:

*"İşte senin Hüseyin, daha dünkü serseri.
Heykeltraş güneşin bir lâhızlık eseri."*¹⁷

Hüseyin, artık vatan ve bayrak sevgisiyle donanmış, bu sevgiyi Emine'nin aşkından üstün tutan model bir Türk gencidir.

Bekir Çavuş: Hasan ve Hüseyin'in sahibi olduğu hanın işletmecisidir. Bekir Çavuş, ülkesi için savaşmış, savaşlarda aldığı yaralarla övünen vatansever bir kişidir. Bekir Çavuş, türkü dinlemekten kız vermeye kadar tamamiyle vatan sevgisine endeksli bir hayat felsefesine sahiptir:

*"Ben türkü dinliyemem bir asker kaçağından."*¹⁸
*"Bir asker kaçağına kız vermez Bekir Çavuş."*¹⁹

Emine: Hancı Bekir Çavuş'un kızıdır. Hüseyin'in, uğruna askerlikten kaçtığı Emine, bilinçli bir vatanseverdir. Hüseyin'in cepheye gitme kararına verdiği tepki bunun bir göstergesidir:

*"Darılmak mı?.. Git,
Orada çarpışıyor sen gibi binbir yiğit,
sen dönünceye kadar, ne bir gül, ne bir çiçek,*

¹⁶ Faruk Nafiz, s. 60.

¹⁷ Faruk Nafiz, s. 87.

¹⁸ Faruk Nafiz, s. 10.

¹⁹ Faruk Nafiz, s. 11.

Bütün ömrünce yolda Eminen bekleyecek!”²⁰

Emine, aşık olduğu kişiyle birlikte yurdunu korumak için cepheye gidebilecek kadar cesur, model bir Türk kızdır:

*“Aziz- Bekleyemezsen, derim,
Sen de onunla ardından savaşa git...
Emine-Giderim!”²¹*

Dğerleri: Bu grup içerisinde Muhtar, İmam, Hasan, Fatma, Süleyman ve Ahmet’i sayabiliriz.

Muhtar, ülkesinin işgal edilmesine üzölen, Aziz’in desteğiyle Millî Mücadele’ye dahil olan olumlu bir şahıstır.

İmam, ülkesini seven fakat olaylara umutsuz yaklaşan bir şahıstır. Düşmanın durdurulacağına, esaretin son bulacağına inancı yoktur. Gazi’yi gördükten sonra o da değişir ve Millî Mücadele’ye dahil olur.

Hasan, eserdeki tek olumsuz şahıstır. Kişisel çıkarlarını ülke çıkarlarına tercih eden Hasan, ihanetinin bedelini hayatı ile öder.

Fatma, sadece eserin ilk bölümlerinde Bekir’i, Emine-Hüseyin aşkına razı etmeye çalışırken görülür.

Ahmet ve Süleyman, tamamen figüratif iki şahıstır.

Dil ve Üslup

Epik bir oyun olarak değerlendirebileceğimiz *Kahraman*, sade bir dille ve manzum olarak yazılmıştır. Yazar, eserde 14’lü hece ölçüsünü kullanmıştır.

Piyeste üç birlik kuralına sadık kalınmıştır; olaylar bir odada ve bir gün içinde gerçekleşir.

Eserde olaylar hakim bakış açısı ile aktarılır. Aziz’in Mustafa Kemal’in en büyük eseri olarak bildiğimiz Türkiye Cumhuriyeti’ni işaret ettiği şu sözleri bu fikri kanıtlar niteliktedir.

“Ancak budur diyemem biri kalkıp ta benden

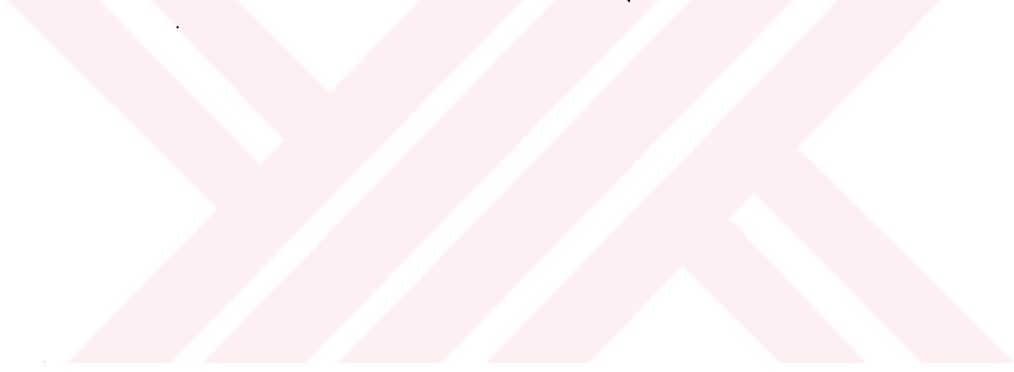
²⁰ Faruk Nafiz, s. 62.

²¹ Faruk Nafiz, s. 93.

En büyük eserini sormağa niyet etse.

Nasıl Rabbin en büyük eseri kıyametse

*O da şaheserini en sona bırakıyor,*²²

²² Faruk Nafiz, s. 40.

ON YILIN DESTANI

Özet

Genç bir besteci olan Turgut, mehtaplı bir İstanbul gecesinde gökyüzünü ve ayı seyrederken Millî Mücadele’de yaşamını yitirenleri, Dumlupınar’daki Şehitler Tepesi’ni hatırlar. Babası da yurdunu kurtarmak için canını feda edenlerden biridir. Turgut ve eşi Gönül Kurtuluş Savaşı’nı gerçekleştirenlere derin bir sevgi duymaktadır. Turgut bir besteci olarak İstiklal Savaşı’nın bestesini yapmayı bir vazife olarak görür. Bu besteyi yapmak için savaşın cereyan ettiği yerleri görmesi gerektiğine inanır. Gönül, Turgut’un rahatsızlığının böyle bir seyahati kaldıramayacağından endişe duyar; fakat ısrarına dayanamaz ve o da eşi ile birlikte seyahate katılmaya karar verir.

Turgut ve Gönül bir Adana treninde Anadolu’ya doğru yol alırlarken başka bir vagon dan gelen yanık bir Türkü duyarlar. Türkü Kurtuluş Savaşı’nı konu edinmektedir. Turgut Türküyü söyleyen İhtiyar Saz Şairi ile daha önce tanışmıştır. Onu Gönül’le tanıştırmak için buldukları kompartımana davet etmeye gider. Birazdan İhtiyar Saz Şairi birlikte Gönül’ün yanına döner. İhtiyar Şair gençlere İstiklal Savaşı’nın öneminden ve Atatürk sevgisinden bahseder. Daha sonra kendi hayat hikayesini anlatır. İhtiyar saz şairi 1913’teki Yunan’lılara karşı savaşmış ve bir kolunu yitirmiştir. Oğlu da Dumlupınar’da Yunan’lılarla mücadele ederken şehit olmuştur. Turgut ihtiyara kendilerinin Dumlupınar’a gittiğini isterse onun da kendilerine katılabileceğini söyler. İhtiyar saz şairi sağlık durumunun bu seyahati kaldıramayacağını bildirdikten sonra tahta kolunu çıkarır ve Turgut’a kolunu oralara götürmesini söyler.

Afyon’a ulaşan çift burada askeri kulübün bahçesinde bir yüzbaşı ile oturur. Yüzbaşı Millî Mücadele’ye katılmış bir kişi olarak onlara savaşı anlatır. Ardından savaş sonrasında milletin medeniyet yolunda hızlı ilerleyişini ve Gazi’nin bu ilerleyişteki payından bahseder. Turgut, Gönül ve Yüzbaşı yanlarındaki kanepeye oturan iki Amele ile sohbet ederler. Bu işçiler Millî Mücadele sırasında Afyon’da savaşmış kişilerdir. Şimdi de Afyon’un imarı için savaşmaktadırlar.

Turgut ve Gönül Dumlupınar’daki Şehitler Tepesi’ne ulaşırlar. Buradaki Mehmetçik Anıtı’nın önünde adeta Kurtuluş Savaşı’nın yapıldığı yıllara dönen çift, savaşta yer alanlara saygılarını ve yaptıkları işin Türk Milleti için ne kadar önemli olduğunu ifade eder. Bu sırada bir kaval sesi duyulur. Turgut kaval çalan çobanı yanına

çağırır. Çoban Sakarya Savaşı'nda ve Başkomutanlık Muharebesi'nde bulunmuş bir kişidir.

Dumlupınar'dan Uşak'a geçen çift burada Uşak Şeker Fabrikası'nda çalışan Turgut'un kardeşi mühendis ile görüşecektir. Fabrikanın yanındaki mühendis evinde bekleyen Turgut ve Gönül işçilerin söyledikleri amele şarkısını söylüyorlar. Turgut cumhuriyet Türkiye'sinin sanayileşmesinde Gönül ise sanayileşmesinde Türk kadının rolünden söz eder. İşten dönen mühendis Turgut ve Gönül'le yaptığı sohbette işçilerin ve kendisinin sahip olduğu çalışma azminden ve bu azmi Ankara'dan aldıklarını anlatır.

Turgut, Gönül ve mühendis daha sonra bir köye uğrarlar. Burası bakımlı bir Cumhuriyet köyüdür. Sekiz ayda halkın yarısı okuma yazma öğrenmiştir. Koca nine dahi yetmiş yaşında okuma öğrenmiştir. Muallim bir gün bütün köylünün okuma yazma öğreneceğini eskisi gibi köylerin ihmal edilmeyeceğini anlatır. Bu durumdan son derece memnun olan Mühendis, muallimi başarısı ve inancı nedeni ile kutlar ve onu alından öper.

Bir sonraki bölüm Ankara'da geçmektedir. Ankara Taşhan'da Zafer Abidesi'nin önünde iki genç abidenin heybetinden ve taşıdığı anlamdan bahsederler. Sonra Mektep Kasketli Çocuk, Amca'ya Atatürk hakkında sorular sorar. İkisi de Atatürk'ü ne kadar çok sevdiklerini ifade ederler. Heykelin önüne gelen Turgut ve Gönül Atatürk'ün Türk Milleti için yaptıklarını değerlendirir. İkisi de heykelin yanından ayrıldıklarında anıtın bir parçası gülle taşıyan kadın heykeli canlanır ve gazinin heykelinin yanına gelerek ona duyduğu sevgiyi dile getirir.

Cumhuriyetin onuncu yıldönümünün kutlandığı gün Turgut ve Gönül'ün evinde hizmetçi ile Nine konuşmaktadır. Nine, Hizmetçi'ye bu günün ne kadar önemli olduğunu anlatır. Birazdan Turgut ve Gönül gelirler. Nine bu ikiliyle biraz sohbet eder ve ayrılır. Piyanonun başına oturan Turgut yazmaya çalıştığı senfoniye tamamlar. Yaptığı besteyi Türk Milleti'ne ve Gazi'ye adayan Turgut çok mutludur. Bu görevi başarı ile yerine getirmiş olduğundan dolayı kendini artık ölüme hazır hisseder.

Vak'a

a) Turgut bir Türk bestecisi olarak milli Mücadele'yi ve gaziye konu edinen bir senfoni yazmaya karar verir. Bunun için savaşın yapıldığı yerleri görmek üzere yola çıkarlar.

b) Ankara treninde Anadolu'ya doğru ilerleyen çift yan vagonun yanık bir Türkü duyar. Turgut Türküyü söyleyen ihtiyar saz şairini buldukları kompartımana getirir. Ve onunla sohbet ederler. Afyona ulaşan Turgut ve Gönül burada bir yüzbaşından Milli Mücadeleyi ve sonrasındaki medenileşme sürecinin öyküsünü dinlerler. Yanlarına oturan iki amele de bu öykünün canlı şahitleridir.

c) Gönül ve Turgut Dumlupınar'daki Mehmetçik heykelini ziyaret ederler. Burada Milli Mücadele ruhunu yeniden yaşarlar. Karşılaştıkları çoban da Kurtuluş Savaşı'na katılmış bir kişi olarak bu durumu perçinler.

d) İki genç (Turgut- Gönül) Uşak'a giderler. Turgut'un kardeşi mühendis Uşak Şeker Fabrikası'nda çalışmaktadır. Mühendis ülkenin sanayileşme serüvenini ve bu serüvenin müsebbibini (Atatürk) anlatır.

e) Mühendis Turgut ve Gönül bir köyü ziyaret eder. Köylüm okuma yazma yarışına katılmış ve kısa zamanda halkın yarısı yeni harflerle okuma yazmayı öğrenmiştir.yetmiş yaşındaki koca nine de bunlar arsındadır. Muallim Cumhuriyet Türkiye'si'nin köy ve köylü ile ilgili hedeflerini dile getirir.

f) Ankara zafer abidesi önünde iki genç heykelin anlamından ve heybetinden söz eder. Bir çocuk yanındaki amcaya heykel Atatürk'le ilgili sorular sorar.

g) Turgut ve Gönül anıtın önünde heykelden hareketle Ata'nın ülkesi için yaptıklarından bahseder.

h) Turgut ve Gönül anıtın yanından uzaklaştıklarında Atatürk heykelinin yanındaki gülle taşıyan kadın heykeli canlanır Gazi'ye duyduğu sevgiyi dile getirir.

ı) Turgut ve Gönül'ün evinde nine ile hizmetçi konuşmaktadır. Birazdan Gönül ve Turgut gelir. Nine Cumhuriyet'in kendine aşıladığı yaşam sevincinden söz eder daha sonra çıkar.

i) Turgut tasarladığı senfoniye bitirir. Artık ölüme hazır olduğunu düşünmektedir. Senfoni Türk milletini ve Gazi'yi konu edinen bir yapıttır.

Tema

Eserin¹ ana teması vatan ve Atatürk sevgisi üzerine kurulmuştur. Piyesteki diğer temaları modernleşme, Türklük, kadın, ölüm ve toplumsal düzen şeklinde sıralamak mümkündür.

Vatan sevgisi, eserde Milli Mücadele ekseninde ele alınır. Kahramanların birçoğu Milli Mücadele ile ilişkilidir. Turgut babasını Dumlupınar'da kaybetmiştir;Yüzbaşı, Çoban I.amele kurtuluş savaşında bizzat yer almış kişilerdir. İhtiyar Saz Şairi Balkan Savaşı'na katılmış oğlunu Milli Mücadele'de şehit vermiştir. Bu nedenle Milli Mücadele ve vatan sevgisinin abideleştirdiği bir savaşlar zinciridir. İhtiyar saz şairi bu dönemi şu sözlerle ifade eder:

*“Ben tâ üç yüz on üçte koştum vatan sesine
Bir kolumu kaptırdım Yunan'lı güllesine
Oğlum da benim gibi onunla boy ölçüştü,
Gitti Dumlupınar'da dövüştü şehit düştü.
Öğünürüm yavrumun her anısta adını
O tattı bu kurtuluş gazasının tadını
O kurtardı vatani ana baba gününde
Ölümüne gam yemem böyle ölen yiğidin
Ruhlar ki İnönü'ne Sakarya Afyon'a
Bir nur gibi inerler her gece bulutlardan
O ruhlardır sizleri bu haç yoluna atan
O yola gidin oğul gidin o yol kurtludur.
Mehmetçiğin taşında ağlamak ne mutludur!”²*

Atatürk sevgisi ve ona olan bağlılığı piyesteki önemli temalardan biridir. İhtiyar Saz Şairi içindeki Atatürk sevgisini şöyle anlatır:

*“Fakat sanma halife içindi döktüğüm kan
İçimdi Türklüğümüdü Türklüğümüdü tutuşan büyük vatan*

¹ Halit Fahri, *On Yılın Destanı*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1933, 54 s.

² Halit Fahri, s.19-20

*Gaziyi kırk yıl önce duymuştum ben içimde
Onu buldum diyerdir bugünkü sevincim de
O büyük Türkü buldum önce Çanakkale'de
Sonra Dumlupınar'da son verdi.”³*

Turgut, Türk milletinin özgürce yaşayışının ve sahip olduğu saadetin kaynağında Atatürk'ü görür.

*“Düşün Gönül ne yaptı ne yaptı bu kahraman
Türkün bahtı kararıp omzu çöktüğü zaman
Hayat veren bir güneş gibi parlayan odur
Bugünkü saadeti vatana yayan odur.”⁴*

Eserde Atatürk sevgisinin kutsallaştırıldığına şahit oluruz, üçüncü dördüncü Gülle Taşıyan Kadın Heykeli canlanır ve ona karşı duyduğu sevgiyi ifade eder.

*“(Gülle Taşıyan Kadın Heykeli
Ağır muhterem esrarlı bir terennümle)
Atının üzerinde öpe öpe elini
Sırtında taşıyaydım Gazi'nin heykelini”⁵*

Modernleşme temi iki başlıkta ele alınır, sanatta ve fende modernleşme şeklinde iki başlıkta ele alınır.

Turgut, fen ve güzel sanatların vatani parlatacak güneş olduğunu söyler ve Avrupa'nın bizi sömüremeyeceği bir ulus olmamızı özler. Bu duruma örnek olarak da hızla gelişen Türk sanayisini gösterir:

*“Evet bu demektir bu sanatla fen kardeştir,
İkisi de vatani parlatacak güneştir.”⁶
“Hammaddeyi işleyen kollar çoğaldı bugün
Her tarafta sanayi işte kök saldı bugün
Bir fabrika açıyor vatanın her yakası
Bu şeker fabrikası o kumaş fabrikası*

³ Halit Fahri, s. 19.

⁴ Halit Fahri, s. 46.

⁵ Halit Fahri, s. 47.

⁶ Halit Fahri, s. 34.

*Ötede iplikler dokuyor narin eller
Beride yığılıyor çinilerle heykeller
Mobilya nı istersin işte en kübjikleri
İşte demirhaneler Türkiye çelikleri
Çiftçiye saban işte, orduya silah işte
Her türlü saadet var böyle ilerleyişte
Hasılı yükseltince her tarafta bir baca
Avrupa kesemiyor artık bizi haraca”⁷*

Türklük temi eserde yer alan diğer temalardan biridir. İhtiyar saz şairi ülkesi için savaşmasını içinde kabaran Türklüğüne bağlar.

“İçimde Türklüğümüdü tutuşan büyük volkan”⁸

Turgut Milli Mücadele’yi ve onu hissedebilmeyi Türklükle ilişkilendirir:

*“Pervanedir gönlümüz o şeref o şana
Bu alevle yanmayan Türk’üm diye yaşamaz
Bunu hissetmeyenle Türk kanı kaynaşamaz”⁹*

Cumhuriyet Türkiye’sinde kadının üstlendiği toplumsal rol bir önceki dönemle karşılaştırılarak verilen önemli bir temadır:

*“Kadının bu işte oynadığı rol büyük
O kadın ki vaktile imansız büyütrdük,
Şimdi yerli maliyle süslüyor köşesini
İşitmiyor ecnebi terzisinin sesini
Avrupa kumaşının vücudundan atıyor
Kendi kumaşlarından güzellik yaratıyor.”¹⁰*

Eserde ölüm teması vazife anlayışı ile birleştirilerek ele alınır. Birey toplumsal vazifelerini yerine getirmek için öldüğünde ölüm korkunç olmaktan çıkar:

⁷ Halit Fahri, s.32.

⁸ Halit Fahri, s.19.

⁹ Halit Fahri, s. 18.

¹⁰ Halit Fahri, s. 33.

*“Ölümü hiç düşünme..ölüm dene haile
Ancak bir zafer için olursa korkunç değil!”¹¹*

Zaman

Eserin vak’a zamanını 1933 yılının Temmuz ve Ekim ayları arasında dört aylık süresini içerir. Yazar vak’a zamanını prologda belirtmiştir:

“Birinci Kısım” Birinci Tablo (İstanbul 1933 Temmuzu)¹²

“İkinci Kısım İkinci Tablo (Ankara,29 Birinci Teşrin 1933)¹³

Anlatma zamanı da tıpkı vak’a zamanı gibi 1933 yılıdır. Anlatma zamanı ile Faik” zamanının üst üste gelişini eserin yazılış amacı ile açıklamak mümkündür. Oyun cumhuriyetin onuncu yıldönümü için yazılmıştır bu durum piyesin ilk sayfasında da belirtilir.

“Cumhuriyet’in onuncu yıldönümü için Yüksek Komisyonca tetkik ve kabul edilerek ikinci defa bastırılmıştır.”¹⁴

Bu doğrultuda diyebiliriz ki eser de sözü edilen eş zamanlılık Cumhuriyetin onuncu yılında Türk insanına Milli Mücadele’nin temini ve Atatürk’ün hem bu mücadele hem de yeni kurulan devletin sanat ve fende ilerleyişteki rolünü anlatmak ve benimsetmek gayesi ile tercih edilmiştir.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar çok farklı mekânlarda gerçekleşir. Birinci kısım ikinci tablo *“İstanbul’da...”¹⁵* II. tablo *“Adana treninde...”¹⁶*, III.tablo *“Afyon’da askerî kulüp bahçesinde”¹⁷*, İkinci kısım I. tablo *“Dumlupınar Tepesi’nde”¹⁸*, II. tablo *“Uşak’ta”*, III. tablo bir köyde, III. kısım I. tablo *“Ankara’da Zafer Abidesi önünde”¹⁹* II. tablo yine Ankara’da Cebeci’de geçer.

¹¹ Halit Fahri, s. 12.

¹² Halit Fahri, s. 3.

¹³ Halit Fahri, s. 6.

¹⁴ Halit Fahri, s. 1.

¹⁵ Halit Fahri, s. 3.

¹⁶ Halit Fahri, s. 3.

¹⁷ Halit Fahri, s. 4.

¹⁸ Halit Fahri, s. 4.

¹⁹ Halit Fahri, s. 5.

Eserde çeşitlilik arz eden mekânların yanı sıra ayrıntılı dekor tasvirleri dikkat çeker:

“Bakımlı bir köy... sağda bir tepe üstünde yamaçtan ön plana doğru inen köy evleri ... tepenin dipteki ucunda harmanlara giden yol ... uzakta, gittikçe yükselen diğer tepeler ve ağaçlıklar arasında kıvrılarak akan bir ırmak...

Solda muhtar odası ..biraz ötede köy mektebi..yanında köy çeşmesi

Perdenin açılışında vakit akşama yakındır. Birkaç köylü kız koşarak çeşmeden güğümlere su doldururlar.”²⁰

Yazar oyundaki bu mekân ve dekor çeşitliliğinin neden olabileceği temsil güçlükleri için şunları söyler:

“Bu piyes dekor ve vesaiti tam olan sahnelerde muharririn tarif ve izahı üzerine temsil edilecektir. Dekorları müsait bulunmayan yahut tabloların çok kısa fasılaları esnasında sahne değiştirmeye imkan görünmeyen tiyatrolarda dekorsuz olarak da temsil inşat edilebilir”²¹

Şahıs Kadrosu

Piyenin geniş bir oyuncu kadrosu vardır. Bu kadroda merkezî şahıslar Turgut ve Gönül'dür. Diğerleri ise dekoratif şahıslardır.

Turgut: Oyunun merkezî kahramanıdır. Turgut babasını Dumlupınar'da kaybetmiş bir şehit çocuğu olarak Gazi Türkiyesi'nin büyük senfonisini yazmak isteyen bir bestecidir. Bu senfoni için sağlığı müsait olmamasına rağmen Millî Mücadele' nin gerçekleştirildiği yerleri görmeye karar verir:

“Şanla ölenlerimiz gömülü hep orada...

Tepe değil orası gökyüzünde bir ada

Dalga gibi çarpıyor ruhlar sahillerine

Ben eğer bestekarsam aşk, ıstırap yerine

Bunu bestelemeli bunu yaratmalıyım”²²

²⁰ Halit Fahri, s. 35.

²¹ Halit Fahri, s. 10.

²² Halit Fahri, s. 9.

Turgut bu amaçla çıktığı yolculuğunda yolculuk sırasında İhtiyar Saz Şairi'nden Dumlupınar'daki Mehmetçik Heykeli'nin yanında Çoban'dan Afyon'da Yüzbaşı ve I.Amele'den Milli Mücadele yıllarının öyküsünü dinler ve o günleri hayal dünyasında yaşar. Uşak'ta Mühendis'ten ve uğradıkları bir köydeki Muhtar'dan, köy mualliminden, Koca Nine'den dinledikleri ve şahit olduklarından Gazi Türkiye'si'nin modernleşme serüvenine tanık olurlar.

Seyahat sonrasında Ankara'ya gelen Turgut burada Cumhuriyet'in Onuncu Yıldönümünü kutlamalarının yapıldığı gün eserini şu sözlerle değerlendirir:

*“Dinle bu senfoni coşan Türk'ün sesidir
Bu beste Ankara'nın Gazi'nin bestesidir.”²³*

Turgut artık ölümü karşılamaya kendini hazır hissetmektedir. Çünkü bu sanatçı olarak ülkesine karşı sorumluluğunu yerine getirmiş olmanın huzurunu yaşamaktadır.

*“Artık ölebilirim, bitirdim eserimi
Mesut yumabilirim hayata gözlerimi.”²⁴*

Sahip olduğu Türklük bilinci, vatan aşkı, Atatürk sevgisi ve vazife anlayışından hareketle Turgut, model olma özelliği gösteren bir Türk sanatçısıdır.

Gönül: Oyunun merkezi kahramanlarından bir tanesi de Turgut'un eşi Gönül'dür.

Gönül'ün en önemli özelliği sahip olduğu vatan sevgisidir:

*“Sen nasıl yantyorsun şehit düşen babana
Düşündükçe dökülen kanları zafer için
Ben nasıl ağlamayayım bir lahza için?..*

Turgut:

Fakat bizi o kanlar kurtardı...

Gönül :

Biliyorum

Ruhlarının önünde ben de eğiliyorum

²³ Halit Fahri, s. 54.

²⁴ Halit Fahri, s. 53.

*Aslan gibi can veren o aziz şehitlerin...*²⁵

Gönül ülkenin modernleşme sürecinde Türk kadının üstlendiği rolü kadınının Osmanlı toplumundaki ihmal edilmişliği ile karşılaştırarak dile getirir:

*“Kadının bu işte oynadığı rol büyük
O kadın ki vaktile imansız büyütürdük
Şimdi yerli maliyle süslüyor köşesini”*²⁶

İhtiyar Saz Şairi: İhtiyar Saz Şairi, II. Balkan savaşından bulunmuş ve burada kolunu kaybetmiş bir vatanseverdir.

*“Ben tâ üç yüz on üçte koştum vatan sesine
Bir kolumu kaptırdım Yunan’lı güllesine.”*²⁷

O, II. Balkan Harbi’nde neden savaştığını sahip olduğu Türklük bilincini ve Atatürk sevgisini ifade eden şu cümlelerle anlatır:

*“Sanma halife içindi döktüğüm kan
İçimde Türklüğümüdü tutuşan büyük volkan
Gaziyi kırk yıl önce duymuştum ben içimde
Onu buldum diyedir bugünkü sevincim de.”*²⁸

İhtiyar saz şairi için Millî Mücadele Türk insanı tarafından mutlaka bilinmesi gereken kutsal bir olaydır:

*“Dumlupınar destanı ayet gibi okunsun”*²⁹

Bu özellikleri ihtiyar saz şairi model bir Türk insanıdır.

Yüzbaşı: Turgut ve Gönül’ün Afyon’da bir askeri klüpte görüştikleri yüzbaşı Millî Mücadele’ye katılmış model bir Türk askeridir.:

*“Ben de saldırdım o gün Afyon tepelerine
Bu topraklar dönmüştü bir kıyamet yerine ...”*³⁰

²⁵ Halit Fahri, s. 9.

²⁶ Halit Fahri, s. 33.

²⁷ Halit Fahri, s. 19.

²⁸ Halit Fahri, s. 19.

²⁹ Halit Fahri, s. 19.

³⁰ Halit Fahri, s. 21.

İstiklâl Savaşı'nın "*Tarihin yeniden Türk'e inanışını*"³¹ sağladığını düşünen Yüzbaşı'nın Türklük bilinci Türk'ün askeri dehasından ve medeniyet yolundaki hızlı ilerleyişinden beslenir:

"Turgut:

Türkün kahramanlıkta var mı cihanda eşi!

Yüzbaşı:

Yalnız kahramanlık mı? Bir de etrafa bakın:

Zaferden sonra nasıl çalışır! Akın akın

Her taraftan işçiler koştu Yunan' Afyon'a

Türk kalır mı medeni yaşamakta hiç sona

Onda da birincidir birinci olacaktır,

...

On yıllık imar işi buna kafi delildir

Türk artık afyon yutmuş bir Asyalı değildir

Cumhuriyet devrine girip ilerleyeli"³²

Diğerleri: Bu grupta ele alacağımız şahısları I. ve II. Amele, Bir Çoban, Koca Nine, Köy Muhtarı, Köy Muallimi, Mühendis, I. ve II. Genç, Amca, Mektep Kasketli Çocuk, Gülle Taşıyan Kadın Heykeli ve Nine olarak sıralamak mümkündür.

I. Amele, Sakarya Savaşı ve Başkomutanlık Meydan Muharebesi'nde bulunmuş düşmana karşı savaşmış 1933'te ise Afyon'un yeniden inşası için modernleşme adına savaşan vatansever bir şahıstır.

Çoban Milli Mücadele'ye katılmış ve orada yaralanmış ülkesine karşı sorumluluklarını yerine getirmiş bir şahıstır.

Mühendis, Köy Muhtarı, Köy Muallimi, ve Koca Nine Gazi Türkiye'si'nin parlayan yıldızlarıdır. Köy muhtarı köyünü Cumhuriyet'e yakışır bir hale getirmiştir. Köy Muallimi köye ilmi getirmiş, kısa sürede köylünün yarısına okuma yazma öğretmiştir. Koca Nine yetmiş yaşından sonra okuma öğrenebilmiş bir kişidir. Mühendis, sanayi ordusunun bir ferdi olarak ülkesinin aydınlık yarınlarına inanan kendini işine adanmış olumlu bir tiptir. I. ve II Genç, Mektep Kasketli Çocuk, yürekleri

³¹ Halit Fahri, s. 21.

³² Halit Fahri, s. 22.

gazinin sevgisiyle dopdolu Cumhuriyet insanını temsil ederler. Nine, Atatürk'ü seven Cumhuriyet'e inanan ve onlar sayesinde gençlik iksirini bilen bir Türk kadınıdır. Gülle Taşıyan Kadın Heykeli, Atatürk sevgisinin destansı bir örneğini sergileyen simgedir.

Dil ve Üslûp

Oyun sade ve anlaşılır bir dille ve manzum olarak yazılmıştır.

Yazar, hayal dünyasındaki olayları çok farklı mekânlarda gerçekleştirmeyi tercih etmiş, bu da oyuna mekan ve dekor çeşitlilikleri olarak yansımıştır. Bu çeşitlilik eserin sergilenmesine bir sınırlama getirir. Yazar bu durum için şöyle bir öneride bulunur:

*"Dekorları müsait bulunmayan yahut tabloların çok kısa fasılları esnasında sahne değiştirmeye imkan görünmeyen tiyatrolarda dekorsuz olarak da temsil inşat olunabilir."*³³

Eserde dikkati çeken bir diğer nokta da oyunun geneline hakim olan telkin üslûbudur. Bu üslûbu oyunun yazılış nedeni ile açıklamak mümkündür:

*"...Halit Fahri Ozansoy'un On Yılın Destanı Celal Sıtkı ...Eğitmen, Yunus Nüzhet Unat'ın Haydi Suna adlı oyunları ise Cumhuriyet Türkiye'sinde gerçekleşen gelişimi, evrimlerin olumlu sonuçlarını sergilemek, Türk gençliğinin başarabileceği işlere işaret etmek üzere kaleme alınmıştır."*³⁴

³³ Halit Fahri, s. 6.

³⁴Sevda ŞENER, "Tiyatro Türünde Ürün veren Yazarlar", *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1998, s. 127.

HAKAN

Özet

Hakan'ın eşi olan Hatun, saray bahçesinde Çoban Kızı ile karşılaşır. Hatun, kızdan bahçeye nasıl girdiğini ve kim olduğunu öğrenmeye çalışır. Çoban Kızı'nın verdiği cevaplar Hatun'u hem öfkelenendirir hem de şüphelendirir. Hatun, Çoban Kızı ile Hakan arasında geçmişten süregelen bir ilişki olabileceğini düşünür. Çoban Kızı, konuşma sonrasında aniden gözden kaybolur.

Hakan, rüyasında bir çoban kızı görmüştür. Rüyasını Hatun'a anlatan Hakan, Hatun'un kıskançlık krizleri ile karşı karşıya kalır. Hatun'dan Çoban Kızı'nın saraya geldiğini öğrenen Hakan, eşini güçlkle teskin eder.

Hakan çoban kılığına girerek yaylaya çıkar ve burada Çoban Kızı ile karşılaşır. İki tarafta birbirini tanıdığını belli etmemeye çalışır. Hakan ile Çoban Kızı arasında gerçekleşen konuşmada Hakan, Çoban Kızı'ndan gelecekle ilgili bilgiler edinir. Çoban Kızı da Hakan'dan halkı adına bazı isteklerde bulunur. Hakan Çoban Kızı'na bu düşüncelerini kurultaya katılarak ifade etmesini önerir.

Kurultayda Çoban Kızı da hazır bulunur. Hakandan hayvan sürüleri için otlak ister. Çoban Kızı'nın konuşmalarından etkilenen Gökalp, ona yıllarca önce kaybettiği kızının yerini sorar. Konuşmanın ilerleyen bölümlerinde Gökalp, Çoban Kızı'nın göğsündeki benden onun kendi kızı olduğunu anlar. Hakan, Çoban Kızı'nın Gökalp'in kızı oluşunu tasdik eder. Kurultayda bulunan ihtiyar çobanlar, Çoban Kızı'nın kendilerinden ayrılmamasını isterler. Buna gerekçe olarak da sürülerin onun yönetimi olmaksızın telef olacağını öne sürerler. Hakan, bu isteği haklı bulur ve çobanlara çiftlikler bağışlayacağını söyleyerek bu sorunu çözer. Hatun, Hakan'ın Çoban Kızı ile ilgili meselelere ilgisinden rahatsız olur. Hakan, Gökalp'e kızını bulması onuruna daha sonra buluşmalarını önerir.

Hatun, rüyasında Hakan ile Konçüy (Çoban Kızı); kendisi ile de Gökalp'i birlikte görmüştür. Hatun, rüyasını düşünürken Gökalp ve Konçüy gelirler. Hatun, Gökalp'le yalnız konuşmayı tercih eder. Konuşmada ikisi arasında gençlik yıllarında yaşadıkları aşk gündeme gelir. Gökalp, Hatun'a kendi sevgisine yüz çevirip Hakan'ı, parayı ve mevkiî tercih ettiğini hatırlatır. Bu sırada Konçüy, babasının Hatun'a olan

meylini düşünmekle meşguldür. Daha sonrada kendisinin Hakan'a karşı hissettiklerini zihninden geçirir. Bir süre sonra Gökalp, Hatun ve Konçüy'a Hakan da katılır. Hakan, herkesin razı olması durumunda kendisinin Konçüy'le, Gökalp'in de Hatun'la evlenmesi teklifini ortaya atar. Konçüy, böyle bir şeyin gerçekleşmesi için kurultaydan onay alınması ve bu durumun yapılacak bir kanunla desteklenmesi gerektiğini söyler. Teklif bu şartlar altında dört kişi tarafından kabul görür. Hakan, kurultayı toplar. Durumu kurultayda bulunan Hanlar ve Tarhanlar, Hakan'ın önerisini uygun görerek kanunlaştırırlar.

Hatun, mevkiini ve Hakan'ın sevgisini yitirdiğini için üzgündür. Konçüy'ün yükselişini de kıskanmaktadır. Gökalp, kızı Konçüy'e annesinin durumu sorar. Konçüy, Gökalp'e annesinin durumunu sorar. Konçüy, Gökalp'e annesinin durumunu bir hayal olarak gösterir.

Hatun, Hakan'la yaptığı konuşmada ondan Gökalp'i veliaht ilân etmesini ister. Hakan, Gökalp'in hakan olamayacağını söyler. Bunun üzerine Hatun, Gökalp için müstakil bir valilik ister. Hakan, bunu düşünceğini belirtir.

Hakan ve Konçüy, kendi aralarında yaptıkları konuşmada evlenmeye karar verirler. Düğün başladığında Hatun, kıskançlık krizleri geçirir ve bayılır. Hakan, dans ve müziğin başlatılmasını emreder. Hatun'un bu yolla kendine geleceğine inanmaktadır. Düğüne katılan elçiler Hakan'a çeşitli hediyeler sunarlar.

Eser, düğün sonrası Hakan, Yeni Hatun'u Memleket (Çoban Kızı-Konçüy), Günay (Eski Hatun) ve Gökalp arasında gerçekleşen diyalogla sona erer.

Vak'a

Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Hatun, sarayın bahçesinde Çoban Kızı ile karşılaşır ve onunla aralarında konuşma gerçekleşir. Hatun, Çoban Kızı'nın Hakan'la bir ilişkisi olabileceğinden şüphelenir.

b) Hakan, rüyasında Çoban Kızı'nı görmüştür. Bu rüyayı Hatun'a anlatır. Hatun, Çoban Kızı'nı kıskanır. Hakan, Hatun'u teskin eder.

c) Hakan, çoban kılığına girerek yaylaya çıkar. Yaylada Çoban Kızı ile karşılaşır. Konuşmalarının ilk bölümlerinde her ikisi de birbirlerini tanıdıklarını ifşa

etmezler. Hakan, Çoban Kızı'na hükümdarlığının geleceği ile ilgili sorular sorar. Çoban Kızı, Hakan'a gelecekte haberler verir ve ondan çobanlar adına isteklerde bulunur. Hakan, Çoban Kızı'ndan Kurultay'a katılmasını ister.

d) Çoban Kızı, Kurultay'a katılır. Gökalp, Çoban Kızı'nın yıllar önce kaybettiği kızı olduğunu anlar. Hakan, bu durumu onaylar. Çoban Kızı, Gökalp'in kızı olarak Konçüy unvanını alır.

e) Hatun ve Gökalp gençlik yıllarında yaşadıkları aşk üzerine konuşurlar. Konçüy, bu sırada babasının Hatun'a karşı beslediği duyguları düşünmekle meşguldür. Hakan gelir ve Gökalp'in Hatun'la, kendisinin de Konçüy'le evlenmesini önerir. Hatun, kıskançlığı yüzünden bu durumu kabul edememektedir. Konçüy ise bu durumun kurultayın onayı ve çıkartılacak kanunla desteklenmesi gerektiğini düşünmektedir.

f) Kurultay toplanır ve Hakan'ın Konçüy'le evlenmesini onaylar. Bu durumda Gökalp ile Hatun da evlenebileceklerdir. Bu karar Hatun'u hiç memnun etmemiştir. Çünkü Konçüy'ün yükselişini kıskanmaktadır. Kurultay kararından sonra Konçüy, Yeni Hatunu Memleket olarak ilan edildi.

g) Gökalp, kızı ile ölen eşi hakkında konuşur. Yeni Hatun-Memleket (Konçüy) babasına annesinin bir hayalini gösterir. Gökalp, kızının Hakan'la evlenmesine bu konuşma sonrasında razı olur.

h) Günay (Hatun), Hakan'a makam ve itibarını kaybetmiş olmaktan duyduğu rahatsızlığı iletir. Hakan'dan Gökalp'i veliaht ilân etmesini ister. Hakan, Gökalp'in veliaht olamayacağını söyler. Bunun üzerine Günay, Gökalp'in müstakil bir vali olarak atanması ister. Hakan, bu isteği değerlendireceğini söyler.

I) Hakan ve Konçüy ilişkileri üzerine konuşurlar ve düğün kararı alırlar. Düğün başladığında Günay, kıskançlığı ve hırsı nedeni ile baygınlık geçirir. Hakan, dans ve müziğin başlamasını emreder. Düğüne katılan elçiler Hakan'a iyi niyetlerini ve hediyelerini sunarlar.

i) Eser, Hakan, Yeni Hatunu Memleket, Günay ve Gökalp arasında gerçekleşen konuşmaları içeren ilave bir bölümle son bulur.

Tema

*Hakan*¹ adlı piyesin ana teması Türk devlet yönetimi üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak aşk, kıskançlık ve hırs temaları da işlenmiştir.

Eserde Türk devlet yönetimi, adaletli, demokratik, barışsever, medenî, toplum merkezli, akla ve mantığa dayanan bir sistem olarak ele alınır. Hakan, devleti temsil eden bir kişi olarak adaleti ilke edinmiştir:

*“Devlet mesalinde adâlettir-itidal.”*²

Bu adalet sayesinde Türk ülkesi güvenli bir coğrafyadır. Çoban Kızı bu durumu şöyle ifade eder:

*“Türkün diyarı darıamandır, değil mi ya?
Mülkünde yok senin ne behayım, ne eşkıya.”*³

Türk devlet yönetiminin bir diğer özelliği de demokratik oluşudur. Devlet, Hakan'ın da uymakla yükümlü kanunlar doğrultusunda işletilir. Bu kanunların yapımı ve yürütülmesi Kurultay tarafından gerçekleştirilir. Hakan'ın da katıldığı kurultay bir başka yönetici tarafından yönetilir. Kurultaya katılanlar devlet yönetimi ile ilgili konularda serbest söz söyleme yetkisine sahiptir. Bu yapı Türk devlet yönetimine demokratik olma özelliği kazandırır. Tarhanlardan biri bu durumu şu cümlelerle ifade eder:

*“Cemiyet idaresi altında bir melik!
Makul idare böyle olur.”*⁴

Türk milletinin ve bundan dolayı Türk devletinin barışsever ve medenî olduğu düşüncesi Hakan tarafından dile getirilir:

¹ Abdülhak Hamid, *Hakan*, Akşam Matbaası, İstanbul, 1935, 99 s.

² Abdülhak Hamid, s. 31.

³ Abdülhak Hamid, s. 33.

⁴ Abdülhak Hamid, s. 39.

*“Turan elindeyiz, şerefü şan yerindeyiz
Biz sulhperveriz, medenidir şiarımız.”⁵*

Türk devleti toplum merkezlidir ve millete hizmet etmeyi amaçlar. Hakan’ın *“Hizmetle iftihar ederim mülkü millete!”⁶* cümlesinde bu düşünce net olarak görülür. Toplum merkezli bu devlette fert ikinci plânda tutulur. Ülkenin başında bulunan Hakan dahi devletten üstün görülmez. Çünkü devletin, dolayısıyla milletin çıkarları Hakan’ın şahsından daha önemlidir. Söz konusu düşünce, eserde Hakan tarafından ifade edilir:

*“Hatta reisi devleti pek büyüterek
Tavsif-ediş hakaret-olur şahsı devlete.”⁷*

Türk devletinin akla ve mantığa dayalı olduğu düşüncesi Hakan tarafından dile getirilir. Hakan, insanlarına akla ve mantığa bağlı kalmaları gerektiğini şu cümlelerle anlatır:

*“Anlatmak istedim, dedim ‘Ey kütlei beşer
Tapmaksa maksadın, ne demekmiş hacer, şecer?
Meçhule tapmadan, akl-ile iz’ana tap-dedim;-
Hayvana tapmadan ise insana tap!’ dedim!”⁸*

Aşk teması eserde Hakan-Çoban Kızı ve Gökalp-Hatun arasındaki duygusal konuşmalarda vücut bulur. Oyundaki temel çatışma ögesi de bu noktada ortaya çıkar. Çatışma, Hakan ve Çoban Kızı yakınlaşmasını engellemek adına Hatun ile Çoban Kızı arasında gerçekleşir.

Oyunda Hakan ile Çoban Kızı arasındaki aşk yazar tarafından ön plânda tutulur. Gökalp ve Hatun arasındaki aşk daha silik işlenir. Çoban Kızı ile Hakan arasındaki aşkı Hakan’ın Çoban Kızı’na söylediği şu cümlede net olarak görmek mümkündür:

“Kamun da, din de sen: sana elbet tapılmak!”⁹

Eserde kıskançlık ve hırs, Hatun (Günay)’ın şahsında işlenmiştir. Hakan’ın Çoban Kızı’nı sevmesi Günay’ın kıskançlık krizleri geçirmesine neden olur. Günay’ın

⁵ Abdülhak Hamid, s. 93.

⁶ Abdülhak Hamid, s. 88.

⁷ Abdülhak Hamid, s. 85.

⁸ Abdülhak Hamid, s. 20.

⁹ Abdülhak Hamid, s. 60.

Hakan ve Çoban Kızı'nın düğünlerinde bayılması da bu yüzdendir. Günay kıskançlığının boyutlarını Çoban Kızı'na şu cümlelerle anlatır:

*"Kıskanç-olursam-öldürürüm, sevgililer biter."*¹⁰

Günay'ın para ve makam hırsı da kıskançlığı kadar şiddetlidir. *"Hakan değildi, serveti samandı sevdiğim."*¹¹ sözünden de anlaşılacağı üzere Günay, Hakanla sırf serveti için evlenmiştir. Günay'ın Hakan'dan Gökalp'i önce veliaht ilân etmesini istemesini daha sonra müstakil bir vali olarak atanmasını istemesi onun makam hırsının bir göstergesidir.

Zaman

Yazar, eserin vak'a zamanına dair net bir tarih belirtmemiştir. Piyesteki Finike devletinin adının zikredilmesi, Konçüy gibi arkaik unvanların kullanılması, kurultayın devlet yönetiminde etkin rol üstlenişi gibi bazı verilerden hareketle vak'a zamanının İslamiyet öncesi Türk tarihinde yer aldığını söyleyebiliriz. Eserin anlatma zamanı ise 1935 senesidir.

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşıma nedenini adalet, akılcılık gibi değerleri seyirciye aktarma gayreti ile açıklamak mümkündür.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar yedi farklı mekânda gerçekleşir. Bunlar *"Sarayı hakaninin bahçesinde bir çemenzar."*¹², *"Sarayda büyük bir oda"*¹³ bir *"yayla"*¹⁴ kurultayın yapıldığı yer¹⁵, *"kırdı bir ırmak"*¹⁶, *"Büyük bir çadırın dahili"*¹⁷, *"Başka bir çadırın dahilinde"*¹⁸, *"sarayda bir oda"*¹⁹ ve *"sarayın bahçesi"*²⁰ dir.

Yazar söz konusu mekânların dekor kurguları ile ilgili hiçbir bilgi vermemiştir.

¹⁰ Abdülhak Hamid, s. 8.

¹¹ Abdülhak Hamid, s. 50.

¹² Abdülhak Hamid, s. 5.

¹³ Abdülhak Hamid, s. 14.

¹⁴ Abdülhak Hamid, s. 23.

¹⁵ Abdülhak Hamid, s. 37-62.

¹⁶ Abdülhak Hamid, s. 49.

¹⁷ Abdülhak Hamid, s. 70.

¹⁸ Abdülhak Hamid, s. 78.

¹⁹ Abdülhak Hamid, s. 85.

²⁰ Abdülhak Hamid, s. 95.

Şahıs Kadrosu

Piyes, Hakan, Gökalp, Hanlar, Tarhanlar, Elçiler, İhtiyar Çobanlar, Sakiler, Uşaklar, Günay Hatun, Çoban Kızı, Baş Rakkase, Rakkaseler, Hanlarla Tarhanların Zevceleri, Sakiyeler, ve Cariyeler'den oluşan geniş bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu kişiler arasında merkezî şahıslar Hakan, Günay ve Çoban Kızı'dır. Diğerleri figüratif şahıslardır.

Hakan: Türk devletinin hükümdarı olan Hakan, adalet sahibi, milletine hizmet etmeyi vazife bilen, akla ve mantığa değer veren örnek bir yöneticidir.

Günay: Oyunun ilk bölümlerinde Hakan'ın eşi olan Günay, kıskanç ve haris bir kadındır. Makam, gösteriş ve paraya düşkün olan Günay, bu nedenle sevdiği insanlardan vazgeçmiş ve Hakan'la evlenmiştir. Günay, eserin son bölümlerinde Hakan'dan ayrılmak zorunda kalır ve para, makam adına sahip olduklarını yitirir. Günay'ın bu durumu yazar tarafından bilinçli olarak düşünülmüştür ve izleyiciye aşırı hırs ve kıskançlık noktasında dolaylı bir gönderme niteliğindedir.

Çoban Kızı: Piyesin başında Çoban Kızı olarak karşılaştığımız bu kadın şahıs ilerleyen bölümlerde Gökalp'in kızı Can, Konçüy ve Hakan'la evlenmesinin ardından Yeni Hatunu Memleket adları ile anılır. Çoban Kızı, istediğinde görünmez olabilme ve çok hızlı yer değiştirebilme gibi gizil güçlerle donatılmış, iyi kalpli, adalet yanlısı örnek bir kadın şahıstır.

Diğerleri: Bu grupta yer alan Gökalp, Hanlar, Tarhanlar, Elçiler, İhtiyar Çobanlar, Sakiler, Uşaklar, Baş Rakkase, Rakkaseler, Hanlarla Tarhanların Zevceleri, Sakiyeler ve Cariyeler vak'a akışında etkin rol almayan figüratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Manzum olarak kaleme alınan piyes, aruzun vezni ile yazılmıştır. Eserin bir ağır dili vardır. yazar da piyesin sonunda yer verdiği cümlelerle bunu kabul eder:

*"Yalnız bu eseri en eski ecdadımızın lisanı olan öz türkçe ile yazmağa muvaffak olabilseydim benim için daha ziyade mucibi mes'udiyet olurdu."*²¹

²¹ Abdülhak Hamid, s. 99.

Yazarın, dekor kurgusu ile ilgili bilgi vermemiş olması ve şahıs kadrosunun tek yönlü şahıslardan oluşması eserde dikkat çeken teknik özelliklerdir.

GÂVUR İMAM

Özet

Eserde anlatılan olaylar Kurtuluş Savaşı'nın yapıldığı yıllarda gerçekleşir. Veli Dayı, misafirleri Hamdi Bey ve Dramalı Rıza Bey'le düşman elinden kurtarılan cephaneler üzerine konuşmaktadırlar. Konuşmalardan cephanelerin kaçırılmasında Türk halkının kadınlı erkekli önemli bir iş başardığı anlaşılır. Bir süre sonra öğretmenler gelir. Ayten, odada bulunanları cephaneye kaçırılması işi için tebrik eder. Sohbet sırasında söz Anzavur İsyanı'na ve taassuba gelir. Saltanatın desteğiyle isyan edenler millî güçlerin eline geçen cephaneye göz dikmişlerdir. Balıkesir'den gönderilen telgrafta Kâzım Bey de Hamdi Bey'i aynı konu için uyarmıştır. Ayten, öğretmenler adına yaptığı konuşmada kendilerine verilecek her türlü görevi yerine getirmeye hazır olduklarını ifade eder.

Hamdi Bey, Rıza Bey ve müfrezesini Yenice'ye hareketle görevlendirir. Ardından Veli Dayı ile Müftü'nün yobazlığı üzerine konuşurlar. Bu sırada dışardan okul çocuklarının Millî Mücadele lehine tezahüratları duyulur. Veli Dayı gelir ve Anzavur ile Gâvur İmam'ın iki yüz kişilik bir kuvvetle Biga'yı basmaya geldiğini haber verir. Hamdi Bey keşif kolu çıkarılmasını emreder. Kâzım Paşa'ya, bu gelişmeleri bildirmek amacı ile telgraf çekilir. Müfrezeye yola çıkar. Veli Dayı ve Hamdi Bey yobazlar üzerine konuşmaya devam ederler. Bu sırada Nuri Çavuş gelir. İsyancıların Biga'yı basmak için harekete geçtiğini söyler. Hamdi Bey, Veli Dayı'yı da yanına alarak yola çıkar.

İsyancılar bir gün önce Biga'ya girmiştir. Ayten, okulda vatan sevgisi ve Millî Mücadele üzerine bir ders vermektedir. Derste isyancılar ve Padişah'ın Millî Mücadele'yi engellemek için yaptıklarını anlatır. Çocuklar vatan ve Millî Mücadele lehine, Padişah ve isyancılar aleyhine tezahüratta bulunurlar. Doğan Bey, sınıfa gelerek Ayten'e Müftü ve Gâvur İmam'ın okulun basılacağı üzerine haber yolladıklarını, çocukların seslerinin dışarıdakiler tarafından duyulduğunu söyler. Ayten bunu önemsemez ve anlatmaya devam eder. İsyancılar okulu basarlar. Ayten vatan sevgisini anlattığını söyler ve isyancılara tepki gösterir. Ardından isyancılar Ayten'i tutuklatırlar. Bu sırada öğrenciler vatan ve Mustafa Kemal için tezahüratta bulunurlar.

Sonraki bölümde Dramalı Fevzi Bey ve Aykut, gelişen olayların bir değerlendirmesini yaparlar. Bu sırada bir atlı belirir. Gelen Nuri Çavuş'tur ve çatışmadan yeni çıkmıştır. Nuri Çavuş, Hamdi Bey'in şehit olduğunu söyler. İsyancıların Biga ve çevresinde yaptıklarını anlatır. Aykut gelir, keşif kolunun döndüğünü, asilerin Yenice üzerine yürümeye başladıklarını haber verir. Rıza Bey, Nuri Çavuş'u dağın sağ yamacını tutmakla görevlendirir. Düşman ilerleyişini seyreden Rıza Bey, tek çarenin cephaneyi havaya uçurmak olduğunu söyler. Cephane çiftliğe yerleştirilir. Rıza Bey, Pehlivan'a cephaneyi havaya uçurmak için çiftliğe fitil yerleştirmesini söyler. Ardında herkese üzerine bomba ve cephane almalarını emreder. Fital ateşlenmiştir. Patlamaya iki dakikadan az bir süre kalmıştır. Bu sırada yapılan konuşmalarda milletin bir gün bu yobazlardan kurtulacağı ifade edilir. Ardından Mustafa Kemal lehine hep birlikte bağırlır. Bu sırada müthiş bir gürültü duyulur, cephaneler havaya uçmuştur. Eser, askerlerin Türk milleti için hep birlikte bağırmalarıyla son bulur.

Vak'a

Konusunu Millî Mücadele yıllarında yaşanan Anzavur İsyanı'ndan alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Hamdi Bey komutasındaki millî kuvvetler, düşmanın elinden çok önemli bir cephaneyi kurtarmayı başarmıştır. Veli Dayı, Hamdi Bey ve Ayten bu başarının mutluluğunu yaşamaktadırlar. Fakat Anzavur ve adamları da bu cephanenin peşindedir. Hamdi Bey bu durum için gerekli önlemleri aldirtir.

b) Hamdi Bey, Veli Dayı ile Müftü'nün yobazlığı üzerinde konuşurlarken Gâvur İmam'ın iki yüz kişilik bir güçle Biga'yı basmaya geldiği haber verilir. Hamdi Bey, bir keşif kolu görevlendirir. Balıkesir'e gelişmeleri bildiren bir telgraf çekilir.

c) Gâvur İmam ve adamları Biga'yı ele geçirmiştir. Bu olaydan bir gün sonra Ayten, öğrencilerine vatan sevgisi Millî Mücadele ve taassubu konu edinen bir ders anlatırken okul basılır. İsyancılar Ayten'i tutuklarlar.

d) Dramalı Fevzi Bey ve Aykut yaşananlar üzerine konuşurlarken Nuri Çavuş gelir. Çatışmadan yeni çıkan Nuri Çavuş, Hamdi Bey'in şehit olduğunu söyler. Ardından Aykut gelir, isyancıların Yenice üzerine yürüdüklerini haber verir.

e) Fevzi Bay, asilerin cephaneleri ele geçirmelerini önlemek için cephanelerin havaya uçurulmasına karar verir. Herkes üzerine gerekli cephaneyi alır. Cephaneliğe yerleştirilen fitil dört dakika sonra cephaneyi havaya uçurur.

Tema

Bürhan Cahit'in *Gâvur İmam*¹ adlı oyunun ana teması taassup üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak ihanet, kahramanlık, savaşın neden olduğu olumsuzluklar ve vatan sevgisi yan temaları işlenmiştir. Bu temalar, Anzavur ve Gâvur İmam'ın kuvvetleri ile Millî Mücadele için çalışan kuvvetler arasındaki çatışma ile eserde verilir.

Piyeste taassup, Halife, Gâvur İmam ve Müftü'nün şahsında temsil edilir. Bu kişiler Millî Mücadele'ye engel olmak için dini kendi çıkarları doğrultusunda kullanırlar. Halkın cahil oluşu bu kişilerin işlerini kolaylaştırır:

*"Bütün çektiğimizi cehaletten. Düşmanlar hep bundan istifade ediyorlar. Ah şu yobazlar."*²

Halkın cahilliğinden istifade eden Müftü, Padişah'ın emrinin Allah'ın emri olduğunu söylemekten çekinmez:

*"Geçen hafta camide vazetti. 'Padişahın emri Allahın emridir. Padişah, düşmanla beraber olsa da onun emrinden çıkmayın? Diyordu."*³

Taassup konusunda en geniş değerlendirmeyi Ayten Hanım yapar. Halkın dini duygularını istismar edenleri câni olarak nitelendiren Ayten Hanım, bu işin önünün cehalete savaş açmak ve Mustafa Kemal'in yolundan yürümeyle alınabileceğine inanır. Ayten Hanım bu düşüncelerini öğrencilerine şu cümlelerle aktarır:

"Şimdi çocuklarım beni dinleyin. Türk vatani bütün evlâtlarından fedakârlık bekliyor. Bu toprakları yalnız dışardan gelen düşmanlarda değil, içimizde türeyen cahil zalimlerden kurtaracağız. Onlar cehaletin, taassubun kurbanlarıdır. Asıl caniler bu cahil insanları böyle bir millî davada din ve şeriat propagandası ile ayaklandırıp milletin arasına nifak sokanlardır."

¹ Bürhan Cahit, *Gâvur İmam*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, 26 s.

² Bürhan Cahit, s. 10.

³ Bürhan Cahit, s. 9.

....

Türk topraklarında tek düşman kalmayınca kadar çarpışacağız. Ana yurdumuz da kardeşi kardeşe düşüren cehalete harp açacağız. Masum Türk köylüsünü din bayrağı altından haydutluğa sürükliyen halife ve padişahçılara aman vermiyeceğiz. Mustafa Kemal Paşanın açtığı yolda elele başbaşa yürüyeceğiz..”⁴

Eserde ihanet teması, ana tema ile ilişkilendirilir. Ahmet Pehlivan, isyancıları Yenice üzerine yürüyüşlerini düşmanın Akhisar’ı ele geçirişyle aynı kefeye koyarak şunları söyler:

“Hainler.. Akhisarda düşman da Türk köylerini böyle basıyor.”⁵

Gerek Anzavur gerekse Gâvur İmam, halkı din adına isyana teşviklerinin arkasında Padişah bulunur. Yani Padişah da söz konusu ihanetin ortaklarından. Padişah’ın hain olarak takdim edilişi sadece isyanlara katkısı nedeniyle değildir. Padişah, kişisel çıkarları için işgalcilerle da işbirliği içindedir. Ayten Hanım, bu durumu öğrencilere şu cümlelerle anlatır:

“Bugün kitaplarınızı kapatınız. Sizinle ana, evlât gibi konuşalım. Memleketimiz büyük bir ihanete uğradı. Düşmanlar topraklarımızı çiğniyorlar. Padişah da onlarla birlik oldu. Sarayda; hamamında, külhanında rahat geçecek birkaç günlük ömrü için milleti feda etti. Memleketi kurtarmak için çalışan kahramanlara karşı düşmanlarla beraber harbediyor.”⁶

Kahramanlık temi, Millî Mücadele için çalışan Türk insanının ferdi ve toplumsal çabaları ile eserde yer bulur. Türk halkının kahramanlığı ilk bölümlerde Hamdi Bey tarafından dile getirilir. Düşman elinden cephane kaçırılırken halk, kadınlı erkekli çalışmış cephanelerin ele geçirilmemesini sağlamıştır:

“Lâkin halk cephaneleri nasıl taşıdı. Allah bu millete zeval vermez. O ne aşk, o ne şevkti yahı!”⁷

⁴ Bühran Cahit, s. 15.

⁵ Bühran Cahit, s. 23.

⁶ Bühran Cahit, s. 14.

⁷ Bühran Cahit, s. 6.

Ferdî plânda kahramanlık örneği ise Hamdi Bey'in kendisidir. İsyancılarla girilen çatışmada geri çekilmeyi reddeden Hamdi Bey, cephanesi bittiği hâlde düşman üzerine saldırarak kahramanca ölmeyi bilmiştir. Bu olay Nuri Çavuş tarafından anlatılır:

*“Kumandana çok yalvardık. Sen git biz vuruşalım; dedik. Dinlemedi. Bütün cephaneyi harcadı. Sonra tabancasını çekerek fırladı. On adım gitmeden düştü, parçaladılar.”*⁸

Savaşın neden olduğu olumsuzluklar, isyancıların Biga'da yaptıkları ile gündeme gelir. Ayten ve bazı öğrenciler ders sırasında bu duruma dikkat çekerler:

“Bakın dün gece Gâvur İmam Biga'yı bastı. Birkaç gün evvel millî kahramanlarımızın düşman elinden kurtardıkları cephaneleri ele geçirmek için namuslu vatansever insanlara işkence ediyorlar.

Bir çocuk – Dün gece babamı alıp götürdüler.

*Bir kız – Anamın boynundan beşibiryerdesini koparıp aldılar.”*⁹

Ayten Hanım ve diğer öğretmenler de kısa bir süre sonra isyancıardan aynı muameleyi göreceklendir. İsyancıların öğretmenlere yaptıkları Nuri Çavuş tarafından ifade edilir:

*“Asiler (Biga)da çok kötülük yapmışlar. Müftünün lâfına uyup mektep muallimlerine işkence etmişler. Bu Bigadan kaçıp bizim müfrezeye iltica eden iki genç haber verdi.”*¹⁰

Vatan sevgisi piyeste işlenen bir diğer yan temadır. Oyun genelinde işlenen bu temayı en net şekliyle Ayten Hanım'ın ifadelerinde görebilmek mümkündür. Kendisi ve diğer öğretmenler adına konuşan Ayten Hanım ülkeleri için ülke gerisindeki yürüttükleri mücadelelerini istenildiği takdirde kadın erkek demeden ön cephelerde silahlı bir şekilde sürdürmeye hazırdır:

*“Sizi fazla meşgul etmeyelim Kumandan Bey. Bütün muallimler emrinizi yapmaya hazırız, icap ederse kadın ve erkek silâhla size arkadaşlık ederiz.”*¹¹

⁸ Bürhan Cahit, s. 20.

⁹ Bürhan Cahit, s. 14.

¹⁰ Bürhan Cahit, s. 20.

¹¹ Bürhan Cahit, s. 8.

Zaman

Eserin vak'a zamanı İkinci Anzavur Ayaklanması'nın cereyan ettiği 10 Şubat – 16 Nisan 1920¹² tarihleri arasındaki birkaç günlük bir zaman dilimini kapsar. Birinci perdede anlatılanlar, isyancıların Biga'yı basmalarından bir gün önce gerçekleşir. İkinci perde ise Biga'nın ele geçirilişinden bir gün sonrasını kapsar. Üçüncü perdede anlatılan olaylar ise ikinci perdenin vak'a zamanının birkaç gün sonrasındaki bir günde gerçekleşir. Piyesin anlatma zamanı ise 1933 senesidir.

Yazarın anlatma zamanının 12 yıl öncesindeki bir vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışını, Millî Mücadele sırasında Türk milletinin hem dış düşmana hem de dış düşmanla işbirliği içindeki iç düşmana karşı verilen mücadeleyi Cumhuriyet insanına anlatmak ve bu olaylardan gerekli çıkarımların yapılmasını sağlamak amacı ile açıklayabiliriz.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar “*Bigada eşraftan Veli Dayının evinde bir oda...*”¹³, “*Bigada bir ilkmektep dersanesi*”¹⁴ ve “*Yeniceköyünde bir ağıl...*”¹⁵ sözleriyle anlatılan üç farklı mekânda gerçekleşir. Yazar söz konusu mekânlarla ilgili kısa dekor tasvirleri yapar. Bunlardan en genişi birinci perdenin dekor kurgusu ile ilgili yazılanlardır:

“*Bigada eşraftan Veli Dayının evinde bir oda, bir kilim döşeli, sağ köşede uzun ve halı örtülü bir sedir vardır. Duvarlarda mavzer, filinta, bir kulaklı yatağan görünüyor. Solda aralık bir kapı, sedirin önünde bir cigara masası.*”¹⁶

Eserde Biga, Balıkesir, Akhisar ve Yeniceköyü gibi Millî Mücadele'nin gerçekleştiği mekân adları da kullanılmıştır.

¹² Ergün AYBARS, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000 s. 213.

¹³ Bürhan Cahit, s. 5.

¹⁴ Bürhan Cahit, s. 14.

¹⁵ Bürhan Cahit, s. 18.

¹⁶ Bürhan Cahit, s. 5.

Şahıs Kadrosu

Eser sekiz kişilik bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu şahıslarda merkezî durumda olanlar Hamdi Bey, Ayten, Veli Dayı ve Dramalı Rıza Bey'dir. Diğerleri ise vak' a akışına direkt etkisi olmayan şahıslardır.

Hamdi Bey: Yazar tarafından "*Bigada millî kuvvetler kumandanı*"¹⁷ olarak takdim edilen Hamdi Bey, vatanını seven, bu uğurda düşmanlarla ve yobazlarla mücadele eden ve mücadelesi sonunda şehit olan örnek bir Türk askeridir. Hamdi Bey, Anzavur İsyanı'nda isyancılar tarafından yakılmış ve öldürülmüş tarihî bir şahsiyettir.¹⁸

Ayten Hanım: Biga'da mektep muallimi¹⁹ olan Ayten Hanım, Millî Mücadele için çalışan, taassuba karşı çıkan, Atatürk'e inanmış cesur bir Türk öğretmenidir. Özellikle ikinci perdede yazarın sözünü emanet ettiği şahıs durumunda olan Ayten Hanım, bu bölümde taassup, din sömürüsü, halife ve padişah ile ilgili ifadelerin sahibidir. Ayten Hanım'ın ders esnasında öğrencilerine anlattığı bu düşüncelerinin tehlikeli sonuçlar doğurabileceğini söyleyen Doğan'a verdiği cevap, onun kişiliğini anlayabilmek açısından önemlidir:

*"Hiçbir kuvvet muallimi talebesine ders vermekten alıkoyamaz. Sarayında bir gün zevki için milletin namusunu ayaklar altına alan padişah işlediği cinayeti işitsin de utansın."*²⁰

Veli Dayı: Biga eşrafından olan Veli Dayı, Pehlivan Ahmet tarafından yürekli bir Türk olarak tanıtılır.²¹ Tahsilli bir kişi olmamasına rağmen ülkesinin içerisinde bulunduğu durumu kavrayabilecek bir millî şuura sahiptir:

*"Düşman Akhisarı geçti. Ayvalıkta hergün muharebe oluyor. Millet yalnız başına kaldı. Padişah düşmanlarla birlik oldu. Üstelik bu hainler de milleti içinden vurmağa kalkıyor."*²²

¹⁷ Bürhan Cahit, s. 3.

¹⁸ AYBARS, s. 14.

¹⁹ Bürhan Cahit, s. 3.

²⁰ Bürhan Cahit, s. 16.

²¹ Bürhan Cahit, s. 19.

²² Bürhan Cahit, s. 7.

Veli Dayı, Millî Mücadele'ye sahip çıkan Türk milletini eserde temsil eden örnek bir şahıs olarak düşmanla vuruşarak ölmeyi tercih edecek kadar kahraman bir kişidir:

*"O zalimler beni sağ bırakmazlar Kumandan Bey. Eğer kismette ölmek varsa bari vuruşa vuruşa ölürüm."*²³

Dramalı Rıza Bey: *"Millî kuvvetler müfreze kumandanı"*²⁴ olan Rıza Bey, Hamdi Bey'in ölümünden sonra komutayı üzerine alarak cephanenin düşmanların eline geçmesine izin vermeyen vatansever bir kişiliktir.

Diğerleri: Bu grupta yer alan kişiler Tosun, Aykut, Nuri Çavuş ve Ahmet Pehlivan'dır.

Tosun, Hamdi Bey'in emir eridir. Aykut, Rıza Bey'in emrindeki bir çavuştur. Nuri Çavuş millî kuvvetlerde bölük kumandanıdır. Ahmet Pehlivan ise millî kuvvetlerde çete kumandanıdır.

Dil ve Üslûp

Eser sâde bir dille ve mensur olarak kaleme alınmıştır. Konusunu yaşanmış bir tarihî vak'adan alan ve tezli bir eser olan *Gâvur İmam*'da sanat kaygısı ikinci plânda tutulmuştur. Oyunun sergilenebilirliğini kolaylaştırma amaçlı basit dekor bilgileri ve tek yönlü idealize edilmiş şahıs kadrosu esere ait teknik eksiklikler olarak dikkat çeker.

²³ Bûrhan Cahit, s. 13.

²⁴ Bûrhan Cahit, s. 3.

DESTAN

Özet

Eser, Gülseren'in perde açılmadan önce okuduğu bir şiirle başlar. Gülseren, tarih dersinden bir ödevleri olduğunu, tarihin en büyük kahramanının resmini yapacaklarını söyler. Daha sonra perde açılır.

Gürbüz, arkadaşlarına tarihin en büyük kahramanı olarak firavunları önerir. Doğan ve Atıl, firavunların olumsuz yönlerini anlatır ve bu fikri reddederler. Sevinç, İskender'in resmini yapmayı teklif eder. Tarih kitabından İskender'le ilgili bölümleri okur. Doğan, İskender'in en büyük kahraman olamayacağını anlatır. Atıl, en büyük kahraman olarak Sezar'ı öne sürer. Gürbüz, Cengiz'in resmini yapmayı teklif eder. İki teklif de diğer çocuklar tarafından reddedilir. Engin, Osmanlıoğulları'nın resmini yapmayı önerir ve üç büyük Osmanlı padişahının (Fatih, Yavuz, Kanuni) başarılarını anlatır. Atıl, bu öneriye şiddetle karşı çıkar. Engin'in övdüğü padişahların olumsuz yönlerini tek tek anlatır. Sevinç, Napolyon'un resminin yapılabileceğini söyler. Tarih kitabından Napolyon'la ilgili bölümleri okur. Doğan, Napolyon'un tarihin en büyük kahramanı olamayacağına yönelik düşüncelerini ifade eder. Gürbüz, George Wasington'u önerir. Sevinç, bunun iyi bir fikir olduğunu, hemen resme başlamaları gerektiğini dile getirir. Doğan ise tarihe yeniden göz atılmasından yanadır.

Gülümser, gruba katıldığında aradığı kahramanı bulmuş ve resmini yapmıştır. Öğrenciler bir anda Gülümser'in Gazi'nin resmini yaptığını anlarlar. Öğrencilerden her biri Atatürk'le ilgili düşüncelerini ve onun hakkında bildiklerini anlatır. Atatürk'ün Çanakkale'de ve Kurtuluş Savaşı'nda yaptıklarından bahsedilir. Öğrenciler, Mustafa Kemal'le aynı dönemde yaşıyor olmaktan duydukları mutluluğu ifade ederler.

Eser, bütün öğrenciler tarafından okunan bir şiirle sona erer.

Vak'a

Eserin temel çatışma tarihteki en büyük kişinin kim olduğu üzerine kurulmuştur. Vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Gülseren, okuduğu şiirle tarih dersinde tarihin en büyük kahramanının resmini yapmalarının gerektiğini belirtir ve seyircilerden yardım ister.

b) Öğrenciler tarihin en büyük kahramanı olarak Firavun, İskender, Sezar, Cengiz, Osmanlılar, Napolyon G. Wahsington'un adları üzerinde dururlar. Tartışmalardan bu kişilerin hiçbirinin tarihin en büyük kahramanı olamayacağı sonucuna varırlar.

c) Gülseren, arkadaşlarının yanına ödevini yapmış olarak gelir. Öğrenciler, Gülseren'in bulduğu kahramanı Atatürk olduğunu anlarlar. Öğrenciler, Atatürk'ün özelliklerini anlatırlar. Onunla aynı devirde yaşadıkları için, onu tanıdıkları için çok mutlu olduklarını ifade ederler.

e) Eser, öğrencilerin hep bir ağızdan okuduğu ve Cumhuriyet gençlerinin özelliklerini anlatan bir şiirle son bulur.

Tema

*Destan*¹ adlı eserin ana teması Atatürk sevgisi üzerine kurulmuştur. Eserde, ana temaya bağlı olarak Osmanlı'nın reddi ve Türklük yan temaları işlenir.

Eserde Atatürk, ülkeyi karanlık dinlerden aydınlık yarınlara çıkaran kişidir:

*"Kara dünü ışıklı yarına ulaştırdı."*²

Piyeste Atatürk sevgisinin kutsallaştırıldığına şahit oluruz:

*"Asıl görülmeyen iç ne kudretler taşıyor,
Hangi Tanrı'nın ruhu bu varlıkla yaşıyor."*³

Atatürk, eserde yalnızca düşmanlara karşı koymamış düşmanın yerli işbirlikçileri ile mücadele etmiş bir lider olarak savunulur:

*"Yurdun artık toprağı çiğnendi yabancıyla,
Sarayla uşakları sinsi yılan hincıyla
Arkadan vurmak için yollara pusu kurdu
Saldıran yığınlara yalnız o karşı durdu."*⁴

¹ Galip NAŞİT, *Destan*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, 23 s.

² NAŞİT, s. 22.

³ NAŞİT, s. 19.

⁴ NAŞİT, s. 21.

İçleri Atatürk sevgisiyle dolu bu öğrenciler, Osmanlıyı reddederler:

*“O bunak dervişleri hele sen aklından sil.”*⁵

Osmanlı Devleti'nin önde gelen padişahları için söylenenlerde bu doğrultudadır.

Kanunî için:

*“Kanunî Süleyman mı? Öz oğlumun ahını
Bir kızıl damga gibi taşıdı vicdanında.”*⁶

Fatih için:

*“Bırak masum kanların mezarda tutsun ahı,
Vezirini kıskanıp öldüren padişahı...”*⁷

Yavuz için:

*“Gömdü kum çöllerine yurdun öz evlâdını
Böylelikle tarihe sokabildi adını...”*⁸

Osmanlı sultanlarının türbelerinde günümüzdeki durumları ise şöyle yorumlanır:

*“Zevki kelle vurdurmak, kan dökmek olanlar,
Mezarcıklarla dolu türbesinin yanları,
Şahane bir gururla uyanmaz uykusunda,
Uyuyor bulursumuz.”*⁹

Öğrenciler Osmanlı sultanları hakkında bu şekilde düşünürken Cengiz için farklı düşüncelere sahiptirler. Bu farklılığın nedeni, Cengiz'in Türk olmasından ve Türk töresine sahip çıkmasından kaynaklanır:

“Ben Cengiz'i severim öz canımdan daha çok,

....

*Yurdunun dileğini kendisine yasa yaptı,
Cengiz ölene kadar Türk töresine taptı”*¹⁰

⁵ NAŞİT, s. 17.

⁶ NAŞİT, s. 12.

⁷ NAŞİT, s. 12.

⁸ NAŞİT, s. 12.

⁹ NAŞİT, s. 13.

¹⁰ NAŞİT, s. 10.

Zaman

Eserde, vak'a zamanı ile ilgili kesin bir bilgi yer almaz. “*Bu günlere yetiştik, tanıdık Gazimizi*” cümlesinden hareketle vak'a zamanının Cumhuriyetten sonra bir tarih olduğunu söylemek mümkündür. Tek perdeden oluşan eserde zaman söz konusudur. Piyenin anlatma zamanı da Cumhuriyet sonrası dönemdir.

Mekân

Piyeste, üç birlik kuralına uygun olarak tek mekân söz konusudur. Bu mekân bir çocuk odasıdır. Yazar odanın dekoru ile ilgili şu bilgileri verir:

*“Masanın, iskemlelerin döşemenin üzerinde gelişi güzel bırakılmış kitaplarla dolu bir mektep çocuğu odası.”*¹¹

Şahıs Kadrosu

Destan adlı oyun, Gülümser, Doğan, Atıl, Gürbüz, Sevinç ve Engin adlı altı öğrencinin oluşturduğu bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu öğrenciler birbirinden ayrı kişilikler sergilemezler. Hepsi için Atatürk sevgisi etrafında ortak bir kişilik çizilir. Bu nedenle biz de şahıs kadrosunu değerlendirirken söz konusu öğrencileri tek bir kişilik olarak ele almaya çalışacağız.

Öğrenciler: Gülümser, Doğan, Atıl, Gürbüz, Sevinç ve Engin, yazar tarafından, Atatürk sevgisi etrafında kenetlenmiş yeni nesil (Cumhuriyet neslini) temsil eden örnek şahıslardır.

Eserin sonunda hep bir ağızdan okunan şiirde öğrencilerin özelliklerini görmek mümkündür:

*“Biz yeni Türkiyenin Kemalist çocukları,
Kolumuzun gücüyle aşarız ufukları.
Biz doğu çocukları batının yolcusuyuz,
....
Hepimizin varlığı bir tek varlığa tapar.
Gazi Mustafa Kemal bu tek varlığın adı.
Yazık bizden başkası ona kavuşamadı.*

¹¹ NAŞİT, s. 6.

*Biz onun çocukları, onun çocukları biz.*¹²

Dil ve Üslup

Oyun sade bir dille ve manzum olarak yazılmıştır. Piyes genelinde on dörtlü hece ölçüsü kullanılmıştır.

Eserde üç birlik kuralına uyulmuştur. Olaylar bir zaman, bir mekân ve belirli kişiler tarafından gerçekleştirilir.

Yazar, dekor kurgusunu basit tutmuştur. Bunu, eserin temsilini kolaylaştırmak ve eserin içerdiği fikirleri mümkün olduğunca fazla kişi ile buluşturmak düşüncesi ile açıklayabiliriz.

Şahıs kadrosu, belirli bir görüş etrafında toplanmış ortak tiplerdir. Söz konusu kişiler tek yönlü çizilmiştir.

¹² NAŞİT, s. 23.

KOZANOĞLU

Özet

Kozanoğlu Ali, Dadaloğlu ile birlikte Cumali'nin hanında dinlenmektedir. Cumali, Osmanlı askerleri tarafından aranan Ali'nin handa bulunuşundan tedirgindir. Durumu anlayan Ali, Cumali'ye isyanının nedenlerini anlatır. Bu açıklama sonrası Cumali, Ali'ye ve yaptıklarına inanır.

Binnaz ve Beşir telaşla hana girerler. Beşir, Kozanoğlu'nun peşlerinde olduğunu söyler. Ali, Kozanoğlu'nun kendilerini öldüreceğinden korkan bu kişileri teskin eder. Biraz sonra Kozanoğlu olduğunu iddia eden bir kişi ve adamları hana gelirler. Sahte Kozanoğlu, Ali'den Binnaz ve Beşir'i ister. Ali, kırbacını eline alır ve gömleğini sıyrır. Sahte Kozanoğlu, Ali'nin kolundaki dövmeyle görür ve onun gerçek Kozanoğlu olduğunu anlar. Ali, sahte Kozanoğlu ve adamlarını kovar. Beşir'i yatağına gönderen Ali, Binnaz'ın bir kadın olduğunu anlar. Binnaz'la aralarında geçen konuşma sonrasında onu öper. Bu olay sonrasında Binnaz, Ali'ye aşık olur.

Handa, herkes odasına çekilmiş, Binnaz ise yatağında ağlamaktadır. Bu sırada kapı vurulur. Beşir, gelenlerin Osmanlı yanlısı olduklarını anlar ve kapıyı açar. Aslan Bey, Binnaz'ı Kozanoğlu'nu kıstırıldığından dolayı tebrik eder. Binnaz, Ali'nin gerçek Kozanoğlu olduğunu anlar ve onu korumaya çalışır. Bu sırada Ali gelir; Arslan ve Binnaz'a teslim olacağını söyler. Silâhını bırakırken ateş etmeye başlar ve kuşatmadan kurtulur.

Bu olay sonrasında Ali ve adamları dağlara sığınır. Ali bir mağarada Dadaloğlu ile birlikte durum değerlendirmesi yapar. Köylüler Arslan ve Mehmet Beyleri getirirler. Arslan ve Mehmet Bey, Ali'nin teslim olmasını, teslim olduğu takdirde padişahın lütfuna mazhar olacağını bildirir. Ali, yapılan bütün teklifleri reddeder ve onları kovar. Köylüler, Ali'ye teslim olmaları gerektiğini söylerler. Ali, onlara gerçekleri anlattığına pişman olup, bağlılıklarını bildirirler.

Köylüler, Atike'nin getirdiği yiyecekleri pişirmek için çalı toplarlarken Binnaz ve Beşir'i yakalarlar. Binnaz ve Beşir, Ali'nin huzuruna getirilir. Ali, Dadaloğlu'na Beşir'i götürmesini söyler. Sonrasında Binnaz, Ali'ye teslim olması için yalvarır. Ali, bu yalvarmalara kulak asmaz ve savaşa katılmak üzere dışarı çıkar.

Osmanlı askerleri ve yerli işbirlikçileri ile yapılan savaşta Ali, yaralı olarak ele geçirilir ve zindana atılır. Ali'nin başında bekleyen nöbetçilerden ikisi, onun nasıl yakalandığını anlatır. Nöbetçiler, Ali'ye su verirken bir Zabıt gelir; Ali'ye iki paşanın kendisini ziyaret edeceğini bildirir. Cevdet Paşa ve Derviş Paşa, Ali'den köylülerin yerlerini söylemesini isterler. Buna karşılık ona birçok vaatte bulunurlar. Ali, bu teklifleri kesin olarak reddeder. Bunun üzerine paşalar, Ali'ye idam fermanının geldiğini bildirirler ve çıkarlar.

Binnaz, Ali'yi hapis tutulduğu yerde de ziyaret eder. Ali'ye, paşaların teklifini kabul etmesi için yalvarır. Ali, Binnaz'ı kovar. Binnaz'dan sonra Ali fenalaşır. Nöbetçiler, yarasını sararken Mehmet Bey ve Arslan Bey gelirler. Nöbetçilerin Ali'ye iyi davranmasından işkillenerek onları kovup yerlerine kendi adamlarını yerleştirirler.

Mehmet ve Arslan Bey'den sonra Binnaz, nöbetçilerle vuruşarak içeri girer, yaralanmıştır. Ali'yi kurtarmak için geldiğini söyler. Birlikte kaçmak üzere iken oyun koronun söylediği bir şarkı ile sona erer.

Vak'a

Konusunu Kozanoğlu İsyanı'ndan alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir.

a) Ali, hancı Cumali'ye Osmanlı'ya neden isyan ettiklerini anlatır. Bu sırada Binnaz ve Beşir hana sığınır. Erkek kılığında girmiş bir kadın olarak Binnaz, Ali'ye Kozanoğlu hakkında düşüncelerini anlatır.

b) Kendisini Kozanoğlu olarak tanıtan bir kişi ve adamları, hana gelir. Sahte Kozanoğlu, Ali'den Binnaz ve Beşir'i kendilerine vermesini ister. Ali, bu kişilere kolundaki dövmeyle gösterir ve gerçek Kozanoğlu olduğu anlaşılır. Ali, sahte Kozanoğlu ve adamlarını kovar.

c) Binnaz'ın kadın olduğunu anlayan Ali, bu durumu ona da bildirir. Aralarında geçen konuşma sonrasında Ali, Binnaz'ı öper. Bu hareket sonrasında Binnaz, Ali'ye aşık olur.

d) Arslan Bey ve adamları hana gelirler. Binnaz'la yaptıkları konuşma sonrasında, Binnaz, Ali'nin Kozanoğlu olduğunu öğrenir ve onu korumaya çalışır. Çıkarları zedelenen Arslan Bey, emir komuta zincirinin dışına çıkar ve Binnaz'ı tehdit

eder. Bu sırada Ali, teslim olacağını söyler. Silâhını bırakmak üzere iken ateşleyen Ali, Arslan Bey ve adamlarından kurtulur.

e) Bir mağarada Ali, Dadaloğlu ile durum değerlendirmesi yapar. Köylüler Arslan Bey ve Mehmet Bey'i getirirler. Bu kişiler Ali teslim olması karşılığında nişan, rütbe ve para önerirler. Ali, Mehmet Bey ve Arslan Bey'in tekliflerini reddeder ve onları kovar. Köylüler Ali'nin bu hareketine karşı çıkarlar. Ali ve Dadaloğlu'nun açıklamaları köylüleri sakinleştirir ve Ali'den af dilemelerine yol açar.

f) Atike'nin getirdiklerini pişirmek için çalı toplayan köylüler Binnaz ve Beşir'i yakalayıp Ali'nin yanına götürürler. Binnaz, Ali'ye teslim olması için yalvarır. Bunu Ali'ye olan aşkı için yapmaktadır. Ali, bu aşka inanmaz ve düşmanla vuruşmaya gider.

g) Ali, savaşta yaralanmış ve esir edilmiştir. Ali'nin başında nöbet tutan iki asker ona su içirirler ve ikinci asker Ali'nin nasıl yakalandığını anlatır. Bu sırada içeriye giren bir Zabıt, Ali'ye iki paşanın kendisini ziyaret edeceğini haber verir.

h) Cevdet Paşa ve Derviş Paşa, Ali'den savaş sırasında kaçmayı başaran köylülerin yerini söylemesini isterler. Bu bilgi karşılığında padişahın onu affedeceğini, maaş bağlayacağını, Halep valiliği vereceğini söylerler. Ali, bütün bu teklifleri reddeder. Derviş Paşa, Ali'ye padişahın idam fermanını bildirir.

i) Binnaz, Ali'yi ziyaret eder. Ona, paşaların teklifini kabul etmesi için yalvarır. Ali, bu öneriye çok öfkelenir ve Binnaz'ı kovar. Öfkesinden yarasını kanatan Ali, ayakta duramaz ve yere düşer. Nöbetçiler, Ali'nin yarasını sararken Mehmet Bey ve Arslan Bey gelir. Mehmet Bey, nöbetçilerin Ali'ye yardım etmelerinden şüphelenir ve onları kendi adamlarıyla değiştirir.

j) Mehmet ve Arslan Beylerden sonra Binnaz, nöbetçilerle vuruşarak Ali'yi kurtarmaya gelir. Yaralanan Binnaz, Ali ile birlikte kaçmak üzere iken oyun sona erer.

Tema

Abdullah Ziya KOZANOĞLU'nun *Kozanoğlu*¹ adlı oyunu “...ulusal bilinci pekiştirmek adına, Türk vatanında yalnız Türk kültürü, Türk dili egemen olmalıdır,

¹ Abdullah. Ziya KOZANOĞLU, *Kozanoğlu*, Türkiye Yayınevi, İkinci Basılış, İstanbul, 1933, 114 s.

*düşüncesini işliyor.*² Eserde ana temaya bağlı olarak özgürlük, ölüm ve aşk temaları da işlenmiştir.

Türk vatanında yalnızca Türk milletinin, Türk dilinin ve Türk töresinin hakim olması gerektiği yazarın sözünü emanet ettiği kişi olan Ali tarafından ifade edilir:

*“Bir dil, bir töre, bir millet...”*³

Ali bu fikrini, Osmanlı’nı toplumsal yapısını değerlendirdiği şu cümlelerle savunur:

*“Tek bir millet olmazsa, bütün büyüklüğü ile çökecektir. Bir memleketi içindeki millet yükseltir ve yaşatır, içinde yaşayanlar tek bir yüreğe, tek bir terbiyeye, tek bir dile sahip değillerse, o memleket üçüncü bir millete esir olacaktır.”*⁴

Bu fikirlerin temelinde yatan “Türk yurdunda yalnız Türkler oturabilir.” düşüncesidir.

Eserdeki ana çatışmayı oluşturan bu düşüncenin karşısında padişah ve onun temsilcileri yer alır. Bu kişilerin ortak özellikleri Türklükten uzak, Türk milletini ve kültürünü vahşi, kaba olarak nitelendirmeleridir. Ali’nin isyanının nedeni de bu anlayış ve uygulamalardır.

Piyeste Türklük düşmanlarının başında padişah yer alır. Padişahın tasvirini Ali şu cümlelerle yapar:

*“Bir padişah ki kendisinin de Türk olduğunu unutmuş, bir padişah ki bu memleketin, bu dağların, bu yaylaların Türklerin kılıçlarıyla alındığını unutmuştur.”*⁵

Padişah ve temsilcileri Türkleri “...kaba Türkler, çarıklı Türkler.”⁶ gibi sözcüklerle, köylüleri ise vahşi olarak tanımlarlar.⁷

Özgürlük teması da Ali tarafından ifade edilir. Ali, “Türk esir yaşamaz...ve yaşatılamaz.”⁸ cümlesiyle Türk milletinin özgürlüğüne düşkünlüğünü vurgularken,

² Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, 149 s.

³ KOZANOĞLU, s. 67.

⁴ KOZANOĞLU, s. 61.

⁵ KOZANOĞLU, s. 23.

⁶ KOZANOĞLU, s. 23.

⁷ KOZANOĞLU, s. 25.

⁸ KOZANOĞLU, s. 35.

*“Boynumuzdaki zincirin farkında değilsiniz...Boynumuzda hem de ateşten bir zincir var...Ne malınıza, ne canınıza, ne de ırzınıza sahipsiniz. Ağamız olan padişah isterse hepsini vermeği cana minnet bilirsiniz. Gönlünüzden geçeni söyleyemezsiniz, istediğiniz şehirde, istediğiniz evde oturamazsınız.”*⁹ cümleleriyle de Osmanlı yönetiminin özgürlüklerini ne denli kısıtladığını vurgular.

Anlatıcı, ölümü insanın milleti için mücadelesi esnasında karşılaşılabileceği katlanılabılır bir gerçek olarak yansıtır:

*“Ne mutlu bana ki kardeşlerini satmış bir Bizanslı köle gibi, bir saray döşeginde değil...Türkün yaşaması için, hürriyet âştığı bir Türk gibi, bir Türk dağında ölüyorum.”*¹⁰

Aşk teması ilk olarak Atike'nin Ali'ye anlattığı masalda görülür. Ardından piyesin kahramanlarından Ali ve Binnaz arasındaki yakınlaşma ikilinin birbirlerine aşık olmaları ile neticelenir. Bu aşk Binnaz'a ölümü göze aldırarak kadar güçlüdür.

Zaman

Konusunu Kozanoğlu İsyanı'ndan alan piyesin vak'a zamanı XIX. yüzyılın sonlarıdır. Yazar, eserinde bu isyanın son günlerini işlemiştir. Eserin anlatım zamanı ise 1932 senesidir.

Yazarın anlatma zamanından yaklaşık bir asır önce gerçekleşmiş bir olayı vak'a zamanının taşıyışını, Türk ülkesinde, Türk milletinin, Türk dilinin ve Türk töresinin hakim olması gerektiğini Cumhuriyet insanına aşılama gayreti olarak açıklanabilir.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar üç farklı mekânda gerçekleşir. Bunların ilki bir han sofasıdır, ikincisi bir mağara, üçüncüsü bir taş odadır.

Perde başlangıcında verilen dekor tasvirleri gayet sadedir:

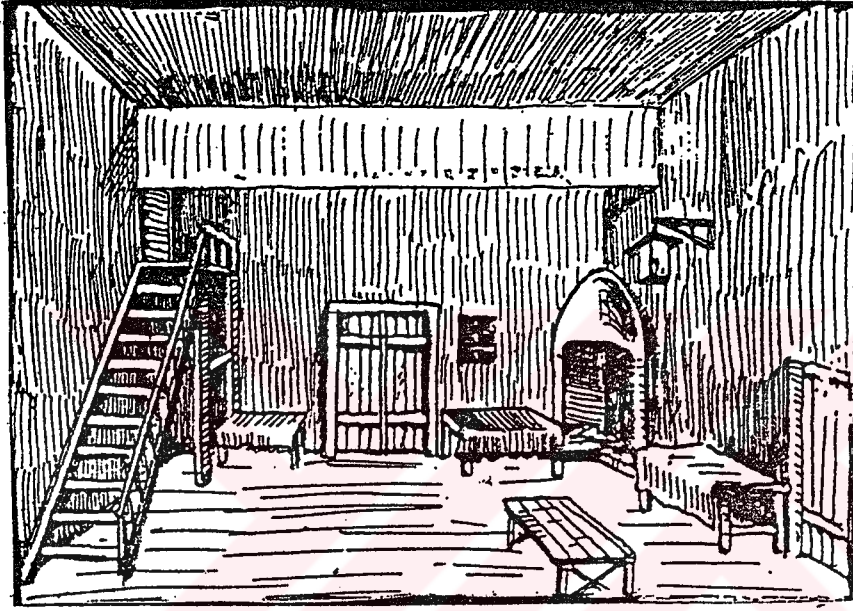
“Bir taş oda: sağda bir taş kapı; kapının yanlarında iki uzun parmaklıklı pencere; yüksekliği adam boyunda pencerelerin altında üzeri ot dolu bir kerevetin

⁹ KOZANOĞLU, s. 59-60.

¹⁰ KOZANOĞLU, s. 67-68.

üstünde Ali baygın yatıyor, elbiseleri parça parça, başında kanlı sargılar, yerde ağzı kırık bir testi.”¹¹

Birinci perdede sahenin görünümü eserin altıncı sayfasında şöyle karikatürize edilmiştir.

Sahne

Şahıs Kadrosu

Kozanoğlu piyesi on dört kişi ve figüranlardan oluşan bir şahıs kadrosuna sahiptir. Oyunun merkezî tipleri Ali, Binnaz, Dadaloğlu, Arslan Bey'dir.

Ali: Piyenin merkezî kahramanıdır. Yazar, eserin ilk sayfalarında Ali'yi şöyle tanıtır:

“Otuz iki yaşında, yakışıklı, mağrur, müstehzi, cesur bir genç.”¹²

Eser boyunca yazarın sözünü emanet ettiği şahıs durumunda olan Ali'nin en önemli özelliği özgürlüğüne düşkün oluşudur. Bu nedenle Ali için kölelik ölümden daha kötü bir durumdur

¹¹ KOZANOĞLU, s.87.

¹² KOZANOĞLU, s. 7.

*“Dedelerimizin kanlarını akıtarak bize verdikleri bu yurttta bir köle gibi yaşayamam...Ya ölüürüm...Ya Kozan dağlarını vermem.”*¹³

Ali'nin Türkün özgürlüğü dışında başka bir amacı yoktur. Kendisine isyandan vazgeçmesi koşuluyla para ve rütbe verilmesi teklifine şu cevabı verir:

*“Azraili görmek isterim, fakat kardeşlerimi, kendimi sattığımı görmek istemem, artık çektiğim azap yeter.”*¹⁴

Yazar, bir örnek olarak sunduğu Ali'nin duygusal yönünü de eserde işler. Sevda hakkındaki düşüncelerini *“...sevdamın yalancısı bile sevdasız hayatın sahicisinden daha güzel...”*¹⁵ cümlesiyle ifade eden Ali, oyunun başında karşı tarafında yer alan Binnaz'a aşık olur.

Binnaz: *“Bir saraylı kız. Zeki, Güzel”*¹⁶ cümleleri ile tanıtılan Binnaz, eserin ilk bölümlerinde Osmanlı yanlısı, Türklük bilincinden uzak, Kozanoğlu'nu yakalamak için erkek kılığına girmiş bir kadındır. Yazar, bu bölümlerde Binnaz'ın ağzından Osmanlı yönetiminin aksaklıklarını ortaya koyan cümleler kullanır. Bunlardan bir tanesi Osmanlı'nın devlet adamı olacak kişide aradığı özelliklere dikkat çeken şu ifadelerdir:

*“Sadrazam olmak için idare bilmek, söz söylemek istemez. Yakışıklı, gösterişli, tam bir sadrazama lâıyk kalıp ve kıyafette olmak yeter.”*¹⁷

Binnaz, Arslan Bey'in ve çevresindekilerin iç yüzünü han odasındaki konuşma sırasında öğrenir. Bu olay sonrasında Ali'ye yardım etmek için birçok girişimde bulunan Binnaz, son olarak Ali'yi tutuklu bulunduğu yerden kaçırma girişiminde bulunur.

Binnaz'ın Ali'ye yardım edişinin bir diğer nedeni, Ali'ye karşı duyduğu aşktır. Beşir, bu aşkı şöyle ifade eder:

*“O artık bir casus değil...Sizden taraf...Gönlünü kaptırmış...”*¹⁸

¹³ KOZANOĞLU, s. 71.

¹⁴ KOZANOĞLU, s. 103.

¹⁵ KOZANOĞLU, s. 77.

¹⁶ KOZANOĞLU, s. 8.

¹⁷ KOZANOĞLU, s. 15-16.

¹⁸ KOZANOĞLU, s. 80.

Dadaloğlu: “...köse sakallı, saf bir halk şairi.”¹⁹ olarak tanıtılan Dadaloğlu, Ali'nin en yakınındaki kişidir. Türklük bilincine sahip, Osmanlı karşıtı bir şahıs olarak çizilen Dadaloğlu'nu Ali şu cümlelerle tanıtır:

“...saz ve söz âşığı, diyar diyar gezip yüreğindeki ateşle sönmüş kalplere kıvılcımlar dağıtır, her gördüğü güzel kıza aşık olur, bir koşma uydurur.”²⁰

Arslan Bey: “Gömüllü askerler beyi, kabadayı gözükmek ister, top kara sakallı, sert gözlü”²¹ Arslan Bey Osmanlı ile işbirliği yaparak Türk köylerini yağmalayan olumsuz bir şahıstır.

Türkleri “...bu kaba Türklerin, bu etraftaki biüdrakin”²² olarak niteleyen Arslan Bey'in hayatında değer verdiği tek şey çıkarlarıdır. Çıkarları söz konusu olduğunda hiçbir şeye saygı duymaz:

“Ben babama bile hürmet etmem...”²³

Diğerleri: Bu gruptaki şahısları Türklük ve özgürlük karşısındaki tutumlarından hareketle olumlu ve olumsuz şahıslar olarak iki kısma ayırabiliriz.

Beşir, Eleşkirtli Mehmet Bey, bir Aşiret Beyi, Cevdet Paşa, Derviş Paşa, Birinci ve İkinci Asker, Bir Zabıt Osmanlı yanlısı, çıkarıcı, Türklükten uzak olumsuz şahıslardır.

Hancı, Atike ve Köylüler, Kozanoğlu Ali'nin tarafında yer alan olumlu şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Piyetin Cumhuriyet Halk Partisi oyun dağarcığına alınması için Ali Suha Delibaşı, İbnürrefik Ahmet Nuri ve Reşat Nuri Güntekin'in onayladığı raporda eserin dil ve üslûbu ile ilgili olarak şunlar söylenir:

“Abdullah Ziya Beg Türkçeye yepyeni bir mevzuda ve janrda güzel bir eser hediye etmiş oluyor..

.....

¹⁹ KOZANOĞLU, s. 7.

²⁰ KOZANOĞLU, s. 20.

²¹ KOZANOĞLU, s. 8.

²² KOZANOĞLU, s. 45.

²³ KOZANOĞLU, s. 48.

Eser baştan başa canlı ve hareketlidir. Muharrir her tip üzerinde ince ince işlemiştir. Komedi eroik olan eserde bize aynı zamanda birde komedi dö karakter verilmiştir. Kozanoğlu, Dadaloğlu, Hancı, zabıt-Kadın, Harem ağasından tutunda tâ köylere varıncaya kadar valianın bütün şahsiyetlerini kendine mal etmiş ve hepsini sahnede etiyle kemiğiyle yaşatmanın sırrını bulmuştur. Tiyatro sanatı itibariyle eser gayet mükemmeldir. Müdafaa ettiği tez de firkamızın umdelerinden birini teşkil eder.”²⁴

Eserde yazarın dikkat çekici bir dil kullandığı görülür. Kozanoğlu Ali ve etrafındakiler gayet sade bir Türkçe ile konuşturulurken, Osmanlı yanlısı ve Türklük gururundan uzak kişiler Arapça, Farsça ve Türkçe karışımı bir dille konuşturulur.

Edebiyatımızda ilk olarak *Vatan Yahut Silistre*²⁵ ile görülen, kılık değiştirerek savaşa giden kadın tipi Kozanoğlu adlı piyeste de karşımıza çıkar. Fakat, Vatan Yahut Silistre’de Zekiye’nin cepheye gidişi İslâm Bey’e olan aşkı ile açıklanırken, Kozanoğlu’nda Binnaz’ın neden erkek kılığına girip Ali’yi yakalamaya çalıştığı tam ve net olarak açıklanmamıştır.

²⁴ KOZANOĞLU, s. 4 –5.

²⁵ Namık Kemal, *Vatan Yahut Silistre*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1996, 61 s.

BEŞ DEVİR

Özet

İstibdat Devri'nde dört arkadaş bir odada Namık Kemal'in şiirlerini okumaktadır. Ahmet, Şinasi ve Şakir, ülke yönetimi ve Abdülhamit ile ilgili düşüncelerini paylaşırlar. Ferhat, ateşli bir vatanseverken artık yılgınlığa düşmüştür. Arkadaşlarına, yaptıklarının çocukça olduğunu söyler. Bu sırada bir Zabıt ve üç asker odayı basar. Ferhat, arkadaşlarını ele vermiştir.

Şakir, Şinasi ve Ahmet, Balkan Harbi'nde bir cephede yine beraberdirler. Ülkenin içinde bulunduğu kötü durumun ve Rumeli'nin düşman eline geçmesinin nedeni olarak Osmanlı sarayını görmekte-dirler.

Şakir, Şinasi ve Ahmet I.Dünya Savaşı'nda Galiçya Cephesi'ndedirler. Hiçbirisi, başkaları için savaşmayı, bu uğurda Türk insanının ölmesinin doğru bulmaz. Bu sırada bir Müttefik Askeri, bir Türk askerini (İkinci Mehmetçik) getirir ve Yüzbaşı Jozet'in emriyle bu askerini kurşuna dizilmesi gerektiğini bildir. Türk askeri, Türklüğü ile alay eden bir Avusturya askerini öldürmüş iki tanesini de dövmüştür. Şinasi, yüzbaşının emrini uygulamaz ve Türk askerini serbest bırakır.

İstiklâl Savaşı sırasında bir kadın, başına gelen felâketi anlatarak ağlamaktadır. Bu sırada bir İhtiyar, Kadın'ın yanına gelir. O da birçok felâketle karşılaşmıştır. Kadın, Şakir, Şinasi ve Ahmet gibi ülkeyi kurtaracak bir kahraman beklediğini söyler. Biraz sonra Yüzbaşı Ahmet, İhtiyar ve Kadın'nın bulunduğu yere gelir. Bekledikleri kahraman ortaya çıktığını müjdeler. Kadın ve İhtiyar, Ahmet'in ayaklarına kapanırlar.

Cumhuriyet Devri'nde, Şinasi bir fabrikada çalışmaya başlamıştır. Ferhat, Fabrikaya gelir ve Şinasi'den iş ister. Yaptıklarına pişman olduğunu söyler. Şinasi, Ferhat'ı işe kabul eder. Daha sonra Ahmet gelir. Doktor olmuştur. Şinasi ve Ahmet, askerî zaferin ardından iktisadî zafer için çalışmaktadırlar. Şakir, bir heykeltıraş olmuş, Gazi'nin heykellerini yapmakla meşguldür. Eser, Şakir'in de Şinasi ve Ahmet'e katıldığı ve her birinin Atatürk'e olan sevgilerini ifade ettiği bölümle son bulur.

Vak'a

Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir.

a) Şakir, Şinasi, Ahmet ve Ferhat, Namık Kemal'in şiirlerini okumak ve onun fikirlerini kavrayabilmek için bir odaya gelirler. Ferhat, arkadaşlarını ele verir. Bir Zabit ve yanındaki neferler Ahmet ve diğerlerinin bulunduğu odayı basar. Ferhat dışındakiler tutuklanır.

b) Şakir, Şinasi ve Ahmet, Balkan Harbi'ne katılmıştır. Savaşın kaybedilmesinin nedeni olarak Osmanlı sarayını ve ordularına ihanet eden komutanları gösterirler.

c) Şakir, Şinasi ve Ahmet, I. Dünya Savaşı'na katılmış, Galiçya cephesinde savaşmaktadırlar. Üçü de Türk askerinin buralara gönderilmesinin yanlış olduğunu düşünmektedirler. Bir Müttefik Askeri, Türklüğüne hakaret eden bir Avusturya askerini öldüren bir Türk'ün idam edileceği emrini verir. Şinasi, Türk askerinin idam edilmesine izin vermez ve onu serbest bırakır.

d) İstiklâl Savaşı'nda bir kadın çektiği felâketleri anlatarak ağlar. Bir İhtiyar, Kadın'ın yanına gelir. İkisi de ülkeyi kurtaracak kahramanı sabırsızlıkla beklemektedir. Bu sırada Ahmet, yüzbaşı rütbesi ile ikisinin yanına gelir. Beklenen kahramanın ortaya çıktığını müjdelir. Ahmet giderken, Kadın ondan İzmir'i kurtarmasını ister.

e) Cumhuriyetten sonraki yıllarda bir fabrikada çalışan Şinasi'nin yanına Tahir gelir ve iş ister. Yaptıklarından pişman olmuştur. Şinasi, Tahir'e iş verir. Biraz sonra Ahmet gelir. Artık bir doktor olmuştur. son olarak Şakir de arkadaşlarına katılır. Bir heykeltıraş olan Şakir, Gazi'nin heykelini yapmaya koyulmuştur. Eser, bu üç kişinin Gazi'ye duydukları sevgiyi ifade ettikleri konuşmalarla son bulur.

Tema

*Beş Devir*¹ adlı oyunun ana temasını, Osmanlı kurumlarındaki bozukluklardan yola çıkarak Cumhuriyet Türkiye'sinin ve Atatürk'ün yüceltilmesi üzerine kurulmuştur. Eserde, ana temaya bağlı olarak işlenen yan temalar özlem, ihanet, ölüm ve savaşın neden olduğu olumsuzluklar olarak sıralanabilir.

¹ Yaşar Nabi, *Beş Devir*, Hakimiyeti Millîye Matbaası, Ankara, 1933, 31 s.

Eserde Osmanlı'ya yönelik eleştirilerin merkezinde Abdülhamit yer alır. Ülkenin güzel günlerinin önündeki tek engel Abdülhamit'tir:

*“İstiyoruz çekilsin üstünden bu kızıl set,
Biraz gün yüzü görsün bu talihsiz memleket.”²*

Osmanlı'nın halka uyguladığı zulüm ve baskıda Abdülhamit'in eseri olarak takdim edilir:

*“O sultan ki kızıla boyadı bütün yurdu,
Her yükselmek isteyen genci beyinden vurdu.*

....

*Ölüm saçan bir yıldız, bir selamet yıldızı
Yemekte otuz yıldır işte varlığımızı.”³*

Şinasi'ye göre Osmanlı Devleti içten içe çürümüştür. Üst üste alma yenilgiler bu çürümenin getirisi ve bunun müsebbibi de saraydır:

*“O kadar çürümüş ki içten içe bu devlet
Her tutanın elinde kalmakta bir parça et
Türk milleti değildir Rumelinde yenilen
Yenilen o millete düşman saray denilen
Bir kızıl felakettir, bir kapkara zilletir.”⁴*

Piyeste Osmanlı'nın I.Dünya Savaşı'na katılıp, başka milletler için savaşması ironik bir dille eleştirilir:

*“Şinasi: Buraya ne yapmaya geliyorsun kahraman?
Birinci Asker: Dediler bizden imdat istiyormuş Alaman.”⁵*

Osmanlı'nın yardımına gittiği Almanlar, masum bir Türk askerini kurşuna dizmekten çekinmezler.

Osmanlı insanının tevekkül adı altında miskinleşmesi, doğuya has bir özellik olarak değerlendirilir:

“Bu fikirler değil mi şarkın paslı zinciri?”

² Yaşar Nabi, s. 6.

³ Yaşar Nabi, s. 7.

⁴ Yaşar Nabi, s. 13.

⁵ Yaşar Nabi, s. 17.

*Tevekkül, esaretle miskinlik felsefesi;
Tevekkül, mazlumların göğe varmayan sesi.”⁶*

Eserde Mustafa Kemal, “...*Türkün akıllara sığmaz mucizesi...*”⁷ olarak nitelendirilir. Türk halkının Gazi’ye olan sevgisi Şakir tarafından ifade edilir:

*“O verdi nesi varsa bugün on beş milyona,
Taparsa çok mu sanki bütün bir millet ona!”⁸*

M. Kemal ortaya çıktığına ülkenin durumu, Osmanlı yöneticilerinin bu durum karşısındaki tutumları birlikte sunulur ve M. Kemal’in yaptıkları bir ihtilâl olarak değerlendirilir:

*“Bir millet ki yurt için bürünmüş al kanlara,
Padişah o yurdu satıyor düşmanlara.
Asırlarca bu vatan bekledi bir ihtilâl,
Bir ihtilâl halinde doğdu Mustafa Kemal.”⁹*

İstiklâl Savaşı’nı kazanan Gazi Türkiye’sinin yeni amacı Şinasi tarafından ifade edilir:

“Hedef memleketin iktisadi zaferi”¹⁰

Eserde, özlem teması da Atatürk’le ilişkilendirilerek işlenir. Bu duygular Tahir dışındaki kahramanların tamamında mevcuttur:

*“Artık dinsin gözümde yıllardır dinmeyen yaş.
Artık gelsin düşmanlardan bizi kurtaracak baş.”¹¹*

Ölüm teması vatan sevgisinin bir getirisi olarak ele alınır. Kişilerin ölümü ile vatanın ölümü arasındaki tercih daima kişilerden yana yapılır. Baskı altında yaşamaktansa ölüm tercih edilir:

“Ölüm korku vermiyor gaye uğrunda bizze

...

⁶ Yaşar Nabi, s. 9.

⁷ Yaşar Nabi, s. 24.

⁸ Yaşar Nabi, s. 31.

⁹ Yaşar Nabi, s. 30.

¹⁰ Yaşar Nabi, s. 28.

¹¹ Yaşar Nabi, s. 23.

*Biz ölmezsek memleket ölecek, yurt ölecek,
Yaşamak ölümle bir bize geri dönecek..”¹²*

İhanet teması, eserde iki şekilde yer bulur. Bunlardan birinci vatana ihanettir. “*Ordumuza ihanet etti başındaki kişiler.*”¹³ cümlesi ile Osmanlı yöneticileri ihanetle suçlanır. İkincisi davaya ihanettir. Ferhat, vatan sevgisinin bir araya getirdiği arkadaşlarına ihanet eder ve onları ele verir.

Zulüm temi Kadın tarafından dile getirilir. Kadın, düşman askerlerinin Türk kadınına yaptığı zulmü şöyle anlatır:

*“Saçından sürüklenen kızım on beşindeydi.
Son çığlığı bir kurşun gibi kalbime deydi.”¹⁴*

Zaman

Eserde anlatılan olaylar beş farklı vak’a zamanında gerçekleşir. Bunlar piyesteki sıralamaya göre “*İstibdat Devri*”¹⁵, “*Balkan Harbi*”¹⁶, “*Büyük Harp*”¹⁷, “*İstiklâl Savaşı*”¹⁸ ve “*Cumhuriyet*”¹⁹’tir. Oyunun anlatma zamanı 1933 senesidir.

Yazarın vak’a zamanını anlatma zamanına taşıyışını, Türk insanına Cumhuriyet’e hangi şartlar altında ulaştığını, Atatürk sevgisini ve çağdaşlaşma fikirlerini aşılama çabasıyla açıklayabiliriz.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar beş farklı mekânda gerçekleşir. Birinci tablo İstanbul’da bir odada²⁰, ikinci tablo Edirne’de²¹, üçüncü tablo bir cephe²², dördüncü tablo Anadolu’da bir köyde²³, beşinci tablo bir fabrikada²⁴ geçer.

¹² Yaşar Nabi, s. 2.

¹³ Yaşar Nabi, s. 13.

¹⁴ Yaşar Nabi, s. 21.

¹⁵ Yaşar Nabi, s. 5.

¹⁶ Yaşar Nabi, s. 12.

¹⁷ Yaşar Nabi, s. 16.

¹⁸ Yaşar Nabi, s. 21.

¹⁹ Yaşar Nabi, s. 26.

²⁰ Yaşar Nabi, s. 1.

²¹ Yaşar Nabi, s. 12.

²² Yaşar Nabi, s. 16.

²³ Yaşar Nabi, s. 21.

²⁴ Yaşar Nabi, s. 26.

Yazar genelde dekor kurgusunu basit tutmuştur. En etraflı dekor tasviri beşinci tabloda yapılır:

*“Geniş penceresinden bir fabrikanın umumî manzarası görülen bir laboratuvar. Temiz ve lake eşyalar. Pencerenin altındaki geniş masada muntazam tasnif edilmiş pek çok şişeler, tüpler ve kimya levazımı. Keza etrafında şişeler dolu dolaplar.”*²⁵

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu figüranlar dışında on üç kişiden oluşur. Bu kişilerden merkezî durumda olanlar Şinasi, Ahmet, Şakir ve Ferhat’tır.

Şinasi: Namık Kemal’in eserlerini okuyarak içindeki vatan sevgisini yeşerten Şinasi, Balkan Savaşı’na, I.Dünya Savaşı’na ve İstiklâl Savaşı’na katılmış model bir Türk insanıdır. Şinasi, Cumhuriyet sonrasında da ülkesi için üzerine bir doktor olarak düşen vazifeyi yerine getirir:

*“Sende koştun savaşa inkılâbın sesiyle,
Hissene düşen payı yaptın ziyadesiyle.”*²⁶

Şinasi, Osmanlı sistemini tetkik etmiş ve onun çürüklüğünün farkına varmış bir kişi olarak Türklüğünün bilincindedir. Birinci Dünya Savaşı’nda Türklüğüne hakaret eden bir Avusturya askerini öldüren bir Türk askerini idamdan kurtarması bu durumu kanıtlar niteliktedir:

*“İdam ettirmese de günahsız bir yiğiti
Tercih eder beraber ölmeyi bir Türk zabiti”*²⁷

Ahmet: Ahmet de tıpkı Şinasi gibi vatan sevgisini Namık Kemal’le pekiştirmiş, istibdata karşı mücadele vermiş, ülkesi adına bir çok savaşa katılmış model bir Türk insanıdır:

*“Onu kendi canımız gibi karşılayacağız
Karşımızda kussa da ölüm çelik bir ağız
Ateşle çevrilse de ordumuzun her yanı,*

²⁵ Yaşar Nabi, s. 26.

²⁶ Yaşar Nabi, s. 29.

²⁷ Yaşar Nabi, s. 20.

Bizi yıldıramayacak bu ateş çağlayanı.”²⁸

Ahmet, İstiklâl Savaşı’ndan sonrasında bir yazar olur ve inkılâplar lehine nutuklar yazar:

*“İnkılâp yanan ateş, sen içinde bir korsun,
Okuyorum, ne içten, ne coşkun yazıyorsun.”²⁹*

Şakir: Şakir, vatan sevgisiyle dolu, ülkesi için çeşitli savaflara katılmış, bu uğurda ölmeyi göze almış model bir Türk insanıdır:

*“Açlıktan, susuzluktan kavrulsa da etimiz,
Burda can vereceğiz, geri çekilmek yasak.”³⁰*

Şakir, vatan sevgisini Namık Kemal’in eserleriyle pekiştirilmiştir, bu nedenle fikirlerinin sanatta yayılmasının gerektiğine inanır:

“Fikir açan bir kuşsa, sanat onun kanadı.”³¹

Ferhat: Önceleri ateşli bir vatanperverken para ve menfaat uğrana arkadaşlarını ele verem olumsuz bir şahıstır. Cumhuriyet sonrasında Şinasi’nin çalıştığı fabrikaya gelerek iş isteyen Ferhat, yaptıklarından pişman olmuş durumdadır. Şinasi’ye bu hatasını telafi etmek için inkılâp adına çalışacağını söyler:

*“Silmek için alnımdan bu kapkara yazımı,
İnkılâba bir uşak yapacağım bazımı.”³²*

Diğerleri: Bu grupta yer alan Zaptiye Zabiti, Zaptiyeler, Müttefik Zabiti ve Müttefik Askerleri, Türklük düşmanı olumsuz şahıslardır.

Birinci Mehmetçik, İkinci Mehmetçi, Bir Kadın ve Bir İhtiyar ülkelerini seven olumlu şahıslardır.

²⁸ Yaşar Nabi, s. 14.

²⁹ Yaşar Nabi, s. 29.

³⁰ Yaşar Nabi, s. 13.

³¹ Yaşar Nabi, s. 6.

³² Yaşar Nabi, s. 27.

Dil ve Üslup

Eser sade bir dille, manzum olarak ve on dörtlü hece ölüsüyle yazılmıştır. Daha çok bir telkin üslûbunun hakim olduğu eserde asıl amaç Kemalist ideolojiyi Cumhuriyet insanına aşılayabilmektir.

Sosyal faydanın sanatsal amacın önüne geçtiği eserde dekor tasvirleri bu nedenle basit tutulmuş, oyunun her yerde kolayca temsil edilmesi hedeflenmiştir.

şahıs kadrosunda yer alan kişiler, tek yönlü ele alınmış idealize edilmiş tiplerdir.

YAMAN

Özet

Yaman, eve döndüğünde kendisini bekleyen nişanlısı ile karşılaşır. Pervin, Yaman'a eve geç dönüşlerinin nedenini sorar. Yaman, balık avladığını söyler. Sonrasında ülkenin işgal altında oluşundan duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Pervin, evlilik tarihlerinin belirlenmesi gerektiğini ifade eder. Yaman, ülke kurtulmadan evlenmelerinin söz konusu olmadığını belirtir. Yaman, kurtuluş gününün çok yakın olduğuna inanmıştır. Pervin ise, bu şartlar altında ülkenin kurtuluşunu hayal olarak değerlendirmektedir. Yaman, anlattığı bir masalla kurtuluşun hayal olmadığına Pervin'i de inandırır. Pervin, nişanlısına kahvaltı getirmek için salondan çıkar.

Salona giren Matmazel, Yaman'a onu sevdiğini söyler ve akşam için birlikte gezme önerisinde bulunur. Ardından yeni bir bestesinden bahseder ve bu bestenin notalarını çantasından çıkartırken bir not düşürür. Matmazel, bestesini çalarken, Yaman da bu notu okur. Notta Matmazel'in işgal kuvvetleri ile birlikte çalıştığı, Yaman'ı öldürmeyi hedeflediği belirtilmiştir. Beste sona erdiğinde içeriye Paşa girer. Paşa, Matmazel'e Yaman'ın Millî Mücadele ve Türklük konularındaki düşüncelerini onaylamadığını anlatır.

Bir süre sonra Dadı ağlayarak içeri girer. Dışarıda, yabancı askerlerin, babası yanında olduğu hâlde bir Türk kızına tacizde bulduklarına şahit olmuştur. Olaya karışan bir Türk, askerleri dövmüştür. Yaman, bu olay ve Paşa'nın düşünceleri arasında ironik bir ilişki kurarak kendi fikirlerini ispatlamaya çalışır. Paşa, bu duruma sinirlenir ve hırsını Dadı'yı içeriye göndermek suretiyle gösterir. Paşa ile Yaman arasındaki konuşma sürerken İkbâl, içeri girer ve Yaman'ın dışarıdan çağrıldığını bildirir. Dışarı çıkan Yaman, bir süre sonra geri döner ve çıkması gerektiğini söyler. İçeri giren Pervin, durumu öğrendiğinde Yaman'ın yarın dönmesini, akşamki partide bulunmasını ister. Yaman, akşama yetişeceğini söyler ve çıkar.

Yaman, eve dönmüş, yorgun bir hâlde misafirleri karşılamaktadır. Paşa, misafirlerini sofraya davet eder. Masada Pervin'i Jeneral'in yanına oturtur. Bu duruma sinirlenen Yaman, yemeğe oturmaz. Bu sırada misafirler ve Yaman arasında Millî Mücadele ve vatanseverlik üzerine bir tartışma başlar. İlk olarak Faruk, Yaman'ın düşüncelerini küçümser ve onu delilikle suçlar. Yaman, misafirlerin ve Paşa'nın gayri

millî tutumlarını ağır bir dille eleştirir. Pervin, Millî Mücadele'nin sonucu üzerine sorular sorar. Cemil, Millî Mücadele'yi bir çapulcu hareketine benzetir ve başarısız olacağını iddia eder. Diğer misafirler ve Paşa da aynı düşüncededirler. Pervin ikna olmamıştır. Bunun üzerine masada bulunan Jeneral'e bu konudaki düşünceleri sorulur. Jeneral de diğerleri ile aynı fikirdedir. Masadakiler, Jeneral'in yorumuna alaycı kahkahalarla katılarak, Yaman'ı küçümserler. Yaman yanı başındaki lâmbayı masaya fırlatarak evden çıkar.

Yaman, evden gideli aylar olmuştur. Matmazel, Pervin'i Yaman'ın başka kadınlarla beraber olduğuna inandırmaya çalışır. Amaç Pervin ile Jeneral'in aralarını yapmaktır. Pervin, Matmazel'i tersler. Bu sırada içeri Paşa girer. Pervin'e Jeneral'in kendilerini Alp dağlarındaki şatosuna davet ettiğini haber verir. Pervin, bu teklifi reddeder. Paşa, kızının hâlâ Yaman'ı düşünmesinden rahatsızdır. Bir süre sonra misafirler gelir. Ardından Jeneral, zabıtlar ve tercüman içeri girer. Matmazel, piyanoda vals çalar. Jeneral, Pervin'e dans etmeyi teklif eder. Pervin, dans teklifini kabul etmez. Kızını Jeneral'le dans etmeye zorlar. Pervin, mecburen dansa kalkar. Aynı anda içeri giren İkbâl, Paşa'ya bir gazete verir. Gazeteye göz gezdiren Paşa, şaşkınlık geçirir. Sonrasında gazeteyi okumaya başlar. Gazetede, Türk ordusunun düşmanı yurttan atmak üzere olduğu bildirilmiştir. Bir başka haberde Yaman'ın kahramanlığından söz edilir. Pervin, bunları duyduğunda bayılır.

Bu olaydan beş altı ay sonra Pervin ve Dadı dışarıdan gelen Türk milleti ve zafer için yapılan tezahüratları dinlerken merdivenlerden bazı sesler duyarlar. Pervin korkmuştur. İçeri Yaman girer. Pervin, Yaman'ı karşısında gördüğünde baygınlık geçirir. Yaman'ın yardımı ile Pervin ayılıdır. Pervin, nişanlısına Paşa ve diğerlerinin, Jeneral'le birlikte kaçtıklarını anlatır. Kendisi gitmemiş, ve Yaman'ı beklemiştir. Yaman, Pervin'e bir yıl öncesi ile içinde buldukları anı karşılaştırır. Kılıç ile Paşa'nın ve padişahın resimlerini yere indirir. Pervin, Yaman'dan zaferin nasıl kazanıldığını kendisine anlatmasını ister. Yaman, zaferi Türklük şuuru ve Atatürk'ün çabaları ile kazanıldığını nişanlısına anlatır. Ardından Pervin'in sorularına karşılık Mustafa Kemal'in fizikî ve fikrî özelliklerini anlatır.

Pervin, Yaman'a evlenme zamanlarının gelip gelmediğini sorar. Yaman, artık evlenebileceklerini hatta doğacak çocuklarına bir ad bile bulunduğunu ifade eder. Yaman'ın çocuğuna bulunduğu isim, Cumhuriyet'tir.

Vak'a

Konusunu Millî Mücadele'den alan oyunun vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Sabaha doğru eve dönen Yaman, nişanlısı Pervin'in kendisini beklediğini görür. İki sevgili aşkları, evlilikleri ve vatanın durumu üzerine konuşurlar. Yaman, ülke kurtulmadan evliliği düşünmediğini söyler. Pervin, bu duruma üzülür. Çünkü Matmazel, ona Yaman'ın başka kadınlarla birlikte olduğunu söylemiştir. Yaman, nişanlısını, hayatında başka kadınlar olmadığına ve ülkenin kurtuluşunun yakın olduğuna inandırır. Pervin, Yaman'a kahvaltı hazırlamak için çıkar.

b) Salona giren Matmazel, Yaman'a ona âşık olduğunu söyler. Ardından Yaman için yaptığı yeni bir besteyi çantasından çıkartır ve çalmaya başlar. Matmazel, çantasından bir not düşürmüştür. Yaman, bu notu alır ve okur. Notta, Matmazel'in işgal güçleri ile işbirliği yaptığı ve Yaman'ı öldürmeye çalıştığı ortaya çıkar.

c) Paşa, elinde nargilesi ile salona gelir. Matmazel'e Yaman'ın fikir ve eylemlerini onaylamadığını anlatır. Anadolu insanını ve Millî Mücadele'yi küçümser. Bir süre sonra dadı ağlayarak içeri girer. Sokakta, düşman askerlerinin Türk kızlarını taciz ettiğine, erkekleri dövdüğüne şahit olmuştur. Türk kızını, düşman askerlerinin elinden bir Türk köylüsü kurtarmıştır. Yaman, Paşa'nın Türk köylüsü için söylediklerini hatırlatır. Dadı, konakta olmaktansa köyde olmayı tercih edeceğini söyler. Paşa, sinirlenir, Dadı'yı içeri gönderir. Yaman, dışarıdan çağrılır. Geri döndüğünde gitmesi gerektiğini belirtir. Pervin, yarınki akşam yemeğine yetişmesini ister. Yaman, yetişeceğini söyler ve çıkar.

d) Yaman, yorgun ve sinirli bir şekilde misafirleri karşılar. Paşa misafirleri sofraya davet eder. Pervin'i Jeneral'in yanına oturtur. Yaman, bu duruma sinirlenir ve yemeğe oturmaz.

e) Paşa ve misafirler, yemek masasında Türklük ve Millî Mücadele'yi aşığılaman konuşmalar yaparlar. Yaman, bu duruma katlanamaz ve yanan bir lâmbayı masaya fırlatıp evden çıkar.

f) Yaman gideli aylar olmuştur. Matmazel, Pervin'e Yaman'ı unutması ve Jeneral'e yaklaşması konusunda telkinlerde bulunur. Pervin, Matmazel'i tersler. İçeri giren Paşa da Matmazel'le aynı fikirdedir. Kızından Yaman'ı unutmasını ister. Bu sırada misafirler ve Jeneral içeri girer. Matmazel, piyanoda bir vals çalmaya başlar. Jeneral, Pervin'e dans teklif eder. Pervin, önce bu teklifi reddeder fakat Paşa'nın zorlaması ile dansa kalkmaya mecbur kalır. Dans sırasında İkbâl, Paşa'ya bir gazete verir. Paşa gazeteye göz attığında şaşırır. Daha sonra odadakilere gazeteyi okur. Gazetede düşmanın yurttan atılmak üzere olduğu ve Yaman'ın kahramanlıkları haber yapılmıştır. Bu haberi duyan Pervin bayılır.

g) Bu olaydan beş yada altı ay sonra Pervin ve Dadı evde oturmaktadır. Dışarıda zaferi kutlayan insanların tezahüratları duyulur. Hemen sonrasında Yaman eve döner. Pervin, nişanlısını karşısında görünce bayılır. Yaman, Pervin'i ayıltır. Pervin, Paşa ve onun gibi düşünenlerin Jeneral'le birlikte yurt dışına kaçtıklarını, kendisinin gitmemek için yaptıklarını anlatır. Yaman, Pervin'e İstanbul ve vatanın bir önceki durumu ile içinde buldukları andaki durumunu karşılaştırır.

h) Yaman, nişanlısının zaferin nasıl kazanıldığına, ilişkin sorduğu sorulara Türklük ve Atatürk üzerine yaptığı uzun açıklamalarla cevap verir. Pervin, ne zaman evleneceklerini sorar. Yaman, artık rahatlıkla evlenebileceklerini çünkü ülkenin kurtulduğunu belirtir ve doğacak çocuklarının adını dahi bulduğunu söyler Yaman'ın çocuğu için bulduğu isim Cumhuriyet'tir.

Tema

*Yaman*¹, adlı oyunun ana teması vatan sevgisi üzerine kurulmuştur. Eserde an temaya bağlı olarak Türklük, Atatürk sevgisi, ihanet ve aşk temaları da işlenmiştir. Piyeste çatışma ana tema etrafında Yaman ile Paşa ve etrafındakiler arasında gerçekleşir.

Yurt sevgisi piyeste Yaman'ın şahsında temsil edilir. Yaman, nişanlısı Pervin'e düşman işgalinin kendisini ne denli etkilediğini şu cümlelerle anlatır:

*“Her yanda bir yabancı bayrak dalgalanıyor,
Nereye baksam içim kan ağlıyor, yanıyor.*

¹ Vasfi Mahir, *Yaman*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933, 48 s.

*Böyle kendi yurdumda şerefsiz, alçak, rezil
Yaşamaktansa hergün, gebermek işten değil.
Bilsen nasıl her bakış dokunuyor kanıma!
Bir bir zehirli iğne batıyor dört yanıma.”²*

Yaman sahip olduğu vatan sevgisi nedeniyle evliliğini, ülkenin kurtuluşuna kadar erteler. Ülke işgal altında iken evlenmeyi kabul etmez:

*“Karşımızda anayurt can verirken ecelsiz
Bir perde arkasına biz nasıl evleniriz.”³*

Yaman, vatanına bağlılığı nedeniyle Pervin dışındakilerin tamamından deli muamelesi görür. Yaman’ın bu insanlara verdiği cevap, vatan sevgisinin önemini vurgulaması açısından dikkat çekicidir:

*“Akıllı öz yurdunda başkasının köpeği
Gibi dolaştıkça ben çıldırıp delirmeyi
Böyle akla bin kere tercih ederim,...”⁴*

Eserde Türklük ve Türk kimliği üzerine iki farklı görüş yer alır Bunlardan ilki Paşa ve onunla aynı düşüncüyü paylaşanların görüşleridir. Paşa, köylü olmakla suçladığı Türk’ü öküze benzeterek aşağılar:

*“..... Onun öküzden farkı nedir?
Ahırda yatar kalkar tam altı yüz senedir.
İnsanlıktan nasibi yok... Şaşarım aklına!”⁵*

Yaman’ın Türklük hakkındaki düşünceleri ise Paşa ve beraberindekilerin görüşlerinden çok farklıdır. Yaman’a göre Türk milleti, dünyaya insanlığı öğreten ve esareti kabul etmeyen yüce bir millettir.

*“..... Yetmiş asır yerden ve gökten alkış
Toplamış, bu dünyaya insanlığa öğretmek
Maksadile yollarılmış, esir büyütmiyecek
Bir milletin oğludur...”⁶*

² Vasfî Mahir, s. 6.

³ Vasfî Mahir, s. 7.

⁴ Vasfî Mahir, s. 23.

⁵ Vasfî Mahir, s. 14.

⁶ Vasfî Mahir, s. 17.

Yaman, Anadolu'da başlatılan direnişin Mustafa Kemal'in önderliğinde zafere ulaşmasını da Türk milletinin erdemleri açıklar:

*“O millet kim, o adam hangi kandan aldı hız,
Bilmek lâzım ki dünya yüzünde Türk denilen
Bir kudret yaşar. Ona hiç karşı durabilen
Yoktur. İnsanlık onun ilâhi pençesinde
Yoğrulmuştur ve onun oklarının sesinde,
Medeniyet şarkısı yükselmiştir ruhlara;
Onun eserleriyle doludur deniz, kara;
Her varlığın kaynağı, onun vatanındadır;
Yeryüzünde her doğan Türk adını Hak tamır.*

.....

*İşte büyük Attilâ ve işte koca Timur..
Bu son mucizede de umman hedefini buldu,
Yani yayda bekliyen ok hedefini buldu.”⁷*

Atatürk sevgisi, oyunun son bölümlerinde izlenir. Yaman, Pervin'e Türk milletinin yok olmaktan kurtaran Mustafa Kemal'i şu cümlelerle anlatır:

*“Karşısında dağ olsa çöker, iner derine;
Tıpkı güneş gibidir, bakılmaz gözlerine.
Yüzünün rengi tunçtan daha kızıl gibidir,
Saçının herbir teli bir tel ışık getirir.
Sesinde aslanların duyulur kükreyişi,
Bakışı deler geçer geleceği, geçmişisi.
Sözünde en karmış yüreği kumldatan
Bir peygamber edası, mukaddes pınardan
Kopup gelen bir suyun derin tesiri vardır;
Emrederken erimiş bir ateş şekli alır.
Büyük kalbinde Türk'ün ölmez aşkıdır yanan,
Elinde GökTanrının kılıcıdır sallanan.”⁸*

⁷ Vasfi Mahir, s. 45.

⁸ Vasfi Mahir, s. 47.

Eserde Mustafa Kemal'in vatani kurtarmakla yetinmeyeceği, savaş sonrasında ülkenin medenileşmesi ve asırlardır ihmal edilen Türk milletinin bilinçlendirilmesi için çalışacağı vurgulanır:

*“Yillardır salladığı kılıcı soktu kına.
Aldı ele kalemi, pergeli ve sabanı;
Bir parça işliyecek kurtardığı vatani.
O gözler, bakışını dikip tâ ruha kadar,
Gördü ki içeride daha büyük savaş var:
En susamış kavmiyken arzın medeniyete,
Yüz yıldan beridir uyutulan millete
Biraz bilgi ve san'at ışığı vermek lâzım.
Ne dağlar aşacak bu savaştan da bakalım...”⁹*

İhanet, eser genelinde üzerinde durulan bir temadır. Yaman, düşman ile işbirliği yapan Paşa, Cemil, Cemâl ve Faruk'un ihanetlerini şu cümlelerle değerlendirir:

*“Tıpkı bir köpek gibi
Ki önünde bir yalak, ne verirse sahibi
Onu yer, ne söylesen onu yapar ve buna
Karşılık gümüş tasma geçirilir boynuna
Ben onlardan değilim, be...”¹⁰*

Oyunun şahıs kadrosunda yer almayan fakat ihaneti vurgulanan bir diğer kişi de padişah'tır. Padişahın ihaneti Yaman tarafından dile getirilir:

*“Sen de ey Tanrı gölgesi alçak!
Hangi diyara gitsen yüzün kızarmıyacak!
Yüz yıllar söylese de adını sultan diye..
Bilmiyor muydın ki hiç idamını yazdığın
Bu millet, bu içinden tutuşup yanan yiğün,
Dört ufkun tanıdığı eski bir cihangirdir;
Asırlar bu ufkun bu kuvvetin pençesinde esirdir..
Hiç düşünmez mi ki girerse savaşa*

⁹ Vasfi Mahir, s. 48.

¹⁰ Vasfi Mahir, s. 24.

*Kükreyişi titretir dünyayı baştanbaşa
Ve senin altın tacın dolaşır ayağında*¹¹

Piyesin başından sonuna kadar canlı tutulan Yaman ve Pervin aşkı Yaman'ın sahip olduğu vatan sevgisinin gölgesinde kalır. Yaman, ancak ülke kurtulduğunda bu aşkı evliliğe taşımayı kabul eder.

Zaman

Yazar, eserin başında piyesin vak'asının Kurtuluş Savaşı sırasında ve savaş sonrasında geçtiğini belirtir.¹² Bu geniş zaman dilimi bazı atlamalarla esere sığdırılmıştır. İlk iki perde arasında bir günlük zaman farkı mevcuttur. İkinci ve üçüncü perdeler arasında Matmazel'in ifadesi ile aylar geçmiştir.¹³ Üçüncü perdenin sonlarında Paşa'nın okuduğu gazeteden Büyük Taarruz'un başladığı öğrenilir. Büyük Taarruz'un 26 Ağustos 1922'de¹⁴ başladığı düşünüldüğünden, üçüncü perdenin vak'a zamanı tahmini olarak ortaya çıkmış olmaktadır. Üçüncü ve dördüncü perdeler arasında Pervin'in ifadesi ile beş – altı aylık bir zaman farkı söz konusudur.¹⁵

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışını, Türk insanına Türklük bilincini ve vatan sevgisini yerleştirmek amacıyla açıklamak mümkündür.¹⁶

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar, İstanbul'da geçer. Mekân, Paşa'nın evinin salonudur. Yazar, söz konusu mekânın dekor kurgusunu "Geniş ve süslü bir salon."¹⁷ cümlesi ile belirtmiştir. Dekor bilgilerinin çok dar tutulmuş olması eser için teknik bir eksiklik olarak dikkat çeker.

Şahıs Kadrosu

Oldukça geniş bir şahıs kadrosuna sahip olan eserde merkezî şahıslar Yaman, Paşa, Celâl, Cemil ve Pervin'dir.

¹¹ Vasfî Mahir, s. 44.

¹² Vasfî Mahir, s. 3.

¹³ Vasfî Mahir, s. 31.

¹⁴ Ergün AYBARS, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000, s. 337.

¹⁵ Vasfî Mahir, s. 42.

¹⁶ Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 143.

¹⁷ Vasfî Mahir, s. 5.

Yaman: Piyesin merkezî kahramanı ve yazarın sözünü emanet ettiği şahıs olan Yaman, İstanbul'da Balıkçılar Birliği'ni kurarak Millî Mücadele için çalışan, daha sonra cepheye giderek bir çok kahramanlık gösteren ve binbaşı rütbesine erişen, vatansever ve Türklük şuuruna sahip örnek bir Türk askeridir.

Evliliğini dahi vatanın kurtuluşuna bağlayan Yaman, Millî Mücadele'nin başarıya ulaşacağına olan inancını Pervin'e şu cümlelerle ifade eder:

*"Fazla uzak olmıyan günler yeni bir güneş
Işığıyla alnını öpecek. Biz, iki eş,
O zaman bu göklerin altında korkusuz, hür
Bir yuva kuracağız. Yavrumuz sen bir ömür
Sürecek; hangi ufka açılrsa gözkapığı,
Görecek tek başına ayyıldızlı bayrağı.*

Ben, Pervin, işte böyle bekliyorum yarını..."¹⁸

Paşa: Yaman'ın amcası olan Paşa, Türklük şuurundan yoksun, Millî Mücadele'yi ve iştirakçilerini küçümseyen, düşmanla işbirliği yapan olumsuz bir şahıstır.

Paşa, ülkenin kurtulacağına inanmadığını Yaman'a şu cümlelerle anlatır:

*"Sen ki her tarafından bağlanmışım kısıvrak,
Kurtulacağım dersin haline herkes güler.
Buna kim inanır ki?..."¹⁹*

Paşa'nın kişiliğini, Yaman'ın şu cümlelerinde net bir şekilde görmek mümkündür:

*"Elmas avizelerle süslenmiş salonları
Olsada milletinin sevgisinin mezarı
O azıcık ürpermeden, aile dostu diye,
Düşman zabıtlarını alıyor içeriye...
Akşam ufukta güneş sönerken Türk kanıyla
Bir ay ol, pencereden kahkahasını dinle
Türk adından utanan bu sözde Türk oğlumun!*

¹⁸ Vasfî Mahir, s. 9.

¹⁹ Vasfî Mahir, s. 18.

*Bir gün, bir dakika olsun, gel meclisinde bulun!
İçmesen de patlıyan kızıl şampanyaları,
Seyret asil kızıyla danseden paryaları”²⁰*

Celâl: Bir Arap olan Celâl de Türk milletine ihanet eden, Türk ülkesinin paylaşılmasını destekleyen, halife yanlısı olumsuz bir şahıstır. Celâl’in bu kişiliğini kendi ifadelerinde görmek mümkündür:

*“Boğazlar beynelmilel; İzmir, Trakya zaten
Yunanın eski yurdu, çıkacak elimizden.
Akdeniz kıyısının uyuşmuş insanları
Medeniyet görececek görüp İtalyanları.
Adana falan filân Fransızlara haktır.
İngiliz gaz yerini elbet atmyacaktır.
Kendi yerlileri var Vanın, Diyarbekirin
Şark zaten çok eskiden beri Ermenilerin
Vatanı. Kalan üç beş Türk için de Anadolu
Ortası çok mükemmel bir memlekettir, bol bol
Yetişir. Zaten bana gelince, ben Arabım
Fazla düşünmem, Türkçe yazılmamış kitabım.
Halifem var, gözümü onun damı altında
Dünyaya açtım...”²¹*

Cemil: Cemil, Türklük şuurundan yoksun, düşmanla işbirliği yapan, olumsuz bir şahıstır. Millî Mücadele’yi bir çapulculuk olarak gören Cemil, bu konuda şunları söyler:

*“Ben işi çok yakından tetkik ettim, öğrendim:
Anadoluda beş on serseri küçük çete
Bir araya gelerek geçmişler harekete,
....
Başlarına toplayıp serseriyi, hırsızı,
Hemen hazırlamışlar bir çapulcu alayı;*

²⁰ Vasfî Mahir, s. 17.

²¹ Vasfî Mahir, s. 25.

Haraca kesiyorlar dağı, taşı, ovayı... ”²²

Pervin: Yaman’ın nişanlısı olan Pervin, vatanın kurtulacağından ümidini kesmiş fakat babası gibi düşmanla işbirliği yapmamıştır. O vatansever ve aşkına sadık bir kişi olarak Yaman’ı beklemiş, yurt dışına gitmemek için evden kaçmış ve babası gittikten sonra geri dönmüştür. Bu bağlamda Pervin’in, fikirlerinden çok aşkı ve sadakati ile eserde yer bulmuş bir şahıs olduğu söylenebilir.

Diğerleri: Bu grupta yer alan şahıslar Matmazel, Dadı, İkbal, Faruk, Jeneral, Zabitler, Tercüman ve misafirlerdir.

Matmazel, Pervin’in piyano hocası olan ve işgal güçleri adına çalışan olumsuz bir şahıstır.

Faruk, ülkesine ihanet etmiş ve bu ihanetin cezasını hayatı ile ödemiş olumsuz bir şahıstır.

Jeneral, Zabitler ve Tercüman, eserde düşman tarafının temsilcileridir.

Dadı ve İkbal, evin hizmetçileridir. Vak’a akışında aktif rol üstlenmezler.

Misafirler, dekoratif şahıs konumundadırlar.

Dil ve Üslûp

Eser sade bir dille ve manzum olarak yazılmıştır. Oyunda on dörtlü hece ölçüsü kullanılmış, kafiye örgüsü mesnevî tarzında yapılmıştır.

Akıcı bir üslûpla yazılan oyunda bazı teknik eksiklikler göze çarpar. Bunlardan ilki dekor kurgusu hakkında bilgi vermeyişi, ikincisi ise şahıs kadrosunun tek yönlü ve idealize edilmiş şahıslardan kurulmuş olmasıdır. Bu durum eserin tezli bir oyun oluşunun sonucudur. Yazar eserin sergilenebilirliğini kolaylaştırmak ve vermek istediği teze uygun şahıslar oluşturma gayretindedir.

²² Vasfi Mahir, s. 26.

GÜNEŞ

Özet

Güneş, odasında nişanlısı Tekin'den gelen mektubu okumaktadır. Kapı çalınır, içeriye evin hizmetçisi Aspasya girer. Aspasya, Abdi Bey'in odaya geleceğini bildirir. Abdi Bey, Güneş'in üvey babasıdır. Odaya gelen Abdi Bey, Güneş'e Mihalidis ile evlenmesi konusunda telkinde bulunur. Güneş, Tekin'i sevdiğini, bir Yunanlı subayla asla evlenmeyeceğini söyler. Abdi, konuyu değiştirir ve kızına gezip eğlenmesini, hayatını yaşamasını önerir. Bunu yapmasındaki asıl amaç, Güneş'in Tekin'i unutmasını sağlamaktır. Biraz sonra Şahika gelir. Abdi, iki bayana, ülkenin kurtuluşunun hilâfet ve saltanatta olduğunu anlatmaya çalışır. Millî Mücadele'ye katılanlara beddualar eder. Şahika, bu duruma sinirlenir ve Abdi'yi tersler. Abdi, tekrar lafı değiştirir ve akşama misafiri olduğunu söyler. Misafirin Mihalidis olduğunu öğrenen Güneş, kesinlikle onunla aynı yerde bulunmak istemediğini söyler. Şahika hanım da kızının bu sözlerini destekler. Bu duruma sinirlenen Abdi, evin reisinin kendisi olduğunu hatırlatır ve misafir için hazırlık yapılmasını emrederek odadan çıkar.

Abdi, odadan çıktıktan sonra Aspasya kapıyı çalar ve Güneş'e bir mektup verir. Güneş, mektubu annesine okur. Tekin, zaferin çok yakın olduğunu yazmıştır. Mektubun ardından Şahika, Güneş'e gördüğü bir rüyayı anlatır.

Misafirin geleceği gün, Aspasya, mutfakta hazırlık yapmakta bir yandan da Türklere karşı beslediği kini dillendirmektedir. İçeri Mihalidis'in emir eri Haralambos girer. Haralambos, sarhoştur ve Aspasya'dan öpücük ister. Aspasya bir süre sonra onu mutfaktan çıkartır.

Sofra kurulmuş, Abdi Bey, Mihalidis ve İstefan yemeğe başlamışlardır. Abdi, misafirlere şarap ikram eder. Mihalidis, kadehini Yunanlılar ve Yunan dostu Vahidettin için kaldırır; hep birlikte içkilerini içerler. Mihalidis, Türklerin medeniyetsiz bir millet olduklarını, Yunanlıların ise medeniyetin kurucusu ve yayıcısı olduğunu belirten bir konuşma yapar. Aslen Arap olan Abdi, bu konuşmayı destekler hatta Türklere daha ağır hakaretler içeren bir konuşma yapar. İstefan, Rumların kendi devletlerini kurmak için nasıl çalıştıklarını anlatır. Bu sırada dışarıdan bazı gürültüler işitilir. Bir Türk Talebesi, Yunanlı bir asker tarafından dövülmektedir. Mihalidis, bu kişilerin odaya getirilmelerini emreder, kanlar içinde odaya giren Türke neler olduğunu sorar. Türk Talebesi, Yunanlı

askerin kendisini suçsuz yere dövdüğünü söyler. Yunanlı asker, Türkün Yunanlılara küfür ettiğini iddia eder. Mihalidis, bir Yunanlının yalan söylemeyeceğine inanarak Türkün karakola götürülmesini ve haddinin bildirilmesini emreder. Masada bulunanlar, Mihalidis'in teklifi ile otomobil gezintisine çıkarlar.

Güneş, odasında arkadaşı Ayten'e, Abdi Bey'in kendisini Mihalidis'le evlendirmeye çalışmasından duyduğu üzüntüyü anlatır. Ayten de tıpkı Şahika gibi Güneş'e umut aşlamaya çalışır.

Sonraki perdede Türk ordusu İzmir'e girmek üzeredir. Abdi, kılık değiştirerek Atina'ya kaçmak için hazırlık yapmaktadır. Mihalidis, Abdi'ye telefon ederek onu rıhtımda beklediğini bildirir. Abdi, hoca kılığına bürünür, hizmetçiden Şahika'ya haber vermesini ister. Abdi'yi hoca kılığında gören Şahika, ona hiçbir yere gitmeyeceğini söyler ve Abdi'den kendisini boşamasını ister. Abdi, bu teklifi kabul eder ve boşanma kâğıdını Şahika'ya verir.

Abdi gittikten sonra eve gelen Güneş, annesinin boşandığını öğrendiğinde çok sevinir. Biraz sonra eve bir Türk askeri gelir. Mehmet Onbaşı, kendisini Tekin'in gönderdiğini ve onları korumak için geldiğini söyler. Bir müddet sonra Tekin gelir; teyzesi ve nişanlısı ile hasret gideren Tekin, gitmesi gerektiğini söyler. Bu duruma üzülen Şahika ve Güneş'i teskin etme görevi de yine Tekin'e düşer. Bu sırada içeri giren bir asker, Mustafa Kemal'in zafer dolayısıyla bütün subayları terfi ile ödüllendirdiğini bildirir. Yüzbaşı olan Tekin, Türk milletinin tarihteki yeri ve medeniyete katkılarını belirten bir konuşma yapar.

Vak'a

Türk milletinin bağımsızlığını elde etmek için verdiği mücadeleyi, Osmanlı yönetiminin, halifenin ve azınlıkların Millî Mücadele sırasında düşmanla işbirliği içinde yaptıklarını konu edinen eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Güneş, Tekin'den gelen mektubu okurken evin hizmetçisi Aspasya, Abdi Bey'in odaya geleceğini bildirir. Abdi Bey, Güneş'i, Mihalidis'le evlenmeye ikna etmeye çalışır. Güneş, bu teklifi reddeder. Misafirlikten dönen Şahika, Mihalidis'le evlenme konusunda kızının tarafında yer alır. Hilâfet lehine bir konuşma yapan Abdi Bey, Şahika hanım tarafından terslenir. Mihalidis'in yemeğe geleceğini söyleyen Abdi Bey, Şahika ve Güneş'in itirazlarına sert bir şekilde karşılık verir.

b) Abdi Bey, odadan çıktıktan sonra Aspasya, Güneş'e bir mektup getirir. Tekin'den gelen bu mektubu Güneş, annesine okur. Ardından Güneş'e bir mektup daha gelir. Ayten, Güneş'e kendisini ziyarete geleceğini bildirmektedir.

c) Aspasya, mutfakta yemek hazırlarken Türklere olan kinini dile getirir. Bu sırada Haralambos içeri girer. Aspasya, sarkıntılıklarına bir süre tahammül ettiği Haralambos'u mutfaktan çıkartır.

d) Abdi Bey, Mihalidis ve İstefan, yemekte Yunan kralı ve Sultan Vahidettin şerefine kadeh kaldırırlar. Mihalidis ve Abdi Bey, yemekte, Türkleri aşağılayan sözler sarfederler. İstefan, Rumlar ile Yunanlıların işbirliğinden söz eder.

e) Yemek sırasında dışarıdan gürültüsü işitilir. Mihalidis, kavga edenleri içeri getirtir. Bir Türk Talebesi, haksız yere dövüldüğü halde Mihalidis tarafından suçlu bulunur. Bu olay sonrasında yemektekiler, otomobil gezintisi için dışarı çıkarlar.

f) Türk ordusu İzmir'e doğru ilerlemektedir. Abdi Bey, olayların kendi aleyhine geliştiğini anlar ve Atina'ya kaçmaya karar verir. Abdi, kaçma hazırlıklarıyla meşgulken Mihalidis'ten kendisini rıhtımda beklediğini bildiren bir telefon gelir.

g) Abdi, hoca kılığına girdikten sonra Şahika'yı çağırır. Şahika, Atina'ya kaçma teklifini kabul etmeyerek ülkesinde kalacağını söyler. Abdi, eşinin gelmeyişiğini önemsemmez. Şahika, Abdi'den kendisini boşamasını ister. Abdi bu isteği kabul eder ve boş kâğıdını Şahika'ya verir.

h) Şahika, Güneş'e Abdi'den boşandığını söyler. Eve bir asker gelir. Mehmet Onbaşı'yı, evdekileri koruması için Tekin göndermiştir.

ı) Tekin, eve gelir, teyzesi ve nişanlısıyla hasret giderir. Şahika ve Güneş, Tekin'in gece kalamayacağına üzülürler. Bu sırada içeri giren bir asker, Mustafa Kemal'in bütün subayları terfi ile ödüllendirdiğini bildirir. Tekin, Türk milletinin tarihini ve uygarlığa katkılarını vurgulayan bir konuşma yapar.

Tema

Necmettin Veysi'nin *Güneş*¹ adlı oyununun ana teması, Millî Mücadele ve Millî Mücadele sırasında azınlıkların, padişahın, hilâfet yanlılarının Türk milletine ihaneti

¹ Necmettin Veysi, *Güneş*, Becit Matbaası, İstanbul, 1934, 86 s.

üzerine kurulmuştur. Yazar, bu temayı eserinde Abdi Bey ile Şahika ve Güneş arasındaki çatışma ile işlemiştir. Eserde ana temaya bağlı olarak Türklük, savaşın neden olduğu olumsuzluklar, taassup, Osmanlı yönetiminin adaletsizliği, aşk ve özlem gibi yan temalar da işlenmiştir.

Oyunda Millî Mücadele, faziletli ve çok büyük bir iş olarak ele alınır. Mustafa Kemal, bu mücadeleyi başlatan ve zaferi kazandıran lider olması nedeniyle bu temanın işlendiği satırlarda ön plâna çıkartılır:

*“ Hakikat bir cevherdir. neredede olsa parlar,
Bu istiklâl harbinde şüphesiz fazilet var; ”²
“ Düşünün bu ne büyük harikalı bir iştir;
Zafer taciyle yeni bir tarihe gidiştir;
O tacı giyen Gazi, tarihi yapan gazi. ”³*

Eserde padişah ve halife, Türk milletine ihanet etmiş, düşmanlarla işbirliği içinde bir kişi olarak takdim edilir. Yazar, bu ihaneti bir Yunanlıya, Mihalidis’e söyletir:

“ Yaşasın yunan dostu halife Vahidettin. ”⁴

Azınlıklar da Türk milletine ihanet etmiştir. Necmettin Veysi, bu fikri Abdi Bey ve Aspasya’nın sözleriyle belgeler. Aslen bir Arap olan Abdi Bey, Millî Mücadele’ye ve Türklüğe düşmandır. Bu düşüncelerini şöyle ifade eder:

*“ Biz bu halktan değiliz memlekette âyanız!
(Türklük) sözü batırdı Müslüman diyarını;
Vallah bilmiyor Türkler yarını ağyarını;
Padişah fermanıyla girdi Yunan buraya;
Halifeye düşmanlar çevrilir paçavraya ”⁵*

Aspasya da aslen Yunanlı bir hizmetçidir. İzmir’de yaşayan ve Müslüman bir ailenin yanında çalışan Aspasya, Türk milleti ve Türk yurdu hakkında şunları düşünür:

*“ Ah bu türkler ne ahmak türkler, bilmez kârını
(Anadolu) bizimdir görmüyorlar yarını;*

²Necmettin Veysi, s. 24.

³ Necmettin Veysi, s. 84.

⁴ Necmettin Veysi, s. 36.

⁵ Necmettin Veysi, s. 10.

*Ankara'ya dayanmış (Kostantin) in ordusu,
Oh (Mustafa Kemal) in artazaktır korkusu.”⁶*

Yazar, ihaneti bu şekilde ortaya koyduktan sonra, bu konuyla ilgili son yorumu Tekin'e yaptırır:

*“Türkün gayri insanlar içini bizden saklar;
Abdi efendi böyle bir arap neslindedir;
Bunlar gül bahçesinde hepsi birer dikendir;
Evet (Mihalidis) de aynı pis ruhu taşır;
Bu alçaklara ancak hiyanet yaraşır...”⁷*

Eserde iki farklı Türk telâkkisi ile karşılaşırız. Bunlardan ilki, Yunanlıları dolayısıyla Batıyı temsil eden Mihalidis'in ve Müslüman azınlıktan Abdi Bey'in Türk anlayışlarıdır ki son derece olumsuz unsurlar içerir. Mihalidis, Türkler için şunları söyler:

*“.....
Türklerde hiç var mıdır? bu tarih, bu alimler?
Avrupa mefkuresi türkü tarihten siler;
Fatih, Yavuz, kamunî denilen adamlar ne?
Hepsi birer hulyalar seven kanlı bir sahne;
Kemalistler ne? bunlar derme çatma çetedir.”⁸*

Abdi Bey'in düşünceleri de Mihalidis'inkilerle örtüşür:

*“Türkün birkaç yüzyıllık tarihi baştan başa
Kan, zulüm, istiladır, dine söverler haşa!
Arap kavmi necibi türkleri dinsiz tanır;
Desem yaptıklarını beşeriyet utanır;
Yunan insanıyeti, Avrupanın şefkati;
Kuş beyinli türklere anlatır hakikati.”⁹*

6 Necmettin Veysi, s. 29.

7 Necmettin Veysi, s. 80.

8 Necmettin Veysi, s. 38.

9 Necmettin Veysi, s. 39.

Eserdeki ikinci bir Türk telakkisi olarak Tekin2in düşünceleri ile karşılarız. Bu düşünceler, Mihalidis ve Abdi Bey'inkilerle taban tabana zıttır. Tekin, Türk'ün özelliklerini şöyle sıralar:

“.....

Hamaset meydanında göz açtırmaz düşmana;

Mavi rengi çevirir bir hamlede alkana;

Öksüzleri koruma şefkati türklerde var;

Her zaman zulme karşı bir volkan gibi patlar..

Türk cephede düşmanı aslan gibi pençeler,

Girdiği memlekette gündüz olur geceler;

Düşmanın harabeye çevirdiği yerleri

Onarır, kardeş bilir aldığı esirleri;

Şan dolu tarihinde böyle faziletler var,

Hem nice kahramanlar, nice büyük adamlar;

Tarihten önce, sona Avrupada taht kuran,

Öz Türk (Atilâ) lara varmıydı? karşı duran...

Medeniyet ışığı şarktan geldi yayıldı”¹⁰

Savaşın neden olduğu olumsuzluklara ilk olarak, Yunanlıların İzmir’de yaptıklarından hareketle Güneş tarafından dikkat çekilir:

“İzmirde zulüm var, rahatlık hiç yok”¹¹

Daha sonra Hanya’da Türklere karşı işlenen zulüm, İstefan tarafından anlatılır:

“Türk nüfuzu kalmadı kasabada eksildi:

Biliyorsunuz dostum binlercesi kesildi.”¹²

Piyeste taassup, kılık kıyafetle ilişkilendirilerek simgesel bir anlatımla ortaya konmuştur. Atina’ya kaçmaya çalışan Abdi Bey, tanınmamak için hoca kılığına bürünüp, sarık takar; arsından sarığın ve hocalığın dinsel birer figür olarak tarihteki yerinden söz eder:

10 Necmettin Veysi, s. 86.

11 Necmettin Veysi, s. 7.

12 Necmettin Veysi, s. 45.

*"Sarık kazan kaldırmış, ordular yürütmüştür,
 Çoban olup bir zaman bütün halkı gütmüştür;
 Değneğiyle ezdiği başları tarih yazar,
 Tahakküm cephesinde (Din) ona siper kazar;
 Maksatları gizlemiş asırlarca başında,
 Galip yaşadı dinî fikirler savaşında,
 Binlerce halka bir ak sarık işaret verir,
 Gerilerdi önünde iki asırlık devir,
 Bin değil bir sarığın tesirini düşünün. "13
 "Hah şöyle hocam, kimse tanımaz şimdi seni;
 Her devir hoşça görür hocalar kisvesini; "14*

Osmanlı yönetiminin olumsuzlukları eserde yer bulan bir diğer yan temadır. Bu düşünceler Güneş'in şu cümleleri ile ifade edilir:

*"Bu milleti sürüye benzeten padişahlar,
 Asırlarca almışlar biz öksüzlerden ahları. "15*

Aşk ve özlemler, eserde bene yönelik temalar olarak yer bulur. Güneş ve Tekin arasındaki aşk, oyunun başından sonuna kadar canlı tutulur. İkili arasındaki aşk, Millî Mücadele sonrasında evlilikle neticelenecektir. Bu durum, eserin sonundaki bir notla okuyucuya bildirilir:

"Bursanın istirdadını takip eden 14 Eylül 922 Perşembe günü (Güneş) hanım gelin olmuştu... "16

Piyeste iki farklı özlem dile getirilir. Bunlardan ilki Güneş, Şahika ve Tekin'in Millî Mücadele'nin kazanılmasına ve Tekin ile Güneş arasındaki aşkın vuslatla sona ermesine duydukları özlemdir. Bu duygu en net şekliyle Şahika'nın rüyasında kendini gösterir:

".....
*Düşman donanması yok Yunan bayrağı yoktu;
 Bunlarki birer birer bize zehirli oktu*

13 Necmettin Veysi, s. 65.

14 Necmettin Veysi, s. 65.

15 Necmettin Veysi, s. 24.

16 Necmettin Veysi, s. 87.

*Her gün ağlayan deniz şimdi neşe saçardı,
Memlekette, denizde, gökte güzellik vardı.
Bir motor sesi duydum ta uzaklara baktım.*

.....
*Ay yıldızlı kırmızı türk bayrağı taşıyor
Motora kollarımı gerip açtığım zaman
Bana doğru gelenler kimdi ah bilirmisin?*

.....
İçinde biri sen biri (Tekin) ”¹⁷

İkinci bir özlem ise Abdi Bey, Mihalidis ve Aspasya'nın savaşı Yunanlıların kazanması için duydukları özlemdir. Bu duyguyu Mihalidis, yemek masasında Abdi bey ve İstefan'a şöyle anlatır:

“.....
*Bizimkiler türkleri (Sakarya) da yendiler;
Gözlerimin önünde kral hanedanı var,
Hayalimde canlanan bir yunan cihanı var; ”¹⁸*

Zaman

Eserin vak'a zamanı “922 senesinin Temmuz ayında...”¹⁹ başlar; Türk ordusunun İzmir'e girişi “9 Eylül 1922”²⁰ ile son bulur. I. ve II. perdelerin vak'a zamanı aynı gündür. İlk iki perde ile III. perde arasında yaklaşık bir buçuk aylık bir zaman farkı söz konusudur. Yazar, bu dilim içinde gerçekleşen olaylar hakkında herhangi bir bilgi vermez. Eserin anlatma zamanı ise 1934 senesidir.

Yazarın anlatma zamanından on iki sene önce gerçekleşmiş bir olayı anlatma zamanına taşımasının nedenini; Cumhuriyet insanına, Millî Mücadele'nin hangi şartlar altında ve kimlere karşı kazanıldığını anlatabilme gayretinin bir ürünü olarak değerlendirmek mümkündür.

17 Necmettin Veysi, s. 19.

18 Necmettin Veysi, s. 37.

19 Necmettin Veysi, s. 5.

20 Necmettin Veysi, s. 60.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar “ *İzmirde Karşıyaka semtinde*”²¹ ki bir evin üç ayrı odasında gerçekleşir. Yazar, bu odaların dekorunu, “ ... *denize bakan üst katta bir oda, soldan girilir bir kapı, bir iki koltuk, sandalya, tuvalet masası, kanepeler...*”²², “ *Birinci katta sokak tarafında bir oda. ortada yemek masası, kanepeler... oda elektrikle aydınlanmış, odaya iki kapı açılı... biri yandan diğeri cepheden, kapı karşısında kanepeler takımı, sigara masaları, sandalyeler.*”²³, “ ... *bir salon .. sağ köşesinde merdivene açılır kapı.. üzerinde bir sakı.. mecmualar, gazeteler.. karşısında boy aynası.. yanında telefon.. sola doğru kanepeler.. koltuk.. masa etrafında birkaç sandalye*”²⁴ cümleleriyle verir.

Ayrıca eserde, İzmir, Sakarya ve Anadolu gibi yer adları geçer. Bunlar Kurtuluş Savaşı'nın gerçekleştiği tarihî mekanlardır.

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu on iki kişiden oluşur. Bu kişilerden yedi tanesi merkezî durumdadır. Oyundaki merkezî durumda olan şahısları iki grupta inceleyebiliriz. Bu şahıs gruplarını Güneş, Şahika ve Tekin'in oluşturduğu Millî Mücadeleye destek olanlar; Abdi Bey, Mihalidis, Aspasya ve İstefa'nın yer aldığı Millî Mücadele'ye karşı olanlar şeklinde sıralayabiliriz. Ayrıca, Millî Mücadele'ye karşı olanları da azınlıklar ve Yunanlılar biçiminde gruplandırabiliriz. Yunanlılar grubunda Mihalidis ve Aspasya, azınlıklar grubunda Abdi Bey ve İstefan yer alırlar.

Güneş: Yazarın şahısları tanıttığı bölümde Güneş için şöyle der:

“19 yaşlarında Güneş Hanım Abdi Bey'in üvey kızı

Büyük harpte 915 yılında Irak cephesinde şehit olan yüzbaşı Fatin beyin kızı.”²⁵

Güneş ise beşinci sayfada kendisini şu cümlelerle ifade eder:

21 Necmettin Veysi, s. 5.

22 Necmettin Veysi, s. 5.

23 Necmettin Veysi, s. 29.

24 Necmettin Veysi, s. 60.

25 Necmettin Veysi, s. 3.

*“Ben bir türk zabitanın, şehit asker kızım;
(İstiklâl) diye çarpan her bir kalbe sızıyım;*

Güneş, eserin merkezindeki kadın kahramandır. Vatan sevgisi, özgürlük tutkusu ve Türklük sevgisi ile kendi sosyal çevresi için bir model şahıstır:

*“Fakat türklüğe karşı aşkım derindir benim;
Türk neslini görürüm o aşkımın önünde,
(Mihalidis)ler kaçar (büyük zafer) gününde;”²⁶*

Şahika: Güneş’in annesidir. İlk eşini I. Dünya Savaşı’nda kaybetmiş, bir çocuğunu da tifoya kurban etmiştir. Güneş’i yaşatabilmek, geçimini sağlayabilmek ve dedikodudan korunabilmek için Abdi Bey’le evlenmiştir. Şahika, Millî Mücadele’yi gönülden destekleyen, Abdi Bey’in Millî Mücadele ve Türk milleti aleyhindeki fikirlerine karşı çıkan, kızının bir Yunanlı ile evlendirilmesine direnen Türklük şuuruna sahip örnek bir şahıstır.

Şahika, Abdi Bey’in Atina kaçma teklifini reddeder. Abdi bey’e söyledikleri, onun şuurulu bir Türk kadını olduğu kanıtlar niteliktedir:

*“Zulmetmez türk adalet gösterir tebasına,
Yalnız zulmü yok eder türk kahramancasına;
Yunanı gördük nedir? hiçbir can bırakmadı;
Yalnız sen gibilerin ciğerini yakmadı;
Hayır hayır kaçamam, kalırım türk yurdunda.”²⁷*

Tekin: Güneş’in nişanlısı ve teyzesinin oğlu olan Tekin, Millî Mücadele’de subay rütbesiyle görev yapan bir Türk askeridir. Tekin’in hayatı İzmir ve Güneş’e duyduğu özlem üzerine kurulmuştur:

*“Sizi, Güneş’i her gün yüreğimden özliyorum,
İzmir’e kavuşmak için bir fırsat gözliyorum.”²⁸*

Tekin için İzmir’e kavuşmak, ülkesini düşman işgalinden kurtarmanın; Güneş ise aşkının birer simgesidir:

²⁶ Necmettin Veysi, s. 57.

²⁷ Necmettin Veysi, s. 6.

²⁸ Necmettin Veysi, s. 21.

*“Düşmandan kurtulan bir (Vatan), (Namus) var teyze
(Vatan), türkün öz yurdu, (Namus) milli şeref
Bu cihan içinde hür yaşamaktır hedef.”²⁹*

Tekin, Türklük şuuru, Atatürk’e, vatanına ve özgürlüğüne bağlılığı ile model bir Türk askeridir:

*“Cihan içinde yalnız (Gazi türkiyası) var;
Yaşasın türk ordusu, yaşa (Milli İstiklâl!)
Yaşasın baştacımız (Gazi Mustafa Kemal!)”³⁰*

Abdi Bey: Güneş’in üvey babası olan Abdi Bey, Arap asıllı bir Osmanlı vatandaşıdır. Yazar, Abdi Bey’i şu cümlelerle tasvir eder:

“Meclisi kebiri maarif âzalığında müteakit 56 yaşlarında Arif Abdi bey (Şanlı)”³¹, “bu adam uzun boylu, kır top sakallı, başında fes, elinde 33’lük siyah tesbih, kıravat yaka ve gri kostüm...”³²

Güneş ise üvey babasını şöyle tanıtır:

*“Nasılca annem varmış bir tekiide; o da
Türk değil, saltanatın yadigarı bir softa;
Yunan İzmir’e girdi, sarığı attı baştan;
Düşmanlarla dost oldu uzak kaldı telaştan”³³*

Abdi Bey, Yunanlılarla işbirliği yapan, Millî Mücadele’ye, Kemal’e ve Türk milletine düşman bir Osmanlı yurttaşdır. Sofu görünüşlü ve hilâfet yanlısı olan Abdi Bey, Yunanlılar İzmir’i işgal ettiğinde kılık kıyafetini onlara benzetip yabancılarla halife ve Yunan kralı şerefine şarap içer. Kadını ikinci sınıf insan olarak görür:

“Bir düşünki sen nede olsa eksik eteksin!”³⁴

Türklük şuuruna hatta Türk sözcüğüne karşı olan Abdi Bey, Osmanlının yıkılışını bu düşünceye bağlar; fakat kendisi Arap milliyetçiliğini desteklemekten geri durmaz:

²⁹ Necmettin Veysi, s. 84.

³⁰ Necmettin Veysi, s. 86.

³¹ Necmettin Veysi, s. 3.

³² Necmettin Veysi, s. 8.

³³ Necmettin Veysi, s. 5.

³⁴ Necmettin Veysi, s. 66

*“Sürye, Yemen mustakil birer devlet olacak,
Bizim de göğsümüze neşe, sürur dolacak.”³⁵*

Mihalidis: “Yunan mevki kumandanı Binbaşı Mihalidis”³⁶, Millî Mücadele’ye ve Türklüğe düşman olan olumsuz bir tiptir. Güneş’le evlenmek isteyen Mihalidis, Türk milleti ile Yunan milletini kıyasladığı konuşmasında Türk milletini ve medeniyetini yok sayar:

*“Her ilmin anasıdır yunan medeniyeti,
Dünyayı cehaletten kurtarmaktı niyeti,
Roma, Mısır, Süryeye ve Asyaya kol atan,
Şam, Bağdat ve Endülüs tarihini yaratan
Yunan feylosofları, Yunan krallarıdır;
.....*

*Türklerde hiç var mıdır? bu tarih, bu alimler?
Avrupa mefkuresi türk tarihinden siler”³⁷*

Aspasya: Abdi Bey’in evinde hizmetçi olan Aspasya, Türk’ü küçümseyen, Anadolu’yu kendilerinin bilen bir Yunanlıdır:

*“Ah bu türkler ne ahmak türkler, bilmez kârını;
(Anadolu) bizimdir görmüyorlar yarını;”³⁸*

Aspasya bu düşüncelere o denli bağlıdır ki evliliğini dahi Ankara’nın Yunan ordusu tarafından ele geçirildiği tarihte yapmayı plânlar:

*“Ne vakit ki Kostantin Ankaraya girecek,
Haralanbos koynunda beni gelin görecek,”³⁹*

İstefan: Giritli bir Rum olan İstefan, Türklüğe düşman, Anadolu’da bir Rum devletinin kurulması için Yunanlılarla birlikte çalışan olumsuz bir tiptir:

*“Mihalidis – (Pont) devleti yeniden bu yerde canlanacak,
Rum ırkı yükselecek, bu zaferi anacak;
Değilmi İstefan?*

³⁵ Necmettin Veysi, s. 39-40.

³⁶ Necmettin Veysi, s. 3.

³⁷ Necmettin Veysi, s. 38.

³⁸ Necmettin Veysi, s. 29.

³⁹ Necmettin Veysi, s. 34.

*İstefan – Bunlar olazak elbet;
Anadolu görececek yepyeni medeniyet;
Giritte rum kardeşler, bekliyor bu haberi;
Yalnız üç sene değil bir kas asırdanberi;
Türke öretezeğiz, insaniyet ne demek?
İzmir, Bursa, Ankara yunana verilezek.”⁴⁰*

Diğerleri: Bu grupta yer alan şahısları Haralambos, Bir Türk Talebesi, Mehmet Onbaşı, Dursun Çavuş şeklinde sıralayabiliriz.

Haralambos, Mihalidis’in emir eridir. İzmirli bir Yunan olan Haralambos, olumsuz bir tiptir.

Mehmet Onbaşı ve Dursun Çavuş ise Millî Mücadele’ye katılmış olumlu şahıslardır. Bir Türk Talebesi, Yunanlılar tarafından zulmedilen bir Türk olan bu kişi dekoratif bir şahıstır.

Dil ve Üslûp

Eser sade bir dille, manzum olarak 14’lü hece ölçüsüyle yazılmıştır. Yazarın Yunanlı ve Rum tiplerinin şivelerine piyese yansıttığı görülür.

Tezli bir eser olan Güneş’te kahramanlar tek yönlü olarak çizilmiştir. İyiler, tamamen iyi; kötüler ise tamamen kötüdür. Şahısların iç dünyaları ile ilgili bilgi verilmemiştir.

Yazar, basit mekân seçimleri ve ayrıntısız dekor kurguları ile oyuna kolay sergilenebilme özelliği kazandırmayı amaçlamıştır.

Eser, döneminin imlâ ve noktalama özelliklerini yansıtır.

⁴⁰ Necmettin Veysi, s. 39.

TİMURHAN

Özet

Türk ilinin hakanı öldürülmüştür. Olcay, hakanın yasını tutmaktadır. Timur, hakanın öcünü almak üzere sefere çıkar. Seferden dönen Timur, hakanın öcünü almıştır. Eşi Olcay'a sefer sırasındaki yaşadıklarını anlatır. Cihangir, elbiseleri kan içinde odaya girer. O da çıktığı seferlerde Türklük düşmanları ile savaşmış ve onları mağlup etmiştir. Odaya giren Yaver, bir ozanın Timur'la görüşmek istediğini bildirir. Ozan, Timur'a sevgilisinin ve birçok Türk kızının Moğolların baskısıyla esir düştüklerini anlatır. Bu olay üzerine Timur tekrar sefere çıkar. Oğlu Cihangir'i ülkenin başında bırakmıştır. Cihangir, savaşa katılmadığı için üzgündür. Olcay, oğluna ülkeyi idare etmenin savaşmakla aynı değerde olduğunu anlatır.

Yaver, Ozan'ın sevgilisi ve diğer Türk kızlarını kurtarmış, onları kaçırılanları esir etmiştir. Olcay, bu esirleri zindana attırır. Ozan, seferden döner ve sevgilisine kavuşur. Olcay, ona Timur'u sorar. Ozan, Timur'un zaferle döndüğünü, halkın onu karşılamak için yollara döküldüğünü ve kurultayın hakan seçimi için toplanacağını haber verir. Olcay, Cihangir'e Timur'u karşılamak için dışarı çıkmalarını önerir.

Kurultay toplantısında Timur'un hakan seçilmesine karar verilir. Kurultay Reisi, kararı bildirmek üzere Timur'u çağırır.

Cihangir Bursa'da Osmanlı sarayında Yıldırımın kızı Siray ile buluşmuştur. İki sevgili dışarı çıkarlar. Yıldırım içeri girerek Timur'u ve Türklüğü alçaltan sözler söyler. Cihangir bu sözler üzerine Yıldırım'a karşı çıkar. Yıldırım, Cihangir'i zindana attırır. Siray, babasına yalvarırsa da karar değişmez. Yıldırım, odadan ayrıldığında içeri Ozan girer. Siray'a Cihangir'i kurtarmak için geldiğini söyler. Siray ve Ozan arasındaki konuşmada Siray'ın Ozan'ın kayıp kızı olduğu ortaya çıkar.

Yıldırım, saraydan çıkan üç atlıdan Siray ve Cihangir'i tanır ve yakalanmalarını emreder. Yaver, Yıldırım'a Timur'un gelişi ile ilgili düşüncelerini aktarır. Yıldırım Timur'u yeneceğinden emindir. Korkut, babası Yıldırım'a Timur'un sınırı geçtiğini haber verir. Yaver, Timur'un elçilerinin geldiğini bildirir. Elçiler, Yıldırım'a Türklüğüne

dönmesini tavsiye ederler. Yıldırım, Timur'u ve Türklüğü hakir gördüğünü ifade eden sözler sarf eder ve ordusuna hareket emri verir.

Timur, Yaver'e savaş meydanında uygulanmasını istediği harp plânını verir. Savaşı Timur'un ordusu kazanır. Yıldırım, zincire vurulmuş olarak Timur'un huzuruna getirilir. Timur, zincirleri çözdürür ve Yıldırım'a bir Türk'e yakışacak şekilde muamele eder. Ona Türklüğüne dönmesini öğütler.

Vak'a

Konusunu Yıldırım Bayezit ile Timur arasındaki mücadeleden alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Türk ülkesinin hakanı öldürülmüştür. Timur, hakanı öldürenler üzerine sefere çıkar. Seferden dönen Timur, savaşı eşi Olcay'a anlatır. Cihangir de seferden dönmüştür. O da anne ve babasına yaptıklarını anlatır.

b) Ozan, Timur'la görüşür ve ona sevgilisinin de içinde bulunduğu bir grup Türk kızını Moğolların kaçırdığını söyler. Timur, bu olay üzerine tekrar sefere çıkar.

c) Yaver, Ozan'ın sevgilisinin de içinde bulunduğu Türk kızlarını kurtarır ve onları esir edenleri yakalar. Olcay, Türk kızlarını kaçıranları zindana attırır. Bir süre sonra Ozan içeri girer. Sevgilisinin kurtulduğunu görür. Timur'un seferden döndüğünü ve halkın onu karşıladığını söyler. Olcay ve diğerleri Timur'u karşılamak üzere çıkarlar.

d) Yeni hakanı belirlemek üzere kurultay toplanır. Kurultayda Timur, oybirliği ile hakan seçilir.

e) Cihangir, Bursa'daki Osmanlı sarayında sevgilisi Siray ile buluşmuştur. İki sevgili dışarı çıkarlar. Yıldırım odaya girer Timur ve Türkler aleyhinde sözler söyler. Cihangir, Yıldırım'a karşı çıkar. Yıldırım, Cihangir'i zindana attırır.

f) Ozan, Cihangir'i kurtarmak için Osmanlı sarayına girer. Burada Siray ile tanışır. Onun yıllar önce kaybettiği kızı olduğunu anlar. Yıldırım Siray, Cihangir ve Ozan'ın kaçtıklarını görür ve onları yakalatmak için asker gönderir.

g) Timur'un elçileri Yıldırım ile görüşürler. Yıldırım'a Türklüğüne dönmesi için çağrıda bulunurlar. Yıldırım, bu teklifi kabul etmez ve ordusuna hareket emri verir.

h) Timur ile Yıldırım arasında yapılan savaşı Timur kazanır.Zincirlenmiş olarak huzuruna getirilen Yıldırım'ı çözdürür ve ona Türklüğüne dönmesini öğütler.

Tema

*Timurhan*¹ adlı oyunun ana teması Türklük şuuru üzerine kurulmuştur. Eserdeki çatışma ögesi de bu noktada ortaya çıkar. Çatışma Türklüğüne Timur ile Türklüğünü unutmuş Yıldırım arasında zuhur eder.

Oyunda Türk milleti, bütün dünyanın sahibi soylu bir ırk olarak takdim edilmiştir. Bu düşüncüyü Ozan'ın Timur ve Olcay'a hitaben söylediği şu cümlelerde net olarak görebiliriz:

*"Siz birer güneşsiniz her şey sizin gölgeniz,
Sonsuz mesafelerle mavi gökler ülkeniz.
Bilmiyen var mıdır hiç? Şanınızdan kimsiniz?
Başlarınız yukarı soylara hakimsiniz..."*²

Türkler, dünya milletlerinin yalnız askeri ve siyasi önderi değil aynı zamanda medeniyetin de kurucusudurlar. Bu fikir Kurultay Reisi tarafından ifade edilir:

*"Yerde güneş, güzellik, mermerden abideler,
Yaratan ancak Türktür, uyuyorken her bir yer,"*³

Yazar Türk kimliğinden hareketle Türk tarihini Mete, Attilâ, Cengiz, Timur ve Atatürk'ten oluşan bir süreç olarak yorumlar:

*"(Mete, Attilâ, Cengiz, Timur) bunlar hepsi bir,
Gözünüz kamaşarak baktığınız 'Gazi'dir..."*⁴

¹ Feyzi KUTLU, *Timurhan*, Şirketi Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1934, 40 + 1.s.

² KUTLU, s. 22.

³ KUTLU, s. 24.

⁴ KUTLU, s. 4.

Söz konusu tarih yorumunda İslâmiyet sonrası Türk tarihinin özellikle de Osmanlı'nın yer almayışı Türk kimliğinden hareketle açıklanır. Eserde İslâmiyet sonrası Türk tarihini temsil eden Osmanlı, Türklüğünü unutmakla suçlanır:

*“Arapların dininde Türklüğü eritmişsin,
Tarihinin içinde yine kendin yitmişsin;
Ekin saplarını, kımıza değişerek,
Erlüğünü kaybetmiş, yosmalaşmış her erkek
Öz yurdundan iyi bil!”⁵*

Timur'un savaş sonrası esir edilen Yıldırım'a Türklüğüne dönmesini tavsiye etmesi de bu yüzdendir:

*“Görürsün aldandın alet oldun bir dine,
Türklüğünü unutan! Dönmelisin kendine.”⁶*

Zaman

Eserde anlatılan olaylar çok geniş bir vak'a zamanında gerçekleşir. Vak'a zamanı, Timur'un hakani öldürenler üzerine sefer düzenlemesi ile başlar, Moğollar'ı yenilgiye uğratması ile devam eder ve Yıldırım'ı esir etmesi ile son bulur. Tarihi kaynaklara göre Timur ve Yıldırım arasındaki savaş (Ankara Savaşı) 1402'de gerçekleşmiştir.⁷ Piyesin anlatma zamanı ise 1934 senesidir.

Yazarın yaklaşık beş yüz otuz yıl önceki bir vak'a zamanını anlatma zamanına taşıma nedeni, Cumhuriyet Türkiye'si'nde Türk kimliğinin oluşturulmasına hizmet etmek ve Osmanlı'nın gayri milliliğini ortaya koymak çabası ile açıklayabiliriz.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar dört farklı mekânda gerçekleşir. Birinci tablo ve birinci perde Timur'un hükümdar odasında,⁸ ikinci perde Bursa'da, Yıldırımın sarayında harem

⁵ KUTLU, s. 38.

⁶ KUTLU, s. 40.

⁷ Yılmaz ÖZTUNA, *Devletler Hânedanlar, İslâm Devletleri*, C. 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, İzmir, 1996, s. 576.

⁸ KUTLU, s. 9.

dairesinde, Siray'ın odasında,⁹ ikinci tablo “Anfitiart şeklinde geniş bir salon...”¹⁰da üçüncü tablo Timur'un çadırında¹¹ gerçekleşir.

Yazar, söz konusu mekânların dekor kurguları ile ilgili pek fazla bilgi vermez. Bu bilgiler “Kapıda... Kurt ve kartal başlarını taşıyan bayraklar...”¹² tarzında tek cümlelik tasvirlerdir

Şahıs Kadrosu

Piyetin şahıs kadrosu on beş kişiden oluşur. Bu kişiler arasında merkezi şahıslar Timur, Yıldırım, Olcay ve Ozan'dır. Diğer şahıslar olay akışında merkezi şahısların farklı yönlerini ortaya çıkaran ikinci derecede tiplerdir.

Timur:Oyunda Türk kimliğinin temsilcisi durumunda olan Timur, adaletli ve milletin huzuru için çalışan model yönetici şahıstır.

Eserin genelinde işlenen Türk milletinin yüceliği fikri Timur tarafından da benimsenmiştir:

*“Asırlara yön veren elbet odur bu gün,
Türklük ebedî hakim düşmanlar oyuncaktır;”¹³*

Timur, Türklüğü aşağılayan Yıldırım'ın zincirine vurulmasına da sahip olduğu milli bilinç nedeni ile müdahale eder:

*“Çözün zincirlerini Türk bir esir olamaz!
Yaptığınız hakaret sanmayınız değil az...”¹⁴*

⁹ KUTLU, s. 27.

¹⁰ KUTLU, s. 22.

¹¹ KUTLU, s. 39.

¹² KUTLU, s. 22.

¹³ KUTLU, s. 9.

¹⁴ KUTLU, s. 40.

Yıldırım: Türklük şuurundan uzak, Türk milletini hakir gören olumsuz bir yönetici tipidir. Yıldırım, eserde Timur'un karşıtı bir kişilik olarak yer bulur. Bu nedenle Yıldırım'ın Timur karşısında yenilgiye uğraması Türklüğün, millî kimliğini unutanlara karşı kazanılmış bir zaferin simgesel bir ifadesidir.

Yıldırım, Türk milletini Mısır ve Bağdat halklarından daha aşağı değerlendirir:

*"Elimden kurtulmadan Timur yok olacaksın,
Sen hakkın alçalttığı, alçaklardan alçaksın.
'Mısır', 'Bağdat' hanları yanlarında sen kimdin?
Onlar medeniyete, sen sürüye hakimdin..."¹⁵*

Yazar bu değerlendirmeyi İslâm dininin bir getirisi olarak görür. Bu nedenle savaş sonrasında Timur'a Yıldırımı Türklüğüne dönmesi için öğüt verir.¹⁶

Olçay: Olçay, Türklük şuuruna sahip model bir Türk kadınıdır. Olçay, Türk milletinin dünyaya hakim olacağı ideale olan inancını "Ebediyen isteriz yerde güneş olmayı."¹⁷

Olçay'ın bir diğer özelliği de cesaretidir. O, sefere çıkan eşi ile cepheye gitmeyi arzulayacak kadar cesurdur.

"Nereye? Ben de kalmam! Yapılırken bu akın."¹⁸

Ozan: Ozan, Türklük şuuruna sahip, Türk milletinin yüceliğine inanan model bir Türk yöneticisidir. Ozan'ın Siray'a kendini tanıtırken söyledikleri bu özelliklerinin bir ifadesidir:

*"Doğu beyi, Türklüğünü haykıran
Hak önünde daima yalçın gururlar kıran
Mavi gökler hakimi yerin efendisiyim;
Türkümlü! Bu yeter sana sorma kimin nesiyim..."¹⁹*

¹⁵ KUTLU, s. 28.

¹⁶ KUTLU, s. 40.

¹⁷ KUTLU, s. 17.

¹⁸ KUTLU, s. 6.

¹⁹ KUTLU, s. 33.

Dil ve Üslûp

Eser sade bir dille manzum olarak ve on dörtlü hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şahıs kadrosu tek yönlü, idealize edilmiş tiplerden kurulmuştur. Oyunda dekor kurgusu ile çok az bilgi verilmesi teknik bir eksiklik olarak dikkat çeker.

Timurhan, telkin üslûbunun hakim olduğu tezli bir eserdir. Eserde işlenen tez, Kemal H. Karpat'ın "*...Mustafa Kemal yeni bir Anadolu Türk vatani fikrini zihinlere yerleştirmek istedi. Amaç; halen İslâmi ve Osmanlı bağlılık duygularını yıkmak, Panislamik ve Pantürkist heveslere karşı koymak ve Türk ulusuna vatanına karşı yeni bir bağlılık yaratmaktır.*"²⁰ cümleleriyle paralellik arz eder. Son sayfada Timur'un ağzından verilen şu cümleler Türk halkına yönelik bir telkin niteliğindedir:

"Arkadaş!

Durmadan koş! yalnız; kendine güven..

*Türklüğünü unutmaya düşmanını öyle yen..."*²¹

²⁰ Kemal H. KARPAT, *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1967, s. 356.

²¹ KUTLU, s. 40.

SÜMER ÜLKERLERİ

Özet

Ninan, Nidaba ve Şubat Sümerlerin Tufan Şarkısı'nı söylerler. Bu sırada içeri Atap ve Bürsin girer. Kızlar, Atap ve Bürsin'e Sümer ülkesinin içinde bulunduğu durumu, Gutiler'in zulmünü ve Sümerlerin esaretini hatırlatırlar. Sümer kadınları erkeklerden ülkelerini esaretten kurtarmalarını isterler. Atap ve Bürsin bayanların bu istekleri karşısında mahcup durumdadırlar. Ninan, Nidaba ve Şubat, sevgilerinin kazanılmasını da Sümer ülkesinin kurtuluşuna bağlamışlardır ve bunu Atap ve Bürsin'e de bildirirler. İçeri giren Urur, Atap ve Bürsin'e Utu-Kegal'in kendilerini çağırdığını söyler. Erkekler Sümer Türküsünü söyleyerek çıkarlar. Erkeklerin ardından odaya gelen Socay, Atap, Bürsin ve Urur'un kendi aralarındaki konuşmalarını duymuştur ve duyduklarını Ninan, Nidaba ve Şubat'a anlatır. Atap, Bürsin ve Urur, Utu-Kegal'in önderliğinde Sümer ülkesini işgal eden Gutilere başkaldırmaya gitmişlerdir. Kızlar, Saray'ın iletmiş olduğu bu habere çok sevinirler.

Utu-Kegal'in savaş meydanında karargâhındadır. Beraberindeki savaşçılara Guti kralı Tirigan'ın barış yapmak için iki elçi göndereceğini haber verir. Savaşçılar barışa karşı çıkarlar. Amaçları, Sümer ülkesini tam olarak bağımsızlığına kavuşturmaktır. Kurum, Utu-Kegal ile görüşmek üzere içeri girer. Utu-Kegal'e Gutiler'in durumu ile ilgili bilgi verir. Gutilerin gönderdiği elçilerden Lugal'in ülkesini seven bir Sümerli olduğunu hatırlatır ve Gutiler'le savaşmak üzere gider.

Guti elçileri Lugal ve Zabüm karargâha gelir ve Guti kralı Tirigan'ın sözlerini iletirler. Utu-Kegal, Guti karalına cevabını Zabim'e bildirir ve onu gönderir. Lugal'i yanında tutar. Lugal; krala söz verdiğini hatırlatır. Sümerler bir Guti'ye verilen sözün anlamsız olduğunu söyleyerek Lugal'i ikna ederler.

Saray, Nidaba, Ninan ve Şubat kendi aralarında Sümerler'in Gutiler'e karşı verdikleri mücadeleyi konuşurlarken İli içeri girer. Savaşın kazanıldığını, Utu-Kegal'in döndüğünü haber verir. Kızlar İli'ye Atap, Bürsin ve Urur'dan haberi olup olmadığını sorarlar. İli, Urur'un Utu-Kegal'in yanında olduğunu, diğer ikisinin ne durumda olduklarını kimsenin bilmediğini söyler. Nidaba ve Ninan sevdikleri kişilerin öldüklerini düşünürler ve yasa bürünürler. Bu sırada Utu-Kegal içeri girer. Kızlar Utu-Kegal'i kutlarlar fakat Bürsin

ve Atap için duydukları üzüntülerini de gizleyemezler. Utu-Kegal, ülke için ölenlere üzülmeyi doğru olmayacağını hatırlatır. Bu sırada dışardan Bürsin ve Atap'ın sesleri duyulur. Odaya giren Bürsin ve Atap, Guti kralı Tirigan'ı esir olarak yanlarında getirmişlerdir. Utu-Kegal, Sümer ülkesinin bağımsızlığına kavuştuğunu şimdi sıranın ülkeyi eskisi gibi yüceltmeye geldiğini düşünmektedir. Bu amaçla, Lugal'i Ur şehrine, Atap'ı Larsa şehrine, Bürsin'i Lagaş şehrine, Urur'u Eridu şehrine yönetici olarak atar. Daha sonra kızların sevdikleriyle gitmelerine izin verir.

Vak'a

Konusunu Sümerler'in Gutiler'e karşı verdiği özgürlük mücadelesinden alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Ninan, Nidaba ve Şubat, Atap ve Bürsin'e Guti işgaline başkaldırmadıkları için sitem ederler. Urur, Atap ve Bürsin'e Utu-Kegal'in kendilerini çağırdığını haber verir ve birlikte çıkarlar.

b) Saray, Atap, Urur ve Bürsin'in konuşmalarını duymuştur. Duyduklarını Ninan, Nidaba ve Şubat'a anlatır.

c) Utu-Kegal, isyan karargâhında Kurum ile bir görüşme yapar. Kurum, Utu-Kegal'i Gutilerin durumu ve Guti elçilerinden Lugal ile ilgili bilgi verir. Daha sonra savaşa katılmak üzere çıkar.

d) Lugal ve Zabüm, Guti elçileri olarak Utu-Kegal ile görüşürler. Ona Guti kralı Tirigan'ın sözlerini aktarırlar. Utu-Kegal Sümer tarihinden de yararlanarak barışın ancak tam bağımsızlıkla mümkün olacağını söyler. Utu-Kegal, Zabüm'ü söylediklerini Tirigan'a anlatması için gönderirken Lugal'i yanında tutar.

e) Ninan, Nidaba ve Şubat Utu-Kegal'in evinde isyan hakkında konuşurlarken İli gelir ve savaşın kazanıldığını, Utu-Kegal'in geldiğini haber verir. Kızlar, Atap, Bürsin ve Urur'un durumunu öğrenmek isterler. İli, Urur'un Utu-Kegal'le birlikte olduğunu, diğerleriyle ilgili hiç kimsenin bilgisi olmadığını söyler. Kızlar, Atap ve Bürsin'in öldüğünü düşünerek üzürlürler. İli, onların ölmediğini söyleyerek kızları teskin etmeye çalışır.

f) Utu-Kegal, evine gelir. Kızlar, başarısından dolayı onu kutlarlar. Nidaba ve Ninan, Utu-Kegal'den zafer için tanrıya sunulacak kurbanların kendileri olmalarını isterler. Bu sırada Atap ve Bürsin Guti kralı Tirigan'ı esir etmiş olarak gelirler.

g) Utu-Kegal, Sümer ülkesinin her iline bir yönetici atarlar. Ninan. Nidaba ve Şubat'ın sevdikleri erkeklerle gitmelerine izin verir.

Tema

*Sümer Ülkerleri*¹ adlı oyunda ana tema olarak Sümerler'in Türk oldukları tezi işlenir. Eserde ana temaya bağlı olarak işlenen yan temaları Türk milletinin yüceliği, bağımsızlık, aşk ve ölüm şeklinde sıralayabiliriz.

Sümerler'in Türk oldukları eserin genelinde sık sık dile getirilmiştir. Bu düşünce en net ifadesini Utu-Kegal'in Guti elçisi Zabim'e verdiği cevapta bulur:

*“Tirigana deyin ki: Ortasında Asyanın
Kutlu bir köşesinden anayurdu Turanın,
Kum yelini şaşirtan kasırgayı çeviren
Gök tanrıyı inletip yağız yerin üstünden,
Büyük atalarımız Afganı çiğnemişler,
Yaşamak bilgisini saçarak orda yer yer.
Hinde, Sinde giderek, maymun sürülerini
Andıran yerlilerin şenletmişler yerini.
Altınla, gümüş ile Parsı zenginlemişler,
Demirle dağıtmışlar toprağa özlü işler.
Yerlerin uşaklığı yetmemiş güçlerine,
Enkinin sularında saldırmışlar engine.
Binler ve binlerce yıl bu toprak deniz iken,
Tanrı tutmuş ayırmış suları birbirinden;
Ayırdığı sulardan kara çıksın buyurmuş,
Denizde türlü balık, göklerde de türlü kuş*

¹ A.İsmet, *Sümer Ülkerleri*, Ülkü Kütüphanesi, İstanbul, 1934, 56 s.

Yaratıcı tanrının fırlamış dileğinden;
 Sonra adam çıkarmış bataklık göbeğinden,
 Çamurların içinde, el, ayakla yürüyen,
 Ağz ile ot yiyerek yaşamayı sürüyen
 O adamlar bilmemiş ne buğdayı, ekmeği,
 Yıllarca sürünmüşler bilmeden giyinmeyi,
 Adamdır diyemezsin, sürü sürü canavar.
 Parsı yarıp denize gem vuran turanlılar
 Dalgaları yararak bu ellere yanaştı.
 Bataklıkta o yaban sürüyle karşılaştı.
 Onları dağıtarak yurt edindi bu yeri,
 Kolayca kurmamışlar gördüğünüz sümeri.
 Bilgi tohumlarını saçan büyük Türk soyu,
 Yollar yapıp dağıttı yer yer biriken suyu;
 Bataklığı kuruttu arpa, buğday bitirdi,
 Davarı, tohumları türk elinden getirdi;
 Bu yurdu şenletecek bütün işlerle sardı,
 O bataklık içinden ne şekiller çıkardı.
 Nereye göz atsanız bir sümer damgası var,
 Eti, kemiği demek bu soyun, bu topraklar."²

Bu cümlelerde hem Sümerler'in Türk soyundan geldikleri tezi hem de Türklerin dünya medeniyetin kurucusu oldukları tezi işlenmektedir.

Türk milletinin yüceliği fikri de eserde sıkça dile getirilir. Bu fikri Atatop şu cümleyle ifade eder:

"Türk soyu baştan başa kişi oğlu soyudur,
 Arta kalanlar bütün soyumuzun kuludur."³

² A. İsmet, s.36-37.

³ A. İsmet, s.40.

Türk soyundan gelen Sümerler, Türkler gibi özgürlüklerine son derece düşkünlüdürler. Utu-Kegal, Sümerler'in özgürlüğe düşkünlüklerini şöyle ifade eder:

*"Bilmeli bizim için ya ulu yaşamak gerek,
Ya sütte öksüz kalan son çocuk ta ölecek."*⁴

Eserde bağımsızlık temi aşk temi ile de ilişkilendirilir. Nidaba, Ninan ve Şubat'ın sevdikleri erkeklere birliktelikleri için Sümer ülkesinin bağımsızlığı adına mücadele etmeleri şart koşmaları⁵ bu düşüncemizi kanıtlar niteliktedir.

Ölüm temi oyunun son bölümlerinde işlenir. Nidaba ve Ninan sevgilerinin öldüğünü düşünerek üzülmürlür. Ninan, sevdiği kişinin ülkesi için ölmüş olmasını mutluluk verici bir durum olarak niteler:

*"Ölüm mutlu bir sondur, savaşta yiğitlere,
Söyle, can vermişler mi ululukla Sümer'e?"*⁶

Zaman

Yazarın eserin ilk sayfalarında "Piyenin dayandığı tarih vak'ası"⁷ başlığı altında verdiği bilgilere dayanarak eserin vak'a zamanının M.Ö 2280 yılında gerçekleşen Sümer Ayaklanmasını kapsadığını söyleyebiliriz. Eserin anlatma zamanı ise 1934 senesidir.

Yazarın yaklaşık dört bin iki yüz yıl önceki bir vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışını Utu-Kegal'in şu cümleleri ile açıklayabiliriz:

*"Binlerce yıl sonradan gelenlerin gözleri,
Bilgimizi gördükçe yükselmeli sözleri.
Demeliler ki: İşte, Sümerde Turan usu,
Türk soyu her bir soyun en kulusu, ulusu..."*⁸

⁴ A. İsmet, s.34.

⁵ A. İsmet, s.14-15.

⁶ A. İsmet, s. 44.

⁷ A. İsmet, s. 7.

⁸ A. İsmet, s. 56.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar iki farklı mekânda gerçekleşir. Birinci ve üçüncü perdelerin mekânı “*Urukta Utu-Kegalin evi*”⁹, üçüncü perdenin mekânı ise “*İsyân karargâhı. Utu-Kegalin çadırı*”¹⁰ dır.

Oyunda söz konusu mekânların dekor kurguları ile ilgili hiçbir bilgi verilmemiştir.

Şahıs Kadrosu

Piyesin şahıs kadrosu on dört kişiden oluşur. Bu şahıslardan merkezî durumdaki tipleri Utu-Kegal, Atap, Bürsin, Kurum, Ninan, Nidaba ve Şubat olarak sıralayabiliriz.

Utu-Kegal: Sümer halkının bağımsızlık mücadelesinin önderi olan Utu-Kegal, millî kimliğinin bilincinde, vatanını seven model bir yöneticidir. Yeğeni Nidaba, Utu-Kegal için şunları söyler:

*“O bir kutlu ışıktır, şaşırınlar yolunu,
Onunla bulacaklar sağlarını solunu;
O karanlık gecede yeni doğmuş bir aydır,
Turandan oku gelen, gergin altın bir yaydır.”*¹¹

Atap: “Larsa beylerinden”¹² olan Atap, millî kimliğinin bilincinde, vatanını seven bir model şahıstır. Atap’ın Guti kralı Tirigan’ı ele geçirmek üzere söz verişini onun kişiliğini ortaya koyar:

*“Bunu belle ki Atap, ya onu tutsak alır.
Ya eti kartallara kanlı armağan kalır.”*¹³

Bürsün: “Lagaş beylerinden”¹⁴ olan Bürsün, vatanını seven, bağımsızlığına düşkün kişiliği ile bir model şahıstır. Bürsün için vatan ve milletin bağımsızlığı kend hayatından

⁹ A. İsmet, s. 41.

¹⁰ A. İsmet, s. 28.

¹¹ A. İsmet, s. 22.

¹² A. İsmet, s. 7.

¹³ A. İsmet, s. 40.

¹⁴ A. İsmet, s. 7.

daha değerlidir. Bu düşünceyi “*Ya kuzgun leşimize, Ya devlet başımıza*”¹⁵ ifadesinde görmek mümkündür.

Kurum: “*Larsalı bir genç*”¹⁶ olarak takdim edilen Kurum, vatanını seven, bağımsızlığına düşkün ve millî kimliğinin bilincinde olan bir model şahıstır. Kurum, eserde kendisini şu ifadelerle tanıtır:

*“Turan bulutlarının ben de bir şimşegiyim,
Düştüğüm yeri yakar, soydaşlarım gibiyim.”*¹⁷

Ninan: Utu-Kegal’in kızı olan Ninan, vatan sevgisi ve bağımsızlık tutkusu ile model bir Türk kadınıdır. Türk’ün esareti için söyledikleri onun kişilik yapısını ortaya koyması açısından önemlidir:

*“Yazmışsa Türk alınına bir uşaklık yazısı,
Yere geçsin göklerin öyle alçak tanrısı.”*¹⁸

Nidaba: “*Utu-Kegal’in yeğeni*”¹⁹ olan Nidaba, vatanını seven, bağımsızlık uğrunda canını vermeye hazır model bir Türk kadınıdır.

Şubat: Eserin bir diğer kadın kahramanı Şubat, millî kimliğinin bilincinde, vatanını seven, ülkesi için savaşmayı göze alabilen model bir Türk kadınıdır.

Şubat, soyunun Altaylara dayandığını bilir ve bu özgüvenle ülkesini koruyamayan erkeklerin önünde savaşa hazırdır:

*“Altaydan taşıp gelen büyük soyun kadını,
Söndürmez dedesinin kahramanlık adını.
Uğruların elinde kurumuşsa kanınız,
Kargıları biz alır, saldırır, çarpışırız!”*²⁰

¹⁵ A. İsmet, s. 34.

¹⁶ A. İsmet, s. 7.

¹⁷ A. İsmet, s. 32.

¹⁸ A. İsmet, s. 42.

¹⁹ A. İsmet, s. 7.

²⁰ A. İsmet, s. 14.

Diğerleri: Bu grupta değerlendireceğimiz şahıslar; Tirigan, Saray, Lugal, Zabim ve İli'dir.

Tirigan, Gutiler'in hükümdarıdır ve olumsuz bir şahıstır. Saray, figüratif bir kadın şahıstır. Ur beylerinden olan Lugal, ülkesini seven olumlu bir şahıstır. Zabim, Samlı bir elçi olarak eserde yer bulan figüratif bir şahıstır. İli, Sümer halkından bir sağlıkçıdır ve olumlu bir şahıstır.

Dil ve Üslup

Eser sade bir dille, manzum olarak, on dördü hece ölçüsü ile kaleme alınmıştır ve mesnevi tarzında kafiyelenmiştir. Yazar, oyun genelinde bir çok Sümerce sözcük kullanmış ve bu sözcüklerin anlamlarını sayfa sonlarında dipnotlarla vermiştir. Tezli bir piyes olan *Sümer Ülkerleri*'nde gösterimden çok anlatım esas alınmıştır ve dekor bilgisi verilmemiştir.

Yazar, tarihi vesikalardan yararlanarak vermek istediği tezi kuvvetlendirmiştir:

*"Bu piyesteki isimler, efsaneler, şarkılar tamamen Sümer tarihinden alınmıştır."*²¹

Eserin şahıs kadrosu tek yönlü ve idealize edilmiş şahıslardan oluşur. Bu durum oyunda işlenen tezin bir sonucudur. Yazar, Sümerler'in Türklüğü ve Türk milletinin üstünlüğü tezlerine uygun, tek yönlü ve ideal özelliklere sahip şahıslar oluşturmuştur.

²¹ A. İsmet, s. 8.

MAVİ YILDIRIM

Özet

Eser bir prologla başlar. Bu bölümde bir Türk subayı oyunda anlatılanların Türk tarihinden bir kesit olduğunu söyler. Tuncer, Yalçın ve Türköz kendi aralarında ülkenin içinde bulunduğu durumu ve Millî Mücadele'yi konuşurlarken kapı çalınır. Türköz, teyzesinden Firuz'un geldiğini öğrenir. Yalçın ve Tuncer'e saklanmalarını, Firuz'la yapacakları konuşmayı dinlemelerini söyler. Firuz, Türköz'e onu sevdiğini söyler. Türköz, Yalçın'la nişanlı olduğunu hatırlattığında Firuz, Millî Mücadele, Türk Milleti, işgaller hakkındaki düşüncelerini anlatır. Türköz'e dokunmaya çalışırken Yalçın içeri girer ve Firuz'u kovar.

İçeridekiler, Firuz olayını değerlendirirken kapı çalınır. Gelen, Firuz'un kardeşi Ayşe'dir. Ayşe, ağabeyinin yapabileceği kötülükler hakkında evdekileri uyarır. Bu sırada tekrar kapı çalınır; Nuri ve Kaya kılık değiştirmiş bir halde içeri girerler. Yeni gelenlerle birlikte Millî Mücadele'nin bir değerlendirilmesi ve alternatifler konuşulur. Konuşma sonunda kurtuluşun Mustafa Kemal ve onun yolundan geçtiği üzerinde karar kılınır. Yalçın ve Türköz'ün öncülüğündeki bir grup Mavi Yıldırım Teşkilatı'nın İstanbul kolunu kurarlar. Yalçın, Teşkilatının amaçlarını anlatır. Bu esnada evin sarıldığı haberi gelir. Türköz içerdeki erkekleri yandaki boş eve gönderir. Evi aramaya gelen imam, bekçi, komiser ve ecnebi temsilcisi, Yalçın'ı bulamaz. Türköz ve Ayşe'yi karakola götürmek isteyen komiser, Ayşe'nin ağabeyinin adını ve mevkiini belirtmesi ile bu kararından vazgeçer ve evi boşaltır.

Türköz, Ayşe ve diğerleri bu durum karşısında yapabileceklerini konuşurlar. Grup dağılmadan önce Mavi Yıldırım andı içer.

İkinci perde de Yalçın, Türköz ve Tuncer Anadolu'da bir handadırlar. Hancı Çavuş Ağa, Hafız Hoca ve köylüler Millî Mücadele yanlısı oldukları halde Osmanlı ve Hilâfet taraftarı gibi davranarak Yalçın ve arkadaşlarını hangi taraftan olduklarını öğrenmeye çalışırlar. Yalçın ve arkadaşları da bu kişilerin Millî Mücadele karşıtı olduklarını düşünerek amaçlarını saklamaya çalışırlar. Hafız Ağa, misafirlerden nüfus belgelerini ister. Türköz silâhını çıkarır ve Hafız'ı rehin alır. Türköz, Yalçın ve Tuncer'in gerçek kimliklerini ve

Mustafa Kemal yanlısı olduklarını açıklamaları üzerine Hafız Hoca da gerçek kimliğini açıklar. İki taraf böylece aynı safta bulduklarını anlamış olurlar.

Hana bir araba daha gelir. Türköz arabadan inen kişinin Firuz olduğunu anlar ve Hafız Hoca'yı (Binbaşı Vural) uyarır. Binbaşı Vural tekrar Hafız Hoca kılığına bürünür ve saltanat yanlısı tavırlarla Firuz'un niyetini öğrenir. Firuz, Yalçın ve Tuncer'in bağlanmasını ve en yakın yabancı birliğe teslim edilmesini emreder. Ayşe'nin ise İstanbul'a gönderileceğini söyler. Hafız Hoca, Firuz'u hanın yanında bir odaya yerleştirir. Firuz odada içmeye başlar. Bu arada hana bir araba yaklaşır. Gelenler Ayşe ve Nuri'dir. Ayşe, hancıya ağabeyinin yerini sorar. Hancı Nuri'nin zorlamasıyla onları Firuz'un yanına götürür. Firuz kardeşini karşısında görünce şaşırır ve hiddetlenir. Ayşe, Firuz'dan arkadaşlarının peşini bırakmasını yoksa köylüye gerçekleri anlatacağını söyler. Firuz, bağırmağa başlayan kardeşini boğmaya çalışırken köylüler, Nuri, İmam ve hancı içeri girerler ve Ayşe'yi kurtarırlar. Firuz, Ayşe ve Nuri'nin tutuklanmasını emreder. İmam, köylülere Firuz'u bağlamalarını söyler. İmam, Ayşe'ye Firuz'u tanıyıp tanımadığını sorduğunda Ayşe sinir krizi geçirir ve bayılır.

Firuz'un tutuklanmasının ardından köyde seferberlik başlar. Köy halkı cephedeki görev yerlerine nakledilecektir. Binbaşı Vural, Yalçın, Türköz ve Tuncer'e görev yerlerini bildirir. Firuz'un ne yapılacağına ise henüz karar verilmemiştir. Vural, Firuz'un köy meydanında kurşuna dizileceğini söyler. Yalçın, Firuz'un öldürülmesinin olası sonuçlarından söz eder. Vural'ın yaptığı oylamadan idam kararı çıkar. Bu sırada Ayşe gelir. Vural, Ayşe'yi kendi evine göndermeye çalışır. Ayşe, her şeyi duyduğunu söylediğinde Vural, ona Firuz'un nerede öldürülmesini istediğini sorar. Ayşe bu soru sonrasında tekrar sinir krizi geçirir.

Firuz köy meydanına getirilir ve bir ağaca bağlanır. İdam öncesinde Türköz ve Yalçın, Firuz'un öldürülmesinden dana çok İstanbul'dakilere Anadolu'da gördüklerini anlatmak üzere serbest bırakılmasının daha iyi olacağını anlatır. Vural, bu görüşe razı olanların ellerini kaldırmasını ister. Olay yerine gelen Ayşe, ağabeyine söylenenleri yapmadığı takdirde onu kendisinin öldüreceğini söyler. Vural, Firuz'un serbest

birakılmasını emreder. Vural, halkın Sakarya Savaşı'na nasıl koştuğunu anlatır. Yalçın, Türk milletinin bitip tükenmediğini, her şeyin yeni başladığını belirtir.

Vak'a

Mustafa Kemal'in idealleri etrafında toplanan Türk insanının, işgal güçleri ve yerli işbirlikçileri ile yaptıkları Mücadele'yi konu edinen eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Yalçın, Türköz ve Tuncer ülkenin içinde bulunduğu durumu ve Millî Mücadele'nin seyrini değerlendirirken Firuz gelir. Yalçın ve Tuncer Firuz'un Türköz'le yapacağı konuşmayı dinlemek üzere saklandılar. Firuz, Türköz'e, onu sevdiğini söyler. Türköz, nişanlı olduğunu hatırlatır. Türk milletini ve Millî Mücadele'yi aşağılayıcı sözler söyleyen Firuz, hareketlerinde ileri gidince Yalçın içeri girer ve onu evden kovar.

b) Firuz'dan sonra eve Ayşe gelir. İçeridekileri ağabeyinin yapabileceği kötülükler hakkında uyarır. Daha sonra Nuri ve Kaya gelir. Bu kişiler, Yalçın'ın önderliğinde Mavi Yıldırım Teşkilâtı'nın İstanbul kolunu kurarlar.

c) Ev kuşatılır. Türköz, erkekleri yandaki boş eve geçirir. İmam, Bekçi, Komiser ve Ecnebi Temsilci, Türköz'e Yalçın'ın yerini sorarlar. Evi arayan ve Yalçın'ı bulamayan bu grup, Türköz ve Ayşe'yi karakola götürmek ister. Ayşe, ağabeyinin işgalcilerle münasebetini kullanarak bu teşebbüsü engeller.

d) Yalçın, Türköz ve Tuncer Anadolu'da bir hana gelirler. Handa bulunanlar Saltanat ve Hilâfet yanlısı gibi davranarak onların amaçları öğrenmeye çalışırlar. Türköz, kimliğinin istendiği bir ortamda silâhını çeker ve Hafız'ı rehin alır. Biraz sonra Yalçın ve Tuncer de Türköz'ün yanına gelerek geçek kimliklerini ve amaçlarını açıklarlar. Bunun üzerine Hafız, kendisinin ve köylülerin de Millî Mücadele taraftarı olduklarını, bu oyunu hana gelenlerin gerçek niyetini öğrenmek üzere tertitlediklerini söyler.

e) Hana bir araba gelir. Türköz, arabadan inen kişinin Firuz olduğunu görür ve Hafız (Binbaşı Vural)'ı uyarır. Firuz, handa Türköz'ü görür ve ona hedeflerini anlatır. Hafız'la buluşan Firuz, ona Yalçın ve Tuncer'i tutuklatmasını, Türköz'ü İstanbul'a göndertmesini söyler.

f) Ayşe ve Nuri de aynı hana gelirler. Ayşe, Hancı'ya Firuz'u sorar. Hancı, Firuz'un yerini söylemek istemez fakat Nuri'nin zorlamasıyla onları Firuz'a götürmek zorunda kalır. Ayşe Firuz'dan arkadaşlarının peşini bırakması ister aksi takdirde bütün köylüye gerçekleri söyleyeceğini belirtir. Firuz, kardeşini tersler. Ayşe bağırmaya başladığında onun boğazına sarılır.

g) Hafız ve yanındakiler yetişerek Ayşe'yi kurtarırlar. Firuz, Hafız'a Ayşe ve Nuri'yi tutuklamasını emreder. Hafız, Firuz'u bağlatır. Bu sırada Ayşe bir sinir krizi geçirir.

h) Binbaşı Vural, Yalçın, Türköz ve Tuncer'e görev yerlerini söyler. Bütün köylüler, cepheye gitmek için hazırlık yapmaktadır. Yalçın, Türköz ve Tuncer, Firuz'un ne olacağını konuşurlarken Binbaşı Vural gelir. Firuz'un köy meydanında kurşuna dizileceğini söyler. Yalçın, Firuz'un öldürülmesinin yol açacağı olumsuzlukları anlatır fakat Binbaşı Vural'ın yaptığı oylamadan idam kararı çıkar.

i) Ayşe konuşmaların gerçekleştiği yere gelir. Binbaşı Vural, onu evine göndermeye çalışır. Ayşe, bu teklifi geri çevirir. Binbaşı Vural, Ayşe'ye Firuz'un nerede öldürülmesini istediğini sorar. Ayşe bu konu üzerine bir kez daha sinir krizi geçirir.

j) Firuz, öldürülmek üzere köy meydanına getirilir ve bir ağaca bağlanır. Yalçın ve Türköz meydana bulunanlara Firuz'un gördüklerini anlatması için onu serbest bırakmanın onu öldürmekten daha yararlı olacağını söylerler.

k) Ayşe, ağabeyine burada gördüklerini İstanbul'dakilere anlatmaması halinde ve Millî Mücadele karşıtı tavırlarını devam ettirdiği takdirde, onu kendisinin öldüreceğini söyler.

l) Binbaşı Vural, Firuz'un çözülmesini emreder. Firuz, yanına verilen bir kişinin nezaretinde İstanbul'a gönderilir. Eser Vural ve Yalçın'ın konuşmalarıyla son bulur.

Tema

Aka GÜNDÜZ'ün *Mavi Yıldırım*¹ adlı eserinin ana teması, Atatürk sevgisi ve Atatürkçü düşünce üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak işlenen yan temalar ise vatan sevgisi, ihanet, taassup, Türklük ve savaşın neden olduğu olumsuzluklardır.

Eserde Mustafa Kemal, kendi şahsında Türk milletini temsil eden² bir lider olarak takdim edilir. Bu kabulden yola çıkılarak Mustafa Kemal'i sevmekle Türk milletini sevmek özdeşleştirilir:

*“Kim sevmez onu? Onu seven kendini sever o demek millet demek.”*³

İnsanüstü yetilerle donatılan Mustafa Kemal'e bir nevi kutsallık atfedilir:

*“O Mustafa Kemal'in gök gözleri. Onlara ölümler baksa dirilir. Sakatlar baksa doğrulur.”*⁴

*“... sonra sonra anladım ki o her şeyi bilirmiş. Her gayıptan şey ona malûm olurmuş.”*⁵

Mustafa Kemal'in düşünceleri Mavi Yıldırım Teşkilâtı mensuplarınca dile getirilir. Bu düşünceleri özgürlük, çağdaşlaşma ve millî şuur sözcükleri ile kodlamak mümkündür:

*“Toprak istiklâli, hudut istiklâli, sîyasi istiklâl, iktisadi istiklâl, kafa, kalp istiklâli... Yani top yekûn büyük inkılâp.”*⁶

*“Evet doğru vatan dümdüz olacak onun üstüne yeni bir vatan kuracağız. Kafa taslarımızın içindeki karanlık ananeleri boşaltacağız, temizleyeceğiz ve içine yalnız yirminci asrı değil, fakat yirmi birinci asrın icaplarını dolduracağız.”*⁷

¹ Aka GÜNDÜZ, *Mavi Yıldırım*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934, 85 s.

² GÜNDÜZ, s. 19.

³ GÜNDÜZ, s. 44.

⁴ GÜNDÜZ, s. 44.

⁵ GÜNDÜZ, s. 44.

⁶ GÜNDÜZ, s. 21.

⁷ GÜNDÜZ, s. 21.

“Türbenin, tekkenin üstüne fabrika, kağnının üstüne motör ebcedin üstüne milli dil, tarihin üstüne yeni tarih kuracağız.”⁸

Mavi Yıldırım Teşkilâtı, Atatürkçü düşüncüyü; teşkilât mensupları da Atatürkçü düşünceye gönül vermiş her Türk insanını temsil eder. Bu teşkilât savaş sonrasında da görevini yerine getirmeye devam edecektir.

“..... büyük milli istiklâli aldıktan ve milli devleti kurduktan sonra bu teşkilât devam edecektir. Hatta daha hararetle daha geniş olarak her türk çocuğu mavi yıldırımın bir neferidir. Bu teşkilât büyük inkılâbın ve katî istikbâlin bekçisi olacaktır.”⁹

Mavi Yıldırım, misyonu itibari ile daha çok Cumhuriyet sonrasına hitap eder. Teşkilata katılmak için edilen yemine, adeta Cumhuriyet Türkiye’si’nin yurttaş profiline çizildiği görülür:

“Ben Mavi Yıldırım çocuğu

....

Büyük Türk istiklâline

....

Büyük Türk inkılâbına

....

Büyük Türk medeniyetine

....

Millî ahlâk ve fazilette karşılıklı sevgi ve yardıma

....

Temiz kalbim çarptıkça

....

Temiz kanım temiz kalbimden geçtikçe

....

Şuurumla canımla bütün varlığımla çalışacağım

....

⁸ GÜNDÜZ, s. 21.

⁹ GÜNDÜZ, s. 21-22.

Onların yılmaz bekçisi olacağıma

....

Mustafa Kemal'den ve Mustafa Kemal'in yolundan ayrılmayacağıma

....

Millî şerefim ve şahsi namusum üzerine ant içiyorum."¹⁰

Eserde, Millî Mücadele, Türk milletinin sahip olduğu vatan sevgisinin bir ürünü olarak değerlendirilir:

*"... Türk köylüsü, Türk doktoru, Türk kadını, Türk askeri, Türk vatandaşı bütün bu mevcudiyet ile bütün Türkiye bir gülle gibi, bir Mavi Yıldırım şiddet ile istikbale atılmıştır."*¹¹

Türk milletinin son derece yetersiz bir silâh donanımı ile modern ordulara karşı durmuş olması da Millî Mücadele'nin dikkat çekici bir diğer noktası olara eserde işlenmiştir.¹²

İhanet temi, eserde Firuz'un şahsında temsil edilir. Padişah adına Anadolu'da kuracağı orduyla Millî Mücadele'ye son vermeyi amaçlayan Firuz, ülkesini işgal edenleri, medeniyet getiren peygamberler olarak görece kadar ihanet içindedir:

*"Birincisi; ben gelenleri düşman saymıyorum. Bilâkis medeniyet getirici resuller telakki ediyorum. İkincisi, bu bir istilâ değildir. Asırların adam etmediği bizi, zorla adam etmeye geldiler."*¹³

Piyeste Osmanlı sultanlarının ihanetine de dikkat çekilir. Osmanlı'nın ihanetini Doktor, Türköz ve Yalçın arasındaki diyalogda görmek mümkündür:

"Doktor – Binbaşım anlayacağın şu ki kötü iradeli Osmanlı imparatorluğu son nefesini vermiştir. Allah rahmet iylesin demeye bile değmez. Bir saraydan komşu saraya gitmek için kırk harem ağasının arkasına sığınan sultanlar düşman zabitleriyle...

Türköz – Sıkılma doktor sıkılma, söyle koyun koyuna yatıyorlar.

¹⁰ GÜNDÜZ, s. 27 – 28.

¹¹ GÜNDÜZ, s. 85.

¹² GÜNDÜZ, s. 73.

¹³ GÜNDÜZ, s. 12.

Yalçın – Ayıplamaya değmez kırk milletin sülbünden doğan saraydan başka ne aramır.”¹⁴

Eserde iki farklı Türklük telâkkisi ile karşılaşılır. Bunlardan ilki, Osmanlı'nın Türk'e bakış açısını yansıtan Firuz'un anlayışıdır. Firuz'un kendini tanımlarken söyledikleri onun Türk'e bakış açısını net olarak ortaya koyar:

“... Ben ne şalvarı yırtık kaba Türk'üm...”¹⁵

Piyesteki bir diğer Türklük telâkkisi ise, Cumhuriyet'in Türk'e bakışını yansıtan zabite ait şu ifadelerde kendini gösterir:

“... Ben kökünü otuz bin yılın derinliğine salmış ve kanının suyunu bu derinlikten almış bir milletin özüyüm bana Türk derler.”¹⁶

Savaşın neden olduğu olumsuzluklar düşmanın Tuncer'e reva gördüğü uygulamalarla işlenir. Düşman, Tuncer'in gözlerine hastalık aşılamiştir:

“Türköz – ... Yalçının büyük bir derdi var.

Tuncer – Biliyorum, esarete düşmanların aştığı göz hastalığından kurtulamayacağını zannediyor.”¹⁷

Zaman

Piyetin vak'ası Sakarya Savaşı öncesinde geçer. Birinci perde ile ikinci perde arasında bir zaman farkı söz konusudur. İkinci, üçüncü ve dördüncü perdeler aynı gün içinde gerçekleşen olayları içerir.

Anlatıcının vak'a zamanını, anlatma zamanına taşıyışı, Millî Mücadele'nin nasıl kazanıldığını gelecek nesillere anlatma gayreti ile açıklanabilir. Bu durum eserin ilk bölümünde Genç Zabıt tarafından ifade edilir:

“Bana Türk derler. Sanada Türk derler. Ben benim, sende bensin dinle beni!.. Bin... dokuz yüz ... on dokuzda ... bizi her nasılsa ... yere vurdular. Sandılarki biz, bir et parçasıyız. Bir vuruşta, yüz bin vuruşta meşin gibi ezileceğiz. Bilmediler ki bizi her nasılsa

¹⁴ GÜNDÜZ, s. 45.

¹⁵ GÜNDÜZ, s. 12.

¹⁶ GÜNDÜZ, s. 3.

¹⁷ GÜNDÜZ, s. 7.

vurdukları yer bir örstü ve başımıza vurulan şey bir çekiçti. Biz... Ben... Sen... O... yani Türk denilen cevher bu örsle çekicinin arasına bir demir gibi girdi... ve dövüle dövüşe bir katmerli çelik olarak çıktı... Bu çıkış nasıl oldu? Bunu bende bilirim, sende bilirsin, şu dönüp duran topraktan dünyada bilir, fakat bunu bizden sonra gelecek nesillerde bilmelidirler.”¹⁸

Mekân

Eserde anlatılan olaylar şu ayrı mekânda gerçekleşir. Birinci perdenin mekânı İstanbul'daki bir evin sofası, ikinci ve üçüncü perdelerin mekânı Anadolu'da bir hanın avlusu, dördüncü perdenin mekânı ise bir köy evidir. Piyeste söz konusu mekânların dekor kurguları ile ilgili ayrıntılı tasvirler yer alır. Birinci perde için verilen dekor bilgisi bu duruma örnek teşkil edebilir:

*“Fırtınalı bir gece. İstanbul semtinde bir evin ikinci kat sofası birinci plânda sağlı sollu birer kapı, sağda yukarıya çıkan merdiven ve aşağıya inen merdivenin sahanlık kapısı, solda bir pencere, üçüncü plân sağ sola kadar camekandır. Ortada masa, üstünde kahve takımı, kaminato, bir kitap ve gazete, fırtına vakit vakit sertleşmektedir.”*¹⁹

Şahıs Kadrosu

Oldukça kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip olan eserde merkezî şahıslar Yalçın, Türköz, Tuncer, Firuz ve Ayşe'dir.

Yalçın: Millî Mücadele'ye katılan bir ihtiyat zabiti olan Yalçın, Mustafa Kemal'e bağlılığı, zafere olan imanı, vatanseverliği ve inkılâpçılığı ile örnek bir şahıstır.

Yalçın, Mustafa Kemal'i, Türk milletini temsil eden bir lider olarak görür:

*“Evet Mustafa Kemal var. Bu millet bütün tâliini, bütün iradesini, bütün cevherini Mustafa Kemal'in şahsında ve kudretinde temsil ediyor.”*²⁰

Yalçın, Mustafa Kemal'in dehası ve Türk milletine olan güveni sayesinde Millî Mücadele'nin zaferle neticeleneceğine emindir:

¹⁸ GÜNDÜZ, s. 3.

¹⁹ GÜNDÜZ, s. 5.

²⁰ GÜNDÜZ, s. 19.

*“Yeneceğiz ben ölürsem çocuğum yenecek o ölürse onun çocuğu yenecek.”*²¹

Yalçın, Anadolu’yu anayurt²², Millî Mücadele’yi de anayurdu koruma çabası olarak değerlendirir:

*“Bize avuç içi kadar ana yurdu çok görenlere karşı bizim dünyayı az gören fırtınamız başladı.”*²³

Eserde Yalçın’ın inkılâpçı yönü de vurgulanır. Onun bu yönünü Cumhuriyet sonrası gerçekleşecek değişimi ifade ettiği cümlelerde görmek mümkündür:

*“Fıvet doğru vatan düm düz olacak onun üstüne yeni bir vatan kuracağız. Kafa taslarımızın içindeki karanlık ananeleri boşaltacağız, temizleyeceğiz ve içine yalnız yirminci asrı değil, fakat yirmi birinci asrın icatlarını dolduracağız.”*²⁴

Türköz: Yalçın’ın nişanlısı olan Türköz, inkılâpçı ve cumhuriyetçi kişiliği ile ve zafere olan inancı ile örnek bir Türk kadınıdır.

Türköz, Millî Mücadele sonrasında yaşanacak değişimi şu cümlelerle ifade eder:

*“Türbenin, tekkenin üstüne fabrika, kağının üstüne motör ebcedin üstüne millî dil, tarihin üstüne yeni tarih kuracağız.”*²⁵

Cumhuriyetin en mükemmel halk rejimi olduğunu düşünen Türköz, Millî Mücadele sonrasında kurulacak rejimin Cumhuriyet olacağına emindir:

*“Parçalayacağız, keseceğiz, yakacağız, öleceğiz, öldüreceğiz, doğrudur. Fakat mutlaka Türkiye Cumhuriyetini kuracağız.”*²⁶

²¹ GÜNDÜZ, s. 46.

²² “Türk Tarih tezi bir taraftan Anadolu Türklüğü’nün İslâm ve Osmanlı öncesi Orta-Asya Türklüğü ile bağlarını ortaya koyarken, diğer taraftan, Anadolu’nun Batı Medeniyeti’nin bir parçası olduğu ve binlerce yıldır Türkler’in anayurdu olduğunu ispatlamaya yöneliktir. Böylece, hem Anadolu üzerindeki hak iddia eden bazı toplumların haksız isteklerini tarihin şahitliğine müracaat ederek çürütmüş, hem de Türkler’in Anadolu’yu tartışmasız Türk vatanı olarak kabul etmelerini pekiştirmiştir. Bu durum aynı zamanda millet ile vatan arasındaki ilişkinin büyümesini hızlandırmıştır.” Yusuf SARINAY, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, İstanbul, 1994, s. 237

²³ GÜNDÜZ, s. 6.

²⁴ GÜNDÜZ, s. 21.

²⁵ GÜNDÜZ, s. 21.

²⁶ GÜNDÜZ, s. 45.

Tuncer: Bir doktor olan Tuncer, mesleğini ülkesine hizmet etmek için kullanan vatansever bir Türk aydınıdır. Eserde idealist Türk doktorlarını temsil eder. Bunu Türköz'e ait şu cümlelerde görmek mümkündür:

*“Ben Türk doktorlarına bilhassa cephe işlerinde inanırım, bu inanış bana babamdan miras kaldı. Balkan harbinde, koleralı bir ordunun içinde kadifeli salonlarda gezer gibi dolaşan bir Türk doktorudur.”*²⁷

Firuz: Anlatıcı tarafından *“Ayşe'nin ağabeyi, damat paşa kabinesi ile düşman siyasi bürosunun irtibat şefi”*²⁸ olarak tanıtılan Firuz, Türköz için *“Osmanlı sarayının ve saltanatının kurduğu burjuva tipi...”*²⁹ dir.

Firuz şahsî çıkarları peşinde koşan, millî duygulardan yoksun olumsuz bir şahıstır:

“ben... para... şöhret ve kadın peşindeyim.

....

*Ne milli hattâ ne de gayri millî hiçbir duygum yok.”*³⁰

Millî Mücadele'yi engellemek için bir Halife ordusu kurmaya çalışan Firuz'un kişiliği ile ilgili en net tespiti Türköz dile getirir:

*“İzmir için yapılan mitinglere çocukluk deyen sizsiniz. 16 Mart günü Şehzade başında, uyku da şehit edilen askerlerimizle 'enailer' diye siz alay ettiniz. Ankaradakilere de serseri diyen sizsiniz.”*³¹

Ayşe: Firuz'un kız kardeşi olan Ayşe, ağabeyinin kötülüklerini engellemek için Anadolu'ya geçen, bu uğurda hayatını tehlikeye atan vatansever bir Türk kızıdır.

Ayşe, ülkesinin çıkarları için ağabeyini öldürmeyi göze alabilecek kadar idealisttir:

*“Şu dakikada Sakaryada köpüren karlar namına and içiyorum ki bu inkılâp yolunda en küçük aykırılığını görürsem bu tecil olunmuş işi bizzat ben yapacağım.”*³²

²⁷ GÜNDÜZ, s. 7.

²⁸ GÜNDÜZ, s. 8.

²⁹ GÜNDÜZ, s. 11.

³⁰ GÜNDÜZ, s. 50.

³¹ GÜNDÜZ, s. 12.

³² GÜNDÜZ, s. 84.

Diğerleri: Bu bölümdeki şahıslar, Millî Mücadele karşısındaki duruşları ve millî kimliklerine bağlılıkları noktasından hareketle iki grupta değerlendirilebilir:

İlk grupta yer alan Nuri, Kaya, Binbaşı Vural, Mehmet Onbaşı ve köylüler Millî Mücadele'yi destekleyen, millî kimliklerinin farkında olan şahıslardır.

İkinci grupta yer alan İmam, Komiser ve Bekçi, Millî Mücadele'ye karşı, millî kimliklerine yabancı şahıslardır.

Ecnebi Zabit ise eserde işgal kuvvetlerini temsil eder.

Dil ve Üslûp:

Piyas, arı bir Türkçe kullanılarak mensur olarak kaleme alınmış, yeterli dekor bilgileri ve eser geneline yerleştirilen heyecan unsurlarını sağladığı akıcılıkla başarılı bir oyundur. Aynı başarı şahıs kadrosu oluşturulurken sergilenememiştir. Şahıslar, tek yönlü, idealize edilmiş ve gerçek hayattan kopuk çizilmiştir.

Tezli bir eser olan *Mavi Yıldırım*'ın yazılış amacı Nurhan KARADAĞ tarafından şu cümlelerle tespit edilir:

“Aka Gündüz'ün Mavi Yıldırım adlı oyunu, Kemalizm'i ve Kemalist öğretiyi yaygınlaştırma amacıyla kaleme alınıyor.

Devrimcilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Cumhuriyetçilik ilkeleri ağırlıkla işleniyor.”³³

³³ Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 125.

MATEM MARŞI

Özet

Feyzullah, oğlu Tahir'e kendisini ve diğer kardeşlerini farklı yerlerde okutmakla amaçladıklarını anlatır. Tahir, kardeşi Nejat'ın işgalcilerle fazlaca yakınlaşmasından duyduğu rahatsızlığı ifade eder. Bu sırada içeri Nejat girer. Feyzullah, oğullarının konuşmalarında Nejat'ın Türklükten nedenli uzaklaştığını fark eder. Necdet, kardeşini vatanın kurutuluşu için birlikte çalışmaya davet eder. Nejat, bunun bir hayal olduğunu söyleyerek teklifi reddeder.

Aile fertleri kendi aralarında tartışırken Uşak gelir ve Nejat'a, işgal ordusundan Palikolus ve Zahoris'in geldiklerini bildirir. Feyzullah, oğlunu düşmanla yakınlaşmaması için uyarır. Nejat, babasının ihtarına kulak asmaz ve misafirlerini karşılamaya gider. Tahir ve Feyzullah salonu terke ederler. Necdet, dinleneceğini söyleyerek orada kalır.

Zahoris ve Palikolus, içki meclisinde Anadolu'da başlayan direnişten duydukları rahatsızlıkları ifade ederler. Nejat, hükümeti adına bu gelişmelere karşı olduğunu vurgular ve düşman askerleri ile birlikte içki içer. Bir ara Palikolus, duvarda asılı Türk bayrağını görür ve onunla alay eder. Nejat, bayrağı ile alay edilmesine ses çıkarmaz. Bu sırada Necdet, bu kişilerin karşısına dikilir. daha sonra bayrağı alır, öper ve onu yakacağını, küllerini de bayrağı küçümseyenlerin oyulmuş gözlerine dökceğini söyler.

Bunu olaylardan on beş gün sonra Necdet ve Feyzullah, evin salonundan Millî Mücadele üzerine konuşmaktadırlar. Konuşmaya katılan Tahir, artık Mustafa Kemal'in bir askeri olduğunu ifade eder. Necdet ve Feyzullah da bu düşünceye iştirak ederler. Tahir babasından vatana ihanet eden kardeşi dahi olsa affetmemesini ister ve Nejat'ın Millî Mücadele aleyhine bir plânı düşmana iletmek üzere yanında taşıdığını söyler.

Nejat eve geldiğinde babası ve kardeşleri onu bir kere daha uyarmaya çalışırlar, ona yalvarırlar. Nejat, bunlara aldırış etmez. Necdet, ağabeyinden plânı ister. Nejat, ailesini onları tutuklatmakla tehdit eder. Bu sırada dışarıda eğlence yapan işgalcileri camdan bağırarak destekler ve odasına girer. Feyzullah ve Tahir üzüntülü bir halde beklerken Necdet, Nejat'ın odasına dalar ve onu öldürür.

Vak'a

a) Tahir, babası Feyzullah'a Nejat'ın işgalcilerle fazla yakınlaşmasından duyduğu rahatsızlığı iletir. Busırada içeri giren Nejat, konuşmalarında takındığı gayri millî tutumla Tahir'i haklı çıkartır. Konuşmaya katılan Necdet, kardeşi Nejat'ı ülkenin kurtuluşu için birlikte çalışmaya davet eder. Nejat, bu teklifi reddeder.

b) Tartışma sırasında düşman subaylarından Palikolus ve Zahoris, Nejat'la rakı içmek için eve gelirler. Nejat, babasının uyarılarına rağmen misafirleri kabul eder. Düşman subayları Türklerin başlattığı direnişten söz açarlar ve Türk askerlerinin küçümserler. Nejat da işgalciler lehine konuşmalar yaparak onları içmeye davet eder. Düşman subayları duvarda asılı Türk bayrağını küçümseyici laflar ederler. Nejat bu duruma sessiz kalır. İçeri giren Necdet, bayrağı alır ve onun küllerini ihanet edenlerin gözlerine sokacağını haykırır.

c) Bu konuşmadan on beş gün sonra Feyzullah, Tahir ve Necdet, Mustafa Kemal'in askerlei olmak noktasında fikir birliğine varırlar. Tahir, Nejat'ın düşman plânları taşıdığını, çok önemli bir plânın şu anda onun üzerinde olduğunu söyler. Nejat, eve geldiğinde Feyzullah ve diğerleri tarafından bir kez daha uyarılır. Fakat o, uyarılar kulak asmaz.

d) Necdet, ağabeyinden plânları ister. Nejat, biraz daha ileri giderlerse onları tutuklatacağını söyler. Bu sırada dışarıda eğlenen düşman askerlerine camdan seslenir ve onları destekleyici sözler sarf eder. Sonra da odasına gider. Feyzullah ve Tahir salonda otururlarken Necdet ağabeyinin odasına gider ve onu öldürür.

Tema

*Matem Marşı*¹ adlı eserin ana teması her Türk insanının vatanına bağlı olması gerektiği üzerine kurulmuştur. Vatana bağlılık, ihanet teması ile birlikte işlenir.

Eserde ana çatışma vatana bağlılığı temsil eden Feyzullah, Necdet ve Tahir ile ihaneti temsil eden Nejat arasında geçer.

Feyzullah, oğullarını okutma nedenini vatanına bağlılığı ile açıklar:

¹ Aziz Mustafa, *Matem Marşı*, Ege Matbaası, Mersin, 1934, 20 s.

“Benim gayem muhtelif fikirlerin çarpışmasından doğacak fikrin memleket hesabına sarfı idi ve elan budur.”²

Tahir, içinde buldukları dönemde vatandan başka bir şey düşünülmemesi gerektiğini ifade eder:

“Benim için artık Alman yok, Osmanlı yok, İttihat yok, bir şey yok... Ateşler içinde sinesinde akrepler gezinen bir vatan var.”³

Necdet, Millî Mücadele’yi küçümseyenlere Türk tarihinden örnekler sunar,:

“Atillâ’ların, Timurlenk’lerin bir kabile ile cihanı istilâya azmetmelerinde bidayetle hayal denip gülünecek, geçilebilecek şeydi..”⁴

Nejat ise bu düşüncelerin tamamen karşısındadır. O da Millî Mücadele’yi küçümseyenler arasındadır:

“Bunlar şuursuz, bunlar düşüncesiz beş büyük milletle harp etmeye kalkan, kırık dökük bir ordu ile karşı durmaya çabalayan hayal kahramanları bunlar.”⁵

Nejat, ülkeyi işgal eden orduları medeniyet orduları olarak niteler ve onlara karşı durmanın felâket getireceğini söyler:

“Yine mi bu sözler baba? Memlekete medeniyet ordularına, düveli muazzamanın mümessili olan bir devlete arzı hizmet ve bir takım kendini bilmezlere iskâtla sulhu bir an evvel temin için çalışmak bir felâket mi teşkil edermiş?”⁶

İhanet teminin temsilcisi durumunda bulunan Nejat bu hareketinin cezasını hayatıyla öder.

² Aziz Mustafa, s. 5.

³ Aziz Mustafa, s. 8.

⁴ Aziz Mustafa, s. 2.

⁵ Aziz Mustafa, s. 7.

⁶ Aziz Mustafa, s. 15.

Zaman

Eserin vak'a zamanı "İzmir işgâli günlerinde.."7 sözleriyle ifade edilen bir zaman dilimini kapsar. Yazar, birinci perde ile ikinci perde arasındaki zaman farkını ikinci perdenin başında belirtir.

*"Vak'a birinci perdeden on beş gün sonra geçer."*8

Eserin anlatma zamanı ise 1934 senesidir.

Yazarın anlatma zamanının yaklaşık on iki yıl öncesinde gerçekleşen bir olayı anlatma zamanına taşıyışını, Türk insanına vatan sevgisi ve vatana bağlılık duygularını aşılama çabasıyla açıklamak mümkündür.

Mekân

Eserde mekân konusunda bir birlik söz konusudur. Olaylar *"... İzmir'in içinde bir evin salonunda geçer."*9

Yazar, salonu dekorları ile ilgili olarak şu bilgileri verir:

*"... sağda bir kapu solda bir pencere ve sol köşede üç merdivenli bir kapu ortada tışarıya, koridora açılan bir kapu, sağda solda palmiye saksıları, bir orta masası, koltuk ve sandalyalar, divarda büyük bir Türk bayrağı bir iki kılıç asılıdır, levhalar vesaire..."*10

Şahıs Kadrosu

Piyes, yedi kişilik bir şahıs kadrosuna sahiptir.

Feyzullah: Çocukları Necdet, Nejat ve Tahir'i ülkelerine yararlı olmaları için okutan, vatanına bağlı model bir Türk aile reisidir.

Feyzullah Türklük şuuruna sahip bir baba olarak oğullarında da bu şuurunu görmek ister. Nejat'a yaptığı çağrı da bu yöndedir:

⁷ Aziz Mustafa, s. 1.

⁸ Aziz Mustafa, s. 11.

⁹ Aziz Mustafa, s. 1.

¹⁰ Aziz Mustafa, s. 1.

"... türklüğüne avdetle kanın bahasınada olsa anları kovmalısın!"¹¹

Necdet: Önceleri bir ihtilafçı¹² olan Necdet, vatanın içinde bulunduğu durumu gördükten sonra bütün ideolojisini bir kenara bırakır ve vatanını korumak için çalışan model bir Türk gencidir.

"Ben çıldırıyorum, yanıyorum kana susayorum.. Evet; kana susuyorum: cerhadar olan ve yanan Milli hislerimi tatmin için!.. Yanıyorum, avuçlarım yanıyor: öldürmek, kan dökmek ve kinimi söndürmek için!.."¹³

Necdet, bu duygu yoğunluğu içinde vatanına ihanet eden ağabeyini öldürmekten çekinmez.

Tahir: Tahir, ağabeyleri gibi bir ideolojinin peşinden koşmayan, tarafsız¹⁴ birisidir. Eserin ilerleyen bölümlerinde, Türklük şuuruna sahip, ülkesinin özgürlüğüne inanan model bir Türk genci olarak karşımıza çıkar:

"Ben şimdi istiklal Türklerinden bir türküm, ben şimdi Mustafa Kemal güneşinin milyonları bulan peyiklerinden bir daneyim."¹⁵

Nejat: Ülkesine ihanet eden, millî kimlikten yoksun olumsuz bir tiptir. Nejat, medeniye temsilcileri olarak gördüğü işgalcilerle işbirliği içindedir, hatta kendisini onlarla aynı safta görür:

"Asırlardan beri göklerinden matem yağan bu topraklar artık ona doygun. Hiç olmazsa şenliği şetareti yeni sahiplerinde duysun. Gün bizim kumandanım!"¹⁶

Diğerleri: Düşman subayları olan Zahoris ve Palikolus Türk bayrağını küçümseyen Millî Mücadele'yi hakir gören olumsuz tiplerdir.

¹¹ Aziz Mustafa, s. 9.

¹² Aziz Mustafa, s. 3.

¹³ Aziz Mustafa, s. 13.

¹⁴ Aziz Mustafa, s. 3.

¹⁵ Aziz Mustafa, s. 13.

¹⁶ Aziz Mustafa, s. 13.

Dil ve Üslûp

Piyes dönemi için oldukça ağdalı bir dille ve mensur olarak kaleme alınmıştır. 1933'lu yıllarda ülkemizde yaygın olan Türkçülük akımının etkilerinin etkileri piyeste görülmez.

Şahıslar, tek yönlü ele alınmış, iyiler tamamen iyi, kötüler tamamen kötü lanse edilerek idealize tipler oluşturulmuştur.

Eserde pek fazla olay içermediğinden anlatımda açıklık sağlanamamıştır.

Piyeste görülen teknik eksiklikleri, bir sanat eseri vücuda getirmekten çok bir mefkureyi aşılama için yazılmış olması ile açıklayabiliriz.

ATTILÂ'NIN DÜĞÜNÜ

Özet

Attilâ, pencereden ordusunun marş söyleyerek gerçekleştirdikleri geçit törenini seyrederek. Ardından bütün beylerini huzuruna çağırır. Beylerinden kendisine itaat etmeleri, mücadelelerinden vazgeçmemeleri konularında söz alır. Başbuğlar, hükümdarı selamlayıp çıkarlar. Attilâ, Başhaberci'sine Burgunt Kralı'nın neden gelmediğini sorar. Başhaberci, Burgunt Kralı ve Vizigot Kralı'nın geldiklerini huzura kabul edilmeyi beklediklerini söyler. Attilâ, kabul edeceğini belirtir.

İlk olarak Attilâ'nın huzuruna Burgunt Kralı çıkar. Attilâ'dan af diler, ona hediyeler sunar. Attilâ, kraldan kızı İldiko'yu barışın teminatı olarak rehin bırakmasını ister. Kral, iki oğlunu Attilâ ile yapılan savaşta kaybetmiştir. Bu nedenle kızını rehin bırakmak istemez. Fakat Attilâ'nın kararı kesindir. İldiko devreye girer ve babasını ülkeleri için böylesinin daha iyi olacağına inandırır. Kral, Attilâ'nın isteğini kabul eder. Ve üzgün bir şekilde ülkesine doğru yola çıkar.

Bir süre sonra Vizigot Kralı, Attilâ'nın huzuruna gelir. Kral da Burgunt Kralı gibi Attilâ'dan ülkesini ve halkını kendisine bağışlamasını diler. Attilâ, Kral'dan barışın garantisi olarak oğlu Valtér'i rehin ister. Vizigot Kralı, gönüllü olamasa da Attilâ'nın isteğini kabul eder ve ülkesine döner.

Attilâ'nın kadınlarından Hildelunge, İldiko'nun sarayda kalmasını kıskanmıştır. Düşüncelerini hükümdara da söyler. Attilâ, Hildelunge'nin kıskançlığını hoş görmez ve onu tersler.

İldiko, şarkı söylerken Attilâ içeri girer. İldiko'ya şarkısına devam etmesini söyler. Daha sonra ona âşık olduğunu ifade eder. İldiko, küçük yaşta nişanlandığını belirtir. Attilâ, isterse nişanı atabileceğini, yaza düğünleri olacağını söyler. İldiko, Attilâ'ya ordularının iki kardeşini öldürdüğü, böyle bir olay sonrasında kendisine âşık olamayacağını anlatır.

Bir sonraki sahnede İldiko ve Valtér, Attilâ'nın sarayında ilk kez karşılaşırlar. Valtér, İldiko'ya esirliğin kendisini ne kadar üzdüğünü anlatır. Bu sırada Hildelunge gelir. Valtér İldiko'yu uğurladıktan sonra Hildelunge ile konuşmaya başlar. Hildelunge, İldiko'yu

kıskandığını, onun saraya gelmesinden sonra Attilâ'nın kendini unuttuğunu anlatır. Daha sonra İldiko ile birlikte buradan kaçmalarına yardım edebileceğini söyler. Valter, bu saraydan kaçmanın imkânsız olduğunu ifade eder. Hildelunge, Valter'e Attilâ'nın şerefine bir ziyafet vermesini, herkes sarhoş olduğunda kendisinin atları hazırlatacağını ve böylece kaçabileceklerini anlatır. Valter, Hildelunge'nin önerisini kabul eder.

İldiko ile karşılaşan Valter, kaçma önerisini ona da anlatır. İldiko, bu öneriyi geri çevirir. Valter, İldiko'ya kardeşlerinin intikamını alması gerektiğini anlatır. Bu sırada bazı sesler duyan Valter, İldiko'yu yanından uzaklaştırır. Ardından odaya Attilâ girer. Valter'e babasının barışı bozduğunu, bu nedenle öldürüleceğini söyler. Valter, Attilâ'dan bir gece daha süre ister. Attilâ şerefine eğlence düzenleyecektir. Attilâ, bu isteği kabul eder.

Attilâ, Valter'den sonra İldiko ile görüşür. İldiko, Attilâ'yı sevdiğini itiraf eder. Fakat kardeşlerinin acısı nedeniyle bu sevgisinden utanmaktadır. Attilâ, İldiko'nun odadan ayrılmasından sonra, Bizans Elçisi'ni kabul eder. Elçi, Bizans Ordusu'nun Attilâ'nın emrinde olduğunu bildirir. Attilâ, Bizanslılara güvenmediği için bu öneriyi reddeder. Bizans'ın vergi vermesinin yeterli olacağını söyler. Elçi, istenilen vergiyi ve deha bir çok hediyeyi getirdiklerini söyler. Bunun üzerine Attilâ, baharda yapılacak akının Bizans üzerine olmayacağına söz verir.

Valter'in Attilâ şerefine düzenlediği eğlence başlamıştır. Ozanlar, şarkı söylemektedir. Bir süre sonra herkes, aşırı alkol sonucu sızar. Valter, Hildelunge ile buluşur. Dışarıda bir fırtına çıkmıştır. Fakat Valter kaçmakta kararlıdır. Bir süre sonra İldiko da gelir. Valter ve İldiko kaçarlar.

Attilâ, sabaha doğru uyanır. Eğlencenin yeniden başlamasını emreder. İldiko ve Valter'in nerede olduğunu sorar. Haberciler, İldiko ve Valteri'in kaçtıklarını bildirir. Attilâ, beylerine İldiko ve Valter'in bulunmasına emreder. Daha sonra Hildelunge'ye bu işte bir rolü olup olmadığını sorar. Hildelunge, İldiko'yu kışkandığı için kaçmalarına yardım ettiğini itiraf eder.

Bekçiler, Valter ve İldiko'yu Attilâ'nın huzuruna getirir. Valter öldürülmüştür. Attilâ, İldiko dışındakileri odanın dışına çıkarır. İldiko, yurduna duyduğu sevgi ve özlem

nedeniyle kaçtığını söyler. Ardından Attilâ'ya âşık olduğunu söyler. Attilâ, İldiko'nun dizine uzanır ve ondan kendisine bir şarkı söylemesini ister. İldiko, şarkıyı söyler. Hançerini çıkaran İldiko, Attilâ'yı öldürür. İçeri zabıt girer. Attilâ'nın öldüğünü gören zabıt, İldiko'yu tutar ve bir tarafa fırlatır.

Vak'a

Konusunu Attilâ'nın yaşamından alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Attilâ, batıya yaptığı seferlerde kendisine karşı savaşan Burgunt ve Vizigot krallarını huzuruna kabul eder. Burgunt Kralı'ndan barışın teminatı olarak kızı İldiko'yu, Vizigot Kralı'ndan yine aynı nedenden ötürü oğlu Valter'i rehin olarak sarayında bırakmasını ister. İki kral, gönülsüz olsalar da, bu isteği kabul ederler.

b) Attilâ'nın odalıklarından Hildelunge, İldiko'nun sarayda kalmasından rahatsız olur, onu kıskanır. Bu duygularını hükümdara açıklayan Hildelunge, Attilâ tarafından terslenir.

c) Attilâ, İldiko'ya onu sevdiğini söyler. İldiko, nişanlı olduğunu ve iki kardeşinin kendisiyle yaptıkları savaşta öldürüldüklerini, be nedenle böyle bir aşkın olamayacağını açıklar.

d) İldiko ve Valter, sarayda karşılaşır. Bir süre sonra bu ikiliye Hildelunge de katılır. İldiko'nun gidişinden sonra Hildelunge, Valter'e sayardan kaçmalarına yardım edebileceğini söyler ve ona bir plan sunar. Plana göre Valter, Attilâ şerefine bir şölen düzenleyecek, herkes sarhoş olduğunda Hildelunge'nin hazırlattığı atlarla saraydan kaçacaklardır. Valter, bu öneriyi kabul eder.

e) Valter. Kaçış önerisini İldiko'ya iletir. İldiko, bu teklife yanaşmaz. Valter, İldiko'ya kardeşlerinin intikamını hatırlatır.

f) Attilâ, Valter'e babasının ülkesine düşmanlık ettiğini bildirir. Bu Valter'in öldürülmesi anlamını taşımaktadır. Valter, hükümdardan bir gecelik süre ister. Söz konusu gecede Attilâ şerefine bir şölen düzenleyeceğini bildirir. Attilâ, bu isteği kabul eder.

g) Attilâ, İldiko ile görüşür. İldiko, Attilâ'yı sevdiğini kabul eder. Fakat kardeşlerinin acısı bu sevginin önündedir. Attilâ, İldiko'dan sonra Bizans Elçisi'ni kabul eder. Elçi, Bizans ordusunun Attilâ'nın emrinde olduğunu bildirir. Attilâ , bu teklifi reddeder, Bizans'ın vergi vermesinin yeterli olacağını söyler. Elçi, vergi ve hediyeleri getirmiştir. Attilâ, baharda yapacakları akının Bizans üzerine olmayacağını garanti eder.

h) Valter'in Attilâ şerefine düzenlediği eğlence başlar, ozanlar şarkılar söyler, kıymızlar içilir. Bir süre sonra Attilâ da dahil herkes sızar. Valter ve Hildelunge buluşur. Dışarıda müthiş bir fırtına vardır. Valter, fırtınaya rağmen kaçmakta kararlıdır. Birazdan İldiko da gelir ve ikisi birlikte kaçarlar.

i) Attilâ, sabaha doğru ayılır. Eğlencenin yeniden başlamasını emreder. İldiko ve Valter'in nerede olduklarını sorar. Haberciler, rehinelere kaçtığını bildirir. Attilâ, beylerine her ikisinin de bulunmasını emreder. Daha sonra Hidegunde'yi sorgular. Hildelunge, İldiko'yu kıskandığı için bu işe kalkıştığını itiraf eder.

j) Bekçiler, Valter ve İldiko'yu yakalayıp Attilâ'nın huzuruna çıkartırlar. Valter, öldürülmüş, İldiko ise sağdır. Bekçiler, olayların nasıl geliştiğini anlatırlar. Attilâ, onları ödüllendirileceğini söyler ve uğurlar.

k) İldiko, Attilâ'ya kaçış nedenlerini anlatır. Daha sonra ona âşık olduğunu bir kez daha itiraf eder. Bu sırada ağlamaktadır. Attilâ, İldiko'nun dizine uzanır, ondan kendisine bir şarkı söylemesini ister. İldiko, sarhoş olan Attilâ'ya bir şarkı söyler. Ardından hançerini çıkartır ve Attilâ'yı öldürür. Gürültü üzerine odaya giren Zabit, Attilâ'nın öldürüldüğünü anlar, İldiko'yu omuzlarından tutar, bir kenara fırlatır.

Tema

*Attilâ'nın Düğünü*¹ adlı oyunun ana teması Türk milletinin yüceltilmesi üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak yurt sevgisi, özlem, aşk, intikam ve kıskançlık temaları da işlenir. Ana tema Attilâ ile Burgunt ve Vizigot Kralları arasındaki çatışma ile eserde yer bulur.

¹ S. Behzat, *Attilâ'nın Düğünü*, Remzi Kütüphanesi, İstanbul 1934, 71 s.

Oyunda Türk milletinin yüceltilmesi belirli bir sistem çerçevesinde gerçekleştirilir. İlk olarak Türk milletinin kahraman ve medeniyetin yayıcısı bir ulus olduğu düşüncesi geçit töreni yapan ordu tarafından ifade edilir:

*“Tarihler bizim için sonsuz, engin bir deniz,
Kahramanlık yaratan ebedî bir milletiz.
Sönmez bir ışık gibi parladı da kalbimiz
Cihana bilgileri biz öğrettik, yalnız biz”²*

Bu genel girişin ardından aynı düşünce, ayrıntılı olarak Attilâ tarafından tekrar tekrar dile getirilir.

Attilâ, ilk olarak Türk milletinin cihana hakim olma ülküsünü, milleti adına şu cümlelerle ifade eder:

*“Ve bir tek kalp olacak ülkümüz için cihan,
Kalmasın bir fert bunu bilmiyen ve duymıyan:
Büyük bir Türk Devleti kurulacak bu yurda,
Doğuda bir ucumuz, bir ucumuz batıda..*

....

*Türk oğlunun içinde sağlam bir söz bulunur:
‘Ben Türküm, bütün cihan benim yurdum olmalı,
Türküm bütün tarihim zaferlerle dolmalı..*

....

*Damarlarında yılmaz, Türk kanı taşıyorum,
Ve ben yalnız bu şanlı kan için yaşıyorum.”³*

Türk soyunu yücelten Atillâ, Türkleri yenilmez bir ulus olarak takdim eder:

² S. Behzat, s. 7.

³ S. Behzat, s. 10.

*“Biz ki, dağları dağdan, dağları gökten aşan
Bir soyun evlâdıyız: Türk soyuna yaraşan
Asla yenilmemektir, dünyaya yenilmemek...”⁴*

Son olarak Attilâ, Türk ulusunun Cumhuriyet ve demokrasi geleneğine sahip olduğunun altını çizer:

*“Kurulan Cumhuriyet bir tek ışık, bir ocak
Olup salınca Türk’ün namını sağa sola
Eğilmeyen dik başlar elbet gelecek yola...”⁵*

Anlatıcı bu ifadelerle hem Türk milletinin medenîliğini ve demokrasi geleneğini kanıtlamış, hem de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin temellerini Batı medeniyeti yerine Türk medeniyetinin üzerine kurmuş olmaktadır.

Anlatıcı Türk ulusunun yüceliği düşüncesini oyun içerisinde eyleme dayalı olarak da işlemiştir. Burgut ve Vizigot krallarının Attilâ’dan bağışlanma dilemeleri, çocuklarını Attilâ’ya rehin bırakmak zorunda kalışları; Bizans’ın Türkler’e vergi vermeyi kabul edişi Türk ulusunun yüceliğini gösteren eylemsel ifadelerdir.

Vatan sevgisi eserde işlenen bir diğer temadır, İldiko ve Valter’in Attilâ’nın sarayında rehin kalmayı kabul etmeleri sahip oldukları yurt sevgisinin bir sonucudur. Çünkü her ikisi de Attilâ’nın isteğini geri çevirmelerinin ülkelerine zarar getireceğinin bilincindedirler. Yurt sevgisi eserde en net şekli ile İkinci başbuğ tarafından dile getirilir:

*“Kanımız helâl olsun bu yurda bu Hakana
Yazık oldu denilmez yurt için akan kana.”⁶*

Özlem temi İldiko ve Valter’in şahıslarında temsil edilirler. Ülkelerinden uzakta, Attilâ’nın sarayında rehin olarak kalmak zorunda olan bu iki genç yurt özlemi içindedir. İldiko, yurduna duyduğu özlemi şu cümlelerle ifade eder:

⁴ S. Behzat, s. 21.

⁵ S. Behzat, s. 16.

⁶ S. Behzat, s. 12.

*“Yurdumun gülleri burnumda tüter,
Şen yurdumda şen sesler, şarkılar duyuyorum,
Şen rüyalara dalıp kaygusuz uyuyorum.”⁷*

Valter’in duyduğu yurt özlemi, onu fırtınalı bir havada ölüme meydan okurcasına yollara düşürecek kadar kuvvetlidir:

*“Yurda ki hasrettir gönül derinden
Varsın aksın sular, kımıldasın yer,
Fırtınalar, karlar, gürlüyen gökler
Etrafımı sisler, dumanlar sarsın,
Hiçbir şey durmasın, susmasın varsın!”⁸*

Eserde aşk, intikam ve kıskançlık temaları birbirleri ile iç içe işlenmiştir. Oyunda üç ayrı aşk vardır. Bunlardan ilki Attilâ’nın İldiko’ya olan aşkı; ikincisi Hildelunge’nin Attilâ’ya aşkı; üçüncüsü, Valter’in İldiko’ya aşkı, dördüncüsü ise İldiko’nun Attilâ’ya olan aşkıdır.

İldiko’nun Attilâ’ya olan aşkı intikam duygusu ile iç içedir. Çünkü İldiko, iki kardeşinin ölümünden Attilâ’yı sorumlu tutmaktadır. İldiko, yaşadığı bu duygusal çelişkiyi şöyle dile getirir:

*“Gönlü denizlerden derin Attilâ
Gönlümdedir senin yerin Attilâ;
....
Hem âşıkım sana hem de bir düşman
Boğuyor beni ah, kıpkızıl bir kan..”⁹*

İldiko’nun ruhunda yaşattığı bu iki duygunun mücadelesinden intikam duygusu galip çıkar ve İldiko sevdiği adamı, Attilâ’yı öldürür. Attilâ’nın ölümünden sonra söyledikleri bu açıdan önemlidir:

⁷ S. Behzat, s.29.

⁸ S. Behzat, s. 57.

⁹ S. Behzat, s. 68.

*"Bir çılgın gibiydim çılgın her akşam;
Kalbimde yaşarken aşk ve intikam."*¹⁰

Eserde işlenen bir diğer aşk ise Hildelunge'nin Attilâ'ya olan aşkıdır. Bu aşk da kıskançlıkla iç içedir. Hildelunge, Attilâ'nın İldiko'ya âşık olmasını kabullenemez. Valter ve İldiko'nun kaçışlarına yardım etmesi de bu yüzdendir. Hildelunge, İldiko'yu kıskandığı Attilâ'ya açıkça söylemekten çekinmez:

*"Kisesiz kalınca hep aradım seni:
Yalnız İldiko'dan kıskandım... Seni."*¹¹

Zaman

Piyeste anlatılan vak'a Attilâ'nın batı seferi sırasında gerçekleşir.¹² Oyunda iki farklı vak'a zamanı vardır. Birinci perde ile ikinci perde arasında bir zaman farkı mevcuttur. İkinci ve üçüncü perdelerde anlatılan olaylar aynı gün içerisinde gerçekleşir. Eserin anlatma zamanı ise Cumhuriyet sonrası dönemdir.

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışını "*Ulusun kendine güvenini pekiştirmek, erdemlerini sergilemek...*"¹³ amacı ile açıklayabiliriz.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar, Attilâ'nın sarayındaki üç ayrı odada gerçekleşir. Birinci perdenin mekânı, Attilâ'nın odası, ikinci perdenin mekânı sarayda özel bir salon, üçüncü perdenin mekânı ise Valter'e tesis edilen salondur.

Anlatıcı söz konusu mekânları dekor kurguları ile ilgili ayrıntılı bilgi vermek yerine genel dekor tasvirleri yapmayı tercih etmiştir. Bu durum için birinci perdenin dekor kurgusuna dair verilmiş şu cümleler örnek olarak verilebilir:

¹⁰ S. Behzat, s. 71.

¹¹ S. Behzat, s. 63.

¹² Yılmaz ÖZTUNA, *İlk Çağ Asya-Afrika Devletleri, Devletler Hânedanlar*, Kültür Bak. Yay. C. III, Ankara, 1996, s. 150.

¹³ Sevda ŞENER, "Tiyatro Türünde Ürün Veren Yazarlar (1923-1940)", Cumhuriyet Türk Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1998, s. 127.

“Sarayda Attilâ'nın odası. Köşede bir taht. Sahnenin arkasında sokağa bakan pencereler. Sağda ve solda birer kapı. Sağdaki kapı dahile açılır. Kapıların etrafında ellerinde kılıç bulunan birkaç muhafız asker. Vakit sabahtır. Sarayın bu odası Attilâ'nın namı ile mütenasip bir şekilde, halılarla, kıymetli eşyalarla süslenmiş olacaktır.”¹⁴

Şahıs Kadrosu

Oldukça kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip olan eserin merkezî şahısları Attilâ, İldiko, Valter ve Hildelunge'dir.

Attilâ: Türk devletinin hükümdarı olan Attilâ, Türk milletinin erdemlerinin anlatıldığı bölümlerde yazarın sözünü emanet ettiği şahıstır.

Oyun genelinde iki farklı Attilâ kişiliği ile karşılaşılır. Bunlardan ilki Attilâ'nın yönetici kişiliğidir. Yönetici kişiliği ile Attilâ, Avrupa'ya hükmeden, kralları taç dağıtan, halkı tarafından sevilen ve sayılan Türklük bilincine sahip, mütehakkim bir kişiliktir. Attilâ'nın sahip olduğu bu gücün Tanrı tarafından verildiğine inanılır. Bu düşünceyi Başhaberci şu cümlelerle dile getirir:

*“Buyruk Hakan sözüdür,
Hakanın sözü ise Tanrının bir özüdür.”¹⁵*

Attilâ yönetici kişiliğinin ardından bir de insan kişiliği ile eserde yer bulur. Bu yönü ile Attilâ, daha duygusal ve fevri bir tiptir. İldiko'ya olan aşkı, güveni ve tedbirsizliği bu durumun göstergesidir. Attilâ, aşkında da mütehakkim bir tiptir. Nişanlı olduğunu söyleyen İldiko'ya nişanını atmasını, yaza kesinlik düğün yapılacağını söylemesi söz konusu hakimiyeti ortaya koyar. Attilâ, âşık olduğu İldiko'ya çok güvenir. Sarhoş olarak, saraydan kaçmış ve yakalanmış bir kişinin (İldiko) dizine uzanması, sonrasında da öldürülmesi bu güveninin yol açtığı tedbirsizliğinin bir sonucudur.

¹⁴ S. Behzat, s. 7.

¹⁵ S. Behzat, s. 13.

İldiko: Burgunt Kralı'nın kızı olan İldiko, ülkesi uğruna Attilâ'nın sarayında rehin kalmayı kabul eden vatansever bir kişidir. İldiko'nun en dikkat çekici özelliği yaşadığı duygusal çelişki ve sonuçlarıdır.

İldiko, Attilâ'yı hem sever hem de ondan nefret eder. Çünkü iki kardeşinin ölümünden Attilâ'yı sorumlu tutmaktadır. İldiko'nun ruhunu bu durum, bir hastalık gibi sarmıştır. İldiko, farkında olduğu bu hastalığını Attilâ'ya da anlatır:

"Hastayım seni sevdiğim için.."¹⁶

İldiko, yaşadığı duygusal çelişki sonrasında kardeşlerinin intikamını almak için Attilâ'yı öldürür.

Valter: Valter de tıpkı İldiko gibi ülkesi için esarete razı olmuş vatansever bir kişidir. Fakat, özgürlüğüne son derece düşkün olan Valter için esir olmak, katlanılabılır bir durum olmaktan uzaktır:

"Sızlayan göğsümde bir damla kan yok!

Ben esir oldum, yurdumda son yok!

Gözlerim açılır, içim ürperir,

Kalbim parçalanır.."¹⁷

Valter, özgürlüğüne olan bu düşkünlüğü nedeni ile ölümü göze alarak Attilâ'nın sarayından kaçır ve sonrasında da bekçiler tarafından öldürülür.

Hildelunge: Attilâ'nın odalığı olan Hildelunge, son derece kıskanç bir kadındır. İldiko'nun sarayda kalışı, Attilâ'nın İldiko'ya düşkünlüğü Hildelunge'nin kıskançlığını tetikleyen olaylardır. Hildelunge, İldiko'yu ne kadar kıskandığını Valter'e şöyle anlatır:

"İldiko saraya geldikten beri

Bir duman kapladı sanki her yeri:

Eski günler, eski demler yok oldu,

¹⁶ S. Behzat, s. 49.

¹⁷ S. Behzat, s. 34.

Geçirdiğim hayat zehir, ok oldu:

Sevgili Attilâm, unuttu beni,

Çıkarıp fırlattı kalbindekileri...¹⁸

Diğerleri: Bu bölümde yer alan Emirzabiti, Habrci, Birinci Başbuğ, İkinci Başbuğ, Üçüncü Başbuğ, Burguntlar Kralı, Kralın maiyeti, Bizans Elçisi, Nedimeler, Bekçiler ve Ozanlar vak'a akışında birinci derecede etkin olmayan dekoratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Konusunu İslamiyet Öncesi Türk Tarihi'nden alan eser, sâde bir dille ve manzum olarak yazılmıştır. Oyunda 7+7=14'lü hece ölçüsü ve mesnevî tarzı kafiye kullanılmıştır.

Tezli bir eser olan *Attilâ'nın Düğünde* dekor bilgisi noktasındaki eksiklikler dikkat çeker. Yazar, tek yönlü ve idealize edilmiş şahıslar oluşturmaya özen göstermiştir. Bir Türk hükümdarı olarak Attilâ sarhoş olup sızar; İldiko sevdiği adamı öldürür. Bu durum oyunun şahıs kadrosunu daha gerçekçi kılmıştır.

¹⁸ S. Behzat, s. 38-39.

BAYÖNDER

Özet

Eser, Ozan'ın curasına hitaben yaptığı konuşma ile başlar. Ardından Ozan, seyirciye onlara eski çağlara ait bir efsane anlatacağını söyler; Bayönder ve Bayan İzgen'i över. Sonrasında Bayönder ve Bayan İzgen ortaya çıkar.

Bayönder, İzgen'e karşı hissettiklerini, onun kendi yaşamındaki yerini ne denli önemli olduğunu Bayan İzgen'e anlatır. Bayan İzgen de aynı duygu ve düşünceleri Bayönder için tekrarlar.

Bir süre sonra Bayan İzgen hastalanır. Öleceğini bildiğini dile getirir. Bayönder telaşlanır. Bayan İzgen, Bayönder'e hatıra olarak bir altın tas bırakır. Bu tasta su içtiğinde zorlukları aşacağını bildirir.

Ozan devreye girer. Bu olay sonrasında aradan zaman geçtiğini belirtir. Sonrasında Bayönder, subaylarına yurdun ulularını çağrılmalarını emreder. Yurdun uluları (Baylar) toplanırlar. Bayönder, büyük bir şölen düzenler. Baylarla konuşması sırasında Bayan İzgen'in ölümünden altın tasta bahseder. Bütün varlığını Baylara bıraktığını açıklar. Ozan, altın tasın akıbetinin ne olacağını sorar. Bayönder, altın tası Bayların huzurunda denize fırlatır ve sonra, bu denizden su içenlerin altın tasta içmiş gibi olacağını dile getirir.

Oyun gençlerin konuşmaları ile son bulur.

Vak'a

Piyenin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Ozan, curası ile konuştuğundan sonra seyirciye bir efsane anlatacağını bildirir. Bayönder ve Bayan İzgen'den söz eder.

b) Bayönder ve Bayan İzgen, konuşmalarında birbirlerini ne kadar çok sevdiklerini dile getirirler. Bir süre sonra Bayan İzgen, hastalanır. Ölmeden önce Bayönder'e bir altın tas bırakır. Bu tasta su içtiğinde bütün güçlükleri yenebileceğini söyler.

c) Bu olaydan uzun bir süre sonra Bayönder, subaylarına yurdun ulularını çağrılmalarını emreder. Ulular, Bayönder'in huzurunda toplanırlar. Bayönder, Baylara Bayan

İzgen'in ölümünden ve kendisine bıraktığı altın tasta bahseder. Daha sonra bütün varlığını onlara bıraktığını açıklar. Ozan, altın tasın akıbetini sorar. Bayönder, altın tası denize fırlatır. Bundan sonra bu denizden su içenin altın tasta içmiş gibi olacağını söyler. Oyun gençlerin konuşmaları ile son bulur.

Tema

*Bayönder*¹ adlı oyunun ana teması ulus sevgisi üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak kadının sosyal statüsü ve aşk temaları işlenir.

Piyeste, ulus sevgisi *Bayönder*'in şahsında temsil edilir. Ulusunu birçok felaketten kurtaran ve yücelten *Bayönder*, ölmeden önce bütün mal varlığını halkına bırakır:

*"Bir ülkü gezisine yürekte katıldınız,
Sizi gönendirmek için nem var nem yoksa, bugün
Yenimi, otağımı önüne seriyorum."*²

Bayönder, eşi *Bayan İzgen*'in kendisine bıraktığı altın tası da denize atar. Böylece herkes tasta istifade edebilecektir:

*"Her ne gün Türk bunalırsa,
Ağzım bu enginden su alırsa,
Altın tasın kenarından içmiş gibi olacak.
Atadan kalma tasın dileğini bulacak."*³

Eserde, kadının sosyal statüsü erkeğinki ile eşitlenmiş, hatta bazı yönleri ile daha önde tutulmuştur. *Bayönder*'in kadını için *"İnan veren can veren öz ışık kaynağıdır."*⁴ değerlendirmesine *Bayan İzgen*, kadının duygusal yönünü de ekleyerek kadını erkeğin en önemli yardımcısı, ilham kaynağı olduğunu belirtir. *Bayan İzgen*, *"Kadınlar Erkeklerin sevgiden bayrağıdır."*⁵ Cümlesi ile bu düşüncelerini destekler.

¹ Münir Hayri EGELİ, *Bayönder* Güneş Matbaası, İstanbul, 1934, 47 s.

² EGELİ, s. 41.

³ EGELİ, s. 45

⁴ EGELİ, s. 22

⁵ EGELİ, s. 22.

Bayönder ile Bayan İzgen arasındaki aşk eserinde işlenen bir diğer yan temadır. Birbirlerine son derece bağlı olan bu çiftin aşklarını Bayönder'in şu cümlelerinde görmek mümkündür:

"İzgenim

*Sen, varımsın, yokumsun, hepimsin benim"*⁶

Zaman

Vak'a bilinmeyen bir çağda⁷ geçer. Eserin vak'a örgüsünde uzun zaman farkları göze çarpar. Bu fark Ozan tarafından şu şekilde ifade edilir:

"Çağlar geldi geçti tutun,

Deminkileri unutun..

Tutin ki yıllar geçti,

Bay altın tasta içti.

Acı günler artık bitti

*Kaygu tasa uçtu gitti"*⁸

Eserin anlatma zamanı 1934 senesidir.

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışı, Atatürk'ü ve düşüncelerini Türk gençliğine daha iyi tanıtmaya ve anlatmaya gayreti ile açıklanabilir.

Mekân

Eserin mekânı bilinmeyen bir yerdeki büyük bir otağdır.⁹ Yazar bu mekânın dekor kurgusunu şu cümlelerle anlatır:

"Dekor en eski Türk motiflerinden en güzellerinin, bir masal için gölgelenmiş bir örneğidir. Piyas başladığında ortalık kapkaranlıktır.

Yavaş yavaş sözden süzülen ve gök rengi ışıklar dekorun mavi kırmızı, altından toplanan renkleri ile birleşirler.

⁶ EGELİ, s. 26.

⁷ EGELİ, s. 18.

⁸ EGELİ, s. 34.

⁹ EGELİ, s. 18.

.....

Bütün sahne ak, sarı, kırmızı, mor ve gök renklerinin kımıldanışlarından canlanır. Derinlikte bir gök ve büyük dalgalı bir deniz vardır. Gökteki ay ve yıldızlar gerçektekenden çok başka, büyük hem renktedirler. Işıklar ne gece ne gündüzün değil, başka bir diyarın ışıklarıdır. Bütün bunlar seyredenlere gördüklerinin irteki olduğunu anlatacaktır.¹⁰

Şahıs Kadrosu

Eser, Ozan, Bayönder ve Bay İzgen'den oluşan üç kişilik bir şahıs kadrosuna sahiptir.

Bayönder: *“Türk budunun ulusu”¹¹* olarak takdim edilen Bayönder, eserde Atatürk'ü sembolize eden bir kişiliktir.¹² Bu nedenle oyundaki her eylem, Atatürk ile özleştirildiğinde farklı ve sembolik bir anlam içermektedir. Örneğin, Bayönder ölmeden önce bütün varlığını halkına bırakır. Atatürk de aynı şekilde bütün varlığını CHF ve millete bırakmıştır. Münir Hayri Egeli, bu durumu şu cümlelerle izah eder:

“Piyesin mevzuunu ve bu mevzuun nasıl inkişafedeceğini bizzat Ebedî Şef vermiş ve Bayönder'in şahsında kendi hayatının kısaca sembolleşmesini aramıştır. Hatta; piyesin yazılmasından çok sonra yapacağı; malını ve mülkünü Partiye ve millete terk etmek işini piyeste Bayönder tarafından yapılmasını istemişti.”¹³

Bayönder'in altın tasi denize fırlatışı da bu şekilde değerlendirilebilir. Buradaki altın tas, Atatürk'ün ideallerini ve Atatürkçü düşünceyi sembolize etmektedir. Bilindiği gibi Atatürk, ideallerini, Atatürkçü düşünceyi Türk halkına, özellikle de Türk gençliğine bir rehber olarak bırakmıştır. Aynı şeyi Bayönder de eserde gerçekleştirir; ideallerini gençliğe bırakır. Yazar, söz konusu durumu şöyle açıklar:

“Mevzuda vak'a hemen hemen Ebedî Şefin hayatının sembolleşmesinden ibaretti. Bir fırtınalı günde eşini kaybeden Şef, varını yoğunu arkadaşlarına dağıttıktan ve idealini

¹⁰ EGELİ, s. 18.

¹¹ EGELİ, s. 17.

¹² “Atatürk, Bayönder'i çok benimsemiş; kendi hayatını sembolleştirerek bu esere mevzu olarak vermiştir.” EGELİ, s. 6.

¹³ EGELİ, s. 5.

gençliğe emanet ettikten sonra ebediyete karışacaktı. Gençlik "Türk medeniyetini" dünya medeniyetinin üstüne çıkardığını haykırırken piyes bitecekti."¹⁴

Eserde 'yeryüzünün beyi'¹⁵ olarak takdim edilen Bayönder'in kutsallaştırıldığı görülür. Yazar, Bayönder'in kostümünü bir yarım tanrı gibi olduğunu belirtir:

"Bayönder, eski Türk destanlarının anlattıkları genç bir yarım tanrı gibi giyinmiştir."¹⁶

Bayan İzgen: "Bayönder'in hatunu, acun iyiliğini adam öğeliğinin sembolü"¹⁷ sözcükleri ile tanıtilen İzgen, eserde kadınlığın ve insan dehasını temsil eden bir şahıstır. Bayan İzgen'in oyundaki yerini Münir Hayri, şu cümlelerle açıklar:

"... Bir de kadın bulunacaktı. Kadın cemiyetin temsili idi. Piyeste bu kadın bir sembol, mesela bir insan dehasının sembolü olabilirdi."¹⁸

Ozan: Eserdeki anlatıcı şahıstır. Esere konu olan destanı, Ozan anlatmaktadır. Ayrıca gerekli yerlerde olayların taşıdıkları sembolik anlamları da Ozan aktarır.

Diğerleri: Bu grupta yer alan Baylar, Subaylar, Gençler vak'a akışında etkin olmayan dekoratif şahıslardır.

Dil ve Üslup

Piyes oldukça sâde bir dille yazılmıştır. Kullanılan Öztürkçe sözcüklerden bazılarının anlamları sayfa sonlarında verilmiştir. Yazar, söz konusu sözcüklerinin kullanılmasında Atatürk'ün etkin bir rol oynadığını belirtir:

"Bugün artık dilimize yerleşmiş olan Bay ve Bayan kelimelerini Atatürk bu piyes ile meşgul olurken kararlaştırmıştı. Ortadan kalkan Bey, Efendi, Hanım kelimelerinin yerine konacak resmi karardan sözlerin bir akşam evveli

¹⁴ EGELİ, s. 11.

¹⁵ EGELİ, s. 22.

¹⁶ EGELİ, s. 19.

¹⁷ EGELİ, s. 17.

¹⁸ EGELİ, s. 11.

*'Genel olarak Erkek için Bay, Kadın için Bayan, bütün yazıları ona göre düzeltmeli. (Bey, Begüm, efendi, hanım) kalacak!'*¹⁹

Yazar, Atatürk'ün yukarıda sözü edilen değişiklikleri daha başka bir çok sözcükte de tekrarlayarak oyunun dilinin tam anlamıyla Türkçeleşmesini sağladığını ifade eder.²⁰

Atatürk, eserin üslûbu üzerinde de oldukça etkili olmuş, bazı bölümlerde düzeltmeler yapmıştır.:

*"Bayönder'in kullandığı teşbihlerin orijinal olmasını istiyordu. 5. sayfadaki 'Göklerden yıldızları toptasam' sözünü 'Sulardan ışıkları toptasam' diye tashih ediyordu."*²¹

Manzum ve müzikli olan oyunda 7+7 duraklı 14'lü hece ölçüsü kullanılmış, mesnevi tarzı kafiye düzeni tercih edilmiştir.

¹⁹ EGELİ, s. 5.

²⁰ EGELİ, s. 12.

²¹ EGELİ, s. 12.

BİR ZABİTİN 15 GÜNÜ

Özet

Sabiha, yeğeni Zerrin'e yeni evlerini gezdirmektedir, hizmetçiyi de üvey kızı Neriman'a bakması için göndermiştir. Neriman, hizmetçiden kendisini bulamamış gibi davranmasını ister ve dışarı çıkar. Sabiha ve Zerrin , akşam yapılacak müzikli toplantı, elbiseler, para, evlilik gibi konular üzerine konuşurlar.

Safa, eve geldiğinde Sabiha ile Zerrin sohbete devam etmektedirler. Birazdan Zerrin akşamki eğlence için hazırlanmak üzere çıkar. Safa, elindeki nüfus müdürlüğü mührünü taşıyan ve Neriman'a gelen zarfı eşine gösterir. Safa, kızının kendisinden habersiz evlenmesinden korkmaktadır. Safa, kızı Neriman'ın Orhan ile evlenmesine razı olmadığını, nedenleriyle birlikte eşi Sabiha'ya anlatır. Bu konuda eşinden kendisine yardım etmesini ister. Sabiha bu teklifi kabul eder. Birazdan içeri Neriman girer. Safa nüfus dairesinden gelen zarfı Neriman'a verir ve içeriği ile ilgili bilgi ister. Neriman, Orhan'la evlilik hazırlıklarına giriştiklerini açıkça anlatır. Safa, bu duruma biraz alınır. Neriman, Orhan'dan ve plânlarından bahsederken, kendisini görüyormuş gibi tavırlar sergiler, ona seslenir. Bu durum, Safa ve Sabiha'yı bir hayli endişelendirir. Neriman'ın Orhan'a seslenişinin ardından, dışarıdan bir ses Neriman'a seslenir ve içeri Orhan girer.

Sabiha ve Safa, kısa süreli bir sohbetin ardından âşıkları yalnız bırakırlar. Orhan, Neriman'a evlilik için gerekli evrakın hazır olup olmadığını sorar. Neriman, evrakın hazır olmadığını, nedenleriyle birlikte anlatır. Bu durum, Orhan'ı hayal kırıklığına uğratmıştır. Daha sonra akşamki müzikli eğlenceden haberdar edilen Orhan, hazırlanmak üzere kendisine ayrılan daireye geçer.

Orhan ve Neriman davette de birlikte dirler. Her ikisi de Anadolu'da savaş devam ederken böyle bir eğlencede bulunmaktan haz almamaktadır. Neriman, misafirlerle ilgilenmek için ayrıldığında Orhan'ın yanına Zerrin gelir. İkisi modadan, Orhan'ın askerliğinden, Anadolu'dan ve hayattan konuşurlar. Konuşmanın ilerleyen bölümlerinde yanlarına Safa gelir. Zerrin, Orhan'dan görüşme sözü alarak ayrılır.

Safa, Orhan'a ortaklıkları ile ilgili teklifini iletir, amacı şirkete tek başına sahip olmaktır. Safa, Orhan'a teklifi ile ilgili bütün işlemleri hazırlattığını ve işin bir imza ile sona ereceğini anlatır. Orhan, teklifi kabul etmediğini söyler; ardından kabul etmeme nedenlerini açıklar. Orhan hafife plânı ile Safa'nın, Neriman-Orhan evliliğini engellemeye çalışması arasında mantıklı bir bağlantı kurar. Düşündüklerini Safa'ya da açıkça söyler. Kendisinin Anadolu'ya niçin gittiğini, orada karşılaştıklarını, Safa'nın hayat felsefesi ve yaşam tarzı ile karşılaştırarak anlatır. Safa, bu durumdan kurtulmak için misafirlerle ilgilenmesi gerektiğini öne sürer ve uzaklaşır.

Orhan'ın yanına gelen Neriman, Orhan'a babası ile neler konuştuğunu sorar. Orhan, Safa'nın evlenmelerine izin vermeyeceğini söyler. Neriman, babası izin vermese de kendisi ile evleneceğini, evrakın tamamlanmamasının evlilikleri önündeki tek engel olduğunu söyler.

Orhan, evrakın tamamlanmasını bekleyemeyeceğini, on beş günlük bir iznin bunları halledebilmek için yeterli olmadığını söyler. Neriman'a evlilik konusunda sergilediği aceleci tavrın nedenlerini, evlenme amacını anlatır. Bu şartlar altında düşündüklerini kendisiyle gerçekleştiremeyeceğini; bu sebeple ayrılmaları gerektiğini dile getirir. Orhan, amacını gerçekleştirmek için Zerrin'i kullanmaya karar verir ve bu kararını Neriman'a da söyler.

Zerrin, bir süre sonra Orhan ve Neriman'ın yanlarına gelir. Orhan, hemen plânını tatbika başlar. Kadının cinsel bir av mı yoksa mukaddes bir yaratık mı olduğunu sorar. Zerrin birinci Neriman ise ikinci seçenekten yana tavır koyar. Orhan ise, on beş günlük izninde ikinci seçeneği tercih edeceğini ima eder. Konuşmanın bu bölümünde Neriman olanlara dayanamayarak, oradan ayrılır. Orhan, Zerrin'e kendisiyle cinsel ilişkiye girmesi karşılığında, servetinin ayrısını ona, diğer yarısını ise doğacak çocuğa bırakmayı önerir. Zerrin, teklifi memnuniyetle kabul eder. Orhan, yanına kadar bu konudaki kesin kararını vereceğini söyler ve Zerrin'i uğurlar.

Orhan, yanına gelen Neriman'a bunları ölmeden evvel ardında bir çocuk bırakmak adına yaptığını söyler. Orhan için sonrasında döneceği cephede ölümü muhakkak görmektedir. Neriman ise onun cepheden döneceğine inanmıştır. Orhan, Neriman'ın bu

inancını onun cepheyle ilgili bilgisizliğine bağlar. Ona Millî Mücadele'den birkaç tablo anlatır. Neriman'ı ve etrafındakileri Millî Mücadele'ye karşı kayıtsızlıkla egoizmle suçlar. Bunun ardından Neriman Orhan'a her istediğini yapacağını söyler.

Üçüncü perdede Orhan ve Neriman dört günlük evlidirler. Orhan'ın izin süresi dolmuştur ve cepheye dönmesi gerekmektedir. İlhan, dönüş için yapılan hazırlıkları bahçede gizlice Orhan'a bildirir. Orhan, bu durumu Neriman'a nasıl anlatacağına karar verememiştir. Neriman Orhan'ın aşırı sıkıntılı durumundan olacakları sezinlemeye başlamıştır. Önce Orhan'ın daha sonra da Rıdvan Baba'nın telkinleri onu bu şüphelerinden uzaklaştırmaz. Sonunda Orhan, durumu eşine açar. Neriman, Orhan'ın gidişini, büyük bir olgunlukla karşılar. Kendisinin de onunla birlikte cepheye gidebileceğini söyler. Orhan, bunun zor olacağını söylediğinde beklemeye de razı olur. Neriman'ın Orhan'ı cepheye uğurlaması ile oyun sona erer.

Vak'a

Konusunu Millî Mücadele yıllarından alan eser, işgal güçleri ile işbirliği yaparak zenginleşen insanlarla ülkesi için Anadolu'da savaşan yurtsever kişilerin hayat tarzlarını anlatır.

Oyun vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Sabiha, yeğeni Zerrin'e yeni evlerini gezdirir. Bu sırada iki kadın da birbirlerine yaşadıkları lüks ve Avrupaî hayattan kesitler sunarlar. Neriman, gizlice yürüttüğü evlilik işlemleri için Nüfus Müdürlüğü'ne gider. Sabiha ve Zerrin, konuşmalarını akşamki müzikli davetten söz ederek sürdürürler.

b) Safa eve gelir, Sabiha'ya Nüfus Müdürlüğü'nden Neriman'a gönderilen mektubu gösterir. Kızının evlenmesini geciktirmek, mümkünse engellemek için eşinden yardım ister. Çünkü Orhan'ı şirketten tasfiye etmeye karar vermiştir. Sabiha, Neriman'la konuşacağını söyler. İçeri giren Neriman, babasının getirdiği mektubu görür ve Orhan'la evlilik işlemlerine başladıklarını söyler.

c) Neriman, Orhan'ın kendisini aramadığından, bu durumunun endişelerini arttırdığından bahseder. Bu sırada onun yaklaştığını hisseder ve Orhan'a seslenir. Ortalıkta

kimseler olmadığından Sabiha ve Safa, Neriman'ın bu durumunu hastalık belirtileri olarak yorumlarlar. Neriman, bir kez daha Orhan'a seslendiğinden dışarıdan bir cevap işitilir ve Orhan içeri girer. Orhan'ın içeri girişi, odadakileri şaşkına çevirir. Biraz sonra Sabiha ve Safa, genç sevgilileri yalnız bırakmak için odadan çıkarlar.

d) Orhan, Neriman'a evlilik işlemlerinin tamamlanıp tamamlanmadığını sorar. Neriman, işlemlerin yeni başladığını söyler. Bu durum, Orhan'ı hayâl kırıklığına uğrattır. Çünkü o, on beş günlük bu izninde evlenmeyi plânlamıştır. Orhan'ın hayâl kırıklığını pekiştiren haber ise, akşamki müzikli davettir. Anadolu'daki savaş ile İstanbul'daki bu kayıtsızlık arasındaki çelişki Orhan'ı hayrete düşürür, istemeyerek de olsa davete katılacağını bildirir ve çıkar.

e) Davette Orhan, Neriman'la evlilik üzerinde konuşurken Safa gelir. Neriman, onları yalnız bırakır. Safa, Orhan'a ortaklıkları ile ilgili kararını açıklar, bu durumun Orhan'ın iyiliği için olduğunu anlatır. Orhan, Safa'nın bu fikrinin kendi durumu ve Neriman'la evlilikleri ekseninde mantıksal yanlışlıklarını ortaya koyar. Milli Mücadele'nin dışında hiçbir işin kendisini ilgilendirmediğini söyler. Safa, misafirlerle ilgilenmesi gerektiği bahanesi ile Orhan'ın yanından ayrılır.

f) Safa'da sonra Orhan'ın yanına Neriman gelir. Orhan, Neriman'a cephedeki insanların kadınlara bakış açılarını, evlilik için neden acele ettiğini anlatır. Gireceği savaştan dönme ihtimalinin olmadığını, bu nedenle kendinden sonraya bir çocuk bırakmak istediğini söyler. Birazdan Zerrin'in geleceğini bu isteğini Zerrin'e iletceğini bildirir.

g) Zerrin, Orhan ve Neriman'ın yanına gelir. Orhan, cephedeki insanın kadına bakış açısını açıklar ve hangisinin doğru olduğunu sorar. Neriman, kadını kutsal gören anlayışı; Zerrin, kadını bir av olarak kabul eden anlayışı onaylar. Orhan, kendisinin de artık Zerrin gibi düşünmek zorunda olduğunu söylediğinde Neriman salonu terk eder.

h) Orhan, Zerrin'e kendisiyle cinsel ilişkiye girmesi karşılığında servetinin yarısını vermeyi önerir. Bu ilişkiden doğacak çocuğa da servetinin diğer yarısını verecektir. Zerrin, bu teklifi kabul eder. Orhan, son kararını kendisine daha sonra bildireceğini söyler.

i) Orhan, Neriman'ı ve davetli bulunanları, Anadolu'da yaşananlara kayıtsız kalmakla ve bencillikle suçlar. Düşüncesini, Milli Mücadele'den bazı hazin alıntılar yaparak destekler. Neriman, Orhan'a her istediğini yapacağını söyler. Orhan, ona kendisiyle birlikte buradan gitmeyi teklif eder; Neriman da bu teklifi kabul eder.

j) Son perdede Orhan ve Neriman evlenmişlerdir. Orhan, izin süresinin bittiğini ve cepheye dönmesi gerektiğini Neriman'a açıklayamamaktadır. Orhan, bahçede iken İlhan, onun cepheye dönüşü ile ilgili son bilgileri ve gerekli eşyaları getirir. Orhan, bu durumu Neriman'dan gizler. İlhan'a Rıdvan Baba'yı çağırmasını söyler. Neriman, Orhan'ın davranışlarından kendisinden bir şeyler sakladığını hissetmiştir. Rıdvan Baba gelir. Neriman eve döndüğünde Orhan, Rıdvan Baba'ya anlatır ve kendisine yardım etmesini ister. Rıdvan Baba'nın çabaları bir sonuç vermez. Neriman, durumu anlar. Orhan gitmesi gerektiğini Neriman'a anlatır ve ondan özür diler.

k) Neriman, Orhan'ın gidişin olgunlukla karşılar, isterse onunla birlikte gidebileceğini söyler. Orhan, bunun zor olacağını anlatır ve Neriman'ı ikna eder. Neriman'ın Orhan'ı uğurlamasıyla oyun sona erer.

Tema

Nüzhet Haşim SİNANOĞLU'nun *Bir Zabıtın 15 Günü*¹ adlı oyunu "savaş sırasında vurgunculukla zengin olmuş, lüks içinde yaşayan, Avrupalı gibi yaşamaya özen gösteren kesimle, yurdunun bağımsızlığı için çarpışan, dürüst, özverili halkın yan yana yaşadığı bir ortam"² konu edindir. Eserin ana temasını vatan sevgisi ve Millî Mücadele oluşturur. Ana temaya bağlı olarak ele alınan yan temaları ise, Türk tarihi, sosyal çarpıklık olarak batılılaşma, aşk, ölüm ve kadın şeklinde sıralamak mümkündür.

Eserde vatan sevgisi ve Millî Mücadele, bir tema olarak Orhan tarafından dile getirilir:

"Yeni taktığım apoletlerin köprü üstünde genç kızlara göstermiye vakit bulamadan omuzuma tüfeği aldım ve bir nefer gibi İnönünde ve Sakarya'da dövuştüm; birçok benim

¹ Nüzhet Haşim SİNANOĞLU, *Bir Zabıtın 15 Günü*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934, 145 s.

² Sevdâ ŞENER, "Tiyatro Türünde Eser Veren Yazarlar", *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1998, s. 121.

gibi delikanlılarla beraber hâlâ da dövüşüyorum. Daha da dövüleceğim: ben ölünce veya bu vatan kurtuluncaya kadar.”³

Orhan, Millî Mücadele'nin Türk tarihini ve vatanı açısından taşıdığı önemi şu cümlelerle vurgular:

“Ah, bütün bu çektiklerimiz, eğer büyük ihtilâlin yarıda kalmasına, bu vatanın on bin yıllık tarihine değer bir kudretle yaşamasına yaramazsa, boşuna çekmiş olacağız, kanlarımız boşuna akmış olacak. Bizden sonra kalanların mesuliyeti müthiş olacak.”⁴

Millî Mücadele yıllarında ülkede yaşanan sosyal çarpıklıklar, Anadolu ve İstanbul insanının yaşam tarzları karşılaştırılarak ele alınır. Bu tarz bir anlatımla yazar, İstanbul'un Millî Mücadele'ye ne kadar yabancı ve kayıtsız olduğunu ön plâna çıkartır:

“İçinin acısı yüzünde çizgi çizgi olmuş bir halk arasında, çılgınlar kadar kayıtsız gülüp eğlenenler var. Sokaklarda büyük bir kalabalık, kendine bile sürtünmekten korkarak kaçışır gibi yürürken, kırk türlü bayrağın gölgesinde ve kırk türlü üniformanın yanı başında türlü tiyatro balo ve bar ilanları, dünyada görülmemiş bir hareketli gülüşle insana sırtlıyor.

(bir an sükût)

Acayip hal! Bu ağlar yüzlü halk neden böyle korkuyor?... Sonra neden bu yanı başdakiler gülüyor? Şu salonda yabancı zabıterin kolları arasında dans eden tazeler kimlerin nesi oluyorlar? Kim bu tek gözlüklü diplomat: yabancı zabite bin türlü şaklabanlık ediyor. Burada muharebe yok değil mi? Muharebe orada, başka diyarda, bizim diyarımızda. Bu âlem, büsbütün başka bir âlem.”⁵

İstanbul insanının, memleketin kurtuluşu yerine moda peşinde koşması ironik bir ifade ile yerilir:

³ SİNANOĞLU, s. 80 – 81.

⁴ SİNANOĞLU, s. 123.

⁵ SİNANOĞLU, s. 57.

“Mükemmel bir moda. Memleketin kanlı bir kurtuluş muharebesine girişmiş bulunduğu şu sırada, tasarruflâzım.. kumaştan tasarruf ediyorsunuz?.. ne iyi...”⁶

Sözü edilen sosyal çarpıklığın maddî boyutu ile Safa'nın şirketinde daire müdürü olan Covanni'nin maaşının dile getirildiği şu cümlede karşılaşırız:

“Bir hakimden, bir miralaydan fazla aylık alıyor.”⁷

Yanlış batılılaşma temini, Sabiha ve Zerri'nin konuşmalarında net olarak görebiliriz:

“Akşama orevuar.”⁸, “Seni akoponye edeyim.”⁹ “... mil eksküz.”¹⁰

Eserde yer bulan bir diğer yan tema da Orhan ve Neriman arasındaki aşktır. Neriman bu aşkı şöyle tarif eder:

“Kendi kendime bir dargınlık hissediyorum: onun beni düşündüğü kadar ben onu düşünmüyorum diye. O beni öyle ahval içinde düşünüyor ki... Bu vaziyette benim hayatımın bütün o olması lâzım. İçinde onu memnun edememek, ona itaat etmemiş olmak korkusu var.”¹¹

Söz konusu aşk Orhan'ın cepheye gitmesi ile Millî Mücadele'nin gölgesinde kalır.

Ölüm teması, Millî Mücadele ekseninde ele alınır. Orhan, gideceği savaşta öleceğine inanmıştır. Bu inanç onu savaşa katılmaktan alıkoymaz. Çünkü Orhan, ölümü bir muvaffakiyet olarak görür:

“Ölenler asıl muvaffak olanlar.”¹²

Oyunda kadına iki farklı bakış söz konusudur. Bu durum iki farklı kadınla temsil edilir: Zerrin ve Neriman. Yazar, Orhan, Zerrin ve Neriman'ın kadına bakış açıları ile

⁶ SİNANOĞLU, s. 63.

⁷ SİNANOĞLU, s. 31.

⁸ SİNANOĞLU, s. 21.

⁹ SİNANOĞLU, s. 21.

¹⁰ SİNANOĞLU, s. 93.

¹¹ SİNANOĞLU, s. 37.

¹² SİNANOĞLU, s. 60.

yaşam felsefeleri arasında bir ilişki kurmuş ve bu ilişkiyi bir diyalog şeklinde okuyucuya (izleyiciye) aktarmıştır:

“Orhan – Ah kadın! Cepheden ayrılıp ta yola çıktığım gün, ilk defa bir küçücük kasabada bir pencerede bir kadın gördüm. Bir mukaddes varlığı, çok özlediğim bir aziz varlığı görmüşüm gibi kirpiklerime gözyaşlarım örüldü. Ama benim heyecanımdaki bu saflık herkeste olmaz. Çoğu, kadını, yakalanacak ve yenilecek bir av, birçok, mümkün olduğu kadar çok av telâkki eder. Ben mi haklıyım yoksa kadını böyle av telâkki edenler mi acaba?”¹³

Zerrin – Eğer hayat tecrübelerle zenginleşip güzelleşen bir şeyse, öbürleri haklıdır.

Neriman – Eğer hayat, derin bir suretle yaşanmakla güzelleşen ve tatlılaşan bir şeyse, idealist olan haklıdır. Ben böyle buluyorum.”¹⁴

Zaman

Eserin vak’a zamanı “1921 sonbaharı. Öğleden sonra.”¹⁵ başlar ve on beş gün sürer. I. ve II. Perdeler vak’a zamanının ilk gününde III. Perde ise vak’a zamanının son gününde gerçekleşir. Dolayısıyla II. ve III. perdeler arasında on üç günlük bir zaman farkı mevcuttur.

Oyunun anlatma zamanı ise 1934 senesidir.

Vak’a zamanı ve anlatma zamanı, Millî Mücadele yıllarını dikkatlere sunmak için seçilmiştir. Millî Mücadele için yapılan fedakârlıkların ve mücadeleye kayıtsız kalan insanların yaşayışlarının anlatıldığı vak’a zamanı, uğrunda mücadele edilen değerlerin kıymetlerinin bilinmesi için anlatma zamanına taşınmıştır.

Mekân

Bir Zabitan 15 Günü adlı oyunda anlatılan olaylar, birbirinden farklı iki mekânda gerçekleşir.

¹³ SİNANOĞLU, s. 95.

¹⁴ SİNANOĞLU, s. 12

¹⁵ SİNANOĞLU, s. 5.

I ve II. perdelerin mekanı İstanbul'un Şişli semtindeki bir villanın salonudur. Yazar bu mekânı şu şekilde tasvir eder:

“İstanbul – Şişli

“Sade bir salon. Dipte ve solda birer kapı. Sağda taraçaya açılan bir pencereyi iki kapı.”¹⁶

III. perdenin mekânı ise İstanbul'un Erenköy semtindeki bir köşkün bahçesidir:

“İstanbul – Erenköy. Bir köşkün bahçesi. Arka taraf. Sağda villanın verandası. Dipte parmaklıklı bahçe duvarı. Ağaçların arasından Marmara görünür. Bahçede bir demir masa, birkaç sandalye.”¹⁷

Şahıs Kadrosu

Oyunun şahıs kadrosu dokuz kişiden oluşur. Bu kişilerden Orhan, Safa, Neriman ve Zerrin aksiyoner durumda olan şahıslardır. Diğerleri ise belirli bölümlerde rol almış ikinci derecede şahıslardır. Aksiyoner durumda olan şahısları da iki grupta incelemek mümkündür. Millî Mücadele taraftarlarını, ideal Türk insanını temsil eden Safa ve Neriman; Millî Mücadele'ye kayıtsız, millî değerlere uzak, batılı olmaya çalışan, gösterişe önem veren Safa ve Zerrin.

Orhan: Piyenin birinci derecede rol oynayan erkek kahramanıdır. Millî Mücadele'nin en harareti savunucusudur. Orhan'ın vatani kurtarmak dışında hiçbir işi yoktur, bu uğurda istikbâlini feda etmeye hazırdır:

“... benim şimdilik iş olarak tek düşündüğüm servet, onbeş gün için siperde bıraktığım silâhım.. tek düşündüğüm ise memleketin burada görmemi emrettiği iştir.”¹⁸

“Siz burada , kendi villanız tek başına bir vatanmış gibi düşünerek kendimize mahsus bir istikbal temin ettiniz.. ben ötede istikbalimi sipere bir dakikada yağın bir kurşuna hedef diye tuttum.”¹⁹

¹⁶ SİNANOĞLU, s. 5.

¹⁷ SİNANOĞLU, s. 111.

¹⁸ SİNANOĞLU, s. 74.

¹⁹ SİNANOĞLU, s. 81.

Orhan sahip olduğu bu özelliklerle kendi sosyal çevresi için model bir Cumhuriyet insanıdır.

Safa: Eserde Orhan'ın karşıtı olarak bir tip olarak yer bulur. Yazar Safa'yı "*Ellilik, şık, gösterişli.*"²⁰ kelimeleriyle tasvir eder.

Orhan, Millî Mücadele'ye sırt çevirmiş, aşırı bir şekilde para kazanma hırsı ile yanıp tutuşan bir kişidir. Neriman, babasının bu durumunu şöyle anlatır:

*"Sade kazanmayı düşünüyor: kimden, nereden, nasıl olursa olsun; ötede, Anadolu'da neler oluyor hiç hesaba katmadan."*²¹

Para kazanmak hırsı ile İtilaf askerleri ile bile ortaklık eden Safa, yaptıklarından pişman değildir:

*"... neden önümden geçmekte olan talii yakalamıyacakmışım! Başkası yakalasin diye mi? Böyle bir fırsat yüz senede bir kere bile ele geçmez. Nasılsa gelmiş bize çatmış.. arka mı çevirecektim?.."*²²

Neriman: Piyasin birinci derecedeki kadın kahramanıdır. Neriman, ciddi bir terbiye almış²³ itaatli²⁴, haris olmayan²⁵ bir kişi olarak tasvir edilir.

Neriman, Millî Mücadele'yi destekler, âşık olduğu kişinin cepheye gidişini sükûnetle karşılar:

"Dünyanın bu en büyük acısından bana düşen payı almaktan başka yapacak bir şey yok. Bu payı alacağım ve .. seni sevmekte devam edeceğim.

...

*Gideceğin yere beraber geleceğim."*²⁶

²⁰ SİNANOĞLU, s. 19.

²¹ SİNANOĞLU, s. 48.

²² SİNANOĞLU, s. 24.

²³ SİNANOĞLU, s. 29.

²⁴ SİNANOĞLU, s. 29.

²⁵ SİNANOĞLU, s. 27.

²⁶ SİNANOĞLU, s. 144.

Neriman, gösteriştten hoşlanmayan millî şuur sahibi bir kadın olarak kendi sosyal çevresi için model bir şahsiyettir.

Zerrin: Eserde Neriman'a karşıt bir tip olarak yer alan Zerrin, gösterişe düşkün millî duygulardan yoksun olumsuz bir kişiliktir.

Konuşmalarından sık sık esrarengiz sözcükler kullanan Zerrin, maddiyata düşkün bir kadındır. Evliliğe dahi ticari bir ilişki olarak bakar:

*"Evlilik çağındaki kızlara nasihatim: Evleniniz, evet, ama varlıklı, çok varlıklı, kabil ise pek çok varlıklı bir adam ile evleniniz; kocanız çok genç de olmamalı."*²⁷

Diğerleri: Bu grupta yer alan kişileri Sabiha, Rıdvan Baba, İlhan, Covanni ve Bir Hizmetçi Kız şeklinde sıralayabiliriz.

Sabiha, Neriman'ın üvey annesidir. Paraya düşkün, gösterişe önem veren, millî şuurdan yoksun, olumsuz bir tiptir.

Rıdvan Baba, Orhan'ın öğretmenliğini yapmış Millî Mücadele'ye destek veren olumlu bir tiptir.

Diğerleri ise oyunda yalnızca adları zikredilmiş kişilerdir.

Dil ve Üslûp

Oyun, sade bir dille ve nesir halinde kaleme alınmıştır. Yazar vak'a halkalarını ve heyecan unsurlarını başarıyla kurgulamıştır. Nüzhet Haşim'in dekor tasvirlerinde ve üslûbundaki sadelik dikkat çekicidir. Piyas imlâ ve noktalama açısından dönemin özelliklerini yansıtır.

²⁷ SİNANOĞLU, s. 15.

BOZKURT

Özet

Piyes, dört öğrencinin ülkeleri adına yaptıkları durum değerlendirmesi ile başlar. Bu konuşmalarda vatanın sürüklendiği kötü duruma dikkat çekilir. Yaşananların ve yaşanacakların sorumluluğu, ülke için çalışmak yerine zevke ve eğlenceye dalan yöneticilere yüklenir.

İstanbul işgal edilmiştir. Gözdelelerinden Cana ve Lerzan'a kendilerine ne kadar düşkün olduğunu izah etmekle meşgul olan Sultan, Şehzade ile içki hakkında konuşmaktadır. Bu sırada odaya işgal kuvvetleri tarafından gönderilmiş bir mektup getirilir. Sultan, Şehzade'den mektubu okumasını ister. İşgalciler, Sultan'dan Anadolu'da başlayan direnişi kırmak için Hilafet Ordusu'nu ve dine, mezhebe dair çıkarttıracağı fetvaları kullanmasını istemektedir.

Mektubun okunmasının ardından Sultan'ın huzuruna zindandan getirilen üç suçlu çıkartılır. Birinci suçlu Türkil'dir. Suçu, bir Türk kızı olarak işgalcilere hediye edilmekten hoşlanmayıp sevdiğinin yanına gitmek istemiş olmasıdır. İkinci suçlu Mehmet Çavuş, üç yıl vergi verememekle; üçüncü suçlu olarak karşılaştığımız Doğrul, Hilafet Ordusu'na katılmamakla suçlanır. Bu kişiler, kendilerine yönelik suçlamalara taşıdıkları Türklük şuuru doğrultusunda cevaplar verirler. Bu sırada içeriye giren Türkan, bu ulusun köleliği kabul etmeyeceğini, Sultan'ın ise yaptıklarının bedelini ödeyeceğini söyler. Daha sonra çocuklarını vatanı kurtarmak, sarayı yıkmak adına mücadeleye davet eder.

Bir sonraki tabloda Vatan, bir piyes kahramanı olarak elinde Sevr uyarınca parçalanmış toprakları gösteren bir harita tutmuş bir ihtiyar olarak karşımıza çıkar. Doğrul'a bu durumdan ve bahçıvan dediği yöneticilerin ihanetinden dert yanar. Doğrul ona, Türk milletine güvenmesi gerektiğini öğütler. Bu esnada yanlarından bir Avcı geçer. Avcı, Doğrul'un babasıdır. Doğrul'a yaylaya inen yaban domuzlarını ürkütmeye gittiğini söyler. Söz konusu domuzlar işgal kuvvetleridir. Doğrul, babasının bu hareketini, Vatan'a daha önce ifade ettiği Türk milletinin ayağa kalkışı olarak değerlendirir; o da babasının arkasından gider.

Eser, yatağında uyuklayan Türkan'ın Türklüğünü sayıkladığı sahne ile devam eder. Sayıklayan kadın uyanır ve kızıyla ülkenin içinde bulundu durumu konuşmaya başlar. Doğrul içeri girer, morali bozuktur. Aydın'ın düşmanın eline geçtiği haberi getirmiştir. Dışarıda düşman uçakları alçak uçuşlar yaparak evlerin yakınlarına bazı kağıtlar atmaktadır. kapı çalınır, Mehmet Çavuş elinde bu kağıtlarla içeri girer. Bunlar, saraya gelen mektupta Sultan'dan istenen fetvalardır. Ülkeyi işgal edenler ve işbirlikçileri dini de amaçları uğruna kullanmaktan çekinmemiştir.

Olanlar ailenin umutlarını sarsmışken Doğrul, Mustafa Kemal'in Sivas'a geldiği müjdesini verir. Sönmeye yüz tutan ümitler tekrar canlanır. Dışarıdan gelen at sesleri ile kapıya çıktıklarında atlılardan düşmanın hızla yaklaştığını öğrenirler. Doğrul aileyi göçe ikna eder, kendisi ise düşmana karşı koymak için silâhıyla birlikte geride kalır.

Aile artık bir han odasında kalmaktadır. Bu arada I. İnönü Savaşı kazanılmış, ümitler bir kez daha tazelenmiştir. Zaferin ardından ortaya çıkan Çerkez Ethem İsyanı, Türkan'ın ağzından seyirciye aktarılır. Biraz sonra Mehmet Çavuş gelir, düşmanın tekrar saldırıya geçtiğini bildirir. Bu habere rağmen odada dünyanın bir kez daha Türk'lün gücünü göreceğinden emin bir hava hakimdir.

Bu mülahazanın ardından Kaya, II. İnönü Zaferi'nin müjdesiyle içeri girer. Kaya, savaş meydanlarında yapılan her şeyin vatan için, Türklük için olduğunu söyledikten sonra cepheye geri döner. Biraz sonra Doğrul gelir. Başlı sarılı, kolu boynuna asılı bir haldedir. Türkan oğlunun bu durumuna bir hayli şaşırır. Doğrul annesine, şaşırması gerektiğini, vatan için ölmenin de gömülmenin de normal olduğunu söyler. Ardından Mehmet Çavuş içeri girer. Düşmanın Bursa'da tutunduğu haberini getirmiştir. Biraz sonra kapı çalınır. Bir asker, kumandanının acele hazırlanmaları gerektiğini bildiren emrini iletir. Bu seferki göç Ankara'yadır.

Düşman Polatlı'ya kadar dayanır. Top sesleri çok yakından gelmektedir. Cepheden gelen haberler hiç iç açıcı değildir. Gönüllerde ve dillerde tek umut vardır: Mustafa Kemal! Biraz sonra içeri Kaya girer, Sakarya sırtları tutulmuştur, zafer çok yakındır.

Dördüncü perdenin dördüncü tablosunda cephane taşıyan Türk kadınlarıyla karşılaşırız. Bu kadınları önce kendi aralarında konuşuran yazar, her birine kendi dertlerini anlattırır. Ardından yine bu kadınlara vatan sevginin her şeyden üstün tutulması gerektiğini vurgular.

Türkan ve Türkil ocak başında dertleşirken Mehmet Çavuş, ordunun İzmir'e ulaştığı müjdesini getirir. Bu sırada kapıdan geçen askerler, Türk tarihini, Türk'ün gücünü haykıran bir marş söylemektedirler.

Son bölümde Doğrul ve Ayfer, çocukları Dinçtürk'e Atatürk'ü ve onun Türk ülkesi için yaptıklarını anlatırlar. Buna karşılık Dinçtürk de onlara Atatürk'ün Türk tarihindeki yerini anlatan bir şiir okur.

Vak'a

İstanbul'un işgaliyle başlayıp Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasından sonraki muhayyel bir zamana kadar ki zaman aralığında gelişen olayları değişik bakış açıları sunmaya çalışan eserin vaka örgüsünü şu şekilde tespit etmek mümkündür.

a) İstanbul düşmanlar tarafından işgal edilir. Bir grup öğrenci kendi aralarında yaptıkları konuşmalarda İstanbul'un işgalinin ve ülkenin içinde bulunduğu zor durumun nedenlerini şahsi çıkarlarını ülke menfaatlerine tercih eden yöneticiler olarak ifade ederler.

b) Sultan, vatani işgal edenlere bir Türk kızının (Türkil) esir olarak hediye eder.

c) İşgalciler, gönderdikleri mektupta Anadolu'da filizlenen direnişin bastırılması için Sultan'dan yardım taleplerini dile getirirler.

d) Sultan, zindandan getirilen üç Türk'ü sorgular. Bu sırada içeri giren Türkan, Türk milleti adına yaptığı konuşmada Sultan'a yaptıklarını cezasını çekeceğini söyler.

e) Düşman Aydın'ı ele geçirir.

f) Uçaklardan Millî Mücadele'ye karşı fetvalar dağıtılır.

g) Mustafa Kemal, Sivas'a ulaşılır. Türkan, Türkil ve Mehmet Çavuş düşman ilerleyişi nedeniyle Anadolu içlerine göç ederler. Doğrul, düşmanla savaşmak üzere geride kalır.

h) Türk köylüsü, düşmana karşı çıkabilmek için askeri birliklere katılır. I. İnönü Savaşı kazanıldığı haberi gelir.

ı) İkinci İnönü Savaşı kazanıldığı haberi gelir.

i) Düşman ilerleyişi tekrar başlar. Aile Ankara'ya göç eder. Düşman, Polatlı önlerine kadar ilerler.

j) Türk kadını, cepheye cephane taşıyarak Kurtuluş Savaşı'na destek verir.

k) Türk ordusu, Sakarya'da düşmanı yener. Bir süre sonra ordu, İzmir'e ulaşır.

l) Bozkurd'un zaferden sonra eserde yer alan Dinçtürk adlı oğlu Atatürk'ün Türk milleti için yaptıklarını konu edinen bir şiir okur.

Tema

Eser¹, Türk milletinin Kurtuluş Savaşı sırasında gerek iç gerekse dış düşmanlara karşı verdiği mücadele üzerine kurulmuştur. Bunu Türkan'ın ağzından çıkan şu sözlerde rahatlıkla görebiliyoruz:

*“Türküm var mıdır eşim,
Tarihte bir güneşim.
Ürkütecek dünyayı,
Yıkacak her hülyayı
Damarımdaki son kan.
İnan buna ey şeytan.
Söyle ey Asya söyle
Ölür mü Türk hiç böyle.”²*

Eserde Türk milletinin ,özgürlüğünü tehdit eden hiçbir güce boyun eğmeyeceği fikri kesin ifadelerle belirtilir Bu kesin tavrın ve zafere olan inancın kaynağını Anadolu halkının sahip olduğu Türklük şuurunda aramak gerekir.

¹ İbrahim Tarık ÇAKMAK, *Bozkurt*, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1935, 125 s.

² ÇAKMAK, s. 36.

Eserdeki bir diğ er sosyal tema da din sömürsünün dine ve topluma verdiği zarardır. Düşman uçaklarından dağıtılan fetvalar, yöneticilerin işgal güçlerinin yanında, Millî Mücadele'nin ise karşısında olduğunu ve dinî inançları da kendi amaçları için kullandıklarını gösterir. Yazar bunlara karşılık Doğrul'a söylediği şu sözler ile;

*“ne olacak
Yine din bir oyuncak
Yine din bir vesile,
Oldu fetva ile”³*

iki önemli konuya dikkat çeker:

I. Dinin bir gurubun ya da kişinin çıkarları doğrultusunda kullanılmasının yanlışlığını,

II. Bütün bunlardan sonra laikliğin ne kadar önemli ve yerinde bir inkılap olduğunu (Bunları eserin 1935 yılında yazılmış olduğunu göz önünde bulundurarak söylüyoruz.) vurgulamaktadır.

Vatan sevgisinin kişisel sevgilerden, çıkarlardan ya da problemlerden önemli olduğu temi, cephane taşıyan Türk kadınına söylenir:

“Delik bir kova dolmaz,

Vatansız sevgi olmaz.”⁴

Zaman

Eserde anlatılan olaylar, Sevr Antlaşması öncesindeki belirsiz bir zamandan başlayarak Kurtuluş Savaşı sonrasındaki belirsiz bir zamanda sona erer. Birinci perdede on üç yaşlarında bir çocuk olarak karşımıza çıkan Bozkurd'un son bölümde on yaşlarında bir çocuğu vardır. Zaman örgüsünün büyük bir bölümünü Kurtuluş Savaşı'nın gerçekleştiği zaman dilimi oluşturur. Eserin 1935'te yazıldığını hatırlayacak olursak vak'a zamanı ile anlatma zamanın birbirine ne kadar yakın olduğunu görebiliriz. Vak'a zamanı ile anlatma

³ ÇAKMAK, s. 48.

⁴ ÇAKMAK, s. 107.

zamanı arasındaki bu ilişkiyi; yazarın Cumhuriyet gençliğine sahip olduklarının ne derece güç koşullarda elde edildiğini anlatabilme kaygısı olarak açıklayabiliriz.

Mekân

Bozkurt piyesinde anlatılan olaylar çok değişik mekânlarda gerçekleşirler. Piyenin ilk tablosu bir sınıfta geçerken, I. perdenin ilk dört meclisi sarayın bir salonunda, II. Tablo ise bir yol kenarında, ikinci perdenin ilk iki meclisi bir çiftlik odasında, III. tablo bir pınar başında, üçüncü perdenin birinci meclisi Anadolu içlerinde bir han odasında, dördüncü ve beşinci perdeler Ankara'da bir han odasında, IV. tablo bir kayanın kenarında ; V. tablo park ya da bir salonda geçer. Perde başlarında verilen dekorla ilgili bilgilerde ayrıntı yoktur. Eserde bu bölümler “*Gölgeli bir yol ve kızıl bir ufuk...*”⁵, “*Eski ocaklı bir çiftlik odası...*”⁶, “*Gölgeli bir pınar başı...*”⁷ şeklinde anlatılır.

Şahıs Kadrosu

Bozkurt piyesi, şahıs kadrosu yönünden oldukça zengindir. Bu kalabalık kadroda aksiyoner durumda olanlar Türkan, Türkil, Mehmet Çavuş, Kaya, Doğrul ve Bozkurd olarak sıralanabilir. Diğerleri ise vaka akışı içerisinde ortaya çıkarak belirli oluş ve görüşleri sunmak üzere eserde yer alırlar. Şevket, Ali, Ahmet, Hasan, Sultan, Şehzade, Cana, Lerzan, Ayfer, Dinçtürk, Bir asker, Bekirağa, Zemine, Emine, Fatma, Zeynep, Ayşe Zehra, Bir Avcı, Vatan, ikinci grupta yer alan şahıslardır.

Türkan: *Bozkurt* adlı eser, Türklük bilincine sahip Millî Mücadele’ye destek veren bir Türk ailesi etrafında şekillenir. Türkan, hem bu ailenin hem de piyesin merkezindeki kadın kahramandır. Eşi (Avcı), vatanını korumak için aileden ayrı olduğundan aynı zamanda sözü edilen ailenin reisi konumundadır.

Yazarın aile reisini (Avcı) gözlerden uzak tutarak –bir anlamda silikleştirerek – Türkan’ı bu rolle karşımıza çıkarışı bilinçli bir tercihtir. Çünkü Türkan, birinci ve ikinci meclislerde karşılaştığımız aşırı romantik, gerçek hayattan kopuk, millî hassasiyetlerden

⁵ ÇAKMAK, s. 32.

⁶ ÇAKMAK, s. 36.

⁷ ÇAKMAK, s. 56.

yoksun iki kadın tipe (Canan, Lerzan) karşılık olarak ortaya konmuş bir Türk kadını modelidir.

Türkan'ın en önemli özelliği sahip olduğu millî bilinçtir. Bu bilinç o kadar sağlamdır ki rüyasında dahi onu sayıklar:

*“Türk'üm var mıdır eşim,
Tarihte bir güneşim.
Ürkütecek dünyayı
Yıkacak her hülyayı
Damarımdaki son kan,
İnan buna ey şeytan.
Söyle ey Asya söyle
Ölür mü Türk hiç böyle”⁸*

Millî benliğinin farkında olmayanlara, Türklüğünü kaybedenlere karşı son derece acımasızdır. Sultan'ı bu özelliklerinden dolayı şu sözlerle yerer:

*“Ey piç akıllı melun.
Ne Neron, ne Firavun
Yaptığını yapmadı,
Böyle yola sapmadı.
Ey benliğini satan
Utan şu yerden utan.”⁹*

Türklüğüne ve özgürlüğüne saldıranlara karşı mücadeleye girişecek hatta bunu Sultan'ın yüzüne söyleyebilecek kadar cesurdur.

Türkan, Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanacağını iman etmişçesine inanır. Bu inancın kaynağında onun Türk milletine olan sarsılmaz güveni yatar. İkinci İnönü Zaferi ardından gerilemeye başlayan düşman, Bursa'da tutunmaya başladığında umudu hiç eksilmemiş; bunun yanında oğlu Doğrul'a da umut aşılamaktan geri durmamıştır.

⁸ ÇAKMAK, s. 36.

⁹ ÇAKMAK, s. 20.

Eşi ve bir çocuğu düşmanla savaşan Türkan'ın diğer oğlu Bozkurd'u da düşmana karşı koymaya gönderirken söyledikleri onu vatanına ne kadar bağlı olduğunu gösterir.

*“Soluk almasın düşman,
Durmayın gidin, kalkın
Sönmesin nuru halkın.”¹⁰*

Doğrul: Doğrul, Türklük şuuruna sahip vatan için her fedakârlığı yapabilecek model bir Türk gencidir. Zindan girmeyi Hilâfet Ordusu'na katılmaya tercih etmiştir. Sultan'ın huzurunda bile Millî Mücadele'yi destekleyen sözler sarf etmekten çekinmez.

Sultan'ın, düşmanın istekleri doğrultusunda İstiklâl Mücadelesi karşıtı fetvalar çıkarttırması ve bunların düşman uçakları tarafından dağıtılması ardından Doğrul'un söyledikleri inkılâplardan lâikliğin gerekliliği noktasında önemli bir söylemdir.

Doğrul da ailesinin diğer fertleri gibi, güçlü bir vatan şuuruna sahiptir. Vatan müdafaasından yaralı bir şekilde döndüğünde annesinin şaşkınlığı karşısında söyledikleri bu ifademizi doğrular niteliktedir:

*“Şaşırmayınız anne
Ne olmuş sanki bu ne?
Vatan için ölmek de
Bugün var gömülmek de
Ortada Türklük, yurd var.
Ölsem bile ne çıkar.
Vurulup öleceğiz
Öleceğiz bir gün biz
Belki bu yolda gerçek
Yalnız yurd ölmeyecek.”¹¹*

Türkil: Türkil, esrin merkezî kahramanı olan Türkan'ın kızıdır. Padişah tarafından, İstanbul'u işgal eden düşmana hediye edilmiştir. Yeni sahiplerinden sürekli kaçtığı için de

¹⁰ ÇAKMAK, s.103.

¹¹ ÇAKMAK, s. 77.

zindana atılmıştır. Sultan tarafından sorgulanırken söyledikleri özgürlüğüne ne denli düşkün olduğunu gösterir:

*“Ölürüm yaşayamam
O ellerde bir akşam”¹²*

Türkil adı, yazar tarafından yapılmış bilinçli tercihlerden en önemlisidir. Bu ad “*Türk ülkesi*” anlamını taşır. Yazar, Türkil’i düşmana hediye ettirerek gerçek anlamda Türk ülkesinin düşmana teslim edilmesini simgesel bir dille ifade etmektedir. Bu ifade millî bilinçten uzak olma noktasında saraya yöneltilen ikinci bir tenkidi de içerir. Vaktiyle Rus, Rum, Macar cariyelerle doldurulan sarayda bir Türk kızına dolayısıyla Türk’e yer yoktur. Yazar, bu yolla ülkeyi yönetenlerin Türklük şuurundan ne kadar uzak olduklarını da anlatmış olmaktadır.

Mehmet Çavuş: Eski bir asker olan Mehmet Çavuş, üç yıl vergi veremediği için zindana atılmıştır. Sultan tarafında sorgulanırken söyledikleri ile vatanperver bir Türk insanı modeli oluşturur:

*“Bu manasız söz niçin?
Ben ah vatanım için
Neler, neler vermedim,
Niye göğüs germedim
Vergi dediler verdim,
Asker dediler Erdim,
Dokuz savaşta ben can,
Dokuz savaşta ben kan
Akıttım be çekinmeden,
Ürperip silkinmeden.
En sonunda bir ayak
Verdim, yüzüm, alnım ak.
İşte size son sözüm*

¹² ÇAKMAK, s. 26.

*Bugün tek bir öküzüm
Kırık bir sapanım var
Muradınızsa bunlar
Sizin olsun alınız.
Yurdumu vermem yalnız.”¹³*

Mehmet Çavuş, Türk milletini öldü zannederek üzerine saldıran düşmanı aptallıkla niteler. Kendisi milletin her zorluğu aşacağı ve sonsuza dek yaşayacağına gönülden inanmıştır.

Kaya: Türkan’ın asker olan oğludur. Vazifesine son derece bağlı, “*İş yok vazifemiz var /Ki mukaddes din kadar.*”¹⁴; zafere tam olarak inan ve bu yolda her türlü zorluğa göğüs gerebilecek, “*Evet kopsa elimiz / Kopsa bir gün dilimiz / Zafer bizimdir yine, / Düşmez namert eline / Tarih beşik fakat biz / Zaferin annesiyiz / Bir gün üvey bir ana / Tanrı da olsa ona / Veremeyiz eline / Bir lahze olsa yine.*”¹⁵ bir Türk askeri modelidir.

Bozkurd: İkinci tabloda on üç yaşlarında bir çocuk olarak karşımıza çıkar. Düşmanlar tarafından paylaşılmanın acısını kendisiyle paylaşan Vatan’a söyledikleri şuurulu bir Türk genci olduğunun göstergesidir:

*“Fakat ey güzel vatan
ağrında Türktür yatan
Kayırma bir an bile
Seni vermez Türk ele.”¹⁶*

Ayrıca bu genç, ülkesi için yaşamaktadır babasının arkasından savaşa koşacak kadar cesurdur.

Bozkurd’u ilerleyen bölümlerde annesine umut aşılacak kadar ülküsüne inanmış bir genç olarak görürüz:

*“Yok anne doğru değil..
Emel her şeyden asil*

¹³ ÇAKMAK, s. 27.

¹⁴ ÇAKMAK, s. 75.

¹⁵ ÇAKMAK, s. 72-73.

¹⁶ ÇAKMAK, s.72-73.

*Ülkü ya hep veya hiç.
Yeterki ümidi iç
"Zafer mutlak ve mutlak
Yarın bizim olacak"¹⁷*

Tüm bunların ardından Bozkurd'un Türk ülküsüne bağlı, vatansever Türk genci modeli olduğunu söyleyebiliriz. Yazarın, eserin son bölümünde Dinçtürk'ün babası olma misyonunu Bozkurd'a vermiş olması bu savımızı destekleyen bir gelişmedir.

Sultan: Piyesteki en olumsuz tiptir. Onun olumsuz yönleri farklı kişilerin ağzından verilir. Sultan'ın özelliklerini Şevket'in konuşmalarında görürüz:

*"Fakat onlar yalnız
Vevkleri için bin yıldız
Doğdurup batırdılar
Bin bir kadeh kırdılar
O süflü saraylarda..."¹⁸*

İstanbul'un işgal edilmesine izin vermesi, bunun yanında işgal kuvvetlerini bekçi olarak değerlendirmesi; bir Türk kızını onlara hediye edebilmesi onun millî şurdan ne kadar yoksun olduğunu bizlere gösterir.

Sultan, düşmanlarla işbirliği yaparak Millî Mücadele'nin karşısında yer alır. Bunun için Hilafet Ordusu'nu kurar. Bu orduya katılmayan Türk gençlerini zindana attırır. Kurtuluş Savaşı karşıtı fetvalar çıkarttırarak dini kişisel menfaatleri için kullanmaktan çekinmez. Şahsi menfaatleri söz konusu olduğunda halka zulüm eder. Düşmana hediye edilen Türkil'in bu duruma karşı çıkmasını onu zindana attırarak cezalandırırken, kendisine hediye edilen kızın hiç konuşmayarak aynı hoşnutsuzluğu ifade edişini görmezden gelmesi, hatta bu kıza karşı gözdelerinden onun dilini öğrenmelerini isteyecek kadar müsamahakâr oluşu ;vatanı için yıllarca savaşmış, bu uğurda bir bacağı vermiş Mehmet Çavuş'u vergi veremediği için zindana attırışı eserde bu zulmün delillendirildiği noktalarıdır.

¹⁷ ÇAKMAK, s. 99

¹⁸ ÇAKMAK, s. 4.

Sultan, eserde Osmanlı Devleti'ni ve yöneticilerini temsil eder.

Dinçtürk: Son bölümde Bozkurd ve Ayfer'in çocuğu olarak karşımıza çıkar. Zaferden sonra yetişen yeni Türk neslini temsil eder. Okulda öğrendiği, anne ve babasına okuduğu şiirden onun ve temsil ettiği yeni neslin Türklük şuuruyla ve Atatürk sevgisiyle yetiştirildiklerini anlıyoruz:

*“Kınından çekilen bir hançer gibi
Sözlerin kalplere heyecan verdi.
Bir gün ki yurdumun yokken sahibi,
Samsun 'a çıkışın Türk'e can verdi.
Gözlerin dalgalı bir deniz oldu,
Duruldu yurdumun ufuklarında.
Bastığın her toprak kahraman doldu;
Tarihim sezildi o gün yarında.
Uyuyan yurdumun yamaçlarında,
Gür sesin İsrail suru kesildi.
Tanrının güneşi gör saçlarında.
Başın kadar ışıklı özlü , değildi.
Tarihi bir hızda sen adımladın,
Babamın yolunu açtın içinden.
Silinmez tarihi taşacak adım;
Ses verdi bastığın her adım Çinden.”¹⁹*

Diğerleri: Eserdeki diğer kahramanları Millî Mücadele karşısındaki tutumlarından hareketle olumlu ve olumsuz tipler şeklinde değerlendirmek mümkündür. Olumlu tipleri Şevket, Ali, Ahmet, Hasan, Bir Avcı, Emine, Zemine, Fatma, Ayşe, Zeynep, Zehra, Muhtar, Ali, Mehmet, Osman, Ahmed, Ömer şeklinde sıralayabiliriz. Bunlar, kişisel çıkarlarını bir kenara itmiş, ülkelerini seven ve onu kurtarmak için çalışan tiplerdir.

¹⁹ ÇAKMAK, s. 125.

Olumsuz olarak değerlendireceğimiz tipleri ise; Şehzade, Cana, Lerzan, Bekirağa şeklinde sıralayabiliriz.

Şehzade, bir kadının peşinde içki düşkünü olmuş, halkını düşünmek yerine postu kurtarmak telaşında olan bunu Sultan'a da tavsiye eden olumsuz yönetici modelidir.

Cana ve Lerzan, gerçek hayattan kopuk, tek dertleri Sultan'ın iltifatını kazanmak olan kadın tipleridir. Eserde, Türkan ve Türkil'in temsil ettiği Türk kadını modellerinin karşıtı olarak yer almış saraylı kadın tipleridir.

Yazar, eserde anlatılan olayların Türk milleti için ne kadar önemli olduğunu daha güçlü vurgulamak maksadıyla Türk ülkesini de Vatan adı ile kişileştirmiştir.

Dil ve Üslûp

Eser, sade bir dille ve manzum olarak yazılmıştır.

Cumhuriyet dönemi tiyatroları içerisinde Türk tarihini, Kurtuluş Savaşı'nı, yeni Türk devletinin temel özelliklerini işleyen eserler bir hayli yer tutar. İbrahim Tarık Çakmak'ın *Bozkurt* isimli tiyatrosu, Türk milletinin esarete ve kendisine onu layık görenlere karşı duyduğu tepkiyi Kurtuluş Savaşı'nın destansı atmosferinde anlatır.

Yazarın üslûbunun en dikkat çekici özelliği piyesteki şahıs adları seçiminde sergilenen bilinçli tutumdur. Düşman akınlarına karşı koyan Türk askerinin adı Kaya'dır. Türk ülkesi gibi kendisi de düşmana hediye edilen kızın adı Türkil'dir. Vatan'ı işgal edenleri kovmaya giden kahraman Bir Avcı adıyla karşımıza çıkar. Cumhuriyet gençliğini temsil eden Dinçtürk de bilinçli seçilmiş adlardan biri olarak eserde yer almaktadır.

TARİH ANLATIYOR

Özet

Tarihi temsil eden ak saçlı ihtiyar uyuklamaktadır. Bir çocuk içeri girer ve Tarihi uyandırır. Tarih, Çocuk'a eğer dinlerse ona atalarını anlatacağını söyler.

Tarih, Çocuk'a Türklerin dünya medeniyetine katkılarını anlatır. Daha sonra Osmanlı döneminde yapılan yanlışları anlatır. Bu sırada zincirlere vurulmuş bir kadın olarak Anadolu'yu gösteren Tarih, Çocuk'un irkilmesi üzerine ona Atatürk'ü gösterir.

Eser, Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nin son paragrafı ile son bulur. Son sahnede perde kapandıktan sonra okumak üzere deyişler mevcuttur.

Vak'a

Eserde tek vak'a söz konusudur.

a) Tarih, Türk Çocuk'una atalarının yaptıklarını, Osmanlı yönetiminin hatalarını ve Atatürk'ü anlatır.

Tema

*Tarih Anlatıyor*¹ adlı eserde ana tema olarak Türklerin medeniyetinin kurucuları olduğu düşüncesi işlenir. Ana temaya bağlı olarak işlenen yan temalarda Osmanlı yönetiminin yanlışlıkları ve Türklükten uzaklaşmaları, Atatürk'ün Osmanlı'nın neden olduğu kötü durumu düzelteren kurtarıcı olduğu fikirleridir.

Eserde anlatıcı şahıs durumunda olan Tarih, Türklerin tarihini ve dünya medeniyetine katkılarını şöyle anlatır:

"Atanın orta Asya ufkundan taşıdığı

Nasıl bir rüzgâr olup dağlardan aştığını...

Varlığın yeryüzünde farkı yokken yığından,

Her yanda ilk ışığı, o yaktı ışığından.

¹ Fuat Edip ALTAN, *Tarih Anlatıyor*, Safranbolu Muallimler Birliği Neşriyatı, Kastamonu, 1935, 7 s.

*İlk taşı yontan o'dur, ilk izi bırakan o,
 Bir tıkırtı sanırken el kalbinin sesini,
 Atan öğretti ona; sevgiyi sevmesini.
 Onundur, yer yüzünde ilk yükselen yapılar,
 Onun dört bucakta bilgisi, emeği var.
 Yaşamayı Atandır yer yüzüne öğreten..."²*

Tarih, Osmanlı yöneticilerinin yanlışlarını, esir edilmiş bir kadın kılığındaki Anadolu önünde anlatır:

*"Kimi çocuk yaşında, kimisi saçları ak,
 Gelen çok padişahlar, ÜLKÜ'yü unutarak;
 Eğlenceye daldılar...
 Yurdu düşünmediler, yalnız vergi aldılar.
 Halk uyanmasın diye neler yaptılar bilsen
 Her yıl binlerce sofra çıkarıp Medreseden,
 Dört bir yana saldılar...
 Gördüğün Rahle, Sarık Eşyası onlardır,
 Yüzüne bak, onların uğursuz aksi vardır.
 Hepsi yurdunu soyup doldurdu heybesine,
 Hepsi Tanrı'yı sattı birkaç Pul'un sesine...
 Bakta gör Anadolu, böylece inledi de,
 Padişahlar, Hocalar bu sesi dinledi de;
 Hiç biri aldırmadı;*

² ALTAN, s. 4.

Düşmana kucak açtı, elini kaldırmadı.”³

Tarih, Osmanlı yönetiminin yanlışlıklarını düzelten ve Türk milletini yücelten kişi olarak Atatürk’ü takdim eder.

Zaman

Eserde vak’a zamanına ait kesin bir bilgi yoktur. Fakat Tarih’in, Türk Çocuk’una bir Atatürk büstü göstermesi bizi Cumhuriyet tarihini işaret eder. Eserin anlatılma zamanı 1935 senesidir.

Yazarın vak’a zamanını anlatma zamanına taşımasının nedenini, Türk çocuklarına, atalarının dünya tarihindeki yeri ve önemini gösterebilme gayreti ile açıklayabiliriz.

Mekân

Eserde, mekânla ilgili olarak da net bilgilere yer verilmez. Üçüncü sayfanın başındaki şu cümleler; *“Perde açılırken ak saçlı, eli asalı bir ihtiyar uyumaktadır. Önünde bir Rahle, üzerinde eski yazı bir kitap ve bir sarık vardır.”* dekorla ilgili tek ifadedir.

Şahıs Kadrosu

Piyetin şahıs kadrosu Tarih ve Çocuk’tan oluşur.

Tarih: Bir Türk Çocuk’una, Türk tarihini ve Türklerin dünya tarihindeki yerini anlatır. Osmanlı yönetiminin hataları nedeniyle esir olma tehlikesi yaşayan Anadolu ve Türk milleti hakkında bilgi veren Tarih, Atatürk’ü bu yanlışlıkları düzelten ve milleti yücelten kişi olarak takdim eder.

Çocuk: Çocuk kendini Tarih’e şöyle tanıtır:

*“Ben Batı’yı geçmeye çalışan bir doğuyum,
Adı dillerde gezen dinç bir Türk çocuğuyum.”⁴*

Çocuk, tarihini öğrenen, Atatürk’ü ve ülküsünü bilen örnek bir Türk çocuğudur.

³ ALTAN, s. 5.

⁴ ALTAN, s. 3.

Dil ve Üslûp

Çok kısa bir oyun olan *Tarih Anlatıyor*'da yazarın amacı bir sanat eseri vücuda getirmekten çok Türk çocuklarına bir ülküyü aşlamaktır:

“Baş döndürücü işler başaran, Kemal Ata Türk'ün gösterdiği amaç: Akdeniz'di. Ona çoktan vardık. İkinci amaç: Toprak yuvarlağın dört bir bucağında, medeniyetin ilk ışığını yakan Atalarımızı göz önüne getirmek ve “BATI”yı geçmektir:

Bunun içindir ki bütün ulusun rüzgârlaşan ruhu, ÜLKÜ'ye koşuyor.

Yarını omuzlarında taşıyacak bu günkü küçüklerimize de? bir bir geçmişin sonsuz kıvancını vermektir. Fakat bu yolda bir denemedir diye bu eksiklikler hoş görülemez mi?...”⁵

⁵ ALTAN, s. 2.

ATATÜRKE İLK KURBAN

Özet

Dışarıda şiddetli bir fırtına vardır. Baba, evin salonunda uyumaktadır. Kapı vurulur, gelen Ahmet'tir. Baba, üç yıldır görmediği oğlunu karşısında bulunca çok sevinir. Ahmet, sabah olur olmaz gideceği için annesinin uyandırılmasını istemez. Baba, Ahmet'e, kardeşi Osman'ın Kuvayi Millî'ye çetelerinden birinin başı olduğunu övünerek anlatır.

Ahmet, Millî Mücadele'ye karşıdır. Onları küçümseyen, padişahı öven sözler sarf eder, babasını bunaklıkla suçlar. Oğlunun bir hain gibi davranışı Baba'yı derinden etkiler. Ahmet'e, misafir olmasaydı onu öldüreceğini söyleyen Baba, cama doğru yöneldiğinde Ahmet silâhını babasına doğrultur. Bir süre sonra aklı başına gelir ve silâhını kenara bırakır.

Baba, Ahmet'e gidinceye kadar içerde uyumasını söyler. Ahmet içeriye gittikten bir süre sonra Baba, tüfeğini alır ve odaya dalar. İçerden bir silâh sesi duyulur.

Baba, elinde silâhı ile salona çıkar, Ana uyanır ve salonda oğlunu görür. Baba, Ana'ya Ahmet için ağlamamasını, onu bir hain olduğunu söyler. Bir süre sonra Osman eve gelir. Ağabeyini yerde yatarken görür. Ahmet, Osman'a bir şeyler söylemek isterken ölür. Baba, Ahmet'in üzerinde bulduğu mühürlü zarfları Osman'a verir, bunları paşaya iletmesini ve yaptığını anlatmasını ister.

Vak'a

Piyeste ana çatışma vatana bağlılık noktasında Baba ile Ahmet arasında gerçekleşir.

Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Baba, sedirde uyurken, kapı çalınır. Ahmet eve döner. Baba, Ahmet'e Osman'ın Millî Mücadele için yaptıklarını anlatır.

b) Ahmet, Millî Mücadele'yi küçümseyen, padişahı öven sözler söyler. Babasını bunaklıkla suçlar. Baba, oğlunu öldürmemek için kendini zor tutar. Ahmet, silâhını babasına doğrultur ama ateş edemez, silâhını bırakır.

c) Baba, Ahmet'e içeride uyumasını söyler. Bir süre sonra tüfeğini alır ve odaya girer. İçeriden silâh sesi duyulur. Baba, elinde silâhıyla salona döner. Ana, uyanır ve o da salona gelir. Ahmet, yaralı olarak yerde yatmaktadır. Ana, oğlunu görür ve ağlamaya başlar. Baba, onun bir hain olduğunu söyler ve Ana'yı Ahmet'in yanında uzaklaştırır.

d) Osman, eve gelir, ağabeyini görür. Ahmet, Osman'a bir şeyler anlatmak isterken ölür. Baba, Ahmet'in üzerinde bulduğu plânları ve mühürlü zarfları Osman'a verir ve paşasına onun savaşı için öz oğlunu öldürdüğünü söylemesini ister.

Tema

*Atatürke İlk Kurban*¹ adlı oyunun ana teması vatan sevgisi üzerine kurulmuştur. Ana temaya bağlı olarak Osmanlı sisteminin bozukluğu ve ihanet temaları da işlenir. Piyesteki çatışma vatan sevgisi noktasında Baba ve Ahmet arasında gerçekleşir.

Piyeste vatan sevgisi ve vatana bağlılığı Baba'nın söylemlerinde görmek mümkündür. Baba, padişah yanlısı ve Millî Mücadele karşıtı oğlunu öldürerek bu düşüncelerini eyleme döker:

*"İhtiyar, ak sakallı baban... Senin ünlü savaşını kırmağa çalışan, öz oğlunu öldürerek sana katıldı, ve ilk, kurban olarak kardeşimi verdi. Anladım mı çocuğum... İşte böyle anlat."*²

Padişah'ın vatan sevgisi ve vatana bağlılığı noktasında değerlendirilmesi Baba ve Ahmet diyaloguyla aktarılır:

"Ahmet

*Ummam ki hiç birimiz onun kadar, vatanımızı, varımızı, yoğumuzu düşünelim; yurdumuzu başlı başına işgal eden çeşit, çeşit düşmanlardan, böyle sizin anladığımız gibi, silahla değil konuşa konuşa, görüşe, görüşe, dertleşe, dertleşe, yazışa, yazışa, hesaplaya, hesaplaya kurtaracağız. Eğer bu işi silahla başarabilseydik.. Yurdumuzu şimdi böyle vermeyecektik."*³

¹ Hüsamettin İŞİN, *Atatürke İlk Kurban*, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1935, 16 s.

² İŞİN, s. 16.

³ İŞİN, s. 10.

“Baba

Sarayında zevk ve sefasına dalan padişahın bu memleketi kurtaracağıma kim inanır a.. Oğul biz yalnız bu vatani kanımızla, silahımızla değil bir de üstelik, bildiğin halde söylemediğin imzamızla, tomar, tomar yazılan çizilen, kağıtlarımıza katarak verdik.”⁴

Eserde ihanet teması , padişah ve padişah yanlıları tarafından temsil edilir. Padişah yanlısı Ahmet, Millî Mücadele ve ona destek veren babasına şunları söyler:

“Bu vatani kurtarmak, böyle bir avuç akıncılara kalırsa vay halimize.. Ben de seni akıllı bir şey sanırdım. Görmiyeli baba o kadar bunamışsın ki sözlerini dinledikçe âdeta senden soğuyorum.”⁵

Baba, padişah ve taraflarının vatana ihanet ettiklerini şu sözlerle ifade eder:

“O senin oğlun Ahmet değil kadın... İçimizden çıkan, düşmanlara uyan, padişahla, sarayla, vükelâ ile yurdumuzu satmağa koşan düşmanlarımızdan biri.”⁶

Zaman

Esrin vak’a zamanı *“Ulusal savaşta Adapazarı civarında bir köyde geçer.”⁷* cümlesiyle belirtildiği gibi Millî Mücadele’nin gerçekleştirildiği 1919-1923 yılları arasındadır. Eserde anlatılan olaylar *“Mevsim kış.. Vakit gece yarısı.”⁸* cümlesiyle anlatılan bir gecelik zaman diliminde gerçekleşir. Piyesin anlatma zamanı ise 1935 senesidir.

Yazarın anlatma zamanından yaklaşık on beş yıl önce gerçekleşen bir olayı, anlatma zamanına taşıyışını, Millî Mücadele yıllarında yaşananların unutulmasını engellemek ve Cumhuriyet’e gelinen yolu Türk halkına hatırlatmak gayretiyle açıklayabiliriz.

⁴ İŞİN , s. 10.

⁵ İŞİN, s. 8.

⁶ İŞİN, s. 15.

⁷ İŞİN, s. 3.

⁸ İŞİN, s. 5.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar Adapazarı'nda bir köyde geçer⁹. Yazar dekor kurgusu ile ilgili olarak şu bilgileri verir:

*“ Bir köy odası iki küçük pencere, dipte bir ocak, karşılıklı sedirler.”*¹⁰

Şahıs Kadrosu

Piyestin şahıs kadrosu İhtiyar, Ahmet, Osman ve Ana adlı dört kişiden oluşur. Bu kişilerden İhtiyar ve Ahmet merkezî şahıslardır.

İhtiyar: İhtiyar, vatanını seven, ülkesinin geleceği için oğlunu öldürmekten çekinmeyen örnek bir Türk insanıdır.

*“Eğer oğul, konuğum olmasaydın seni, bu ihtiyar halimle şimdi kafanı parçalayarak öldürür ve bir düşman parçalamış gibi sevinç duyardım.”*¹¹

Ahmet: Ahmet, eserde ihanet temasını temsil eden, millî hislerden yoksun, padişah için çalışan, babasına silah çekecek kadar padişaha bağlı olumsuz bir şahıstır.

Ahmet, Millî Mücadele'yi küçümser ve onun başarıyla neticeleneceğine inanmaz:

*“Padişahı dinlemeyen, sarayı hiçe sayan, vükelâya ehemmiyet vermiyen, yer, yer toplanan bu akıncılar bilmem ki nelerine güvenerek ana vatani kurtarmağa çalışıyorlar.”*¹²

Ahmet'in vatanına ihanet etmesinin cezası eserin son bölümlerinde canıyla ödediğine şahit oluruz.

Diğerleri: Osman ve Ana eserde pek fazla söz hakkı bulamayan iki kişidir. Osman, Millî Mücadele'ye katıldığı belirten olumlu bir şahıstır.

Dil ve Üslûp

Eser sade bir dille mensur olarak kaleme alınmıştır.

⁹ İŞİN, s. 7.

¹⁰ İŞİN, s. 7.

¹¹ İŞİN, s. 11.

¹² İŞİN, s. 9.

Yazarın asıl amacı bir sanat eseri vücuda getirmekten ziyade anlatmak istediği fikirleri okuyucuya ya da seyirciye sunmaktır. Bu durumu yazarın şu cümlelerinde görmek mümkündür:

“Kemâl Atatürk tarihin silinmez bir yaprağını, ulusal savaşımızın unutulmayacak kapkara bir gecesini gücümün yettiği kadar kalemimle canlandırmaya uğraşırken”¹³

Yazar, bu amaçla tek yönlü idealize edilmiş tipler oluşturmuştur.

¹³İŞİN, s.2

ATTILA

Özet

Bizans ve Roma elçileri Kraliçe Karakan'ın dairesinin önünde huzura kabul edilmelerini beklerken kendi aralarında Attila'nın Hunlar'ın ve bu ikisinin Avrupa'da yaptıklarının bir değerlendirmesini yaparlar. Bu konuşmalardan bütün Avrupa'nın Attila'nın idaresi altına girmesinin an meselesi olduğu anlaşılır. Bizanslılar, Attila'nın istediği vergiden kurtulmak için onu öldürmeyi plânlamış ve bir uşağı bu iş için satın almışlardır.

Kraliçe Karakan, elçilerle görüşmesinde onlara Attila'nın yaptıklarının mantığını anlatır.

İkinci perde Roma sarayında gerçekleşir. Honora, Roma İmparatoru'nun kardeşidir ve aynı zamanda Attila'nın aşığıdır. Attila'dan bir mektup gelmiştir ve bu mektup bir esirin kafa derisine yazılmıştır. Honora ve Dadı, Esir'in saçlarını keserek mektubu okurlar. Attila, Honora'dan eşi olmasını istemektedir. Honora, Esir'in uyarısı ile Attila'nın hediyesi bir yüzükle mektubun yazılı olduğu deriyi dağlar.

Roma İmparatoru, Hun Elçilerini kabul eder. Elçiler, İmparator'a, Bizanslıların Attila'yı öldürme girişiminden bahseder ve onu bu oyunlara karışmaması için uyarırlar. Daha sonra Attila'nın Honora'yı ve onun payına düşen imparatorluk topraklarını istediğini bildirirler. İmparator, Honora'nın evli olduğunu söyleyerek ve toprak talebini geri çevirerek elçileri uğurlar. Honora, bu konuşmaları perde arkasından dinlemiştir. Elçilerin ardından kardeşinin odasına girer ve ona, kendisini ilgilendiren bir konuda karar verişini nedeniyle tepki gösterir. İmparator, Türkleri barbar olarak değerlendirir ve kardeşinin onlardan birine aşık olmasını kabul edemez. Honora'ya göre Türkler medeni ve asil bir millettir. İmparator ağzından çıkan evli sözü nedeniyle Honora'nın hemen evlendirilmesi gerektiğini düşünür. Honora, evlenmek için iki şart öne sürer. İmparator zor durumda olduğundan bu şartları kabul eder.

Birinci ve İkinci Yaver, Attila'nın çadırının önünde kendi aralarında Attila'nın büyüklüğünü konuşurlar. Bu konuşmalardan Papa'nın Attila ile görüşmek için oraya gediği

anlaşılır. Papa ve beraberindekiler çadıra girerler. Bir süre sonra karşılarna Attila gelir. Papa, Attila'nın ayağına kapanır fakat Attila bu hareketi hoş karşılamaz. Papa, Attila'dan af diler. Attila, Roma'yı affeder. Oyun, Attila'nın Papa ve beraberindekilere hitaben yaptığı konuşma ile son bulur.

Vak'a

Konusunu Attila'nın Roma Seferi'nden alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Bizans ve Roma elçileri Kraliçe Karakan'ın dairesi önünde Bizans'ın ve Roma'nın Attila'nın karşısında düştükleri durumu ve bu durumun sebeplerini konuşurlar. Kraliçe Karakan, elçilere Attila'nın yaptıklarının mantığını açıklar ve onlara Attila'yı tasvir eder.

b) Honora, Attila'nın gönderdiği Esir'in kafasına yazılmış mektubu okur. Bu sırada Roma İmparatoru, Hun elçileeri ile görüşmektedir. Elçiler İmparatora, Bizans'ın Attila'yı öldürme teşebbüsünü anlatır ve onu bu olaylara karışmaması için uyarır. Elçiler, Attila'nın Honora'yı ve payına düşen imparatorluk topraklarını istediğini bildirirler. İmparator, bu durumdan kurtulmak için Honora'nın evli olduğunu söyler.

c) Honora, kardeşinin kendisini Attila'ya göndermeyişine öfkelenir. İmparator, Attila'nın gazabından korunmak için Honora'nın evlendirilmesi gerektiğini söyler. Honora, evliliği iki şartla kabul eder. Bu şartlar imparator için cazip olmasa da durumun hassasiyeti onun şartları kabul etmesini sağlar.

d) Papa ve beraberindekiler, Attila ile görüşmeye gelmişleridir. Papa, Attila'dan Roma'yı affetmesini ister. Attila bu isteği kabul eder, Papa ve beraberindekilere Türk milletinin ululuğunu belirten bir konuşma yapar.

Tema

Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın *Attila*¹ adlı oyunun ana teması, Türk milletinin yüceliği ve Türk milletinin dünya tarihindeki yeri üzerine kurulmuştur.

¹ Behçet Kemal ÇAĞLAR, *Attila*, Ulus Basımevi, Ankara, 1935, 31 s.

Eserde “*Avrupa bir avuç yer; bizim olacak cihan.*”² söylemiyle dünyayı yönetecek kadar güçlü bir devlet olarak takdim edilen Türklerin Avrupalıların inandıkları gibi barbar ve medeniyet düşmanı olmadıkları ısrarla vurgulanır. Oyundaki çatışma ögesi de bu noktada odaklanmıştır. Bir yanda Türkleri barbar ve medeniyet düşmanı telakki eden Roma ve Bizans erkani, diğer yanda Türk milletinin asıl kimliğini ortaya koymaya çalışan Attila ve ona tâbi olanlar çatışma ögesinin tarafları durumundadırlar.

Yazar, Türklerin asil ve medeniyetin kurucusu bir millet olduğunu önce bir Avrupalıya Honora’ya söylettir. “*Yeryüzünde müsavi: Asil olmak, Türk olmak!*”³ cümleleriyle Türklerin asil bir millet olduğunun altını çizen Honora, aşağıdaki ifadelerle de Türk milletinin medeni bir ulus olduğunu dile getirir:

“Sümerlerin nesline yakışmaz barbar demek!

*Dünyada Türk oldukça medeniyet var demek.”*⁴

Attila’nın Avrupa’da yaptıkları, Türk milletinin medeniyete hizmetlerinden birisidir. Attila, kuraklaşan ve verimsizleşen Avrupa medeniyetini yıkarak yeni bir medeniyetin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır:

“Roma’nın konsülleri bir zaman çiftçiydi..

Bir topraktan kalmazsa bire beşten ümidi

Aldırmazlardı, hazır olsun diye yarına

Seyrek mahsulleri, çürük tohumlarına

Sürerler, bir de nadas ederlerdi orada...

*Attila, aynı şeyi yapıyor Avrupada!”*⁵

Türk milletinin dünya medeniyetinin kurucusu olduğu fikri en son ve en net şekliyle Attila tarafından ifade edilir:

“Onu unutursanız bırakmam yanınıza...

Biliyorum nankörlük işlemiş kanınıza...

² ÇAĞLAR, s. 10.

³ ÇAĞLAR, s. 23.

⁴ ÇAĞLAR, s. 21.

⁵ ÇAĞLAR, s. 12.

*Bir gün dedinizmi ki, 'Kalırdı vahşi, kıtır
Sümerler olmasaydı Roma, Yunan ve Mısır!'.
Eserlerini devam ettirmeseydi eğer
Alçaktı babasını hiç anmayan bu piçler!..
Hep o bir tek güneşten alnınızın aklığ!..
Bu sefer göstermeyin bari bu alçaklığı
Tanrılığı hak etmiş bir ırka barbar demeyin!'"⁶*

Yazar, Attila'nın Avrupa'ya yaptıkları ile Millî Mücadele yıllarında Atatürk önderliğindeki Türk milletinin Avrupa ordularını mağlup edişi arasında bir ilişki kurar ve bu ilişkiyi bir nev'i kehânet olarak Attila'ya söyler:

*"Avrupa, bir gün, yine önünde eğilecek;
Türk'ün yurdu elinden alınmazmış, bilecek.
Böyle lüzum kalmadan kıt'ayı kaplamaya
Baş egecekse bir gün Avrupanız Asyaya
Bu yine bir Türk için Türkler için olacak!
İstila hırsı değil; istiklal din olacak."*⁷

Zaman

Eserde anlatılan olaylar, MS V. asırda⁸ gerçekleşir. Birinci, ikinci ve üçüncü perdelerin vak'a zamanları arasında farklar söz konusudur. Piyesin anlatma zamanı 1935 senesidir.

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyış amacı, Türk insanına İslamiyet'ten önce Türk tarihi hakkında bilgi vermek ve ona tarih şuuru ile birlikte bir millî kimlik oluşturmaktır. Yazar, bu amaçla eserin sonuna düştüğü tarihi miladî takvime göre değil, kendi önerisi olan ve Attila'nın doğuşunu esas alan bir takvime göre hesaplamış, bu şekilde yazmıştır.⁹

⁶ ÇAĞLAR, s. 31.

⁷ ÇAĞLAR, s. 31.

⁸ Laszlo RASONYI, *Tarihte Türklük*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1996, s. 71.

⁹ ÇAĞLAR, s. 31.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar üç farklı mekânda gerçekleşir. Birinci perdenin mekânı “*Kraliçe Karakanın dairesi...*”¹⁰ ikinci perdenin mekânı “*Roma sarayında imparatorun elçileri kabul ettiği odanın hareme ve hemşiresinin dairesine açılan tarafı...*”¹¹, üçüncü perdenin mekânı ise Attila’nı çadırıdır.¹²

Yazar söz konusu mekânların dekor kurguları ile ilgili olarak “...ipekli perde ile örtülü kapısız geniş bir methal, iki tarafta Roma mimarisine at sütunlar veya işlemler gösterilebilir.”¹³ tarzında kısa bilgiler verir ve ayrıntılı dekor bilgisi için Hüseyin Namık ORKUN’un *Attila ve Oğulları*¹⁴ adlı kitabını düştüğü dipnotla kaynak gösterir.¹⁵

Şahıs Kadrosu

Eser yaklaşık yirmi kişiden oluşan bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu kişilerden merkezî şahıslar Attila ve Honora’dır.

Attila: “Çünkü Attila demek biraz Allah demektir.”¹⁶ sözleri ile kutsallaştırılan Attila, kendi şahsında Türk milletini temsil eden bir şahıs olarak çizilmiştir:

“O, Türklüğün şerefi; o türklüğün kendisi!”¹⁷

Attila, eserde Tanrı’nın, uyuşmuş bir beygire benzeyen Avrupa’yı cezalandırmak için kullandığı bir kırbaça benzetilmektedir.¹⁸

Yazar, Attila’nın fizikî ve ruhî özelliklerinin bir bölümüne de değinir. Gurursuzluktan tiksinen bir kişilik¹⁹ olarak takdim edilen Attila’yı Kraliçe Karakan şu sözlerle betimler:

¹⁰ ÇAĞLAR, s. 3.

¹¹ ÇAĞLAR, s. 16.

¹² ÇAĞLAR, s. 11.

¹³ ÇAĞLAR, s. 16.

¹⁴ Hüseyin Namık ORKUN, *Attila ve Oğulları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1933, 224 s.

¹⁵ ÇAĞLAR, s. 9.

¹⁶ ÇAĞLAR, s. 11.

¹⁷ ÇAĞLAR, s. 26.

¹⁸ ÇAĞLAR, s. 12.

¹⁹ ÇAĞLAR, s. 31.

*“Tunçtan bir madalyaya oyulmuş bir baş gibi.
Kavga onu işliyor, bir elmastraş gibi.
Dünya tuna bir madalyon profili o baştır..
Dost gözünde parıldı, düşman gözünde yastır!..”²⁰*

Honora: Roma İmparatoru'nun kardeşi ve Attila'nın aşığı olan Honora, eserde Türklük lehine söylediği sözlerle dikkat çeker. Honora, Türk milletini asil ve medeni olarak niteler ve Türk milletini sevmeyenleri yerer:

*“Kanma o ateşten kaymayan kalbe yazık!
Büyük Türkü sevmiyen: duymıyan kalbe yazık!”²¹*

Honora'daki Türk sevgisi o derecedir ki Attila ile evlenmesine izin vermeyen İmparator, ona başka bir evliliği emrettiğinde Honora'nın şartı göstermelik de olsa yine bir Türkle evlenmek olacaktır.²²

Diğerleri: Bu bölümde yer alan kişileri Bizans ve Roma aileleri, İmparator, Papa ve beraberindekiler, Kraliçe Karakan, Birinci ve İkinci Yaver şeklinde sıralayabiliriz.

Bizans ve Roma elçileri, İmparator, Papa ve beraberindekiler Avrupa medeniyetini temsil eder ve Attila karşısında acze düşmüş, küçülmüş şahıslardır.

Kraliçe Karakan, Attila'nın eşidir. Birinci ve İkinci Yaverler ve diğer Türk askerleri Attila'nın yaptıklarını yorumlayan, onun büyüklüğünü dile getiren ikinci derecede şahıslardır.

Honora'nın Dadısı ve Esir ise figüratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Piyes sade bir dille ve manzum olarak on dördü hece ölçüsüyle yazılmıştır.

Eser, üslûp olarak döneminde yer alan eserlerden bazı farklılıklar gösterir. Bunlardan ilki, eserin yazılışında başka bir yazarın konu ile ilgili bir eserinden faydalanmış

²⁰ ÇAĞLAR, s. 13.

²¹ ÇAĞLAR, s. 25.

²² ÇAĞLAR, s. 23.

olmasıdır.²³ Yazar bu kaynağı eserin dekor kurgusunu oluşturmak içinde kullandığını ifade eder.²⁴

Oyundaki bir diğer üslûp farklılığı dipnotlarda karşımıza çıkar. Yazar bazı nüanslara dipnotlarla dikkat çekmiş, vak'a akışına ve anlatımdaki akıcılığa dolaylı da olsa müdahale etmiştir. Bu söylediklerimiz eserin temsiliyle değil okunuşu ile ilgilidir. Çünkü dipnotlar gösteriyor ki yazar, eserin sergilenmesinin yanında okunmasını da göz önüne almıştır.

Eserin tezi, döneme ait konusunu Türk tarihinden alan tiyatroların tezi ile benzerlik gösterir. Eserde Türk tarihinden hareketle yeni bir millî kimlik ortaya konur. İslâmiyet öncesi Türk tarihinden seçilen model şahıslarla bu kimlik desteklenir. Oyunun son sayfasında Attila'ya söylenen şu sözler bu durumu kanıtlar niteliktedir:

“Asırlardan sonra eğer varsanız;

Sezarın hafisiyiz diye sayıklarsınız

Unutmayın: Türktedir en coşkunu al kanın;

Unutmayın: Türkler de torunu Attila'nın.”²⁵

²³ ÇAĞLAR, s. 1.

²⁴ ÇAĞLAR, s. 9.

²⁵ ÇAĞLAR, s. 31.

OĞUZ DESTANI

Özet

Birinci Tabloda, Türk milletinin tarihi, soyu ve Oğuz ile ilgili bir takdim yapılır. Daha sonra asıl oyuna geçilir.

Oğuz, canavarı nasıl öldürdüğünü anlatır. Bu sırada gök gürültüleri ve şimşekler oluşur, bir ışık demeti içinde gökten bir kız iner. Kız, Oğuz'a kendini tanıtır ve geliş nedenini bildirir. Oğuz da kıza kendini tanıtır. Üç gün önce gördüğü rüyayı ve gelecekte yaşanacakları anlatır. Oğuz'un anlattıklarına göre, Oğuz ile Kız'ın evliliğinden Gün, Ay ve Yıldız adlı üç oğulları olacak ve bu evlilikle Türklüğün temelleri atılacaktır.

İkinci perdede Oğuz, ünlü bir hükümdardır. Dört taraftan gelen ekipleri kabul etmektedir. Kapıcı, Oğuz'a üç elçinin geldiğini haber verir. Oğuz, elçilerle görüşür. Elçiler, Oğuz'a çeşitli hediyeler verirler. Oğuz, elçileri uğurladıktan sonra altı oğlunun çağrılmasını emreder. Oğuz, oğullarından Gün, Ay ve Yıldız'ı doğuya; Gök, Dağ ve Deniz'i batıya sefere gönderir.

Üçüncü perdede Oğuz, ihtiyarlaşmış bir halde oğullarının dönüşünü beklemektedir. Kapıcı'ya gerekli hazırlıkların yapıp yapılmadığını sorar. Bu sırada dışarıda tezahürat sesleri gelir. Oğuz, Kapıcı'ya olanları öğrenmesi için dışarıya yollar. Kapıcı, Oğuz'a oğullarının döndüğünü müjdelir. Oğuz'un oğulları babalarının huzuruna çıkarlar. Gün, doğudan babasına bir altın yay getirmiştir. Gök ise batıdan üç gümüş ok getirmiştir. Oğuz, bu hediyelerden hoşnut olur, kurultayın toplanmasını emreder. Kurultay'a devleti doğu ve batı olarak ikiye böldüğünü, doğunun başında Gün, Ay ve Yıldız'ı; batının başına Gök, Dağ ve Deniz'i getirdiğini ilân eder.

Oyunun son bölümünde ikinci bir tablo daha vardır. Bu tabloda dört çocuk ikişerli gruplar halinde karşılıklı şiirler okurlar. Bu şiirlerde, birinci Oğuz'dan sonra Türk milletinin ikinci bir Oğuz'u daha olduğu ifade edilir. Bu ikinci Oğuz, bir değil iki canavarı öldürerek halkını kurtarmıştır. Yine bu ikinci Oğuz birincisinde daha üstündür. Bu kişi Atatürk'tür. Çocuklar, Atatürk'ün özelliklerini sıralayan şiirler okurlar. Piyes bu şiirler sonrasında sona erer.

Vak'a

Konusunu Oğuz Kaan Destanı'ndan alan eserde, destandan hareketle Türk milletinin ve Atatürk'ün büyüklüğü vurgulanır. Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir.

a) Bir çocuğun okuduğu şiirde Türk tarihi, Türklerin soyu ve Oğuz Han ile ilgili bilgi verilir.

b) Oğuz, canavarı öldürüşünü anlatır. Gökten ışık demeti içinde bir Kız iner. Kız, Oğuz'a kendini tanıtır. Oğuz, bu Kızı daha önce rüyasında görmüştür, bu rüyayı anlatır.

c) Oğuz, kendisini ziyarete gelen üç elçiyi kabul eder. Elçiler, Oğuz'a hediyeler sunar ve çıkarlar. Oğuz, oğullarını çağırır. Gün, Ay ve Yıldız'ı doğuya; Gök, Dağ ve Deniz'i batıya sefere yollar.

d) Oğuz, oğullarının dönüşünü beklemektedir. Seferden dönen oğullarından Gün, babasına bir altın yay, Gök ise üç gümüş ok getirir. Oğuz, kurultayı toplar ve ülkeyi doğu ve batı diye ikiye ayırır. Doğuyu Gün, Ay ve Yıldız; batıyı Gök, Dağ ve Deniz yöneteceklerdir.

e) İkinci tabloda, Türk tarihinde ikinci bir Oğuz'un varlığına işaret edilir. Bu kişinin birinci Oğuz'dan üstün olduğu vurgulanır. Son olarak ikinci Oğuz'un Atatürk olduğu belirtilir.

Tema

Vehbi Cem Askun'un Oğuz Destanı¹, adlı eserin ana teması Türklük ve Atatürk'ün yüceliği üzerine kurulmuştur.

Eserde, Türklerin ataları olan Oğuz ve Kız'm gökten indikleri belirtilerek Türk soyu kutsallaştırılır. Kutsallaştırmadan hareketle Türk soyu diğer soylardan üstün görülür:

¹ Vehbi Cem AŞKUN, *Oğuz Destanı*, Milli Mecmua Matbaası, İstanbul, 1935, 31 s.

*“O kadar ki soyumuz yücelerden yücedir,
Bütün soylar sanki önce birer cücedir.
Hem yok bunun tarihte boy ölçecek bir eşi,
Bu öyle bir varlık ki, olmuş dünya güneşi.”²*

Yine aynı düşünceden hareketle Türkler, bilimin ve medeniyetin kurucuları olarak takdim edilir:

*“Yaşayışın, bilginin onda ilk ışıkları
Ondadır soysallığın ilk beliren rüzgârı.”³*

Piyeste, Türk milleti savaşçı ve kahraman olduğu kadar merhametli ve adaletli bir ulus olarak da ifade edilir:

*“Türkü siz düşkünleri bir dirilten biliniz,
Korkuyu gönüllerden kaldırmız siliniz.”⁴*

Eserin son bölümlerinde ikinci bir Oğuz’dan söz edilir. Öncelikle ikinci Oğuz’un ortaya çıktığı şartlar vurgulanır:

*“Sokulmuş koca yurda iki koca canavar.
Biri dıştan zorlayıp giriyorken içeri,
Biri de içten içe yutuyordu her yeri.”⁵*

Bu alıntıda sözü edilen iki canavar saltanat ve işgal güçleridir. Yazar söz konusu iki canavarı yok etmesi nedeniyle ikinci Oğuz’u birinci Oğuz’da üstün tutar. Çünkü birinci Oğuz, bir canavarı öldürmüştür. Yazarın ikinci Oğuz’a dair söyledikleri şunlardır:

*“Bu kurtuluş günü yaratn bir Oğuz var,
Pençesinde can verdi onun iki canavar.
İkiside eriyip bir vuruşta yok oldu.
Köpürdü taştı Oğuz Türk ili sevinç doldu.
Bu Oğuz ilk Oğuzdan başka bir ad taşıyor.*

² AŞKUN, s.7

³ AŞKUN, s.7

⁴ AŞKUN, s.18

⁵ AŞKUN, s.30

*Arkasından koşuyor genci, yaşlısı, dulu,
Yaratmamış Göktaarı daha böyle bir kulu.
Bu ikinci Oğuzun benzeri yoktur eşi,
ATATÜRK'tür Türklüğün hiç sönmiyen güneşi..⁶*

Yazar, bu cümlelerle Atatürk'ün Türk tarihinin en önemli ve en ulu kişisi olduğu fikrini işlemiştir.

Eserde ana temaya bağlı olarak yurt sevgisi ve yurttaşlık temaları da işlenir. Yurt sevgisi şu cümlelerle dile getirilir:

*"Bağlıız bin bir hisle yurda, yürekte, candan,
Yurt sevgisi bilmeyen ne anlar heyecandan."⁷*

İdeal yurttaş tipinde bulunması gerekenler Oğuz tarafından ifade edilir:

*"Böyle tutkun olunmalı korunmalı can cana
Bağlanmalı yürekte ulus böyle hakana."⁸*

Zaman

Piyeste anlatılan olaylar Oğuz'un hayatını kapsayan üç farklı vak'a zamanında gerçekleşir. Birinci perdede genç bir delikanlı olan Oğuz, ikinci perdede altı çocuğu olmuş ve bu çocukları savaşacak çağa gelmiş bir hükümdarken, üçüncü perdede yaşlanmış bir haldedir. Görüldüğü gibi yazar, bu çok geniş vak'a zamanını belirli atlamalarla esere sığdırmıştır.

Oyunun başında ve sonunda yer alan iki tablonun vak'a zamanları anlatma zamanı ile eş zamanlıdır. Oyunun anlatma zamanı 1933 senesidir.⁹

Yazar, Cumhuriyet insanını Türk kimliğini aşlamak, ulusal tarih şuuruyla özgüven kazandırmak ve Atatürk'ün büyüklüğünü vurgulamak amacıyla vak'a zamanını binlerce yıl sonrasındaki bir anlatma zamanına taşımıştır.

⁶AŞKUN, s.31

⁷AŞKUN, s.7

⁸AŞKUN, s.23.

⁹AŞKUN, s.31.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar iki farklı mekanda gerçekleşir. Bunlardan ilki bir ormanın yakınlarında bir ormandır, ikincisi *“eski Türk döneminde yöndeminde döşenmiş bir oda...”*¹⁰dır.

Yazar söz konusu mekanların dekor kurgularını basit tutmuştur. Bu, eserin sergilenmesini kolaylaştırmak amacıyla yapılmıştır:

*“Eski Türk yöndeminde bezenmiş bir oda, ortada ve duvara yakın Oğuzun oturacağı yüksekçe bir yer ve yanlarda da küçük şekiller vardır.”*¹¹

Oyunun başında ve sonunda yer alan tabloların dekor kurguları asıl piyestekinden farklıdır:

*“ATATÜRK’ün bir büstü, üzeri bir TÜRK bayrağı ile örtülü masa konur ve bunun iki yanına ulusal kılıklı biri kız, biri erkek olmak üzere iki çocuk durdurulur. Dayandıkları duvarda da bir Anadolu haritası vardır.”*¹²

Şahıs Kadrosu

Eserin yaklaşık otuz kişilik bir şahıs kadrosu vardır. bu şahıslardan merkezi durumda Oğuz bulunur.

Oğuz: *“Belli Oğuz Türklere gökten inme bir beydi.”*¹³ Sözleriyle kutsallaştırılan Oğuz, korkusuz bir yiğit olarak takdim edilir:

“Yılmadım bir savaştan, korku nedir bilmedim.

Bir canlının önünde diz çöküp eğilmedim

İlişmedi bir yad ok, değmedi kanadıma

*Gerçekten bir yiğittim, Oğuz derler adıma.”*¹⁴

¹⁰ AŞKUN, s.17.

¹¹ AŞKUN, s.17.

¹² AŞKUN, s.29.

¹³ AŞKUN, s.8.

¹⁴ AŞKUN, s.13-14.

Oğuz'un "*Türk demek ben demektir, yok bir yerde benzerim.*"¹⁵ Sözünden de anlaşılacağı üzere eserde Oğuz, kendi şahsında Türk milletini temsil etmektedir. Dolayısıyla Oğuz'a ait özelliklerin tümü Türk milleti için de geçerlidir.

Diğerleri: Bu grupta yer alan şahıslar, Kapıcı, Altı Genç, Elçiler, Kız, Kurultay Üyeleri ve Üç Çocuk'tur.

Kapıcı, Oğuz'un kapıcılığını yapan bir Türk gencidir.

Altı Genç, Oğuz'un Gün, Ay, Yıldız, Gök, Dağ ve Deniz adlı oğullarıdır.

Kız, Oğuz'a gökten ışık içinde indirilen kutsal bir eştir. Oğuz'un soyunun bu kızdan doğacak çocuklardan devam edeceği belirtilerek Türk soyunun kutsallığı ve yüceliği vurgulanmak istenmiştir.

Elçiler ve Kurultay'a mensup kişiler figüratif şahıslardır.

Üç Çocuk, birinci, ve ikinci tablodaki şiirleri okuyan kişilerdir.

Dil ve Üslup

Oyun sade bir dille ve manzum olarak yazılmıştır. Eserin büyük bir bölümünde on dördü hece ölçüsü bazı bölümlerde ise yedili hece ölçüsü kullanılmıştır. Manzum olarak yazılan eserde "*Saçlarını çözdü gün, doğudan yere döktü.*"¹⁶ tarzında lirik tasvirler yer alır.

Oğuz Destanı , tiyatronun sanatsal yönünden ziyade işlevsel yönünü hedef alan tezli bir eserdir. Yazar, ilk sayfalarda bu tezi ve eserin yazılış amacını şu cümlelerle ifade eder:

"...bu destan iki ergeyle yazıldı:

I. Gençliğe ve çocuklarımıza tarihsel bir olguyu imsişel bir ders özlüğünde vererek sevdirmek.

II. Onların yüreklerinde ulusal heyecan uyandırmaktır."¹⁷

Piyeste öz Türkçe sözcükler kullanılmaya çalışılmış, bu sözcüklerden bir kısmının anlaşılacağı düşünülerek kitabın sonuna küçük bir sözlük eklenmiştir.

¹⁵ AŞKUN, s. 13.

¹⁶ AŞKUN, s11.

¹⁷ AŞKUN, s.3.

KURTULUŞ

Özet

Zeynep, Mehmet Ağa'ya Ahmet'in dağa çıktığını haber verir. Mehmet Ağa, bu durumu sevinç ve özlemle karşılar. Kendisinin de bir zamanlar vergi zulmü nedeniyle dağa çıktığını anlatır. Sözü Osmanlı'ya ve sultanlara getiren Mehmet Ağa, bu konuda düşündüklerini ifade eder. Bu sırada Ahmet eve gelir, annesinin öldüğünü öğrenir. Zeynep, eşini teskin eder ve ağlamayı bırakıp yurdu işgal eden düşmana karşı koymasını gerektiğini hatırlatır. Ahmet, dağda düşmanla mücadele için bir grup oluşturduklarını söyler. Kapı vurulur, zaptiyeler evi sarmıştır, Ahmet kaçır. İçeri giren zaptiyeler Ahmet'in evde olmadığını söyleyen Mehmet Ağa ve Zeynep'i karakola götürmek için evden çıkartırlar. Sokaktan düşmanın geldiğine dair bir ses duyulur. Mehmet Ağa ve Zeynep eve dönerler. Düşmanın geldiğini duyan zaptiyeler kaçmıştır. Evin önünden düşman askerleri geçer. Mehmet Ağa düşmanın İzmir'de yaptığı zulmü Zeynep'e anlatır. Kapı vurulur. Dışarıdaki düşman askerleri komutanlarını yumurta ve tavuk istediğini söylerler. İçeri giren askerler kadınlara yaklaşmaya çalışır. Mehmet Ağa askerleri kovalar. Mehmet Ağa, Zeynep ve Fatma kaçmak üzere eve beş düşman askeri girer. Askerler, evdekileri götürmeye gelmiştir. Mehmet Ağa, askerlere direnirken şehit olur.

Ahmet, evine döndüğünde babasının ölüsüyle karşılaşır. Bir süre sonra Fatma ve Zeynep eve dönerler. Düşman askerleri ikisini de dövmüştür. Ahmet, bu olanların sebebi olarak padişahı gösterir. Yüzbaşı eve gelir, Ahmet'i teskin eder. Cenazeyi dışarı çıkarırlar. Zeynep evde Türk askerleriyle onları bekler. Askere kimin askeri olduğunu sorar. Asker, Gazi Mustafa Kemal'in askeri olduğunu söyler. Zeynep, Ahmet'in düşmanın önünü çevirmeye gittiğini öğrenir. Bu sırada Ali Ağa eve gelir. Askerle konuşur. Kapı vurulur. Ahmet bir kolu sargıda içeri girer. Savaşın bitmek üzere olduğunu birazdan Gazi'nin köyden geçeceğini söyler. Bir süre sonra Gazi köyden geçer, herkes Gazi'ye şükran dolu tezahüratlarda bulunur.

Vak'a

Konusunu Kurtuluş Savaşı'ndan alan eserin vaka örgüsü şu şekildedir:

a) Zeynep, Ahmet'in dağa çıktığını haber verir. Mehmet Ağa, gençliğinde dağa çıkışını, aşırı vergiler, sultanların halktan uzak zevk içindeki yaşamlarıyla ilgili düşünceleriyle birlikte anlatır.

b) Ahmet, eve gelir. Annesinin öldüğünü öğrenir. Zaptiyeler evi basarlar. Ahmet kaçar, içeri giren zaptiyeler Mehmet Ağa ve Zeynep'i karakola götürürler.

c) Dışarıdan düşmanın geldiğini haber veren bir ses duyulur. Mehmet Ağa ve Zeynep eve gelirler. Düşmanın geldiğini duyan zaptiyeler kaçmıştır.

d) Düşman askerleri köye girer. Birkaç asker kapıyı vurur, içerden yumurta ve tavuk ister. İçeri giren askerler kadınlara yanaşmaya çalışır. Mehmet Ağa askerleri kovalar.

e) Evdekiler kaçmak üzereyken askerler geri gelir. İçeri giren beş asker evdekileri karakola götürmeye çalışır. Askerlere direnen Mehmet Ağa şehit edilir.

f) Ahmet, eve döndüğünde babasının ölüsüyle karşılaşır. Bir süre sonra Fatma ve Zeynep gelir. Askerler Fatma ve Zeynep'i dövmüştür.

g) Yüzbaşı, eve gelir. Ahmet'i teskin eder. Ölüyü dışarı çıkarırlar. Ahmet, düşmanla mücadeleye gitmiştir.

h) Ahmet bir kolu sargılı olarak eve döner. Savaşın bitmek üzere olduğunu ve birazdan Gazi'nin köyden geçeceğini söyler. Ev halkı, köyden geçen Gazi'ye tezahürat yapar.

Tema

Hüsamettin Şemşi'nin *Kurtuluş*¹ adlı oyununun ana teması Osmanlı'nın reddi üzerine kurulmuştur. Savaşın neden olduğu olumsuzluklar, eserde ana temaya bağlı olarak işlenen bir yan temadır.

¹ Hüsamettin Şemsi, *Kurtuluş*, Bilecik Halkevi Basımevi, Bilecik 1936, 21 s.

Osmanlı'nın reddi, Kurtuluş Savaşı'ndan hareketle Osmanlı sisteminin çürümüşlüğü ortaya konularak işlenmiştir. Osmanlıyla ilgili olarak en sert eleştiri padişaha yöneltilir. Sevr Antlaşması'nı imzalayarak yurdu düşmanlara veren padişahın sarayında zevk ve sefa içinde yaşadığı dile getirilir:

*"... işte bizi Sevr Muahedesiyle düşmanlara esir veren Sultan İstanbulda zevk ve sefasında."*²

Babasının ölüsü başında ağlayan Ahmet padişahın işgal ordularına destek olduğunu ifade eder:

*"Şu üç günlük hayatımda senin bütün kirli çamaşırlarını gördüm. Sen sıkılmadan düşman tayyarelerine imzanla gelenlerin halife ordusu olduğunu yazarak beyannameler verdin."*³

Mehmet Ağa, padişahların ehliyetizliklerini çevresindekilere şöyle anlatır:

*"Padişah dediğimiz adamlar içerisinde kardeş katili ve balıklara yem yerine para atacak kadar hatta sakallarına inci dizdirecek kadar katil ve maskaralar sayısızdır."*⁴

Oyunda, Osmanlı'nın eğitim sistemi de eleştirilir. Osmanlı'nın köylüyü cahil bıraktığı vurgulanır:

*"Biz köylülere köy mektepleri bile çok görüldü. Koca köyde bir okur yazar gösterebilir mi? Sarayın doymak bilmez karnı bize bilgi fırsatı değil kendi paramızla alınan kurşunları atmaktan başka ne yaptı?"*⁵

Eserde Osmanlı'nın vergi ve güvenlik sistemi de eleştirilir. Halkın, aşırı vergiler nedeniyle dağa çıkmak zorunda Mehmet Ağa, kendisini örnek göstererek anlatır:

*"Evet ben de o dağların yabancısı değilim fakat, ben sultanların yıkım olan vergilerinden usanmıştım."*⁶

² Hüsamettin Şemsi, s. 6.

³ Hüsamettin Şemsi, s. 16.

⁴ Hüsamettin Şemsi, s. 6.

⁵ Hüsamettin Şemsi, s. 8.

⁶ Hüsamettin Şemsi, s. 6.

Zaptiyelerin, halkı ezerken düşmanın adından korkup kaçmaları Osmanlı'nın güvenlik sistemine eleştirel bir göndermedir.:

*“Gelin gördünye demin karşımızda azametle duran zaptiyeler sokakda düşman geliyor denir denmez tüfeklerini bile ellerinden atarak kaçtılar.”*⁷

Savaşın neden olduğu olumsuzluklar Mehmet Ağa tarafından dile getirilir:

*“Çok fena, çok fena! İzmir köyleri alevler içinde kalmış, kadınlar kendi kendilerini vurmuşlar.”*⁸

Ayrıca, düşman askerlerinin Mehmet Ağa'nın evine girmeleri kadınlara yaklaşmaya çalışmalarının anlatıldığı bölümlerde de düşman zulmünün vurgulandığını görüyoruz.

Zaman

Eserin vak'a zamanı Kurtuluş Savaşı yıllarını kapsar. Birinci kısımda, Mehmet Ağa, iki gün önce İzmir'in köylerinin yakıldığını duyduğunu söyler.⁹

Bu kısımda, düşman ilerleyişi devam etmektedir. Yunan ilerleyişinin Sakarya Savaşı'nda durdurulduğunu düşünürsek, bu bölümün vak'a zamanının 1919-1921 yılları arasında bir gün olduğunu söyleyebiliriz. İkinci kısımda savaşın bitmek üzere olduğu belirtilir.¹⁰ Kurtuluş Savaşı'nın 1922'de sona erdiğini düşündüğümüzde bu bölümün vak'a zamanının 1922 yılında bir gün olduğunu söyleyebiliriz..

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışının eserde verilmek istenilen tezle ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz. Yazar cumhuriyet insanına Osmanlı dönemini tüm aksaklıkları ile vermek ve bu dönemden gerekli dersin çıkarılmasını sağlamak amacındadır.

⁷ Hüsamettin Şemsi, s. 10.

⁸ Hüsamettin Şemsi, s. 11.

⁹ Hüsamettin Şemsi, s. 11.

¹⁰ Hüsamettin Şemsi, s. 20.

Mekân

Eserde anlatılan olayların mekânı bir köy odasıdır.¹¹ Yazar, söz konusu mekânın dekor kurgusu ile ilgili bilgi vermemiştir. Bu durum eser için teknik bir eksiklik olarak göze çarpar.

Şahıs Kadrosu

Piyas on sekiz kişilik bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu kadroda aktif durumda olan şahıslar Ahmet, Mehmet Ağa ve Zeynep'tir.

Ahmet: Ahmet, Millî Mücadele'ye katılan, vatanını seven örnek bir Türk gencidir. Mehmet Ağa, oğlu Ahmet'i şu sözlerle tanıtır:

*"Onun damarlarında atalarının bozulmıyan kanı var. O Türktür. O, saray sultanları gibi melez değildir."*¹²

Mehmet Ağa: Gençliğinde ağır vergiler nedeniyle dağa çıkmış bir kişi olan Mehmet Ağa, vatanına ve namusuna düşkün, bu yolda düşmanla mücadele eden örnek bir Türk insanıdır.

Zeynep: Zeynep, vatanını seven, vatani için cepheye gitmeyi göze alan örnek bir Türk kadınıdır. Zeynep, şuurlu bir Türk kadını olarak eşi Ahmet'e ülkenin içinde bulunduğu durumu ve ona düşen görevi şu sözle hatırlatır:

*"Ahmet ağlama, ölümdür; ona kin bağlama.. Sen eroğlusun. Senin asıl anan olan yurdun can çekişiyor ona ağla.. Sizin gibi erler olmasın. Düşman İzmir'e çıkmış, sen ve senin arkadaşların dağlarda gezerken memleket düşman çizmeleri altında kalacak; hani nerde sizin erliğiniz?"*¹³

Aynı Zeynep iş başa düştüğünde cepheye gidebilecek kadar da cesurdur:

¹¹ Hüsamettin Şensi, s. 5.

¹² Hüsamettin Şensi, s. 12.

¹³ Hüsamettin Şensi, s. 7.

“Ahmet nerde, bizde orda. Onlar cephede, bizde cephede. Bizde erkek kadar kahramanız. Baban anlatmaz mıydı? İzmir dağlarında kadınlar yok mu?”¹⁴

Diğerleri: Bu grupta yer alan şahıslar Fatma, Üç Zaptiye, Hamit Onbaşı, Mecit, Cemal, Beş Düşman Askeri, Yüzbaşı Nuri Bey, Emirber Mehmet, Yılmazların Ali Ağa olarak sıralayabiliriz.

Üç Zaptiye, Osmanlı’yı temsil eden, halka karşı acımasız, düşmana karşı korkak olumsuz şahıslardır.

Beş Düşman Askeri ve Hamit Çavuş eserde düşman zulmünün uygulayıcısı olumsuz şahıslardır. Yüzbaşı Nuri Bey, Millî Mücadele saflarındaki bir Türk askeridir.

Bir köylü olan Ali Ağa ve Ahmet’in kardeşi olan Fatma figüratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Eser sade bir dille, mensur olarak yazılmıştır. Şahıslar, tek yönlü idealize edilmiş tipler olarak çizilmiştir. Yazarın, dekor kurgusu hakkında hiçbir bilgi vermeyişi eser için teknik bir eksikliklerdir.

Tezli bir eser Kurtuluş’ta sanat kaygısının güdülmediği ortadadır. Yazarın asıl amacı Cumhuriyet ideolojisini seyirciye aktarmaktır.

¹⁴ Hüsamettin Şemsi, s. 17.

YURDUM İÇİN

Özet

Orhan ve Erhan, Binbaşı tarafından çok önemli bir vazife ile görevlendirilirler. Ahmet, Ali'ye Atatürk'ün cepheyi ziyaret edeceğini bildirir. Ali, bir önceki gelişinde Ata'ya kahve sunmuştur ve bununla gurur duymaktadır. Öyle ki kahvenin telvesini ve fincanını, çocukları için saklamıştır.

Orhan ve Erhan düşman askerleri tarafından yakalanır. Hapsedildikleri odada birbirine yaşadıkları şeyleri tekrar anlatmaya başlarlar. Bir haftalık süre içinde düşmanın yakıt depolarını havaya uçurmuş, daha sonra dinlendikleri bir anda düşman tarafından yakalanmış oldukları bu konuşma sonrasında öğrenilir.

Odaya giren Düşman Zabit'i, Orhan ve Erhan'dan Türk ordusunun durumu ile ilgili sorular sorar. Onları, kendilerine işkence yapmakla tehdit eder. Bir süre sonra Düşman Zabit'i ve iki nefer ile Orhan ve Erhan arasında bir kavga başlar. Mücadeleden galip çıkan iki kardeş hapsedildikleri yeren kaçmayı başarırlar.

Erhan ve Orhan, düşman esaretinden kurtulur; fakat Erhan ağır yaralıdır. Erhan, Türk ordusuna kavuşmadan şehit olur. Hemen ardından Binbaşı'nın komutasında bir manga Türk askeri gelir. Binbaşı, Erhan'ın şahadetine çok üzülür ve kardeşi Orhan'ı teselli eder. Eser, Binbaşı'nın yurt savunması adına ölümü ve ölebilenleri övdüğü konuşma ile son bulur.

Vak'a

Konusunu Kurtuluş Savaşı'ndan alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir.

a) Binbaşı, kardeş olan Orhan ve Erhan'a çok önemli ve gizli bir vazife ile görevlendirir. Orhan ve Erhan cepheye doğru hareket ederler. Ahmet, Ali'ye Atatürk'ün cepheye geleceğini müjdeler. Ali, Ata'nın önceki ziyareti ile ilgili olanları anlatır.

b) Orhan ve Erhan, düşman askerleri tarafından yakalanıp, hapsedilmiştir. İki kardeş birbirlerine bir haftalık süre içinde yaptıklarını anlatırlar.

c) Odaya giren düşman Zabit'i, Orhan ve Erhan'a Türk ordusu ile ilgili sorular yöneltir. Sorularına istediği yanıtı alamayan Zabit, Türkleri işkence yapmakla tehdit eder. Düşman Zabit'i ve iki neferi ile Orhan ve Erhan arasında bir kavga başlar. Orhan ve Erhan mücadeleden galip ayrılırlar ve düşman elinden kaçarlar.

d) İki kardeş düşman esaretinden kurtulmuştur ama Erhan ağır yaralıdır. Erhan, Türk ordusuna kavuşmadan şehit olur. Binbaşı ve beraberindeki Türk askerleri Orhan'ın yanına gelirler. Binbaşı, Erhan'ın şahadetine üzülür ve Orhan'ı teselli eder. Binbaşı, ülke savunması için ölümü ve bunu göze alabilenleri övücü bir konuşma yapar.

Tema

*Yurdum İçin*¹ adlı oyunun ana teması, vatan sevgisidir. Bu tema eserde Orhan ve Erhan ile Düşman Zabit'i arasındaki çatışma ile verilir. Eserde ana temaya bağlı olarak Atatürk sevgisi, ölüm yan tema olarak işlenir. Vatan sevgisi, Erhan tarafından şöyle dile getirilir:

*"Ve diyeceğiz ki; yurd yolunda veya yurd uğrunda Türk oğlunun katlanamayacağı hiçbir meşakkat yoktur. Hiçbir mani onu azminden ve yolundan çeviremez. Atatürk'ün kurtardığı bu aziz yurdun istiklâlini korumaya and içen 17 milyon bekçisi var."*²

Kutsal bir anne olarak nitelenen vatan³ için çalışmanın ya da ölmenin şeref verici bir durum olarak takdim eden Erhan, tüm Türk halkının da aynı şeyi düşündüğüne inanmıştır:

"Ey yurdum!

*Senin uğrunda ve istiklâli korumak yolunda çalışmak ve ölmek ne büyük şereftir. Biliyorum ve çok inanıyorum ki, bütün Atatürk çocukları benim duygumu taşıyorlar. Böyle inançlı bir gençliğe dayanan bu yurt ölmez, öldürülemez."*⁴

Atatürk sevgisi, bir Türk askeri olan Ahmet'in Ata ilgili bir anısıyla birlikte işlenir. Ahmet, Atatürk'ün kahve içtiği fincanı saklama nedenini şöyle anlatır:

¹ M.Feyzi SÖZENER, *Yurdum İçin*, Balıkesir İl Basımevi, Balıkesir, 1936, 23 s.

² SÖZENER, s. 21.

³ SÖZENER, s. 7.

⁴ SÖZENER, s. 14.

“Evlendikten sonra çocuklarım olacak tabii onlara, Atatürk’ün dudakları bu fincana deydi haydi bu fincanı öpünüz diyeceğim.”⁵

Piyeste ölüm temi, ‘ben’e yönelik bir tema olarak değil, sosyal bir tema olarak işlenir. Ölümle vatan sevgisi ve vazife bilinci arasında ilişki kurulur. Vazifesini tamamlayamamış bir insanın ölümü zillet olarak nitelendirilir:

“Aldığımız vazifeyi başarmadan ölmek, öldürülmek, şerefsiz bir ölüm...”⁶

Vazifesini tamamlamış bir insanın ölümü ise zevk verici bir durum olarak değerlendirilir:

“Hem artık ben öleceğime gam yemem. Aldığım vazifeyi tamamen yapmış olmanın verdiği zevkle gözlerimi hayata kapatacağım.”⁷

Eserde, ölüm bir Türk için korkulacak bir olgu olarak değil de kişinin vatanına karşı borcunu ödeyebilmek adına bir fırsat olarak ele alınır:

“Cumhuriyet ve istiklâlimizin müdafaa ve muhafazası yolunda ölmesini bilenler, bu yurdu yaşatırlar.

İcabında hepimiz bu uğurda öleceğiz, fakat Türk yurdu, ebediyen yaşayacak.”⁸

Zaman

Eserin vak’a zamanı Kurtuluş Savaşı’nın son dönemleri, 1922’li yıllardır. Birinci kısım ile ikinci kısım arasında bir haftalık bir süre geçmiş ve Türk ordusunun hücumu (Büyük Taarruz)⁹ başlamıştır. Söz konusu zaman atlamasını Orhan’ın *“Gündüzleri saklandık geceleri tam bir hafta yol aldık.”* cümlesi ile tespit etmek mümkündür.

Oyunun anlatma zamanı 1936 senesidir.

Yazar anlatma zamanından yaklaşık on dört yıl önce gerçekleşmiş bir olayı anlatma zamanına taşıyışını, Türk çocuklarına vatan sevgisi ve çağdaş Cumhuriyet ülküsü etrafında birleştirebilme gayretiyle açıklamak mümkündür.

⁵ SÖZENER, s. 9.

⁶ SÖZENER, s. 11.

⁷ SÖZENER, s. 7.

⁸ SÖZENER, s. 23.

⁹ Ergün AYBARS, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000, s. 333.

Mekan

Piyeste anlatılan olaylar “*sade döşenmiş bir oda*”¹⁰, “*...bir oda...*”¹¹ ve “*Bir ormanlık*”¹² cümleleriyle belirtilen üç farklı mekânda gerçekleşir.

Yazar, bu mekânların dekor kurguları ile hiçbir bilgi vermemiştir.

Şahıs Kadrosu

Yurdum İçin adlı oyun dokuz kişilik bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu kişilerden merkezî durumda olanlar Orhan, Erhan ve Binbaşı’dır.

Orhan: Yurdunu seven, onun uğrunda ölmekten çekinmeyen örnek bir Türk askeridir. Orhan, güçlü bir vazife şuuruna sahiptir. Ülkesi adına üstlendiği bir vazifeyi yaparken ölmek onun için şeref verici bir durumdur:

*“Burada böyle mütevekkilâne ölümü beklemektense aldığımız vazifeyi yaparken şerefle ölmek istiyorum.”*¹³

Erhan: Erhan da kardeşi gibi vatanını seven, onun uğrunda ölümü göze alabilen örnek bir Tür askeridir.

Orhan var olma nedenini ülkesini yaşatma ülküsü ile açıklar:

*“Bizim buradaki mevcudiyetimiz de o Türkiyeyi yaşatmak için değil midir?”*¹⁴

Binbaşı: Binbaşı, vatanını korumak ve yaşatmaktan başka ideali olmayan örnek bir Türk askeridir:

*“İcabında hepimiz bu uğurda öleceğiz, fakat Türk yurdu, ebediyen yaşayacak.”*¹⁵

Diğerleri: Bu grupta yer alan kişileri Milli Mücadele karşısındaki tutumlarında hareketle iki grupta inceleyebiliriz.

¹⁰ SÖZENER, s. 5.

¹¹ SÖZENER, s. 10.

¹² SÖZENER, s. 19.

¹³ SÖZENER, s. 10.

¹⁴ SÖZENER, s. 17.

¹⁵ SÖZENER, s. 23.

Yüzbaşı, Ali, Ahmet ve Türk erleri, Milli Mücadele'ye katılan, ülkesi için hayatlarını ortaya koymuş olumlu şahıslardır.

Düşman Zabiti ve iki Düşman Eri, eserde düşman tarafını temsil eden olumsuz şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Piyasade bir dille ve mensur olarak yazılmıştır. Şahıslar tek yönlü idealize edilmiş kişilerdir. Yazar, eserde dekorla ilgili hiçbir bilgi vermez. Bu durum eser için teknik bir eksikliklerdir.

Oyunda temel çatışma Türk askerleri ve düşman askerleri arasında gerçekleşir. Yazar, bu bölümleri geri dönüş yöntemi ile Orhan ve Erhan'a anlattırır. Bu da oyunda anlatımın göstermenin önüne geçmesine yol açar.

Yurdum İçin, dönemin yazım ve imlâ özellikleri yansıtan bir eserdir.

ÜLKÜ YOLCUSU

Özet

Kerim'in çağırıldığı Hüsmen Ağa köy odasına gelir. Kerim, ona Kamil'in mektubunu okur. Kamil, mektubunda yakında köye döneceğini bildirmektedir. Kerim, Kamil'e Kezban'ın durumunu nasıl anlatacağını düşünmektedir. Hüsmen Ağa, Kezban'ın durumundan sorumluluk duymaz. Kerim, Kezban'ın nasıl hayat kadını olduğunu anlatır ve bu olayla toplumun suçlu olduğunu vurgular. Hüsmen Ağa, gece duyduğu silâh seslerinin sebebini sorar. Kerim, yakın bir köyde Mehmet Ağa'nın düğünü olduğunu seslerin oradan geldiğini anlatır. Bu sırada Recep Ağa içeri girer. Elindeki dilekçeyi Kerim'e uzatır ve imzalamasını ister. Dilekçe, Kezban'ın evinin okula dönüştürülmesiyle ilgilidir. Kerim evin Kezban'a ait olduğunu bu kararı onun vermesi gerektiğini söyler ve kağıdı imzalamaz.

Bir süre sonra köy odasına postacı gelir. Viranköy'deki düğünde yaşananları anlatır. Düğünü eşkıyalar basmıştır. Kimse eşkıyaları kovalayamamış, yalnızca Kâmil peşlerinden gitmiştir. Postacı bunları anlatırken Ali içeri girer, Korkunç Kurt çetesinin yakalandığını haber verir. Yakalananların üç kişi olduklarını, diğer iki kişinin (bir erkek ve bir bayan) kaçtıklarını anlatır. Bu konuşmalar sonrasında Postacı işlerini tamamlamak için odadan ayrılır.

Hüsmen Ağa ve Kerim, Ali'yi jandarmaya göndererek Kamil ve Kezban'ın durumlarını öğrenmek isterler. Kerim, köylünün Kezban'a davranışının dinin yanlış anlaşılmasından kaynaklandığını söyleyerek kendi gençlik aşkını anlatır.

Kâmil Köy odasına gelir. Odadakilere köyle ilgili sorular sorar. Düğüne uğradığı için geciktiğini belirten Kamil, düğünde yaşananları anlatır. Kamil, eşkıyaları takip ederek bir kadın ve bir erkek eşkıyayı vurduğunu, eşkıyaların uçuruma yuvarlandığını anlatır. Kamil Kezban'ın nasıl olduğunu sorar. Kerim, Kamil'e vurduğu kadının Kezban olduğunu söyler ve Kezban'ın kötü yola nasıl düştüğünü anlatmaya başlar. Kamil, daha fazla dayanamaz ve Kerim'i susturur. Artık hiçbir şeye inancı kalmamıştır. Kendisi Millî Mücadele'de vatani için savaşırken, uğrunda savaştığı insanlar sevgilisine sahip

çıkamamıştır. Kamil, taassupla mücadele etmeye, ulusu için Atatürk yolunda çalışmaya gittiğini söyler ve odadan çıkar.

Vak'a

Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Kerim, Hüsmen Ağa'ya Kamil'in gönderdiği mektubu okur. Kamil, Millî Mücadele sonrasında köyüne döndüğünü bildirmiştir. Kerim, sevgilisi Kezban'ın bir hayat kadını olduğunu Kamil'e nasıl söyleyeceğini düşünmektedir. Hüsmen Ağa, bu durumu umursamayınca Kerim, ona Kezban'ın nasıl hayat kadını olduğunu hatırlatır.

b) Recep Ağa, Kezban'ın evinin okula dönüştürülmesi için bir dilekçe getirir. Kerim, evin Kezban'a ait olduğunu söyleyerek dilekçeyi imzalamaz.

c) Postacı, köy odasına gelir. Viranköy'deki düğünde yaşananları anlatır. Kamil'in eşkiyayı takibe çıktığını bildirir.

d) Ali, Korkunç Kurt Çetesi'nin yakalandığını haber verir. Çete üyelerinden iki kişinin kayıp olduğunu söyler. Kerim ve Hüsmen Ağa, Ali'yi Kamil ve Kezban'la ilgili haberler edinmesi için jandarmaya gönderirler.

e) Kerim, köylünün dini öne sürerek Kezban'ı köyden kovması hakkında düşündüklerini Hüsmen Ağa'ya anlatır. Bu sırada Kamil gelir. Odadakilerin halini hatırlar. Millî Mücadele'yle ilgili bilgi verir, eşkiyaları kovaladığını, bir kadın bir erkek iki eşkiyayı vurduğunu anlatır.

f) Kamil, Kezban'ı sorduğunda Kerim, vurduğu kadın eşkiyanın Kezban olduğunu söyler ve Kamil'e, Kezban'ın kötü yola nasıl düştüğünü anlatmaya başlar. Kamil, taassupla savaşmaya, Atatürk yolunda çalışarak ülkeye hizmet etmeye gittiğini söyleyerek çıkar.

Tema

*Ülkü Yolcusu*¹ adlı oyunun ana teması taassupla mücadele üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak vatan sevgisi, fert-cemiyet ilişkisi ve ihanet temaları da yer bulur.

Eserde, Kezban'ın bir hayat kadını olmasından mutaassıp köylü sorumlu tutulur. Kezban'ı fuhuş yaparken yakalayan köylü fuhuşun dine aykırı olduğunu öne sürerek onu köyden kovmuştur. Halbuki Kezban, açlıktan kıvranırsa, aynı köylüler dinin emirlerine uyup da aç komşularına sahip çıkmamış, yavuklusu ülke için savaşa komşularının haklarına riayet etmemiştir. Kerim'e göre bu durum dinin kişisel eylemlerine alet edilmesinden başka bir şey değildir:

*“Söylemek, bunu din mi men ediyor Allah mı
Yoksa.. Dinimiz demez düşünmeden kabul et
Bir kafamızla yaptık dini her şeye alet
Din diyorsun sonra da görmüyorsun komşunu
Aç yatıyor yanında... Ne buğdayı ne unu
Hiçbir şeyi yok onun. Ey çok iyi müsliman!
Sen ekmeğini yerken, komşun yiyor ot, saman..
Sonra ölmek için çalışmağa gidiyor.
Fakat ekmek yerine bir kara damga yiyor.
Alnına zavalılık.. Din bunu mu emreder.
Hüsman böyle bilersen, dinsiz kal dinini ver.
Kezbanı kahpe dersem, dilerim kopsun dilim
Senin dinin böyle ise ben sizlerden değilim.”²*

Kâmil de Kerim gibi, köylünün sahte dindarlığında şikayet eder. Köylüler, Kezban'ın ne şekilde kötü yola düştüğünü öğrendiğinde Allah'a isyan eden Kâmil'in yanından çekilirler. Bunu üzerine Kâmil şunları söyler:

¹ Müçteba Salâhaddin OR, *Ülkü Yolcusu*, İkbâl Kitabevi, İstanbul, 1937, 32 s.

² OR, s. 18.

“Kezbanla eğlenirken korkmadınız da Haktan

*Şimdi mi sarsıldınız... Saçınızdaki aktan
Daha beyaz bir namus kirletirken eliniz
Hiç titremediniz de şimdi mi titrediniz?”³*

Köyden ayrılırken cehalet ve taassupla savaşmaya gittiğini söyleyen Kâmil, Atatürk Türkiyeğinde taassup ve cehaletin yeri olmadığını vurgular:

*“Cehl ile taassupla savaşmağa kavgaya
Gazinin ışığı ile yanmağa yandırmaya
İyi yok yerine fena yapan beyinler
Elbette ki sefalet mihnet içinde inler
Fakat yarında sonra Türke yeni bir hayat
Doğduğunu göreceğ şu ihtiyar kâinat
Göreceğ ki yep yeni bir millet uyanacak
Türk ülkesi üstünde bir meşale yanacak
Kalpleri parlatacak mukaddes bir din gibi
Türk adı yükselecek tertemiz amin gibi”⁴*

Vatan sevgisi, oyun genelinde Kâmil tarafından dile getirilir. Kâmil, cephede ölümle burun buruna iken düşündüklerini şöyle anlatır:

*“Ancak iki şey vardı beni dünyada tutan
Bunu biri Kezbandı... Diğeri güzel vatan”⁵*

Eserde, Kezban örneğinden yola çıkılarak ideal fert-cemiyet ilişkisinin kurulamadığı bir toplumda bireylerin düştükleri olumsuz durumlardan cemiyetin de sorumlu olacağı vurgulanır:

*“Bir kusur işlemişse önce demişti bize
‘Açım ölüyorum; bir akıl öğretsenize...’
Baktık güldük yüzüne, dedik açsan bize ne*

³ OR, s. 32.

⁴ OR, s. 32.

⁵ OR, s. 28.

*Bizden bir şey ummayıp Durma bak çarene
Gitti ekmek arasın uzaklarda bir gece
Cemiyettir kötüyü kötü yapan böylece”⁶*

İhanette temi, piyeste dolaylı bir anlatıma işlenmiştir. Kerim, gençlik aşkını ve aşık olduğu kızın ideallerini anlatırken Osmanlı sultanının ihanetini dile getirir:

*“Sevgilimin ne güzel, ne tatlı ve ne ince
Arzuları vardı ki... Gidecektik vatanın
En uzak bir yerine... Orada Türkü satanın
Sarayın, saraylının foyasını meydana
Çıkarıp atacaktık, kim bilir ki kaç ana
Oğlunun diyetini sultandan isteyecek
Yunanı sevecek te Sultani sevmeyecek.”⁷*

Zaman

Eserde vak’a zamanını 1922 yılının sonbaharında⁸ bir gündür. Piyenin anlatma zamanı ise 1937 senesidir.

Yazarın, anlatma zamanının yaklaşık on beş yıl öncesinde gerçekleşen bir olayı anlatma zamanına taşımasını eserde verilmek istenen tezle açıklayabiliriz. Yazar, Cumhuriyet öncesi olumsuzlukları anlatma zamanına taşıyarak Cumhuriyet insanına, Atatürk’ün aydınlık yolunun ne denli doğru ve isabetli olduğunu kanıtlamayı amaçlamıştır.

Mekân

Eserde anlatılan olayların mekânı “*Bir köy odası*”⁹dır. Yazar bu mekânın dekor kurgusu ile ilgili şu bilgileri verir:

⁶ OR, s. 17.

⁷ OR, s. 21.

⁸ OR, s. 3.

⁹ OR, s. 3.

“... duvarda mısırlar, soğanlar asılıdır... Solda bir sedir... Geride odanın kapısı, yine geride üçüncü plânda diğer odaya açılan bir kapı daha.”¹⁰

Şahıs Kadrosu

Piyes altı kişilik bir oyuncu kadrosuna sahiptir. Bu kadro içinde merkezî şahıslar Kâmil ve Kerim’dir.

Kâmil: “Kalbimde Türk kanı var ben bedelim beşine.”¹¹ cümlesi ile Türklüğünün farkında olduğunu ortaya koyulan Kâmil, ülkesini seven, bu uğurda düşmana karşı savaşan, taassuba ve cehalete karşı örnek bir Türk gencidir.

Kerim: “Köyün mektep hocası”¹² olarak tanıtılan Kerim, Kezban’a yardım eden tek kişi olarak, taassuba karşı kişiliği ile olumlu bir şahıstır.

Diğerleri: Hüsmen Ağa ve Recep Ağa, Kezban’ın hayat kadını olmasında sorumlulukları olan, mutaassıp kişilerdir.

Postacı ve Ali, eserin vermek istediği tezle ilişkisi olmayan figüratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Eser sâde bir dille, manzum olarak ve 14’lü hece ölçüsü ile mesnevî tarzında kafiyeleterek yazılmıştır. yazılmıştır. Anlatıcı, vermeyi amaçladığı tezi sanat kaygısında üstün tutmuştur. Piyesteki kişiler tek yönlü idealize edilmiş şahıslardır.

¹⁰ OR, s. 3.

¹¹ OR, s. 15.

¹² OR, s. 2.

EN ULU ESERİ

Özet

Fehim, salonda gazeteleri okumakla meşguldür. Veli içeri girer ve dün de gelen bir adamın kendisiyle ısrarla görüşmek istediğini söyler. Fehim, bu kişinin düşman tarafından olduğundan şüphelenirse de görüşmeyi kabul eder. Nusret içeriye girer, Fehim'e evinde kalması gerektiğini söyler ve bir mektup verir. Fehim, oğlundan gelen mektubu okur ve Nusret'in isteğini kabul eder. Fehim, Nusret'e oğlu Ulvi'yi sorar. Nusret, Ulvi'nin durumunun çok iyi olduğundan, vatana hizmetlerinden söz eder. Nusret, görevinin çok önemli ve gizli olduğunu bu nedenle Fehim'in düşmanla işbirliği içindeki oğluna dikkat etmesi gerektiğini belirtir. Fehim, oğlunun bu durumu için neler hissettiğini anlatır. Nusret, Fehim'den oğlunun eve ne zaman geldiğini, evin hangi kısımlarını kullandığını öğrenir ve salonda kalmaya karar verir. Bir süre sonra Fehim çıkar, Nusret ile Veli baş başa kalır. Nusret, Veli'ye Celâl Paşa'nın köşküne nasıl gideceğini sorar. Veli, yolu tarif eder ve Cevat'ın gelmek üzere olduğunu söyleyerek çıkar.

Salonda tek başına kalan Nusret, hazırlıklarını tamamlar. Bu sırada Cevat içeri girer. Her ikisi de silâhlarını çekmiştir. Daha sonra karşılıklı olarak silâhlarını yerlerine koyarlar. Cevat ve Nusret bir süre konuşurlar. Cevat, misafirin yorgun olabileceğini düşünerek yalnız bırakmak ister. Nusret, Cevat'ın gitmesine izin vermez. Cevat, Nusret'e bu gece misafiri olduğunu, rahat edebileceğini söyler ve odasına gider. Nusret, çıkmak için harekete geçer, bu sırada bir vazoyu düşürür.

Veli ve Fehim, salona geldiklerinde Nusret gitmiştir. Biraz sonra Cevat içeri gelir. Nusret'in nereye gittiğini sorar ve evden ayrılır. Celâl Paşa'nın köşkünün olduğu taraftan çatışma sesleri duyulur. Fehim, Nusret için endişelenir. Nusret, eve döner. Yaşadıklarını Fehim ve Veli'ye anlatmaya başlar. Celâl Paşa'nın köşküne girmiş, gerekli belgeleri ele geçirmiştir. Tam köşkten çıkarken bir asker tarafından fark edilmiş ve kaçmaya başlamıştır. Kendisini kovalayanlarla çatışmayı düşünmüş fakat tabancasının tetiğinin yayı kırıldığı için zor durumda kalmıştır. Bu sırada tanımadığı bir kişi Nusret'i korumuş, düşmanla çatışmış, yaralanmış ve Nusret'in kaçmasını sağlamıştır. Nusret, mendilini verdiği bu kişi hakkında

şadece numarası olan 128'i bilmektedir. Nusret, bu numaradan hareketle bu kişinin Kuvva-i Millîye'nin gizli teşkilâtına mensup olduğunu anlamıştır.

Veli, bahçede bir karartının eve doğru geldiği görür. Nusret, bu kişiyi tanır. Gelen, Nusret'e yardım eden 128 numaralı kişidir. 128 eve geldiğinde Nusret, onun Cevat olduğunu görür. Herkes çok şaşırır, Cevat yaralıdır. Evdekilere görevini anlatan Cevat, Nusret'i uğurladıktan sonra şehit olur.

Fehim, iki oğlunu daha şehit vermesine rağmen Cevat'ın ölümünden çok etkilenir. Veli, teskin etmeye çalışır. Eser, Fehim'in Cevat için en ulu eseri olduğunu söylemesiyle son bulur.

Vak'a

Konusunu Millî Mücadele yıllarında gerçekleşen bir olaydan alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Fehim, Nusret'in ziyaret teklifini kabul eder ve onunla görüşür. Nusret, Fehim'e oğlu Ulvi'den bir mektup verir. Fehim, Nusret'in bir süre evinde kalmasına izin verir. Fehim, Nusret'e ev ile ilgili bilgiler verir.

b) Nusret, Veli'den Fehim'in düşmanla işbirliği yapan diğer oğlu ile ilgili bilgi alır. Celâl Paşa köşküne nasıl gideceğini öğrenir.

c) Nusret, salonda hazırlık yaparken Cevat içeri girer. İkisi de silâhlarını çeker. Silâhlarını yerlerine koyan ikili, birbirleriyle bir süre konuşurlar. Cevat, odasına gitmek için harekete geçtiğinde Nusret, onu yakalar ve gitmesine izin vermez. Cevat, Nusret'e onu yakalatmayacağını çünkü misafir olduğunu söyler ve odasına gider.

d) Nusret, Celâl Paşa'nın köşküne gitmek için hazırlanırken bir vazoyu düşürür. Daha sonra camdan atlar gider. Veli ve Fehim, vazunun çıkardığı sesi duymuş ve salona gelmiştir. Nusret'in gitmiş olması ikisini de endişelendirir. Bu sırada Cevat gelir ve Nusret'in nerede olduğunu sorar ve aceleyle çıkar.

e) Celâl Paşa'nın köşkünün bulunduğu bölgeden çatışma sesleri duyulur. Fehim, Nusret için endişelenmektedir. Nusret eve döner ve başından geçenleri anlatır. Numarası 128 olan bir Kuvvai Millîye casusunun kendisini kurtarıırken yaralandığından söz eder.

f) Veli, bahçede bir karartı görür. Nusret, bu kişinin 128 numaralı Türk casusu olduğunu söyler. Bu kişi eve geldiğinde Nusret, onun Cevat olduğunu anlar. Cevat yaralıdır. Evdekilere, görevi gereği Kuvvayi İnzibatiyede çalıştığını anlatır, herkesten özür diler ve şehit olur.

g) Fehim, daha önce iki oğlunu şehit vermiştir ama Cevat'ın ölümü onu çok fazla etkiler. Veli, Fehim'i sakinleştirmeye çalışır. Eser, Fehim'in oğlu Cevat'ın kendisinin en ulu eseri olduğunu dile getirdiği cümlelerle son bulur.

Tema

Aziz Atıf'ın *En Ulu Eseri*¹ adlı oyununda ana tema olarak vatan sevgisi işlenmiştir. Eserde ana temaya bağlı olarak vazife bilinci ve ölüm temaları da işlenir.

Vatan sevgisi, piyes kahramanlarının tümünde mevcuttur. Oyunun ana temasını oluşturan vatan sevgisi en çarpıcı ifadesini Cevat'ta bulur. Cevat, bir Türk casusu olarak Kuvvayi İnzibatiye'de zabıt rütbesiyle çalışır, bütün sevdikleri tarafından hain olarak tanınır. Cevat'a bu ağır görevi kabul ettiren sahip olduğu vatan sevgisidir. O, vatan sevgisinin her türlü sevgiden üstün olduğunu şöyle ifade eder:

*“Yurt izzeti nefistende onördende, benliktende, her şeyden üstün değildir?”*²

Eserde önemle vurgulanan bir diğer temada vazife bilincidir. Vazife bilincine sahip kişiler olarak takdim edilen Cevat ve Nusret, görevlerini canlarından üstün tutarlar. Nusret, Celâl Paşa'nın köşkünden kaçarken ölümle burun burunadır ama bunu önemsemez de ele geçirdiği kâğıtları düşünür:

¹ Aziz ALTUĞ, *En Ulu Eseri*, Ege Basımevi, Mersin, 1937, 36 s.

Elimizdeki eserin yayın tarihi 1937 senesidir. Fakat, eserin sonuna düşülen tarihte 1933 ifadesi ile karşılaşılır. Bu tarihin oyunun ilk baskımın yapıldığı tarih olma ihtimali yüksektir.

² ALTUĞ, s. 30.

*“Beni vızırđıyan kurşunlar değil, beni, ölüm değil yalnız cebimdeki kâğıtlar düşündürüyordu.”*³

Ölüm temi, vatan sevgisi paralelinde ele alınır. Fehim, vatani için iki oğlunu şehit vermiştir ve bu durumla gurur duymaktadır:

*“İki kuvvetli eserimi gözümü kırpmadan feda ettim.”*⁴

Zaman

Eserin vak’a zamanı Millî Mücadele yıllarında belirsiz bir gündür. Olaylar bir gün içerisinde başlar ve son bulur. Oyunun anlatma zamanı ise Cumhuriyet sonrası dönemdir.

Yazar’ın vak’a zamanını anlatma zamanına taşıyışını, Türk milletine vatan sevgisi, vazife bilinci gibi idealleri aktarma gayreti ile açıklayabiliriz.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar bir mekânda, Fehim’in evinin salonunda gerçekleşir. Yazar bu mekânın dekor kurgusu ile ilgili şu bilgileri verir:

*“Ufak bir salonu gösterir sağda bir kapı, sola meyyal bir pencere... Ağır bir orta masası üzerinde iki vazo, bir büyük abajorlu petrol lambası... dağınık ve az miktarda koltuk ve sandalye, duvarlarda çapraz kılınç, silâh koleksiyonları, bi iki ufak asker resimleri gözükmektedir.”*⁵

Şahıs Kadrosu

Piyesin oyuncu kadrosu Cevat, Fehim, Nusret ve Veli adlı dört kişiden oluşur.

Cevat: Oyunun ilk bölümlerinde kendini “...ben kulunuzda kuvayı inzibatiye karargâhı emir subayıyım.”⁶ sözleriyle tanıtan Cevat, “Yurdunu bir akrep gibi içerden kemiren düşkün bir varlık...”⁷ olarak takdim edilir. Son bölümlerde Cevat’ın Türk ordusu için çalışan bir casus olduğu ortaya çıkar.

³ ALTUĞ, s. 27.

⁴ ALTUĞ, s. 11.

⁵ ALTUĞ, s. 4.

⁶ ALTUĞ, s. 18.

⁷ ALTUĞ, s. 20.

Cevat, vatan sevgisini her türlü sevginin üstünde tutan, vazife bilincine sahip örnek bir Türk askeridir.

Fehim: Yazar tarafından “*Cevadın babası emekli Yarbay 60 yaşında*”⁸ sözleriyle tanıtılan Fehim, vatanını çocuklarından üstün tutan örnek bir Türk insanıdır.

Nusret: “*Kuvvayi Millîye Subayı*”⁹ olarak tanıtılan Nusret de Cevat gibi vatan sevgisini herşeyden üstün tutan, vazife bilincine sahip örnek bir Türk askeridir.

Veli: “*Evin emektar hizmetçisi...*”¹⁰ olan Veli, vatanını seven olumlu bir şahıstır.

Dil ve Üslûp

Piyes, sade bir dille ve mensur olarak kaleme alınmıştır.

Tezli bir eser olan *En Ulu Eseri*'nde sanat kaygısı güdülmemiş, oyunun tezi ön plâna çıkarılmıştır. Şahıslar, tek yönlü idealize edilmiş tiplerdir. Yazar, Cevat'ı iki farklı kimlikle esere yerleştirerek, oyuna heyecan unsuru ve akıcılık katmıştır.

Eserde, üç birlik kuralına uyulduğu görülür. Olaylar, bir mekânda, bir gün içerisinde ve belirli kişiler tarafından gerçekleştirilir.

⁸ ALTUĞ, s. 1.

⁹ ALTUĞ, s. 1 .

¹⁰ ALTUĞ, s. 1.

GÖNÜLLERİN TÜRKÜSÜ

Özet

İhtiyar, Adam, Gazeteci, Gönüllerin Türküsü adlı piyesi seyretmek için içerideki konferansın bitmesini beklemektedirler. İhtiyar, Gazeteci'ye Kurtuluş Savaşı'nda yaşadıklarını anlatır. Gazeteci, dinlediklerini not alır. İhtiyar ve Gazeteci, Adam'a piyesle ilgili bilgi verirler. Piyenin tekniği üzerine konuşulur. Bu sırada konferans bitmiştir. İhtiyar, Gazeteci ve Adam, konferans sonunda okunan şiiri dinledikten sonra piyesi izlemek üzere içeri girerler. Gönüllerin Türküsü adlı oyun başlar.

Doktor, muayenehanesinde görüştüğü Genç'e Millî Mücadele için üstleneceği görevleri bildirir. Genç, önce İstanbul'dan kaçıp cepheye katılacak, ardından düşmanın savaş plânlarını ele geçirecektir. Bu görüşme sürerken Hicret içeri girer. Doktor'la yalnız konuşmak ister. Genç, yan tarafa geçer. Hicret, saltanat yanlısı bir askerdir ve çatışma bölgesinden alacağı bazı plânları İstanbul'a getirmekle görevlendirilmiştir. Görevini çok tehlikeli bulan ve öldürülmekten korkan Hicret, Doktor'dan kendisine bir rapor vermesini ister ve çıkar. Hicret'ten sonra Genç tekrar içeri girer. Doktor'la Hicret'in söyledikleri üzerine konuşurlar. Genç, Millî Mücadele'ye katılabilmek için, saltanat yanlısı olan anne ve babasını nasıl terk ettiğini anlatır. Daha sonra vazifesini yapacağına, Mustafa Kemal'in çizdiği yolda ilerleyeceğine söz verir. Doktor, Türk gençliğine ne kadar güvendiğini ifade eder.

Üçüncü tablo bir köyde geçer. Ana, örgü örerken Kız, ağabeyinden bir mektup geldiğini söyler. Tunçkanat, mektupta aldığı iki vazifeyi yerine getirmek üzere akşama eve geleceğini haber verir. Tunçkanat'ın ilk vazifesi kardeşi Özden(Kız)'i Millî Mücadele'ye yardımcı olması için İstanbul'a götürmek; ikinci vazifesi ise düşmana ait plânları ele geçirmektir. Ana, oğlundan sonra kızından da ayrılacağı için üzülür. Kız, ağabeyi ile gitmek istediğini ve bunun nedenlerini annesine anlatır. Ana, ikna olur, kızına cesaret verir. Bu sırada kapı vurulur. Baba ve Hicret gelmiştir.

Eşinin Millî Mücadele aleyhine çalışmasını kabullenemeyen Ana, Baba ve Hicret'in yanında kalmaz. Baba, Hicret'e yatak hazırlatır ve onu yatırmaya gider. Ana ve Kız endişelidir. Çünkü Tunçkanat gelmek üzeredir. Birazdan Baba gelir. Hicret'in bazı plânları

İstanbul'a götüreceğini, ona iyi davranırlarsa kendisine bir iş verilebileceğini söyler. Ana ve Baba bu konuda bir süre tartışırlar.

Tunçkanat eve gelir. Annesine, plânları ele geçirdikten sonra Özden ile birlikte uçağı ile yola çıkacaklarını söyler. Tunçkanat, Ana ve Kız'ın tedirginliklerinden şüphelenir ve neler olduğunu sorar. Ana, aradığı plânların evlerindeki misafirde olduğunu söyler. Tunçkanat, gerekirse misafiri ve babasını öldürerek plânları ele geçirmeye karar verir. Kız, Ana'nın zor durumda kalacağını öne sürer. Ana, kendisinin karşılaşıcağı zorlukların önemsiz olduğunu, gerekenin yapılmasının şart olduğunu belirtir. Yukarı çıkan Tunçkanat, babasını ve Hicret'i öldürerek plânları ele geçirir. Tunçkanat ve Kız, Ana ile vedalaşarak ayrılırlar.

Dördüncü tablo cephede geçer. Üç asker Millî Mücadele ve ailelerin çektikleri güçlükler üzerine konuşurlarken Tunçkanat gelir. Askerlerin sohbeti ona annesini hatırlatır. Babasını ve Hicret'i öldürdüğü günden sonra annesinden bir haber alamamış olan Tunçkanat, annesini aramaya karar verir ve çıkar. Askerler, Tunçkanat'ın hâline üzülürler, bu sırada toplanma sorusu çalar ve çıkarlar.

Sonraki tabloda Doktor, muayenehanesinde gazetesini okumaktadır. Gazetede düşmanın çekilmesi ve Mustafa Kemal'in kahramanlığı ile ilgili yazılar mevcuttur. Kız, annesini düşünmektedir. Doktor, gazetede gördüğü bir haberden Ana'nın kurşuna dizildiğini öğrenir; fakat Kız'a bir şey diyemez. Bir süre sonra Kızı annesinin kurşuna dizildiği haberini gazeteden okur. Doktor, anne acısı ile ağlayan Kız'ı teskin eder. Ardından Genç, muayenehaneye gelir. Kız'ın yanında konuşmak istemez. Kız, dışarı çıkar. Genç, Doktor'a kumandanın gönderdiği mektubu iletir. Sonrasında Tunçkanat'ın yakalandığını, yarın kurşuna dizileceğini bildirir. Doktor, Kız'ı içeri çağırır. Kız, mektubu okur. Mektupta, Kız, cephede hemşirelik etmesi için çağırılmıştır. Doktor, Kız'a Tunçkanat'ın yakalandığını bildirir ve ondan Tunçkanat'ı kurtarmaları için kendilerine yol göstermesini ister. Kız, ağabeyini kurtarmak için bir plân yapar. Plâna göre Kız, ağabeyini ziyarete gidecek, ziyaret sırasında her ikisi elbiselerini değiştirecekler, Tunçkanat, Kız gibi oradan çıkacak, Kız ise ağabeyinin yerine kurşuna dizilecektir. Doktor, plânı onaylar, üçü vedalaşır ve ayrılırlar.

Son tabloda piyes sona ermiştir. Adam, Gazeteci ve İhtiyar, müsamere salonundan çıkarlar. Bu sırada Doktor gelir. Piyenin sona erdiğini öğrenir. Doktor, Adam, Gazeteci ve İhtiyar'dan izleyemediği son bölümü kendisine anlatmalarını rica eder. İhtiyar, Adam, Gazeteci, son tabloda olanları anlatmaya başlarlar. Kız, zindanda ağabeyi ile görüşmüş ve onunla kılık değiştirerek ağabeyini kurtarmıştır. 30 Ağustos sabahı kurşuna dizilmek üzere meydana getirilen Kız'a son dileği sorulur. Kız, son isteğini yazılı olarak verir. Tam kurşuna dizilecekken Gönüllerin Türküsünü söylemeye başlar. Askerler, erkek kılığındaki bu kişinin bir bayan olduğunu anlarlar ve ateş edemezler. Komutan askerlere ateş etmelerini emreder. Sekiz asker, ateş eder; fakat Kız'ı vuramazlar. Daha sonra dönüp giderler. Batıya doğru yürüyen Kız, ağabeyinin uçaktan kendisine mendil salladığını görür. Zafer kazanılmıştır.

Doktor, son bölümü kendisine anlatan Adam, İhtiyar ve Gazeteci'ye teşekkür eder ve beraberce çıkarlar.

Vak'a

Konusunu Millî Mücadele'den alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) İhtiyar, Adam ve Gazeteci, Gönüllerin Türküsü adlı piyesi izlemek için müsamere salonuna gelirler. Oyun öncesinde kendi aralarında sohbet eden bu üç kişi piyes, Millî Mücadele ve Cumhuriyet hükümetinin havacılığa verdiği önem üzerine konuşurlar. Bir süre sonra Gönüllerin türküsü adlı piyes başlar.

b) Doktor, muayenehanesinde Genç'e Millî Mücadele adına üstleneceği vazifeleri bildirir. Bir süre sonra Hicret gelir. Genç, başka bir odaya geçer. Hicret, bir Osmanlı memurudur ve kendisine verilen tehlikeli bir görevden kaçmak için rapor istemek amacıyla gelmiştir. Doktor, böyle bir rapor veremeyeceğini söyleyerek Hicret'i gönderir. Doktor ve Genç bir süre daha konuştuktan sonra vedalaşırlar.

c) Annesi örgü örerken içeri giren Kız, ağabeyi Tunçkanat'tan bir mektup geldiğini bildirir. Tunçkanat, mektupta iki önemli vazifeyi yerine getirmek için eve döneceğini haber vermiştir. Tunçkanat'ın ilk görevi düşmana ait bazı plânları ele geçirmek, ikincisi ise

kardeşi Özden(Kız)'i İstanbul'a götürmektir. Ana, bir sürelik tereddütten sonra Kız'ın gitmesini kabul eder.

d) Baba, misafiri olan Hicret ile birlikte eve gelir. Ana, Baba'nın gayri millî tavırlarından rahatsız olduğu için misafire ilgi göstermez. Baba, Hicret'i yatırmak için odadan çıkar. Ana ve Kız endişelidir; çünkü Tunçkanat gelmek üzeredir. Baba, odaya döndüğünde Hicret'in bazı plânları taşıdığını, ona iyi davranırlarsa kendisine bir iş verilebileceğini söyler. Bu öneriyi umursamayan Ana, Baba ile kısa süren bir tartışmaya girer.

e) Tunçkanat, eve geldiğinde, aradığı plânların evdeki misafirde olduğunu öğrenir. Tunçkanat, plânları almak için babasını ve Hicret'i öldürür. Tunçkanat ve Kız, Ana ile vedalaşarak yola çıkarlar.

f) Tunçkanat, cephede askerlerin aileleri hakkında konuştuklarına şahit olur. Bu olay sonrasında annesini hatırlar ve onu aramaya karar vererek yola çıkar.

g) Muayenehanesinde gazete okuyan Doktor, gazetede Ana'nın kurşuna dizildiğini öğrenir. Bir süre sonra annesinin kurşuna dizildiğini öğrenen Kız, çok üzülür. Doktor, Kız'ı teskin eder, onu cesaretlendirir.

h) Genç, Doktor'un yanına gelir. Kız'ın yanında konuşmak istemeyen Genç, Kız çıktıktan sonra Doktor'a Tunçkanat'ın yakalandığını ve idam edileceğini bildirir. Doktor, bu durumu Kız'a bildirir ve Tunçkanat'ı kurtarmak için ondan yardım ister. Kız, Tunçkanat'ı ziyarete gideceğini, orada onunla kıyafetlerini değiştirerek kurtulmasını sağlayacağını söyler.

i) Adam, gazeteci ve İhtiyar sona eren oyundan sonra müsamere salonundan çıkarlar. Oyunun son bölümünü kaçıran Doktor, bu kişilerden son bölümü kendisine anlatmalarını rica eder. İhtiyar, Adam ve Gazeteci, Doktor'a oyunun son bölümünü anlatır. Doktor, kendisine oyunu anlatan bu üç kişiye teşekkür eder ve birlikte salondan çıkarlar.

Tema

*Gönüllerin Türküsü*¹ adlı oyunun ana teması vatan sevgisi üzerine kuruludur. Eserde ana temaya bağlı olarak Atatürk sevgisi, ihanet, vazife bilinci ve ölüm yan temaları işlenir. Oyunda çatışma ögesi Ana, Kız ve Tunçkanat ile Baba arasında şekillenir.

Piyes boyunca sürekli vurgulanan vatan sevgisi ilk olarak esere de adını veren *Gönüllerin Türküsü* adlı şiirin son mısraları ile dile getirilir:

“Bil ki sokmayacağım düşmanı bu vatana

*Bütün kanım aksa da candan savaşıcağım.”*²

Eserde Türk milletinin her ferdinin vatan sevgisi ile dopdolu olduğuna dikkat çekilir. Bir anne, ölmeden önce cephedeki oğlundan şunları ister:

*“Yavrum vurusun, kardeşlerini düşman elinde esir bırakmasın. İstiklâle ulaşmadan cebheden denmesin...”*³

Genç bir kız, vatana kendisinden daha yararlı olacağına inandığı ağabeyini kurtarmak için ölüme yürürken, vatana hizmet etmenin hazzı ile doludur:

*“Mesudum, sevinç içindeyim. Yarın zafer heyecanı arasında bana değen kurşunun acısı bile olmayacak. İstiklâl dolu gökler bana bu acıyı duyurtmıyacak. Türk gücünü göstermiş olmak için bütün kanımın aktığını göstereceğim.”*⁴

Bir oğul, vatanını korumak adına babasını öldürmeye giderken, bir anne babasını öldürecek oğluna *“Allahım sen kuvvet ver oğluma yüzünü kara çıkarma.”*⁵ şeklinde dua eder.

Atatürk sevgisi Millî Mücadele ışığında işlenir. Mustafa Kemal, Türk milletine yol gösteren, yurdu kurtaran bir kahraman olarak takdim edilir:

¹ Ramazan Gökalp ARKIN, *Gönüllerin Türküsü*, Vilâyet Matbaası, Balıkesir, 1937, 78 s.

² ARKIN, s. 29.

³ ARKIN, s. 53.

⁴ ARKIN, s. 66.

⁵ ARKIN, s. 47.

*“Bu gün o gösterici Mustafa Kemaldir. O yoktan bir yurt kurmaya çalışan bir tek kahramandır. Bu gün de yarın da ak saçlı analar dua edecek ona.”*⁶

Türk milletinin gönlündeki Atatürk sevgisinin ne denli büyük olduğu Birinci Asker tarafından dile getirilir:

*“Bence biz Mustafa kemali dilimizde ne kadar büyütsek, kalbimizdeki ile denkleştiremeyiz. Onun değerini verecek dil yetişemeyecek bile değil mi?”*⁷

İhanet temi eserde Baba'nın şahsında temsil edilir. Eşi ve çocukları Millî Mücadele için çalışırken kendisi saltanat yanlılarına yardım ederek Millî Mücadele aleyhinde çalışır. Baba'nın Millî Mücadele'ye ve onu destekleyenlere karşı duyduğu kin ve öfke o kadar şiddetlidir ki, bu amaç için çalışan oğlu dahi olsa öldürmeye hazırdır:

*“Oğlum bile elime geçerse, lâzımsa öldürmekten çekinmeyeceğim.”*⁸

Ölüm temi, eserde vatan sevgisi ile ilişkilendirilmiştir. Piyeste, her Türk'ün vatani için ölmekten gurur duyacağını altı çizilir. Bu durum, Doktor tarafından şu cümlelerle ifade edilir:

*“Onlar yaptıklarına inanıyorlar. Ülküleri yoluna akın akın sel gibi giden, ölüme göğüs geren insanlar onlar. Başaramazsalar bile yüksek bir gaye uğrunda ölmek onlara onur veriyor.”*⁹

Zaman

Eserde iki farklı vak'a zamanı mevcuttur. Bunlardan ilki birinci ve altıncı tablonun vak'a zamanlarıdır. Cumhuriyet sonrası dönemde birkaç saatlik bir zaman dilimini kapsar. İkincisi oyun içinde gösterilen Gönüllerin Türküsü adlı piyesin vak'a zamanıdır. Millî Mücadele ile başlar, 30 Ağustos 1922'de sona erer.

⁶ ARKIN, s. 57.

⁷ ARKIN, s. 51.

⁸ ARKIN, s. 40.

⁹ ARKIN, s. 28.

Anlatma zamanının vak'a zamanına taşınışı, Türk insanına Millî Mücadele yıllarında yapılan fedakârlıkları anlatmak ve millî birliği güçlendirmek gayreti ile açıklanabilir.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar, dört farklı mekânda gerçekleşir. Birinci ve altıncı tablolar "*Bir halkevinin müsamere odasına girme kapısının önü...*"¹⁰ nde; ikinci ve beşinci tablolar İstanbul'da "*Bir Doktorun bakım odası*"¹¹ nda; üçüncü tablo "*Bir köyde, geçimi orta bir aile odası*"¹² nda; dördüncü tablo ise "*Cephede bir çadır...*"¹³ da gerçekleşir.

Yazar, oyunun dekor kurgusunu oldukça basit tutmuştur. Yalnızca birinci ve ikinci tablolar için sınırlı dekor bilgisi verir, diğer tablolar için hiçbir dekor bilgisine yer vermez.

Şahıs Kadrosu

Piyestin on beş kişiden oluşan bir şahıs kadrosu bulunur. Bu kişilerden merkezi durumda olanlar Tunçkanat, Kız(Özden), Ana, Doktor ve Genç'tir.

Tunçkanat: Genç bir Türk pilotu olan Tunçkanat, sahip olduğu vatan sevgisi ve vazife bilinci ile örnek bir şahıstır.

Babası ile vatani arasındaki tercihini vatanından yana yapan ve bu uğurda babasını öldüren Tunçkanat, kendisine verilen görevi yerine getirdikten sonra ölümlerin en korkucuna dahi göğüs gerebileceğine inanır:

*"Fakat anne plânları elde etmek zor. O bahtiyarlığa kavuşsam inanacağım ki dünyada en büyük vazifemi yaptım. Ondan sonra ölümlerin en korkuncuna göğüs gereceğim."*¹⁴

¹⁰ ARKIN, s. 8.

¹¹ ARKIN, s. 8.

¹² ARKIN, s. 8.

¹³ ARKIN, s. 8.

¹⁴ ARKIN, s. 45.

Kız (Özden): Tunçkanat'ın kız kardeşi olan Özden, eserde vatanseverliği ve fedakârlığı ile ön plâna çıkan örnek bir şahıstır.

Özden, vatani için her şeyi yapmaya hazırdır:

*“Gideceğim anne, İstiklâl savaşında en küçük bir hizmeti görmek için öküz olarak kağı çekmeğe, düşman zincirlerini küçük dişlerimle kemirmeğe razıyım...”*¹⁵

Vatana kendisinden daha fazla olacağına inandığı ağabeyi için canını feda etmeyi göze alan Özden, eserde Millî Mücadele için elinden geleni yapan vatansever Türk kadını temsil eder. Bu durum, Özden'in annesine Millî Mücadele'ye katılmak isteyişini açıklarken sarf ettiği şu cümlelerde net olarak görülür:

*“Düşün anne, sırtında cepheye mermi taşıyarak omuzlarını nasırlaştıran kızlar var. Yurduna hainlik eden evlâtlarının boğazını sıkarak südünü ve dünyasını haram eden anneler göz önünde. Türk kızı istiklâl kavgasında erkekle elele vermezse düşman çizmeleri altından bu yurt nasıl kurtulacak.”*¹⁶

Ana: Tunçkanat tarafından “Evlâtlarını bu toprak için doğuran yurt sevgisi için ölümü hiçe sayan anne...”¹⁷ sözleriyle tanıtılan Ana, vatani için canını feda eden örnek bir Türk kadınıdır.

Doktor: Millî Mücadele'nin ikinci adamı olarak takdim edilen Doktor, vatansever bir Türk aydınıdır. İstanbul'daki muayenehanesinde, sürekli olarak gençleri Millî Mücadele'ye katılmaya teşvik eden ve onlara özgüven aşılayan Doktor, Türk gençliğine duyduğu güvenle dikkat çeker:

*“Benim de bir tek güvendiğim olacak; Damarlarında öz kan dolaşan Türk gençliği.”*¹⁸

¹⁵ ARKIN, s. 37.

¹⁶ ARKIN, s. 36.

¹⁷ ARKIN, s. 33-34.

¹⁸ ARKIN, s. 32.

Genç: Genç, bir Türk subayıdır. Millî Mücadele'ye katılmak için annesini ve babasını ter eden Genç, özgürlüğüne düşkün bir şahıs olarak Mustafa Kemal'in takipçisidir:

*“Bir tek düşüncem olacak: İstiklâl. Bir tek sözünü dinlediğim, gittiği yoldan gittiğim bulunacak: Mustafa Kemal.”*¹⁹

Diğerleri: Bu bölümde yer alan şahıslar Baba, Hicret, Birinci, İkinci Üçüncü Asker, Adam, İhtiyar, Gazeteci, Kapıcı ve İkinci Doktor'dur.

Hicret ve Baba, Millî Mücadele karşıtı, olumsuz şahıslardır. Üç asker, vatansever Türk gençleridir.

Adam, İhtiyar ve Gazeteci, anlatıcı tarafından bilinçli olarak oluşturulmuş simgesel şahıslardır. İhtiyar, Millî Mücadele'de yaşadıklarını anlatmak; Gazeteci bu anlatılanları belgelemek; bir öğretmen olan Adam ise yine bu anlatılanları Türk gençliğine öğretmek gibi bir misyona sahiptirler.

Kapıcı ve İkinci Doktor, vak'a akışına belirgin olarak etki etmeyen dekoratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Eser sade bir dille ve mensur olarak kaleme alınmıştır. Dekor kurgusu, şahıs kadrosu ve heyecan öğelerinin yerleştirilmesi açısından bazı eksiklikleri mevcuttur. Sanat kaygısından çok okuyucuya verilmek istenilen düşüncenin ön plânda tutulduğu söz konusu piyes, dönemin imlâ hususiyetlerini barındırır.

¹⁹ ARKIN, s. 32.

DEVİRİM YOLCULARI

Özet

Yakalandığı hastalık nedeniyle birkaç aydır tedavi gören Oben, kayınvalidesi Safiye'ye, eşi Yıldız'a asıl hastalığının ruhunda ve beyinde olduğunu anlatır. Kızkardeşi Ayüksel'in millî kimliğinden uzaklaşıp saraya ve işgalcilere hizmet etmesi onu derinden yaralamıştır. Safiye ve Yıldız, Oben'e bu düşünceleri kafasından atması gerektiğini, hastalığının daha önemli bir sorun olduğunu anlatmaya çalışırlar.

Ağabeyinin hastalandığını öğrenen Ayüksel, onu ziyarete gelir. Ayüksel'in her sözü, her hareketi Türklükten uzaktır. Oben, kardeşini uarmaya, ona kimliğini hatırlatmaya çalışır. Ayüksel bu uyarılara kulak asmaz, üstelik bunları hayatına müdahale olarak algılar. Oben, kardeşinden kendisine bir söz vermesini ister. Ayüksel, Türk gibi düşünmek ve Türk gibi hissetmek noktasında ağabeyinin bu önerisini geri çevirir. Kardeşinin gayri millî tavırlarına daha fazla tahammül edemeyen Oben, eline geçirdiği bir ekmek bıçağıyla onun üzerine yürür. Ayüksel, camı kırar ve kapıda bekleyen adamlarından yardım ister. Sokak kapısını kırarak eve giren bu adamları durdurmak üzere Oben, kapıya yönelir. Dışarıda bir silah patlar. Yabancı bir subay içeri girer ve Ayüksel'i kaldırır, birlikte odayı terk ederler.

Oben, Safiye ve Yıldız'ın kollarında odasına getirilir. Ayüksel'in adamları ile boğuşurken yaralanmış daha sonrada bayılmıştır. Olanları, eşi ve kayınvalidesine anlatan Oben, kardeşini öldüreceğine söz verir. Bu sırada sokak kapısı çalınır. İçeri giren Hakkı, Oben'le hasret giderir. Daha sonra onu Millî Mücadele'ye katılmaya davet eder. Oben, bu teklifi kabul eder, Hakkı iki saat sonra dönmek üzere çıkar.

Oben, cepheye gideceğini eşi Yıldız'a bildirir. Yıldız, hasta olduğunu bu haliyle gidemeyeceğini söyler. Oben'in kararlı tutumu sonrasında Yıldız da eşiyle cepheye gitmeye kara verir.

İkinci perde İstiklâl Savaşı'nda ileri bir karakolda geçer. Demir, Oben'e bir kadının casusluğu ile ilgili bilgi ve fotoğraflarının olduğu bir zarf getirir. Zarfi çekmeceye bırakan Demir, bunu binbaşuya verileceğini bildirir. Nöbet sırası kendisinde olan Demir, uyumak

üzere yukarıya çıkar. Binbaşı geldiğinde Oben, ona haber verecektir. Bu sırada dışarıdan ayak sesleri duyulur, telaşlanan Oben, Demir'i uyarır. İçeri giren Hasan Çavuş'tur ve bir mektup getirmiştir. Mektubu Demir alır. Oysaki mektup, Oben'e gönderilmiştir. Demir mektubu okumaya başlar. Mektupta yazılanlara göre, Yıldız eşi Oben'in şehit edildiğini zannetmektedir.

İçeri giren Binbaşı, casusla ilgili zarfı ister. Resimleri Demir'e verir ve devriye gezen askerlere bu resimleri gösterme görevini de kendisine bildirir. Bu sırada bir Çavuş içeri girer. Kablo sermekle görevli sekiz kişiden yedisinin öldürüldüğünü yalnız kendisinin kurtulduğunu söyler. Yalçın'ın da öldüğünü öğrenen Demir, görevi bitirmek için Binbaşı'ya söz verir ve odadan çıkar.

Oben, Binbaşı'nın verdiği fotoğraftan, kadın casusun Ayüksel olduğunu öğrenir ve bu durumu Binbaşı'ya bildirir. Binbaşı, Oben'i yukarıya çıkartır. Biraz sonra Çavuş, Ayüksel'le birlikte içeri girer. Binbaşı, Çavuş'a telin bağlanması için görevlendirdiği Demir ve yanındakilerin durumunu öğrenip gelmesini söyler.

Binbaşı, Ayüksel'e hangi milletten olduğunu sorar. Ayüksel kimliğini saklamaya çalışır. Binbaşı ona Türk olduğunu söylediğinde Türklüğünü inkar eder. Bu sırada Oben merdivenden görünür. Ayüksel, ağabeyinden kendisini affetmesini ister. Fakat Oben, buna yanaşmaz. Bu sırada kapı vurulur ve Çavuş içeri girer. Çavuş, Demir ve arkadaşlarının şehit edildiği haberini iletir. Binbaşı, Çavuş'a bir manga askerin hazırlanmasını, Ayüksel'in kurşuna dizileceğini söyler. Ayüksel, ağabeyinden tekrar af diler. Binbaşı, onu kolundan tutar ve dışarı çıkartır. Biraz sonra dışardan silah sesleri gelir. Binbaşı, Oben'e , Ayüksel'i unutmasını söyler.

Savaş biteli on gün olmuştur. Bir hastahannede görevli bulunan Yıldız, hâlâ Oben'i beklemektedir. Aynı hastanede çalışan bir doktor ise Yıldız'ı sevmektedir. Doktor, Yıldız'a Oben'in yaralıları arasında bulunmadığını hatırlatır ve kendi teklifine bir cevap vermesini ister. Yıldız bu konuda konuşmak istemediğini söyler. Yıldız , odadan çıktıktan sonra bir hasta getirilir. Bu hasta, Oben'dir. Gülseren, su isteyen Oben'e su verir. Oben, sayıklamaya başlar. Gülseren, onun Yıldız'ın eşi olduğunu anlar. Gülseren, hadmeden Oben'in evraklarını ister. Evraklardan Yıldız'ın bir mektubu ve resmi çıkar. Bu Oben'in

Yıldız'a yazdığı ama gönderemediği bir mektuptur. Doktor, mektubu alır. Daha sonra Yıldız'a haber verilmesini söyler. Yıldız içeri girer, inleyen hastayı görür ve tanır. Yıldız ve Ulcay'ı gören Oben, şehit olur. Yıldız, şehit olan eşine çocukları Ulcay'ı bahtlı edeceğine söz verir. Eser, Yıldız ve Ulcay'ın Oben'in üzerine Türk bayrağı örtmeleriyle son bulur.

Vak'a

Piyesin Vak'a örgüsü Türklük ve vatan sevgisi noktalarında Oben ve Ayüksel arasındaki çatışma üzerine kurulmuştur.

Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Ayüksel, Oben'in hastalandığını duymuş ve onu ziyarete gelmiştir. Oben, kardeşinden bir Türk'e yakışır bir şekilde davranmasını ister. Ayüksel, bir papaz okulunda yetiştiği için Türklüğe yabancısıdır ve abisinin teklifini geri çevirir. Oben, eline geçirdiği ekmek bıçağı ile kardeşinden kendisine bir söz vermesini ister. Ayüksel, camı kırar ve kapıda bekleyen adamlarını çağırır. Bu kişiler eve girerler ve Oben'i yaralayarak Ayüksel'i götürürler. Eşi ve kayınvalidesi sayesinde kendine gelen Oben, Ayüksel'i öldüreceğini söyler.

b) Oben'in eski arkadaşlarından Hakkı, Oben'i ziyarete gelir. Onu Milli Mücadele'ye davet eder. Oben, bu teklifi kabul eder. Hakkı iki saat sonra dönmek üzere çıkar. Oben, kararını eşi Yıldız'a bildirir. Yıldız da Milli Mücadele'ye katılmaya karar verir.

c) Demir, Oben'in bulunduğu karakola bir kadın casusa ait evrakları içeren bir zarfla gelir. Hasan Çavuş, bir mektup verir. Demir, Oben'e gelen mektubu açar ve okur. Mektubu gönderen Yıldız, eşinin şehit olduğunu sanmaktadır.

d) Binbaşı, Demir'den kadın casusa ait bilgi ve fotoğraflarının bulunduğu zarfı ister. Fotoğraflardan bir tanesini Demir'e verir ve bunu devriye gezen askerlere göstermesini ister. Bu sırada içeriye Çavuş girer ve kablo döşemekle görevli askerlerden yedisinin şehit olduğunu sadece kendisinin kurtulduğunu haber verir. Şehitler arasında Oben ve Demir'in arkadaşı Yalçın da vardır. Demir yarım kalan bu görevi üzerine alır.

e) Oben'in uyuduğu sırada telefon çalar. Telefonu açan Oben, şüpheli bir kadının yakalandığını öğrenince onun karakola getirilmesini söyler. Biraz sonra içeri Binbaşı girer, Oben'e kadın casusun bir fotoğrafını gösterir. Oben, resimdeki casusun kardeşi Ayüksel olduğunu görür ve durumu Binbaşı'ya bildirir. Binbaşı, Ayüksel geldiğinde Oben'in odada kalmasını istemez ve ona yukarı çıkmasını söyler.

f) Ayüksel, bir Çavuş eşliğinde odaya getirilir. Binbaşı, Çavuş'an kablo döşemeye giden Demir ve arkadaşlarının durumunu öğrenmesini ve kendisine bildirmesini ister. Ardından, Ayüksel'le bir konuşma yaparlar. Ayüksel, Binbaşı'nın kimliğini açıklamasına rağmen Türklüğünü inkar eder.

g) Oben, bu konuşma sırasında merdivenden görünür ve kardeşine Türk olamayacağını söyler. Ayüksel, ağabeyinden kendisini affetmesini ister ancak Oben bunu reddeder.

h) Çavuş, düşman hattı yakınlarına kablo döşemek için gönderilen Demir ve arkadaşlarının şehit edildiği haberini getirir.

ı) Binbaşı, Ayüksel'in kurşuna dizileceğini söyler. Ayüksel, birkez daha ağabeyinden af diler. Oben, yine kendisini affetmez. Ayüksel, dışarı çıkartılır. Biraz sonra Binbaşı içeri girer, hemen ardından silah sesleri işitilir. Binbaşı, silah sesleri sonrasında kardeşi için heyecanlanan Oben'i sakinleştirir.

i) Doktor, Yıldız'a savaş biteli on gün olduğunu ve Oben'in yaralılar arasında çıkmadığını hatırlatır. Yıldız'a kendi teklifi ile ilgili cevap beklediğini söyler. Yıldız, bu konuda konuşmak istemez ve odadan çıkar.

j) Biraz sonra hastaneye bir yaralı getirilir. İnleyen ve su isteyen yaralıya Gülseren su verir. Yaralı Yıldız ve Ulcay'ın adını sayıklar. Gülseren, Bu kişinin Yıldız'ın eşi Oben olduğunu anlar. Hademedden, hastanın evraklarını ister. Evraklardan Yıldız'ın bir resmi ve ona yazılmış bir mektup çıkar. Doktor mektubu okuduktan sonra Yıldız'a haber verilmesini ister.

k) İçeri giren Yıldız, yaralıyı tanır. Oben'in son isteği karısı ve kızı Ulcay'ı görmektir. Yıldız, Ulcay'ı çağırır. Ona babasını tanıtır. Oben, eşini ve kızı Ulcay'ı son kez

gördükten sonra, Yıldız'a Ulcay'a iyi bakmasını söyler ve şehit olur. Yıldız, Oben'e kızını bedbaht etmeyeceğine söz verir. Ulcay ve Yıldız Oben'in üzerine Türk bayrağı örterler.

Tema

Celâl Tuncer'in *Devrim Yolcuları*¹ adlı oyununun ana teması, Türklük bilinci ve vatan sevgisi üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak işlene yan temalar ihanet, ölüm, kin, özlem, ve aşk olarak sıralayabiliriz.

Oben, hayat felsefesinin temelini Türklüğünü oturtmuştur. Yazar, bu nedenle Türklük temasını onun söylemlerine dayandırır:

*"...benim nabzum Türklük diye çarparken..."*²

Oben'in söylemlerinde Türklük bilinci iki farklı açıdan ele alınır. Bunlardan ilki tarih bilinci, ikincisi ise dil bilincidir. Oben'e göre yeni Türk devletini kuranlar, Attilâ, Cengiz ve Timur gibi tarihî şahsiyetleri model alan Türk insanları olacaklardır:

*"...kurtarılmak için uğraşılan bu yurdun kurulacak yeni temeli öz Türk çocukları Attilâ, Cengiz ve Timur'un kanını taşıyan bizim gibi Türk evlatlarının kolları ile kazanılacaktır."*³

Eserde Türklük bilincinin bir diğer yansıması da dil konusunda kendini gösterir. Oben, tarafından dile getirilen bu düşüncede şuurlu bir Türk için, Türkçe dışında herhangi bir dil kullanılması tahammül edilemez bir durumdur:

*"...evvelâ bir Türk gencinin karşısında bulunduğunu unutma!...şu dakika benim gibi her anayurt çocuğunun tiksindiği bu yabancı dili kullanma..."*⁴

Türklük temi, Oben'in söylemlerinin yanı sıra Ayüksel'in gayri millî söylemlerinde de belirginleştirilir. Bir Türk kızı olan Ayüksel bu durumu reddedecek kadar millî kimliğe yabancıdır:

¹ Celâl TUNCER , *Devrim Yolcuları*, CHP Gösterit Yayını, Ulus Basımevi, Ankara, 1937, 50 s.

² TUNCER, s. 12.

³ TUNCER, s. 11.

⁴ TUNCER, s. 10.

*"...Hiçbir zaman Türk olmadım, aldaniyorsun."*⁵

Piyeste vatan sevgisi her türlü kişisel sevgiden üstün tutulur:

*"Oben yurt uğruna Ana, Baba, Kardeş düşünülmez"*⁶

Bu bağlamda vatan sevgisi, kişilerin kendisinin ya da yakınlarının çıkarlarını değil ülkenin ve milletin çıkarlarını ön planda tutmasını gerektirir:

*"Kızım ortada sen ve ben yokuz biz varız. Ezilecek gurur, yıkılacak milliyet, parçalanacak varlık bizim milliyetimiz, bizim gururumuz, bizim varlığımızdır."*⁷

İhanet temi, Ayüksel'in şahsında temsil edilir. Bir Türk çocuğu olan Ayüksel, işgal güçleriyle işbirliğine girerek milletine ihanet eder. Ayüksel, ihanetinin cezasını, casusluk yaparken yakalandığı yerde kurşuna dizilerek öder.

Savaşın neden olduğu olumsuzlukları, Oben'in kardeşi Ayüksel'e söylediği sözlerde görürüz. Oben savaş sırasında düşmanın yaptığı zulmü şu cümlelerle anlatır:

*"Çünkü o gün ok yayından fırlamamış; kundaktaki çocukların, gebe kadınların kanları deşilmemiştir."*⁸

Eserde bene yönelik olarak aşk, özlem ve ölüm temaları işlenmiştir. Aşk temi, Oben-Yıldız ve Doktor-Yıldız arasındaki ilişkilerde vücut bulur. Oben ve Yıldız birbirine aşıktır. Doktor'un Yıldız'a duyduğu aşk ise karşılıksızdır.

Özlem teması, Oben'in ölmeden önce Yıldız'a yazdığı mektupla dile getirilir. Oben, mektubunda eşi Yıldız ve kızı Ulcay'a kavuşmanın özlemini ifade eder.

Ölüm temi, vatan sevgisi ile ilişkilendirilir. Bu ilişki ile yazar, Türk insanının vatanı için canını seve seve verebileceğini ortaya koyar.

Zaman

Piyestin vak'a zaman İstiklâl Savaşı'nı da içine alan dört yıllık bir zaman dilimini kapsar. Yazar, bu zamanı perdeler arasındaki atlamalarla aktarır. Birinci perde Millî

⁵ TUNCER, s. 23.

⁶ TUNCER, s. 30.

⁷ TUNCER, s. 11.

⁸ TUNCER, s. 34.

Mücadele yıllarının başlarında, ikinci perde Millî Mücadele esnasında, üçüncü perde ise Millî Mücadele'nin on gün sonrasında gerçekleşen olayları içerir. Eserin anlatma zamanı ise Cumhuriyet sonrası dönemdir.

Yazarın, yaklaşık on beş yıl önce yaşanmış olayları anlatma zamanına taşıyışını; Cumhuriyet nesline Millî Mücadele sırasında karşılaşılan güçlükleri, bu uğurda yapılan fedakârlıkları ve bunların temelinde yatan vatan sevgisi ve Türklük şuurunu aktarabilmek düşüncesi ile açıklayabiliriz.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar üç farklı mekânda gerçekleşir. Bu mekânlar, birinci perdede “Orta halli bir aile odası...”⁹, ikinci perde “İstiklâl Savaşı’nda ileri karakol odası”¹⁰, üçüncü perde ise bir hastane odasıdır.¹¹

Yazar perde başlarında “Sağ planda: Karyola, gardrop, masa. Sol planda: Dolap , kanepeler, sandalyeler. Fonda: Pencere, odanın ortasında soba.”¹² tarzında dekor tasvirlerine yer verir. Ayrıca yine perde başlarında dekorlarla ilgili krokiler yer alır.

Şahıs Kadrosu

Piyes, on bir kişiden oluşan bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bunun yanında erler ve hastabakıcılardan oluşan figüratif tiplerde mevcuttur. Söz konusu kadroda merkezî şahıslar olarak Oben, Ayüksel, Yıldız ve Erdoğan’ı sayabiliriz.

Oben: Eserin merkezî kahramanıdır. Sahip olduğu vatan sevgisi ve Türklük şuuruyla örnek bir Türk insanıdır.

Oben için vatanın çıkarları öz kardeşinin hayatından daha önemlidir:

“...ah...bir daha elime geçerse gebertmek ahtım olsun. Oben’in kardeşi vatan haini dedirtmeyeceğim. Seni bulacağım, ölümün benim elimden olacaktır.”¹³

⁹ TUNCER , s. 13.

¹⁰ TUNCER , s. 20.

¹¹ TUNCER , s. 37.

¹² TUNCER , s. 3.

¹³ TUNCER , s. 14.

“Canımı almağa kastetmişsen orada yurdun kurtuluş yolunda al diye ne kadar yalvarmıştım.”¹⁴

Ölümü basite indirgeyen bu kabulün altında, Oben’in sahip olduğu tarih şuuru yatmaktadır:

“Binlerce seneden beri akan bu Türk çağlayanının önüne gelen seddin yıkılmadığını tarih kaydetmemiştir. Bu nâraları atanların çocuğuyum...Bende Allah, Allah sesleri arasında ölmek istiyorum.”¹⁵

Ayüksel: Oben’in kızkardeşi olan Ayüksel, millî kimliğini yitirmiş olumsuz bir şahıstır. Ayüksel’in bu duruma düşmesi, papazlar okulundan aldığı eğitime bağlanır:

“Onu ağıladılar. Bu ağılayış; papazlar okulunda başladı. Ve orada aldığı eğitim duygularına bir yenme çaldı. Beraberce ilk okula gittiğimiz yıllar içinde ondaki ulusal duygu sarsılmaz denebilecek kadar kuvvetli idi.”¹⁶

Ayüksel, eserde ihanet temasının temsilcisi durumundadır. Ülkesine ve milletine ihanet eden Ayüksel, ihanetin cezasını hayatıyla öder.

Yıldız: Oben’in eşidir. Ayüksel’in tersine millî şuur sahibi örnek bir Türk kadınıdır. Yıldız, sahip olduğu vatan sevgisini ülkesi için cepheye giderek gösterir:

“...bende geleceğim. Yaralanan kardeşlerimin yaralarını sarmak, şehitlerin üzerine bayrağı çekmekte onurlu bir borçtur. Mademki sen gidiyorsun ben kimi bekleyeceğim. Bende geleceğim.”¹⁷

Yıldız, aşkına sadakati ile de model bir Türk kadınıdır. İstiklâl Savaşı’nın üzerinden on gün geçmesine ve bütün yaralıların terhis edilmesine rağmen Doktor’un teklifini reddederek Oben’i beklemeyi tercih edişi bu düşüncüyü kanıtlar niteliktedir.

Binbaşı (Erdoğan): Türklük şuuruna sahip, ülke çıkarlarını her şeyin üstünde tutan örnek bir Türk askeridir. Kardeşi Ayüksel’in öldürülmesi ile irkilen Oben’e söyledikleri,

¹⁴ TUNCER, s. 16.

¹⁵ TUNCER, s. 18-19.

¹⁶ TUNCER, s. 9.

¹⁷ TUNCER, s. 19.

Binbaşı'ın sahip olduğu vatan sevgisinin her türlü kişisel sevgiden üstün olduğunu ortaya koyar:

*"...Oben yurt uğruna Ana, Baba, Kardeş düşünülmez. Onun ölümü seni kederlendirmesin."*¹⁸

*"Devrimin hâs çocuğu; sen bu yolun şerefli yolcususun. Onu unut, Ayüksel ismini kafandan sil!"*¹⁹

Diğerleri: Bu bölümde yer alan Millî Mücadele karşısındaki duruşları açısından iki grupta inceleyebiliriz.

Gülseren, Safiye, Demir, Cengiz, Hakkı, Erler ve hastabakıcılar Millî Mücadele'yi destekleyen olumlu şahıslardır.

Yabancı Subay ise eserde Düşman tarafını temsil eden olumsuz bir şahıstır.

Dil ve Üslûp

Piyas sade bir dille ve mensur olarak kaleme alınmıştır. Perde başlarında sahne düzeni ile ilgili bilgilerle birlikte basit krokilere de yer verilmiştir. Oyunun şahıs kadrosu tek yönlü, idealize edilmiş kişilerden oluşturulmuştur.

Yazar tiyatronun işlevsel yönünü göz önünde bulundurarak, sanatı ikinci plânda tutmuş, vermek istediği tezi ön plâna çıkarmıştır.

¹⁸ TUNCER, s. 30.

¹⁹ TUNCER, s. 36.

O BİR DEVİRDİ

Özet

Cumhuriyetin ilânının 15. yıldönümü münasebetiyle yapılan törenlere onur davetlisi olarak çağrılan emekli Başöğretmen Yurdun, orada bulunanlara cumhuriyet öncesi devri tüm çarpıklıklarıyla anlatır. Yurdun, Türk milletinin, üç kara olarak adlandırdığı taassup, cehalet ve fitne ile savaşması gerektiğini, bir beyaza (Cumhuriyet) sarılması gerektiğini söyler. Sözünü ettiği bu üç kara ile kendisinin uzun yıllar savaştığını, bunun nedeninin ise Tomruk Hoca adlı bir müftü vekili olduğunu söyler. Dinleyicilerin isteği üzerine Tomruk Hoca'yı ve dönemi anlatmaya başlar.

Yurdun otuzlu yaşlarda bir baş muallimdir. O ve arkadaşları cephedeki Türk askerleri için iç çamaşırı tedarik etmeye çalışmaktadırlar. Bu iş için çarşı esnafından iğne, iplik, kumaş vs. toplanır. Dikme işlemini de ev ev paylaştırılır. Türk kadınının büyük kısmı bu iş için gönüllü olur. Şehirdeki müftülük makamına vekaleten atanan Tomruk Hoca, milli güçlere destek verici nitelikteki bu çalışmadan pek hoşlanmaz.

Tomruk Hoca, kızı Ziba aracılığı ile baş muallimin karısını kendine istetir. Fatma bu teklife şaşırır ve Ziba'yı evden kovar. Yurdun ve arkadaşları iç çamaşırları dikim için ev ev dolaşmaya başladıklarından Müftü (Tomruk Hoca)'nın de evine uğrarlar. Tomruk Hoca, yapılanların dine, ırza, namusa aykırı olarak değerlendirir. İki taraf arasında geçen konuşmalar sonucunda iş kavganın eşiğine kadar gelir.

Yurdun ve arkadaşları evi terk ederler. Bu sırada müftü ile görüşmek üzere biri kadın biri erkek iki köylü gelir. Müftü, içerdekileri çıkardıktan sonra bu kişileri huzura kabul eder. Kadın, milli mücadele için cepheye giden bir kişinin eşidir. Köyün ağası, eşinin milli kuvvetler için cepheye gitmesini bahane ederek kadını rahatsız etmekte, onu nikahına almaya çalışmaktadır. Meseleyi çözmek için Müftü'ye danışılmasına karar verilir. Müftü, Milli Mücadele'ye katılan bir kişinin nikahının düşeceğini, kadını isteyen ağasında padişahın adamı olduğunu her istediğini yapabileceğini söyler. Ardından Müftü' de kadına göz koyar ve mesele çözülmüncye kadar evinde ikna eder. Cahil kadın da kendisine iyilik ettiği düşüncesiyle Tomruk Hoca'ya dua etmektedir.

Yurdun ve arkadaşları Milli Mücadele için çarpışanlara destek vermek amacıyla bir temsil düzenlerler. Temsil`de Ahmet Bey (Yurdun) Milli Mücadele taraftarı bir subaydır. Eşi Cavidan (Gürsel) ise sarayda yetişmiş, padişah yanlısı, Milli Mücadele karşıtı bir kadındır. Kocasını ve arkadaşlarının kararlarını gizlice hükümete bildiren bir haindir.

Süleyman (Alpagot) ve Emin (Turan), Cavidan`ın düşman adına çalıştığını önceden bilmektedirler. Gönderilen mektupları evin uşağı vasıtasıyla ele geçiren bu kişiler Cavidan`ın gönderdiği son mektubun düşman eline geçmesine engel olamaz. Bunun üzerine durumu Ahmet Bey`e bildirdiler. Karısının ihanetini öğrenen Ahmet Bey, Süleyman ve Emin`i şahit göstererek karısını üç talâk ile boşar.

Oyun halk tarafından çok beğenilir. Oyunlar sonra eşi ve arkadaşları ile evine giden Yurdun, kapıda kendisini bekleyen polislerle karşılaşır. Müftü, biraz önceki temsilde Yurdun`nun, Ahmet Bey rolünde karısını boşamasını bahane ederek bir fetva çıkarmıştır. Buna göre Yurdun`un boşanmış olduğu karısıyla aynı eve girmesi, ahlâka ve şeriata aykırı görülerek yasaklanmıştır. Yurdun ve beraberindekiler problemi çözmek üzere polis merkezine giderler. Burada Müftü, Yurdun`a küfre girdiğini, nikahının geçersiz olduğunu söyler. Mülkiye Amiri, korkaklığı nedeniyle olaylara müdahale edemez, sessiz kalır. Bu durum karşısında öfkelenen Yurdun, Müftü`yü tekmeler, Mülkiye Amiri`ni tartaklar ve temsil ettikleri düzeni tanımadığını söyleyip arkadaşlarıyla merkezden ayrılır. Merkez Müdürü, Müftü`nün yaptıklarına ve Mülkiye Amiri`nin kayıtsızlığına dayanamaz, görevinden ayrılır, Milli Kuvvetler`e katılır. Müftü, halkın dinî duygularını istismar ederek, kargaşa ortamı hazırlar. Mülkiye Amirin`den Deribaş Efe`yi her icraatta yetkili kılan bir emirname ister. Mülkiye Amiri, bu belgeyi vermemek için mektupçusuyla birlikte şehirden kaçır.

Bu sırada Deribaş Efe, etrafına topladığı insanlarla Yurdun`un evine saldırır. Yurdun öncelikle karısı ve çocuklarını evden uzaklaştırır ve onlara bir komşuya sığınmalarını öğütler. Camları kırarak eve giren grup Yurdun`un Deribaş Efe`nin kafasını kesmesiyle dağılır. Aynı anda düşman askerleri şehri işgal etmeye başlamışlardır. Müftü ve Tarhun Ağa, işgal güçleri ile işbirliği içinde çalışırlar. Müftü, millî güçleri destekleyenlerin listesini hazırlayarak bunları düşman kumandanına iletmektedir.

Fatma evden kaçtıktan sonra yanlışlıkla Müftü'nün kapısını çalar, Müftü'nün kızları durumu fark ettirmeden onu eve alırlar ve babalarına haber verirler. Tomruk Hoca, bir gece Fatma'yı çağırır ve kendisiyle evlenmesini aksi takdirde zor kullanacağını söyler. Fatma, Müftü'den gece yarısına kadar süre ister; gece yarısı odasına giren Müftü'yü bıçaklar evi ateşe verir ve kaçar. Çevreden yetişenler yangını söndürüp Müftü'yü kurtarırlar. Fatma kaçarken bir köye girer burada bir şehit eşinin evine sığınır. Bir buçuk ay bu evde kalan Fatma, dostunun peşinden evden kaçan ve etrafta serserice dolaşan Ziba'nı kendisini şikayet etmesi sonucu yakalanır.

Şehirde Fatma için bir mahkeme kurulur. Savcı, Fatma'yı millî güçlere yataklık etmek ve ahlâk dışı davranmakla suçlar. Fatma millî güçlere yataklık ettiğini Müftü'yü bıçaklayıp evini yaktığını gurur duyarak ifade eder. Mahkemeyi ve temsil ettiği gücü tanımadığı söyler. Reis, Fatma'yı işlediği öne sürülen her suçtan ötürü ayrı ayrı mahkum eder. Bu sırada Türk ordusu şehre girer. Başlarında Yurdun bulunmaktadır. Mahkemeyi basan Yurdun, eşini kurtarır. Reis ve savcı durumun kendi aleyhlerine geliştiğini anlayınca Fatma'ya hürmet göstermeye başlarlar. Fatma, onlardan cumhuriyet ve Mustafa Kemal adına haykırımlarını ister, onlarda bunu yaparlar.

Son tabloda Başöğretmen Yurdun, toplantı salonundakilere Cumhuriyet'in bu şartlar altında kurulduğunu söyler. Ardından hep birlikte 10. Yıl Marşı'nı söylerler.

Vak'a

Eser, Cumhuriyet ve erdemlerini temsil eden Yurdun ve arkadaşları ile cehalet, taassup ve fitneyi temsil eden Tomruk Hoca ve etrafındakiler arasındaki mücadeleyi konu edinir. Olaylar, bu mücadele sonucu ortaya çıkar.

Eserdeki vak'a örgüsü şu şekildedir :

a) Cumhuriyetin kuruluşunun 15. yıldönümü kutlanmaktadır. 30 yıllık Başöğretmen Yurdun'a ülkesine yaptığı hizmetlerden dolayı ödül verilir. Yurdun, tören sırasında bir konuşma yapar. Konuşmasında Türk milletinin taassup, cehalet ve fitne ile savaşması gerektiğini söyler.

b) Yurdun, söz konusu üç bela ile kendisinin de uzunca bir süre savaştığını , buna neden olan kişinin de Tomruk Hoca olduğunu belirtir. Dinleyiciler, Yurdun`dan Tomruk Hoca olayını kendilerine anlatmasını isterler. Yurdun`da bu istek üzerine o günleri anlatmaya başlar.

c) Başmuallim Yurdun ve diğer öğretmenler, cephedeki askerlerin iç çamaşırı ihtiyaçlarını karşılamak üzere kaput, bez ve iğne gibi malzemeleri gönüllü esnaftan toplarlar.

d) Vekâleten Müftülük yapan Tomruk Hoca ve diğer saray yanlıları bu durumdan pek hoşlanmazlar.

e) Toplanan malzeme evlerdeki kadın sayısı hesap edilerek ev ev paylaşılır. Her ev kendi payına düşen malzemede iç çamaşırı dikecektir.

f) Tomruk Hoca, sokakta gördüğü, fakat tanımadığı bir kadına kızı Ziba`yı dünürücü olarak gönderir. Bu kadın Başmuallim Yurdun`un karısı Fatma`dır. Ziba, Fatma`nın evli olduğunu öğrendiği halde ona babasıyla evlenmesini teklif eder. Fatma bu teklife çok sinirlenir ve Ziba`yı evden kovar.

g) Yurdun ve beraberindeki öğretmenler Tomruk`un kızlarının ordu için çamaşır dikme işine katılıp katılmayacaklarını sormak üzere Müftü`nün (Tomruk Hoca) evine giderler. Müftü, odaya giren misafirlerine Nilüfer öğretmenin kadın olduğu için aşığalar ve dışarı kovar. Ayrıca Yurdun`nun teklif ettiği işi din dışı, ırza ve namusa aykırı olarak değerlendirir. Bu işi yapan kadınları orta malı olarak değerlendirir. Ağıt ithamlarla gerginleşen ortam, iki tarafın birbirlerini tehdit ederek ayrılmalarıyla son bulur.

h) Hemen ardından iki köylü bir meselenin halli için Tomruk Hoca`ya başvururlar. Kocası, Millî Mücadele`ye katılmak üzere cepheye giden köylü kadına köyün ağası göz koymuştur, meseleyi çözeceğini söyleyen Müftü`nün de amacı ağanınkinden farklı değildir.

ı) Yurdun ve diğer öğretmenler cephedeki millî kuvvetlere yardım için bir temsil düzenlerler.

i) Müftü, Yurdun'un temsil sırasında vatana ihanet eden karsını rol icabı boşamasını bahane ederek bir fetva çıkarır. Fetva'ya göre Yurdun tiyatrodaki söyledikleriyle eşini gerçekten boşamış olmaktadır.

j) Polisler bu fetva nedeniyle Yurdun'un evine girmesine izin vermezler.

k) İki tarafta olayı çözmek için polis merkezine gider.

l) Müftü de polis merkezindedir; Yurdun ile aralarında geçen konuşmadan sonra Yurdun'u kâfir ilân eder. Bu olaya dayanamayan Yurdun, Müftü'yü tekmeler, Mülkiye Amiri'ni tokatlar.

m) Müftü, adamları eliyle halkı galeyana getirir.

n) Bunların ardından Mülkiye Amiri'ne baskı uygulayan Müftü, ondan Deribaş Efe'yi her şeye yetkili kılan bir emirname ister. Korkuya kapılan Mülkiye Amiri, odacının yol göstermesi sonucu mektupçusuyla şehirden kaçır.

o) Deribaş Efe ve etrafındakiler, Yurdun'un evinin bulunduğu sokakta toplanırlar ve eve doğru yürümeye başlarlar. Bu olay üzerine Yurdun, karısı ve çocuklarını evden uzaklaştırır. Deribaş Efe ve adamları Yurdun'un evini basarlar. Yurdun, Deribaş'ı öldürür ve başını keser.

ö) Bu sırada düşman ordusu şehri işgal etmeye başlarlar, Fatma, komşularından birine sığınmak için evden çıktıktan sonra, yaşanan kargaşa sonucu yanlışlıkla Müftü'nün evinin kapısını çalar. Müftü'nün kızları, evin Tomruk Hoca'ya, ait olduğunu gizleyerek onu içeri alırlar.

p) Müftü, Fatma'dan kendisiyle evlenmesini aksi takdirde zor kullanacağını söyler. Fatma, düşünmek için gece yarısına kadar süre ister. Gece yarısı, odasına gelen Müftü'yü bıçaklar, evi ateşe verir ve kaçır.

r) Şehirden kaçan Fatma, gittiği köyde eşi Millî Mücadele'de şehit olmuş bir kadının evine sığınır.

s) Bir serseriyle birlikte dağlara kaçan Ziba, Fatma'yı görür ve onu hükümete şikayet eder. Fatma tutuklanır ve mahkemeye çıkartılır. Suçu, millî güçlere yataklık etmek,

erkeklerle gayri meşru ilişkiye girmektir. Fatma mahkemeyi ve temsil ettiği iradeyi tanımadığını söyler. Mahkeme reisine başından geçenleri anlatır. Reis, Fatma'yı suçlu bulur ve işlediği suçlardan ayrı ayrı cezalara çarptırır.

ş) Bu sırada Yurdun'un komuta ettiği millî kuvvetler şehre girerler. Yurdun mahkemeyi basar ve eşini kurtarır; Yurdun ve salonda hazır bulunanlar 10. Yıl Marşı'nı söylerler.

Tema

*O Bir Devirdi*¹ adlı oyun, Türk milletinin taassup, cahillik ve fitne ile savaşıp, Cumhuriyet'e sahip çıkması gerektiği teması üzerine kurulmuştur. Eserde ana tema, Cumhuriyet'in getirdiği güzellikler anlatılarak değil, Cumhuriyet öncesi dönemin olumsuzlukları işlenerek ifade edilir. Her biri ana temaya bağlı birer yan tema olarak işlenen bu olumsuzlukları, toplumsal adaletsizlik, dinin kişisel çıkarlara alet edilmesi, kadının ikinci sınıf vatandaş olarak kabul edilmesi ve bunların sonucu ortaya çıkan ihanet şeklinde sıralamak mümkündür. Ayrıca cinsellik de bene yönelik bir yan tema olarak eserde işlenmiştir. Oyunda taassup, cahillik ve fitneyi Tomruk Hoca ile arkadaşları temsil ederken, Cumhuriyet ve erdemlerini Yurdun ile arkadaşları temsil eder.

O Bir Devirdi, toplumsal temaların öne çıktığını tezli bir eserdir. Söz konusu temalardan en önemlisi, Cumhuriyet öncesi dönemde varolan sosyal adaletsizliktir. Eserde, Osmanlı yönetimi ve onun görevlendirdikleri, kişisel çıkarları uğruna halkı ezmekle suçlanır:

" Nasıl anlatayım ? O öle bir devirdi ki millet padişahların esiriydi. Ne arz, ne mal, ne can emniyeti yoktu. Vezirinden eşkiyasına kadar hepsi milleti haraca bağlamışlardı. "²

Dinin kişisel çıkarlara alet edilmesi sosyal bir tema olarak önemle vurgulanır. Tomruk Hoca'nın Kurtuluş Savaşı'na katılanları kâfir olarak nitelendirmesi, Fatma'yı elde etmek için uydurduğu fetvalar bu durumu kanıtlar. Yazar, eserin son bölümlerinde Tomruk Hoca'ya yaptıklarını itiraf ettirir:

¹ Aka GÜNDÜZ, *O Bir Devirdi*, Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1938, 92 s.

² GÜNDÜZ, s. 5.

*" Sana doğrusunu söyleyeyim mi? Ben ne siyaset tanırım, ne kıyaset. Ben kimsenin taraflısı değilim. Kendi özüm için yaşarım. Seni bir yıldır gördüm. Gönlüm aktı. Ziba'yı gönderdim, tersleyip kapıyı suratına kapattın. Hepsini senin için yaptım. "*³

Cumhuriyet öncesi dönemde kadının ikinci sınıf insan olarak görülmesi toplumsal çarpıklık olarak dile getirilir. Tomruk Hoca'nın odasına gelen bir bayanı kovmaya kalkması bu durumun göstergesi olarak sunulur. Yurdun'un Nilüfer'e sahip çıkışı ise Cumhuriyet'in kadına da en az erkek kadar değer verdiğinin bir göstergesidir.

İhanet terimi, oyun içinde gerçekleştirilen bir temsille dile getirilir. Temsilde eşini ihanetini öğrenen Ahmet Bey, vatani ve ülküsü için eşinden vazgeçer. Asıl oyunda ihanet temasını Tomruk Hoca, Tarhun Ağa ve Deribaş Efe temsil ederler. Bu kişiler işgalcilerle işbirliği içindedirler.

Eserde bene yönelik tema olarak cinselliğin öne çıktığı görülür. Tomruk Hoca, karşısına çıkan bir çok kadını evli-bekâr ayırt etmeksizin elde etmeye çalışması nedeniyle problemlili bir cinsel kimlik olarak takdim edilir. Aslında bu, Tomruk Hoca'nın temsil ettiği sosyal yapıya yönelik ağır bir eleştiriyi içerir. Bu yolla kadını yalnızca bir cinsel meta gören anlayış tenkit edilir.

Zaman

Eserin giriş bölümünde vak'a zamanı ile anlatma zamanı 1938 yılında örtüşür. Birinci perdede yaklaşık 18-22 yıllık bir geri dönüş söz konusudur. Girişte 50-55 yaşları arasında gösterilen Yurdun, Birinci perdede 32-33 yaşları arasındadır. İkinci perdenin başında gösterilen ikinci piyeste de vak'a zamanı ile anlatma zamanı Millî Mücadele yıllarıdır. Piyeste ki bir diğer zaman aralığı dördüncü perde, üçüncü duruşta karşımıza çıkar. Tomruk Hoca ile konuşan Fatma gece yarısına kadar süre ister. Bir sonraki bölüm, yani tablo on üç, 1,5-2 ay gibi ileri bir tarihte başlar. Bu zaman aralığı içinde gerçekleşen olaylar geriye dönüş şeklinde anlatılır.

Eserde zamanla ilgili en net bilgiler tablo on üçte verilir. "*Fatma - Duvardaki takvime bakınız! Bugün 26 ağustos. Saatinize bakınız. Sizin saatinizde ikindi vakti. Çabuk*

³ GÜNDÜZ, s. 78.

olunuz. Haberiniz yok mu ? Ordularımız bu sabah Büyük Taarruza geçtiler. Cepheleri yardılar. Afyon`a doğru ilerliyorlar. "⁴ Bu bilgiler ışığında vak`a zamanının Büyük Taarruz öncesi ile 1938 yılları arasını kapsadığını söyleyebiliriz.

Bunların dışında zamanla ilgili ifadeler perde ve tablo başlarında " Görünüm" başlığı altında "*Sokakta bir petrollü belediye lambası dikilmiştir. Sokak epeyce karanlıktır.*"⁵ Şeklinde bildirilir.

Mekân

Oyunda tam bir mekân çeşitliliği göze çarpar. Giriş bölümü ile son tablo "*Yalnız birinci plân vardır. Beyaz duvarın iki yanında iki pencere*"⁶ cümleleriyle betimlenen bir toplantı salonunda geçer.

Yurdu'nun okulunun sofası ile Tomruk Hoca'nın odası birinci perdenin mekânlarıdır. İkinci perdenin başında, oyun içinde başka bir temsil daha olduğundan iç içe girmiş mekânlarla karşılaşırız. Bu kısımda asıl oyunun mekânı şu cümlelerle anlatılır :

" *Birinci plandır. Bir taraf , baştan başa bir sahnenin ön perdesinin arkasını gösterir. İkinci tabloda bu perde kalkınca sahnenin kendisi görünecektir.*"⁷

Oyuncular tarafından ortaya konan ikinci temsilin mekânı ise şöyle tasvir edilir:

" *Ön plan bir odanın içini gösterir. Bir taraf bir tiyatronun seyirciler salonudur. Suflör kutusu, seyirciler görülmektedir. Yanlarında da ikişer hoca vardır.*"⁸

Bahsedilen mekân sıkışıklığının neden olabileceği teknik aksaklıkları giderilmesi için yazar üçüncü tablonun sonuna bir not eklemiştir. Bu notta, sahnenin bir sonraki tabloya uygun hazırlanamaması durumu için şunlar dile getirilir :

" *Not: Bu tabloda geçen zaman, arka sahnenin hazırlanmasına yetmezse , aynı tabloda bir iki genç sıra ile manzumeler okuyup vakit kazanılmasına yardım etmelidir. Muntazam sahnelerde tabloların değiştirilmesi çabuk ve kolay olacağından lüzum yoktur.*"

⁴ GÜNDÜZ, s. 87-88.

⁵ GÜNDÜZ, s. 31

⁶ GÜNDÜZ, s.3.

⁷ GÜNDÜZ, s..28.

⁸ GÜNDÜZ, s.30.

Eserin diğ er bölümleri, " *Bir sokağın bir yanı...*"⁹, " *Mülkiye Amiri'nin odası*"¹⁰, şeklinde tasvir edilen mekânlarda gerçekleşir.

Şahıs Kadrosu

Piyes, Yurdun ve Tomruk Hoca tipleri etrafında şekillenir. Yurdun'un giriş bölümünde bahsettiği üç karanın yani taassup, cahillik ve fitnenin eserdeki temsilcileri Tomruk Hoca ve etrafındakiler, bir beyaz olarak nitelendirilen Cumhuriyet'in temsilcileri de Yurdun ve arkadaşlarıdır. Bu şekilde ikiye ayırmış olduğumuz şahıs kadrosunun ilk bölümü Osmanlıyı, ikinci bölümü de Cumhuriyet dönemi insanını temsil eder.

Yurdun: Eserin merkezi kahramanıdır. Yazar, henüz piyesin başında onu, vatan ve hürriyet cemiyeti vasıtasıyla Atatürk ile ilişkilendirerek oyundaki misyonunu ifade eder.

Yurdun, eserde sadece iyi yönleriyle yer alan idealize edilmiş bir kahramandır. Onun misyonunu tek sözcükle ifade edebiliriz : Cumhuriyet! Yurdun, her yönüyle Cumhuriyet'i başka bir deyişle yeniliği temsil eder. Eserdeki eski-yeni ayrımının örneğini Yurdun ve arkadaşlarının Tomruk Hoca'ya yaptıkları ziyarette görebiliriz :

" *Yurdun* : -*Günaydın efendi*

Tomruk : (*çok sert*) -*ve aleyküm selam*"¹¹

Bu konuşma eserdeki eski-yeni ayrımının ilk somut örneğidir.

Yurdun, Milli Mücadeleye tam destek verir. O, çevresindekilerle birlikte bu amaçla cephedeki askere iç çamaşırı temini için çalışır, cephedeki askeri desteklemek maksadıyla temsil verir. Yurdun'un ülkesi için ileriye dönük plânları olduğunu da bu temsil dönüşü söylediği şu sözlerden anlarız :

" *Bir gün bu vatani elektirik ışıklarıyla donatacağız* ." ¹²

Yurdun hayatının her dönemde vatanına onur, milletine iyilik ve özgürlük istemiş bir kişidir:

⁹ GÜNDÜZ, s. 31.

¹⁰ GÜNDÜZ, s.55.

¹¹ GÜNDÜZ, s. 10.

¹² GÜNDÜZ, s. 39.

" Otuz bir, otuz iki yıllar öğretmen okulunun son sınıfındaydım diploma almama bir hafta kalmıştı. Beni zindana attular. İki yıl zindanda ve zincirler altında yattım sebebi neydi bilir misiniz ? Vatana onur , millete iyilik ve hürriyet isteyenlerdenmişim! "¹³

Yurdun, taassup ve cehalete şiddetle karşıdır. Bu karşı çıkışı da Türk tarihinde temellendirir. Bir tiyatro gösterisinde eşini rol icabı boşaması neticesinde, Müftü'nün gerçek manâda eşini boşadığını belirten fetvası karşılığında şunları söyler :

" Bana bakın amirler! memurlar! müftüler! Bir Türk muallimi böle bir cinayeti irtikâp edemez. Yalnız Türk muallimi değil, otuz bin yıllık şerefli bir tarihi olan bu asil ve erkek Türk milleti içinde kimse bu harekette bulunamaz. "¹⁴

Kendisini dinden çıkmakla suçlayan bir kişiye ise;

" Murtadın büyüğü asıl sizin büyüğünüzdür. Sizin gibi cahilleri fena yollara sürüyor. Asıl murtad, düşmanla birleşip milleti ezen padişahınızdır, sadrazamınızdır . "¹⁵ der.

Onun karşı olduğu bir diğer unsurda fitnedir. Fitnenin ve taassubun temsilcisi olarak gördüğü Tomruk Hoca ve onun gibilere seslenişi bunun göstergesidir:

" (Yumruğunu pencereden uzatıp sallar) Tomruk Hoca! Alacağın olsun Tomruk Hoca! Tomruk Hocalar! Bu memleketi bu milleti size bırakmayacağız, elinizden kurtaracağız. Tomruk Hocalar! alacağınız olsun! "¹⁶

Yurdun'un Millî Mücadeleyi, Millî bir ihtilal olarak nitelendirmesi de önemli bir ayrıntıdır:

" İsyân kaçır, ihtilal dayanır, biz milli bir ihtilal yapıyoruz. Nerde olursa olsun dayanacağız "

Tomruk Hoca (Müftü) : Taassup, cahillik ve fitnenin eserdeki temsilcisi Tomruk Hoca'dır. O, her yönüyle Yurdun'un tersi bir tip olarak çizilmiştir.

¹³ GÜNDÜZ, s. 5.

¹⁴ GÜNDÜZ, s. 51.

¹⁵ GÜNDÜZ, s. 71.

¹⁶ GÜNDÜZ, s. 71.

Göreve geldiğinde ilk icraatı kız çocuklarının okumasının şeriata uygun olmadığını söylemek olmuştur. Son derece mutaassıp olan Müftü, okulda görev yapan öğretmenlere kendisi gibi hoca denmesine şu tepkiyi verir:

*" Sus onlara hoca denmez. Onlar haşa huzurdan yani usul mektep muallimleridir. Hocalık nerde onlar nerde? "*¹⁷

Padişah yanlısı olan Tomruk Hoca, Milli Mücadele'nin karşısındadır. Dini de Milli Mücadele'nin karşısında göstermek, asılsız yorumları yapmaktan çekinmez.

*" O, hem sana hem kendisine etmiş. Bir defa millet muharebesi dediğin yere gitmekle padişaha karşı gelmiş, kafir olmuş.Kafirin nikahı sahih değildir. İmanımı yedi kere yenilemeli ki seni tekrar nikahlayabilsin. Bunun için her iman yedi yılda bir yeniler.Demek yedi kere yedi, kırk dokuz yıl sonra ancak sen kocana varabilirsin. "*¹⁸

Son derece cahil bir kişi olan Müftü, bu cehaletini halkın anlayamayacağı cümleler uydurarak ve bunları kutsalmış gibi göstererek örtmektedir. Bu durumu aşağıda ki konuşmalarda görmek mümkündür:

"Torhun Ağa: -Küllü şey hayran minel felak.

Kalpazan Hafız:-Veladirihüm bisselati el mutlak.

Tomruk Hoca: -İyi uydurdun hafız!

*Kalpazan Hafız: -Zatınız kadar değil efendim! zatınız katına varmak bizlere müyesser olmayacak! "*¹⁹

Müftü, kadınları ikinci sınıf insan ve fitne unsuru olarak görür. Bu nedenle millî bir amaçla odasında buluna Nilüfer'i odasından kovmaya çalışır.

Tomruk Hoca, dini kendi amaçları doğrultusunda bir silah gibi kullanmaktan çekinmez:

¹⁷ GÜNDÜZ, s. 18.

¹⁸ GÜNDÜZ, s. 26.

¹⁹ GÜNDÜZ, s. 24.

" Şenati münife halaskaran cemiyeti Deribaş Efe namına bir emirname yazıp veriniz. Bu emirname Deribaş Efe`yi icraaten selahiyetli kılıntız. O, muallim işini halleder yoksa şeriatı hurafe halaskaran cemiyeti tekkeyi şerhlerin çekip bayraklarını meydana çıkarsa kan gövdeyi götürür! ¹²⁰

" Kekelemek fayda vermez.Esteizübillah kafir olursun. Küfrünüze fetva vermeyi hiç istemem. Eski dostuz ¹²¹

Eserde fitnenin de temsilcisi olan Müftü, arkadaşları vasıtasıyla halka Yurdun ve arkadaşları aleyhtarını kışkırtır. Bu amaç uğruna düşmanla işbirliği yapar, Millî Mücadele`ye destek verenlerin adlarını listeler halinde düşmana bildirir.

Tomruk Hoca`nın bir diğer özelliği de dini kullanarak halka dayattığı katı kuralları kendinin uygulamamasıdır. Müftü, cinsellik konusunda sapıklık derecesinde problemlili bir kişiliktir. Kendisine bir meseleyi çözmesi için gelen bir kadına hemen göz koyar ve onu evinde misafir eder. Evli bir kadın olan Fatma`ya göz koyar ve onu elde etmek için her şeyi yapar.

" Sana doğrusunu söyleyeyim mi? Ben ne siyaset tanırım ne kiyaset. Ben kimsenin taraflısı değilim. Kendi özüm için yaşarım. Seni bir yıldan beri gördüm. Gönlüm aktı. Ziba`yı gönderdim, tersleyip kapıyı suratına kapattım. Hepsini senin için yaptım. ¹²²

Tomruk Hoca, sahip olduğu bir özelliklerle olumsuz din adamı modelidir.

Fatma: Fatma, kendisini şu sözlerle tanıtır:

" Balkan muharebesi şehitlerinden Binbaşı Ahmet Bey`in kızı Fatma ¹²³

Aynı zamanda Yurdun`un eşi olan Fatma, namusuna ve eşine düşkün bir Türk kadınıdır. Kendisine zorla sahip olmak isteyen Müftü`yü bıçaklar, evini yakar.Yazar, Türk köylüsünün milli mücadeleye verdiği desteği Fatma`ya söyletir:

" Reis: - Köylüler şüphelenmediler mi? Haber veren olmadı mı?

²⁰ GÜNDÜZ, s. 61.

²¹ GÜNDÜZ s. 62.

²² GÜNDÜZ, s. 78.

²³ GÜNDÜZ, s. 78.

Fatma: -Şüphelenmediler. Zaten bilselerdi bile haber vermezlerdi. Türk köylülerini siz kendiniz gibi mi sanıyorsunuz? Yurdunu, ırzını kurtaran bir kadının her köyde barınacak emin bir yeri vardır. ¹²⁴

Fatma, kendisini yargılayanlara inandığı gerçekleri korkusuzca söyleyebilecek kadar cesurdur:

" Siz bir defa meşru bir adalet mahkemesi değilsiniz. Yaptıklarımız da adalet değildir. Onun için korkulacak bir tarafımız yok. Adalet Ankara'dadır, sizde değil. ¹²⁵; " Her şeye tahammül edeceğim. İcap ederse yavrum kucagımda olduğu halde bende dövüşeceğim. ¹²⁶

Fatma, sahip olduğu vatan sevgisi ve istiklâl bilinciyle kendi sosyal çevresi için model bir Türk kadınıdır.

Ziba: Ziba, babasının kötü emellerine ortaklık eden, ahlâki zaafı olan, milli mücadele karşıtı bir tiptir.

Fatma'nın evli olduğunu öğrendiği halde onu babasına isteyebilmektedir. Fatma'nın teklifi geri çevirişini değerlendirdiği şu sözler onun fikri yapısını ortaya koymaktadır:

'O kadın halis tango. Başmuallim koca dururken elin şeriatçısını beğenir mi hiç ¹²⁷

Ziba, Fatma'nın karşıtı olumsuz bir tip olarak eserde yer alır.

Diğerleri: Bu bölümdeki kahramanları, Millî Mücadele karşısında takındıkları tavırdan hareketle olumlu ve olumsuz tipler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Olumlu tipler, Alpagot, Turan, Nilüfer, Laçın, Gürsel, Merkez Memuru, Jandarma Komutanı, Odacı olarak sıralanabilir.

Bu kişiler, Alpagot'un da ifade ettiği gibi, Millî Mücadele'ye ve Mustafa Kemal'e inanmış, ülkelerinin çıkarları için çalışan öğretmen modelleridirler:

²⁴ GÜNDÜZ, s. 81.

²⁵ GÜNDÜZ, s. 86.

²⁶ GÜNDÜZ, s. 69

²⁷ GÜNDÜZ, s. 15.

*" Mutlaka kazanacağız biz Mustafa Kemal'e inanmış insanlarız bu memleketi, bu vatani kurtaracağız."*²⁸

Olumsuz tipler Tarhun Ağa, Kalpazan Hafız, Deribaş Efe, Reis olarak sıralanabilir. Tarhun Ağa, Kalpazan Hafız ve Deribaş Efe, Tomruk Hocanın yardımcılarıdır. Milî Mücadele karşıtı bu kişilerin tek amacı kişisel çıkarlarıdır. Cehalet, taassup ve fitneyi temsil ettikleri için birer olumsuz modeldirler.

Mülkiye Amiri, Müdde-i Umûmi ve reis Osmanlı yönetimini temsil ederler. Kişiliksiz korkak ve çıkarıcı tiplerdir. Bu yönleriyle onlar da birer olumsuz modeldir.

Dil ve Üslûp

Eserde sade ve anlaşılır bir dil kullanılmıştır. Yazar, akıcı üslûbu ve eserin geneline yaydığı heyecan unsurlarıyla seyircinin dikkatini oyun üzerinde tutmaya çalışmıştır.

Piyas boyunca, yazarın sağlam karakterler yaratmaktan çok, vermeyi amaçladığı teze uygun idealize edilmiş tek yönlü olumlu ya da olumsuz tipler oluşturduğu göze çarpar

Belirgin bir sanat kaygısının düşünülmediği eserde amaç izleyicilere bazı duygu ve düşünceleri aktarmak, aşılmasıdır. Oyun içinde sahnelenen temsili de söz konusu duygu ve düşüncelerin seyirciye yoğunlaştırılmış bir aktarımı olarak düşünmek mümkündür.

Oyunda göze çarpan bir diğer özellik de imlâ ve noktalama konusundaki karışıklıktır. Eser, bu yönüyle döneminin imlâ ve noktalama anlayışını yansıtır.

²⁸ GÜNDÜZ, s. 69.

VATAN VE VAZİFE

Özet

Erman ile Nerime'nin evlilik törenleri henüz bitmiş, düğün eğlenceleri ise devam etmektedir. Bir asker olan Erman yeni görevini bu sırada öğrenir. Sürmekte olan savaşta düşmanın cephe gerisine sarkmakla görevlendirilmiştir. Erman bu durumu eşine bildirme yolunu ararken Nerime, Komutanın odasından savaşla ilgili gizli belgeleri çalmaktadır. Görevi kabul etmeme noktasında kayınpederinin türlü iltimas önerilerini reddeden Erman, durumu eşine bildirdiğinde düşündüğünün tam tersi bir tepki ile karşılaşır. Nerime, görevi kabul etmesi halinde kendisinden ayrılacağını söylediğinde Erman, tercihini vatani ve vazifesinden yana yapar.

Erman ve Aral kendilerine verilen görev doğrultusunda cephenin ön saflarındaki bir Türk mevzisine varırlar. Görevleri ile ilgili ayrıntılar kendilerine burada iletilir. Aldıkları emirde Türk ordusuna ait çok önemli askerî belgeleri çalmış bir kadın casusu bulmaları istenmemiştir. Düşmanın cephe gerisine geçmeyi denediklerinde Aral yaralanır. Erman bunu başarır, cephe gerisindeki bir Türk köyünde Nerime ile karşılaştığında onun aradığı casus olduğunu anlar. Nerime'yi öldürür, plânları geri alır. Ele geçirdiği plânlar arasında düşman ordusunun harekât plânları da bulunmaktadır. Düşman askerleri ve onların yerli işbirlikçileri tarafından aranan Erman, köydeki Türk evlerinin birinin samanlığına girer. Burada Altın adlı Türk kıızıyla karşılaşır ve ona durumunu anlatır. Erman'ın köyden çıkması imkânsız olduğundan plânları Türk ordusuna ulaştırma görevi Altın'a düşer. Altın, bu amaç doğrultusunda yola çıkarken Erman da köyün ucundaki düşman cephaneliğini havaya uçurur.

Ele geçirilen düşman plânları sayesinde savaşı Türk ordusu kazanır. Altın artık bir gizli servis elemanıdır. Başarılarından dolayı kendisine ödülleri verilir. Yine böyle bir ödül töreninde Komutan Altın'a bir madalya verir, Erman'ı ülkesi için canını vermiş bir kahraman olarak anar ve sahneden çıkar. Altın duvarda asılı duran Erman'ın resmini alır göğsüne bastırır ve ağlar. Bu sırada Erman gelir. Bir kolu yoktur, gözünün birini kaybetmiştir. Altın'ı bedbaht etmemek düşüncesi ile ona görünmeden çıkar gider.

Vak'a

Eserin olay örgüsü, Türk askerinin ve halkının vatanına kasteden düşmana ve onun yerli işbirlikçilerine karşı verdiği kahramanca mücadele çevresinde şekillenir.

Eserde iki ana düğüm vardır. Bunlardan birincisi düğün esnasında Komutanın odasından plânların çalınması ile ortaya çıkar. Fakat atılan bu düğüm aynı anda çözülür. Seyirci bu işi Nerime'nin yaptığını görmektedir. Olayın düğüm özelliği Erman ve diğer askerler yani piyes kahramanları içindir. İkincisi düşman cephaneliğini havaya uçuran Erman'ın hayatta olup olmadığı noktasında şekillenir. Bu da eserin son bölümünde Erman'ın sahnede görünmesi ile çözülür.

Piyesin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Erman ve Nerime evlenirler. Erman düğün gecesini Komutandan yeni görevini öğrenir.

b) Nerime, Komutanın odasından orduya ait gizli plânları çalar.

c) Erman, kayınpederinin görevi kabul etmemesi yönündeki telkinleri reddeder. Bu sırada içeri giren Nerime'ye durumu anlatır. Nerime de görevi kabul etmemesini, aksi takdirde aralarındaki ilişkiyi bitireceğini söyler. Erman vatani ve vazifesini tercih edip yeni evlendiği eşinden ayrılır.

d) Erman ve Aral savaşın ön saflarında yer alan bir Türk mevzisinde vazifelerini öğrenirler. Görevleri Türk ordusuna ait belgeleri çalan bir kadın işbirlikçiyi yakalamaktır.

e) İkili, düşmanın cephe gerisine sızmaya çalışırken Aral yaralanır ve geri götürülür; Erman ise başarılı olur.

f) Erman düşman cephesinin ardındaki bir köyde Nerime ile karşılaşır. Plânları çalanın o olduğunu anlar.

g) Aralarındaki mücadelede Erman, Nerime'yi öldürür. Çalınan belgelerin yanında düşmanın harekât plânlarını da ele geçirir.

h) Erman düşmandan kaçarken sığındığı bir samanlıkta Altın ile karşılaşır. Ona, başından geçenleri ve görevini anlatır.

ı) Altın, Erman'a bütün köyde arandığını, dolayısıyla buradan ayrılamayacağını söyler. Halbuki kendisinden kimse şüphelenmeyecektir. Bu yüzden plânları kendisinin götürmesinin daha doğru olacağını izah eder. Erman, bu teklifi kabul eder, Altın Türk tarafına doğru yola çıkar.

i) Erman, köyün ucundaki düşman cephaneliğini havaya uçurur.

j) Altın görevini başarır. Bu sayede savaşı Türk ordusu kazanır.

k) Başarılarından dolayı Altın'a Komutan tarafından madalya verilir. Ardından Erman ve onun kahramanlığından söz edilir.

l) Diğerleri sahneden ayrıldığında Altın, Erman'ını duvarda asılı duran resmini alır ve ona sarılarak ağlar. Bu sırada içeriye Erman girer. Bir kolunu ve bir gözünü kaybetmiş olduğu için Altın'a görünmeden çıkar gider.

Tema

Eserin¹ ana teması, vatan sevgisinin ve vazife aşkının bütün kişisel menfaatlerden üstün ve önemli tutulması gerekliliğidir. Bu durum, düğün gecesi cepheye sevk edilen Erman'ın, kendisine yeni evlenmiş olması nedeniyle görevi geri çevirebileceğini söyleyen Komutan'a verdiği cevapla dile getirilir:

*"Vazifemden başka her şey benim için ikinci plândadır Komutanım."*²

Vatan uğrunda hayatını feda edebilme temisi de Erman vasıtasıyla verilir:

*"Eğlenceye gitmiyorum Nerime.. İcabederse memleketim uğrunda ölürüm."*³

Ölüm teması, Erman'ını Altın'a Türk tarafına geçişi için gerekli parolayı öğrettiği sahnede karşımıza çıkar:

*"Erman – İyi aklınızda tutun parola şudur. Nereden geliyorsun. Ölümünden. Nereye gidiyorsun. Hayata."*⁴

¹ Saim Kerim KALKAN, *Vatan ve Vazife*, Ulus Basımevi, Ankara, 1938, 73 s.

² KALKAN, s. 6

³ KALKAN, s. 15

⁴ KALKAN, s. 60.

Bu ifade ile düşman zulmünün ve haksızlığının “ölüm” sözcüğü ile bir imge haline getirildiğini görmekteyiz. Bir diğer imge olan “hayat” sözcüğü ise Türk tarafının haklılığının ve insancılığının ifadesidir.

Türk kadınının vatana hizmet noktasında erkeği kadar hassas olduğu, bu konuda kendisine düşen her türlü vazifeyi başarıyla yerine getirebileceği teması eserde genişçe işlenir. Yazarın Altın’a yüklediği misyon bu görüşler paralelindedir. Altın, piyes boyunca söylediği “ *Benim canımın ne kıymeti var. Yeter ki memleketime hizmet edeyim.* “ tarzındaki cümlelerle misyonunu ifade eder.⁵

Yazar ihanet temasını da eserdeki Türklüğe sırtını dönmüş muhtar tiplmesiyle ortaya koyar.

Eserde bene yönelik tema olarak Erman ile Altın arasındaki aşk dikkat çekicidir. Bu aşk, kahramanlardaki vatan sevgisinin gölgesinde kalır.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar, “*Alay Komutanının odası*”⁶, “*Hudut ileri karakollarından birinin yer altı istihkâmı*”⁷, “*Düşman işgalinde harap bir köy evinin önü*”⁸ gibi çeşitli mekânlarda gerçekleşir. Mekânlardaki bu farklılığın, dönemin teknik imkanları göz önüne getirildiğinde eserin sahnelenmesini güçleştirdiğini söylemek mümkündür.

Bunun yanında piyeste yer alan ayrıntılı dekor tasvirleri dikkat çekicidir:

“*Dekor: Hudut ileri karakollarından birinin yer altı istihkâmı... Kalın odunlarla örülmüş duvarlar. Karşıda dehliz uzaklara gider tahta karyolalar, masa, telefon, yazı masası.. Duvarlarda silah, çanta ve saire.*”⁹

“*Dekor: Düşman işgalinde harap bir köy evinin önü.. Parmaklık ve ağaçlık ön plânda büyük bir çınar kenarında taş sedir.. Sağda çeşme vakit gündüz bol güneş.*”¹⁰

⁵ KALKAN, s. 57

⁶ KALKAN, s. 3

⁷ KALKAN, s. 17

⁸ KALKAN, s. 37

⁹ KALKAN, s. 17.

¹⁰ KALKAN, s. 37.

Zaman

Eserin vak'a zamanı kesin bir ifade ile belirtilmemiştir. Vak'a zamanı ile ilgili olarak tablo başlarında "*Vakit gece masada lâmba yanar mevzi ışık*"¹¹, "*Vakit akşamüzeri*"¹² gibi ifadeler yeterli görülmüştür. I. Tablo'nun başında verilen dekor tasvirinde geçen "*Atatürk heykeli*"¹³ ifadesi vak'a zamanının Cumhuriyet devrinde yer aldığı bir göstergesidir.

Anlatma zamanı Atatürk'lü yılların sonlarına denk gelmektedir. Vak'a zamanı ile anlatma zamanı arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamak mümkündür:

Yazar, Türk milletinin Kurtuluş Savaşı yıllarında yendiği güçlükleri, kazandığı zaferleri, belirsiz bir zaman diliminde, küçük değişikliklerle tekrar canlandırarak, tarihin ileriye dönük herhangi bir döneminde bu ya da buna benzer bir durumla tekrar karşılaşıldığında sonucun değişmeyeceğini, yine Türk milletinin lehine olacağını belirtmek istemiştir.

Eserde anlatılan olaylar birbiri arkasına gerçekleşmez. Tablolar arasında belirgin zaman aralıkları mevcuttur. I. tablo, Komutan'ın odasında biterken II. Tablo cephedeki bir Türk karakolunda başlar. Son bölümlerde Altın ve Erman vazifelerini yerine getirmek üzere ayrılırken bir sonraki toplantıda zafer kazanılmış durumdadır. Bu durum bize eserde zaman bakımından üç birlik kuralına riayet edilmediğini gösterir.

Şahıs Kadrosu

Eser çok geniş bir oyuncu kadrosuna sahiptir. Bu kadro içerisinde aksiyoner durumda olanlar Erman, Aral, Altın, Nerime olarak sıralanabilir. Diğerleri ise ana temayı ve merkezî figürü öne çıkarmak adına eserde yer almış figüratif tiplerdir.

Erman: Piyenin merkezî kahramanı Erman'dır. Yazar tarafından her yönüyle idealize edilmiş bir Türk askeri modelidir. Erman'ın bütün yaşamı vatan sevgisi ve vazife

¹¹ KALKAN, s.17.

¹² KALKAN, s. 37.

¹³ KALKAN, s. 3.

aşkı üzerine kurulmuştur. Bu iki olgu ile çelişen her ne olursa olsun Erman'ın dünyasında yeri yoktur.

“Vazifemden başka her şey benim için ikinci plânda kalır komutanım.”¹⁴ Bu cümlesi onun yaşam felsefesinin özeti şeklindedir.

Erman, adam kayırma konusunda da oldukça hassastır. Kendisine verilen görevi, Komutan üzerindeki ağırlığını kullanarak geri aldıratabileceğini söyleyen kayınpederi Halim Sabit'e şu cevabı verir: *“Hayır, hayır.. Ben her şeyden evvel askerim, vazifeme ait meselelerde herhangi bir kimsenin şefaatiyle iş göremem.”¹⁵*

O, ölümden korkmayan, hayatını vatanının çıkarları doğrultusunda fedâ etmekten kaçınmayan bir Türk askeridir: *“Melunların yüzbinlerce liraya mal ettikleri bir cephaneliğini havaya uçurmak her halde benim ölümünden daha değerli bir iştir.”¹⁶*

Erman, vatan ve vazife konusunda olduğu kadar aşk konusunda da fedakârdır. Erman'ı

öldü zanneden Altın, onun resmine sarılıp ağlarken ortaya çıkar ama kendisini sevgilisine göstermekten çekinir. Çünkü, kolsuz ve tek gözlü haliyle aşkına sadece acı vereceğinden, onu da kendisi gibi bedbaht edeceğinden korkmaktadır. Bu yüzden sevgilisine görünmeden sahneyi terk eder.

Aral: Vatana hizmet etmeyi şeref bilen, bu yolda ölümü ehemmiyetsiz kabul edecek kadar cesur bir Türk askeri modelidir:

“ ...milyonlar içinden Erman'la beni ayırdılar bu vazife bizim için az şeref midir?”¹⁷

Altın: Eserin son bölümlerinde ortaya çıkar. Yazar, eserin diğer kadın kahramanı Nerime'de bulunmayan ideal Türk kadınına ait özellikleri Altın'da toplamıştır.

¹⁴ KALKAN, s. 6.

¹⁵ KALKAN, s. 12

¹⁶ KALKAN, s. 63.

¹⁷ KALKAN, s. 23.

Altın, vatani için canını verecek kadar cesur, düşman askeriyle göğüs göğüse çarpışmayı göze alabilen, Türklüğünün farkında, ülkesi için hizmet etmeyi şeref bilen model bir Türk kadınıdır.

Son bölümlerde söylediği şu cümleler onun model olarak bilinçli bir şekilde öne çıkartıldığını destekler niteliktedir:

*"Benim canımın ne kıymeti var. Yeterki memleketime hizmet edeyim."*¹⁸

*"İcab ederse bu köpeklerden beş on tanesini öldürecek kuvvet var kolumda benim."*¹⁹

*"Komutanlarım ve dolayısıyla daima temiz ve asil kahramanlar yetiştiren necip Türk milletini tebrik ediniz."*²⁰

Nerime: Eserin başında Erman'la evlidir. Vatan şuurundan uzak, ülkesine ihanet edebilecek karakterde bir kadın tipidir. Sahip olduğu olumsuz özellikler nedeniyle Erman tarafından terkedilmiş, eserin ilerleyen bölümlerinde de yine Erman tarafından ülkesine ihanet ettiği için öldürülmüştür.

Nerime'nin annesi Türk değildir. Yazar onun ihanetini bu özelliğine bağlar. Önce kaya ile Tekin arasında geçen bir konuşmada onun Türk olmadığı vurgulanır. Ardından Altın ile Erman arasında geçen şu konuşmada ihanetinin nedeni üstü kapalı olarak açıklanır:

"Altın: Kaatları çalan kadın mı idi?"

Erman: Evet soysuz bir Türk kadını.

*Altın: Olmaz bir Türk bu işi yapmaz, ne kadar soysuz olursa insan memleketine fenalık edebilir mi?"*²¹

Diğerleri: Bu grupta yer alan oyun kahramanlarını vatanseverlikleri noktasında olumlu ve olumsuz tipler olarak ikiye ayırabiliriz. Komutan, Birinci Asker, Tekin, Kaya,

¹⁸ KALKAN, s. 52.

¹⁹ KALKAN, s. 57.

²⁰ KALKAN, s. 72.

²¹ KALKAN, s. 53.

Doktor, Kemal, Kadri Çavuş, Birinci Devriye, Posta, İhtiyar Köylü, Çoban, Çocuk, Yüzbaşı Can, Yaralı, İkinci Devriye eserde yer alan diğer olumlu tiplerdir. Bu grup içinde yer alan Çoban ve Çocuk dışındaki herkes askerdir. Eserde, Türk askerinin kahramanlığını, ölüm karşısındaki cesaretini, düşmanlarıyla ve karşılaştığı olumsuz şartlarla mücadelesini temsil ederler. Yazar, düşman zulmünü Çoban, İhtiyar Köylü ve çocuğun ağzından aktarır:

“Çocuk: Çok hain şeylere benziyorlar. Demin yamaçta Memiş dayıya iras geldiler, içlerinden biri Memiş dayıya bir tokat attı zavallıyı yere düşürdü.”²²

“İhtiyar: Dün gece de, Memiş dayının evine girmişler. Ne var ne yok hep alıp götürmüşler. Zavallı Hasanın genç karısı da canını kurtarmak için muhtarın evine sığınmış.”²³

Eserdeki olumsuz tipler ise, Halim Sabit, Lami, Birinci Köylü, İkinci Köylü, Üçüncü Köylü ve Muhtar’dır.

Lami, düşman tarafının eserdeki tek temsilcisidir. Diğer dördü ise düşmanla işbirliği yapmış kişilerdir. Bunların en önemlisi Muhtar’dır. Yazar, Muhtar’ın özelliklerini Çoban’a anlattırır:

“Duydum soysuzun yaptığı işleri.. kadıncağıza kapıyı bile açmamış.. Kadın oradan gece yarısı sarı kayalara kadar gitmiş, orada emmisi var onun yanına kaçmış.”

Hainlik nasıl olur babacığım? Namert herif düşmanla birlik, onların her yaptığına göz yumuyor, sözde herifleri biz besleyecekmişiz bu vazifemizmiş.”²⁴

Muhtar’a yüklenen bu olumsuz misyon, onu kişisel menfaatleri için ülkesine ihanet etmiş bir yönetici modeli yapar.

Halim Sabit, çocuğuna Türklük şuuru aşıl原因amamış olumsuz bir baba tipidir. Problemleri, sahip olduğu imkânları haksız şekilde kullanarak kendi çıkarları doğrultusunda çözmeye çalışan, kendisi de vatan ve Türklük şuurundan uzak olumsuz bir aile reisi modelidir.

²² KALKAN, s. 39.

²³ KALKAN, s. 39.

²⁴ KALKAN, s. 38.

Dil ve Üslûp

Eser sade bir dille, mensur olarak kaleme alınmıştır. Heyecan öğeleri piyes geneline tam olarak yerleştirilemediğinden anlatım akıcı olmaktan uzaktır. Sanattan ziyade telkini ön plâna çıkaran yazar bu uğurda üslûptan taviz vermiştir. Yazar, önem verdiği bazı söz ve davranışları (vatan sevgisi, vazife bilinci vb.) sıkça tekrarlar, bu nedenle anlatımda bir tek- düzelik ortaya çıkar.

ATEŞ

Özet

Hüseyin ve ailesi cepheye mühimmat getirmiştir. Hüseyin, eşi Zeynep'e buldukları yerin cephaneyi teslim edecekleri mevki olduğunu söyler. Ardından Zeynep'le sohbet etmeye başlar. Bir süre sonra bu sohbeta kızları Ayşe'de katılır. Zeynep, Türk kadının Millî Mücadele boyunca yaptıklarından söz eder. Hüseyin, cepheye gidemediği için duyduğu üzüntüyü dile getirir. Sohnete son veren Hüseyin, Ayşe'ye cephanenin başında kalmasını, Zeynep'e yakındaki çiftliğe giderek kalacakları bir yer bulmasını söyler. Kendisi, cephaneyi teslim edeceği kişiyi bulmak üzere taburu bulmaya çalışacaktır.

Cephanenin yanında tek başına kalan Ayşe, alçak sesle bir türkü söylemeye başlar. Ahmet, türkü sırasında gelir ve Ayşe'yi dinler. Türkü bittiğinde Ayşe'ye buralarda ne aradığını ve kim olduğunu sorar. Ayşe, cephane taşıdığını söyler ve kendini tanıtır. Ahmet, kendini tanıttikten sonra, cephaneyi teslim almak için geldiğini söyler. Bu sırada Zeynep geri döner. Kızına, Ahmet'in kim olduğunu sorar. Ayşe, Ahmet'i tanıtır. Bir süre sonra Hüseyin gelir. Cephaneyi teslim edecek bir kişi bulamamıştır. Zeynep, Ahmet'i göstererek aradığı kişinin yanlarında olduğunu söyler. Hüseyin, Zeynep ve Ayşe'yi uyumaları için çiftliğe gönderir.

Yalnız kalan Hüseyin ve Ahmet, Millî Mücadele'nin gidişatı üzerine konuşmaya başlarlar. Ahmet, ordunun başında Mustafa Kemal ve İsmet İnönü gibi kumandanlar olduğu sürece savaşın kaybedilmeyeceğini söyler. Bu konuşma sırasında Memiş, Ahmet ve Hüseyin'in yanlarına gelir. Ahmet'e düşmanın, buldukları yere doğru geldiğini, kumandanın Ahmet'in mangasının başına geçmesini söylediğini bildirir. Ahmet, ayrılmadan önce, Memiş ve Hüseyin'e saklanmalarını söyler. Hüseyin, cephanelerin başından kesinlikle ayrılmayacağını ifade eder.

İkinci perde başlamadan önce büyük bir patlama sesi duyulur. Etraf aydınlanır. Geri dönen Ahmet, Memiş'e neler olduğunu sorar. Memiş, düşman öncü kuvvetinin Hüseyin'e arabada neler olduğunu sorduğunu ve arabayı aramak istediğini duymuş, ardından patlama

gerçekleşmiştir. Ahmet, Hüseyin'in cephaneyi vermemek için kendisiyle birlikte havaya uçurduğunu anlar. Biraz sonra birkaç köylü gelir. Ormana ağaç kesmeye giderken bir patlama duyduklarını, sonrasında düşman askerlerinin kaçıştığını, arkalarında ise dört öküz olduğunu anlatırlar. Köylülerin gidişinden sonra Ahmet, Memiş'i tabur kumandanına gönderir ve her şeyi ona anlatmasını tembihler.

Ahmet, gürültü sonrası olay yerine gelen Zeynep'in elini öper. Hüseyin'in şehit olduğunu haber verir. Zeynep ve Ayşe'yi teskin etmeye çalışır. Zeynep'e kendisini bir oğul olarak kabul etmesini, köyüne gidip annesinden at, araba vb. bulup cepheye silah taşımaya devam etmesini ister. Zeynep ve Ayşe ayrılırken Zeynep, Ahmet'e dönüşte getirmelerini istediği bir şey olup olmadığını sorar. Ahmet, cephane getirmelerini ister.

Vak'a

Konusunu Millî Mücadele'den alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Hüseyin, Zeynep ve Ayşe iki kağıdı dolusu cephaneyi kendilerine bildirilen yere getirmişlerdir. Hüseyin, Zeynep'e çiftliğe gidip uyuyacakları bir yer bulmasını, Ayşe'ye ise cephanelerin başında kalmasını söyler ve getirdikleri mühimmatı teslim alacak kişiyi bulmaya gider.

b) Cephanenin yanında yalnız başın kalıp türkü söyleyen Ayşe, yanına gelen Ahmet ile tanışır. Ahmet, cephaneyi teslim alacak kişidir. Bir süre sonra Zeynep ve Hüseyin de geri dönerler. Hüseyin, Zeynep ve Ayşe'yi uyumaları için çiftliğe gönderir. Kendisi, Ahmet ile sohbete başlar

c) İkinci perde başlamadan önce büyük bir patlama sesi duyulur. Ortalık bir süre aydınlanır. Sonrasında Memiş ve Ahmet sahnede bekler. Memiş, olanları anlatmaya başlar. Hüseyin, düşman askerleri arabayı aramak isteyince cephaneyi ateşe vermiş kendisi ile birlikte yirmiden fazla düşman askerini de öldürmüştür. Birazdan birkaç köylü Ahmet ve Memiş'in yanına gelir. Bir patlama duyduklarını, düşman askerlerinin kaçtığını, dört o koşan askerleri kovaladığını anlatırlar.

d) Köylüler gittikten sonra, Ahmet, Memiş'i kumandana olanları anlatması için gönderir. Bu sırada Zeynep ve Ayşe gelir. Ahmet, Hüseyin'in şehit olduğunu aileye haber

verir. Onları teskin etmeye çalışır. Zeynep'e kendisini bir oğul olarak kabul etmesini söyler. Onları, kendi anasının yanına gönderir. Ondaki temin edecekleri araba ve atla cephaneye taşımaya devam etmelerini ister. Zeynep ve Ayşe bunu kabul ederler ve cephaneye taşımaya devam etmek için ayrılırlar.

Tema

Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in *Ateş*¹ adlı oyunun ana teması vatan sevgisi üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak millî birlik, fedakârlık ve ölüm temaları da işlenmiştir. Söz konusu temalar Millî Mücadele taraftarları ile düşmanlar arasındaki çatışma ile verilmiştir. Çatışmanın tarafı olan düşman, eserde anlatım yolu ile yer bulur.

Vatan sevgisi oyunun fikrî zemini olarak düşünülebilir. Piyes kahramanlarının her eylemi, bu zemin üzerine oturtulmuştur. Bir aileye yirmi gün uyutmayıp cephaneye taşıyan, bir anneye çocuğu açıkta iken mermileri battaniyeye sardırta ve bir milleti top yekûn cepheye döken güç, vatan sevgisidir. Eserde bir insanın vatanını canından aziz tuttuğuna şahit oluruz. Hüseyin, cephanesini bırakması söylendiğinde şu cevabı verir:

*"Cephaneyi ortaya koyup gidecekmişim,
Sebebini sorarsan: bine karşı tekmişim!
Yirmi gündür bu yükü... iyi baktın mı bana?
Hediye vermek için taşımadım yatana!..."*²

Kağınlarının başından ayrılmayan Hüseyin, cephanenin düşman eline geçeceğini anladığında cephaneyi ateşler ve kendisi ile birlikte yirmiden fazla düşman askerini öldürür.

Eserde üzerinde durulan bir diğer tema da millî birliktir. Anlatıcı, vatan sevgisi ve bağımsızlık etrafında birleştiğini sıkça vurgular. Eli silah tutan bütün erkeklerin cepheye koştuğu Hüseyin tarafından dile getirilir:

¹ Faruk Nafiz ÇAMLIBEL, *Ateş*, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul, 1939, 32 s.

² ÇAMLIBEL, s. 22-23.

*“Kimsecikler kalmadı böyle erkek adına,
Hepsi bir gölge buldu bayrağın kanadında.”³*

Kadınların da aynı heyecanla Millî Mücadele’ye sahip çıktığı Zeynep tarafından ifade edilir:

*“Savaşırken yiğitler sınır, siper önünde,
Kadın olsun, kız olsun, keyif çatar, yaşar mı?
Kadınla erkek için ayrı ayrı yurt var mı?
Düşünüşte, duyuşta biz de onlarla biriz,
Onlar öyle dövüşür, biz de böyle görüşürüz...
İlk kurşunun namludan çıktığı günden beri,
Erkeğin kanı akar, kadının alın teri.”⁴*

Anlatıcının Oflu bir aile ile Çorumlu bir çavuşu Sakarya kıyılarında Millî Mücadele adına bir araya getirişi, ülkede tesis edilen millî birliği net olarak ortaya koyuşu açısından önemlidir.

Fedakârlık, vatan sevgisi paralelinde işlenen bir başka yan temadır. Söz konusu tema, en net şekli ile taşıdığı cephaneler, verdiği değeri anlatan Zeynep’in şu cümlelerinde görülür:

*“Yolda nazardan bile sakınıp her taneyi,
Yirmi gündür taşıdık, durduk bu cephaneyi.
Kendimiz öğle üstü kızgın güneşte yattık.
Onları yavru gibi gölgeliğe uzattık.
Biz tepeden turnağa içe durduk yağmuru,
Örtümüze barınan mermiler kaldı kuru...
Ekmek de isteseler hani dile gelerek,*

³ ÇAMLIBEL, s. 10.

⁴ ÇAMLIBEL, s. 9.

*Kendimizi aç koyup onlara vermek gerek!
Ancak öz evlâdına bu kadar titrer adam.”⁵*

Ölüm temi ile oyunun son bölümlerinde karşılaşırız. Hüseyin, cephaneyi ateşleyerek kendisi de düşman askerleri ile birlikte havaya uçmuştur. Zeynep, şehit eşinin bir mezar taşına dahi sahip olamayacağına üzülmüştür. Bu noktada devreye giren Ahmet, ölümün böylesinin arzulanması gerektiğini öne sürer. Onun için, vatan uğrunda göğüslenen destansı bir ölüm en güzeldir:

*“Yalnız mezar taşında yaşayacak bir adam,
Ben böyle yaşamayı ellere bağışlamam!
Yıkılıp gitmeliyim, ihtiyarlık çatmadan,
öleceksen ömrümde bir destan yaratmadan...
Gece gündüz boşuna dolaşmadan ne fayda?”⁶*

Zaman

Eserin vak’a zamanı bir gecelik zaman dilimin kapsar. Olaylar “... *İnönü harplerinin birinde.....*”⁷ gerçekleşmiştir. Anlatma zamanı ise İstiklâl Savaşı sonrası, Cumhuriyet Dönemi içindedir.

Yazarın vak’a zamanını anlatma zamanına taşıyışı, ulusal birliği sağlamlaştırma gayreti ile açıklanabilir.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar aynı mekânda gerçekleşir. Bu mekân, Hüseyin’e ait şu cümlelerden öğrenilir:

*“Eskişehir, Bilecik yolunun üzerinde,
Sakarya Irmağının en dönemeç yerinde,”⁸*

Yazar, söz konusu mekânın dekor kurgusuna dair şu bilgileri verir.

⁵ ÇAMLİBEL, s. 6.

⁶ ÇAMLİBEL, s. 30.

⁷ ÇAMLİBEL, s. 3.

⁸ ÇAMLİBEL, s. 5.

“Sahnenin ön tarafı yol, arkası ağaçlıktır. Yolun üstünde öküzleri çözülmüş iki kağıt görülür. Kağıtlar, samanla örtülü... Vakit gece. Yuvarlak ayın ışığı ortalığı iyiden iyiye aydınlatıyor.”⁹

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu yedi kişiden oluşur. Bu kişilerden merkezî durumda olanlar Hüseyin, Zeynep, Ahmet ve Ayşe'dir. Aynı ailenin fertleri olan bu şahıslar (Ahmet de sonradan bu aileye katılmıştır.) eserde Türk milletini temsil ederler.

Hüseyin: Yaşlı bir Türk köylüsü olan Hüseyin, Zeynep'le yaptıkları sohbet esnasında kendini şu cümlelerle anlatır:

*“Sen bilirsin beni ki oldum bittim böyleyim,
Alaydan hoşlanırım, niçin yalan söyleyim?
Şevkimi kırmaz benim yer yüzünde bir acı,
Bir boşalır, bir dolar umudumun bakracı,
Şu ihtiyar yaşında bu yüzden kalmışım dinç...
Bilirim, her tasanın ardında var bir sevinç,
Hiçbir sızı, adamın bütün ömrünce sürmez,
Sıtma, adam oğlunu sarsar ama öldürmez!
Ölüme karşı bile gülerekten yürürüm...”¹⁰*

Yaşam karşısında bu denli iyimser olan Hüseyin'in hayattan tek beklentisi vatanına hizmet etme fırsatını kendisine sunmasıdır. Hüseyin, cephane taşımalarını kendi adına vatana hizmet olarak kabullenmez; onun asıl amacı bir düşman öldürebilmektir.

“Ayırmazsam birini kurşunumla candan,”

Gözüm açık olarak gideceğim cihanda.”¹¹

Hüseyin, bu isteğine ulaşır ve cephane dolu iki kağıtı ateşleyerek kendisi ile birlikte yirmiden fazla düşman askerini de öldürür. Hüseyin'e bu tür bir eylemi hiç

⁹ ÇAMLİBEL, s. 4.

¹⁰ ÇAMLİBEL, s. 7.

¹¹ ÇAMLİBEL, s. 10.

düşünmeden yaptıran vatanına karşı hissettiği sonsuz sevgiden başka bir şey değildir. O, bu sevginin sınırlarını patlama öncesinde *“Ya devlet başa, ya kuzgun leşe!”*¹² sözleriyle açıklamıştır.

Sonuç olarak Hüseyin, sahip olduğu vatan sevgisi ile örnek bir Türk insanıdır.

Zeynep: Hüseyin’in eşi olan Zeynep, yurdunu seven, bu uğurda her türlü zorluğa göğüs geren, ülkesinin bağımsızlığı adına taşıdığı cephaneye çocuğuna gösterdiğinden çok daha fazla özen gösteren, vatanı uğruna eşini ve iki oğlunu şehit verdikten sonra bile cephane taşımaya devam eden ve bütün bunlardan mutluluk duyan bir Türk kadınıdır.

Zeynep, yurduna hizmet etmiş olmanın verdiği mutluluğu, şu cümlelerle anlatır:

“Bir düşman yok etse, taşıdığım mermiler,

Gelir rüzgâr, ahımdan dökülen teri siler.

O kurşunda bir az da benim hakkım var derim,

Artar kendi gözümde bir kat daha değerim.

Bana her gün yeniden bir hız verir bu duygu,

*Tatlı gelen bir haber alır bir yorgunluğu...”*¹³

Ahmet:Çorumlu bir asker olan Ahmet, ülkesini korumak için Sakarya boylarına gelmiş, vatanını seven, Millî Mücadele’nin zaferle neticeleneceğine yürekten inanan örnek bir Türk askeridir.

Ahmet’in zafere olan inancı, Mustafa Kemal ve İsmet İnönü gibi millî kahramanlara duyduğu güvenin bir sonucudur:

“Elimizde kılıçtır, başımızda tuğumuz;

Mustafa Kemal denen yenilmez başbuğumuz...

Bir kaledir örülmüş düşünceyle inandan

İnönü cephemizde İsmet gibi Kumandan!

Anadan doğma aslan olunca baştakiler

Nasıl aslan kesilmez bütün savaştakiler?

¹² ÇAMLIBEL, s. 20.

¹³ ÇAMLIBEL, s. 9.

Kazanırlar zaferi, bu gün değilse yarın... ”¹⁴

Ahmet, ölümü farklı bir bakış açısı ile değerlendirir. Onun için sıradan bir ölümü beklemek yerine destansı bir ölümün peşinden koşulmalıdır:

*“Yalnız mezar taşında yaşayacak bir adam,
Ben böyle yaşamayı ellere bağışlamam!
Yıkılıp gitmeliyim, ihtiyarlık çatmadan,
Öleceksem ömrümde bir destan yaratmadan...
Gece gündüz boşuna dolaşmadan ne fayda!”¹⁵*

Ayşe: Hüseyin’in kızı olan Ayşe, cephane mühimmat taşıyan vatansever bir Türk kızıdır. Ayşe, millî birliğe inanmış, bu inancı nedeni ile gecenin geç saatlerinde cephe gerisinde bir yerde tek başına bulunmaktan korkmayan, her Türk insanını kardeşi, annesi ya da babası bilen bir kişidir:

*“Kimse olmaz cihanda öz yurdunun garibi;
Geziyorum atamın kendi evinde gibi.
Kimi görsem ya kardeş, ya ana, ya babadır!
Babadan, anadan mı, kardeşten mi korkayım?”¹⁶*

Diğerleri: Bu grupta değerlendirilen Birinci ve İkinci Köylü ve Memiş vak’a akışında önemli bir rol üstlenmeyen dekoratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Piyes sâde bir dille ve manzum olarak yazılmıştır. on dörtlü hece ölçüsü ile kaleme alınan oyunun uyak örgüsü mesnevî tarzındadır. Üç birlik kuralına riayet edilen eserde şahıslar, tek yönlü ve idealize edilmiş tiplerden oluşur.

Tezli bir eser olan *Ateş*’te, millî birliğin önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

¹⁴ ÇAMLIBEL, s. 20.

¹⁵ ÇAMLIBEL, s. 30.

¹⁶ ÇAMLIBEL, s. 15.

TİPİ

Özet

Güleşan ve Hayri bir dağ kulübesine sığınır. Dışarıda tipi vardır. Gül, Hayri'ye babasının kendilerin kurtaracağını söyler. Her ikisi de donmak üzeredir. Hayri, ateş yakmaya çalışır. Kibritler ıslandığı için bir türlü başaramaz. Gül, kalan son kibriti kendisi kullanmak ister. Sinirleri bir hayli yıpranan iki sevgili, bu konu nedeniyle bir süre tartışır. Sonunda tek kalan kibriti Gül kullanır ve ateşi yakar. Gül, bu dağ kulübesinden kurtulacaklarına emindir. Şimdiden İstanbul'da karşılaşmalarını, gazetelerde çıkacak haberleri hayal eder. Bir süre sonra açlığını hatırlar. Hayri, son konservelerini çıkarır. Konserve bozulmuştur. Hayri, kutuyu dışarı fırlatır. Gül, ateşin sönmemesi için nöbetleşe uyumaları gerektiğini hatırlatır. Hayri'ye yarım saat sonra kendisini uyandırmasını söyler ve yatar. Bir süre sonra Hayri de dalar.

Demir, kulübeye girdiğinde her iki sevgili de uyumaktadır. Hayri, uyanır, Demir'e kim olduğunu sorar. Demir, dağ başında böyle şeylerin önemli olmadığını söyler. Demir, Hayri'ye et verir.; Hayri de ona konyak. Gül, uyanır, Demir'e babası ile karşılaşmış olmadığını sorar. Demir, Gül'ün babasının kafilesi ile karşılaşmış olduğunu, onlara katılmak istemedikleri için aralarında çatışma çıktığını, yanındaki arkadaşı ile kaçtıklarını, arkadaşını kaybettiğini anlatır. Hayri, Demir'in Gül'ün babasına silâh çekmiş olmasından şüphelenir ve Hayri'nin kim olduğunu öğrenmeye çalışır. Demir, bir ara millîci olduğunu ağzından geçirir. Hayri, hemen tabancasını çeker. Gül, Hayri'nin Demir'i öldürmesine engel olur. Hayri, Demir'e sürekli sorular sormaktadır. Bu sırada Gül, açlıktan fenalık geçirir. Hayri, Demir'den yiyecek bir şeyler ister. Demir, ancak iki günlük yiyeceği olduğunu söyleyerek bu isteği geri çevirir. Hayri ve Demir birbirleri ile uğraşırken ateşin sönmek üzere olduğunu fark ederler. Demir, odun getirmek için dışarıya çıkar. Hayri, Demir'in yiyecek torbasını karıştırır fakat bir şey bulamaz. Demir'i öldürmeye kararlı olan Hayri, Gül'ün açıklamaları ile biraz yatıştır. Demir, topladığı odunlarla içeri girer. Hayri'ye odun bulmasını söyler. Hayri, silâhını Gül'e bırakarak odun aramaya çıkar. Demir, Gül'e yiyecek verir. Bir süre Gül'le konuşan Demir, uygun bir zaman bulduğunda Gül'ün silâhını alır. Gül, Demir'den silâhı geri ister. Demir, silahın şarjöründeki iki mermiyi alır,

namludakini de yere sıkar. Gül, bayılır. Hayri, eve döndüğünde Gül'ü yerde görür. Yanında duran silâhı alır ve Demir'e ateş etmeye çalışır. Silâhın boş olduğunu anlayınca Gül'e mermilerin ne olduğunu sorar. Gül, mermileri düşürdüğünü söyler. Gül hastalanmıştır. Hayri onu ısıtmaya çalışır.

Bu olay üzerinden uzun bir süre geçmiştir. Bir sabah vakti Hayri, Gül'ü öpmeye çalışır. Gül, buna izin vermez. Hayri'yi tersler. Gül, kendisine yemek getiremediği için Hayri'yi azarlar. Hayri, tuzaklara bakmak için dışarıya çıkar. Demir, kendisine ait tuzakları Hayri'yi Gül'e şikayet eder. Daha sonra Gül'le uzun uzun sohbet ederler. İkisi arasında duygusal bir yakınlaşma mevcuttur. Demir, baltayı arar; Gül, baltanın Hayri'de olduğunu söyler. Hayri, içeri girer, yine bir şey yakalayamamıştır. Gül, Demir'in tuzaklarını bozduğu için Hayri'ye kızar. İkisi bir süre tartışırlar. Hayri, Gül'ü Demir'le ilişkisi olduğu yönünde suçlar. Demir, baltanın yerini sorar. Hayri, baltanın yerini söylemez.

Demir, yola çıkmaya karar vermiştir. Gül, bunu istemez, Demir'den kendisine de kayak yapmasını ister. Demir, baltasının olmadığını söyler. Gül, Hayri'den baltayı alacağını bildirir. Hayri içeri girer. Gül, baltanın yerini sorar. Hayri, baltanın yeri Gül'e de söylemez. Gül ve Hayri bir süre tartışırlar. Hayri, Gül'ün Demir'le kaçacağını anlamıştır. Demir'in kayaklarını parçalayıp ateşe atar; daha sonra onun etlerini yemeye başlar.

Demir, kulübeye döndüğünde Hayri'nin yaptıklarını fark eder ve hançerini çeker. Gül, araya girerek kavgayı önler. Demir'i ve Hayri'yi sakinleştirmeye çalışır. Bir süre sonra Demir ve Hayri, Gül için kavga etmeye karar verir. Kazanan, Gül'ü elde etmeyi hak edecektir. Kulübenin dışarısında kalan Hayri, donarak ölür.

Demir ve Gül evlenmiş, karlar erimeye başlamıştır. Yola çıkmak için hazırlık yapan iki sevgili gelecekleri üzerine konuşurlar. Gül, konuşma sırasında eriyen karların içinde Hayri'nin elini görür. Demir, Hayri'nin donan cesedini gömemiştir. Bir süre sonra, kaybettiği sürüsünü arayan Hasan Çavuş, kulübeye gelir. Hasan, bir grubun kulübeye doğru geldiklerini haber verir. Bu kişiler Gül'ü aramaktadır. Demir, yola çıkmaları gerektiğini söyler. Gül, Demir'e engel olur. Babasını görmek istediğini, babasından alacakları izin belgesi ile rahatça seyahat edebileceklerini öne sürer. Demir, eşinin önerisini kabul eder.

Ceylâni ve beraberindekiler kulübeye ulaşırlar. Gül, Ceylâni'ye Hayri'nin donarak öldüğünün, Demir'in de kocası olduğunu söyler. Bu duruma şaşırarak Ceylâni, Demir'den şüphelenmiştir. Gül, babasının gönderdiği eşyalarla elbisesini değiştirir, banyo eder ve kahve içer. Ardından şehre doğru yola çıkarılır.

Kafile, Karadeniz kıyısında bir balıkçı köyüne ulaşmıştır. Hasan ve Durmuş da bu köydedir. Çavuş ve Ceylâni, Demir'den şüphelenmişler, bu konuda konuşmaktadırlar. Ceylâni, Demir'in ortadan kaldırılmasını plânlamıştır; Çavuş da bu plâna dahil olur. Hasan, bu konuşmayı gizlice dinlemiştir. Demir ve Gül dışarı çıkarlar. Gül, Demir' hamile olduğunu bildirir. Hasan, Demir'e Ceylâni ve Çavuş'un konuşmalarını iletir. Demir, şehre gitmekten vazgeçer. Hasan'la birlikte bir kaçış plâni hazırlarlar. Demir, Hasan'ın anlattıklarını Gül'e de söyler. Gül, Ceylâni'yi problem olarak görmez, onu ikna edeceğini söyler. Demir, Durmuş ile karşılaşır. Gece buluşup kaçmayı kararlaştırırlar. Demir, civardaki millîcilerin başına geçecektir. Çavuş, Demir ve Durmuş'un konuşmalarını gizlice dinler. Demir, Durmuş'un yanından ayrıldığında Durmuş'u tutuklatır. Hasan Durmuş'un tutuklandığını Demir'e bildirir. Demir ve Gül, dağa mı yoksa şehre mi gidecekleri konusunda tartışırlar. Gül, Demir'in teklifini kabul eder. Gül, Ceylâni ile konuşacağını ve onu ikna etmeye çalışacağını söyler. Demir, Durmuş'un serbest bırakılmasını da sağlamasını ister.

Gül, Ceylâni'ye babasına hiçbir şey anlatmaması için on bin lira vermeyi önerir. Ceylâni, Gül'le evlenmek istediğini açıkça söyler. Gül, son geceyi Demir'le geçirip ardından onunla İstanbul'a döneceğini söyler. Ceylâni razı olmaz. Gül, kendisine inanması için Ceylâni'ye babasına götürmesi için bir mektup verir. Mektupta Ceylâni ile evlenmek istediği yazmaktadır. Bunun üzerine Ceylâni, Gül'ün isteğini kabul eder. Gül, Ceylâni'den Durmuş'u bırakmasını ister.

Demir ve Gül buluşurlar. Gül, makamını ve servetini kaybetmek istemediğini söyler ve limana doğru yürüyerek gözden kaybolur. Demir, Durmuş'un elleri bağlı olarak götürülüşünü izler. Bir süre sonra Gül, geri döner. Kafası karışmıştır. Demir'e nereye gitmesi gerektiğini sorar. Demir, kendisi ile kalmasını ister. Gül, yarın geleceğini, babasından gerekli evrakı ve parayı temin edeceğini söyler. Bu sırada Çavuş'un geldiği

görülür; Demir saklanır. Gül, Çavuş'la birlikte gider. Demir, Durmuş'un kayıkta öldürülüşünü görür. Hasan, intikam andı içer. Demir, Hasan'a sabredip yaşamları gerektiğini söyler.

Vak'a

Millî Mücadele sırasında bir dağ evinde mahsur kalan ikisi saltanat yanlısı, birisi millîci üç kişinin yaşam mücadelesini konu edinen eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Güleşan ve Hayri, kendilerini kovalayan millîcilerinden ve tipiden kaçarken bir dağ kulübesine sığınır. Aç ve üşümüş olan iki sevgili ateş yaktıktan sonra uykuya dalar.

b) Bir süre sonra aynı kulübe Demir de sığınır. Bir millîci olan Demir ile Hayri arasında kıyasıya bir mücadele başlar. Gül, yaşayabilmeleri için birbirlerine ihtiyaçları olduğunu bilmektedir. Bu nedenle Hayri'nin Demir'i öldürmesine izin vermez. Demir, Hayri dışarıda iken Gül'e yemek verir, sonrasında Gül'ün elindeki silâhı alır ve Hayri ile arasındaki mücadelede şartları eşitler.

c) Üç kişi uzunca bir süre birlikte kalmışlardır. Hayri ve Gül arasında, Hayri'nin yiyecek teminindeki aczinden kaynaklanan bir soğukluk ortaya çıkar. Bunun yanında Demir ve Gül arasında ise duygusal bir yakınlaşma yaşanır. Hayri, onların farkındadır ve bunun stresi altındadır. Bu nedenle Demir'in baltasını saklar ve tuzaklarını bozar. Gül'le arasındaki tartışmalar ve açlık Hayri'yi ruhsal yönden de fizikî yönden de etkiler. Hayri tutarsız davranışlar sergilemeye başlar.

d) Demir, karların erimeye başlamasıyla yola çıkmaya karar verir. Gül de onunla birlikte gitmek istemektedir ancak bunu açıkça ifade etmemiştir. Hayri, Gül ve Demir'in birlikte gideceklerini anlar ve Demir'in kayaklarını ateşe atar. Ardından Demir'in yolculuk için ayırdığı yiyecekleri yemeye başlar.

e) Bu olay Demir ve Hayri arasındaki mücadeleyi tekrar belirginleştirir. Bu sefer, Gül'ün çabaları yetersiz kalır. Demir ve Hayri, Gül için kavgaya karar verir. Kavganın sırasında kulübenin dışında kalan Hayri, donarak ölür.

f) Sonraki perdede Demir ve Gül evlenmiş, yola çıkmaya hazırlanmaktadır. Hayri'nin cesedi kulübenin önündeki kar yığınının altında gömülmüştür. Bir süre sonra,

kaybettiği sürüsünü arayan Hasan, kulübeye gelir. Bir grubun kulübeye doğru geldiğini bildirir. Bunlar, Gül'ü arayan kişilerdir. Demir, hemen yola çıkmaları gerektiğini ileri sürer. Gül, babasını görmek istediğini söyleyerek Demir'i bu fikrinden çevirir. Bu sırada, Gül'ü arayan grubun kulübeye geldikleri görülür.

g) Gül, babasının kâtibi olan Ceylâni'ye Hayri'nin donarak öldüğünü, Demir'in ise kocası olduğunu söyler. Ceylâni, Demir'den şüphelenmiştir. Kafiye, Gül'ün üzerini değişmesi, banyo etmesi ve hep birlikte içilen kahvelerden sonra yola çıkar.

h) Kafiye, Karadeniz kıyısında bir kasabadır. Ceylâni, Demir'i ortadan kaldırıp, Gül ve mirasını elde edebilmek için Çavuş'la bir plân hazırlar. Aynı köyde bulunan Hasan, gizlice dinlediği bu konuşmaları Demir'e bildirir. Demir, şehre gitmekten vazgeçer. Dağdaki millîcilere katılacaktır. Demir, arkadaşı Durmuş'la karşılaşır. Akşam buluşup kaçmak için sözleşirler. Bu konuşmayı gizlice dinleyen Çavuş, Demir gittikten sonra Durmuş'u tutuklatır. Demir, Ceylâni'nin plânlarını eşi Gül'e bildirir. Hamile olan Gül, Ceylâni'yi ikna etmek için son bir şans ister.

i) Gül, Ceylâni'ye bildiklerini babasına anlatmaması için on bin lira vermeyi teklif eder. Ceylâni, Gül ile evlenmek istemektedir. Gül, Demir'le son bir gece kalmak karşılığında Ceylâni ile evleneceğini bildiren bir mektup yazar.

j) Gül, Demir ve İstanbul'daki lüks yaşam arasında tercih yapmakta zorluk çekmektedir. Demir'e, sahip olduklarını kaybetmek istemediğini söyleyerek, limana doğru yürür. Bir süre sonra geri döner, Demir'le birlikte kalacağını söyler. Fakat babasının yanına gidip döndükten sonra. Gül, Çavuş'la birlikte gider. Bir süre sonra Demir, Durmuş'un motorda öldürüldüğünü görür. Gül, tercihini İstanbul'dan yana yapmıştır.

Tema

*Tipi*¹ adlı oyunun ana teması, yaşam mücadelesi üzerine kurulmuştur. Eserde an temaya bağlı olarak sınıf bağlarının gücü, Osmanlı yönetiminin çürümüşlüğü, vatan sevgisi ve aşk temaları da işlenmiştir.

¹ Osman TÜRKOĞLU, *Tipi*, CHP Gösterit Yayını, Yeni Cezacvi Matbaası, Ankara, 1939, 108 s.

Eserde iklim şartlarına ve savaşa karşı verilen yaşam mücadeleleri öncelikle insanların kimliklerini arka plâna iter. Demir'in kimliğini öğrenmeye çalışan Hayri'ye "Kim olursam olayım..Hepsi bir değilmi?.."2 şeklindeki cevabı ile bu durumu vurgular.

Yaşam mücadelesi, insanların siyasî kimliklerini de önemsizleştirir. Gül, Hayri'nin Demir'i öldürmesini bu nedenle engeller:

"Burada, karlar arasında milliciyle saltanatçının ne farkı var.."3

Kar ve savaş, paylaşma, yardımseverlik ve acıma gibi bazı insanî duyguları da gölgeler. Örneğin Demir, açlıktan bayılan Gül'e yiyeceğinden vermez. Çünkü harpte ancak güçlü olanın yaşayabileceğine inanır:

"Harp zamanının kendine mahsus kanunları vardır. Onun için burada herkes muktedir olabildiği şekilde hayatını korur.."4

Yaşam mücadelesinin gölgelediği bir başka insanî değer de aşk ve acımadır. Dağ kulübesine geldiklerinde nişanlı bir çift olan Gül ve Hayri'nin aşkları, yaşam savaşına yenik düşer. Beslenme kaygısı Gül'ü Hayri'den uzaklaştırıp, Demir'e yakınlaştırmıştır. Gül'ün, uzun zamandır bir şey yakalayamayan Hayri'ye söyledikleri bu durumu net olarak ortaya koyar:

"Gül – İki gündür bir şey getirdiğin yok.

Hayri – Acımıyorsun bana!..

Gül – Bilmiyorum. Birkaç haftadanberi bu hissi kaybettim.."5

Sınıf bağlarının gücü, Güleşan'ın şahsında temsil edilir. Demir ile evlenen ve hamile olan Gül, sahip oldukları ile demir arasında bir tercih yapması gerektiğinde terciğini ait olduğu sınıfın kendine sunduğu imkânlardan yana yapar:

² TÜRKOĞLU, s. 13.

³ TÜRKOĞLU, s. 18.

⁴ TÜRKOĞLU, s. 27.

⁵ TÜRKOĞLU, s. 31.

*“Dedemin, babamın senelerce çalışarak elde ettiği mevkiî neden kendi ayağımla tepeyim. Şimdi rahat yaşamak babamın ve benim hakkımdır. Kazanılmış bir şeyi kaybetmek istemem.”*⁶

Eserde işlene bir diğer tema ise Osmanlı yönetiminin çürümüşlüğüdür. Osmanlı valileri, halkın parasına ve malına zorla el koyup, bunları İstanbul’a göndererek sultana yaranmaya çalışmaktadır. Hasan, bu durumu şu sözlerle ifade eder:

*“Bütün köylüler kan ağlıyor, jandarmalar evimizde ne varsa aldılar. Kardeş kardeşi öldürüyor. Köylünün hayvanını elinden aldın mı, köylü yok. Mahvolur.”*⁷

Vatan sevgisi, Demir’in şahsında temsil edilir. Dağlarda ülkesi için savaşmayı, Gül’le birlikte İstanbul’ gidip rahat bir yaşam sürmeye tercih eden Demir, tercihini şöyle dile getirir:

*“Sevgimi vatan aşkı boğsun..”*⁸

Aşk temi, eser boyunca yaşam mücadelesi ve sınıf bağlarının gücünün gölgesinde kalır. Hem Demir hem de Hayri ile aşk yaşayan Gül, bu iki nedenden ötürü her iki aşkıdan da vazgeçer.

Zaman

Piyetin vak’ası Millî Mücadele yıllarında altı haftayı aşkın bir zaman dilimini kapsar. Söz konusu zaman dilimi, belirli atlamalarla esere sığdırılmıştır. Yazar, birinci ve ikinci perdeler arasındaki zaman farkını *“Bütün bunlar aradan epeyi bir zaman geçtiğini gösterir.”*⁹ Cümlesi ile belirtir. Üçüncü perdede Demir, kulübede altı haftadır bulunduğunu söyler.¹⁰ Bu sözler, ilk üç perdenin vak’a zamanını ortaya çıkarır. Dördüncü perde ise üçüncü perdeden bir gün sonra gerçekleşir.

⁶ TÜRKOĞLU, s. 104.

⁷ TÜRKOĞLU, s. 67.

⁸ TÜRKOĞLU, s. 107.

⁹ TÜRKOĞLU, s. 30

¹⁰ TÜRKOĞLU, s. 57.

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışını Sevda ŞENER, "*Vatan sevgisi ve sınıf bağlarının gücünü iletmeye çalışıyor Osman Türkoğlu.*"¹¹ cümlesi ile açıklar.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar iki farklı mekânda gerçekleşir. İlk üç perdenin mekânı "*Sarıkamış taraflarında basık tavanlı bir avcı evinin içi.*"dir.¹² Dördüncü perdenin mekânı ise "*Karadeniz sahilinde bir balıkçı köyü.*"dür.¹³

Oyunda, her iki mekâna ait yeterli dekor bilgisine de yer verilir. Birinci perdenin dekor kurgusuna dair yazılanlar bu duruma örnek olabilir niteliktedir:

*"Sarıkamış taraflarında basık tavanlı bir avcı evinin içi. Ortada taşdan ve çamurdan yapılmış bir ocak, tavanda baca vazifesi gören bir delik, arkada bir kapı, yanında ufak bir pencere, çam yerine ufak mika parçaları konulmuştur, yan taraflarında boydan boya kerevetler."*¹⁴

Şahıs Kadrosu

Piyes on iki kişilik bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu şahıslardan merkezî durumda olanlar Demir, Güleşan, Hayri ve Ceylâni'dir.

Demir: Padişah tarafından Anadolu'ya sürgün edilmiş ve burada Millî Mücadele'ye katılmış olan Demir, hayatını vatanına adanmış, yirmi dokuz yaşında bir Türk insanıdır.

Savaşa ve iklim şartlarına karşı yaşam mücadelesi veren Demir, bütün bu güçlüklerle ülkesinin geleceğini kurtarmak adına katlanmaktadır:

*"Bütün bu yalçın dağların fabrikalar, şehirler ve insanlar ve demir yolları ile dolacağını düşünüyorum. Demek ki ben onlar için şimdi kendime kapanla av tutuyorum. Benim kısacık ömrüm onlar için geçecek."*¹⁵

¹¹ S. Sevda ŞENER, "Tiyatro Türünde Ürün Veren Yazarlar (1923-1940), Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu, Edebiyatçıları Derneği, Ankara, 1998, s. 144.

¹² TÜRKOĞLU, s. 5.

¹³ TÜRKOĞLU, s. 81.

¹⁴ TÜRKOĞLU, s. 5.

¹⁵ TÜRKOĞLU, s. 35.

Demir, Anadolu'yu sömüren sultan, işgalciler ve Osmanlı soylularına (Güleşan ve Hayri) kin duymaktadır. Onun Millî Mücadele'ye katılmasını ve yaşama mücadelesini kazanmasını sağlayan etkenlerden biri de bu insanlara duymuş olduğu kinidir:

“Eğer etrafımızda yeniden fabrikalar, şehirler kurulsa, düşman tabii sultan ve müstevliler defolsaydılar, benim için Güleşan ve Hayreddin isimleri de yok olurdu.. İnsanlığa olan kinimi unutturdum..”¹⁶

Güleşan: Erzurum valisinin kızı olan Güleşan, kendini şu cümlelerle tanımlar:

“Ben çok enteresan bir kızım.. Ata binerim, otomobil kullanır, silâh atarım... Bilmediklerimi de öğrenirim elbet.. İnkılâbdan ihtilâlden bir şey anlamam, fakat iyiyile kötüyü ayırdedebilirim..”¹⁷

Güleşan, olayları kendi çıkarları açısından değerlendiren bir şahıstır. Nişanlısı Hayri'yi yaşama mücadelesindeki pasifliği ve yetersizliği nedeniyle terk eder. Hayri'nin donarak ölmesine seyirci kalır ve Demir'le evlenir. Bir süre sonra sınıfının kendisine sunduğu maddî imkânlar için sevgilisi ve doğacak çocuğunun babası olan Demir'i terk eder.

Güleşan'ın çıkarıcı kişiliği, onun Millî Mücadele'ye bakış açısını belirler. Güleşan, şahsî çıkarlarının bozulacağı endişesi ile Millî Mücadele'yi anlamsız bir hareket olarak değerlendirir:

“Aman o ne manasız hareket öyle.. Memleketin padişahı, sadrazamı, nazırı yokmuş gibi...”¹⁸

Hayri: Hayri, Millî Mücadele'ye karşı, sosyal statüsü ve maddî imkânlarını her şeyden üstün tutan ve korumaya çalışan olumsuz bir şahıstır.

Millî Mücadele'yi bir avuç asinin başlattığı bir hareket olarak gören Hayri'nin bu düşüncesinin altında sahip olduğu imkânları kaybetme endişesi yatar. Demir'i öldürme gerekçesi olarak Gül'e söyledikleri, bu gerçeği ifade etmesi açısından önemlidir:

¹⁶ TÜRKOĞLU, s. 41.

¹⁷ TÜRKOĞLU, s. 59.

¹⁸ TÜRKOĞLU, s. 25.

“O hayat ki ona çalmak yıkmak bozmak ve senelerce uğraşarak topladığımız serveti ve elde ettiğimiz mevki mahvetmek için lâzımdır.”¹⁹

Hayri, yalnızca Millî Mücadele hakkındaki düşüncelerini değil, Gül’e olan aşkını da maddî temellere oturtmuştur. Kendisini terk etmeye hazırlanan Gül’e servetini hatırlatması bu durumu açıkça ortaya koymaktadır:

“Beni bırakıp onunla kaçmak istediğinin ben farkındayım. O burada seni besliyor diye sen benim üç yüz bin liralık bir adam olduğumu unutuyorsun.”²⁰

Ceylâni: Gül’ün babasının kâtibi olan Ceylâni, görevini ve yaşamını maddî çıkarlar üzerine kurmuş olumsuz bir şahıstır. Ceylâni’nin dağlarda Gül’ü araması, önceleri Gül’ün babasının vereceği para için ; Hayri’nin öldüğünü öğrendikten sonra ise Gül’le evlenerek babasının servetine konabilmek içindir. Ceylâni, bu düşüncesini Jandarma Çavuşu’na şöyle anlatır:

“Kızın nişanlısı Hayreddin kayboldu. Şimdi babasının en gözde adamı benim.. Halbuki be neydiği belirsiz herif araya girdi.. (pot kırdığını hissederek) Sonra tabii her şeyden evvel vatan muhabbeti beni bu herifi hükûmet adamlarına haber vermeğe sevk ediyor..”²¹

Diğerleri: Bu grupta yer alan Jandarma Çavuş, Hasan, Durmuş, İki Jandarma ve köylülerdir.

Jandarma Çavuşu, Ceylâni’nin Demir’i ortadan kaldırma plânına ortaklık eden, Durmuş’u yargılanmadan öldürebilen olumsuz bir şahıstır.

Hasan ve durmuş, Millî Mücadele için çalışan olumlu şahıslardır.

İki Jandarma ve köylüler vak’a akışında etkileri olmayan dekoratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Sade bir dille ve mensur olarak yazılmış olan eser, savaşın ve iklim şartlarının insan psikolojisine etkilerini ön plâna çıkarmış ve eylemden ziyade söze dayanmıştır ve akıcı bir

¹⁹ TÜRKOĞLU, s. 22.

²⁰ TÜRKOĞLU, s. 45.

²¹ TÜRKOĞLU, s. 83.

üslûba sahip değildir. Şahıslar, tek yönlü ve idealize edilmiş tipler değil, gerçek hayatta karşılaşılabilecek iyi ve kötü yönleri olan gerçekçi tiplerdir.

Yazıldığı dönemin yazım ve noktalama özelliklerini taşıyan eserde gerek dekor konusunda gerekse şahısların fizikî ve ruhî durumları ile ilgili yeterli bilgi verilmiştir.

FEDAKÂRLIK

Özet

Bir avukat olan Niyazi, sabahki davası için hazırlık yapmaktadır. İşini bitirdiğinde eşi Belkıs ise Millî Mücadele'den ve her Türkün ülkesi için çalışması gerektiğinden bahseder. Bu sırada odaya giren Hizmetçi, Savcı Atıf'ın geldiğini haber verir. Niyazi savcının gecenin geç saatinde ziyarete gelmesine şaşırmıştır. Savcı, Niyazi'ye babası ile birlikte üstlendikleri Eşrefoğulları'nın davası ile ilgili sorular sorar. Ardından Şahap'ın tarafların uzlaştıkları on iki bin liranın iki bin lirasını zimmetine geçirdiğini söyler. Niyazi, babasının böyle bir şey yapacağına inanmaz. Savcıya eski bir dostu için bu tür bir suçlamada bulunmasının yanlışlığını hatırlatır. Atıf, söylediklerinin davacılar tarafından kanıtlanabilir olduğunu ve tarafların yasal işlem başlatmasını istediklerini söyler. Niyazi, kısa bir süre sonra Millî Mücadele'ye katılacağını, böyle bir olayın ailesinin şerefine leke süreceğini ifade eder. Sonrasında bu suçu kendisinin işlediğini ve söz konusu parayı ödeyeceğini belirtir. Atıf, olayı kapatmaya çalışacağını ifade eder. Niyazi ve atıf helâlleşerek ayrılırlar.

Niyazi, çocukları yatırdıktan sonra Millî Mücadele'ye katılmaya karar verdiğini eşi Belkıs'a bildirir. Belkıs, eşinin kararını sükûnetle karşılar. Niyazi, biriktirdikleri paranın iki bin lirasının kendisine gerekli olduğunu söyler ve kendisi yokken yapması gerekenleri eşine anlatır.

Son perdede anlatılanlar Ankara'da geçer. Şahap, Gazeteci ile Millî Mücadele üzerine konuşmaktadır. Konuşma sonrasında Gazeteci, odadan ayrılır, içeri Küçük Şevki girer. Küçük Şevki, dedesine bir adamın kendisini görmek istediğini söyler. Bu kişi Atıf'tır. Şahap, Atıf'la yaptıkları sohbette Eşrefoğulları'nın iki bin lirasını kendisinin çaldığını itiraf eder. Ardından, neden böyle bir cürüm işlediğini uzun uzun anlatır. Şahap, bunları anlattıktan sonra Atıf'a, Niyazi'nin neden birden bire cepheye gitmeye karar verdiğini sorar. Atıf, bu soruya cevap vermek istemez. Çünkü Niyazi'ye söz vermiştir. Bu sırada odaya Niyazi'nin kardeşi Osman ve bir Zabıt girer. Şahap, Zabıt'in söz ve davranışlarından Niyazi'in öldüğünü anlar. Zabıt, Niyazi'nin şehit olduğunu doğrular ve bu olayla ilgili olarak bildiklerini Şahap'a anlatır. İçeriye Küçük Şevki girer. Dedesine,

babasının kendilerine neler getireceğini sorar. Atıf, çocuğa babasının cepheden şeref getireceğini söyler.

Vak'a

Millî Mücadele yıllarında yaşananlardan bir kesit sunan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Niyazi, bir dava için hazırlık yapmaktadır. Eşi Belkıs'la Millî Mücadele üzerine konuşurlar. Hizmetçi, savcının geldiğini bildirir.

b) Savcı, Niyazi'ye Şahap'ın bir davada müvekkillerinin iki bin lirasını zimmetine geçirdiğini söyler. Niyazi, babasının böyle bir şey yapacağına inanmamıştır. Atıf, suçun sabit olduğunu, tarafların elinde delil bulunduğunu söyler. Niyazi, suçu kendisinin işlediğini itiraf eder ve parayı ödeyeceğini söyler. Kısa bir süre sonra Millî Mücadele'ye katılacağını, böyle bir olayın ailesinin şerefini lekelemesini istemediğini belirterek olayın mahkemeye intikal ettirilmemesini rica eder. Atıf, Niyazi'nin ricasını kabul eder.

c) Niyazi, cepheye gideceğini eşi Belkıs'a bildirir. Eşiyle, kendisi yokken dikkat etmesi gereken konuları konuşur.

d) Şahap, Gazeteci ile Millî Mücadele üzerine konuşmaktadır. sohbet sonrasında Gazeteci odadan ayrılır. Küçük Şevki dedesine bir adamın onu görmek istediğini haber verir. Bu kişi Atıf'tır. Atıf ile Şahap arasında geçen konuşmada Şahap, Eşrefoğulları'nın iki bin lirasını çaldığını itiraf eder. Ardından Atıf'a, oğlunun neden birdenbire cepheye gitmeye karar verdiğini sorar. Atıf, Niyazi'ye söz verdiği için bu soruya cevap veremez. Niyazi'nin kardeşi Osman ile bir Zabıt içeri girerler.

e) Şahap, Zabıt'in konuşmalarından oğlu Niyazi'in öldüğünü anlar. Zabıt, Niyazi'nin nasıl şehit olduğunu anlatır. Şahap'a oğlu ile gurur duyması gerektiğini hatırlatır. Bir süre sonra odaya giren Küçük Şevki dedesine babasının cepheden kendilerine ne getireceğini sorar. Atıf, çocuğa babasının şeref getireceğini söyleyerek cevap verir.

Tema

*Fedakârlık*¹, Halid Fahri Ozansoy'un Fransızcadan adapte ettiği bir oyundur.² Eserin ana teması fedakârlık üzerine kurulmuştur. Ana temaya bağlı olarak işlenen yan temaları ise vatan sevgisi, aile sevgisi ve özgürlük şeklinde sıralayabiliriz.

Piyeste fedakârlık temi Niyazi'nin şahsında temsil edilir. Niyazi, babasının işlediği bir suçu üzerine alarak aile şerefini kurtarmak adına önemli bir fedakârlıkta bulunur. Ardından babasının çaldığı iki bin lirayı ailesi için biriktirdiği paradan ödeyerek, çoluk çocuğunu parasız bırakmak adına bir örnek fedakârlıkta daha bulunur. Niyazi, son olarak vatani için en büyük fedakârlık örneğini sergiler. Bir insanın sahip olduğu en önemli şeyi, canını vatani uğrunda fedâ eder.

Atıf, Niyazi'nin bu fedakârlıklarını şu cümlelerle anlatır:

*"Çünkü bu delikanlı vatanla aileyi her şeyin üstünde tutuyordu. İşte bu hisle vatan için, hepimiz için gitti ve bu uğurda hayatını feda etti."*³

Eserde vatan ve aile sevgisi birlikte ele alınır. Niyazi, sahip olduğu vatan sevgisini eşi Belkıs'a anlatırken, bunu aile sevgisinden ayırmadığını ortaya koyar:

*"Vatan nedir; biliyor musun Belkıs?... Şimdi anladım bunu, sevgilim...Vatan sensin, çocuklardır, ocağımızdır, babamdır, bütün benimkilerdir, bütün ailemdir. Anlıyorsun ya, işte düşmana karşı bütün bunları müdafaa etmek lâzımdır. Başkaları bunu bende daha iyi müdafaa edemezler. Bunun için ben de oraya, kardeşimin yanına gideceğim."*⁴

İstiklâl ve önemi Zabit tarafından dile getirilir. Niyazi'nin ve onun gibi binlercesinin ölümünü istiklâl için ödenen bir bedel olarak kabul eden Zabit, düşüncelerini şu cümlelerle ifade eder:

¹ Halid Fahri OZANSOY, *Fedakârlık*, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, 36 s.

² Oyunun Fransızca'dan adapte edildiği kitabın üzerinde belirtilmiştir. Ancak adapte edilene eser ve yazar hakkında bilgi verilmemiştir. Abdullah ECEHAN'ın Halid Fahri OZANSOY hakkındaki eserinde de bu durum teyit edilir. Bkz. Abdullah ECEHAN, *Halid Fahri Ozansoy, Hayatı-Eserleri-Sanattı*, Ankara, 2001, s. 141.

³ OZANSOY, s. 35.

⁴ OZANSOY, s. 20.

“İstiklâl!...Ne büyük şey!...Fakat ne kanlar, ne gözyaşları akıtarak elde ediliyor.”⁵

Zaman

Eserin vak’a zamanı Milli Mücadele yıllarında iki farklı günü kapsar. Birinci perde İstiklâl Savaşı’nın başlangıcında⁶, ikinci perde Birinci İnönü Savaşı esnasında⁷ geçer. Oyunun anlatma zamanı ise 1940 senesidir.

Yazarın vak’a zamanını anlatma zamanına taşıyışı Türk insanına bağımsızlığın ne büyük fedakârlıkla kazanıldığını kavratılma gayesi ile açıklanabilir.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar iki farklı mekânda gerçekleşir. Birinci perdenin mekânı Konya’da, Niyazi’nin yazı odasıdır. İkinci perdenin mekânı ise Ankara’da, Şahap’ın evidir.

Yazar, söz konusu mekânların dekor kurgularını oldukça basit tutmuştur. İkinci perdenin başında verilen dekor bilgileri bu durumu daha net ortaya koymaktadır:

“Ankara da, avukat Şahapın evinde. Sağda bir pencere. Dipte, sokağa açılan bir kapı. Solda yandaki odanın kapısı.”⁸

Şahıs Kadrosu

Eser on kişiden oluşan bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu şahıslardan merkezî durumda Niyazi bulunur. Diğerleri Niyazi’nin farklı yönlerini ortaya çıkartan ikincil şahıslardır.

Niyazi: Piyasin merkezî şahsı olan Niyazi, eserin ana temasının temsilcisi durumundadır. O, babasının şerefi için kendi itibarını ve ailesinin nafakasını, vatanı ve ailesi içinse canını feda edebilen örnek bir şahıstır.

Niyazi yalnızca fedakârlık temasını değil kahraman Türk insanının ve ordusunun da temsilcisidir. Niyazi’nin ölümünün Zabit tarafından ayrıntılı bir şekilde anlatılması da

⁵ OZANSOY, s. 34.

⁶ OZANSOY, s. 3.

⁷ OZANSOY, s. 3.

⁸ OZANSOY, s. 25.

bu nedenledir. Zabit, Niyazi'nin şahsında Türk insanının ve ordusunun kahramanlığını şu cümlelerle ifade eder:

“Düşman bütün kuvvetiyle saldırıyormuş... Niyazinin taburu bütün gücüyle mevkiini müdafaaya çalışıyormuş...Karada düşman kuvveti... Bizimkiler azlık... Fakat aradaki taburların da talihî bu taburun müdafaasına bağlı... İmdat gelinceye kadar dayanmak lâzım... Ve dayanmışlar!... Fakat birer birer vurulup düşüyorlarmış... Derken bir siperin içinden birdenbire bir adam fırlamış... Haydi ileri, ileri! Diye bağırması... Düşman şaşırması, bir lâhza tereddüt etmiş ve bu görülmemiş cesaret karşısında garip korkuya kapılarak rüc'ate başlamış... Fakat adedi azalmış olan küçük taburda bu adamın peşine takılmış.. O, hâlâ, ileri! Diye bağırarak arkasındakileri coşkun bir dalga gibi beraberinde sürüklemiş. Hattâ yere yatmadan, yerde sürünmeden, hep öyle dim dik koşarak... O zaman düşman nasılsa dönmüş, karşıdan bir mitralyöz ateşi açılmış... Bu sefer bizimkiler şapır şapır dökülmeye başlamış...Fakat ne çıkar?...Tâ arkadan büyük, sağlam taburların hücum sesleri duyulmaya başlamış...Öndeki küçük tabur azala azala, eriye eriye nihayet dört kişi kalmış...Bunlar hâlâ önlerindeki adamın arkasından,hâlâ o ileri!, çığılgım kapılmış, koşuyorlarmış. İşte o zaman kaçan düşman safından son bir yaylım ateş daha ...Arkadan gelen kuvvetler küçük taburun önünde dim dik koşan yiğitin bir külçe gibi yere yıkıldığını görmüşler. Göğsünde tam on yedi kurşun...Ve yumruğu kaçan düşman tarafına sıkılmış...”⁹

Diğerleri: Bu bölümde değerlendirilen şahıslar Şahap, Atif, Zabit, Osman, Belkıs, Küçük Şevki, Küçük Nezihe, Hizmetçi Kız ve Gazeteci'dir.

Şahap, Niyazi'nin babasıdır. Geçim sıkıntısı nedeniyle müvekkillerinin parasını çalmış; daha sonra pişmanlık duyarak suçunu Atif'a itiraf etmiştir.

Atif, bir savcı olarak Şahap'ı ve Millî Mücadele'ye katılacağını söyleyen Niyazi'yi elinden geldiğince korumaya çalışan iyi bir dost ve vatanseverdir.

Zabit, eserde Niyazi'nin ölümünün anlatıcısı olarak yer alır.

Niyazi'nin karısı Belkıs, çocukları Şevki ve Nezihe, kardeşi Osman, Hizmetçi Kız ve Gazeteci ise dekoratif şahıslardır.

⁹ OZANSOY, s. 33-34.

Dil ve Üslup

Fedakârlık, sade bir dille ve mensur olarak kaleme alınmış adapte bir oyundur. Anlatıcı tüm vak'ayı tek kişi üzerine kurmuştur. Şahıslar tek yönlü ve idealize edilmiş kişilerdir. Eserde dekor tasvirleri basit tutulmuştur. Anlatıcı, para çalma suçunun failini eserin sonlarına değin gizleyerek heyecan unsurunu canlı tutmaya çalışmıştır.

Tezli bir eser olan *Fedakârlık*'ta verilmek istenilen düşünce sanat kaygısının önünde tutulmuştur.

30 AĞUSTOS

Özet

Güllü, köy çeşmesinin önünde önün de bulgur öğütürken, eşi Durmuş gölgede uzanmıştır. Bu sırada bir deyiş duyarlar ve Dombay Ali ile Çekirge Mehmet, kasabadan dönerken çeşme başına gelirler. Durmuş, kasabadaki haberleri sorunca Dombay, düşmanın ilerlediğini birkaç gün sonra köye ulaşabileceğini haber verir. Durmuş, Güllü, Dombay ve Çekirge düşmana karşı koyan orduya katılmanın doğru olacağını düşünmektedirler. Köyün Muhtarı Satılmış Ağa da bu grubun yanına gelir. Düşmanın ilerlediğini öğrendiğinde o da karşı koyma fikrine katılır. Dombay'ın annesi Dudu'da savaşa katılacağını söyler. Satılmış, diğerlerini hazırlık yapmaları için evlerine gönderir kendisi köyde kalmaya razı olacak adamlar aramakla meşguldür. Satılmış'ın aklına İmam ve aptallar gelir. Dombay'a bunlara çağırmasını söyler ve kendisi hazırlık yapmak için evine gider. Osman hazırlık yapar. Eşi Fatuş savaşa katılacağını söyler. Osman izin vermez fakat Fatuş kararlıdır.

İmam ve aptallar (Düztaban, Kanber) Satılmış'ın yanına geldiklerinde köylü toplanmaya başlamıştır fakat Satılmış henüz gelmemiştir. İmam, Birinci ve İkinci Köylü'den durumu öğrenir ve savaşa katılmaya karar verir. Kanber ve Düztaban da savaşa katılacaklarını söylerler. Satılmış, döndüğünde İmam ve aptallar hazırlık için evlerine gitmektedir. İmam, bu kişileri çağırır ve onlardan köyde kalanların başında bulunmaları istenir. İmam, savaşa katılmaya kararlıdır, Satılmış'a savaşa topyekûn gitmenin daha iyi olacağını anlatır ve bu fikir kabul görür. Bu sırada Bekirli Köyü'nden Veli gelir. Hazırlıklarını tamamladıklarını ve cepheye birlikte gideceklerini bildirir.

Satılmış, köy meydanında bir Nefer ile konuşmaktadır. Bu sırada Dudu, cepheye gülle götürmek için yola çıkmıştır. Meydandan koşarak geçen bir Nefer, Satılmış'a düşman askerlerinin dağıldığını haber verir. Nefer, Kumandan'ı aradığını, ona taburun raporunu iletceğini söyler. Kumandan'ın Yaver'i ile Nefer konuşurlarken Kumandan gelir. Düşmanın dağıldığı haberini doğrular. Kumandan, içinde bulunduğu tarihin yani 30 Ağustos'un Türk tarihi için taşıdığı önemi vurgulayan bir konuşma yapar. Fırka Kumandanı'nın telefonu üzerine Kumandan çıkar. Satılmış, zafere hâlâ inanmamıştır. Bu sırada Dombay, Çekirge ve iki köylü yaraları sarılmış olarak gelirler. Satılmış onlara

zaferin müjdesini verir. Daha sonra Duda iki Nefer iki yaralı daha getirilir. Yaralılarından biri Osman'dır. Osman, nasıl yaralandığını, yanındaki diğer yaralının nasıl kurtarıldığını anlatır. Köylüler ikinci yaralının kim olduğunu anlamamıştır. Güllü, ikinci yaralının Fataş olduğunu söyler. Fataş, erkek kılığına girerek cepheye gitmiş, eşiyile birlikte düşmana karşı savaşmıştır. Köylüler Osman ve Fataş'a tedavileri için hastaneye gitmelerini önerir. Osman, hastaneye gitmeyeceğini, İzmir'e gidip düşmanın denize dökülüşüne şahit olmak istediğini söyler. Osman, Kumandan'dan kendilerinin de İzmir'e gelmelerini izin vermesini ister. Kumandan, bu isteği kabul eder.

Yaver ve Kumandan yalnız kaldıklarında köyün imkânsızlıklarını, Türk insanının vatan sevgisini konuşurlar. Kumandan, zaferden sonra köylü ve köy için yapılması gerekenleri anlatır. Bu sırada Emirber, telefon geldiğini düşman kumandanın teslim olacağını bildirir.

Zaferden on beş yıl sonra Fataş köye muhtar olmuştur. Kumandan ve Yaver'inin on beşinci yıl kutlamaları için köye davet etmişler ve onları beklemektedirler. Köy artık eskisi gibi değildir. Köylü, hep birlikte çalışarak, yeni evler yapmış; tarım bilgisini artırarak Cumhuriyet'in de desteğiyle eskisinden çok ürün kaldırmaya başlamışlar. Köylüler kendi aralarında bu durumu konuşurlarken uzakta bir araba belirir. Fataş, bir Çocuk'u arabayı karşılamaya gönderir. Kumandan ve Yaver, köyün yeni halini gördüklerinde çok şaşırırlar. Satılmış, Osmanlı'nın köylüye davranış tarzı ile Cumhuriyet'in köylüye davranış tarzını kıyaslar ve bugünlere gelinmesinin Cumhuriyet'in köylüye verdiği öneme bağlar. Fataş, on beşinci yıl kutlamaları için hazırlanan oyunların başlayacağını belirtir. Köylüler ve misafirler kutlamaları seyrederek perde iner.

Vak'a

Konusunu, Türk köylüsünün Kurtuluş Savaşı sırasında verdiği mücadeleden ve savaş sonrası gösterdiği gelişimden alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Güllü ve Durmuş, kasabadan dönen Dombay, Ali ve Çekirge Mehmet'ten düşmanın ilerlediğini, birkaç gün sonra köye ulaşacaklarını öğrenirler ve Millî

Mücadele'ye katılmaya karar verirler. Daha sonra bu gruba Dudu, Satılmış Ağa eklenir ve savaşıma karar verirler.

b) Osman, karısı Fatuş'u cepheye gelmemesi konusunda ikna etmeye çalışır. Fatuş buna yanaşmaz ve savaşa kesinlikle katılacağını söyler.

c) Satılmış Ağa, köyde kalanların başında duracak adam ararken aklına İmam ve aptallar gelir. Dombay'a onları çağırmasını söyler. İmam ve aptallar(Düztaban, Kanber) bu teklifi geri çevirerek savaşa katılacaklarını söylerler. İmam'ın teklifi ile bütün köy, çoluk çocuk savaşa gideceklerdir.

d) Satılmış, köy meydanında savaşın seyrini takip etmektedir. Bir Nefer'de düşman ordusunun dağıldığını öğrenir. Bu haber Kumandan tarafından da doğrulanır. Kumandan 30 Ağustos tarihinin önemini anlatır. Daha sonra fırka kumandanından gelen bir telefon nedeniyle gruptan ayrılır.

e) Dombay, Çekirge ve iki köylü Satılmış'ın yanına gelir. Satılmış, bu kişilere zaferin müjdesini verir. Bu sırada iki nefer ve iki yaralı daha getirilir. Yaralılardan Osman, cepheye yaşadıklarını, ikinci yaralının nasıl kendisini ölümden kurtardığını anlatır fakat onun kim olduğunu bilmediğini söyler. Güllü, ikinci yaralıyı tanır. Bu kişi Osman'ın karısı Fatuş'tur. Fatuş, erkek kılığına girerek savaşa katılmıştır. Fatuş, savaşa nasıl katıldığını oradakilere anlatır.

f) Osman, kendilerine yapılan hastaneye götürülme teklifini reddeder. Kumandan'dan İzmir'e kendilerini de götürmelerini ister. Kumandan bu öneriyi kabul eder.

g) Kumandan ve Yaver, köyün kötü durumunu ve köylünün yurt sevgisi üzerine kendi aralarında konuşurlar.

h) 30 Ağustos Zaferi'nin on beşinci yılında Fatuş köy muhtarı olarak köyde kutlamalar hazırlamıştır. Kumandan ve Yaveri'nin de köye davet etmiştir. Artık köy eskisi gibi susuz, ağaçsız ve bakımsız değildir. Köylüler bütün bunların Cumhuriyet sayesinde başardıklarını anlatırlar.

ı) Fatuş, uzakta beliren arabayı karşılamak bir atlı gönderir. Kumandan ve Yaver köyün yeni halini gördüklerinde çok şaşırırlar. Satılmış, Osmanlı'nın ve Cumhuriyet'in

halka özellikle davranış tarzını karşılaştırır. Köyün değişiminin Cumhuriyet'e ve onun köylü politikasına bağlar.

i) Fatuş, kutlamaların başlatılmasını ister. Köylüler ve misafirler güreş, halk oyunları ve türküleri seyrederken oyun sona erer.

Tema

Avni CANDAR'ın *30 Ağustos*¹ adlı oyunun ana teması millî birlik ve vatan sevgisi üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak işlenen yan temaları, Atatürk sevgisi, Cumhuriyet Türkiye'sinde gerçekleşen gelişim, Türklük ve Anadolu'nun yurdu oluşu, ihanet, düşman zulmü ve ölüm şeklinde sıralamak mümkündür.

Millî birlik, Türk milletini vatan savunması için ateşleyen ve bir araya getiren en önemli güçtür. Bu düşünce eserde sık sık vurgulanır. Bu konuya ilk değinen ise köyün imamıdır:

*"Memleketi düşman çiğnerken başka şey düşünülür mü? Eyvelâ bütün memleketi düşünmek lâzım...Bizim için memleketin her tarafı birdir...Her tarafı kendi köyümüzdür, bütün yurttaşlarımız Türkler bizim kardeşimiz, çoluk, çocuğumuzdur...Türk yurdu milleti birdir, parçalanamaz, ayrılamaz...Senin köyün , benim köyüm, onun oğlu, benim kızım yoktur...Bir Türk memleketi, birde Türk milleti vardır. Bu bizim hepimiziz..."*²

Kurtuluş Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasında da millî birliğin önemli bir payı olduğu Komutan tarafından dile getirilir:

*"Herkes memleketini, millîyetini birlikte ve aynı kuvvetle sever, ve herkes vazifesini iyi yaparsa işte böyle büyük zaferler kazanılır... Her şeyin başı birlik ve çalışmaktır..."*³

Vatan sevgisi, eserde hem kişisel hem de sosyal bir olgu olarak ele alınır. Piyeste kahramanlarının çoğu söylemlerinde vatan sevgisini görmek mümkündür. Vatan sevgisi yalnız söylemlerde değil davranışlarında da kendini gösterir. Köylülerin tamamının Millî

¹ Avni CANDAR, *30 Ağustos*, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940, 52 s.

² CANDAR, s. 24.

³ CANDAR, s. 42.

Mücadele'ye katılmak için birbirleriyle yarışmaları bunun açık göstergeleridir. Eserde vatan sevgisi, Türk milletinin tümüne ait sosyal bir olgu olarak da işlenir:

“Biz erkekli, dişili, gençli, ihtiyarlı, bu öz Türk yurdunun koruyucularıyız... Hemde koruyacağız... Bize Türk derler... Yüreklerimizde yurd aşkı her şeyden üstündür, büyüktür.”⁴

Kumandan, Türk milletinin sahip olduğu vatan sevgisini ifade ederken, bu sevginin ülkenin gelişmesinde daha yararlı hale getirilmesi için yapılması gerekenleri de sıralar. Aslında bunlar Cumhuriyet'in Türk insanın sağlayacağı imkânlardır:

“Türk'ün bütün ruhu varlığı bir vatan sevgisidir oğlum...O, vatani için, köyüm dediği, memleketim dediği, vatan için herşeyini, varını, kanını, canını verir...Onun ülküsü hep yurt aşkıdır. Yalnız bu sevgiyi beslemek, asrın icaplarına uydurmak lâzımdır...Ona iş, hayat, fikir serbestisi verildiği, cehâletten kurtarıldığı an da; dünyanın en müterakki ve kudretli milleti bu asil Türk ulusu olun...Ve eminim ki olacaktır da...”⁵

Türk milletinin bağımsızlığını kazanmasını sağlayan bir diğer etken ise Mustafa Kemal'dir. Bu durum eserde sık sık dile getirilir:

“Bu millet uyandı, o yokluktan bir kudret yarattı...Eğer başımızda Mustafa Kemal olmasaydı, belki bu kuvvet doğmazdı.”⁶

Cumhuriyet Türkiye'sinde gerçekleştirilen gelişimin köye ve köylüye yansımaları eserin son perdesinde işlenir. Savaş sırasında çok kötü bir durumda olan köy, on beş yıl sonra Durmuş'un *“On beş yılda köyümüzü has cennete çevirdik...”⁷* cümlesiyle ifade ettiği bir hale getirilmiştir. Bu gelişmenin nasıl sağlandığını Çekirge anlatır:

“Artık, bilerek çalışmak lâzım olduğunu öğrendik... Cumhuriyet sayesinde herşeye kavuştuk.”⁸

⁴ CANDAR, s. 10.

⁵ CANDAR, s. 44.

⁶ CANDAR, s. 31.

⁷ CANDAR, s. 52.

⁸ CANDAR, s. 51.

Anlatıcı, piyes kahramanlarına Cumhuriyet'in Türk köylüsüne bakış açısı ile Osmanlı'nın bakış açısını kıyaslatır. Satılmış'ın yaptığı bu kıyaslamada şu ifadeler yer alır:

*"Emme eskiden nidelim, padişahlar bizden sade para çekerlerdi... Bizi insan yerine koymazlardı... Biz ayağı çarıklı Türk diye hareket gördük... Şimde memlekâtın evlatları olduğumuzu öğrendik..."*⁹

Kumandan'ın *"Bu millet ölmez, Satılmış Ağa... Asırlardan beri dünyaya hükmeden Türk milleti ölmez..."*¹⁰ cümleleriyle ifade etti. Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanacağına dair güveninin altında Türklük şuuru yatmaktadır. Türklük şuurunun göstergesi olan bu güven eserin ilk sayfalarında bir köylü (Çekirge) tarafından da dile getirilir:

"Düşmanı sokar mı Türk yurduna

Kim karşı kor Ergenekon kurduna

Bozulmaz hiç ey Türk güven orduna

*Alırım yurdumu komam ellere"*¹¹

Eserde Türklük temiyiyle ilgili bir değer vurgu da Türk tarihi ile ilgili ifadeler de yer bulur. Komutan'ın yaralıları selamlarken söylemiş olduğu *"İşte Ağustos'un şerefli gazileri... Size ne mutlu ki; Türk'ün otuz bin yıllık tarihinde en büyük bir şan ve zafer gününde yaralandınız."*¹² cümleleri Cumhuriyet sonrası ortaya konan Resmi Tarih Tezi'nin¹³ elimizdeki piyese yansımaları olarak kabul edilebilir.

Anadolu'nun bir Türk yurdu olduğu Kumandan'ın Türk milletinin sahip olduğu vatan sevgisini ifade ettiği cümlelerde net olarak söylenir:

"Vatan muhabbetinin Türkte tecellisi işte budur...Asırlarca evvel babam avulum, uruğum,ilim, yurdum derken nasıl bütün Asya'yı, Avrupa'nın dörtte üçünü kendisine ait

⁹ CANDAR, s. 52.

¹⁰ CANDAR, s. 31.

¹¹ CANDAR, s. 6.

¹² CANDAR, s. 35.

¹³ Kaynak Yayınları, *Türk Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul, 1996.

görüyorsan, şimdi köyüm derken yine öyle geniş mânâsiyle düşünüyor ve bu güzel vatani, Türkün yirmi bin yıllık vatanını, Anadolu 'muzı kasediyor."¹⁴

İhanet temi padişah ve ona bağlı olanlara isnat edilen bir eylem olarak eserde yer bulur. Fakat bu eylem eserde gösterilmez, anlatım yoluyla verilir. Padişahın ihanetini Dombay dile getirir:

*"Padişah düşmanla birlik olmuş...Melmekâtı onlara bırağı vermiş..."*¹⁵

Padişaha bağlı kişilerin ihaneti ise Müftü'ye atfen Çekirge tarafından ifade edilir:

*"Müftü olacak, halife mi padişaktır, padişah mı halifedir, ne diye bir sürü lâflar karıştırmış emme hangisi neyin nesi bilemiyon, bildiğim, nolcağsa, padişah dedikleri anğa kuşunun didiklerine karşı konamaz, neyiniz varsa düşmana vireceksiniz, dirmiş."*¹⁶

Ölüm temi, eserde vatan sevgisinin bir uzantısı olarak ele alınır. Zulüm teması imam tarafından dile getirilir. İmam, düşmanın ele geçirdiği köylerde yaptıklarını şöyle anlatır:

*"İşidiyoruz ki düşman girdiği yerleri harap ediyor, karı kızana saldırıyor, dilediğini kesip, biçiyormuş... Köyleri yakıyorlarmış..."*¹⁷

Ölüm temi, eserde vatan sevgisinin bir uzantısı olarak ele alınır. Bir çok köylü vatani uğruna ölmek istediğini dile getirir. Bunlardan bir tanesi de Satılmış Ağa'dır:

*"Ama ben de artık bu ana topraklarına göğsümü siper ederken ölmek istiyorum..."*¹⁸

Zaman

Eserin vak'a zamanı 1920 yılında başlar ve 1937 yılında son bulur. Yazar bu denli geniş bir zaman dilimini belirli zaman atlamaları ile esere sığdırmıştır. Birinci perdede Millî Mücadele'ye katılma kararı alan köylüler, ikinci perdede I. ve II. İnönü Savaşları'na, Sakarya Savaşı'na katılmış ve Başkumandanlık Muharebesini köylerinde takip

¹⁴ CANDAR, s.44.

¹⁵ CANDAR, s.12.

¹⁶ CANDAR, s.12.

¹⁷ CANDAR, s.24.

¹⁸ CANDAR, s.11.

etmektedirler. Birinci perdenin 1920 yılında gerçekleşen olayları içerdiğini söyleyebiliriz. İkinci perdede anlatılan olaylar Kumandan'ın "Bu gün 30 Ağustos..."¹⁹ anlaşılacağı üzere 30 Ağustos 1922 günü gerçekleşir. Üçüncü perde ise 30 Ağustos Zaferi'nin on beşinci yıl dönümü olan 1937 yılında gerçekleşir. Dolayısıyla ikinci ve üçüncü perde arasında on beş yıllık bir zaman farkı söz konusudur.

Piyenin anlatma zamanı 1940 senesidir.

Yazar vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışını "*Türk köylüsünün yurt ve ulus bilincinin yaygınlaştırılması...*"²⁰ amaç taşıdığını söyleyebiliriz.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar "...bir köy meydanı"²¹nda gerçekleştirilir. Fakat, bu köy meydanının dekor kurgusu iki şekilde kurgulanmıştır. Söz konusu mekân Cumhuriyet öncesinde "*Çorak bir köy meydanı. Solda plânda harapça kerpiç bir köy evinin bir kısmı görünür. Sağda bir çeşme. Arkasında iki ağaç göğdesi. Geri plânda tepeler, kıraç, kayalık dağlar.*"²² şeklinde verilir. Aynı mekânın üçüncü perdedeki dekor kurgusu ise şu cümlelerle verilir:

*"Yine aynı köy meydanı. Eski kerpiç evin iki katlı ve beyaz badanalı güzel bir köy evi kurulmuş. Çeşmenin ilerisine, sahnenin önüne doğru bir katlı bir binanın cephesi, bu binanın kapısında 'Okuma odası' levhası var. Önünde bir masa, bir sedir ve birkaç sandalye, iskemle. Her taraf ağaç, bol ağaç. Geri palândaki eski çıplak yamaçlar hep yeşil ve ağaçlı."*²³

Dekor kurgularındaki bu farklılık, anlatıcının Cumhuriyet'le birlikte köyün ve köylünün yaşadığı değişimi, ilerlemeyi seyirciye gösterme gayretinin bir sonucudur.

¹⁹ CANDAR, s. 32.

²⁰ Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları(1932-1951)*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1988, s. 128.

²¹ CANDAR, s. 5.

²² CANDAR, s. 5.

²³ CANDAR, s. 46.

Şahıs Kadrosu

Eser yirmi beş kişiyi aşkın, oldukça kalabalık bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu şahıslar içinde merkezî şahıslar Fatuş, Satılmış, Kumandan ve İmam'dır.

Fatuş: *"Ben onu bunu bilmem...Ben de gideceğim. Bu yurdun ben de kızıyım."*²⁴ diyerek kocası Osman'ın karşı çıkmasına rağmen Millî Mücadele'ye katılan Fatuş, vatanını seven ve ülkesi için erkek kılığına girerek savaşan örnek bir Türk kadınıdır.

Cumhuriyet sonrasında köy muhtarı olan Fatuş, köyün gelişmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Fatuş, Cumhuriyet'in Türk kadınına biçtiği misyonun eserdeki temsilcisidir.

Satılmış: *"Gideceğiz oğul...Yurdumuzu korumak için kolsuz, bacaksız da olsak gideceğiz."*²⁵ diyerek sahip olmuş olduğu vatan sevgisini ifade eden Satılmış, tek arzusu vatani için şehit olmak olan örnek bir Türk idarecisidir. Savaş sırasında köy muhtarı olan Satılmış, daha sonraları bu görevi Fatuş'a bırakmıştır.

Satılmış'ın tek pişmanlığı ülkesini korurken şehit olamamış olmasıdır:

*"Keşke şehit olsaydım... Satılmış vatani yolunda şehit gitti derlerdi... Yurdumun hizmeti, korunması yolunda ölürdüm..."*²⁶

Kumandan: Komutan, vatanını seven ve vatani için savaşan örnek bir Türk askeridir. Kumandan, Kurtuluş Savaşı'nın zaferle neticelenmesini millî birliğe ve Mustafa Kemal'e dayandırır:

*"Bu kazandığımız harbin bütün zahmetlerini çeken bütün Türk milletidir, zaferde onundur...Tarih, Türkler büyük Başkumandanlarımızın yüksek ve çelik iradesinde harikalar yarattı diyecek."*²⁷

İmam: *"Öyle ise ben de giderim...Ama benim tüfeğim yok...Bana da bir tüfek bulun...Bi vakitler ben de askerlik ettimdi... Ben askerden kaçmak için medreselere yazılan yobazlardan değilim...Balkan muharebesine de gönüllü gittim...Lüleburgaz muharebesinde*

²⁴ CANDAR, s.18.

²⁵ CANDAR, s.9.

²⁶ CANDAR, s.30.

²⁷ CANDAR, s.42.

*yaralandım... Ben hem allahuekber demesini bilirim hem de çakmak çakmasını...*²⁸ sözleriyle Millî Mücadele'ye katılmaya karar veren İmam, Satılmış'ın köyde kalması için yaptığı teklife "*Düşman kapıya gelmiş Satılmış ağa... Ben bu köyün imamıyım, bekçisi değilim... Korucusu değilim... Ben muharebeye gideceğim...*"²⁹ cevabını verir.

Köylülerin "*Tam bir Türk imamıymışsın...*" dedikleri imam, vatanını seven, millî birlik yanlısı örnek bir Türk din adamıdır.

İmam, padişah yanlısı Müftü'ye karşılık olarak eserde millî bilince sahip bir din adamı olarak yer alır.

Diğerleri: Yaver, Koca Durmuş, Çekirge Mehmet, Dombay Ali, Sarı Ömer, Çoban Ali, Birinci Köylü, İkinci Köylü, Kanber, Düztaban, Emirber Osman, Birinci Nefer, İkinci Nefer, Dudu Aba, Güllü ve Elmas vatanını seven Millî Mücadele'ye katılan olumlu şahıslardır.

Dil ve Üslûp

30 Ağustos, sade bir dille ve mensur olarak yazılmıştır. Yazar, şahısları Cumhuriyet öncesi yöresel şivesi ile konuştururken, Cumhuriyet sonrası köylünün gelişimini vurgulamak adına İstanbul Türkçesi ile konuşturmuştur.

Eserde yer alan kahramanlar tek yönlü idealize edilmiş şahıslardır. Bu durum piyesin vermek istediği ideoloji ile ilgilidir.

Eserin dekor kurgusu da şahıs kadrosunda olduğu gibi verilmek istenen tezle ilişkilidir. Birinci perdede yıkık, köhne bir köy, Cumhuriyet sonrası bakımlı, okuma odası olan ileri bir dekor kurgusuyla verilmiştir.

Piyeste, edebiyatımızın ilk tarihi draması olan *Vatan Yahut Silistre*³⁰'nin etkisi görülür. Fatus, Vatan Yahut Silistre'nin kadın kahramanı Zekiye gibi erkek kılığına bürünerek, kocasıyla cepheye, düşmanla savaşmaya gider.

²⁸ CANDAR, s.22.

²⁹ CANDAR, s.23.

³⁰ Namık Kemal, *Vatan Yahut Silistre*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1996.

CANAVAR

Özet

Ali Baba, fazla yazılan vergisini sildirmek için kasabaya inmiştir. Kasabada yağmur duası yapılacağı için resmi kurumlar kapatılmış, Ali Baba da yağmur duasına katıldıktan sonra köye dönmüştür. Kocasının dönüşünü bekleyen Emeti, ona kızları Zeynep'in evlenme çağının geldiğini, Ahmet'le Zeynep'i evlendirmeleri gerektiğini söyler. Ali Baba, kızını evlendirmeyi düşünmektedir fakat durumunun düzelmesini beklemektedir. Ali Baba ve Emeti konuşurlarken Zeynep gelir. Konuşma Zeynep'in yanında da devam eder. Bir süre sonra Zeynep'in nişanlısı olan köy öğretmeni Ahmet gelir. Ali Baba, Ahmet ve Zeynep'in birlikte Zeynep'in odasına çıkmalarına izin verir.

Ömer, sütanesi Emeti'yi ziyarete gelir. Ali Baba ve Emeti, Ömer'in Osman Ağa gibileriyle arkadaşlık etmesinden duydukları rahatsızlığı dile getirirler. Ömer, aşk acısına tutulmuştur. Ömer Ali Baba ve Emeti ile konuşurken Ahmet gelir. Ömer'in eşrafılığı nedeniyle ona iğneleyici selâm verir. Daha sonra eşraflar ile ilgili düşüncelerini uzun uzadıya anlatır. Konuşma sonrası Ali Baba, Ahmet'i tarlaya götürür. Ömer ve Zeynep yalnız kalırlar. Ömer, sütkardeşi Zeynep'e aşık olduğunu, çektiği acıları anlatır. Zeynep, Ömer'i teselli etmeye çalışır. Ömer, Zeynep'e onu sevdiğini söyler. Zeynep, bu sevgiyi reddeder ve Ömer'in yanından uzaklaşır.

Zeynep ve Ahmet birbirlerine karşı hissettiklerini, aşklarını konuşurlarken Ahmet, sözü Ömer'e getirir. Ömer'in Zeynep'i sevdiğini bilmektedir. Zeynep, Ahmet'ten dikkatli olmasını ister, Ömer'e sataşmaması için yalvarır. Bu sırada Ali Baba ve Ömer gelir. Ahmet, yalnız kaldıkları bir ortamda Ömer'i uyarır ve bu eve gelmemesini ister. Ömer, Ahmet'i tersler, Zeynep için ağır sözler sarf eder. Ahmet, Ömer'in bağına yapışır, bıçağı çekmiştir. Ali Baba, araya girer ve ikisini ayırır. Ömer mazlum gibi davranarak evi terk eder. Ali Baba, bir misafire böyle davranılmayacağını söyleyerek Ahmet'i ayıplar. Ahmet, olanları Ali Baba'ya anlatır. Ali Baba, Ahmet'e hak verir, onu alnından öper. Ahmet, evine gitmek için hazırlanır fakat Ali Baba kalmasını ister. Bu sırada dışarıdan bazı sesler duyulur. Emeti, eve gelir, hasta ziyareti için gittikleri evden Zeynep'in Ömer ve Osman Ağa tarafından kaçırıldığını söyler.

Üçüncü perdede Emeti, bütün köyü dolaşarak yardım istemiş fakat kimse ona yardım etmemiştir. Çünkü Ömer ve Osman eşraftandır. Jandarma da Emeti'nin yalvarmalarına kulak asmamış, Emeti'yi geri çevirmiştir. Emeti, bunları anlatırken Ahmet eve gelir. Zeynep'in emin bir yerde olduğunu uyumak istediğini söyler. Ali Baba ve Emeti, Ahmet'e izin vermez, olanları anlatmasını isterler. Ahmet, Zeynep'i nasıl bulduğunu, kaçışlarını anlatır. Bir ata iki kişi bindikleri için Osman'ın adamlarının kendilerine yaklaştığını bu yüzden Zeynep'i öldürdüğünü söyler. Ali Baba ve Emeti önce buna inanmazlar. Daha sonra Ahmet'e tepki gösterirler. Bir süre sonra kapı vurulur. Ömer, jandarmalarla birlikte Ahmet'i aramaktadırlar. Emeti, Ali Baba'ya Ahmet'i teslim etmemesini söyler. İçeri giren Ömer ve jandarmalara Ahmet'in evde olmadığını söylerler. Ahmet, bundan sonra dağlara çıkıp eşkıyalık yapacağını söyler ve evden çıkar. Ali Baba da vergi meselesi için kasabaya inecektir.

Vak'a

Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir.

a) Ali Baba, vergi fazlasını sildirmek için gittiği kasabadan döner. Emeti, kocasına Zeynep'i nişanlısı Ahmet'le evlendirmenin vaktinin geldiğini söyler. Zeynep, anne-babasının yanına gelir. Bir süre sonra Ahmet gelir. Ahmet ve Zeynep, birlikte Zeynep'in odasına çıkarlar.

b) Ömer, sütannesi Emeti'yi ziyarete gelir. Ali Baba ve Emeti, Ömer'i arkadaşları ve yaşamı konusunda uyarırlar. Ahmet, Ömer'i görür ve onun eşraftan olmasından hareketle eşraf hakkında düşündüklerini anlatır.

c) Ali Baba, Ahmet'i tarlaya götürür. Ömer ve Zeynep yalnız kalır. Ömer, süt kardeşi Zeynep'i sevmektedir. Bunu Zeynep'e söyler. Zeynep, bu sevgiyi reddeder ve Ömer'in yanından ayrılır.

d) Ahmet ve Zeynep birlikte konuşurlarken Ahmet sözü Ömer'e getirir. Ömer'in Zeynep'i sevdiğini öğrenmiştir. Zeynep, aşklarının ve mutluluklarının geleceği için Ahmet'ten sakın olması ister. Ömer de sabırlı olacağına dair söz verir.

e) Ali Baba ve Ömer eve döndüklerinde Ahmet kimsenin olmadığı bir an Ömer'i uyarır ve bu eve sık gelmemesini söyler. Ömer'in Zeynep'i kahpe olarak nitelendirdiği bir söz sonunda Ahmet ve Ömer kavgaya tutuşurlar. Ahmet bıçağını çekmiş Ömer'i öldürmek üzeredir. Ali Baba, yetişir ve kavgaya son verir. Ömer, mazlum tavırlarla evi terk eder. Ali Baba, Ahmet'i ayıplar. Ahmet, olanları Ali Baba'ya anlatır suçsuzluğunu ispatlar. Ali Baba'da Ahmet'e hak verir.

f) Emeti eve gelir. Komşuya hasta ziyareti gittiklerini, Zeynep'i burada Ömer ve Osman Ağa'nın kaçırdıklarını haber verir. Emeti, jandarmaya ve bütün köylüye yardım etmeleri için başvurmuştur ama Ömer ve Osman Ağa eşraftan oldukları için kimse yardım etmemiştir.

g) Ahmet eve gelir. Zeynep'i kurtardığını, emin bir yerde bıraktığını söyler. Ali Baba ve Emeti'nin zorlamaları ile başından geçenleri anlatan Ahmet, Zeynep'i kaçırmış fakat Ömer'in adamları peşine düşmüştür. Yakalanacaklarını anlayan Ahmet, Zeynep'i başkalarının eline geçmemesi için öldürmüştür.

h) Ali Baba ve Emeti, Zeynep'i öldüren Ahmet'e lanetler yağdırıp, boğazına sarılırlar. Bu sırada Ömer, Jandarmalarla kapıya dayanır. Emeti, Ahmet'in yaptığına hak verir ve Ali Baba'dan onu teslim etmemesini ister. Ali Baba, eve giren Jandarmaya ve Ömer'e Ahmet'i teslim etmez.

i) Ahmet, dağa çıkıp eşkıya olacağını söyler ve Ali Baba ise vergi meselesi için kasabaya inecektir.

Tema

*Canavar*¹ adlı oyunun ana teması, ağılık düzenine verilen mücadele üzerine kurulmuştur. Eserde, ana temanın aşk temi ile birlikte işlendiği görülür.

¹ Faruk Nafiz ÇAMLIBEL, *Canavar*, Kültür Matbaası, İstanbul, 1944, 66 s.

Elimizdeki metnin basım tarihi 1944 'tür fakat eserin ilk defa 1929 yılında oynandığı yazar tarafından ikinci sayfada belirtilmiştir. Eser, konusu itibarıyla tarihi olmamakla birlikte, Osmanlı'dan kalan 'eşraf' anlayışına karşı çıktığı için tez çalışmamıza dahil edilmiştir.

Ağalık düzenine karşı verilen mücadele Ahmet'in şahsında temsil edilir. "*Herkes ne istiyorsa ben de onu isterim./ İki eşrafa bir köy esir olmasın derim!*"² cümleleriyle eşrafa karşı olduğunu ifade eden Ahmet, eşrafın ülke için hiçbir şey yapmadığını bu nedenle de ülke üzerinde hiçbir hakkı olmadığına inanmaktadır:

*"Hayır, yok memleketle onlar alâkası,
Hepsi cephe ardında yapar silâh şakası.
Köylünün hakkı geçmiş bütün iliklerine,
Damarlarında zehir dolaşır kan yerine.
Bir kaltağın uğrunda saçarlar da o kanı
Sonra mahrum ederler damlasından vatani.
Milyonca can gitti de Tanrının kullarından
Bir gönüllü çıktı mı eşraf oğullarından?"*³

Eserde hükümetin eşrafla olan yakın ilişkisi yerilir ve hükümetin eşraf ve halka eşit muamele etmediğine dikkat çekilir. Hükümetin taşra politikası eleştirilir:

*"Hükümet mi diyorsun,
Onun ne olduğunu bilmiyen baa sorsun!
Taşraya omuz verip yan gelmiş İstanbula,
Halkın esamisi yok, lâfın bini bir pula
Her hükmünü köylüye tatbik eder, hak olur,
Malına ortak olur, canına ortak olur...
Yine sen çifte koşar yalınayak karını,
Göz yaşınla sularsın kurak topraklarını.
Çalışır, kazanırsın, kazanır yedirirsin,
Vergi derler verirsin, asker derler verirsin...
Bu doymıyan ağızla bu uzanan ellere
Irzından başka neyin kaldı ki vere vere?
Nasıl tahammül eder köylü bu sarsıntıya:*

² ÇAMLIBEL, s. 21.

³ ÇAMLIBEL, s. 22.

*Bir taraftan hükümet, bir taraftan eşkıya,
 Birisi damla damla kanlarımızı içer,
 Birisi göz çıkarır, yol keser, kelle biçer...
 Esasını ararsın ortada fark azalır:
 Biri kanunla alır, biri kanunsuz alır.”⁴*

Ahmet’e göre gerçekleştirilen inkılâplar, hükümetin eşrafa ve köylüye adaletsiz davranması nedeniyle başarısız olmuş, halk mutsuz iken eşraf ayrıcalıkları sonucu mutlu durumdadır:

*“Hangi köyden geçtimse, hangi şehre indimse
 Görmedim mesut olan eşraftan gayri kimse
 Yaşiyor bağlarında hepsi keyif çatarak
 Jandarmalarla uygun, mültezimlerle ortak!
 Köylü günah işlerse kanun ona Azrail,
 Asker kaçağı eşraf her zaman affa mail.
 Vergi veren köylüler, asker veren köylüler,
 Ağalar çubuk yakıp uzaktan buna güler...”⁵*

Esere göre eşrafın vergi ve vergi memurlarıyla hiçbir sorunu yoktur. Oysa bir köylü olan Ali Baba, kızının ölümü ile yıkılmışken “..gideyim sildirmeye verginin fazlasını.”⁶ cümlesiyle verginin köylü için ne kadar büyük problem olduğunu ve vergi sisteminin bozukluğunu ortaya koyar.

Aşk temi eser genelinde ana temayla birlikte işlenir. Ahmet ve Zeynep arasındaki aşk piyesin başından sonuna kadar aktif olarak işlenir. Zeynep, Ahmet’e karşı hissettiklerini şu sözlerle ifade eder:

*“Ben çılgınım, ne anam, ne babam var gözümde,
 Anam sensin, babam sen! Gecemde gündüzümde!”⁷*

⁴ ÇAMLİBEL, s. 22-23.

⁵ ÇAMLİBEL, s. 24.

⁶ ÇAMLİBEL, s. 66.

⁷ ÇAMLİBEL, s. 37.

Zaman

Eserde anlatılan olaylar Cumhuriyet'in ilk yıllarında gerçekleşir. Vak'a zamanı bir gün içine sığdırılmıştır. Piyetin anlatma zamanı da Cumhuriyet'in ilk yıllarıdır.⁸

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışını, ülkedeki, sosyal aksaklıkları ortaya koyma çabası ile açıklayabiliriz.

Mekân

Oyunda bir mekân birliği söz konusudur. Üç perdenin de mekânı bir köy odasıdır.⁹ Yazar söz konusu mekânın dekor kurgusu ile ilgili şu bilgileri verir:

*“Bir köy odası, karşıda bir kapı, bahçeye ve sokağa açılıyor. Sağdaki kapıdan yan odaya geçiliyor.”*¹⁰

Şahıs Kadrosu

Canavar adlı oyunun beş kişilik bir şahıs kadrosu mevcuttur.

Ahmet: Millî Mücadele'ye katılmış, savaş sonrası köy öğretmenliği yapan¹¹ ve devlet-halk ilişkisinde adaletin önemini kavramış model bir Türk aydınıdır.

Ömer: Eşraftan olduğu için Millî Mücadele'ye katılamayan Ömer, kendini hayatın zevklerine vermiş, nişanlı olduğunu bilerek Zeynep'e aşık olan ve onu zorla kaçırarak olumsuz bir şahıstır.

Diğerleri: Bu grupta Zeynep, Ali Baba ve Emeti yer alır. Ahmet'in sevgilisi olan Zeynep aşkına sadık bir kişidir. Ali Baba ve Emeti, köylü bir ailenin ebeveynleridirler.

Dil ve Üslup

Eser sade bir dille, manzum olarak ve on dördü hece ölçüsü ile yazılmıştır. Şahıs kadrosu, mekân ve dekor konularında dönemin diğer tarihi oyunlarıyla aynı özellikleri taşıyan eser, konusu ve tezi ile bu eserlerden ayrılır. Dönemin diğer eserlerinde Cumhuriyet yönetimine herhangi bir eleştiri yöneltmezken; *Canavar* adlı oyunda tüm eleştiriler

⁸ ÇAMLİBEL, s. 8.

⁹ ÇAMLİBEL, s. 3.

¹⁰ ÇAMLİBEL, s. 3.

¹¹ ÇAMLİBEL, s. 8.

Cumhuriyet hükümetinin politikalarına yöneltilmiştir. Oyunda CHP'nin halkçılık ilkesi de bu eleştirilerden nasibini alır.¹²

¹² Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları(1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 133.

İSTİKLÂL

Özet

Kaymakam, Müfettiş ve Müddeiumumi hapisane müdürünün odasına gelirler. Müdür, Adalı'nın idamı nedeniyle tedirgindir. Kaymakam ve Müdür, Adalı'nın idamla cezalandırılan suçu ve daha önceki suçları hakkında konuşurlar. Adalı'nın öldürdüğü kişinin babası da oradadır. Kaymakam, İhtiyar'la bir süre görüşür. Bu sırada hapishaneye bir otomobil gelir. Yabancı bir Zabıt ve Tercüman, Müdür'ün odasına gelirler. Tercüman, Zabıt'in General Galo'nun yaveri olduğunu belirttikten sonra geliş nedenlerini anlatır. Adalı, Tersa adası göçmenidir. Ve ağabeyi Resul Efendi de adanın belediye başkanıdır. Resul Efendi kardeşinin Tersa nüfusuna kayıtlı olduğunu ve kapitülasyonlar gereği Türkiye'de asılamayacağını söyleyerek General Galo'ya başvurmuştur. General Galo bu istek üzerine yaverine hapishaneye, Adalı'yı teslim almaya gönderilmiştir. Kaymakam, böyle bir şeyin bir devletin özgürlüğüne müdahale olduğunu söyler. Tercüman General Galo'nun emriyle kasaba kıyılarına yanaşan savaş gemilerinin toplarının kasabaya çevrilmiş olduklarını söyleyerek Kaymakam'ı tehdit eder. Kaymakam, Veli Paşa'nın bu konuda ne söylediğini sorar. Yabancı Zabıt'in verdiği mektupla Veli Paşa, Adalı'nın teslim edilmesini emretmektedir.

Odanın bir köşesinde bekleyen İhtiyar, gelişmeleri öğrenebilmek için neler olduğunu sorar. Kaymakam, Kapitülasyonlar gereği Adalı'nın idam edilmeyip, gelen kişilere teslim edileceğini söylediğinde İhtiyar, önce buna inanmaz, daha sonra bu duruma itiraz eder. Bir süre sonra sakinleşen İhtiyar'ın konuşmaması şartıyla odada kalmasına izin verilir.

Adalı, Müdür'ün odasına getirilir. İdam edileceğini öğrendiği için asabileşen Adalı, odadakilere ölçsüz sözler sarf eder. Serbest bırakılacağını öğrenen Adalı, buna inanmaz. Kaymakam'ın emriyle kelepçeleri çözüldüğünde devlete bu iş için dua eder. Kaymakam, Adalı'ya serbest bırakılışının nedenlerini anlatır. Tercüman da söze karışarak Resul Efendi ve General Galo'nun bu işteki payını vurgular.

Adalı, ülkesinin kanunlarına müdahale edilmesine razı olmaz. Serbest bırakılmasını reddeden Adalı, Vali'nin emrinin yazılı olduğu kağıtları yırtar ve kelepçelerini geri taktırır. İhtiyar, serbest bırakılsaydı Adalı'yı elindeki bıçakla öldüreceğini ama bu davranışı ile onu bağışladığını ve ölen oğlunun yerine koyacağını ifade eder. İhtiyar, Adalı'yı affettiğini hükümete bildirecek ve onun affını isteyecektir.

Vak'a

Eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Kaymakam, Müfettiş ve Müddeiumumi, hapisaneye gelirler. Hapishane müdürü ile idam edilecek Adalı hakkında konuşurlar.

b) Adalı'nın idamına yakın hapisaneye General Galo'nun yaveri olan bir Zabit ve Tercüman gelir. Tercüman, Adalı'nın Tersa vatandaşı gözüktüğünü, Kapitülasyonlar gereği kendilerine verilmesi gerektiğini, aksi takdirde kıyıda bekleyen gemilerin toplarının kasabaya çevrili olduğunu ifade eder. Kaymakam'ın ve diğerlerinin karşı çıkışları Vali Paşa'nın Adalı'nın teslimini emreden mektubuyla kırılır. İhtiyar, bu durumdan rahatsızlığını dile getirir.

c) Adalı, odaya getirilir ve kelepçeleri çözülür. Serbest bırakılış nedenini öğrenen Adalı, devletin içişlerine karışılmasını kabul etmez ve Vali'nin emrinin yazılı olduğu kağıtları yırtar.

d) İhtiyar, Adalı'yı affeder. Hükümet'e gerekli başvuruları yaparak onun kurtulmasına çalışacağını söyleyen İhtiyar, Adalı'ya sarılır ve ağlar.

Tema

Reşat Nuri Güntekin'in *İstiklâl*¹ adlı oyununun ana teması bağımsızlık üzerine kurulmuştur. Oyundaki çatışma ögesi de bu noktada vücut bulur. Çatışma, ülkesinin bağımsızlığını savunan Adalı ile Kapitülasyonları kullanarak bu bağımsızlığı yok etmeye çalışan bir Ecnebi Zabit ve Tercüman arasındadır.

¹ Reşat Nuri GÜNTEKİN, *İstiklâl*, Güven Basımevi, İstanbul, 1953, 16 s.

Yazar, öncelikle Kapitülasyonlar'ın Osmanlı Devleti'nin bağımsızlığını nasıl yok ettiğini gözler önüne serer. Mahkemelerin hakkında idam kararı verdiği bir kişiyi, devlet, Kapitülasyonlar nedeni ile asamayacak durumdadır:

“Resul Efendi, yeni hükûmeti metbuasına müracaat etmiş, Türkiye Devleti'nin kapitülasyonlar mucibince bu adalı Hüseyini muhakeme ve idam etmeğe hakkının olmadığını söylemiştir.”²

Yazar, Kapitülasyonlar'ı kabul ederek ülke bağımsızlığının yok edilmesini bir Osmanlı memuru olan Müfettiş'e yaptırır:

“Ecnebi kapitülasyonu kabul eden bir devlet her türlü şerefsizliği ezelden kabul etmiş, sineye çekmiş bir devlet demektir.”³

Aynı yorumu Tercüman'ın Adalı'nın teslim edilmemesi halinde olacakları belirttiği tehdit dolu şu cümlelerde de görmek mümkündür:

“General Galo Hazretleri bu akşam Vali Paşaya bir nota vermişler, Adalı Hüseyin sağ salim teslim edilmezse maalesefkuvvete müracaat edileceğini beyan etmişlerdir...Gece olmasa idi de şu yokuşun başına çıksa idik bir zırhlı ile iki torpitonun kasabaya toplarını çevirip durduğunu görürdünüz.”⁴

Bir ülkenin bağımsızlığını yitirmesinin sonuçları ortaya konulduktan sonra, bağımsızlığın önemi ve hiçbir şeye değişilmeyeceğini, idam mahkûmu Adalı'nın ülkesinin bağımsızlığı için yaşamını kaybetmeyi göze alışması ile izleyiciye aktarılır:

“Fakat benim bütün ahlâksızlıklarına, pisliklerime karşı birtek iyi tarafım vardır...Benim memleketimin, devletimin işine yabancıların, dost olsun, düşman olsun, ecnebinin burnunu, parmağını sokmasına tahammül edemem... Benim devletim, benim kanunum beni ölmeğe mahkûm ediyor... Haksız yere bile olsa benim devletimdir, benim milletimin kanunudur...”

² GÜNTEKİN, s. 7.

³ GÜNTEKİN, s. 9.

⁴ GÜNTEKİN, s. 8.

....

*Ben yalnız bu lûgatın manasını biliyorum... İstiklâl...”*⁵

Zaman

Eserde anlatılan olaylar bir gün içerisinde başlayıp sona erer. “*Vakit gece...*”⁶ sözleri ile ifade edilen bu zamanı Osmanlı dönemindedir. Çünkü eserde Kapitülasyonların varlığından söz edilmektedir ve bu Osmanlı dönemine ait bir kanundur ve Cumhuriyet, Lozan Barış Antlaşması’nda Kapitülasyonlar’ı kaldırmıştır. Eserin anlatma zamanı ise 1933⁷ senesidir.

Yazarın vak’a zamanını anlatma zamanına taşıma nedeni, Atatürk ilkelerinden birisi olan bağımsızlığın önemini Türkiye ulusuna anlatmaktır.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar, “*Akdeniz kıyılarında bir kaza merkezinin hapisanesinde müdür odası.*”⁸ Cümlesi ile belirtilen bir mekânda gerçekleşir. Yazar, söz konusu mekânın dekor kurgusu şu cümlelerle vermiştir:

*“sağda ve solda iki kapı... Bir köşede bir yazıhane, telefon, birkaç sandalye...”*⁹

Şahıs Kadrosu

Eser on kişilik bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu şahıslardan merkezi durumda Adalı Halil bulunur. Diğerleri figüratif şahıslardır.

Adalı Halil: Eserin ilk bölümlerinde “*Meselâ biraz sonra asılacak adam memleketin en uslanmaz bir çapkınıydı...Bütün kasaba halkı ondan yaka silkerdi. Birçok kimseler onun asılmasını bir bayram addediyorlar.*”¹⁰ cümleleri ile olumsuz bir tip olarak takdim edilen Adalı Halil, oyunun ilerleyen bölümlerinde farklı bir kimlikle karşımıza çıkar. Adalı, ülkesinin bağımsızlığı adına kendi canından vazgeçebilen bir model şahıs olarak bağımsızlık için şunları söyler:

⁵ GÜNTEKİN, s. 14.

⁶ GÜNTEKİN, s. 3.

⁷ GÜNTEKİN, s. 3.

⁸ GÜNTEKİN, s.3.

⁹ GÜNTEKİN, s. 3.

¹⁰ GÜNTEKİN, s. 4.

“Benim memleketimin, milletimin zincirleri Galonun gönderdiği hürriyetten çok tathıdır. Benim biricik Türkiyem yaşasın...”¹¹

Diğerleri: Bu bölümde yer alan kişiler İhtiyar Köylü, Kaza Kaymakamı, Hapishane Müdürü, Müddeiumumî, Adliye Müfettişi, Bir Ecnebi Zabit, Tercüman ve İki Jandarma’dır.

İhtiyar Köylü, oğlunun acısı ile yanan, Adalı’nın ülke bağımsızlığı için yaptıkları karşısında bu acısını bastırıp, Adalı’yı affeden olumlu şahıslardır.

Kaymakam, Müdür ve Müddeiumumî, ülke bağımsızlığının önemini kavramış olumlu şahıslardır.

Bir Ecnebi Zabit ve Tercüman, eserde ülke bağımsızlığına düşman iki olumsuz şahıslardır.

İki Jandarma, eserde fazla bulamamış dekoratif şahıslardır.

Dil ve Üslup

Sade bir dille ve mensur olarak yazılan *İstiklâl*, tezli bir eser oluşu dikkat çeker. Eserde, Atatürk İlkeleri’nde bağımsızlığın önemi ve gerekliliği bir tez olarak işlenmiş ve seyirciye aktarılmaya çalışılmıştır.

Piyenin şahıs kadrosu Adalı haricinde tek yönlü idealize edilmiş şahıslardan oluşur. Adalı ise kişilik yapısının farklı yönleri ile eserde yer bulan bir karakterdir.

Ayrıntılı mekân ve dekor tasvirlerinin yer almadığı eser, dönemin imlâ ve noktalama özelliklerini taşır.

¹¹ GÜNTEKİN, s. 15-16.

ÖZYURT

Özet

Eser, birinci perde öncesinde yer alan beş fasılla başlar. bu fasıllarda, Dinlenen Akıncının Türküsü, Yola Çıkan Akıncının Türküsü, Fırtınada Akıncıların Türküsü, Yangında Akıncıların Türküsü ve Denize Var Akıncıların Türküsü yer alır. Bu türkülerden sonra asıl oyuna geçilir.

Orta Asya'da yaşayan Türklere bir kısmı Hakanları İstemi Han'ın emri ile akına çıkarlar. Anayurtlarından ayrılan kırk bin atlı yirmi yıl süren bir akın sonrasında bir deniz kenarına yerleşirler. Akıncıların başında Demir Han bulunmaktadır. Demir Han'ın eşi Suna, çocukları Işık ve Akın'a üzüntülerinin nedenini sorar. Akın ve Işık, yerli halkın yabaniliğinden ve ilerleyen yıllarda kendilerinin de onlara benzeyebileceklerinden endişelendiklerini annelerine anlatırlar. Bu sıra Demir Han gelir. Çocuklarının endişelerini giderecek açıklamalarda bulunur. Demir Han da yerlilerin yabanıl yaşamından şikâyetçidir. Yerlilerin reisleri çocuklarını öylece bırakıp çapulculuğa çıkartı yıllar olmuş, çocuklara sahip çıkmak ve onları yetiştirmek görevini Demir Han üstlenmiştir. Demir Han, bu çocuklara Yalçın ve Söğüt ismini koymuştur. Bu konuşmalar sonrasında Yalçın ve Söğüt gelirler. Yalçın, birkaç atının geldiği haberini verir. Demir Han, atlıların kim olduklarını öğrenmeleri için Yalçın ve Akın'ı görevlendirir. İki genç görevlerini yerine getirmek üzere çıkarlar. Bir süre sonra geri dönen Akın ve Yalçın, İstemi Han'ın Baş Ozan'ı ve Baş Bilgici başkanlığında bir kervanın geldiğini, Bilgiç ve Ozan'ın Demir Han'la görüşmek istediğini bildirirler.

Demir Han, kabul ettiği Bilgiç ve Ozan'a anayurt ve İstemi Han'la ilgili sorular yöneltir. Ardından, kendilerini nasıl bulabildiklerini sorar. Bilgiç, bunun hiç zor olmadığını, Demir Han ve akıncılarının yirmi yıl süren göçleri sırasında gelip geçtikleri yerlerde kurdukları şehirler ve diktikleri abideler sayesinde kendilerini altı aylık bir yolculuk sonrasında bulduklarını anlatır. Demir Han, Bilgiç ve Ozan'ın sorusu üzerine kendisini üzen ve yılgınlığa düşüren sebepleri anlatmaya başlar. Demir Han, anayurttan ayrı oluşuna, halkının yoksulluk içinde yaşayışına ve yerli halkın yabaniliğine üzülmemektedir. Ozan ve Bilgiç, bütün bu dertlerin aşılabileceğini anlatırlar. Demir Han, yeni bir şehir kurmak için

yeterli insan ve aletleri olmadığını belirtir. Bilgiç ve Ozan, kervanda her şeyin mevcut olduğunu belirtir ve Demir Han'ı kervanı görmeye davet eder. Demir Han, eşi Suna'yı da alarak kervanı görmeye gider. Bu durum sonrasında yalnız kalan Ozan ve Işık arasında duygusal bir yakınlaşma belirir. Daha sonra Yalçın gelerek Işık'ın dışardan çağrıldığını söyler. Işık, Ozan'la birlikte çıkar.

Bu olaydan üç ay sonra yeni bir şehir için çalışmalar hızla sürerken Suna, Işık ve Söğüt yapılan çalışmalarla ilgili konuşmaktadırlar. Suna, Işık'a şehrin ve sarayın açılışının bir düğünle yapılacağını söyler. Işık, bahsedilen düğünün kendisi ile Ozan'ın düğünü olduğunu anlar ve utanır. Suna, kızını daha fazla utandırmamak için çıkar. Sonrasında Işık ve Söğüt arasında geçen konuşmada Söğüt'ün Akın'a aşık olduğu öğrenilir. Bu sırada Demir Han gelir. Şehrin girişine İstemi Han'ın heykelinin yapılacağını söyler. Ardından da Suna gibi şehrin ve sarayın bir düğünle açılacağını belirtir. Işık, babasının da konuyu bilmesinden utanmıştır. Demir Han, eşinin yanına gider. Ardından da Ozan ve Akın'ın geldikleri görülür. Ozan ve Işık bir kenarda konuşurlarken Yalçın, kardeşi Söğüt'e Ozan-Işık yakınlaşmasından duyduğu rahatsızlığı ifade eder. Söğüt, kardeşinin Işık'a aşık olduğunu anlar.

Üçüncü perdede altı kız ve şehrin açılışını, Işık ve Ozan ile Söğüt ve Akın'ın düğünlerini değerlendirirler. Bu sırada Işık ve Söğüt saraya gelirler. Kızlar gelini selamlayıp çıkarlar. Işık, Söğüt'e İstemi Han Heykeli'nden hareketle Han'ın yüceliğini anlatır. Bir süre sonra içeri giren Demir Han, Işık'a Ozan'ın ağır yaralı olduğunu ve onun yanına gitmesini söyler. Işık ve Söğüt çıkarlar. Demir Han olayın nasıl olduğunu düşünür. İki Akıncı, Yalçın'ı getirirler. Demir Han, Yalçın'a olayın nasıl olduğunu sorar. Yalçın, kayayı bilerek Ozan'ın üzerine yuvarladığını itiraf eder. Demir Han, bu anlatılanlara çok sinirlenir. Bilgiç, Han'dan Yalçın'ı kendine bağışlamasını ister ve isteğinin nedenlerini açıklar.

Bilgiç, Yalçın'a Ozan'ı neden öldürmek istediğini sorar. Yalçın, neden olarak Işık'a olan aşkını gösterir ve Işık'a aşık olacak herkesi öldürebileceğini açıklar. Hakan, Bilgiç'in isteğinin töreye uygun olmadığını, kanunların onun öldürülmesini ya da zindana atılmasını emrettiğini söyler. Bu sırada içeri giren Akın, Ozan'ın kendine geldiğini ve hayatına

kastedenin bir Türk ise kanına kan istediğini, Türk değilse affını dilediğini bildirir. Bu haber üzerine Demir Han, Yalçın'ı Bilgiç'e bağışlar. Bilgiç, Yalçın'ın yaptıklarını, yerli halkın medenileştiğinin bir göstergesi olduğunu Demir Han'a açıklar.

Vak'a

Konusunu İslâmiyet Öncesi Türk Tarihinde yaşadığı varsayılan bir Türk göçünden alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Eser, asıl oyun öncesinde yer alan beş fasıl ile başlar. bu fasıllarda beş ayrı akıncı türküsü seslendirilir.

b) Orta Aysa'dan göç eden Türkler, Asya'nın bir ucunda, deniz kenarında yerleşirler. Kırk bin kişilik bu topluluğun başında Demir Han bulunur. Demir Han'ın çocukları Akın ve Işık yerliler arasında kültür ve medeniyetlerini yitirebilecek olmalarından endişe duymaktadır. Demir Han, çocuklarına Türk milletinin erdemlerinden bahsederek onların endişelerini giderir.

c) Demir Han, yerlilerin hükümdarının iki çocuğunun bakımını üstlenmiş ve bu çocuklara Yalçın ve Söğüt adlarını koymuştur. Çadıra giren Yalçın ve Söğüt, Demir Han'a dağdan bazı atlıların geldiğini haber verir. Demir Han, gelenlerin kim olduğunu öğrenmeleri için Akın ve Yalçın'ı gönderir.

d) Bir süre sonra çadıra dönen Akın ve Yalçın, gelenlerin İstemi Han tarafından gönderilen Bilgiç ve Ozan'ın liderliğinde bir kervan olduğunu Demir Han'a iletirler. Demir Han ana yurttan gelen bu kişileri huzuruna kabul eder, onlara ana yurt ve İstemi Han hakkında sorular sorar. Ardından yirmi yıl süren bir göçün sonunda ulaştıkları bu ülkeyi nasıl bulabildiklerini sorar. Bilgiç ve Ozan, Demir Han ve akıncıların geçtikleri yerlerde kurdukları şehirleri takip ederek geldiklerini ve bunun altı ay sürdüğünü söylerler. Demir Han, Bilgiç ve Ozan'a vatanından ayrılmanın, halkının yoksulluğunun ve yerli halkın yabaniliğinin kendisini üzdüğünü anlatır. Bilgiç ve Ozan, bu üzüntülerin giderilebileceğini şehirler kurmak ve halkı eğitmek için gerekli aletlerin kervanlarında mevcut olduğunu ifade ederler. Demir Han, Suna ve Bilgiç kervanı görmek için çıkarlar.

e) Çadırda yalnız kalan Işık ve Ozan arasında duygusal bir yakınlaşma olur. Bir süre sonra çadıra giren Yalçın, Işık'a dışardan çağrıldığını haber verir. Işık ve Ozan çıkarlar.

f) Şehir inşaatı başlayalı üç ay olmuştur. Suna, Işık ve Söğüt yapılanlar üzerine konuşurlar. Suna, saray açılışının bir düğünle yapılacağını söyler. Bu düğün Işık ve Ozan'ın düğünüdür. Işık, annesinin bu sözlerinden utanır. Suna, kızını daha fazla utandırmamak için dışarı çıkar. Işık, Söğüt'ün Akın'a duyduğu aşkı sezmiştir. Ondan hissettiklerini kendisine anlatmasını ister. Söğüt, Akın'a karşı hissettiklerini anlatır. Bir süre sonra Demir Han gelir. Şehrin açılışının İstemi Han Heykeli'nin açılışı ile birlikte yapılacağını söyler. Demir Han'da açılışa bir düğün olacağını söyleyerek Işık-Ozan aşkından haberdar olduğunu belirtir ve çıkar. Ardından Akın ve Ozan kızların yanına gelirler. Işık ve Ozan biraz ileride birlikte konuşurlarken Yalçın, Söğüt'ün yanına gelir ve Ozan-Işık yakınlaşmasından duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Söğüt, erkek kardeşinin Işık'a aşık olduğunu anlar.

g) Altı genç kız sarayda, şehrin güzelliğini ve aynı anda yapılan iki düğünü konuşurlarken, gelinler Işık ve Söğüt saraya gelirler. Kızlar, iki gelini selâmlayıp ayrılırlar. Bir süre sonra Demir Han gelinlerin yanına gelir. Işık'a Ozan'ın ağır yaralı olduğunu ve onun yanına gitmesi gerektiğini söyler. Işık ve Söğüt birlikte çıkar.

h) Demir Han ve Bilgiç, Ozan'ın başına gelenlerin nasıl gerçekleştiğini düşünmektedirler. Birazdan İki Akıncı Yalçın'ı Demir Han'ın huzuruna getirirler. Akıncılar, olayın nasıl olduğunu anlatırlar. Demir Han, Yalçın'dan olanları anlatması ister. Yalçın, kayayı Ozan'ın üstüne bilerek attığını itiraf eder. Demir Han çok sinirlenmiştir. Bilgiç, Yalçın'a neden böyle bir şey yaptığını sorar. Yalçın, neden olarak Işık'a duyduğu aşkı gösterir. Demir Han, Yalçın için idam ya da zindandan başka seçenek olmadığını söyler. Bilgiç, Yalçın'ın kendisine bağışlanmasını ister. Çünkü Bilgiç, bir yerlinin aşkı için cinayeti göze alışını medenileşmenin bir göstergesi olarak algılamaktadır. Demir Han, bu isteğin kanuna aykırı olduğunu, kanunlara göre Yalçın'ın idam edilmesi ya da zindana atılması gerektiğini belirtir.

ı) Akın, Demir Han ve Bilgiç'in yanlarına gelir. Ozan'ın kendine geldiğini ve konuşabildiğini söyler. Ozan, kendisine kasteden bir Türk ise kanına kan istediğini, bir

yabancı ise affedilmesini istediğini söylemiştir. Demir Han, bu istek üzerine Yalçın'ı bağışlar.

Tema

Faruk Nafiz'in *Akın*¹ adlı oyunun ana teması Türk milletinin insan sevgisinin ve medeniyetin yayıcısı olduğu fikri üzerine kurulmuştur. Bu tema Türkler ve yerli halk arasındaki çatışma ile verilir. Sevgi ve medeniyeti temsil eden Türkler ile yerlilere has özellikleri temsil eden Yalçın söz konusu çatışmanın tarafları durumundadırlar. Eserde ana temaya bağlı olarak aşk temi de işlenir.

Türkler, Orta Asya'dan başlayan ve yirmi yıl sonra Asya'nın bir ucunda bir deniz kıyısında sona eren göçleri sırasında, uğradıkları yerlere medeniyeti götürmüş, buralarda abideler dikmiş, şehirler kurmuştur:

*"Arkamızdan soranlar bizi bulsunlar diye
Geçtiğimiz yollara biz iz ettik hediye:
Baş kaldıran ülkeler mezar taşıyla doldu,
Baş eğen ellere ve âbideler süs oldu."*²

Sonradan gelen Bilgiç ve Ozan, Demir Han ve beraberindekileri bu medeniyet belirtileri sayesinde bulabilmişlerdir:

*"Yol boyunca kurduğun, bıraktığın her şehir,
Konak konak, elinle yanmış bir meşaledir.
Seni ben bu koyduğun işaretlerle buldum."*³

Türkler, diğer halklara medeniyetin yanı sıra insan sevgisini de öğretirler. Söğüt ile Akın arasındaki aşk ve Yalçın'ın Işık'a olan sevgisi nedeniyle Ozan'ı kıskanarak, onu öldürmeye çalışması bu durumun bir göstergesidir. Çünkü Söğüt ve Yalçın, yerlilerin reislerinin çocuklarıdır. Her ikisi de sevmeyi ve düşünmeyi Türklerden öğrenmişlerdir. Bilgiç, Yalçın'ın affını isteyişini bu düşüncelere dayandırır:

¹ Faruk Nafiz, *Özyurt*, İnkılâp ve Akın Kitapevleri Koll. Şti. , İstanbul, 1965, 80 s.

² Faruk Nafiz, s. 31.

³ Faruk Nafiz, s. 28.

*“Alıştılar yuvaya, sevgiye yerliler de;
O düşen kaya belki son kayadır bu yerde
Sakla, Demir Han, yarım, kanlar içen bu kaya
Yakıştır yerlilerin son heykeli olmaya.
Görüyoruz bir altın kalp içinde bu yurdu
Taşından insanına kadar Türklük yoğurdu.
Görüyoruz, göğnünü açtığını onların,
O bomboş gönülleri başıboş milyonların
Sunduğumuz duyguya açıyor her yerini,
Hepsi bizden oluyor...”⁴*

Türklerin, Asya halklarına öğrettiği bir diğer bilgi ise Tanrının varlığıdır. Demir Han, bu durumu şu sözlerle anlatır:

*“Yarattığı Asyada Tanrıyı biz yaşattık,
Tanrının varlığını Asya bizden anladı...
Yoksa nerden Tanrının duyulacaktı adı?
İnsana söz söyleten düşüncenin sesiyken,
İnsanda ilk düşünce Tanrı düşüncesiye,
Rastladık yolumuzda işte boy boy insanlar,
Varmıydı içlerinde Tanrı adından anlar?”⁵*

Eserde üç ayrı aşk ile karşılaşırız. Işık ile Ozan’ın aşkları, Akın ile Söğüt’ün aşkları ve Yalçın’ın aşkı. Karşılıksız bir şekilde Işık’a aşık olan Yalçın, aşkının körüklediği kıskançlıkla Işık’la evlenmek üzere olan Ozan’ı yaralar. Bu durum ana tema ile ilgilidir. Anlatıcı, iki yerliyi (Söğüt ve Yalçın) aşkla tanıştırmak ve Yalçın’ı aşkı için adam öldürmeye teşebbüs ettirerek Türklerin diğer uluslara sevmeyi öğrettiğini kanıtlar:

*“Sen Yalçının göğnüne dört yıl içinde girdin.
Orada dünden kalan ne varsa değiştirdin:*

⁴ Faruk Nafiz, s. 80.

⁵ Faruk Nafiz, s. 31-32.

*Durgunluğu atarak sevgi koydun yerine,
Kıskançlık da bu yolla girdi gönüllerine.”⁶*

Zaman

Eserde anlatılan olaylar İstemi Han’ın hükümdar olduğu yıllarda başlayıp son bulur. Geniş bir vak’a zamanına yayılmıştır. İlk beş fasılda akıncıların göç sırasında karşılaştıkları dinlenme, fırtına, yolculuk ve yangın gibi durumlar yansıtılır ve bu fasıllar beş ayrı vak’a zamanını kapsar. Asıl oyunun birinci perdesinde anlatılan olaylar bir gün içerisinde gerçekleşir. Birinci ve ikinci perde arasında doksan günlük bir zaman farkı söz konusudur. Bu durum Suna’nın “İlk temel atılalı doksan günü buluyor.”⁷ sözlerinden anlamak mümkündür. İkinci perde ile üçüncü perde arasında da belirgin bir zaman farkı söz konusudur. İkinci perde sonunda şehir inşaatı devam ediyorken üçüncü perde başında şehir ve saray bitmiş durumdadır. Piyenin anlatma zamanı ise Cumhuriyet sonrası dönemdir.

Anlatıcının vak’a zamanını anlatma zamanına taşıyışını ulusal bilinci sağlamlaştırma çabası ile açıklayabiliriz.⁸

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar yedi ayrı mekânda gerçekleşir. Birinci ve ikinci levha bir yaylada, üçüncü levha bir yolda, dördüncü levha ottan, kamıştan ve sazdan barakaların bulunduğu bir yerde, beşinci levha bir deniz kıyısında gerçekleştirilir. Asıl oyunun ilk perdesi “*Henüz, haşmetini muhafaza eden eski bir hakan çadırı.*”nda⁹, ikinci sahne sık bir ağaçlığın tam ortasında, üçüncü perde bir Türk sarayında gerçekleşir.

Anlatıcı söz konusu mekânlarla ilgili son perde dışında kısıtlı dekor tasvirleri yapar. Son perde de ise diğerlerine nazaran oldukça geniş bir dekor tasviri yapılır:

“Ortası mermer sütunlu, duvarları çivili, açık pencerelerin üstü renkli camları süslü, bir Türk sarayı methali. Bir şadırvandan su çıkar. Sağda, bahçeye giden merdiven.

⁶ Faruk Nafiz, s. 77.

⁷ Faruk Nafiz, s. 43.

⁸ Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s. 148.

⁹ Faruk Nafiz, s. 15.

*Solda, geniş bir kapı. Perde açıldığı zaman bu mermer, çivi ve taşın vücuda getirdiği ahenge uygun giyinmiş altı kız konuşur.*¹⁰

Şahıs Kadrosu

Oldukça kalabalık bir şahıs kadrosuna sahip olan eserde merkezî şahıslar olarak Demir Han, Ozan, Bilgiç, Söğüt ve Yalçın'ın adlarını sayabiliriz. Suna, Işık, Akın eserde yer alan ikincil şahıslardır. Altı Kız ve Akıncılar ise dekoratif şahıslardır.

Demir Han: Orta Asya'dan göç eden kırk bin atlının yöneticisi olan Demir Han göç boyunca uğranılan yerlere sevgi ve medeniyetin ulaştırılmasını sağlayan bu amaçla şehirler kurdurtan, sanat çalışmalarına zaman harcayan örnek bir yöneticidir.

Ozan: Eser genelinde pek fazla söz söylemeyen Ozan, vak'a akışında ve ana temaya direkt etki eden önemli bir şahıstır. Yirmi yıllık bir göç sonrasında bir deniz kenarına yerleşen Türkler, buradaki yerlilere insan sevgisini ve medeniyeti benimsetecek gerekli alet ve insan potansiyelini yitirmiştir. Bu sırada devreye Ozan ve Bilgiç girer. Ozan ve Bilgiç, Türklerin yabancı bir yaşam süren yerlilere aşılacağı sevgi ve medeniyeti temsil eden simgesel şahıslardır. Ozan, söz konusu iki unsurdan sevginin temsilcisidir. Bir sanatçı olarak kopuzunu da Orta Asya'dan yanında getiren Ozan'ın gelir gelmez Işık'la duygusal bir ilişkiye başlamış olması da onun bu misyonunun davranış boyutunda bir nevi yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Bilgiç: Bilgiç, Ozan'la paralel bir şahıstır. Sevgiyi temsil eden Ozan'ın yanında Bilgiç medeniyeti ve bilgiyi temsil eder. Adının bilmek fiilinden türetilmiş olması, onun misyonunu göz önünde bulundurarak bulunmuş bilinçli bir tercihtir.

Bu bölümde Ozan ve Bilgiç'in üstlendikleri rol, genç Türkiye'nin gerçekleştirmeye çalıştığı kültür devrimi ile yakın benzerlikler arz eder. Eserde Orta Asya'dan göç eden Türkler, sevgi ve medeniyet adına kendilerine gerekli olan alet ve insan gücünü yitirmiş durumdadır. Ana vatandan uzak kalan bu topluluğa gerekli destek Orta Asya'dan gelir. Osmanlı'nın ardından kurulan ve millî kimlik oluşturmaya çalışan Türkiye Cumhuriyeti de

¹⁰ Faruk Nafiz, s. 61.

bu millî kimliği oluşturmak için İslâmiyet Öncesi Türk Tarihi'ne yönelmiştir. Anlatıcının bu tercihi dikkat çekicidir.

Söğüt: Yerlilerin reisinin çocuklarından biri olan Söğüt, kendi ulusunda aile bilinci ve insan sevgisi olmadığı için ailesi tarafından sahipsiz bırakılmış ve Demir Han tarafından yetiştirilmiştir. Bir Türk ailesinde yetişen Söğüt, Türk milletinin sahip olduğu değerleri benimsemiş ve Demir Han'ın oğlu Akın'a eş olabirmiştir. Bu durum, Türk ulusunun misyonu olarak takdim edilen sevgi ve medeniyeti yayma görevinin başarıya ulaştığının bir göstergesidir.

Yalçın: Yalçın da kız kardeşi gibi Demir Han tarafından sahiplenilen bir yerli çocuğudur. Yalçın'ın Türk ulusuna has erdemleri benimseyip özümsemesi Söğüt'ünkü kadar hızlı gerçekleşmez. Sevmeyi öğrenebilen Yalçın, kendisi dışındaki insanlara saygı duymayı öğrenememiştir. Yalçın'ın bu durumu yabancı bir yaşam süren yerlinin yaşadığı dönüşümün açık göstergesidir.

Diğerleri: Bu grupta yer alan şahıslardan Suna, Akın ve Işık, Demir Han'ın ailesinin diğer üyeleridir. Eserde merkezî şahıslar kadar aktif rol üstlenmezler.

Altı Kız ve ilk beş levhadaki Akıncılar ise vak'a akışına etki etmeyen dekoratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Piyes sade bir dille, manzum olarak ve on dördlü hece ölçüsü ile kaleme alınmıştır. Bir tiyatro eseri olan *Özyurt'ta* gösterimden ziyade anlatıma öncelik verilmiştir. Anlatıcı, tek yönlü ve idealize şahıslar vücuda getirmiştir. Bu eser açısından teknik bir eksiklidir.

Tezli bir eser olan *Özyurt'tun* ideolojik örgüsü Cumhuriyetin kültür politikasına paraleldir. Eserde, ulus bilincini yerleştirmeyi hedefleyen Cumhuriyet yönetimi gibi İslamiyet Öncesi Türk Tarihi'nden örnek şahıslar seyircinin önüne konmuştur. Böyle bir ideolojik amaç güdülen eserde sanat kaygısının ikinci plânda kaldığını söyleyebiliriz.

ALEMDAR YAHUT CİVELEK MUSTAFA

Özet

Leylâ, nişanlısı Civelek Mustafa'yı ziyarete gelir. Mustafa, yeniçerilerin isyan hazırlığında olduğunu, bu sıralarda dışarıda bulunmanın iyi olmayacağını nişanlısına anlatmaya çalışır. Leylâ, Mustafa'ya Cüce'nin düşürdüğü mektubu verir. Mustafa, Cüce'nin yaptıklarından şüphelenmektedir. Bu sırada Balyemez Osman gelir. Osman ve Mustafa Yeniçeri Ocağı'nın geçmişini ve bu günkü durumunu konuşurlar. Civelek, Osman'a Ocak ileri gelenlerinin kendi evinde toplanacağını söyler.

Ocak ileri gelenleri, Mustafa'nın evine gelirler. Kandereli Mehmüt ve Ocak İmamı Hasan'ın önderliğinde Alemdar Mustafa Paşa'yı öldürme plânlarını anlatırlar. Odada bulunan herkes bu iş için bağlılık yemini eder. Konuşmalar sırasında Kandereli Mehmet ile Osman tartışmıştır, Reyhan Ağa onları barıştırır. Osman ve Balyemez odadan çıktıklarında içerdekiler, Kandereli ve İmam'ın tahriki ile Osman ve Balyemez'i öldürme kararı alırlar. Leylâ, bu konuşulanları duyar ve Mustafa'ya haber verir. Mustafa'nın uşağı Ahmet'te konuşulanları duymuştur ve bunları Mustafa'ya iletir. Leylâ'nın tertiplelediği bir oyunla Ocak ileri gelenleri Osman ve Mustafa'yı öldürmeden evden kaçmak zorunda kalırlar.

Alemdar Paşa, bir falcı kadına fal baktırır. Daha sonra kendisini ziyarete gelen Behiç ve Bayram Paşaların da falına baktırır. Falcı kadın çıktıktan sonra konağa Bülbül Hüseyin ve Kel Salih gelir. Bu kişiler geldikten sonra bir rakı sofrası kurulur ve içerdekiler sarhoş olup sızana kadar içerler. Mustafa ve Osman, Alemdar Mustafa Paşa'ya, yeniçerilerin düzenlediği tezgah ile ilgili bilgi vermek için konağa geldiklerinde herkes sızmıştır. Bu nedenle Alemdar'la görüşmeden konaktan ayrılırlar.

Mustafa, Evinden dışarı çıkamamaktadır. Leylâ ile yaptığı konuşmada Osman ve Selim'in öldürülmelerinden duyduğu üzüntüyü dile getirir. Ahmet, Mustafa'ya Yeniçeri Ocağı'nın her an isyan edebileceğini bildirir. Biraz sonra Hatice Nine eve gelir. Hatice Nine, Alemdar Paşa'nın Mustafa'yı görmek istediğini bildirir. Leylâ, Mustafa'yı kadın kılığına sokar ve birlikte Alemdar Paşa'nın konağına giderler.

Sıdika, Alemdar Paşa'yı teselli etmeye çalışırken, hizmetçi Mustafa ve Leylâ'nın geldiklerini söyler. Ziyaret sırasında dışarıdan gürültüler duyulur. Yeniçeriler evi sarmıştır. Alemdar Paşa, Mustafa, Sıdika ve Sadık'tan kendilerini kurtarmalarını ister ancak hiçbiri Paşa'yı terk etmezler. Mustafa, Leylâ'nın gitmesini ister. Leylâ da bu teklifi reddeder. Alemdar Paşa, isyancılara kızı Ayşe'nin sağ salim evi terk etmesine izin vermelerini, bu yapılırsa teslim olacağını bildirir. Ayşe, bu sayede kurtulur. Alemdar Paşa, teslim olmaz ve isyancılara ateş açar. Sıdika'yla birlikte mahzene girerler. Paşa'nın amacı mahzendeki barut fiçilerini ateşleyerek mümkün olduğunca isyancıyı öldürmektir.

Kapıyı kırıp konağa giren isyancıların ateşiyle Leylâ vurulur. Bu olay sonrasında akli dengesini yitiren Mustafa, kendi kendini boğarak öldürür. İsyancılar, mahzene inmek üzere harekete geçerler.

Vak'a

Osmanlı döneminde Alemdar Mustafa Paşa karşıtı isyanı konu edinen eserin vak'a örgüsü şu şekildedir.

a) Leylâ, nişanlısı Mustafa'yı ziyarete gelir. Mustafa ile mevcut kargaşanın üzerine konuşurlar ve ona Cüce'nin düşürdüğü mektubu gösterir. Osman, Mustafa'yı ziyaret eder ve Mustafa'ya Yeniçeri Ocağı'nın isyan hazırlığında olduğunu söyler.

b) Yeniçeri Ocağı'nın ileri gelenleri Mustafa'nın evinde toplanırlar. Toplantıda bağlılık yemini eden grup, Alemdar Paşa'yı öldürme kararı alır. Konuşmalar sırasında Kandereli Mehmet ve Mustafa arasında bir tartışma yaşanır. Mustafa ve Osman odadan çıktığında, içerdekiler Kandereli ve İmam'ın öncülüğünde bu ikisini öldürme kararı alırlar. Konuşulanları duyan Leylâ, Mustafa'yı uyarır. Leylâ'nın düzenlediği bir oyunla içerdekiler evden kaçarlar. Bu sayede Osman ve Mustafa kurtulur.

c) Alemdar Paşa, konağına çağırdığı bir falcı kadına fal baktırır. Alemdar'ı ziyarete gelen Behiç ve Bayram Paşaların da falına baktırır. Falcı kadın gittikten sonra Bülbül Hüseyin ve Kel Salih, Paşa'nın konağına gelirler. Bundan sonra içmeye başlayan Paşa ve beraberindekiler bir süre sonra sızarlar. Mustafa ve Osman, Alemdar Paşa'yı uyarmak için konağına geldiklerinde bu manzara ile karşılaşılırlar.

d) Mustafa, Leylâ'ya Osman ve III.Selim'in öldürülmelerinden duyduğu üzüntüyü anlatır. Şehir karışıklık içindedir, Ahmet Yeniçerilerin her an isyan edebileceğinin haberini verir. Hatice Nine, Mustafa'ya Alemdar Paşa'nın onu görmek istediğini bildirir. Mustafa, Leylâ'nın ,isteği üzerine kadın kılığına girerek Paşa'nın konağına gider.

e) Alemdar Paşa, başına gelecekleri tahmin etmektedir. Eşi Sıdika, Paşa'yı teselli etmeye çalışır. Bu sırada hizmetçi Mustafa ve Leylâ'nın geldiğini haber verir. Paşa, misafirlerle görüşürken, dışarıda gürültüler duyulur. Yeniçeriler konağı kuşatmıştır. Alemdar Paşa, kendisi dışındakilerin uzaklaşıp kurtulmalarını ister fakat konakta bulunurlar bu teklifi kabul etmezler.

f) Paşa, Yeniçerilere, kızı Ayşe'nin çıkıp gitmesine izin verilirse teslim olacağını söyler. Yeniçeriler bu teklifi kabul ederler. Ayşe, gittikten sonra Alemdar Paşa, isyancılara ateş açar. İsyancılar, konağın kapısını kırıp içeri girdiklerinde, Paşa ve Sıdika mahzene inmişlerdir. Amacı mahzende bulunan barut fiçilerini patlatarak mümkün olduğunca çok isyancı öldürmektir. İsyancıların açtığı ateşle Leylâ vurulur ve hayatını kaybeder. Mustafa, karısının ölümüne dayanamaz ve aklını yitirir ve kendi kendini boğarak öldürür. İsyancılar Alemdar Paşa'yı bulmak için mahzene inmeye karar verirler.

Tema

*Alemdar Yahut Civelek Mustafa*¹ adlı oyunun ana teması Osmanlı yönetiminin bozukluğu üzerine kurulmuştur. İsyan temasını ile işlenen yönetim bozukluğu, dinin kişisel çıkarlara alet edilmesi, sadakât, ölüm ve aşk yan temaları ile desteklenir.

Eserde Osmanlı yöneticilerine yapılan eleştirilerin en önemlisi onların sefahate düşkünlükleri noktasında dile getirilir. Alemdar Mustafa Paşa dahi çevresini saran kişiler tarafından eğlenceye, içkiye ve kadına düşkün bir hale getirilmiştir:

*“Onun rakı ile karıdan başka bir şey düşündüğü yokmuş ki...”*²

Osmanlı yöneticilerinin bir diğer özelliği ise çıkar peşinde koşmaları ve fesatçılık yapmalarıdır.

¹ Yusuf NİYAZI, *Alemdar Yahut Civelek Mustafa*, Bursa Vilayet Matbaası, Bursa, 1932, 67 s.

² NİYAZI, s. 23.

“Doğru, heriflerin dini, imanı menfaatle mefsedet...”³

Sistemin bozukluğu adaletin eşit dağıtılmadığı iddiası ile dile getirilir:

“...fukaradan biri ekmek çalsa envai ukubata uğrayor da onların haneleri soyup soğana çevirmelerine ses bile çıkarılmıyor.”⁴

Din sömürüsü, dinin kişisel çıkarılara alet edilmesi eserde sık sık vurgulanan bir yanlışlıktır. İmam, bu yanlışlığın temsilcisi olarak eserde yer alır. Osmanlı’yı çöküşten kurtarmak için yenilikler yapan kişiler için imam, gördüğünü iddia ettiği bir rüyadan hareketle ölüm emri vermekten ekinmez:

“Ben size alemi manamda(menamda) hazreti beктаři veli hazretlerinin söylediği sözleri anlattığım zaman, aklınızı başınıza alıpta bu herifleri temizleseydiniz bunların hiç biri başımıza gelmeyecekti.”⁵

Dinin kişisel çıkarılara alet edilmesi ve taassup yalnızca İmam’a has bir özellik değildir. şeyhülislam da bu doğrultuda düşünmektedir. Nizam-ı Cedit ordusunun kurulması ile ilgili söyledikleri bu görüşü ispat etmektedir:

“...koskoca şeyhülislam Ata efendi “nizamı cedit gâvur icadıdır, kabul eden nevzubillh kfirdir” dedikten sonra...”⁶

Sadkat temi eserin son bölümlerinde işlenir. İsyancıların konağı sarmalarının ardından Alemdar Paşa yanında bulunan Sadık, Sıdık, Mustafa ve Leylâ’a kendilerini kurtarmalarını önerir. Bu kişilerden hiç biri Paşa’yı terk etmez ve onun yanında ölümü göze alırlar. Sadık’ın şu cümlesi bu duruma örnek gösterilebilir:

“Ben velinimetimden ayrılacak derecede alçak değilim.”⁷

Ölüm teması da yine eserin son bölümünde işlenir. Paşa ve etrafındakiler öleceklerini bile bile direnişi sürdürürler. Paşa’nın eşi Sıdık, bu durumu şöyle ifade eder:

³ NİYZAĞI, s. 14.

⁴ NİYZAĞI, s. 15.

⁵ NİYZAĞI, s. 18.

⁶ NİYZAĞI, s. 19.

⁷ NİYZAĞI, s. 63.

“İşitiyorsun ya Paşa seni burada yalnız bırakacak yok...Ölürsek beraber öleceğiz.”⁸

Aşk teması, Mustafa ile Leylâ arasındaki duygusal ilişki ile eserde yer bulur. Oyunun ilk bölümlerinde nişanlı olan bu kişiler ileriki bölümlerde evlenirler. Mustafa, Leylâ'ya olan aşkını şu sözlerle dile getirir:

“Allah sensizlik ateşinden beni korusun.”⁹

Zaman

Eserde, anlatılan olayların hangi zamanda geçtiğine dair bilgi verilemez. Birinci ve ikinci perdeler arasında Osman ve III.Selim'in öldürüldüğü düşünülürse bu arada biz zaman atlaması olduğu düşünülebilir. Tarihi kaynaklardan öğrendiğimize göre Alemdar Mustafa Paşa aleyhine patlak veren isyan 1808 yılında gerçekleşmiştir.¹⁰ Piyetin anlatma zamanı 1932 senesidir.

Yazarın anlatma zamanından yaklaşık bir asır önce gerçekleşmiş bir olayı anlatma zamanına taşıyışını, Cumhuriyet insanına Osmanlı'nın yaptığı hataları anlatmak ve bir devletin çöküş hikayesini hatırlatarak gelecekte bu türlü olaylar karşısında hazırlıklı olunmasını sağlamak gayreti ile açıklayabiliriz.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar İstanbul'da “Sahna geniş bir odayı gösterir.”¹¹, “Alemdarın konağında geniş bir oda”¹², “Alemdar Mustafa Paşa'nın salonu”¹³ ve “Fakirane döşenmiş bir oda”¹⁴ cümleleriyle ifade edilen dört ayrı mekânda gerçekleşir. Yazar bu mekânların dekor kurguları ile ilgili bilgi vermemiştir.

⁸ NİYAZI, s. 63.

⁹ NİYAZI, s. 49.

¹⁰ Ziya Nur AKSUN, *Osmanlı Tarihi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994, C. 4., s. 123-124.

¹¹ NİYAZI, s. 6.

¹² NİYAZI, s. 32.

¹³ NİYAZI, s. 58.

¹⁴ NİYAZI, s. 48.

Şahıs Kadrosu

Alemdar Yahut Civelek Mustafa, figüranlar dışında yirmi bir kişilik bir oyuncu kadrosuna sahiptir. Bu kişilerden merkezî şahıslar Civelek Mustafa, Alemdar Mustafa Paşa, Ocak İmamı Hasan, Leylâ olarak sıralanabilir.

Civelek Mustafa: Mustafa, ülkesini seven ve bu sevgi ile ülke adına yapılanlara destek olmaya çalışan olumlu bir şahıstır. Mustafa, bu amaç uğruna canını feda etmeye hazırdır:

“Eğer bende bu yolda öleceksem nizam yerine canım kurban olsun.”¹⁵

Mustafa, çevresinde gerçekleşen olaylara kayıtsız değildir. Olaylar üzerine gözlem yapan Civelek, gözlemleri sonrasında Alemdar’ın düştüğü durumu şöyle yorumlar:

“...paşanın etrafını alan dal tabanlar onu karı eli ile raki meclisinde afyonladı.”¹⁶

Mustafa, Alemdar Paşa’nın düştüğü bu duruma rağmen, ülkesi için ona sadık kalır ve bu uğurda canını ortaya koyar:

“Canım kanım sana kurban olsun devletlim...Benim cenazemi çiğnemediye sana kimse el uzatamaz.”¹⁷

Mustafa, duygusal yönden de içinde bulunduğu sosyal çevreden ayrılır. O, eşi Leylâ’nın öldürülmesi sonrasında aklını yitirip kendini boğacak kadar güçlü bir aşka sahiptir.

Alemdar Mustafa Paşa: Alemdar, ülkesinin iyiliği için çalışan fakat etrafını saran kişiler tarafından eğlenceye ve kadınlara düşkün hale getirilen bir Osmanlı paşasıdır. Konak çalışanlarından Soykan kalfa da bu durumu fark etmiştir:

“Eskiden başı seccadeden kalkmazdı. Şimdi bakıyorum adamın içki masasından kalkacağı yok...”¹⁸

¹⁵ NİYZAĞI, s. 55.

¹⁶ NİYZAĞI, s. 49.

¹⁷ NİYZAĞI, s. 61.

¹⁸ NİYZAĞI, s. 32.

Alemdar, çevresini saran ihanet çemberini de bu durum yüzünden geç fark eder. Olayları kavradığında isyan başlamak üzeredir ve yapılacak bir şey kalmamıştır. Paşa, isyancıların kendisini öldüreceğinin farkındadır ama bu halde iken bile kendisi için değil ülkesi için endişelenir:

*“Onların yapacağı işi ben çok iyi biliyorum ama, Allah verede zararı memleketeye dokunmasa...”*¹⁹

Yazar, Alemdarı doğruları ve yanlışları ile ortaya koyarak bir karakter oluşturmaya çalışmıştır.

Ocak İmamı Hasan: Mustafa tarafından yobaz²⁰ olarak nitelendirilen İmam, dini kendi çıkarları için kullanan olumsuz bir şahıstır.

Leylâ: Leylâ cesur ve ülkesinin çıkarlarını düşünen olumlu bir şahıstır. Dışarıda kendisine bir kötülük geleceğini söyleyen Mustafa'ya söyledikleri onun cesaretinin bir göstergesidir:

*“(Belindeki hançeri göstererek) eğer barsaklarını döktürmek isteyen varsa, hiç durmasın.”*²¹

Leylâ, ülkesinin çıkarlarını düşündüğünü Mustafa ve Osman'a şu cümlelerle ifade eder: *“Hayır, o canı bana değil Alemdar'ın yoluna koyunuz...Taki millet bu eşkiya elinden bu kurtulsun.”*²²

Diğerleri: Bu grupta yer alan Behiç efendi, Çavuş Başı Tahsin Efendi eğlence ve kadına düşkün yönetici tipleridir. Ahmet, Balyemez Osman, Sadık Ağa ülkesine bağlı, sadık kişilerdir. Sıdıka Hanım, eşi Alemdar'a bağlı onun yanında ölmeye hazır bir kadındır.

Kandereli Mehmet, Sekbanbaşı, Reyhan Ağa, Kol Kahyası kendi çıkarları için ülkelerine ihanet eden olumsuz şahıslardır.

¹⁹ NİYZAZI, s. 51.

²⁰ NİYZAZI, s. 6.

²¹ NİYZAZI, s. 7.

²² NİYZAZI, s. 7.

Dil ve Üslûp

Eser, anlatılan olayların gerçekleştiği dönemin özelliklerini taşıyan ağır bir dille ve mensur olarak yazılmıştır.

Yazar, şahısları tek yönlü olarak değil iyi ve kötü yanlarıyla birlikte ortaya koymuştur. Bu sayede normal hayatta görülebilecek gerçekçi kişiler oluşturabilmiştir. Alemdar Paşa'nın askerlerini terhis ederek isyanı kolaylaştırması, Mustafa'nın kendini öldürmesi bu duruma örnek olarak akla gelen ilk örneklerdir.

Mekân ve dekor konusunda hemen hemen hiçbir bilginin sunulmadığı eser bu yönden önemli eksikliklere sahiptir.

Bir tiyatro eseri olan Alemdar Yahut Civelek Mustafa'da sözlü anlatım geleneğine ait motiflere de yer verilmiştir. Rüya, falcı kadının gelecekte haber vermesi ve kılık değiştirme olarak sıralayabileceğimiz bu motiflerle anlatıma bir canlılık kazandırılmıştır.

ÇAKIR ALİ

Özet

Doktor, hastanedeki yaralılarla meşguldür. Kendisine yardım eden Bibi ile Millî Mücadele üzerine bir sohbe başlarlar. Doktor, düşmanın sahip olduğu teknolojik üstünlükten, Türk ordusunun cephe ve silâh yetersizliğinden bahseder. Bibi, askerin kahramanlığına dayanır. Bu sırada Eşe gelir. Uzun süredir gözükmeyen Eşe, nişanlısı Çakır Ali'den bir haber almaya çalışmıştır. Bibi, Eşe'ye Çakır Ali'den bir haber olup olmadığını sorar, ardından onun kahramanlığından bahseder.

Bir süre sonra hastahaneye bir Yaralı gelir. Doktora, savaşın ne denli zor geçtiğinden bahseder. Doktor, Yaralı'nın yarasını saracak bir bez dahi bulamadığından yarayı gömleğinden kopardığı bir parça ile sarar. İçeri giren Köse Dayı, Yaralı'ya onlara özendiğini söyler. Doktor da aynı özentiye ortaktır. Ayakları daha önceki mücadelelerde yaralandığından cephe gerisinde kalmaya mecbur olmuştur. Doktor, Köse Dayı ve Yaralı bir süre savaş hakkında konuşurlar.

İmam, yanında Eşe ile hastahaneye gelir. Eşe'yi ileri hatlarda Çakır Ali'yi ararken bulup getirmişler. İmam'ın asıl geliş nedeni düşman uçaklarının dağıttıkları bildirilerdir. Cebindeki bildiriye Doktor'a veren İmam, bildiriye okuyan Doktor'u dinler. Düşmanlar, padişahın kendilerinden yana olduklarını söyleyerek askerden savaşı bırakmalarını istemektedirler. İmam, bildiride yazılanlara inanmış gibidir. Birkaç kez bunları dile getirmek ister fakat Doktor, buna izin vermez ve onu tersler. Doktor, Yaralı ve Köse Dayı Mustafa Kemal'e yürekten inanmışlardır.

Hastahaneye gelen bir gönüllü savaşın son gününün ne kadar zorlu geçtiğini anlatır. Doktor, Gönüllü'ye Çakır Ali'yi sorar. Gönüllü, Çakır Ali'nin nerde olduğunu bilmediğini ifade eder. Hemen ardından gelen başka bir Gönüllü, Çakır Ali'nin yaralandığını hastahaneye getirildiğini söyler. Bir süre sonra Çakır Ali sedyeye hastahaneye getirilir. Çakır Ali'nin bir eli bileğinden parçalanmıştır. Eşe telaşlanır. Köse Dayı, Bibi'ye onu uzaklaştırması söyler. Doktor, bir kişiyi ameliyat malzemesi bulması için köye gönderir.

Malzeme eksikliği Çakır Ali'nin tedavisini imkânsızlaştırmaktadır. Bu sırada doğrulan Çakır Ali, sağlam eliyle Doktor'a bir hançer uzatır ve vatan için elinin önemli olmadığını söyleyerek, kesmesini; kesilecek elinin Eşe'nin yazması ile sarılmasını ister. Eser, cepheye giden köylülerin kaval ve türlü sesleri eşliğinde sona erer.

Vak'a

Konusunu Millî Mücadele'den alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Doktor, yaralıları kontrol ederken Bibi ile Millî Mücadele üzerine konuşur. Eşe, Nişanlısı Çakır Ali'den bir haber alabilmek için uğraşmış fakat bir şey öğrenmeden hastahaneye dönmüştür. Bibi, Çakır Ali'nin yiğitliğinden bahseder.

b) Hastahaneye bir yaralı gelir. Doktor, Yaralı'nın yaralarını sarmak için temiz bir bez dahi bulamaz. Son çare olarak yarayı gömleğinden söktüğü bir parça ile sarar. Köse Dayı, Yaralı ve Doktor Millî Mücadele ve Türk askerinin kahramanlığı üzerine konuşurlar. Yaralı ve Doktor Gazi'ye olan inançlarını dile getirirler.

c) İmam, Eşe ile birlikte hastaneye gelir. Eşe'ye ileri hatlarda rastlanmış, alıp getirmişler. Doktor'a düşman uçaklarından atılmış bir bildiri verir. Doktor, sultanın düşmanla birlikte olduğunu ve askerlerin savaşı bırakmalarını isteyen bildiriye okur. İmam, bildiriden yazılanlardan yana bir şey söylemek ister fakat Doktor, onu tersler.

d) Hastaneye gelen bir gönüllü, devam eden savaş hakkında bilgi verir. Doktor, Gönüllü'ye Çakır Ali'nin nerde olduğunu sorar. Gönüllü, Çakır Ali'nin nerede olduğunu bilmediğini söyler. Ardından başka bir Gönüllü gelir. Çakır Ali'nin yaralandığını ve hastaneye getirildiğini söyler. Bir süre sonra Çakır Ali bir sedye ile hastaneye getirilir. Doktor, Çakır Ali'nin ameliyat edilmesi gerektiğini belirtir; fakat ameliyat için gerekli aletler yoktur. Bu nedenle birkaç asker başka bir köye gönderilir. Çakır Ali, Doktor'a bir hançer uzatır ve elinin kesilmesini, sonra da Eşe'nin yazması ile sarılmasını ister.

Tema

*Çakır Ali*¹ adlı oyunun ana teması yurt sevgisi üzerine kurulmuştur. Esere ana temaya bağlı olarak Millî Mücadele’de gösterilen kahramanlıklar ve ihanet temaları üzerinde de durulur. Ana tema, Millî Mücadele’yi destekleyenler ile düşman ile arasındaki çatışma ile verilir. Çatışmanın karşı tarafında yer alan düşman, gösterilerek değil anlatımla oyuna yerleştirilmiştir. İhanet teması ise Gazi’ye inanmış Doktor, Köse Dayı ve Yaralı ile İmam arasındaki çatışma ile aktarılmıştır.

Eserde yurt sevgisi ile kahramanlık iç içe işlenmiştir. Anlatıcı ilk olarak Millî Mücadele’de gösterilen kahramanlıkların altını çizer. Doktor ile Bibi arasındaki bu konuşma Türk insanının sergilediği kahramanca mücadeleyi ortaya koyar:

“Doktor – Herif topları açığa sıralamış sinek görse atıyor. Bizimkilerde tek süngü tek fişek... Dünyada böyle dövüşme görmedim.

Bibi – Çocuklara bakıyorum da düğüne gider gibi cepheye koşuyorlar.”²

Ardından da Türk halkına bütün bunları yaptıran itici güç olan yurt sevgisi gösterilir. Bu sevgiyi Bibi şu cümlelerle dile getirir:

“Evimizin çitine düşman at bağlayacağına başımıza yıldırım düşsün. Hepimizin başına karalar bağlansın.”³

Yurt sevgisi son ve en net şekli ile *Çakır Ali*’nin sözleriyle izleyiciye aktarılır. *Çakır Ali*, ülkesi için kolunu kaybetmeyi hiç umursamayarak yurt sevgisinin diğer sevgilerden ne kadar yüce olduğunu ortaya koyar:

“Telâşınız ne? (Yaralı kolunu doktora uzatarak) Bir memleket için bir kol çok mu?... (Sesi biraz titreyerek) Kes, doktor, kes!...”⁴

¹ Ferit Celâl-Raşit Rıza, *Çakır Ali*, ‘Okullara Millî Piyeler Antolojisi’ (Haz:Mustafa YILMAZKAYA), Günaydın Kitabevi, İstanbul, 1968, s.175-189. (Elimizdeki metin yukarıda künyesi verilen antolojiye aittir ve dip notlar bu antolojideki sayfa numaraları esas alınarak verilmiştir.Eserin müstakil baskısının künyesini Nurhan KARADAĞ, şu şekilde verir:Ferit Celal GÜVEN, Reşit Rıza, *Çakır Ali*, Ulus Basımevi, Ankara., 1937 bkz. Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları* (1932-1951), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988, s.133)

² Ferit Celâl, s.176.

³ Ferit Celâl, s.178.

⁴ Ferit Celâl, s.189.

İhanet temi, İmam'ın vak'a akışına katılması ile işlenmeye başlar. İmam, düşman uçakları tarafından dağıtılan bildirilerden birini Doktor'a verir. Bu bildiriyle padişahın ihaneti belgelenir:

*"Padişahın orduları düşman ordularıyla elbirliği ettiler, Ankara'nın gayreti beyhude... Kuvayı Milliyeye kulak asmayın. Silâhlarınızı bırakıp evlerinize dönün. Kılıma kimse dokunmayacaktır."*⁵

Padişahın düşmanla işbirliği içinde olduğunu ortaya koyan bu bildiri piyes kahramanları tarafından şu cümlelerle yorumlanır:

"Doktor- Hem padişah hem düşmanın klavuzu.

*Köse Dayı- Tok açın, sağ hastanın halinden anlamaz. Herif arkasını düşman zırhlısına dayamış keyif çatıyor. Onun gözünde ha dağdaki davar, ha biz."*⁶

Oyunda padişaha ve düşmanın bildirilerine inanan insanlara da değinilir. Bu işbirlikçi kişilerin, küçücük menfaatleri için ülkenin ve milletin geleceğini tehlikeye atmaktan çekinmemeleri Köse Dayı tarafından İmam gibiler için söylenmiş şu benzetme ile dile getirilir:

*"O gibiler bir parmak bal için bir kovan arıyı yakarlar."*⁷

Zaman

Eserde vak'a zamanı ile ilgili olarak *"Vak'a Çukurova'da Millî Mücadelede geçer"*⁸ cümlesine yer verilmiştir. Çukurova'da Millî Mücadele Fransızlara karşı verilmiştir. Adana halkının bu direnci 1919 yılında başlamış 1920 yılındaki Pozantı Kongresine kadar devam etmiştir. Çatışmaların kesin olarak sona erişi 1921 yılındaki Ankara Antlaşması'na kadar sürmüştür.⁹ Bu bilgilerden hareketle piyeste anlatılan olayların yukarıda zikredilen tarihler arasındaki bir günde geçtiğini söyleyebiliriz.

⁵ Ferit Celâl, s.183.

⁶ Ferit Celâl, s.184.

⁷ Ferit Celâl, s.189.

⁸ Ferit Celâl, s.175.

⁹ Ergün AYBARS, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000, s. 246, 247, 248.

Yazarın vak'a zamanını anlatma zamanına taşıyışını, yurt sevgisini ve Millî Mücadele'nin ne tür zorluklara göğüs gerilerek kazanıldığını¹⁰ Cumhuriyet insanına anlatma gayreti ile açıklayabiliriz.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar Çukurova'da, bir köy evi harabesinde gerçekleşir. Yazar bu mekânın dekor kurgusunu ayrıntıları ile verir:

"Vaka Çukurova'da Millî Mücadelede geçer: Bir seyyar hastane, düşman tarafından yıkılmış bir köy evi harabesine kurulmuş bir çardak, çardağın ortasında birinci plânda gelişigüzel ağaçlar çatılarak yapılmış bir ameliyat masası, üzerinde bir yastık bir yamalı beyaz örtü, masanın bir köşesinde ağzı açık bir ecza sandığı, çardağın direklerinde mavzer, doktorun kaputu, bir arka çantası ve bezler asılı, ocağın üzerinde eski, teneke bir çaylık, bardak durur. Şişeler, bir köşede bir testi üzerinde maşraba, çardağın ortasında kırık camlı bir fener, içinde kırık bir idare kandili yanmakta...."

Tepelerin arkasında ay doğuyor, top tüfek sesleri işitiliyor. Top ışıkları ufku aydınlatıyor."¹¹

Şahıs Kadrosu

Eser on iki kişilik bir şahıs kadrosuna sahiptir. Bu şahıslardan merkezî durumda olanlar Çakır Ali, Doktor, Köse Dayı ve Bibi'dir.

Çakır Ali:Oyunun son meclisine kadar diğer şahıslar tarafından tanıtılan ve övülen bir kişiliktir. Bibi, Çakır Ali'yi vatanını kurtarabilmek için gözünü karartmış yaman bir yiğit olarak tasvir eder:

"Tanrım kem gözden saklasın...Oğlanın gözünü daldan budaktan esirgediği yok. Kara bulut gibi düşmanın üzerine atlıyor, nerede ise düşmanın terkisine binecek."¹²

Son mecliste yaralı olarak hastaneye getirilen Çakır Ali, vatanı için kolunun kesilmesini önemsemeyen fedakâr bir Türk askeri olarak karşımıza çıkar. Kolunun

¹⁰ KARADAĞ, s. 133.

¹¹ Ferit Celâl, s.175.

¹² Ferit Celâl, s.177.

kesilmesi noktasında kararsız kalan Doktor'a söyledikleri ile Türk insanının Millî Mücadele sırasında gösterdiği sayısız fedakârlıklara bir örnekte o ekler:

“Telâşınız ne? (Yaralı kolunu uzatarak) Bir memleket için bir kol çok mu?.. (Sesi biraz titreyerek) Kes doktor, kes!.. (Eşe'nin yazmasını gösterir) Eşe'nin yazmasıyle... Sar!..”¹³

Doktor: Doktor, ülkesi için ön saflarda savaşmış, bacaklarından aldığı ağır yaralar nedeni ile cephe gerisinde kalmaya mahkûm olmuş fakat yurduna hizmetten geri durmayıp, yaralıları tedavi etmekle görevini sürdüren örnek bir Türk aydınıdır. Millî Mücadele'nin zaferle sonuçlanacağına, Gazi'nin bu ülkeyi kurtaracağına sonsuz imanla inanan Doktor'un bu imanının altında sahip olduğu Türklük şuuru yatar. Türk milletini dev bir ağaca benzeten Doktor, hiçbir zorluğun onu yıldırılmayacağı kanısındadır:

“Biz köklü arşın göbeğinde bir ağaç gibiyiz. Bir dalımız kopar, gövdemize yıldırım çarpar, başka taraftan filiz veririz.”¹⁴

Köse Dayı: Elli beş yaşlarında ihtiyar bir köylü olan Köse Dayı, Doktor'un yardımcısıdır. Köse Dayı, gençlik yıllarını Yemen çöllerinde savaşarak geçirmiş, şimdilerde düşmanla vuruşacak dermanı kalmamış bu nedenle cephe gerisinde hizmet veren vatansever bir Türk köylüsüdür. Köse Dayı, cephede vuruşan askerlere imrenerek, onların yerinde olmaya can atar. Oyun içerisinde Yaralı'ya söyledikleri onun ruh halini ortaya koyması açısından önemlidir:

“Yaşa delikanlı. Ne mutlu size ki elleriniz silâh tutuyor, şunlarla ben de bir boy ölçüşmek isterdim oğul. Tazeliğimiz Yemen çöllerinde tükendi. Şimdi düşman baba yurduma dayandı, ne çare Köse'de takat yok.”¹⁵

Bibi: Bibi, eserde yurdu için mücadele eden vatansever Türk kadınıni temsil eder. Doktor'la konuşurken sarfettiği şu sözler Bibi'nin vatanseverliğini net olarak ifade eder:

¹³ Ferit Celâl, s.189.

¹⁴ Ferit Celâl, s.185.

¹⁵ Ferit Celâl, s.179.

“Evimizin çitine düşman at bağlayacağına başımıza yıldırım düşsün. Hepimizin başına karalar bağlansın.”¹⁶

Diğerleri:Bu grupta yer alan şahıslar Eşe, İmam, Üç Gönüllü, İki Sedyeci ve Hastabakıcı Bir Köylü Kadın’dır.

Eşe, Çakır Ali’nin nişanlısıdır. Çakır Ali, cephede savaşırken Eşe’de gerisinde ülkesine hizmet eden vatansever bir Türk kızıdır.

İmam, Millî Mücadele saflarındaymış gibi görünen fakat padişah yanlısı ve işbirlikçisi olan olumsuz bir şahıstır.

Üç Gönüllü, İki Sedyeci ve Hastabakıcı Bir Köylü Kadın vak’a akışında çok az rol üstlenen dekoratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Çakır Ali, sade bir dille ve mensur olarak kaleme alınmıştır. Millî Mücadele’den bir kesit sunan oyunda, şahıslar tek yönlü ve idealize edilmiş kişilerdir. Ayrıntılı dekor kurgusu; şahısların kostümleri, tavırları, jest ve mimikleri ile ilgili verilen bilgiler eseri teknik olarak başarılı kılmıştır.

Konusunu Millî Mücadele’den alan ve tezli bir eser olan *Çakır Ali* adlı oyunda, Türk insanına Cumhuriyet’e hangi zor şartlar sonrasında ulaşıldığı anlatılmaya çalışılmıştır.

¹⁶ Ferit Celâl, s.178.

SÖNMEYEN ATEŞ

Özet

Ahmet Siret, Avrupa'ya kaçmış ve bir otelde yaşayan emekli bir Osmanlı paşasıdır. Eşi Nedime, Ahmet Siret'in İstanbul Hükûmeti ya da Ankara Hükûmeti ile yakınlaşmasını bu sayede kaybettiği mevkiini geri alıp eski kazanç düzeyine ulaşması istemektedir. Ahmet Siret, Ankara Hükûmeti'nin emrine girmeyi gururuna yediremediğini eşine açıklamaya çalışır. Nedime, Ahmet Siret'le tartışmaya devam ederken Saib'in Karısı'nın geldiğini görür. Saib'in Karısı, Seyfeddin Paşa'nın Ankara Hükûmeti'nin temsilcileri ile bir toplantıda olduğunu haber verir. Bu haber Nedime'nin kıskançlığını büsbütün artırır. Ahmet Siret, dışarı çıkmak için hazırlanmaya başlar ve tartışma son bulur.

Neriman, Ankara Hükûmeti'ni temsilen İtalya'da bulunan heyetten Ömer ile otele döner. Ömer'e, Millî Mücadele'nin başarıya ulaşacağından nedenli emin olduğunu anlatır ve sohbet konusunu silâh alımına getirir. Ömer, silâh alımı ile ilgili konularda konuşmak istemez fakat Neriman, ısrarcı davranır. Ömer, fiyatın düşürülmesi gerektiği üzerinde durur. Neriman, fiyatın uygun olduğu kanaatindedir. Bu konuşma sırasında Ömer, Neriman'ın Millî Mücadele'den ziyade silâh ticaretinden elde edeceği komisyonu düşündüğünün farkına varır. Ömer'in otelden ayrılışından bir süre sonra Seyfeddin ve Fuat gelir. Bu üçü, silâh ticareti ile ilgili son durumu tartışırlar. Seyfeddin ve Neriman bu konuşmada Ankara Hükûmeti'ni ve temsilcilerini küçümserler, onlara rüşvet teklif etmeyi düşünürler. Bütün bunları yaparken asıl amaçlarının kendi çıkarlarını korumak olduğunu açıkça ifade ederler. Fuat ise yaptıklarının doğru olmadığını eşine ve kayınpederine anlatmaya çalışır. Tartışma sonunda Fuat'ın Ankara'ya gönderilmesine ve işin orada bitirilmesine karar verilir.

Fuat, Ankara'ya geldiğinde muhalif milletvekillerinden Galip'in evinde kalmaktadır. Fuat ve Galip arasında geçen konuşmada Galip, Ankara'ya gelme amacının şahsi menfaatlerine dayandığını, Millî Mücadele'nin sonucuna inanmadığını açıkça söyler. Fuat ise, Ankara'dan, şehrin yıkılmışlığından, Mustafa Kemal'in mecliste yaptığı konuşmadan ne kadar etkilendiğini ifade eder. Bir süre sonra silâh alımı işini konuşmak üzere Kerim Paşa içeri girer. Kerim Paşa, ülkenin söz konusu silâhlara ihtiyacı olduğunu

açık yüreklilikle ifade eder. Galip, komisyonunu artırmak için mevcut fiyata zam yaptırmaya çalışırken Fuat araya girer ve silâhların daha önce belirlenen fiyatın altında, hiç komisyon almadan vereceğini söyler. Daha sonra Kerim Paşa'ya Millî Mücadele'ye katılmak istediğini söyleyen Fuat'a Paşa tarafından bir hastanede çalışabileceği cevabı verilir. Kerim Paşa'nın gidişinin ardından Galip, Fuat'a çıkarlarını zedelediği için sitem edecek olur fakat Fuat buna izin vermez ve kararının arkasında durur.

İzmir'de zafer kutlamaları yapılmaktadır. Fuat, bir hastanede baştabip olarak görev yapmaktadır. Fuat, hemşire Belkıs'la konuşurken bir hastanın durumunun ağırlaştığını öğrenir ve hastanın yanına gider. Bu sırada Seyfeddin ve Neriman hastaneye, Murat'ın odasına gelirler. Neriman, Murat'tan boşanıp, Galip'le evlenmeye karar vermiştir. Neriman, Belkıs'a bazı sorular yöneltir. Konuşma sırasında Neriman'ın kıskançlık damarı kabarır. Belkıs ile Fuat arasında bir ilişki olabileceğinden şüphelenir. Bir süre sonra Belkıs, odadan çıkar ve Fuat'a Neriman'ın geldiğini haber verir. Bu sırada Neriman, Murat'la yalnız konuşmak istediğini söyleyerek babasını vapura gönderir. Murat odasına döner ve Neriman'ı soğuk bir şekilde karşılar. Neriman, Murat'a gelecekle ilgili düşüncelerini sorar. Murat, doktorluk yapmaya devam edeceğini söyler. Neriman, bu durumda ayrılmanın gerektiğini belirtir. Murat'a Belkıs'la bir ilişkisi olup olmadığını sorar. Murat'ın yeminlerine inanmayan Neriman, ağır ithamlarını Belkıs odaya girdiğinde de sürdürür. Neriman'ın gidişi sonrası Belkıs ve Murat, bu durumla ilgili birbirlerine karşı suçluluk duygusuna kapılmış bir haldedirler. Aralarındaki konuşma sonrası bu durumu aşarlar. Belkıs, Gazi'nin hastaneyi ziyarete geleceğini müjdelir. Murat hazırlıklar için çalışmak üzere Belkıs'la odadan çıkar. Seyfeddin ve Neriman, Gazi'nin hastaneye geldiğini duymuş ve bundan bir çıkar elde edebilmek gayesiyle hastaneye geri dönerler. Seyfeddin, Gazi'nin Millî Mücadele için hiçbir şey yapmadığını anlamasından korkar ve kızıyla birlikte odayı terk eder.

Vak'a

Konusunu, Kurtuluş Savaşı sırasında iç ve dış düşmana karşı verilen mücadeleden alan eserin vak'a örgüsü şu şekildedir:

a) Nedime, eşi Ahmet Siret'e, Ankara ya da İstanbul Hükümeti'ne yakınlaşarak menfaat temin etmemesi nedeniyle sitem eder. Ahmet Siret, Ankara Hükümeti'ni küçümser ve onlara yakınlaşmayacağını söyler. Saib'in Karısı, Nedime ile karşılaşır ve ona Seyfeddin Paşa'nın Ankara Hükümeti temsilcileriyle yaptığı toplantıyı haber verir. Nedime, Seyfeddin'i kocasına örnek gösterir ve Ahmet Siret'e sitem etmeye devam eder. Ahmet Siret, dışarı çıkmaya karar verir ve tartışma sona erer.

b) Neriman, Ankara Hükümeti'nin temsilcilerinden Ömer'le birlikte otele gelir ve ona Millî Mücadele'ye olan inancını anlatır. Bir süre sonra lafi silâh alımı meselesine getir. Ömer bu konuda konuşmak istemez. Neriman'ın ısrarları ve konuşmaları onun çıkarları için bu işle ilgilendiğini ortaya koyar. Konuşma, Ömer'in fiyatta indirim istemesi sonrasında otelden ayrılması ile son bulur.

c) Ömer'in gitmesinin ardından Neriman, otelde sinirli bir şekilde dolaşmaktadır. Bir süre sonra eşi Fuat ve babası Seyfeddin gelir. Bu üç kişi silâh alımından nasıl daha fazla komisyon alabileceklerini konuşurlar. Bu konuşmalarda Seyfeddin ve Neriman tamamen kendi çıkarları doğrultusunda plânlar yaparken, Fuat, milletin durumunu da hesaba katma yanlısıdır. Konuşmalar, Fuat'ın Ankara'ya temsilci olarak gönderilmesi kararı ile sona erer.

d) Fuat, Ankara'da amcazâdesi ve muhalif milletvekili Galip'in evindedir. Galip, Ankara'da bulunma nedeninin şahsi çıkarları olduğunu anlatır. Silâh alımı işinde, fiyata zam yaparak, alacakları komisyonu artırmayı önerir. Fuat, Ankara'daki durumdan ve Mustafa Kemal'in Meclis'te yaptığı konuşmadan çok etkilenmiştir. Biraz sonra Kerim Paşa gelir. Galip, Kerim Paşa'ya fiyat artırımını ima ettiğinde Fuat araya girer ve silâhları hiç komisyon almadan vereceğini söyler. Ardından Kerim Paşa'dan kendisi için Millî Mücadele'de bir görev talep eder. Galip, bu duruma çok sıkılır ve Fuat'a sitem eder. Fuat, verdiği karardan memnun olduğunu ifade eder.

e) Zafer kazanılmış, İzmir'de kutlamalar yapılmaktadır. Fuat, bir hastanenin baştabibi olmuştur ve başhemşire Belkis ile konuşmaktadır. Bu sırada bir hastanın durumunun ağırlaştığı bildirilir ve Fuat hastanın yanına gider. Fuat'ın ardından odaya

Seyfeddin ve Neriman girer. Neriman, Fuat'tan ayrılıp Galip'le evlenmeyi böylece maddi açıdan geleceğini garanti altına almayı plânlamıştır.

f) Neriman, Belkis ile yaptığı konuşmada Fuat'ın Belkis'la bir ilişkisi olabileceğinden şüphelenir. Fuat, odaya döndüğünde Neriman'a doktorluk yapmaya devam edeceğini bildirir. Neriman, ayrılık kararını açıklar ve Murat'a Belkis'la aralarında bir şey olduğunu ima eder. Murat'ın yeminleri Neriman'a inandırıcı gelmez, ithamlarını Belkis geldiğinde de devam ettirir. Tartışma sonrasında Neriman odadan çıkar.

g) Belkis, olaylardan kendine pay çıkarıp, üzülür. Fuat onu teselli eder. Neriman, Fuat'a Gazi'nin hastaneyi ziyaret edeceğini müjdelir. Hazırlık yapmak için ikisi de çıkarlar.

h) Seyfeddin ve Neriman, Gazi'nin hastaneye geleceğini duymuş ve bir menfaat temin etmek ümidiyle hastaneye geri dönmüştür. Baba kız, Fuat'ın odasında Gazi'yi beklerlerken, Seyfeddin, Gazi'nin, kendisine Milli Mücadele'de neler yaptığını sorabileceğini düşünür ve kızına gitmeyi teklif eder. Seyfeddin ve Neriman, hastaneyi terk ederler.

Tema

Nahit Sırrı Örik'in *Sönmeyen Ateş*¹ adlı oyununun ana teması vatan sevgisi üzerine kurulmuştur. Eserde ana temaya bağlı olarak Osmanlı kurumlarının çürümüşlüğü, ihanet, fedakârlık ve Anadolu'nun ihmali gibi yan temalar da işlenmiştir.

Eserde vatan sevgisi, Fuat, Belkis ve Kerim Paşa tarafından temsil edilir. Bu kişiler ülke menfaatlerini kendi çıkarlarından üstün tutarak sahip oldukları vatan sevgisini açığa vururlar. Fuat, Avrupa'da lüks içinde yaşayabilme imkânı varken Anadolu'ya gelir ve Milli Mücadele'ye katılmak ister:

“Anadolu'yu bu halde bırakıp Avrupa'ya yahut İstanbul'a dönmek benim için elim olacak. Vatanın bütün evlâtları, ölüm ve kalım mücadelesinde iken benim zevk ve feraha dönmekliğim, anlıyorum ki artık kabil değil. Mütekat doktor yüzbaşısıyım. Gerçi mesleğimi bırakalı hayli oldu. Vücudumdan büyük bir istifade edileceğini ümit edemem. Lâkin hiç

¹ Nahit Sırrı ÖRİK, *Bütün Oyunları, Sönmeyen Ateş*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1997, s. 9-65.

değilse mütevazî bir asistan gibi hastahanelerde çalışabilirim. Zatiâlinizden her nerede olursa olsun bir hastahane hizmeti rica edeceğim.”²

Vatan sevgisi yalnızca adlarını saydığımız kişilere mahsus bir duygu değildir. Türk milletinin ortak duygusudur. Bu ortaklık sonucunda bütün bir millet savaşa destek vermiştir. Bu durum Fuat tarafından şu sözlerle ifade edilir:

“Nihayet, ‘hâlâ hâlâ sıramız bitmedi mi?’ diye şikayet etmeyerek damarlarında ki kanın son damlasını bile vatanın istiklâl davasına vermekten çekinmeyen bütün milleti; kadınıyla, çocuğuyla, askeriyle teknil Türk milletini görse!”³

Piyesteki çatışma ögesi vatan sevgisine sahip kişilerle, vatan sevgisinden yoksun, kişisel çıkarlarını ülke çıkarlarından üstün tutan kişiler arasındadır. Ana temayı verirken iç düşman olarak nitelendirdiğimiz bu kişiler, Millî Mücadele sırasında ülkenin içine düştüğü zor şartlara rağmen kişisel çıkarlarından ödün vermezler. Galip, Ankara’ya geliş nedenini açıklarken söylediği *“Ben doğrusu harice Ankara mümessili olarak gönderilmek arzusuyla gelmiştim. Meclise girmek hatırımda yoktu. Lâkin intihap ediliverdik ve gönderilmedik. O zamandan beri çile doldurup duruyoruz. Fakat bilmezsin İstanbul’a döneceğimiz günü ne büyük bir sabırsızlıkla bekliyorum!”⁴* tarzındaki cümlelerle bu durumu teyit eder. Aynı düşünce yapısı Nedime, Seyfeddin ve Neriman tarafında da paylaşılır. Yazar bu yolla Millî Mücadele sırasında iç düşmana karşı verilen mücadelenin önemini vurgulamaya çalışmıştır.

Eserde, dış düşmana karşı verilen mücadele anlatım yoluyla seyirciye aktarılır. İkinci perdede düşmanla savaş halinde olan Türk ordusu son perdede İzmir’i kurtarmış ve bağımsızlığını kazanmış durumdadır.

Osmanlı kurumlarının çürümüşlüğü, eserde dolaylı olarak ele alınır. *“Harbi umumî esnasında da Seyfeddin Paşa mevkiinden istifade ederek bulgur, şeker, vagon ticareti yapmış.”⁵* cümleleriyle takdim edilen Seyfeddin Paşa; alacağı komisyon ücretini artırmak için silâh fiyatlarını artırmaya çalışan Galip; ülkesi düşman işgalinde iken Avrupa’ya

² ÖRİK, s. 41.

³ ÖRİK, s. 34.

⁴ ÖRİK, s. 30.

⁵ ÖRİK, s. 17.

yerleşen Millî Mücadele'yi küçümseyen Ahmet Siret eski Osmanlı memurlarıdır. Anlatıcı bu tiplere yüklediği çıkarıcı, riyâkar ve millî benlikten yoksun kişiliklerle Osmanlı kurumlarının çürümüşlüğüne ortaya koyar. Ardından yeni Türk devletinin bu kişiler ve Osmanlıyla ilişkisini Fuat'a söyler.

*“Osmanoğullarının kurdukları devlet son günlerini yaşıyor ve bu harp meydanlarında yeni bir Türk devleti kuruluyor. Bu devletle Osmanoğulları ve Osmanoğulları ricalinin son bakiyesi arasında hiçbir münasebet tasavvur edemiyorum.”*⁶

İhanet temi eserde yalnızca Osmanlı padişahı için kullanılır:

*“Sonra da, ihaneti artık zerre kadar şüphe götürmeyen bir sultanın...”*⁷ Bunun dışında Seyfeddin, Neriman ve Galip'in kendi menfaatleri için ülkelerinin çıkarlarını göz ardı etmeleri de ihanet teması içinde değerlendirilebilir.

Fedakârlık teması Fuat ve Belkıs'ın, Ömer ve Kerim Paşa'nın yapıp ettikleri ile eserde yer bulur. İtalya'ya gönderilen Ankara Hükûmeti temsilcileri ülkelerinin durumunu göz önünde bulundurarak masraflarını asgariye indirmiş ve Seyfeddin'in *“Vapurda, trende, ikinci mevkide seyahat ediyorlarmış. Burada da adını kimsenin bilmediği han gibi bir otele inmişler. Tamamıyla aç adamlar!”*⁸ aşağılaması ile karşılaşmışlardır. Belkıs, okulunu bırakıp Millî Mücadele'ye katılarak bir fedakârlık örneği sergiler. Fuat silâh ticaretinden alacağı komisyondan bir hamlede vazgeçer:

*“Millete feda olsun! Bu kadar vatan çocuğu güle güle isteye isteye canımı feda ederken paranın ne kıymeti olur!”*⁹

Fedâkârlık yalnızca erkeklere mahsus değildir. Türk kadını da Millî Mücadele savaşında üzerine düşen fedakârlığı göstermiştir:

⁶ ÖRİK, s. 32.

⁷ ÖRİK, s. 32.

⁸ ÖRİK, s. 25.

⁹ ÖRİK, s. 42.

“...şimdi cephaneleri sırtlarında taşıyarak cephelere kadar götürmek de kadınlara düştü. Hem bununla da kalmıyorlar. Birçok hemşirelerimiz mücadele saflarında düşmanla çarpışıyorlar.”¹⁰

Anadolu'nun ihmâl edilmişliği Fuat tarafından dile getirilir:

“ Fakat itiraf edelim ki, İstanbul'u bu kadar güzel etmek için Anadolu'yu da asırlardan beri harap edip durmuşuz.”¹¹

Zaman

Eserde iki ayrı vak'a zamanı mevcuttur. Birinci ve ikinci perdelerin vak'a zamanı Millî Mücadele yılları içinde belirsiz bir zaman dilimini kapsar. Üçüncü perdenin vak'a zamanı ise İzmir'in düşman işgalinden kurtulmasından sekiz gün sonra¹² yani 17 Eylül 1922 gününe denk gelir.¹³ Piyesin anlatma zamanı ise 1932 senesidir.¹⁴

Anlatıcı, Türkiye Cumhuriyet'in hangi şartlar altında ve kimlere karşı verilen mücadeleler sonrasında kurulduğunu yeni nesillere anlatmak amacıyla anlatma zamanından yaklaşık on bir yıl önce gerçekleşmiş olayları anlatma zamanına taşımıştır.

Mekân

Eserde anlatılan olaylar üç farklı mekânda gerçekleşir. Birinci perde “Şık bir otel holü”¹⁵ünde, ikinci perde “Ankara'da Çankaya sırtlarında eski bir köşk”¹⁶te , üçüncü perde İzmir'de “Bir pastanenin sertabib odası”¹⁷nda gerçekleşir.

Anlatıcı, eserin temsilini kolaylaştırmak amacı ile söz konusu mekânların dekor kurgularını basit tutmuştur:

¹⁰ ÖRİK, s. 20.

¹¹ ÖRİK, s. 50.

¹² ÖRİK, s. 44.

¹³ Vak'a zamanı için verilen tarihe İzmir'in düşman işgalinden kurtuluşunun 9 Eylül 1922 tarihinde gerçekleştiği bilgisinden hareketle ulaşılmıştır. Bu tarih için Bkz.:Ergün AYBARS, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000, s. 340.

¹⁴ Yazar düştüğü dipnotta anlatma zamanı ile ilgili olarak şu bilgileri verir: (‘Sönmeyen Ateş,’ İlk baskısındaki şekliyle 1932 senesi birinci ve 1933 senesi ikinci kânunu içinde Ankara'da yazıldı.) ÖRİK, s. 63.

¹⁵ ÖRİK, s. 11.

¹⁶ ÖRİK, s. 44.

¹⁷ ÖRİK, s. 44.

*“Basit ve eskice mefruşat. Pencereleler açıktır. Hastahane İzmir’de, limana hâkim ve denize yakın bir yerdedir.”*¹⁸

Şahıs Kadrosu

On üç kişilik bir şahıs kadrosuna sahip olan eserde merkezî şahıslar Fuat, Seyfeddin, Galip, Neriman ve Belkıs’dır. Diğer şahıslar olayların akışında ortaya çıkan dekoratif tiplerdir.

Fuat: Piyesin ilk bölümlerinde Neriman ile kayınpederi Seyfeddin’in gölgesinde kalan Fuat, ülkesinin içinde bulunduğu zor şartlardan istifade ederek kazanç sağlamanın yanlış olduğu kanaatini taşır:

*“İstikbâlini kaybedecek, batacak dediğın memleket bizim memleketimiz, bizim vatanımız Neriman!”*¹⁹

Bu konuşma sonrasında Ankara’ya gelen Fuat, komisyon olarak alacağı parayı feda eder ve silâhları Ankara Hükûmeti’ne verir. Millî Mücadele savaşında savaşa doktor olarak katılan Fuat, savaş sonrasında da Anadolu’da doktorluk yapmaya kararlıdır.

Bütün bu bilgiler ışığında Fuat, ülkesini seven, ülke çıkarlarını kişisel çıkarlardan üstün tutan örnek bir Türk aydınıdır.

Seyfeddin: *“Sultan Hamid’e de hizmet etmiş, İttihatçılara da hizmet etmiş. Fakat herif fattan şey! Hem İstanbul’la arası mükemmel, hem de Ankara ile. Her iki taraftan da türlü menfaat temin ediyor.”*²⁰ cümleleriyle takdim edilen Seyfeddin, eski bir Osmanlı paşasıdır. Görevde bulunduğu süre zarfında ülke imkânlarını kişisel çıkarları için kullanan Seyfeddin, ülkenin yıkılmasından, düşmanlar tarafından işgal edilmesinden hiçbir sorumluluk yüklenmeyecek kadar millî kimlikten yoksundur:

*“Vaziyette zerre kadar mes’uliyetimiz yokken herkez sefil yaşayacak diye kendi menfaatimizi niçin düşünmeyelim?”*²¹

¹⁸ ÖRİK, s. 44.

¹⁹ ÖRİK, s. 27.

²⁰ ÖRİK, s. 14.

²¹ ÖRİK, s. 27.

“...iki vahşi ordunun yakıp yıktığı bu viraneye geldik”²² sözleriyle Türk ordusunu Yunan ordusu ile aynı seviyede gören ve Türk ordusunu vahşilikle itham eden Seyfeddin, Türklük şuurundan uzak, kişisel çıkar peşinde koşan olumsuz bir şahıstır.

Seyfeddin’in askerliği de kendi tabiriyle kağıt üzerindedir:

“...sade kitaplardan okunan askerlik başka şey. Hayattaki tezahürlerine benzemiyor.”²³

Yazar, Seyfeddin’e bunları söyleterek Osmanlı düzenine bir gönderme yapar. Bu göndermede, Osmanlı’da askerlik gibi ülke geleceği için fevkalâde önemli bir memuriyetin dahi ne denli yozlaştırıldığının altı çizilir.

Galip: Fuat’ın amcazâdesi olan Galip, Millî Mücadele yıllarında bir çıkar sağlamak amacıyla Ankara’ya gelmiş fakat Millî Mücadele’ye inanmayan bir kişidir:

“Sana evvelâ şunu açıkça söylüyeyim ki, Misak-ı Milli’de taahhüt edilen bütün şeylerin bir kül halinde elde edilebileceğini zannetmiyorum.”²⁴

Galip’in bu inançsızlığına rağmen Ankara’da kalması herhangi bir menfaat temini ümidinden başka bir şeye bağlanamaz. Silâh alımı için Ankara’ya gelen Fuat’a, silâhların fiyatına zam teklif etmek suretiyle kendi komisyonunu artırmaya çalışması bu durumu açıkça ortaya koyar:

“Ben başka bir şey düşünüyorum: Şimdi son sözü söylememeliyiz. İtalya’dan sormak mecburiyetindeyiz diyelim ve onlara yüzde on zam teklif ettirelim. Bunun komisyonu tabii çok daha yüksek olacağı için letafeti büsbütün artar. Bu Ankara’nın sade kahrını değil biraz da lütfunu görelim canım!”²⁵

“Muhalefetin istikbâli olmadığını, İstanbul hükümetinin ortadan silinmeye mahkum bulunduğunu anlar anlamaz mükemmel surette solda geri etti, rejimin en hararetili

²² ÖRİK, s. 49.

²³ ÖRİK, s. 35.

²⁴ ÖRİK, s. 31.

²⁵ ÖRİK, s. 37.

tarafstarlarından oldu.”²⁶ cümleleri ile menfaatperestliği ortaya konan Galip’in kişiliği ile ilgili net tespitleri Fuat yapar:

“Menfaat, ihtiras seni öyle müthiş zincirlerle sarmış ki, vatani kaplayan bu büyük fırtına neleri devirir, neleri sürüklerken senin şahsiyetinden bir zerreyi bile alıp götürüyorlar.”²⁷

Bu bilgiler ışığında Galip için, millî kimlikten yoksun çıkarıcı ve riyakâr bir şahıs diyebiliriz.

Neriman: Şahsi ihtiraslarına yenik düşmüş, millî bilinçten uzak, lüks ve refah peşinde koşan olumsuz bir şahıs olan Neriman, kendi yaşam felsefesini şu cümlelerle ifade eder:

“Hayat o kadar kısa ve o kadar güzel bir şeydir ki, onu bir takım nedametlerle, bir takım üzüntülerle harap etmeyi cinayet sayarım.”²⁸

Neriman’ın sözünü ettiği zevk dolu hayatı yaşaması için lüks içinde yaşayacak gelire ihtiyacı vardır. Bunu “Paslanmış doktor şahadetnamenle muhtaç olduğun refah, lüksü temin edebileceğini zannediyorsan çok aldantıyorsun.”²⁹ cümleleriyle Fuat’ın yüzüne vuran Neriman, Fuat’la olan evliliklerinin sona ereceğini anladığında çıkarlarını temin etmek için Galip’le evlenecektir.

Belkıs: Millî Mücadele’nin ilk yıllarında tahsilini yarıda bırakarak mücadeleye katılan Belkıs, ülkesini seven, ülkesi için kendi çıkarlarından vazgeçebilen örnek bir Türk kadınıdır.

Belkıs, eserde Neriman’ın her şeyde zıddı bir tip olarak çizilmiştir. Neriman için öncelikli olan kendi çıkarları iken Belkıs için önemli olan ülke çıkarlarıdır. Hastanede hemşire olarak Millî Mücadele’ye katılmasının nedeni de budur:

“Harp vardı da efendim. Harp olunca eli silah tutan bütün erkekler için harp meydanlarında vuruşmaktan başka bir meslek kalmadı gibi, kadınlar için de

²⁶ ÖRİK, s. 50.

²⁷ ÖRİK, s. 42.

²⁸ ÖRİK, s. 60.

²⁹ ÖRİK, s. 27.

*hastahanelerde yaralıları bakmaktan başka bir iş ve meslek bulunmadığını düşünmüştür.*³⁰

Belkıs ile Neriman'ı karşı karşıya getiren bir diğer özellikte Neriman'ın Avrupa merakıdır. Belkıs, ülke düşman ayakları altında ezilirken, Avrupa'da bu ülke sayesinde kazanılan paralarla yaşamayı doğru bulmaz:

*“Ben memleketimin sayesinde kazanılmış paraları memleketim bedbaht olunca Avrupa'ya gidip yiyenlerden olmak istenmem...”*³¹

Diğerleri: Bu grupta yer alan Millî Mücadele karşısındaki tavırlarından hareketle iki grupta ele alabiliriz.

Ahmet Siret, Nedime ve Saib'in Karısı, Millî Mücadele'yi küçümseyen şahsi çıkarları peşinde koşan olumsuz şahıslardır.

Ömer ve Kerim Paşa ise Millî Mücadele'de görev almış ülke çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tutan olumlu şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Eser sade bir dille ve mensur olarak yazılmıştır. Yazarın, tek yönlü idealize edilmiş tipler yaratmış olduğu piyesin dikkat çekici bir özelliğidir.

Tezli bir eser olan *Sönmeyen Ateş*, Cumhuriyet'in hangi şartlar altında ve kimlere karşı verilen mücadeleler sonrasında kurulduğunu yeni nesillere anlatmayı amaçlamıştır.

Anlatıcı, eserin dekor kurgusunu son derece basit tutmuştur. Basit dekor kurgusu oyunun sergilenebilmesini kolaylaştırmak gayesinin bir sonucudur.

³⁰ ÖRIK, s. 51.

³¹ ÖRIK, s. 53.

TOHUM

Özet

Hancı, Yolcu'ya Osman'ın komitecilerin tuzağına nasıl düştüğünü ve öldürülüşünü anlatmaktadır. Yolcu, Osman'ın öldürüleceğini bile bile komitecilerin davetini kabul edilmesini anlayamamış, zihninde bir yere oturtamamıştır. Hancı, bu durumu Yolcu'ya açıklamaya çalışır. Yolcu, Ferhad Bey'le görüşmek, onun yanında mücadeleye katılmak istediğini Hancı'ya söyler. Bu sırada dışarıdan gelen seslerden Ferhad Bey'in handa bulunduğu anlaşılır. Hana gelenler Ferhad Bey'in yanına girmek ister. Hancı buna izin vermez.

Han'ın kapısı vurulur. Hancı, Şerife Teyze'ye kapıyı açar. Onun, bu bölgeye nasıl geldiğine akıl erdirememiştir. Bu sırada Ferhad Bey ile yolcu arasında bu konuşma geçer. Ferhad Bey, Maraş'taki direnişin kendisi açısından ne ifade ettiğini Yolcu'ya anlatır. Yolcu konuştuğu kişinin Ferhad Bey olduğundan habersizdir. Bir süre sonra Ferhad Bey kendini tanıtır. Hancı, geri dönmüştür. Ferhad Bey, Hancı'ya neler olduğunu sorar. Hancı, olanları söyleyemez. Ferhad Bey'in çağırdığı Şerife Teyze, Hanım'ın komiteciler tarafından kaçırıldığını söyler. Ferhad Bey, Hancı'ya yapılması gerekenlere dair akıl danışır. Hancı sabırlı olunması gerektiğini söyler. Ferhad Bey, sabır üzerine düşüncelerini dile getirir. Daha sonra Yolcu'ya bir mektup dikte ettirir. Mektupta, gece saat on ikide komitecilerin yanlarına gideceğini bildirir. Odada bulunan ağalar gitmemesi için Ferhad Bey'i ikna etmeye çalışırlar. Ferhad Bey, gidişinin mantığını madde-ruh üzerine yaptığı bir değerlendirme ile açıklar. Sonra, Yolcu'ya şehre nasıl gideceğini anlatır ve gerekli şifreyi söyler. Ardından da Hancı'dan atının hazır edilmesini ister.

Meyhanede oturan komitecilerin Ferhad Bey'in geleceğinden haberleri yoktur. Kendi aralarında Hanım'ı nasıl kaçırdıklarını konuşurlar. Hepsi, ortada bir harikuladeliğin kol gezdiğinin farkındadır. Komiteciler türkü söyleyip eğlenirken Reis ve beraberindekiler meyhaneye gelir. Reis, Ferhad Bey'in geleceğini duyurur ve gönderdiği mektubu okutur. Komiteciler, Ferhad Bey'in geleceğine ihtimal vermezler. Bu sırada II. Komiteci ve Ali meyhaneye gelir. Reis, çocuğun (Ali) bodruma kilitlenmesini söyler. Ardından komitecilerden bir tanesi bodruma gönderilir. Bir süre sonra birkaç el silah sesi duyulur.

Komiteci Ali'yi öldürmüştür. Komiteciler kendi aralarında Türkler'in insanları kiliseye toplayarak nasıl öldürdüklerini anlatırlar. Bir komiteci, bu olaya kendilerinin Türkler'in zahire ambarlarını zehirlemelerinin neden olduğunu söyler. Saat on iki olduğunda Ferhad Bey, içeri girer. İçerdekiler şaşırmıştır. Reis silahını çekmek üzere iken Ferhad Bey, lambayı söndürür ve çıkan kargaşadan yararlanarak Reis'i kaçıtır.

Hanım, Hancı'ya komitecilerin elinden kurtulduğu günden beri Ferhad Bey'in kendisine karşı davranışlarının değiştiğini anlatır. Hancı, bu anlatılanların farkında dahi değildir. Konuşma sırasında Ferhad Bey ve Yolcu gelirler. Hanım, odasına gider. Hancı, Ferhad Bey'in isteği üzerine ahıra iner. I. Ağa ve Yolcu, Reis'in ölümünü konuşurlar. Yolcu, bu olaydan çok etkilenmiştir. Daha sonra Ferhad Bey ve Hancı gelir. Ferhad Bey, Yolcu'ya Fransızlar'ın her an çekilebileceklerini söyler. Ferhad Bey, Yolcu'ya ruh-madde arasındaki ilişkiyi tohum simgesi ile anlatır. Konuşma sonrasında Ferhad Bey, Yolcu'ya yatmasını söyler.

Yolcu odasına gittikten sonra Ferhad Bey'in yanına Hanım gelir. Hanım, Ferhad Bey'e tanışmalarını, Osman'la evliliğini hatırlatır. Osman'la neden evlendiğini anlatacakken Ferhad Bey, sözünü keser ve buna izin vermez. Hanım'ın ardından Hancı gelir. Hanım'ın kendisine söylediklerini Ferhad Bey'e anlatmaya çalışır fakat Ferhad Bey onu da susturur. Hancı, sabah olduğunu hatırlatır. Bu sırada dışarıdan bir ses Fransızların çekildiğini, Maraş'ın kurtulduğunu bildirir.

Yolcu, Ferhad Bey'e veda eder. Ferhad Bey, Yolcu'ya Hanım'ın da İstanbul'a gideceğini söyler.

Vak'a

a) Hancı, Yolcu'ya Osman'ın komiteciler tarafından nasıl öldürüldüğünü anlatır. Şerife Teyze, hana gelir. Yolcu, Ferhad Bey'le tanışır.

b) Ferhad Bey, Şerife Teyze'den Hanım'ın kaçırıldığını öğrenir. Saat on ikide komitecilerin başı ile görüşmeye gidecek olan Ferhad Bey'i Ağalar, bu kararından vazgeçirmeye çalışırlarsa da başarılı olamazlar. Ferhad Bey, Yolcu'ya şehre nasıl gideceğini anlatır ve bilmesi gereken parolayı söyler.

c) Komiteciler meyhanede Ferhad Bey'i beklerken, Ferhad Bey'in hizmetinde küçük bir çocuk olan Ali'yi öldürürler. Ferhad Bey on ikide meyhaneye gelir. Reis silahını çekmek üzere iken Ferhad Bey lambayı söndürür ve karanlıktan faydalanarak, Reis'i kaçıtır.

d) Hanım, Hancı'ya komitecilerden kurtarıldıktan sonra Ferhad Bey'in kendisine karşı davranışlarında gözlemediği değişimi anlatır. Hancı'ya kimsenin kendisine el uzatmadığını, namusunun lekelenmediğini söyler. Hancı, bu bilgiyi Ferhad Bey'e iletceğini söylediğinde Hanım, bunu yapmaması için Hancı'dan söz alır.

e) Ferhad Bey ve beraberindekiler hana geldiklerinde Hanım, odasına gider. I. Ağa ve Yolcu, Reis'in ölümünü konuşurlar.

f) Ferhad Bey, Yolcu'ya Fransızlar'ın her an çekilebileceklerini söyler. Yolcu ve Ferhad Bey yaşananların madde-ruh ilişkisinden hareketle değerlendirildiği bir sohbete başlarlar. Sohbet sonrası Ferhad Bey, Yolcu'yu yatması için odasına gönderir.

g) Hanım, Ferhad Bey'in yanına gelir. İstanbul'da Ferhad Bey'le tanışmalarını, Osman'la evliliklerini anlatır. Osman'la neden evlendiğini söyleyecekken, Ferhad Bey onu susturur, daha ileriye gitmesine izin vermez. Bir süre suskunluktan sonra Hanım, odasına gider.

h) Hancı, Ferhad Bey'e Hanım'ın kendisine anlattıklarını iletmeye çalışır; fakat Ferhad Bey onu da konuşturamaz. Bu sırada dışarıdan birisi Fransızlar'ın çekildiği müjdesini verir.

ı) Yolcu, İstanbul'a gitmek üzere Ferhad Bey'e veda eder. Ferhad Bey, Hanım'ın da İstanbul'a gideceğini söyleyerek, Yolcu'ya onu da götürmesini ima eder.

Tema

Konusunu Maraş Müdaafası'ndan alan *Tohum*'un¹ ana teması, madde ve ruhun mücadelesi üzerine kurulmuştur. Eserdeki çatışma da iki öge üzerine yoğunlaşır. “Yazar,

¹ Necip Fazıl KISAKÜREK, *Tohum*, Büyük Doğu Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 1998, 87 s.

Ferhad'da ruhu, Komitacılar'da ve Fransızlar'da maddeyi, çatışmanın iki ucu olarak simgeler."² Eserde ana temaya bağlı olarak, sabır, ölüm ve aşk yan temaları da işlenir.

Eserde Maraş Müdaafası, madde ile ruhun mücadelesi olarak değerlendirilir. Aslında Maraş Müdaafası, bir simgedir. *Millî Mücadele'nin bir simgesi.* Yazar, Millî Mücadele'yi madde ve ruh arasındaki bir savaş olarak değerlendirir: "*Biz burada muharebe etmiyoruz. Muharebe dediğimiz tüfeği olana karşı tüfekle, mızraklıya karşı mızrakla ve tırnakla dövüşene karşı tırnakla yapılan şeydir.*

...

Onlar üzerimize hortumla ateş sıkıyor. Bizim sırtımızda bir patiskanın bile mukavemetini bulamıyor. Biz burada muharebe etmiyoruz. Bir sivrisinekle bir ejderhayı döğüştürmek gibi sihirbaz işine benzer bir tecrübe yapıyoruz. Ateşi kanla söndürmek, çeliği etle körletmek ve maddeyi ruhla durdurmak gayretindeyiz.

...

Bütün doğruların bir anda eğri, bütün eğrilerin bir anda doğru çıktığını gösteren fevkalâde anlar yaşadık. Bu anların kitapta ve hesapta yeri yok. Bu anlar ruhundur. Bu anlarda hâdiseler, her kanunun ve her hesabın üstünde, aklın uzanamayacağı bir yerden idare edilir. Biz burada muharebe etmiyoruz. Bir, ruhun etrafı, sivrisineğin tarafı; madde aklının tarafına, ejderhanın tarafına son imtihanımızı veriyoruz.

...

Bırakın ruh tecrübesini yapsın."³

Yazar madde ile ruh arasındaki mücadeleyi Millî Mücadele ile sınırlı tutmaz. Onu cihanşumûl hale getirerek tüm insanlığın ve özellikle Batı'nın inanç sorunu ile ilişkilendirir:

"Makine, makine. Yirminci asrın ateş kusan mabûdu. İnsan onu koluna yardım etmek için yaptı. Kolumuz beynimizin emrindedir. Yardımcı, yardım ettiği şeyin derecesini

² Nurhan KARADAĞ, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları (1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988, s.144.

³ KISAKÜREK, s.37.

nasıl geçer? Makineyi şahlandırdılar. Makine şahlandı. İçinde insanı da olduğu halde her şeyi ben yarattım demeye başladı. Onun bu hükmünü dinlediler. Bu demir kulaklı mankaşa putu, eski imanlardan kalma tahta oturtular. Maymunlar gibi onun seslerini ve hareketlerini taklit ettiler. Bu kuş beyinli canavarın insana yardımını kim inkar eder? Fakat onu bu tahta oturtmak şartıyla... madde asrı diyorlar. Madde asrında olsaydılar makineyi mâbud yerine çıkarır, önünde âyin yapar mıydılar? Hâlâ içlerinde yaşayan bu ruhlaştırma ihtiyacı nereden geliyor? Onsuz niçin bir şey olmuyor. Görüyorsunuz ki, ruh o yerde kendisinin oturup oturmadığına bile aldırıyor. O yer kalmalı diyor. O yer vardır diyor. O yer vardır ve onundur. Eyvah onun kime ait olduğunu bilmeyenlere, ruhlarını kaybedenlere”⁴

Yazar bütün bunlardan sonra madde ve ruh arasındaki ideal ilişkiye değinir ve Maraş’ın düşman işgalinden kurtuluşunu bu ideal ilişkisinin bir sonucu olarak yorumlar:

“Madde ruhun hizmetine girdiği anda kuvveti yüz binlerce kere büyür. O zaman bir teneke parçası bir süngüye ve bir çakmak taşı bir topa bedeldir. O zaman kemik çeliği yer ve kan ateşi yutar. Maraş’ı böyle anlayın!”⁵

Sabır temi, eserde madde ve ruh mücadelesinin bir parçası olarak işlenir. Sabır, ruhun maddeye karşı zaferinin olmazsa olmaz şartıdır. Ferhad Bey, sabrın tanımını bu noktadan hareketle şu cümlelerle yapar:

“Evet, sabır Eyyup Peygamberin sabrıdır. Sabırsız, bir kaybın karşısında bağırان, saçını yolan, kendisini yerden yere çalan, kendisini kaybedendir. Eyyup Peygamber bunları yapmadığı için sabredebildi. Yoksa sabretmemek için elinden ne gelirdi? Sabır, ruhun muvazenesidir, duygusuzluğu değil. Onun için eskiler, yaş odunlar gibi haykıra haykıra, söylene söylene yanacağına kuru odunlar gibi sessiz ve olgun yan demişler. Sabı yanmamak değildir.”⁶

Ferhad Bey’e göre ruhun maddeye galebesi bu sayede mümkündür. Bu noktaya gelmiş bir ruh, maddeyle olan savaşı kazanmış ve maddî unsurlardan arınmıştır:

⁴ KISAKÜREK, s.73.

⁵ KISAKÜREK, s.74.

⁶ KISAKÜREK, s. 32.

“Ruh buraya çıktıktan sonra artık acı çekmez. Artık ıstırap yoktur.”⁷

Ölüm temi, eserde doğal ve vatan uğruna katlanılabılır bir gerçeklik olarak ele alınır. Ferhad Bey’in *“Toprağımızı bizden ihtimal halindeki ölüm değil, hakikat halindeki ölüm alabilir.”⁸* Sözleri söz konusu doğallığın ve gerçekliğin bir ifadesidir. Ferhad Bey’e göre Maraşlılar için ölüm korkulacak bir şey değildir. Çünkü onlar Fransızlara karşı direnişe geçmekle *“...biz Allaha inanmış insanlarız, ölüm korktuğumuz şey değildir...”⁹* demiş olmaktadır.

Savaşın ölümü doğallıktan çıkartarak sıradanlaştırdığını komitacıların konuşmalarında görebiliyoruz. Komitacılar, gerek Türklerin insanları kiliseye toplayıp yakmalarını, kaçanları kurşuna dizmelerini gerekse kendilerinin Türklerin zahire depolarını zehirleyerek 120 kişi öldürmelerini çok doğal ve alışılmış bir şeyden bahseder gibi anlatırlar.¹⁰

Aşk teması, Hanım ve Ferhad Bey’in bir konuşmasıyla eserde yer bulur. Bu konuşmada, Hanım’ın Ferhad Bey’e aşık olduğu, Ferhad Bey’in Hanım’a meyli olduğu hissettirilir. Fakat bu aşk hiçbir zaman açıktan ifade edilme şansı bulamaz. Çünkü Hanım, Ferhad Bey’in kardeşi Osman’ın dul eşidir. Zaten Ferhad Bey, bu aşkın gün ışığına çıkma ihtimalini göz önünde bulundurarak Hanım’ı İstanbul’a gönderme kararı almıştır.

Zaman

Eserin vak’a zamanı, Maraş’ta Fransız işgaline karşı başlatılan direnişin bir gününde başlar ve Fransızların Maraş’tan çekildikleri tarihte (11 Şubat 1920)¹¹ son bulur. Anlatıcı, vak’a zamanını belirli atlamalarla esere sığdırır. Birinci ve ikinci perdelerde anlatılan olaylar aynı günde gerçekleşir. İkinci perde ile üçüncü perde arasında bir zaman farkı söz konusudur. Bu arada Ferhad Bey, kaçırdığı Reis’i Hanım’la değiştirmiştir. Üçüncü perde, Maraş’ın düşman işgalinden kurtulduğu gün (11 Şubat 1920) gerçekleşir. Eserin anlatma zamanı 1935 senesidir.

⁷ KISAKÜREK, s. 33.

⁸ KISAKÜREK, s. 24.

⁹ KISAKÜREK, s. 36.

¹⁰ KISAKÜREK, s. 55-56.

¹¹ Ergün AYBARS, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000, s. 245.

Yazarın vak'a zamanını yaklaşık on beş yıl sonraki bir anlatma zamanına taşıyışını, Maraş Müdafaası'ndan hareketle Millî Mücadele'yi farklı bir bakış açısıyla seyircilerin dikkatine sunma çabası ile açıklayabiliriz.

Mekân

Piyeste anlatılan olaylar iki farklı mekânda gerçekleşir. Bundan ilki "*Maraş yakınlarında bir hanın sofası.*"¹², ikincisi ise "*Maraş'da Reisin Meyhanesi.*"¹³dir.

Yazar, sözü edilen mekânların dekor kurguları ile ilgili ayrıntılı bilgi verir. Birinci perdenin dekor bilgileri bu durum için bir örnektir:

*"Karşıda ve ortada üstü kemer şeklinde, demir parmaklıklı büyük bir pencere. Karşıda ve sol köşeye doğru büyük giriş kapısı. Sağda ve solda içeri taraflara açılan iki kapı. Peykelerin üstünde birkaç koyun postu. Sağda bakımsız bir ocak. Sol tarafta sahneye doğru, dört ayaklı çıplak bir tahta masa. Bir iki arkalıklı hasır iskemle."*¹⁴

Şahıs Kadrosu

Eserin şahıs kadrosu Ferhad Bey, Hancı, Yolcu, Hanım, Şerife Teyze, Reis, Küçük Ali, Beş Ağa, Yedi Komiteci, İki Garson'dan oluşur. Bu kişiler arasında merkezî şahıs durumunda Ferhad Bey'dir. Diğerleri ise Ferhad Bey'in kişiliğinin ve eserdeki madde-ruh çatışmasının farklı yönlerini ortaya çıkaran ikinci derecede şahıslardır. Bunun yanı sıra Reis'i de farklı bir şahıs olarak incelemenin, eserin tezi ve Ferhad Bey'in kişiliğini tam olarak yansıtabilmek amacıyla uygun bulduk.

Ferhad Bey: Yolcu tarafından "*Bir bakıma göre büyük şehirlerde rastlanamayacak kadar okumuş ve düşünmüş bir adam. Bir bakıma göre en eski zamanların kahramanlarını andırıyor.*"¹⁵, "*Yalnız kulağında bir uğultu kaldı: Maraş'ta Fransızlar ve komitecilerle harp ve Ferhad Bey...*"¹⁶ cümleleriyle tanıtılır. Bu sözler Ferhad Bey'in herkes tarafından bilinen maddî yönüyle ilgilidir. Bir de onun fikir yönü vardır ki, Necip Fazıl "*Tiyatro ve*

¹² KISAKÜREK, s. 13.

¹³ KISAKÜREK, s. 41.

¹⁴ KISAKÜREK, s. 13.

¹⁵ KISAKÜREK, s. 19.

¹⁶ KISAKÜREK, s. 18.

*Tohum'a Dair*¹⁷ başlıklı yazısında eserin adeta Ferhad Bey'in bu yönü üzerine kurulduğunu vurgular:

"Tohumun biricik gayesi şudur:

*Mahrem benliği fikirlerinde, fikirleri aksiyonlarında ve aksiyonları memleket müdafaasında gizli bir şahsiyetin deseni..."*¹⁸

Yazarın sözünü ettiği bu desenin merkezinde ruh bulunur. Ferhad Bey, Maraş Müdafaası'ndan Millî Mücadele'ye, Millî Mücadele'den madde asrı¹⁹ olarak nitelendirdiği 20. asra ruh penceresinden bakar ve olayları ruh merkezli bir değerlendirmeye tâbi tutar.

Ferhad Bey, akla makineye ve top yekun maddeye tek başına hiçbir değer atfetmez. Ona göre akıl, makine ve madde ancak ruhun emrine girdiklerinde değer ve güç kazanır.

Bu çıkarımlardan hareketle Ferhad Bey için yazarın dünya görüşünü temsil eden bir karakterdir diyebiliriz. Ferhad Bey'in bir karakter olarak nitelendirmemizin nedeni, yazarın eserde Ferhad Bey'in iç çatışmalarından kesitler sunmuş olmasından kaynaklanır. Ferhad Bey'in, Hanım'ın sözleri karşısında bir noktadan sonra susmayı tercih edişi, hatta Hanım ve Hancı'yı da susmak mecburiyetinde bırakan asabiliği sözü edilen iç çatışmanın bir sonucudur. Ferhad Bey, Hanım'a karşı olan duygularına hâkim olamayacağını düşünerek onu İstanbul'a gönderir. Bu durum Ferhad Bey'in kendi duygu dünyasındaki gelgitlerin açık bir göstergesidir.

Reis: Oyunda komitecilerin başı olarak takdim edilen Reis, gerek eserin tezi; gerekse Ferhad Bey'in kişiliğinin tam olarak anlaşılabilmesi açısından büyük önem taşır.

Reis, piyeste maddenin en önemli temsilcisidir. Reis'in bütün cesareti ve kuvveti silahı ve adamlarından ibarettir. Bunlar yanında iken bir çocuğu öldürtecek, bir yiğidi (Osman) sırtından bıçaklayacak kadar acımasız olan Reis; silahı ve adamları yanında yokken ve kendisine hiçbir darp girişiminde bulunulmamışken korkusundan ölecek kadar acizdir. Reis'in ölümü madde-ruh mücadelesi açısından ele alındığında farklı bir anlam kazanır. Çünkü bu ölüm, maddenin ruh karşısındaki acziyetinin bir sembolüdür. Yazar,

¹⁷ KISAKÜREK, s. 5-6

¹⁸ KISAKÜREK, s. 6.

¹⁹ KISAKÜREK, s. 73.

Reis'i korkudan öldürerek ruhun emrinde olmayan maddenin acizliğini ortaya koyar. Bu durum eserin merkezindeki tezin simgesel bir anlatımı olarak oldukça önemlidir.

Diğerleri: Bu bölümde değerlendireceğimiz Hancı, Yolcu Küçük Ali ve Beş Ağa Maraş Müdafaası'na katılmış vatansever kişilerdir.

Hanım, Osman'ın dul eşi ve Ferhad'ın gizli aşığı olarak eserde Ferhad Bey'in kişiliğini bir bölümünü ortaya çıkaran önemli bir şahıstır.

Yedi Komiteci, Reis'in emrinde maddenin temsilcisi durumundaki olumsuz şahıslardır.

İki Garson ve Şerife Teyze eserde pek fazla yer bulamamış figüratif şahıslardır.

Dil ve Üslûp

Eser sâde bir dille ve mensur olarak kaleme alınmıştır. Yazar, 1935'li yıllarda yaygın bir kabul gören öz Türkçecilik akımına dahil olmamıştır. Piyes, aynı dönemde yazılmış ve konusunu Türk tarihinden alan eserlere nazaran tiyatro tekniği açısından daha sağlam ve başarılıdır.

Tohum'u üslûp açısından incelemeyen önce Necip Fazıl'ın sanata ve tiyatroya bakış açısını irdelemek yerinde olacaktır. Şiiri mutlak hakikat olan Allah'ı arama işi²⁰ olarak tanımlayan Necip Fazıl'ın bu düşüncesi onun sanata bakışını, sanat karşısında durduğu yeri net olarak ortaya koymaktadır. Bu bağlamda sahneyi "... hayatın (kantite) gibi değersiz ve geçici yüzünü değil, (katite) gibi derin ve sonsuz şahsiyetini zapteden ve onu molozlarda ayıklayarak tasfiye eden tıpkısını fakat başka türlü süsünü gösteren mistik bir ayna..."²¹ olarak gören Necip Fazıl, bu mistik aynada sanatıyla şekil verdiği ideolojisini yansıtmıştır. *Tohum*'a bu açıdan yaklaştığımızda, onun Necip Fazıl'ın yaşam felsefesinin ruhçu yanını yansıttığını söylemek yanlış olmayacaktır. Bu açıdan yaklaşıldığında *Tohum*, sanat ve ideoloji birlikteliğinin estetik değer taşıyan nadide örneklerindedir.

²⁰ Necip Fazıl KISAKÜREK, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1995, s. 473-474.

²¹ KISAKÜREK, *Tohum* s. 5.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışmamızın bu bölümünde incelemeye esas alınan eserleri konu, tema, zaman, şahıs kadrosu, dil, üslup ve şekil başlıkları altında bir bütün olarak ele alıp, eserlerin benzer ve farklı yönlerini ortaya çıkartacak bir sınıflandırma işlemi gerçekleştirmiştir.

I. KONU

A) KONUSUNU İSLAMİYET ÖNCESİ TÜRK TARİHİNDEN ALAN ESERLER

Cumhuriyet dönemi tiyatro yazarları, yeni Türk devletinin ideolojik yapısına uygun olarak, tarih bilinci, millî ve modern bir Türk kimliği oluşturma amacı ile İslamiyet öncesi Türk tarihine yönelmiş ve konusunu bu dönemden alan eserler vücuda getirmişlerdir.¹

Vehbi Cem AŞKUN'ın *Oğuz Destanı*, Hayrettin İLHAN'ın *Altın Yay*, A. İsmet'in *Sümer Ülkerleri*, Abdülhak Hamid TARHAN'ın *Hakan*, S. Behzat'ın *Attilâ'nın Düğünü*, Yaşar Nabi'nin *Mete*, Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in *Akın ve Özyurt*, Münir Hayri EGELİ'nin *Bayönder*, Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın *Çoban*, *Attilâ* ve *Ergenekon* adlı eserleri bu dönemde yazılmış konusunu İslâmiyet öncesi Türk tarihinden alan piyeslerdir.

B) KONUSUNU OSMANLI TARİHİNDEN ALAN ESERLER

1923-1940 yılları arasındaki tarihî tiyatrolarda Osmanlı tarihi, müstakil olarak pek fazla konu edilmemiştir. Bu durumu yeni Türk devletinin Osmanlı'nın reddi üzerine kurulmuş olması ile açıklamak mümkündür.² Cumhuriyet ideolojisini yaymaya çalışan

¹ Abdullah ŞENGÜL, "Tiyatro Edebiyatımıza Osmanlı Öncesi Türk Tarihinin Etkisi", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C. IV, S. 1, s. 67.

² "Kemalist Anadoluçuluk'un yeni yönetimi 'Osmanlı ve İslâm' renklerinin etkilediği bir kimlikten sıyrılma ve kopuşu ifade ediyordu. İslâm unsurunun çok belirgin bir şekilde bulunduğu ve hatta bir tür 'İslâm Kimliği' diyebileceğimiz Osmanlı Kimliği'nin reddi yeni bir kimlik seçimini gerekli kılmıştır." Köksal ALVER, *Sosyolojik Açıdan Anadoluçuluk*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü), s. 42.

bir dönemin sanatçıları, Osmanlı ile ilgili düşüncelerini daha çok bu eserlerde dile getirmeyi tercih etmişlerdir.

Halit Fahri OZANSOY'un *Nedim*, Yusuf Niyazi'nin *Alemdar Yahut Civelek Mustafa*, Reşat Nuri GÜNTEKİN'in *İstiklâl*, Ali Mustafa'nın *Cem*, Feyzi Kutlu'nun *Timurhan*, Abdullah Ziya KOZANOĞLU'nun *Kozanoğlu*, Yaşar Nabi'nin *Beş Devir*, Aka GÜNDÜZ'ün *O Bir Devirdi* adlı eserleri söz konusu dönemde yazılmış, konusunu Osmanlı tarihinden alan piyeslerdir.

C) KONUSUNU MİLLÎ MÜCADELEDEN ALAN ESERLER

1923-1940 yılları arasında yazılmış konusunu Türk tarihinden alan tiyatroların çok büyük bir kısmı Millî Mücadele'yi konu edinmiştir. Sanatçıların Millî Mücadele'yi bu denli irdelemelerinin altında üç önemli etken dikkati çeker. Bunlardan ilki, Cumhuriyet'e geliş serüveninin en çarpıcı örneklerinin Millî Mücadele içerisinde yer almasıdır. İkincisi, Atatürk Devrimleri'nin temellendirilmesinde kullanılacak Osmanlı'ya ait olumsuzlukların bu dönemde çok daha belirgin görülebilmesidir. Üçüncüsü ve belki de en önemlisi ise Atatürk ve sahip olduğu dehasının Millî Mücadele'de tüm ihtişamı ile görülebilmesidir. Nahit Sıtkı ÖRİK'in *Sönmeyen Ateş*, Osman Sabri'nin *Vatan Uğrunda*, Mücteba Selâhattin OR'un *Ülkü Yolcusu*, Yunus Nüzhet'in *Hedef*, Hüsamettin Şemsi'nin *Kurtuluş*, Celal TUNCER'in *Devrim Yolcuları*, Hüsamettin İŞİN'in *Atatürk'e İlk Kurban*, Aziz NOGAY'ın *En Ulu Eseri*, Peyami SAFA'nın *Gün Doğuyor*, Necip Fazıl KISAKÜREK'in *Tohum*, Ferit Celal ve Raşit Rıza'nın *Çakır Ali*, Bürhan Cahit'in *Gâvur İmam*, Faruk Nafiz ÇAMLİBEL'in *Ateş*, Halit Fahri'nin *Fedakârlık*, Vasfi Mahir'in *Yaman*, Osman TÜRKOĞLU'nun *Tipi*, Ramazan Gökalp ARKIN'ın *Gömüllerin Türküsü*, Aka GÜNDÜZ'ün *Mavi Yıldırım*, Yaşar Nabi'nin *Beş Devir*, Avni CANDAR'ın *30 Ağustos*, M. Feridun'un *Kapıyı Çalan Asker*, M. Feyzi SÖZENER'in *Yurdum İçin*, Aziz Mustafa'nın *Matem Marşı*, Nihat Sami'nin *Kızıl Çağlayan*, F. Nafiz'in *Kahraman*, Halit Fahri'nin *On Yılın Destanı*, Necmettin Veysi'nin *Güneş*, Nüzhet Haşim SİNANOĞLU'nun *Sakarya ve Bir Zabitin 15 Günü*, İbrahim Tarık ÇAKMAK'ın *Bozkurt*, Aka GÜNDÜZ'ün *O Bir Devirdi*, Saim Kerim KALKAN'ın *Vatan ve Vazife*, Ahmet Faik'in *Vasiyet*, Aziz NOGAY'ın *Sevrden Lozana*, Ali Zühtü ve Mücteba Selâhattin'in *Tarih Utandı*, Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia*, Hayrettin İLHAN'ın *Gün Doğarken*, Şükrü Ha-

lil TUĞAL'ın *Kartal*, Aka GÜNDÜZ'ün *Yarım Osman* adlı oyunları bu dönemde yazılan konularını Millî Mücadele'den alan tiyatrolardır.

D) KONUSUNU CUMHURİYET DÖNEMİ TÜRK TARİHİNDEN ALAN ESERLER

Konusunu Cumhuriyet Dönemi Türk tarihinden alan eserlerde, daha çok Cumhuriyet sonrası yaşanan sosyal ya da iktisadî gelişmeler üzerine yoğunlaşmıştır. Bu durum geçmişe dönüşler, karşılaştırmalar ya da hayali zamanlar oluşturularak gerçekleştirilir.

Halit Fahri'nin *On Yılın Destanı*, Yaşar Nabi'nin *Beş Devir*, Aka GÜNDÜZ'ün *O Bir Devirdi ve Beyaz Kahraman*, Galip NAŞİT'in *Destan*, Avni CANDAR'ın *30 Ağustos*, Vehbi Cem AŞKUN'ın *Oğuz Destanı*, Fuat Edip ALTAN'ın *Tarih Anlatıyor* adlı oyunları konusunu Cumhuriyet Dönemi Türk tarihinden alan oyunlardır.

II. TEMA

A) TOPLUMSAL TEMALAR

1923 – 1940 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan eserlerde işlenen toplumsal temalar, vatan sevgisi, Atatürk sevgisi, Türklük, Millî Birlik, Çağdaşlaşma, Vazife Bilinci, Osmanlı Sisteminin Çürümüşlüğü, İhanet ve Taassuptur.

1. Vatan Sevgisi

Vatan sevgisi, bu dönemin eserlerinin hemen hepsinde işlenmiştir. Oyunlarda yurt sevgisinin her türlü kişisel sevgi ve çikardan üstün tutulduğu görülür. Vatan sevgisi, söz konusu eserlerde bilinçli her Türk bireyinin olduğu gibi bir bütün olarak Türk milletinin sahip olduğu bir değerdir de. Anadolu'nun Türklerin ana yurdu olduğu fikri de eserlerde vatan sevgisi ile birlikte işlenmiştir.

Ramazan Gökalp ARKIN, *Gömüllerin Türküsü*, Nahit Sıtkı ÖRİK'in *Sönmeyen Ateş*, Osman Sabri'nin *Vatan Uğrunda*, Celal TUNCER'in *Devrim Yolcuları*, Hüsamettin İŞİN'in *Atatürk'e İlk Kurban*, Aziz NOGAY'ın *En Ulu Eseri*, Ferit Celal GÜVEN ve Raşit Rıza'nın *Çakır Ali*, Faruk Nafiz ÇAMLİBEL'in *Ateş ve Akın*, Vasfi Mahir'in

Yaman, M. Feyzi SÖZENER'in *Yurdum İçin*, Aziz Mustafa'nın *Matem Marşı*, Avni CANDAR'ın *30 Ağustos*, Aka GÜNDÜZ'ün *Yarım Osman*, Nihat Sami'nin *Kızıl Çağlayan*, Halit Fahri'nin *On Yılın Destanı*, Nüzhet Haşim SİNANOĞLU'nun *Sakarya*, *Bir Zabitin 15 Günü*, Saim Kerim KALKAN'ın *Vatan ve Vazife*, Ahmet Faik'in *Vasiyet*, Aziz NOGAY'ın *Sevrden Lozana*, Ali Zühtü ve Mücteba Selâhaddin'in *Tarih Utandı*, H. İLHAN'ın *Gün Doğarken* adlı oyunlarında ana tema olarak işlenen vatan sevgisi bu eserler dışında bir çok eserde de yan tema olarak işlenmiştir.

2. Atatürk Sevgisi ve Atatürkçü Düşünce

Atatürk sevgisi ve Atatürk'ün yüceltilmesi, bu dönem tiyatrolarında yoğun olarak işlenmiştir. Eserlerde Atatürk'ün askerî ve siyasî dehası ve lider kişiliği ön plâna çıkartılmış ayrıca söz konusu özellikler onun fizikî özellikleri ile de desteklenmiştir. Bazı eserlerde Atatürk'ün kutsallaştırıldığı dikkat çeker. Eserlerde Atatürk sevgisi ve Atatürk'ün yüceltilmesi üç şekilde işlenmiştir. Bunlardan ilki, müstakil olarak Atatürk ve Atatürkçü düşünceyi işleyen eserler vasıtasıyla gerçekleştirilir. Galip NAŞİT'in *Destan*, Aka GÜNDÜZ'ün *Mavi Yıldırım* ve Münir Hayri EGELİ'nin *Bayönder* adlı oyunları ana tema olarak Atatürk ve Atatürkçü düşünceyi işleyen eserlerdir.

İkincisi, Atatürk'ün bazı tarihi şahsiyetlerle ilişkilendirilerek ele alındığı oyunlardır. Bu eserlerde Atatürk'ün Türk tarihinin en önemli şahıslarından üstün tutulduğu görülür. Faruk Nafiz'in *Akın*, Yaşar Nabi'nin *Mete*, Vehbi Cem AŞKUN'ın *Oğuz Destanı*, Feyzi KUTLU'nun *Timurhan* adlı oyunları Atatürk'ün tarihî şahıslarla ilişkilendirildiği oyunlardır.

Üçüncüsünde ise Atatürk, Millî Mücadele içindeki rolü ile işlenmiştir. Bu eserlerde Atatürk, Türk milletine kurtuluş yolunu açan, Millî Mücadele'nin kazanılmasını sağlayan, savaş sonrasında ülkesini yeniden inşa eden bir önder olarak takdim edilir. 1923 – 1940 yılları arasında yazılmış ve konusunu Millî Mücadele'den alan bütün oyunlarda Atatürk sevgisi ve Atatürkçü düşünce bir yan tema olarak işlenir.

3. Türklük

1923 –1940 yılları arasında yazılmış eserlerde üzerinde önemle durulan bir diğer tema da Türklüktür. Bu Osmanlı sonrasında başlatılan ulus devlet kurma seferberliği-

nin³ doğal bir uzantısıdır. Bunu dönem eserlerinde Türk milletinin tarih sahnesinde e-dindiği askerî, siyasî, kültürel ve medenî birikimlerine dikkat çekilir. Söz konusu birikimler, yeni Türk devletinin tarihî bir miras olarak kabullendiği değerler olarak sunulur. Eserlerde Türk milleti, yenilmez bir askerî güç olarak sunulur. Ayrıca Türk milleti, demokrasi ve cumhuriyeti batıdan çok önce keşfetmiş ve uygulamış modern bir ulu olarak sahip olduğu bilgi ve kültürü dünyaya yaymış; böylece dünya medeniyetinin oluşmasını sağlamış ve hiçbir zaman esir olmamış yüce bir ulustur.

Yaşar Nabi'nin *Mete*, Faruk Nafiz'in *Akın* ve *Özyurt*, Behçet Kemal'in *Attilâ*, Çoban ve *Ergenekon*, Avni CANDAR'ın *30 Ağustos*, Aka GÜNDÜZ'ün *Beyaz Kahraman*, Feyzi KUTLU'nun *Timurhan*, Vehbi Cem AŞKUN'ın *Oğuz Destanı*, Münir Hayri EGELİ'nin *Bayönder*, Fuat Edip ALTAN'ın *Tarih Anlatıyor*, Vasfi Mahir'in *Yaman*, Celal TUNCER'in *Devrim Yolcuları*, Abdullah Ziya KOZANOĞLU'nun *Kozanoğlu*, Hayrettin İLHAN'ın *Altın Yay*, A. İsmet'in *Sümer Ülkerleri*, Abdülhak Hamit'in *Hakan* adlı eserleri bu dönemde yazılan ve Türklük temini yoğun bir şekilde işleyen piyeslerdir.

4. Çağdaşlaşma

Çağdaşlaşma temasını işleyen yazarlar, Cumhuriyet'le birlikte yaşanan sosyal, kültürel ve iktisadî gelişimi vurgulamayı amaçlamışlardır. Cumhuriyet'in demokrasi, özgürlük, eğitim ve sanayi alanında gerçekleştirdiği gelişimler bu dönem eserlerinde geniş yer bulur. Ayrıca Cumhuriyet'in Türk kadınına hak ettiği değeri verdiği ve Atatürk devrimlerinin gerekliliği de 1923 – 1940 yılları arasında yazılan eserlerde sıkça işlenmiştir.

Vehbi Cem AŞKUN'ın *Oğuz Destanı*, Avni CANDAR'ın *30 Ağustos*, Yaşar Nabi'nin *Beş Devir*, Galip NAŞİT'in *Destan*, Aka GÜNDÜZ'ün *Mavi Yıldırım* ve *Beyaz Kahraman*, Halit Fahri'nin *On Yılın Destanı* adlı oyunları bu dönemde yazılan ve ağırlıklı olarak çağdaşlaşma temasını işleyen piyeslerdir.

³ “Cumhuriyetin başlangıç dönemi, bir ulus devlet kurma seferberliğidir. Dönemin ilkeleri ve ruhu 1789'dan ve bunun şekillendiği 19. yüzyılın gelişmelerinden esinlenmiştir. Ve çöken imparatorluğun külleri üzerinde geçmiş yüzyılda Avrupa'da kurumsallaşmış olan bir ulus devlet modelinin kurulması amaçlanmış görünüyor.” Bilsay KUZUÇ, “Kemalist Ekonomiden Kesitler”, *Modern Türkiye 'de Siyasal Düşünce 'Kemalizm'*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 298.

5. Millî Birlik

Millî birlik temi bu dönem eserlerinde vatan sevgisi ile birlikte işlenmiştir. Sanatçılar, bu temaya yönelerek Türk milletinin Millî Mücadele yıllarında birlik ve bütünlük içinde Atatürk'ün önderliğinde yurt müdafaasına katıldığına dikkat çekerler. Bu sayede herkesin zaferde bir payı olduğu vurgulanır ve Türk insanına bir özgüven telkini yapılır.

Peyami SAFA'nın *Gün Doğuyor*, Yunus Nüzhet'in *Hedef*, Ferit Celâl ve Raşit Rıza'nın *Çakır Ali*, Necip Fazıl KISAKÜREK'in *Tohum*, Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in *Ateş*, Avni ÇANDAR'ın *30 Ağustos*, Aka GÜNDÜZ'ün *Mavi Yıldırım* adlı oyunları millî birliğin yoğun olarak işlendiği eserlerdir.

6. Osmanlı Sistemindeki Aksaklıklar

1923 –1940 yılları arasında konusunu Osmanlı tarihinden alan müstakil eserlerde ve Millî Mücadele'yi konu edinen eserlerde Osmanlı'nın her yönü ile irdelendiği görülür. Bu eserlerde Osmanlı, Türklükten uzak, baskıcı, halkına zulmeden siyaset, askerlik, adalet, vergi ve eğitim sistemleri çürümüş, Anadolu'yu ihmal etmiş, kadını ikinci sınıf insan olarak ve cinsellik sembolü olarak gören, zevke ve eğlenceye düşkün ve Millî Mücadele'yi engellemeye çalışıp, işgalcilerle işbirliği yapmış kişilerce yönetilen bir devlet olarak karşımıza çıkar. Yazarlar, Osmanlı tarihini, Türk tarihinden ayrı, taassubun hüküm sürdüğü, Türk kültüründen uzaklaşıp Arap kültürüne girilen karanlık bir dönem olarak nitelendirir.

Aka GÜNDÜZ'ün *Mavi Yıldırım*, Abdullah Ziya KOZANOĞLU'nun *Kozanoğlu*, Nahit Sıtkı ÖRİK'in *Sönmeyen Ateş*, Hüsamettin Şemsi'nin *Kurtuluş*, Osman TÜRKOĞLU'nun *Tipi*, Halit Fahri OZANSOY'un *Nedim*, Galip NAŞİT'in *Destan*, Peyami SAFA'nın *Gün Doğuyor*, Yunus Nüzhet'in *Hedef*, Ferit Celal ve Raşit Rıza'nın *Çakır Ali*, Yaşar Nabi'nin *Beş Devir*, Fuat Edip ALTAN'ın *Tarih Anlatıyor*, Feyzi KUTLU'nun *Timurhan*, Ali Mustafa'nın *Cem*, Yusuf Niyazi'nin *Alemdar yahut Civelek Mustafa*, Ahmet Faik'in *Vasiyet*, Aziz NOGAY'ın *Sevrden Lozana*, Ali Zühtü ve Mücteba Selâhattin'in *Tarih Utandı*, Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia*, Nüzhet Haşim SİNANOĞLU'nun *Sakarya ve Bir Zabitin 15 Günü*, Aka GÜNDÜZ'ün *O Bir Devirdi* ve

Necmettin Veysi'nin *Güneş* adlı oyunları Osmanlı'yı yukarıda belirtilen şekilde ele almış tarihî oyunlardır.

7. İhanet

İhanet teması, konusunu tarihten alan bu dönem oyunlarında sıklıkla işlenir. Yazarlar, ihanet temine iki açıdan yaklaşmışlardır. Bunlardan ilki ve üzerinde en fazla durulanı Osmanlı padişahlarının ve onlara bağlı kişilerin ihanetidir. İkincisi ise Osmanlı Devleti içerisinde yaşayan azınlıkların, özellikle Rum, Yunan ve Arapların ihanetidir.

Vasfi Mahir'in *Yaman*, Celal TUNCER'in *Devrim Yolcuları*, Ramazan Gökalp ARKIN'ın *Gönüllerin Türküsü*, Hüsamettin İŞİN'in *Atatürk'e İlk Kurban*, Mücteba Selâhattin OR'un *Ülkü Yolcusu*, Bürhan Cahit'in *Gâvur İmam*, Nüzhet Haşim SİNA-NOĞLU'nun *Sakarya* ve *Bir Zabitanın 15 Günü*, Avni ÇANDAR'ın *30 Ağustos*, Nahit Sıtkı ÖRİK'in *Sönmeyen Ateş*, Hüsamettin Şemsi'nin *Kurtuluş*, Osman TÜRKOĞLU'nun *Tipi*, Ferit Celal ve Raşit Rıza'nın *Çakır Ali*, Yaşar Nabi'nin *Beş Devir*, Fuat Edip ALTAN'ın *Tarih Anlatıyor*, Aka GÜNDÜZ'ün *Mavi Yıldırım* ve *O Bir Devirdi*, Yunus NÜZHET'in *Hedef*, Necmettin Veysi'nin *Güneş*, Saim Kerim KALKAN'ın *Vatan* ve *Vazife*, Ahmet Faik'in *Vasiyet*, Aziz NOGAY'ın *Sevrden Lozana*, Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia*, Hayrettin İLHAN'ın *Gün Doğarken* adlı oyunları bu devirde yazılan ve ihanet temini yukarıda belirtilen şekilde vurgulayan tarihi oyunlardır.

8. Taassup

1923 – 1940 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan eserlerde işlenen bir diğer tema da taassuptur. Bu dönem sanatçıları, taassubu Osmanlı'nın çöküşü ile başlayan ve Türk ülkesinin işgal edilişi ile devam eden sürecin gerçekleşmesini sağlayan etkenlerin en önemlisi olarak göstermiştir. Ayrıca taassubun Millî Mücadele'nin ve Atatürk Devrimleri'nin gerçekleşmesi önündeki önemli bir engel teşkil ettiği de vurgulanmıştır.

Bürhan Cahit'in *Gâvur İmam*, İ. Tarık ÇAKMAK'ın *Bozkurt*, Aka GÜNDÜZ'ün *O Bir Devirdi*, Ahmet Faik'in *Vasiyet*, Ali Mustafa'nın *Cem*, Halit Fahri'nin *Nedim*, Yusuf Niyazi'nin *Alemdar yahut Civelek Mustafa*, Mücteba Selâhattin OR'un *Ülkü Yol-*

cusu, Yaşar Nabi'nin *Mete* adlı oyunları söz konusu dönemde yazılan ve taassup temasını yoğun olarak işleyen tarihî oyunlardır.

9. Savaşın Neden Olduğu Olumsuzluklar

Savaşın neden olduğu olumsuzluklar, bu dönem eserlerinde oldukça sık işlenen bir diğer temadır. Sanatçılar, eserlerde Türk halkının maruz kaldığı insanlık dışı muamelelere geniş yer vermiştir.

Bürhan Cahit'in *Gâvur İmam*, Yunus Nüzhet'in *Hedef*, Aka GÜNDÜZ'ün *Mavi Yıldırım*, Yaşar Nabi'nin *Beş Devir*, Hüsamettin Şemsi'nin *Kurtuluş*, Avni ÇANDAR'ın *30 Ağustos*, Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia*, Ali Zühtü ve Mücteba Selâhattin'in *Tarih Utandı*, H. İlhan'ın *Gün Doğarken*, Necmettin Veysi'nin *Güneş* adlı oyunları 1923 1940 yılları arasında yazılmış ve savaşın neden olduğu olumsuzluk üzerinde duran tarihî piyeslerdir.

10. Vazife Bilinci

Vazife Bilinci, 1923 – 1940 yılları arasında yazılan eserlerde işlenen ve Cumhuriyet yurttaşlarının özelliklerinden biri olarak gösterilen bir tema olarak dikkat çeker.

Aziz NOGAY'ın *En Ulu Eseri*, Osman Sabri'nin *Vatan Uğrunda*, M. Feridun'un *Kapıyı Çalan Asker*, Saim Kerim KALKAN'ın *Vatan ve Vazife* adlı eserleri söz konusu dönemde yazılan ve vazife bilincini vurgulayan tarihî oyunlardır.

B) 'BEN'E YÖNELİK TEMALAR

1923 – 1940 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan eserlerde 'ben'e yönelik temalar olarak aşk, ölüm, özlem ve kin temaları işlenir.

1. Aşk

Aşk temi, tarihî oyunlarda iki şekilde işlenmiştir. Bunlardan ilkinde aşk, başlı başına bağımsız bir tema olarak, ikincisinde ise eserdeki diğer toplumsal temalarla ilişkilendirilerek işlenmiştir.

Münir Hayri EGELİ'nin *Bayönder*, S. Behzat'ın *Attilâ'nun Düğünü*, Ali Mustafa'nın *Cem*, Halit Fahri OZANSOY'un *Nedim* adlı eserlerde aşk, bağımsız bir tema olarak işlenmiştir.

Bu dönem sanatçıları, özellikle konusunu Millî Mücadele'den alan eserlerde aşk temini vatan sevgisinin ya da vazife bilinci gibi toplumsal temaların gölgesinde bırakmıştır.

Osman TÜRKOĞLU'nun *Tipi*, Celal TUNCER'in *Devrim Yolcuları*, Vasfi Mahir'in *Yaman*, Necip Fazıl KISAKÜREK'in *Tohum*, Abdullah Ziya KOZANOĞLU'nun *Kozanoğlu*, Yunus Nüzhet'in *Hedef*, Osman Sabri'nin *Vatan Uğrunda*, Ahmet Faik'in *Vasiyet*, Ali Zühtü ve Mücteba Selâhattin'in *Tarih Utandı*, Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia*, Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in *Kahraman*, Necmettin Veysi'nin *Güneş*, Nüzhet Haşim SİNANOĞLU'nun *Sakarya ve Bir Zabitin 15 Günü*, Saim Kerim KALKAN'ın *Vatan ve Vazife* adlı eserleri aşk teminin eserdeki toplumsal temaların gölgesinde bırakıldığı tarihî oyunlardır.

2. Ölüm

1923 – 1940 yılları arasında yazılmış tarihî oyunlarda ölüm, vatan sevgisi, vazife bilinci ya da fedakârlık gibi sosyal temaları ile ilişkilendirilerek işlenmiştir. Bu eserlerde ölüm, söz konusu sosyal temaların bir nevi kanıtı veya göstergesi olarak sunulur.

Ramazan Gökalp ARKIN'ın *Gömüllerin Türküsü*, A. İsmet'in *Sümer Ülkerleri*, M. Feyzi SÖZENER'in *Yurdum İçin*, Galip Naşit'in *Destan*, Avni ÇANDAR'ın *30 Ağustos*, Aziz Nogay'ın *En Ulu Eseri*, Osman Sabri'nin *Vatan Uğrunda*, Yunus NÜZHET'in *Hedef*, Abdullah Ziya KOZANOĞLU'nun *Kozanoğlu*, Necip Fazıl KISAKÜREK'in *Tohum*, Celâl TUNCER'in *Devrim Yolcuları*, Nüzhet Haşim SİNANOĞLU'nun *Sakarya ve Bir Zabitin 15 Günü*, Ali Zühtü ve Mücteba Selâhattin'in *Tarih Utandı*, Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia*, Halit Fahri OZANSOY'un *On Yılın Destanı*, Yaşar Nabi'nin *Ateş*, Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in *Beş Devir* adlı eserlerinde ölüm, yukarıda belirtildiği şekilde ele alınmış piyeslerdir.

Halit Fahri OZANSOY'un *Nedim* adlı oyununda ise ölüm, dünya zevklerini sona erdiren olumsuz bir olgu olarak ele alınmıştır.

III. ZAMAN

1923 – 1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlarda Cumhuriyet sonrası bir anlatma zamanından Türk tarihinin çeşitli dönemlerindeki vak'a zamanlarına gidilmiştir.

Bu dönem eserlerinin büyük bölümünün vak'a zamanları, çok geniş zaman dilimlerini kapsar. Yazarlar, bu geniş zaman dilimlerini, perdeler arasındaki zaman atlamaları ile eserlere sığdırmıştır. Yine bu dönemde zaman birliğinin sağlandığı eserler de mevcuttur.

IV. MEKÂN

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılan tarihî oyunlarda dış mekân, iç mekâna nazaran ikinci plânda tutulmuştur. Sanatçıların dış mekânlara dair genellikle İstanbul, Ankara, Sivas, Erzurum, Bilecik, Kütahya, Adapazarı, İzmir, Paris, Maraş gibi şehir isimleri ile bazı köy ve yöre isimleri vermekle yetindikleri dikkat çekicidir.

Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in *Ateş*, Yaşar Nabi'nin *Beş Devir*, M. Feyzi SÖZENER'in *Yurdum İçin*, Avni ÇANDAR'ın *30 Ağustos* adlı eserleri bu dönemde yazılan ve dış mekâna ağırlık verilen tarihî oyunlardır.

İç mekân olarak ise bir evin bölmeleri, karakol, hastahane, dağ evi, çadır gibi yerler kullanılmıştır.

Eserlerde söz konusu mekânların dekor kurgularında sadelik ön plânda tutulmuştur. Bu durum, piyeslerin sergilenebilirliğini kolaylaştırmak için gerekli görülmüştür.⁴

⁴ Ahmet Hulusi, bu durumu oğlu Baha Hulusi'ye şöyle izah eder:

"Oğlum Baha!

Yeni ve ileri bir telekkiye göre 'san'at, san'at içindir' şeklinde çıkıp, 'muayyen bir gayenin tesir vasıtası' olduktan sonra, tiyatro da, yalnız bedîî hislerin değil milliyet ve her hangi bir hissini aşılmasına vasıta oluyor. Görülüyorki hükümetimiz de; yaptığı inkulâbı ileri götürmek için yurtdaşlara, bu inkulâbın gayesini anlatmak ve yurt yavrularını böyle yetiştirmek istiyor; bunun için erbabı kalemi teşvikten hiç geri durmuyor.

Bana öyle geliyor ki; bu teşvika rağmen erbabı kalem bize, debdebe ve ihtişamlı; her vakit tedariki mümkün olamayan tekellüfatı müstelzim, dekor, mobilye ve kostümü ihtiva eden; eşhas, ve mekân itibarile de her yerde kabiliyeti tatbikiyyesi olamayan piyesler vücuda getiriyorlar..

Bu piyesler mükemmel sahneleri olan vilâyetlerdeki Halkevlerinde oynanabilir, fakat çardaktan başka hiçbir şey kurulamayan ufacık bir köyceğizde sahneye konması kabil midir?

İşini gücünü bıraktırp köylüyü şehirlerdeki Halkevlerine getiremiyoruz, bari üç beş kişi toplanıp onların ayaklarına gidelim ve istenilen gayeye ulaştıracak bu piyesleri orada temsil edelim.

Celâl TUNCER'in *Devrim Yolcuları*, Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in *Akın*, Aka GÜNDÜZ'ün *Mavi Yıldırım*, Halit Fahri OZANSOY'un *Nedim* ve Necip Fazıl KISA-KÜREK'in *Tohum* adlı oyunları ise ayrıntılı dekor bilgileri ile dikkat çeken tarihî oyunlardır.

V. ŞAHİS KADROSU

A) TARİHİ ŞAHSİYETLER

1. Erkek Şahıslar

a) Mücadeleleri ve başarıları ile Tarihe Işık Tutanlar

Mücadeleleri ve başarıları ile tarihe ışık tutan şahıslar, bu dönem eserlerinin bir çoğunda eski Türk devletlerinin hükümdarlarıdır. Yazarların Türk tarihinden seçtikleri bu kahramanlar, Cumhuriyet insanına özgüven kazandırmak, Türk milletinin erdemlerini sergilemek ve millî kimlik oluşturmak bilinçli tercihlerin bir sonucudur.

Aziz NOGAY'ın *Sevrden Lozana* adlı oyununda İsmet Paşa, S. Behzat'ın *Attilâ'nın Düğünü* adlı oyununda Attilâ, Hayrettin İLHAN'ın *Altın Yay* adlı oyununda Mete, Vehbi Cem AŞKUN'ın *Oğuz Destanı* adlı oyununda Oğuz, Yaşar Nabi'nin *Mete* adlı oyununda Mete, Feyzi KUTLU'nun *Timurhan* adlı oyununda Timur ve Yıldırım, Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in *Akın* adlı oyununda İstemi Han, Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın *Attilâ* adlı oyununda Attilâ, 1923 – 1940 yılları arasında yazılan tarihî piyeslerde yer alan mücadeleleri ve başarıları ile tarihe ışık tutan şahıslardır.

Abdullah Ziya KOZANOĞLU'nun *Kozanoğlu* adlı eserindeki Kozanoğlu Ali Bey de Osmanlı'ya karşı mücadele eden bir aşiret beyi olarak, Bürhan Cahit'in *Gâvur İmam* adlı eserinde Anzavur İsyanı'na karşı koyan Hamdi Bey, Biga'da millî kuvvetler komutanı olarak bu grupta değerlendirilmelidir.

Yazıcılarımız maalesef şimdiye kadar bunları düşünmemişler. Onlar inkılâbı sevdiren onun ehemmiyetini anlatmak, milliyet hislerini aşlamak ve tam manasile milletin kalbine girebilmek için bu tarzdaki piyesleri bırakmalı, yurdumuzun en ücra yerlerindeki köyceğizlerde külfetsiz, masrafsız olarak oynanabilecek eserler yazmalıdırlar. (Baha Hulusi, İsimsiz Facia, Remzi Kitabhanesi, İstanbul, 1933, s.3)

b) Hayatlarından İbret Alınacak Olanlar

1923 – 1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlarda hayatlarından ibret alınacak olan şahısların Osmanlı tarihinden seçilmiş olmaları dikkat çekicidir. Söz konusu şahıslar, şahsî çıkar ve maddî kazanç peşinde olan ve bu amaçlarına ulaşmak noktasında başarısız olmuş kişilerdir.

Halit Fahri OZANSOY'un *Nedim* adlı oyununda Nedim, Ali Mustafa'nın *Cem* adlı oyununda Cem, Yusuf Niyazi'nin *Alemdar yahut Civelek Mustafa* oyununda Alem-dar Mustafa Paşa, Feyzi KUTLU'nun *Timurhan* adlı oyununda Timurhan bu dönemde yazılan tarihî oyunlardaki hayatlarından ibret alınacak şahıslardır.

2. Kadın şahıslar

Bu dönem eserlerinde tarihî bir şahıs olarak kadın, Hayrettin İLHAN'ın *Altın Yay* adlı oyunundaki Yenişi'dir. Yenişi, sosyal hayatta aktif rol üstlenen, Cumhuriyet'in kadın yurttaş profiline uygun, örnek bir şahıs olarak dikkat çeker.

B) TARİHİ GÖSTERİLEN ŞAHISLAR

1923 –1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunların birçoğunda, tarihî gösterilen şahıslar, belirli bir misyonu üstlenmiş, tek yönlü ve idealize edilmiştir. Bu durum, oyunların tezli oluşunun⁵ ve oyunlarda verilmek istenen düşüncelerin sanat yapma gayesinin önünde tutulmasının bir sonucudur. Sonuç olarak, söz konusu eserlerde yer alan şahısların birçoğu bazı yönleri ile Cumhuriyet insanına model olabilecek niteliktedir.⁶

1. Erkek Şahıslar

⁵ 'Cumhuriyet döneminde kaleme alınan eserlerin büyük çoğunluğu, yapılan inkılapların Türk tarihine ve insanına uygun olduğu fikrine hizmet eder. Oyunların hemen hemen hepsinde fikir, sanat endişesinin önündedir. Buna rağmen düşüncelerinin çok başarılı bir şekilde verildiğini söylemek oldukça zordur. Sadece yazıldığı dönemin düşünce düzeyi ve tarihe bakışının birer aynası durumundadırlar.' Abdullah ŞENGÜL, "Tiyatro Edebiyatında Osmanlı Öncesi Türk Tarihinin Etkisi", *AKÜ S. B. Dergisi*, C. IV, S. 1, s. 67

⁶ ŞENGÜL, s. 66. (alıntı)

a) Ülkücü Aydın

Cumhuriyet'in ilk yıllarında yazılmış eserlerde ülkücü aydın, vatanını seven, Türklük şuuruna sahip, devrimlerin gereğine inanan ve bunları özümsemiş, milletine güvenen mutaassıp düşünceye karşı koyan, gelecekte umutlu bir şahıs olarak sunulmuştur.⁷

Ramazan Gökalp ARKIN'ın *Gönülleri Türküsü* adlı oyununda Doktor, Ferit Celal GÜVEN ve Raşit Rıza'nın *Çakır Ali* adlı oyununda Doktor, Nahit Sırrı ÖRİK'in *Sönmeyen Ateş* adlı oyununda Fuat, Aziz Mustafa'nın *Matem Marşı* adlı oyununda Feyzullah, Mücteba Selâhattin OR'un *Ülkü Yolcusu* adlı oyununda Kerim, Necip Fazıl KISAKÜREK'in *Tohum* adlı oyununda Ferhad Bey, Halit Fahri'nin *Fedakârlık* adlı oyununda Niyazi; *On Yılın Destanı* adlı oyununda Turgut, Muallim ve Mühendis; Neditim adlı oyununda Neyzen, Aka GÜNDÜZ'ün *O Bir Devirdi* adlı oyununda Yurdun, Alpagot ve Turan; *Beyaz Kahraman* adlı oyununda Profesör, Faruk Nafiz'in *Özyurt* adlı oyununda Ozan ve Bilgiç bu dönem oyunlarında karşılaşılan ülkücü aydın tipleridir.

Bu dönem oyunlarında aydın ülkücü olarak nitelendirilebileceğimiz yönetici durumunda bazı tipler de mevcuttur.

A. İsmet'in *Sümer Ülkerleri* adlı oyununda Uta - Keyal, Faruk Nafiz'in *Özyurt* adlı oyununda Demirhan, Abdülhak Hamit'in *Hakan* adlı oyununda Hakan, Münir Hayri EGELİ'nin *Bayönder* adlı oyununda Bayönder, Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın *Çoban* adlı oyununda Bey aydın ülkücü kimliğini taşıyan ve Türk milletinin erdemlerini kendi şahıslarında toplamış tiplerdir.

b) Züppe Erkek

Ele aldığımız eserlerde züppe erkek tipini, Batı kültürünü özümseyememiş olmasına rağmen batılı gibi davranan, kendi kültürüne yüz çevirmiş, Türk'ü hakir gören, Millî Mücadele'ye karşı Saray'ın yanında yer alan, işgalcilerle işbirliği yapan, para ve kadın peşinde olan kişiler şeklinde sıralayabiliriz.

⁷ Ülkücü aydın tipinin özellikleri hakkında daha geniş bilgi için bkz. Sevdâ ŞENER, *Çağdaş Türk Tiyatrosunda İnsan*, Ankara Üniversitesi DTCF yayınları, Ankara, 1972, s. 76.

Necmettin Veysi'nin *Güneş* adlı oyununda Abdi Bey, Aka GÜNDÜZ'ün *Mavi Yıldırım* adlı oyununda Firuz, Vasfi Mahir'in *Yaman* adlı oyununda Paşa, Peyami SAFA'nın *Gün Doğuyor* adlı oyununda Rüstem, Osman TÜRKOĞLU'nun *Tipi* adlı oyununda Hayri, Nahit Sırrı ÖRİK'in *Sönmeyen Ateş* adlı oyununda Seyfeddin, Nüzhet Haşim SİNANOĞLU'nun *Bir Zabitin 15 Günü* adlı oyunda Safa bu dönem yazılan tarihi tiyatrolardaki züppe erkek tipleridir.

c) Ülkücü Genç Erkek

Aydın Genç erkek tipi, toplumun ülküsel değerlerini simgeleyen, Cumhuriyet ve devrimlerini sürdürecektir güç olarak gösterilmiştir.⁸

Peyami SAFA'nın *Gün Doğuyor* adlı oyununda Murat, Vasfi Mahir'in *Yaman* adlı oyununda Yaman, Osman Sabri'nin *Vatan Uğrunda* adlı eserinde Hasan, A. İsmet'in *Sümer Ülkeleri* adlı oyununda Atap, Borson ve Kurum, Mücteba Selâhattin OR'un *Ülkü Yolcusu* adlı oyununda Kamil, Aziz Mustafa'nın *Matem Marşı* adlı oyununda Necdet ve Tahir, Ferit Celal ve Raşit Rıza'nın *Çakır Ali* adlı oyununda Çakır Ali, Yunus Nüzhet'in *Hedef* adlı oyununda Mehmet, Reşat Nuri GÜNTEKİN'in *İstiklâl* adlı oyununda adalı Halil, Hüsamettin Şemsi'nin *Kurtuluş* adlı oyununda Ahmet, Yaşar Nabi'nin *Beş Devir* adlı oyununda Şinasi, Ahmet ve Şakir, *Mete* adlı oyununda Tuğrul, Celal TUNCER'in *Devrim Yolcuları* adlı oyununda Oben, Osman TÜRKOĞLU'nun *Tipi* adlı oyununda Demir, Aziz NOGAY'ın *En Ulu Eseri* adlı oyununda Cevat ve Nusret, M. Feyzi SÖZENER'in *Yurdum İçin* adlı oyununda Orhan ve Erhan, Ramazan Gökalp ARKIN'ın *Gönülleri Türküsü* adlı oyununda Tunçkanat ve Genç, Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in *Ateş* adlı oyununda Ahmet, *Akın* adlı oyununda Bumin, Bayan ve demir, Aka GÜNDÜZ'ün *Mavi Yıldırım* adlı oyununda Yalçın, Tuncer, Nuri ve Kaya, Nihat Sami'nin *Kızıl Çağlayan* adlı oyununda Hüsmen, Ali Zühtü ve Mücteba Selahattin'in *Tarih Utandı* adlı oyununda Kemal, Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia* adlı oyununda İhsan, Cevat ve Orhon, H. İlhan'ın *Gün Doğarken* adlı oyununda Demir, Nüzhet Haşim SİNANOĞLU'nun *Sakarya* adlı oyununda Faik ve Muhsin, *Bir Zabitin 15 Günü* adlı oyununda Orhon, İ. Tarık ÇAKMAK'ın *Bozkurt* adlı oyununda Doğrul, Kaya ve Bozkurt bu dönemde yazılan eserlerde yer alan ülkücü genç erkek tipleridir.

⁸ ŞENER, s. 81.

d) Züppe Genç Erkek

Züppe genç erkek, millî değerlerine yabancı, saltanat yanlısı bir tiptir.

Aziz Mustafa'nın *Matem Marşı* adlı oyununda Nejat, Vasfi Mahir'in *Yaman* adlı oyununda Cemil, Celâl ve Faruk bu dönem eserlerindeki züppe genç erkeklerdir.

e) Asker Tipler

1923 – 1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlarda asker tipler, vatan sevgisi ve Atatürk'e bağlılıkları ile dikkat çeken idealist şahıslardır.

Yusuf Niyazi'nin *Alemdar yahut Civelek Mustafa* adlı oyununda Civelek Mustafa, Avni ÇANDAR'ın *30 Ağustos* adlı oyununda Kumandan, M. Feridun'un *Kapıyı Çalan Asker* adlı oyununda Asker, M. Feyzi SÖZENER'in *Yurdum İçin* adlı oyununda Binbaşı, Aziz NOGAY'ın *En Ulu Eseri* adlı oyununda Fehim, Celal TUNCER'in *Devrim Yolcuları* adlı oyununda Binbaşı, Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in *Kahraman* adlı oyununda Bekir Çavuş, Halit Fahri'nin *On Yılı Destanı* adlı oyununda Yüzbaşı, Necmettin Veysi'nin *Güneş* adlı oyununda Mehmet Onbaşı, Saim Kerim KALKAN'ın *Vatan ve Vazife* adlı oyununda Ermen ve Aral, Ahmet Faik'in *Vasiyet* adlı oyununda Osman ve Necdet bu dönem eserlerindeki asker tipleridir.

2. Kadın Şahıslar

a) Ülkücü Kadın

1923 – 1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlardaki ülkücü kadınların ortak özelliği sahip oldukları eşsiz vatan sevgileridir. Bazı eserlerde ülkücü kadın tipler, Türk kadınına modellik teşkil edecek niteliklerle donatılmıştır.

Peyami SAFA'nın *Gün Doğuyor* adlı oyununda Halime, Osman Sabri'nin *Vatan Uğrunda* adlı oyununda Samiye, Münir Hayri EGELİ'nin *Bayönder* adlı oyununda Bayan İzgen, Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın *Attilâ* adlı oyununda Honora, Feyzi KUTLU'nun *Timurhan* adlı oyununda Olcay, M. Feridun'un *Kapıyı Çalan Asker* adlı oyu-

nunda Kadın, Halit Fahri'nin *On Yılı Destanı* adlı eserinde Gönül, Necmettin Veysi'nin *Güneş* adlı oyununda Sahiha bu dönem oyunlarında yer alan ülkücü kadın tipleridir.

b) Züppe Kadın

Züppe kadın tipleri, millî kimliklerine yabancı, Millî Mücadele'ye karşı çıkan olumsuz şahıslardır.

Nahit Sırrı ÖRİK'in *Sönmeyen Ateş* adlı oyununda Nerimen, Nüzhet Haşim SİNANOĞLU'nun *Bir Zabitin 15 Günü* adlı oyununda Zerrin ve Sabiha, Aka GÜNDÜZ'ün *O Bir Devirdi* adlı oyununda Ziba, Saim Kerim KALKAN'ın *Vatan ve Vazife* adlı oyununda Nerime bu dönem tarihî oyunlarında yer alan züppe kadın tipleridir.

Ayrıca bu dönemde yazılan tarihî oyunlarda hırslarının esiri olmuş, kıskanç ve çıkarıcı kadın tipleri ile de karşılaşırız.

c) Ülkücü Genç Kız

1923 –1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlarda ülkücü genç kız tipleri, yurt sevgisi ve bu sevginin getirdiği sorumluluğa sahip, şahsî geleceklerinden ziyade, milletin geleceğini önemseyen, Atatürk'e ve Atatürkçü düşünceye bağlı, devrimleri özümsemiş Türklük şuuruna sahip idealist kişilerdir.

H. İlhan'ın *Gün Doğarken* adlı oyununda Sarı Yıldız, Nihat Sami'nin *Kızıl Çağlayan* adlı oyununda Nimet, İbrahim Tarık ÇAKMAK'ın *Bozkurt* adlı oyununda Türkil, Aka GÜNDÜZ'ün *O Bir Devirdi* adlı oyununda Nilüfer ve Laçın; *Mavi Yıldırım* adlı oyununda Türköz ve Ayşe, Yaşar Nabi'nin *Mete* adlı oyununda Beyhan, Nahit Sırrı ÖRİK'in *Sönmeyen Ateş* adlı oyununda Belas, Peyami SAFA'nın *Gün Doğuyor* adlı oyununda Seyhan, A. İsmet'in *Sümer Ülkeleri* adlı oyununda Ninan, Nidaba ve Şubat, Hüsamettin Şemsi'nin *Kurtuluş* adlı oyununda Zeynep, Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın *Çoban* adlı oyununda Bey Kızı, Bürhan Cahit'in *Gâvur İmam* adlı oyununda Ayten, Celâ TUNCER'in *Devrim Yolcuları* adlı oyununda Ayüksel, Faruk Nafiz'in *Özyurt* adlı oyununda Söğüt ve Işık, *Akın* adlı oyununda Suna, Abdülhak Hamit'in *Hakan* adlı oyununda Çoban Kızı, Nüzhet Haşim SİNANOĞLU'nun *Bir Zabitin 15 Günü* adlı oyununda Neriman bu dönem tarihî tiyatrolarındaki ülkücü genç kız tipleridir.

d) Züppe Genç Kız

Züppe Genç Kız tipi, tıpkı züppe erkek ve kadın tiplerindeki gibi millî kimliğine yabancı, saltanat yanlısı, işgalcilerle işbirliği yapan dejenere olmuş tiplerdir.

Celal TUNCER'in *Devrim Yolcuları* adlı oyununda Ayüksel, Osman TÜR-KOĞLU'nun *Tipi* adlı oyununda Güleşan bu dönem oyunlarında görülen züppe genç kız tipleridir.

3. Diğerleri

a) Köylü Tipler

1923 –1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlarda, özellikle Millî Mücadele'yi konu edinenlerde, Anadolu köylüsünün ön plâna çıkartıldığı görülür. Eserlerde Türk köylüsü, Millî Mücadele'ye top yekun dahil olmuş, Atatürk 'e ve Atatürkçü düşünceye bağlı, Osmanlı tarafından ihmal edilmiş, cahil bırakılmış fakat Türklüğü yitirmiş kişiler olarak takdim edilir.

aa) Köylü Kadın

Bu dönemde yazılan tarihî oyunlarda köylü kadın, Millî Mücadele'nin içinde, erkeğinin arkasında yer alır.

Ramazan Gökalp ARKIN'ın *Gönülleri Türküsü* adlı oyununda Ana, Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in *Ateş* adlı oyununda Zeynep, Avni ÇANDAR'ın *30 Ağustos* adlı oyununda Dudu Aba, Güllü ve Elmas, Halit Fahri OZANSOY'un *On Yılı Destanı* adlı oyununda Koca Nine 1923 –1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlardaki köylü tipleridir.

ab) Köylü Erkek

1923 –1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlarda köylü erkek tipi olarak, Osmanlı döneminde Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı'na katılıp yaralanmış, son olarak Anadolu'nun müdafaası için son bir gayretle cepheye koşan ya da cephe gerisinde hizmet etmeye çalışan vatansever kişiler vücuda getirilmiştir.

Halit Fahri OZANSOY'un *On Yılı Destanı* adlı oyununda İhtiyar Saz Şairi, Nihat Sami'nin *Kızıl Çağlayan* adlı oyununda Osman, İbrahim Tarık ÇAKMAK'ın *Bozkurt* adlı oyununda Mehmet Çavuş, Ferit Celal ve Raşit Rıza'nın *Çakır Ali* adlı oyununda Köse Dayı, Hüsamet'in İŞİN'in *Atatürk'e İlk Kurban* adlı oyununda İhtiyar, Necip Fazıl KISAKÜREK'in *Tohum* adlı oyununda Hancı, Yunus Nüzhet'in *Hedef* adlı oyununda Osman Efe, Bürhan Cahit'in *Gâvur İmam* adlı oyununda Veli Dayı, Avni CANDAR'ın *30 Ağustos* adlı oyununda Dombay Ali, Kanber, Düztabanve İmam bu dönemde yazılmış tarihî oyunlardaki köylü erkek tipleridir.

ac) Köylü Kızı

Bu dönemde kaleme alınan tarihî oyunlarda köylü kızlar, vatan sevgisine sahip, Millî Mücadele'ye iştirak eden, gençliklerini ülkeleri uğrunda harcayabilecek olan fedakâr kişiler olarak işlenir.

Avni CANDAR'ın *30 Ağustos* adlı oyununda Fatuş, Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia* adlı oyununda Kezban, Faruk Nafiz ÇAMLIBEL'in *Kahraman* adlı oyununda Emine; *Ateş* adlı oyununda Ayşe, Saim Kerim KALKAN'ın *Vatan ve Vazife* adlı oyununda Altın, Ferit Celal ve Raşit Rıza'nın *Çakır Ali* adlı oyununda Eşe, Ramazan Gökalp ARKIN'ın *Gönüllerin Türküsü* adlı oyununda Özden, Yunus Nüzhet'in *Hedef* adlı oyununda Ayşe 1923 –1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlardaki köylü kız tipleridir.

ad) Muhtar

Millî Mücadele dönemini konu edinen oyunlarda vatan sevgisi ve Türklük şuuruna sahip muhtar tipleri ile karşılaşılır.

Avni CANDAR'ın *30 Ağustos* adlı oyununda Satılmış, Faruk Nafiz'in *Kahraman* adlı oyununda Muhtar, Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia* adlı oyununda Muhtar bu dönemde yazılmış tarihî oyunlardaki muhtar tipleridir.

Avni CANDAR'ın *30 Ağustos* adlı oyununda Cumhuriyet sonrası, bir kadın olan Fatuş, muhtar olur ve köyü çok kısa bir sürede modern ve bakımlı hâle getirir. Bu durum Cumhuriyet Türkiye'si'nde sosyal değişimi göstermesi açısından önemlidir.

ae) Ağa

1923 –1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlarda iki farklı ağa tipi işlenir. Bunlardan ilki, vatansever ve bilinçli kişilerdir. Necip Fazıl KISAKÜREK'in *Tohum* adlı oyununda yer alan beş ağa, Hüsamettin Şemsi'nin *Kurtuluş* adlı oyununda Mehmet Ağa söz konusu ağa tipinin temsilcileridir.

İkinci ağa tipi ise halkı ezen, çıkarıcı ve işbirlikçi kişilerdir. Abdullah Ziya KOZANOĞLU'nun *Kozanoğlu* adlı oyununda Arslan, Nihat Sami'nin *Kızıl Çağlayan* adlı oyununda Ahmet, sözü edilen zorba ağa tipinin temsilcileridir.

b) Çocuk Tipler

1923 –1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlarda Cumhuriyet neslini temsil eden çocuk kahramanlarla karşılaşırız. Bu çocuklar, tarihini bilen, Atatürk sevgisi ile dolu model tiplerdir.

İbrahim Tarık ÇAKMAK'ın *Bozkurt* adlı oyununda Dinçtürk, Fuat Edip ALTAN'ın *Tarih Anlatıyor* adlı oyununda Çocuk, Vehbi Cem AŞKUN'ın *Oğuz Destanı* adlı oyununda Ülkü, Galip NAŞİT'in *Destan* adlı oyununda Gülümser, Atıl, Doğan, Sevinç, Gürbüz ve Ergün bu dönemde yazılan tarihî oyunlardaki çocuk tipleridir.

c) Yobaz Tipler

1923 –1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlarda halkın dinî duygularını istismar eden, dini kişisel çıkarları için kullanan , Millî Mücadele karşıtı yobaz tiplere sıkça yer verilir. Bazı eserlerde ise yobaz tiplerin eleştirisi yapılırken, bu tiplerin eserde yalnızca adları verilmiştir.

Mücteba Selâhattin OR'un *Ülkü Yolcusu* adlı oyununda Hüsmen ve Recep, Yaşar Nabi'nin *Mete* adlı oyununda Mücrim, Bürhan Cahit'in *Gâvur İmam* adlı oyununda Müftü, Yusuf Niyazi'nin *Alemdar yahut Civelek Mustafa* adlı oyununda Ocak İmamı Hasan, Ferit Celal ve Raşit Rıza'nın *Çakır Ali* adlı oyununda İmam, Halit Fahri'nin *Nedim* adlı oyununda İki Tilmiz, Necmettin Veysi'nin *Güneş* adlı oyununda Abdi Bey, Aka GÜNDÜZ'ün *O Bir Devirdi* adlı oyununda Tomruk Hoca ve Kalpazan Hafız; *Mavi*

Yıldırım adlı oyununda Hafız, Ali Mustafa'nın *Cem* adlı oyununda Borciya bu dönemde yazılan tarihî oyunlardaki yobaz tiplerdir.

d) Anlatıcı Şahıslar

1923 –1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunların bir kısmında vak'anın anlatıcısı durumunda bazı şahıslar yer alır. Zamandan bağımsız olan bu şahıslar, Türk milletinin erdemlerini, Atatürk'ün büyüklüğünü tarihten kesitler sunarak yanlarındaki kişilere ve ya seyirciye anlatırlar.

Fuat Edip ALTAN'ın *Tarih Anlatıyor* adlı oyununda Tarih, Münir Hayri EGE-Lİ'nin *Bayönder* adlı oyununda Ozan bu dönemde yazılan tarihî oyunlardaki anlatıcı şahıslardır.

VI. DİL VE ÜSLÛP

1923 –1940 yılları arasında yazılan tarihî tiyatroların büyük kısmında oyun dili, konuşma diline dayandırılmıştır.⁹

1930'lu yıllarda hız kazanan Öztürkçecilik eğiliminin yansımalarını tiyatro oyunlarında da görmek mümkündür.¹⁰ Bu durum, tiyatronun dilde sadeleşme ve Öztürkçenin yaygınlaştırılması noktasında üstlenmiş olduğu aktif rolü net olarak ortaya koymaktadır.

1923 –1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlarda bu kalıba uymayan bazı oyunlar da mevcuttur. Aziz Mustafa'nın *Matem Marşı*, Halit Fahri'nin Nedim, Yusuf Niyazi'nin *Alemdar yahut Civelek Mustafa* ve Abdülhak Hamit'in *Hakan* adlı oyunla-

⁹ “Yaygın ve yerleşik bir anlayışa göre oyun dili, öncelikle konuşma diline dayandırılmalıdır. Kişiler günlük yaşamlarında, çarşıda, pazarda, yolda, sokakta nasıl konuşuyorlarsa, oyunlarda da aynı dille konuşmalı. Kişiyi belirleyen, oluşturan onun dilidir gerçeği hiçbir zaman unutulmamalıdır. Buna ters düşen karşıt bir tutum, oyunun inandırıcılığını, gerçekliğini gölgeler.” Emin ÖZDEMİR, “Öz Türkçe”, *Türk Dili, Kısa Öyküler Sayısı*, S. 214, Temmuz 1969, s. 583.

¹⁰ Yüksel TAŞKIN, Öztürkçecilik eğilimini devletin sistematik bir çalışması olarak kabul eder: “1932 – 35 arası ‘öztürkçeci’ atılım dönemi olarak düşünebilir. CHP Halkevleri Radyo ve bütün gazeteler, tam bir seferberlik hâliyle, dilde özdeşleştirme politikasına iştirak etmekteydiler.” Yüksel TAŞKIN, “Kemalist Kültür Politikaları Açısından Türk Tarih ve Dil Kurumu”, *Modern Türkiye 'de Siyasal Düşünce, Kemalizm İl*, C. 2, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001, s. 420.

Bu dönemde yazılan bazı oyunlarda yazarlar piyes kahramanlarının bir kısmını yöresel ağızlarda konuşturulmuştur. Avni CANDAR'ın *30 Ağustos*, Peyami SAFA'nın *Gün Doğuyor*, Necmettin Veysi'nin *Güneş* adlı oyunları yöresel şivelerin kullanıldığı oyunlardır.

1923 – 1940 yılları arasında yazılan tarihî piyeslerin tamamı tezli oyunlardır. Bu nedenle, eserlerde verilmek istenen düşünce sanat kaygısının önüne geçmiştir. Piyelerde yer alan tek yönlü, idealize edilmiş ve gerçek hayatta pek rastlanamayacak şahıslar yer verilmiş olması, eserin ideolojik kurgusunun bir sonucudur. Basit dekor kurgularının tercihi de bu sebeptir. Yazarlar, vermek istedikleri düşüncelerin kalabalık kitlelere ulaşması amacı ile sergilenmesi kolay eserler vücuda getirmiştir. Söz konusu piyeslerde kibir diğer teknik eksiklik de, oyunlarda hareketten ziyade sözün ön plâna çıkarılmasıdır. Dönemin teknik imkânları ve biraz önce dile getirdiğimiz fiziksel kaygılar, sözün öne çıkartılmasını sağlayan en önemli etkenlerdir. Bu dönem eserlerine bir göz atıldığında, eserlerin önce duygulara, daha sonra da fikirlere hitap ettiği görülür. Bu durum, oyunların akıcılığına olumlu bir etki yapar. Bazı eserlerde bu akıcı üslûbun atasözleri, deyimler ve özdeyişlerle güçlendirildiği görülür. Örneğin Halit Fahri OZANSOY'un *Nedim* adlı oyununda “Doğru söyleyenleri dokuz köyden kovarlar.”¹¹ ile Bürhan Cahit'in *Gâvur İmam* adlı oyunundaki “Türkler arabayla avlar tavşanı.”¹², Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın *Çoban* adlı oyununda “Akacak kan damarda durmaz.”¹³ atasözlerine yer verilmiştir. Yine Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın *Çoban* adlı oyununda Atatürk'ün Gençliğe Hitabesi'nden alıntılar yapıldığı görülür. Avni CANDAR'ın *30 Ağustos*, Abdullah Ziya KOZANOĞLU'nun *Kozanoğlu* adlı oyunlarında erkek kılığına girerek savaşa katılan kadınlarla karşılaşılır. Bu, Namık Kemal'in *Vatan yahut Silistre*¹⁴ adlı oyunu ile tiyatro edebiyatımıza kattığı bir üslûp özelliğidir. Ali Mustafa'nın *Cem*, Halit Fahri'nin *Nedim* adlı oyunlarında, ortalıkta dolaşan hayaletler, ilâhi adaletin tecellisi olarak sunulan ölümler ve entrikalar ile karşılaşılır. Bu ise tiyatro edebiyatına Shakespeare'nin armağan ettiği bir üslûp özelliğidir.

¹¹ Halit Fahri, *Nedim*, s. 37.

¹² Bürhan Cahit, *Gâvur İmam*, s. 5.

¹³ Behçet Kemal ÇAĞLAR, *Çoban*, s. 43.

¹⁴ Namık Kemal, *Vatan yahut Silistre*, Haz. Sabahattin ÇAĞIN, Akademi Kitabevi, İzmir, 1996, 61 s.

VII. ŞEKİL

1923-1940 yılları arasında yazılan ve konusunu Türk tarihinden alan oyunlarda manzum olanlar çoğunluktadır. Bu oyunlardan Abdülhak Hamit'in *Hakan* adlı eseri dışındakiler hece ölçüsü kullanılarak yazılırken, *Hakan* aruz vezni ile yazılmıştır. Hece ile yazılan eserlerde 7 + 7'li hece ölçüsü daha fazla tercih edilmiş, bazı eserlerin belirli bölümleri serbest vezinle yazılmıştır. Manzum oyunların İbrahim Tarık ÇAKMAK'ın *Bozkurt* adlı oyunu dışındakiler mesnevî tarzında kafiyelenirken, *Bozkurt*'ta çapraz ka-fiye kullanılmıştır.

Mücteba Selâhattin OR'un *Ülkü Yolcusu*, Vaşfi Mahir'in *Yaman*, Yunus Nüzhet'in *Hedef*, Vehbi Cem AŞKUN'ın *Oğuz Destanı*, S. Behzat'ın *Attilâ'nın Düğünü*, Feyzi KUTLU'nun *Timurhan*, A. İsmet'in *Sümer Ülkerleri*, Galip NAŞİT'in *Destan*, Hayrettin İlhan'ın *Altın Yay*, Münir Hayri EGELİ'nin *Bayönder*, Fuat Edip ALTAN'ın *Tarih Anlatıyor*, Nihat Sami'nin *Kızıl Çağlayan*, Faruk Nafiz ÇAMLİBEL'in *Kahraman*, Özyurt, Akın ve Ateş, Halit Fahri OZANSOY'un *On Yılı Destanı*, Necmettin Veysi'nin *Güneş*, İbrahim Tarık ÇAKMAK'ın *Bozkurt*, Aka GÜNDÜZ'ün *O Bir Devirdi*, Saim Kerim KALKAN'ın *Vatan ve Vazife*, Aziz NOGAY'ın *Sevrden Lozana*, H. İlhan'ın *Gün Doğarken*, Yaşar Nabi'nin *Beş Devir*, Mete, Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın *Çoban* ve *Attilâ*, Abdülhak Hamit'in *Hakan* adlı oyunları bu dönemde yazılan tarihi oyunların manzum olanlarıdır.

Aka GÜNDÜZ'ün *Beyaz Kahraman* ve *Mavi Yıldırım*, Halit Fahri OZANSOY'un *Fedakârlık*, *Nedim* ve *On Yılı Destanı*, Reşat Nuri GÜNTEKİN'in *İstiklâl*, Hüsamettin Şemsi'nin *Kurtuluş*, Necip Fazıl KISAKÜREK'in *Tohum*, Abdullah Ziya KÖZANOĞLU'nun *Kozanoğlu*, M. Feyzi SÖZENER'in *Yurdum İçin*, Nahit Sırrı ÖRİK'in *Sönmeyen Ateş*, Aziz NOGAY'ın *En Ulu Eseri*, Hüsamettin İŞİN'in *Atatürk'e İlk Kurban*, M. Feridun'un *Kaptı Çalan Asker*, Celâl TUNCER'in *Devrim Yolcuları*, Osman TÜRKOĞLU'nun *Tipi*, Ramazan Gökalp ARKIN'ın *Gönülleri Türküsü*, Osman Sabri'nin *Vatan Uğrunda*, Ali Mustafa'nın *Cem*, Ferit Celal ve Raşit Rıza'nın *Çakır Ali*, Bürhan Cahit'in *Gâvur İmam*, Yusuf Niyazi'nin *Alemdar yahut Civelek Mustafa*, Aziz Mustafa'nın *Matem Marşı*, Peyami SAFA'nın *Gün Doğuyor*, Avni CANDAR'ın *30 Ağustos*, Ahmet Faik'in *Vasiyet*, Ali Zühtü ve Mücteba Selâhattin'in *Tarih Utandı*, Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia*, Nüzhet Haşim SİNANOĞLU'nun *Sakarya*, *Bir Zabitanın 15*

Günü, Aka GÜNDÜZ'ün *O Bir Devirdi*, Saim Kerim KALKAN'ın *Vatan ve Vazife* adlı oyunları ise bu dönemde yazılan tarihî oyunların mensur olanlarıdır.

Bu dönem oyunlarında, eserin ana bölümleri için perde, tablo, fasıl, kısım ve sahne gibi adlandırmalarla karşılaşılır. Söz konusu oyunları perde sayıları ve bölüm adlandırmalarından hareketle tasnif ettik.

Münir Hayri EGELİ'nin *Bayönder*, Baha Hulusi'nin *İsimsiz Facia*, Müçteba Selâhattin OR'un *Ülkü Yolcusu*, Necmettin IŞIN'ın *Atatürk'e İlk Kurban*, Reşat Nuri GÜNTEKİN'in *İstiklâl*, Aziz ALTUĞ'un *En Ulu Eseri*, Aka GÜNDÜZ'ün *Beyaz Kahraman*, Ali Zühtü ve Müçteba Selâhattin'in *Tarih Utandı*, Osman Sabri'nin *Vatan Uğrunda*, Galip Naşit'in *Kızıl Çağlayan*, M. Feridun'un *Kapıyı Çalan Asker*, Raşit Rıza ve Ferit Celâl'in *Çakır Ali* adlı oyunları bu dönemde yazılan tek perdelik oyunlardır.

Nihat Sami'nin *Kızıl Çağlayan*, Aziz Mustafa'nın *Matem Marşı*, Behçet Kemal'in *Çoban*, Hüsamettin Şemsi'nin *Kurtuluş*, Faruk Nafiz ÇAMLİBEL'in *Ateş*, Aziz NOGAY'ın *Sevrden Lozana*, Halit Fahri OZANSOY'un *Fedakârlık*, Feyzi Kutlu'nun *Timurhan* adlı oyunları da bu dönemde yazılmış iki perdelik tarihî oyunlardır.

Peyami SAFA'nın *Gün Doğuyor*, Yusuf Niyazi'nin *Alemdar Yahut Civelek Mustafa*, Faruk Nafiz'in *Canavar*, *Kahraman*, *Akın* ve *Özyurt*, S. Behzat'ın *Atılânın Düşünü*, Necmettin Veysi'nin *Güneş*, Nüzhet Haşim SİNSNOĞLU'nun *Sakarya ve Bir Zabitin 15 Günü*, Abdullah Ziya KOZANOĞLU'nun *Kozanoğlu*, Ahmet Faik'in *Vasiyet*, Yunus Nüzhet'in *Hedef*, Halit Fahri'nin *Nedim*, Vehbi Cem AŞKUN'un *Oğuz Destanı*, Celal Tuncer'in *Devrim Yolcuları*, Behçet Kemal ÇAĞLAR'ın *Attila*, Kazım Nami'nin *Uyanış*, M. Feyzi'nin *Sönen Ümit*, Necip Fazıl KISAKÜREK'in *Tohum*, Nahit Sırrı ÖRİK'in *Sönmeyen Ateş*, Avni CANDAR'ın *30 Ağustos*, Bürhan Cahit'in *Gâvur İmam*, A. İsmet'in *Sümer Ülkerleri*, Mete Yaşar Nabi'nin *Mete* adlı oyunları ise bu dönemde yazılan üç perdelik tarihî oyunlardır.

Aka GÜNDÜZ'ün *Mavi Yıldırım* ve *O Bir Devirdi*, Vasfi Mahir'in *Yaman*, Ali Mustafa'nın *Cem*, Osman TÜRKOĞLU'nun *Tipi* adlı eserleri de bu dönemde kaleme alınan dört perdelik tarihî oyunlardır.

Saim Kerim KALKAN'ın *Vatan ve Vazife*, İbrahim Tarık ÇAKMAK'ın *Bozkurt* adlı eserleri söz konusu dönemde yazılan beş perdelik tarihî oyunlardır.

1923-1940 yılları arasında yazılan perde yerine tablo terimini kullanan piyeslerden Ramazan Gökalp ARKIN'ın *Gönüllerin Türküsü* adlı eseri altı, Yaşar Nabi'nin *Bey Devir* adlı eseri beş, H. İlhan'ın *Gün Doğarken* adlı eseri dört, Fuat Edip ALTAN'ın *Tarih Anlatıyor* adlı eseri ise bir tablodan oluşur. Perde terimi yerimi yerine kısım terimini kullanan Halit Fabri'nin *On Yılın Destanı*, M. Feyzi SÖZENER'im *Yurdum İçin* adlı oyunları üç kısımdan oluşur. Hayrettin İlhan'ın *Altın Yay* adlı bir sahnelik oyununda ise perde yerine sahne terimi kullanılmıştır. Abdülhak Hamit'in *Hakan* adlı üç fasıllık oyununda ise perde terimi yerine fasıl kullanılmıştır. Behçet Kemal'in *Ergenekon* adlı oyununda ise bu terimlerin hiçbirisinin kullanılmadığı görülür.

KAYNAKÇA

ÇALIŞMAYA ESAS OLAN TİYATRO ESERLERİ

A. İsmet, *Sümer Ülkerleri*, Ülkü Kütüphanesi, İstanbul, 1934.

Abdülhak Hamid, *Hakan*, Akşam Matbaası, İstanbul, 1935.

Ali Mustafa, *Cem*, Ahmet Halit Kitaphanesi, İstanbul, 1931.

Ali Zühtü, Müçteba Selâhattin, *Tarih Utandı*, Devlet Matbaası, Ankara, 1933.

ALTAN, Fuat Edip, *Tarih Anlatıyor*, Safranbolu Muallimler Birliği Neşriyatı, Kastamonu, 1935.

ALTUĞ, Aziz, *En Ulu Eseri*, Ege Basımevi, Mersin, 1937.

ARKIN, Ramazan Gökalp, *Gönüllerin Türküsü*, Vilâyet Matbaası, Balıkesir, 1937.

AŞKUN, Vehbi Cem, *Oğuz Destanı*, Milli Mecmua Matbaası, İstanbul, 1935.

Aziz Mustafa, *Matem Marşı*, Ege Matbaası, Mersin, 1934.

Behçet Kemal, *Çoban*, Ankara, 1932.

Behçet Kemal, "Ergenekon", *Ülkü*, C. 1, Şubat 1933, s. 14-17.

CAHİT, Bürhan, *Gâvur İmam*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933..

CANDAR, Avni, *30 Ağustos*, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.

ÇAĞLAR, Behçet Kemal, *Attila*, Ulus Basımevi, Ankara, 1935.

ÇAKMAK, İbrahim Tarık, *Bozkurt*, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1935..

ÇAMLİBEL, Faruk Nafiz, *Ateş*, Ahmet Sait Basımevi, İstanbul, 1939.

EGELİ, Münir Hayri, *Bayönder Güneş* Matbaası, İstanbul, 1934.

FAİK, Ahmet, *Vasiyet*, Tecelli Mabaası, İstanbul, 1933.

Faruk Nafiz, *Akın*. Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.

_____. *Canavar*, Kültür Matbaası, İstanbul, 1944.

_____. *Kahraman*, Ali Fehmi, Cumhuriyet Kütüphanesi, İstanbul, 1933.

_____. *Özyurt*, İnkılâp ve Akın Kitapevleri Koll. Şti. , İstanbul, 1965.

Ferit Celâl - Raşit Rıza, Çakır Ali, 'Okullara Milli Piyesler Antolojisi' (Haz:Mustafa YILMAZKAYA), Günaydın Kitabevi, İstanbul, 1968.

GÜNDÜZ, Aka, *Mavi Yıldırım*, Hakimiyeti Milliye Matbaası, Ankara, 1934.

_____. *O Bir Devirdi*, Ulusoğlu Basımevi, Ankara, 1938.

GÜNTEKİN, Reşat Nuri, *İstiklâl*, Güven Basımevi, İstanbul, 1953.

Halit Fahri, *Fedakârlık*, Ulusal Matbaa, Ankara, 1940.

_____. *Nedim*, İnkılâp Kütüphanesi, İstanbul, 1932.

_____. *On Yılın Destanı*, Ahmet Sait Matbaası, İstanbul 1933.

HULUSİ, Baha, *İsimsiz Facia*, Devlet Matbaası, Ankara, 1933.

Hüsamettin Şemsi, *Kurtuluş*, Bilecik Halkevi Basımevi, Bilecik 1936.

İLHAN, Hayrettin, *Altın Yay*, İstanbul Sinan Matbaası, İstanbul, 1932.

_____. *Gün Doğarken*, İstanbul Maarif Kitaphanesi Matbaası, İstanbul, 1933.

İŞİN, Hüsamettin, *Atatürke İlk Kurban*, Bozkurt Matbaası, İstanbul, 1935.

KALKAN Saim Kerim, *Vatan ve Vazife*, Ulus Basımevi, Ankara, 1938.

KISAKÜREK Necip Fazıl, *Tohum*, Büyük Doğu Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 1998.

KOZANOĞLU, Abdullah. Ziya, *Kozanoğlu*, Türkiye Yayınevi, İkinci Basılış, İstanbul, 1933.

KUTLU, Feyzi, *Timurhan*, Şirketi Mürettibiye Matbaası, İstanbul, 1934.

M. Feridun, *Kapıyı Çalan Asker*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1931.

NAŞİT, Galip, *Destan*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.

Necmettin Veysi, *Güneş*, Becit Matbaası, İstanbul, 1934.

Nihat Sami, *Kızıl Çağlayan*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.

NOGAY, Aziz, *Sevrden Lozana*, Güneş Matbaası, İstanbul, 1933.

NÜZHET, Yunus, *Hedef*, Millî Piyes, İstanbul Hapisane Matbaası, İstanbul.

OR, Müçteba Salâhaddin, *Ülkü Yolcusu*, İkbâl Kitabevi, İstanbul, 1937.

Osman Sabri, *Vatan Uğrunda*, Resimli Ay Matbaası, İstanbul, 1931.

ÖRİK, Nahit Sırrı, *Bütün Oyunları, Sönmeyen Ateş*, Oğlak Yayınları, İstanbul, 1997.

- S. Behzat, *Attilâ'nın Düğünü*, Remzi Kütüphanesi, İstanbul 1934.
- SAFA, Peyami, *Gün Doğuyor*, Ulus Basımevi, Ankara, 1928.
- SİNANOĞLU, Nüzhet Haşim, *Bir Zabitanın 15 Günü*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1934.
- SÖZENER, M.Feyzi, *Yurdum İçin*, Balıkesir İl Basımevi, Balıkesir, 1936.
- Tehap Nafiz, "Nedim", *Servet-i Fünun*, N: 1877-192, 4 Ağustos 1932.
- TUNCER, Celâl, *Devrim Yolcuları*, CHP Gösterit Yayını, Ulus Basımevi, Ankara, 1937.
- TÜRKOĞLU, Osman, *Tipi*, CHP Gösterit Yayını, Yeni Cezaevi Matbaası, Ankara, 1939.
- Vasfi Mahir, *Yaman*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1933.
- Yaşar Nabi, *Beş Devir*, Hakimiyeti Millîye Matbaası, Ankara, 1933.
- _____. *Mete*, Hamit Bey Matbaası, İstanbul, 1932.
- Yusuf Niyazi, *Alemdar Yahut Civelek Mustafa*, Bursa Vilayet Matbaası, Bursa, 1932.

KAYNAK KİTAPLAR

- AKSUN, Ziya Nur, *Osmanlı Tarihi*, C. 4., Ötüken Yayınları, İstanbul, 1994.
- AND, Metin, *Geleneksel Türk Tiyatrosu*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1969.
- _____. *Şair Evlenmesi'nden Önceki İlk Türkçe Oyunlar*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1983.
- _____. *Türk Tiyatrosunun Evreleri*, Turhan Kitabevi, Ankara, 1983.
- AYBARS, Ergün, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi I*, Ercan Kitabevi, İzmir, 2000.
- BEHAR, Büşra Ersanlı, *İktidar ve Tarih – Türkiye'de "Resmi Tarih" Tezinin Oluşumu (1929-1937)-*, 2. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 1992.
- COPEAUX, Etienne, *Tarih Ders Kitaplarından (1931-1993)*, (Çev. Ali BERKTAY), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- ÇALIŞLAR, Aziz, *Tiyatro Ansiklopedisi*, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1995.
- ECEHAN, Abdullah, *Halid Fahri Ozansoy, Hayatı-Eserleri-Sanatı*, Ankara, 2001.

- ENGİNÜN, İnci, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2001.
- ESSLIN, Martin, *Dram Sanatının Alanı* (Çev. Özdemir Nutku), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1996.
- HIRM, Yryö, *Sanayi-i Nefisenin Menşe 'leri* (Çev. Hüseyin Cahit), Tanin Matbaası, İstanbul, 1925.
- İletişim Yayınları, *Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce, C. 2, Kemalizm*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2001.
- JUSDANIS, Gregory, *Gecikmiş Modernlik ve Estetik Kültür – Milli Edebiyatın İcat Edilişi-* (Çev. Tuncay BİRKAN), Metis Yayınları , İstanbul, 1998.
- KARADAĞ, Nurhan, *Halkevleri Tiyatro Çalışmaları(1932-1951)*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- KARPAT, Kemal, *Türk Edebiyatında Sosyal Konular*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1962.
- _____. *Türk Demokrasi Tarihi*, İstanbul, 1967.
- Kaynak Yayınları, *Türk Tarihinin Ana Hatları*, İstanbul, 1996.
- KISAKÜREK, Necip Fazıl, *Çile*, Büyük Doğu Yayınları, İstanbul, 1995.
- KÖPRÜLÜ, Fuad, *Türkiyat Mecmuası, C. 1*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1925.
- Mehmet Fuad, *Tiyatro Tarihi*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1970.
- Namık Kemal, *Vatan Yahut Silistre*, Akademi Kitabevi, İzmir, 1996.
- NUTKU, Özdemir, *Tiyatro ve Yazar*, Gim Yayınları, Ankara, 1960.
- ORKUN, Hüseyin Namık, *Attila ve Oğulları*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1933.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Devletler ve Hânedanlar, C. I-V*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1996.
- RASONYI, Laszlo, *Tarihte Türklük*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1996.
- SARINAY, Yusuf, *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931*, İstanbul, 1994.

SEVENGİL, Refik Ahmet, *Eski Türklerde Dram Sanatı*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1969.

_____. *Tanzimat Tiyatrosu*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1968.

SİYAVUŞGİL, Sabri Esat, *Karagöz*, Maarif Matbaası, İstanbul, 1941.

Şehir Tiyatrosu, *Tiyatromuz 70 Yaşında, -1915-1985, 70 Yılda Oynadığımız Oyunlar-*, Şehir Tiyatrosu, N: 440.

ŞENGÜL, Abdullah, *Türk Drama Geleneği ve Tarihi Oyunlarımız*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2001.

ŞENER Sevda, *Çağdaş Türk Tiyatrosunda İnsan*, Ankara Üniversitesi DTCF Yayınları: 226, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1972.

_____. *Hayatın Kırılma Noktasında Dram Sanatı*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 1997.

TANPINAR, Ahmet Hamdi, *19. Asır Türk Edebiyatı Tarihi*, Çağlayan Kitabevi, İstanbul, 1982.

_____. *Yaşadığım Gibi*, Türkiye Kültür Enstitüsü Yayınları (Haz. Birol Emir), İstanbul, 1970.

TOGAN Zeki Velidi, *Umumî Türk Tarihine Giriş*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981.

MAKALELER

ENGİN, Sabahattin, "Epik Tiyatro", *Hisar*, S. 77, Mayıs 1970.

ERTUĞRUL, Muhsin, "Türk Moğollarının Tiyatroya Hizmetleri", *Darülbedayi Mecmuası*, İstanbul, I Kanun 1934 (15 Şubat 1934)

KÖPRÜLÜ, Fuad, "Meddahlar", *Edebiyat Araştırmaları*, C. 1. Ötüken Yayınları, İstanbul, 1989.

ORTAYLI, İlber, "Tiyatroda Tarihi Oyunlar Üzerine", *Gelecekte Geleceğe*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2001.

OZANSOY, Halit Fahri, "Kazım Nami Bey Biraz İnsaf", *Varlık*, N: 6, 1 Teşrin-i Evvel 1933.

ÖZGÜ, Melâhat, “Tiyatronun Kültür Niteliği”, *Tiyatro Araştırmaları Dergisi*, Yıl: 1971, S: 2.

ŞENER, Sevda, “Tiyatro Türünde Ürün Veren Yazarlar(1923-1940)”, *Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı Sempozyumu*, Edebiyatçılar Derneği, Ankara, 1998.

ŞENGÜL, Abdullah, “Tiyatro Edebiyatımıza Osmanlı Öncesi Türk Tarihinin Etkisi”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 4, S. 1, Haziran 2002.

Tehap Nafiz, “Nedim”, *Servet-i Fünun*, N: 1877-142, 4 Ağustos 1932.

TEZLER

ALVER, Köksal, Sosyolojik Açıdan Anadoluculuk (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü) İstanbul, 1996.

ŞENGÜL, Abdullah, Konusunu Türk Tarihinden Alan Dramalar – Başlangıçtan Cumhuriyet’e Kadar – (Yayınlanmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) Erzurum, 1998.